

Universitat de Girona

RAMON MARTÍ D'EIXALÀ: UN EXPONENT DE L'ESCOLA JURÍDICA CATALANA DEL SEGLE XIX

Judit VALLS SALADA

ISBN: 978-84-693-4194-0

Dipòsit legal: GI-670-2010

<http://www.tdx.cat/TDX-0513110-141655>

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

TESI DOCTORAL

RAMON MARTÍ D'EIXALÀ:
UN EXPONENT DE L'ESCOLA JURÍDICA
CATALANA DEL SEGLE XIX

Judit Valls Salada

2009

TESI DOCTORAL

RAMON MARTÍ D'EIXALÀ:
UN EXPONENT DE L'ESCOLA JURÍDICA
CATALANA DEL SEGLE XIX

Judit Valls Salada

2009

GLOBALITZACIÓ I DRET: EL DRET EUROPEU COM A REFERÈNCIA

Dirigida per: Dr. José María Pérez Collados

Memòria presentada per optar al títol de doctora per la Universitat de Girona

“Hemos tenido en Cataluña durante el siglo XIX grandes filósofos y, a excepción de Balmes, los demás han vivido ignorados. (...) ¿Quién conoce los trabajos de Martí de Eixalá, de Llorens y de Codina, los genuinos representantes de aquella escuela? ¿Dónde están las monografías que merecen?”

(Parpal Marquès, C., *Antecedentes de la Escuela Filosófica Catalana del siglo XIX*, imprenta Comas i Portavella, Barcelona, 1914, pp. 6-7)

Ramon Martí d'Eixalà

AGRAÏMENTS

L'elaboració d'aquesta tesi s'ha pogut dur a terme gràcies a la col·laboració d'experts en la matèria i d'altres persones dignes de menció.

En primer lloc, voldria agrair al meu director de tesi, el doctor José María Pérez Collados, catedràtic d'Història del Dret Espanyol a la Universitat de Girona, el seu encert en indicar-me la possibilitat d'estudiar un jurista català del segle XIX. Doncs l'estudi de Ramon Martí d'Eixalà m'ha donat la possibilitat d'aprofundir en els meus coneixements jurídics, històrics i filosòfics. El seu recolzament en la busca documental, l'estructuració del treball i la redacció de les idees és del tot lloable.

En segon lloc, m'agradaria agrair al professor Trevor Dadson, *professor of Hispanic Studies* i *vice-principal of Humanities & Social Sciences* de la *Queen Mary University of London*, la seva acceptació perquè pogués realitzar una estància d'investigació en el Departament d'Estudis Hispànics de la *Queen Mary University of London*, des de l'agost fins al novembre de 2006. Doncs, amb aquest motiu, el professor Trevor Dadson va posar a la meua disposició els mitjans necessaris per la recerca, tot facilitant-me l'accés a la biblioteca i orientant-me en la consulta de textos que s'ubiquen a la *British Library*.

Posteriorment, l'any 2007 (dos mesos) i l'any 2008 (sis mesos) tornaria a la *Queen Mary University of London*, però llavors seria el professor Peter W. Evans el que m'acolliria en el Departament d'Estudis Hispànics i m'ajudaria en tots els tràmits burocràtics per l'accés a les biblioteques universitàries així com d'altres serveis oferts per la Universitat al personal docent. En aquest sentit, vaig poder cursar un curs intensiu d'anglès avançat a la mateixa Universitat *Queen Mary*.

En tercer lloc, ha estat del tot útil el poder realitzar una estada de sis mesos durant l'any 2009 a l'Institut Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad, vinculat a la Universitat Carlos III de Madrid. Doncs, he pogut assistir a varis seminaris d'història del dret, així com rebre orientació jurídica-històrica per ultimar la meua tesi doctoral. A part, és clar, de poder accedir als arxius històrics de la capital d'Espanya. Per tant, agraeixo a la catedràtica Adela Mora Cañada i el professor titular d'Universitat, Manuel

Martínez Neira el seu acolliment en l'Institut Nebrija, així com la seva dedicació en indicar-me les obres jurídiques més adients per la meva investigació.

Relacionat amb la matèria objecte d'estudi, agraeixo sincerament l'atenció prestada pel doctor en filosofia, Oriol Colomer i Carles, el qual va ser *Temporary Fellow* de la Universitat d'Edimburgh, l'any 1991, on va investigar sobre la Filosofia Escocesa del sentit comú amb un ajut de la Generalitat. Fruit d'aquesta investigació va redactar una memòria de postgraduació en català, la qual vaig poder consultar a la Universitat d'Edimburgh. A més, la seva tesi doctoral va versar sobre un eminent autor català de la segona meitat del segle XIX, el memorable bisbe de Vic, Josep Torras i Bages.

A nivell documental, he pogut consultar alguns manuscrits inèdits gràcies a l'amabilitat del senyor Antoni Parpal i Bruna, nét de l'escriptor Cosme Parpal i Marquès, el qual conserva en la seva biblioteca particular una sèrie de manuscrits i papers solts de caràcter filosòfic de Ramon Martí d'Eixalà. En aquest sentit, no només vull agrair al senyor Antoni Parpal i Bruna haver-me atès a casa seva, sinó l'esforç de localitzar aquest material.

Finalment, no voldria pas oblidar, la col·laboració de les bibliotecàries de tots els centres que he visitat, les quals m'han ajudat en tot moment en la localització d'escrits inèdits, cartes, documentació administrativa, papers solts... de la primera meitat del segle XIX i relacionats directament amb Ramon Martí d'Eixalà. Doncs, tots aquests manuscrits han esdevingut els pilars argumentadors d'aquesta tesina. I, en darrer terme, desitjaria donar les gràcies a la Lourdes Catalan, la Clàudia Plana i la Isabel Coronado, encarregades de la gestió interbibliotecària de la Universitat de Girona que han tramitat totes les meves sol·licituds d'obtenció de documents. La seva tasca ha estat importantíssima, doncs en tractar-se d'un treball de vessant històrica-jurídica, gairebé tots els llibres i altra material consultat s'ubica en d'altres biblioteques.

INTRODUCCIÓ.....	16
CAPÍTOL 1	
BIOGRAFIA.....	19
1.1 ETAPA D' INFANTESA.....	19
1.2 ETAPA UNIVERSITÀRIA.....	25
1.3 ETAPA DE CONSOLIDACIÓ PROFESSIONAL.....	34
CAPÍTOL 2	
ACTIVITAT ACADÈMICA.....	50
2.1 LA REIAL ORDRE DE 22 D'OCTUBRE DE 1835 SOBRE LA INSTAL·LACIÓ D'ESTUDIS UNIVERSITARIS A BARCELONA.....	50
2.2 L' "ARREGLO" PROVISIONAL D'ESTUDIS A L'ESTAT ESPANYOL DE 1836.....	55
2.3 EL PLA D'ESTUDIS GENERALS DE LA CIUTAT DE BARCELONA DE 1836.....	57
2.4 INAUGURACIÓ DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA.....	66
2.5 LA REIAL ORDRE DE 15 DE JULIOL DE 1842 DEL GENERAL ESPARTERO.....	69

2.6 LA REIAL ORDRE DE 20 DE MARÇ DE 1844 DEL GENERAL NARVÁEZ.....	72
2.7 EL PLA PIDAL DE 17 DE SETEMBRE DE 1845.....	73
2.8 L'ORDRE DEL MINISTERI DE GOVERNACIÓ DE 8 D'AGOST DE 1843 SOBRE ELS BÉNS I EFECTES DE LA UNIVERSITAT DE CERVERA.....	81
2.9 DISCURS INAUGURAL DEL CURS UNIVERSITARI 1849- 1850.....	84
2.10 EL PLA D'ESTUDIS DE 1850 DE SEIJAS LOZANO.....	85
2.11 EL REGLAMENT DE 10 DE SETEMBRE DE 1852 DE VENTURA GONZÁLEZ ROMERO	86
CAPÍTOL 3	
ACTIVITAT POLÍTICA.....	88
3.1 LEGISLATURA 1844.....	88
3.1.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 30 D'OCTUBRE DE 1844.....	89
3.1.2 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 4 DE DESEMBRE DE 1844.....	89
3.2 LEGISLATURA 1845.....	90
3.2.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 18 DE GENER DE 1845.....	90
3.2.2 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 27 DE GENER DE 1845.....	91

3.2.3 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 5 DE FEBRER DE 1845.....	95
3.2.4 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 27 DE FEBRER DE 1845.....	95
3.2.5 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 4 DE MARÇ DE 1845.....	95
3.3 LEGISLATURA 1846.....	99
3.3.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 19 DE GENER DE 1846.....	99
3.4 LEGISLATURA 1853.....	102
3.4.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA D'1 D'ABRIL DE 1853.....	103
3.4.2 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 24 DE NOVEMBRE DE 1853.....	106
3.4.3 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 28 DE NOVEMBRE DE 1853.....	106
3.5 LEGISLATURA 1857.....	106
3.5.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 19 DE MAIG DE 1857.....	106
CAPÍTOL 3	
POLITICAL ACTIVITY.....	107
3.1 CONGRESSIONAL SITTING 1844.....	107
3.1.1 CONGRESSIONAL SESSION OF 30 TH OF OCTOBER 1844.....	108

3.1.2 CONGRESSIONAL SESSION OF 4 TH OF DECEMBER 1844.....	108
3.2 CONGRESSIONAL SITTING 1845.....	109
3.2.1 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 18 TH OF JANUARY 1845.....	109
3.2.2 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 27 TH OF JANUARY 1845.....	110
3.2.3 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 5 TH OF FEBRUARY 1845.....	113
3.2.4 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 27 TH OF FEBRUARY 1845.....	114
3.2.5 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 4 TH OF MARCH 1845.....	114
3.3 CONGRESSIONAL SITTING 1846.....	117
3.3.1 CONGRESSIONAL SESSION 19 TH OF JANUARY 1846.....	117
3.4 CONGRESSIONAL SITTING 1853.....	120
3.4.1 CONGRESSIONAL SESSION 1 ST OF APRIL 1853.....	121
3.4.2 CONGRESSIONAL SESSION OF 24 TH OF NOVEMBER 1853.....	124
3.4.3 CONGRESSIONAL SESSION OF 28 TH OF NOVEMBER 1853.....	124
3.5 CONGRESSIONAL SITTING 1857.....	124
3.5 CONGRESSIONAL SESSION 19 TH OF MAY 1857.....	125

CAPÍTOL 4	
DRET MERCANTIL.....	126
4.1 LA UNIVERSALITAT DEL DRET MERCANTIL.....	126
4.2 EL DRET MERCANTIL ESPANYOL.....	144
4.3 LA LEGISLACIÓ MERCANTIL DE LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX.....	157
4.3.1 LES CORPORACIONS GREMIALS I LES NOVES FIGURES INTERMEDIÀRIES.....	157
4.3.2 ELS CONSOLATS I LA NOVA JURISDICCIÓ MERCANTIL.....	171
4.3.3 EL REGISTRE MERCANTIL.....	187
4.3.4 LA LLENGUA CATALANA EN LA COMPTABILITAT MERCANTIL.....	190
4.3.5 LES FONTS DEL DRET MERCANTIL.....	194
4.3.6 ELS CONTRACTES MERCANTILS.....	198
4.3.7 LES SOCIETATS.....	200
4.3.8 LA LLETRA DE CANVI.....	211
4.3.9 LA FALLIDA.....	221
4.4 EL DRET MARÍTIM.....	238
4.4.1 L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DEL DRET MARÍTIM.....	238
4.4.2 L'ASSEGURANÇA MARÍTIMA.....	250
4.4.3 LES AVERIES.....	256
4.4.4 EL CONTRACTE NAVAL-MERCANTIL I EL CONTRACTE A LA GROSSA VENTURA.....	261
4.4.5 EL CAPITÀ I ELS ALTRES MEMBRES DE LA TRIPULACIÓ.....	266

CAPÍTOL 5	
DRET CIVIL	273

5.1 EL DRET CIVIL ESPANYOL I LA DEFENSA DE LES INSTITUCIONS CATALANES.....	273
5.1.1 EL MANUAL DE DRET CIVIL I EL SEU ESQUEMA.....	274

5.1.2 RAMON MARTÍ D'EIXALÀ I L'ESCOLA HISTÒRICA.....	281
5.2 LES FONTS DE DRET CIVIL I ELS SEUS PRINCIPIS GENERALS.....	286
5.2.1 EL DRET COMÚ.....	288
5.2.2 EL COSTUM, ELS PRINCIPIS GENERALS DEL DRET, LA JURISPRUDÈNCIA I LA CIÈNCIA JURÍDICA.....	298
5.3 DRET DE FAMÍLIA.....	302
5.3.1 EL MATRIMONI.....	305
5.3.2 ELS PACTES NUPCIALS.....	310
5.3.3 LES DONACIONS ENTRE CÒNJUGES.....	316
5.3.4 EL RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL....	317
I. LA SOCIETAT DE GANANCIALS.....	317
II. EL RÈGIM DOTAL.....	322
5.4 DRET SUCCESSORI.....	331
5.4.1 ELS TESTAMENTS.....	333
5.4.2 LA LLEGÍTIMA.....	338
I. ELS ORÍGENS DE LA LLEGÍTIMA CATALANA.....	338
II. "MEJORAS" I LLEGÍTIMES: EFECTES SOCIALS.....	347
5.5 DRETS REALS.....	357
5.5.1 SERVITUDS.....	363
5.5.2 L'EMFITEUSI.....	368
5.6 RAMON MARTÍ D'EIXALÀ I L'ESCOLA JURÍDICA CATALANA. ANÀLISIS D'UN MITE.....	384
CAPÍTOL 6 LA INFLUÈNCIA DE LA IL·LUSTRACIÓ BRITÀNICA.....	392
6.1 DAVID HUME.....	392

6.1.1	ELS SENTIMENTS MORALES.....	392
6.1.2	UN CONEIXEMENT A PRIORI.....	402
6.1.3	CREENÇA I PROBABILITAT.....	405
6.1.4	ESPAI I TEMPS	407
6.2	JOHN LOCKE.....	408
6.2.1	LA TEORIA DE LES IDEES.....	408
6.2.2	CLASSIFICACIÓ DE LES IDEES.....	411
6.2.3	CLASSES DE JUDICIS.....	416
6.2.4	CONEIXEMENT DE LA VERITAT.....	419
6.2.5	TIPUS DE VERITAT	422
6.2.6	L'APLICACIÓ DEL CRITERI DE LA VERITAT A CERTS JUDICIS MOLT COMUNS	423
6.2.7	EL LLENGUATGE.....	426
6.3	GEORGE BERKELEY.....	429
6.3.1	LA PRESÈNCIA ACTIVA I PROVIDENCIAL DE DÉU.....	429
6.4	FRANCIS BACON.....	435
6.4.1	LA TEORIA DE LA “ <i>GREAT INSTAURATION</i> ”	435
6.4.2	LA NATURALESA	437
6.4.3	LES CAUSES DE L'ERROR	439
6.5	THOMAS HOBBS.....	443
6.5.1	L'ABSOLUTISME POLÍTIC.....	443
6.5.2	LES SENSACIONS	447

6.5.3 L'ESPAI COM A LÍMIT DELS COSSOS	448
6.6 ADAM SMITH.....	449
6.6.1 LA TEORIA DELS SENTIMENTS MORALS	449
6.7 THOMAS REID.....	453
6.7.1 EL MOVIMENT FILOSÒFIC ESCOCÈS DEL SENTIT COMÚ	453
6.7.2 PODERS I ÈTICA ACTIVA.....	460
6.8 DUGALD-STEWART.....	465
6.8.1 ELS DRETS FONAMENTALS DE LA CREENÇA HUMANA.....	465
6.9 THOMAS BROWN I WILLIAM HAMILTON.....	468
6.9.1 ELS REPRESENTANTS ESCOCESOS SEGUIDORS DEL MOVIMENT FILOSÒFIC DEL SENTIT COMÚ.....	468
CONCLUSIONS.....	472
CONCLUSIONS (ENGLISH).....	488
BIBLIOGRAFIA.....	505
OBRES GENERALS.....	505
LITERATURA DEL SEGLE XIX.....	523
OBRES DE RAMON MARTÍ D'EIXALÀ.....	528

MANUALS.....	528
MANUSCRITS INÈDITS I DISCURSOS.....	528
DOCUMENTACIÓ D'ARXIVS I BIBLIOTEQUES.....	530
ACD: ARCHIVO DEL CONGRESO DE LOS DIPUTADOS.....	530
AGA: ARCHIVO GENERAL DE LA ADMINISTRACIÓN.....	530
AHN: ARCHIVO HISTÓRICO NACIONAL.....	530
AHCB: ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA.....	530
BCAB: BIBLIOTECA DEL COL·LEGI D'ADVOCATS DE BARCELONA.....	531
BUB: ARXIU DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA.....	531
FONS CERVERA.....	531
BC: BIBLIOTECA DE CATALUNYA.....	532
FONS RENART I ARÚS.....	532
FONS JUNTA DE COMERÇ.....	532
BP: BIBLIOTECA PARTICULAR ANTONI PARPAL I BRUNA.....	533
ANNEX.....	535

INTRODUCCIÓ

Aquesta tesi enfoca el seu objectiu d'estudi en Ramon Martí d'Eixalà, un personatge polifacètic de la primera meitat segle XIX que malgrat no ser tant conegut com alguns dels seus contemporanis, entre d'altres Jaume Balmes, va deixar per la posteritat una obra jurídica i filosòfica. Tant interessants i captivadors m'han resultat els seus treballs que decidí aprofundir el meu estudi en la seva obra i elaborar una tesi doctoral.

Tanmateix, resulta sorprenent que en les enciclopèdies en les quals trobem una entrada referent a la persona de Ramon Martí d'Eixalà s'expliqui el contingut i importància de les seves idees filosòfiques i en canvi, es deixi de banda l'anàlisi de les seves obres jurídiques. És a dir, a partir de la busca bibliogràfica del nostre jurista es pot trobar el títol de totes les seves obres, jurídiques i filosòfiques, però només l'anàlisi de les seves obres filosòfiques. Crec que aquest fet, és una mostra de l'encert d'aquesta tesi que vol donar a conèixer l'obra jurídica de Ramon Martí d'Eixalà.

D'aquesta manera, l'objectiu d'aquesta tesi és aprofundir sobretot en el pensament jurídic i, en la mesura del possible, en el filosòfic. Concretament, a nivell jurídic s'analitzaran les seves aportacions en l'àmbit civil i mercantil i, en el filosòfic, la filosofia de la il·lustració britànica.

Per arribar aquesta fita ha convingut desengranar la seva biografia, el context social en el qual es movia i la seva obra filosòfica. En un primer apropament a la seva vida, es destaca sobretot la seva activitat docent a la Universitat de Barcelona, doncs és una constant al llarg de la seva vida. Però a més, l'autor català es situa en un moment crucial de renaixement cultural a la ciutat de Barcelona, doncs serà el 1837 quan es restaurarà la Universitat de Barcelona, que estava clausurada des del 1714, amb el Decret de Nova Planta de Felip V. Per tant, tenint en compte que va estudiar a la Universitat de Cervera, es pot dir que l'autor va viure entre la fi de l'absolutisme monàrquic i el naixement del nou ordre constitucional. Per tot això esmentat, s'ha cregut oportú dedicar un primer capítol a la biografia i un segon capítol a l'anàlisi de l'activitat acadèmica de Martí d'Eixalà.

L'activitat política de Martí d'Eixalà ens apropa al seu pensament entorn als debats econòmic-jurídic que tingueren lloc al Congrés dels Diputats a la primera meitat segle XIX.

En el quart capítol, es pretén copsar la posició de Martí d'Eixalà pel que fa a les qüestions jurídiques de dret mercantil. En aquest sentit, cal recordar que el manual de dret mercantil del nostre jurista fou durant varis anys recomanat com a obra de text pels estudis de Jurisprudència a la Universitat de Barcelona. Per això, s'ha volgut comparar aquest manual amb d'altres manuals contemporanis, per poder entendre el perquè d'aquesta acceptació política de les *Instituciones de derecho mercantil de España*.

Contràriament, el manual de dret civil de 1838 no va tenir la mateixa acceptació política. Doncs, mai va ser recomanat com a obra de text. Tanmateix, el que es vol investigar en aquest manual de dret civil són les petjades de dret català que Martí d'Eixalà com a jurista format en terres catalanes hauria de defensar en les seves obres jurídiques. Per tant, en l'anàlisi del *Tratado elementar del derecho civil romano y español* es parteix d'un estudi de les institucions catalanes vigents a la primera meitat del segle XIX i la posterior recerca en el manual de dret civil de Martí d'Eixalà.

En el sisè capítol, s'analitza el pensament filosòfic del nostre autor, però des de l'òptica de la influència de la il·lustració britànica, per tant, es deixen de banda aquelles referències a altres autors clàssics, francesos, espanyols... Així, es pretén copsar les tendències liberals i il·lustrades que sorgiren a Gran Bretanya i s'escamparen a la resta d'Europa i conseqüentment arribaren a Catalunya i als nostres juristes, com Martí d'Eixalà.

Tot aquest estudi ha estat possible gràcies als manuscrits, cartes i papers sols que es conserven en gran part a la Biblioteca de Catalunya. Pel que fa a la documentació universitària, aquesta es troba a la Universitat de Barcelona, ja que després de la clausura definitiva de la Universitat de Cervera, tot el material administratiu es va traslladar a la restaurada Universitat de Barcelona, on continua guardant-se en estat precari i lamentable, fruit segurament d'interessos polítics. També convé esmentar l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on s'hi ubiquen les llistes d'advocats des de la formació del Col·legi d'advocats de Barcelona l'any 1833 i d'altres biblioteques i

arxius com la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, que han esdevingut punts d'informació essencials en la recerca documental sobre Ramon Martí d'Eixalà.

Una estada a Madrid em va permetre consultar la Biblioteca Nacional de Madrid, la biblioteca de la Universitat Pontifícia de Comillas, la biblioteca de la Universitat Carlos III, la biblioteca de la Universitat Complutense, l'arxiu del Congrés dels Diputats, l'Arxiu General de l'Administració i l'Arxiu Històric Nacional. Tot això, ha facilitat l'accés als llibres en què figura el nostre jurista com a diputat a les Corts i la consulta de la literatura del segle XIX.

A part d'aquests centres d'informació pública, a la biblioteca particular d'Antoni Parpal i Bruna es conserven una sèrie de manuscrits inèdits i papers sols de caràcter filosòfic de Martí d'Eixalà que he pogut consultar gràcies a l'amabilitat del propietari.

L'atzar em va portar a realitzar diverses estades a terres britàniques, degut a la concessió de beques de la Generalitat de Catalunya amb la fi de realitzar un treball d'investigació en un altre país. Així, vaig poder accedir a la majestuosa British Library i a biblioteques universitàries com la de la Universitat d'Edimburgh, de Strathclyde (Glasgow) i Queen Mary de Londres, a part d'altres biblioteques locals.

En tot aquell temps vaig poder conèixer el pensament filosòfic de la il·lustració britànica, prestant atenció especialment al moviment empirista i acabant amb l'escola escocesa del sentit comú. Arrel doncs, d'aquesta allau de doctrina anglesa he pogut centrar gran part de la recerca en un estudi comparatiu entre els treballs filosòfics de Martí d'Eixalà i els personatges capdavaners del pensament il·lustrat britànic. Hume, Locke, Berkeley, Bacon, Hobbes, Smith, Reid, Dugald-Stewart i breument Brown i Hamilton, són doncs objecte d'estudi.

També, tot aquell temps en terres britàniques em va ajudar a entendre la universalitat del dret mercantil i el perquè de l'enfocament històric de les *Instituciones de derecho mercantil de España* de Martí d'Eixalà.

1.1 ETAPA D'INFANTESA

L'any 1808 va néixer Ramon Martí d'Eixalà a la vila de Cardona que se situava dins la demarcació territorial del bisbat de Solsona. En aquell any moltes poblacions espanyoles sofriren la invasió de les tropes franceses durant la guerra de la Independència espanyola.¹ A Cervera l'assetjament de les tropes dominadores va afectar la vida col·legial i va causar deterioraments en l'edifici de la Universitat.² Afortunadament, aquest no és el cas de Cardona que no va esdevenir víctima del vandalisme francès.³ La crisi de l'antic règim era evident i l'any 1812 les Corts de Cadis elaborarien una constitució⁴ que consagraria el dogma de la sobirania de la nació.

Ramon Martí Balius i Antònia d'Eixalà eren els ascendents de primer grau de Ramon Martí d'Eixalà. Aquest matrimoni va tenir un total de set fills: (Ramon, Josep, Joaquim, Gaietà, Josefa, Maria i Manuela). Al llarg de la recerca, es senyalarà algunes dades sobre Josep i Gaietà, ja que tots dos al igual que Ramon van cursar la llicenciatura de lleis.

Un altre familiar directe de Ramon vinculat en l'àmbit jurídic era l'avi matern, Baltasar d'Eixalà i de Maerschalk, que desenvolupava l'il·lustre càrrec d'Assessor Jurisdiccional del duc de Cardona. A més, els seus estudis jurídics eren del tot complerts, doncs havia aconseguit el grau de doctor en lleis. També cal destacar l'oncle matern Baltasar

¹ Manuel de Montoliu senyala la incidència de la guerra de la Independència en la cultura catalana. “*El primer efecte dels quatre anys que durà la devastació espiritual i material que produí aquella guerra fou el d'interrompre bruscament el moviment ascensional de la cultura catalana i el de suspendre el despertar de la consciència nacional que tot just s'havia iniciat*”. (Montoliu de, M., *Aribau i la Catalunya del seu temps*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936, p. 50).

² Rubio i Borràs, M., *Motines y Algaradas de Estudiantes en las Universidades de Barcelona y Cervera y curiosas noticias acerca de la vida escolar*, Casa Editorial Estudio, Barcelona, 1914, pp. 100-101.

³ Ballaró i Casas, J. i Serra i Vilaró, J., *Historia de Cardona*, Tipografia l'Acadèmica, Barcelona, 1906, pp. 192-196.

⁴ Referent a la Constitució de Cadis, vegis: Sánchez-Marín, A., *Constitucionalismo español 1808-1978*, editorial zaquizami, Madrid, 1994, pp. 21-28.

d'Eixalà i Thomasa, que formava part del col·legi d'advocats de Barcelona des de l'any 1833.⁵

D'aquesta manera, mentre la família d'Eixalà havia destacat en el camp de les lleis, la família dels Martí era coneguda per la seva activitat comercial. L'avi patern, Ramon Martí i Serra ocupava el càrrec d'administrador de l'estafeta de correus de la mateixa ciutat de Cardona. L'àvia paterna també havia crescut a la mà del comerç, doncs el seu pare era un reconegut sastre de Cardona.

Cal esmentar que el pare del nostre jurista, Ramon Martí i Balius, va ocupar el càrrec de regidor constitucional de Cardona el 1820, però quatre anys més tard es traslladaria tota la família a Barcelona i per tant, iniciaria noves activitats comercials. Entre elles es pot destacar l'extracció de sal a determinades propietats de la família Martí d'Eixalà, ja que el benefici obtingut d'aquest negoci va ser considerable. A part de l'activitat comercial diària, la família ja posseïa prou propietats i censos com per col·locar-los dins del sac de la burgesia catalana.

L'any 1820 s'iniciaria el Trienni Constitucional que comportaria una sèrie de reformes a nivell d'ensenyament, entre d'altres, Barcelona aconseguiria tornar a gaudir d'Universitat a través del Reglament General d'Instrucció Pública, aprovat per les Corts el 29 de juny de 1821.⁶

A la vila de Cervera els seus habitants manifestarien els seus sentiments d'oposició al govern Constitucional, ja que continuaven fidels a la monarquia. En canvi, alguns estudiants universitaris van exterioritzar les seves preferències cap el règim liberal tot provocant aldarulls en els carrers de la ciutat. *“Los estudiantes, acompañados de gran*

⁵ AHCB. Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872). F. XXXVII.

⁶ Sobre la reobertura de la Universitat de Barcelona durant el trieni liberal en parla Jaume Carrera Pujal: *“Desencadenada la guerra civil entre liberales y realistas, Cervera y su comarca fue de las más afectadas y ello precipitó los trámites para instalar las clases en Barcelona. El Jefe político, de acuerdo con la Diputación, autorizó su apertura, y el Ayuntamiento, en sesión de primero de febrero de 1822, tras escuchar la lectura del dictamen de la comisión de Instrucción acerca del método que podía adoptarse para establecer con la mayor amplitud los Estudios de Tercera Enseñanza, acordó que las cátedras funcionaran “de hecho”, a cuyo fin fueron designados varios regidores”* (Carrera Pujal, J., *La Universidad, el instituto, los colegios y las escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, Bosch, Barcelona, 1957, p. 59)

*número de catedráticos, se presentaron, llevando como divisa una cinta verde y dando gritos subversivos de Constitución o Muerte, estado turbulento que duró algunos meses, en continuas colisiones con los vecinos por los insultos que éstos recibían, promoviéndose una gran lucha el día 9 de mayo de 1822.”*⁷

Durant aquest període, curs escolar 1819-1820, el nostre autor estudiaria en el col·legi de les Escoles Pies de Solsona, amb el professor Vicenç Tió. En el següent curs 1820-1821, Ramon Martí d'Eixalà potser va cursar els seus estudis de Lògica al convent d'Agustins Calçats de Barcelona, doncs en l'expedient de batxillerat del nostre autor s'hi troba un certificat de Josep Carreras i Casas que ens ho constata.⁸ Ara bé, segons Vilà Palà en l'històric pedagògic de les Escoles Pies de Santa Anna⁹ figura el nostre filòsof entre els alumnes de l'aula de retòrica i poètica¹⁰ de l'any 1821¹¹. Així, residia amb els seus pares a Mataró des de l'any 1820 i cursaria els seus estudis a l'esmentat col·legi de Santa Anna sota el mestratge de Josep Rius. D'aquesta manera, el dia 12 de

⁷ Rubio i Borràs, M., *Motines...*, ob. cit., p. 103.

⁸ BUB. Caixa 166. Núm. 1295. F.16.

⁹ El col·legi de Santa Anna de Mataró va ser un dels primers col·legis escolapis d'Espanya en què va funcionar l'Aula de Filosofia. Tal com menciona Vilà Palà “*empezó a funcionar dicha Aula en 1742*”. (Vilà Palà, C., *Escuelas Pías de Mataró. Su historial pedagógico*, Calatrava, Salamanca, 1972, p. 318)

¹⁰ Respecte l'explicació magistral de la retòrica i la poètica, vegis: Foz, B., *Plan y método para la enseñanza de las letras humanas*, Imprenta de Muñoz y compañía, València, 1820, pp. 49-51.

¹¹ Vilà i Palà decriu la biografia del nostre autor i recalca els seus estudis a les Escoles Pies de Solsona i Mataró.

“Martí de Eixalá, Ramón: Filósofo. Cardona (Barcelona) 1808 – Madrid 1857. Fue discípulo de los colegios escolapios de Solsona hasta finalizar el curso 1819-1820 y de Mataró el 1820-21, en que cursó Oratoria y Poética, concurriendo a Examen público o Academia bajo la dirección del sabio P. José Rius, miembro de la Academia de Buenas Letras, los días 12 y 13 de julio de 1821. Estudió después Leyes en Cervera y enseñó en esta universidad, pasando luego con la misma a Barcelona (1837). Profesor y Director del Instituto barcelonés. Diputado a Cortes tres veces. Buen didacta. Como filósofo es ecléctico: se aprovecha del espiritualismo de Platón, de la filosofía alemana, de las doctrinas sensualistas; sus preferencias van por la escuela escocesa; parece que ya en Mataró respiró cierto desvío de la Escolástica.” (Ibidem, p. 757)

En el llistat titulat “*otros exalumnos externos que figuran en academias del siglo XIX*” que trobem en el llibre de Vilà Palà, figura a l'any 1821 Ramon Martí d'Eixalà. (Ibidem, pp. 851-852)

En la seva etapa de maduresa, el 6 de febrer de 1845 seria nomenat membre de la Comissió que havia de dictaminar el projecte de llei de restauració de les Escoles Pies d'Espanya, que havia aprovat el Senat. Així, el 14 de febrer de 1846 donaria el seu vot favorable per la restauració de les Escoles Pies. (Ibidem, p. 244)

juliol de 1821 realitzaria l'examen públic de retòrica amb les seves composicions amb prosa i escrites en llatí i el dia següent l'examen públic de poètica.¹²

Vilà i Palà subratlla la importància de l'ensenyament ofert al nostre autor a les Escoles Pies i que després es plasmaria en les seves obres filosòfiques. Així, l'orientació o tendència filosòfica de Martí d'Eixalà tindria el seu origen en les classes magistrals de Vicent Tió¹³ i Josep Rius¹⁴.

És conegut que inicialment la postura ideològica del col·legi de Santa Anna havia estat estrictament tomista i que posteriorment van arribar noves tendències a través de les ciències experimentals. *“Este fervor tomista de los grandes maestros escolapios del siglo XVIII pasa acendrado y vivo, durante casi toda la centuria, a sus discípulos; pero a principios del siglo XIX, esa corriente cristaliza, cuyo caudal estaba exclusivamente formado por las enseñanzas del Doctor Angélico, se enturbió con las infiltraciones de*

¹² Vilà i Palà ens narra com es van dur a terme aquests exàmens públics de retòrica i poètica. *“Grato es recordar que el niño Martí de Eixalà se presentó a las cuatro de la tarde del día 12 de julio de 1821 al examen público de retórica con sus composiciones en prosa (latín), que dos días antes le había señalado un tribunal formado por personas aficionadas a las bellas letras y que él había redactado como sus demás compañeros de aula, que eran catorce; leyólas, tomó puntos de traducción que fueron de las oraciones de Cicerón y de las del P. Paulino Chelucci, tradújolos y explicó las cláusulas, figuras de pensamiento y tropos, género de argumentación, lugares oratorios empleados por los dos autores, y respondió a cuantas preguntas del programa de Arte Retórica le hicieron los concurrentes. Las composiciones presentadas y escritas por él y sus discípulos en una de las salas del colegio y a la vista del P. Prefecto, fueron piecitas oratorias, argumentaciones por silogismos, entimemas, ejemplos, etc.; lugares oratorios, como definiciones, semejanzas, comparaciones, etc.; progimnasmas, v. gr., etopeyas, narraciones, alabanzas, descripciones, etc. Al día siguiente, día 13, se presentó también a público examen de Poética, preliminares de Geometría (nociones), esfera y geografía: pidió puntos de traducir Horacio y Virgilio, comprobando con las reglas de Prosodia los principales metros y señalando las figuras y trozos que valiesen y las cosas particulares de Mitología; presentó también sus composiciones poéticas: en latín, versos elegíacos, heroicos y sáficos; en castellano, quintillas, décimas, octavas, sonetos e himnos sobre el asunto señalado por el tribunal y trabajados como antes indiqué respecto de las en prosa”.* (Vilà Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., pp. 243-244)

¹³ *“Vicente Tió de Santa Eulalia (1784-1854): Fallece en Barcelona el 5 de julio de 1854. Había vestido la sotana en 1798. Simultaneó los estudios con la enseñanza (1800-1808). Quedó en Mataró durante la invasión francesa. Enseñó en Moyá, Solsona y Mataró. Gozó de gran fama como profesor. Uno de sus alumnos fue Ramon Martí d'Eixalà. Celebró Academias públicas en 1825 y 1829. Rector de Solsona (1833). Regresa a su Aula de Filosofía de Mataró (1837). Consultor Provincial y Rector de San Antón desde 1845. Pone la primera piedra del célebre internado antoniano. Nombrado luego Provincial de Cataluña en 1847: cuidó el fomento de vocaciones para asegurar el resurgir de la Provincia Escolapia catalana.”* (Ibidem, p. 767)

¹⁴ *“José Rius de la Madre de Dios (1785-1857): Es el más destacado de los literatos de la Provincia escolapia de Cataluña en la primera mitad del siglo XIX. Se cubrió de gloria como Lector de Retórica en Mataró (1839-1846). Rector de Santa Ana (1846-1857). Famoso por sus Academias públicas de 1817, 1821 y 1822. Poeta y humanista, y sin duda muy superior a esto como arqueólogo. Editó bastante, aunque quedan escritos inéditos. Amigo y censor de D. Antonio Puigblanch.”* (Ibidem, p. 767)

aquella filosofia superficial y sensualista vulgarizada por Condillac y los corifeos de la Enciclopedia".¹⁵

D'aquesta manera, en el col·legi de Santa Anna com en la resta de les aules filosòfiques i teològiques de l'Escola Pia espanyola, s'admetia la compenetració doctrinal entre escolapis i dominics (entre Calasanz i Tomàs d'Aquino). Cal senyalar que a la pràctica a part de l'ensenyament dels temes de Filosofia pròpiament, també s'estudiaven certs coneixaments sobre Física, Ètica, Psicologia i Matemàtiques.¹⁶ Tanmateix, es va començar amb una orientació tomista i poc a poc es van anar obrint camins a la nova ciència influenciada amb les obres de Newton, Descartes, Leibniz, entre d'altres. A més, també es van introduir noves idees a través dels espanyols que havien cursat els seus estudis a Itàlia i Alemanya i en tornar a la seva pàtria incitaven als estudiosos a separar-se de la filosofia escolàstica. Tot això va preparar "*el ambiente filosófico entre los*

¹⁵ Garrido, T., "El P. Vicente Tió, maestro de Oratoria de D. Ramón Martí de Eixalá", *La Academia Calasancia*, núm. 763, Imprenta de la casa provincial de caridad, Barcelona, 1922, pp. 437-442.

¹⁶ "La "*Ratio studiorum*" decretada en 1718 no se iba a cumplir con exactitud en Mataró: ella exigía la *Lógica, Etica, Dialéctica o modos de disputar, las Súmulas o Lógica menor, y preliminares de la Mayor, los tratados de ente de razón y de los universales, con el resto de las cuestiones lógicas en el segundo cuatrimestre.*

En el tercero se daban el proemio y cinco de los ocho libros de la Física de Aristóteles; los tres restantes se reservaban para el 4º cuatrimestre. En el quinto se abordaría el estudio del alma, la metafísica y los meteoros; en el sexto las cuestiones restantes." (Vilá Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., p.320)

Els professors de Filosofia i Teologia dels col·legis escolapis havien de complir determinades orientacions en l'ensenyament de la matèria:

"Sean cautos los Lectores en leer libros de Autores herejes, de cuya lectura ha nacido en los católicos, junto con la libertad de opinar, demasiada licencia en obrar y creer. Por lo que, o del todo omitan, o traten muy de paso las cuestiones escabrosas y obscuras; y en aquella parte de la Física que trata de la anatomía del cuerpo humano, omitan todo aquello que no se acomoda con la modestia. Omitiendo estas cosas, tendrán lugar y tiempo de tratar las cuestiones dogmáticas de la Etica, las que es nuestra voluntad se enseñen y expliquen, por juzgar ser las más útiles y necesarias de todas, las más nobles y más a propósito para nuestro Instituto.

No está en las atribuciones de los Lectores admitir o despedir los discípulos, sino que deberán dar parte al Rector de la Casa o al Prefecto de estudios, acerca de su admisión o dimisión.

Los Lectores no se entiendan exentos de hacer los actos de piedad, de explicar el Catecismo, de dar los ejercicios espirituales, de confesar a nuestros discípulos y de otros semejantes ministerios que son el alma de nuestro instituto.

Si explicando los libros de la Escuela, ocurriere alguna cosa tocante a la vida cristiana o civil, deberán nuestros Maestros decir alguna cosa pertinente a la instrucción de costumbres. Los Filósofos podrán tomar ocasión de alabar la Providencia, bondad, majestad y otros atributos de Dios, especialmente de las cosas que se tratan en la Física y Metafísica". (Rabaza, C., *Historia de las Escuelas Pías en España*, Gimeno Editorial, Valencia, 1918, p. 232)

escolapios que serían preceptores del futuro gran filósofo catalán Ramón Martí de Eixalá.”¹⁷

El professor del nostre filòsof, Vicenç Tió va ser un escolàstic en la Lògica, la Teodicea i l'Ètica. Ara bé, s'apartava de l'escola peripatètic-tomista quan tractava de les relacions entre el cos i l'ànima. Creia en la immortalitat de l'ànima i l'energia de l'espiritualitat. Aquesta ànima la localitzava en el cervell, tot i que ignorava l'ànima dels homes bruts. Tanmateix, seguia la línia de pensament dels escolàstics en relació al dogma de la Sagrada Eucaristia. Referent als filòsofs, despreciava les teories de Leibniz i Descartes.

Pel que fa a la Cosmologia, Vicenç Tió trencava amb l'Escolàstica per seguir a Newton. A més, manifestava una actitud oberta davant els progressos de la ciència i adoptava un mètode analític i declinat a l'observació de les ciències experimentals. *“Deslumbrado con los progresos maravillosos de esas ciencias que tanto contrastaban con el estatismo en que mantenían a la Física peripatética sus rutinarios defensores, nació en el alma de nuestro P. Vicente una indiferencia, un desdén, una –casi diría– hostilidad contra las doctrinas escolásticas, tales como él las concebía”*.¹⁸

Totes aquestes idees filosòfiques de Vicenç Tió deixarien una petjada prou important en el nostre autor. Tal com ens narra Vilà Palà *“su mentalidad filosófica y de ella impregnó la inteligencia de su numeroso discipulado en Mataró, como en Solsona la respiraría inconteniblemente en el Aula de Retórica, que regentó hasta diciembre de 1819, teniendo entre sus más despiertos y atentos alumnos al futuro Ramón Martí de Eixalá, que posiblemente le deba la orientación filosófica que le hizo después famoso.”*¹⁹

¹⁷ Vilá Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., p. 341.

¹⁸ Garrido, T., *El P. Vicente...*, ob. cit., p. 441.

¹⁹ Vilá Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., p. 365.

1.2 ETAPA UNIVERSITÀRIA

En el curs 1821-1822, Martí d'Eixalà es matricularia a la Universitat de Cervera.²⁰ Cal esmentar que les Corts constituents havien restablert interinament el Pla Caballero de 1807 a través del decret de 6 d'agost de 1820.²¹

Aquest pla d'ensenyament en vigor des de 1807 tenia com a objectiu aconseguir un ensenyament uniforme en totes les Universitats espanyoles. Segons Federico Vila Bartrolí: *“uno de los inconvenientes más serios que ofrecía el nuevo Plan era el aumento de cátedras, y por tanto el mayor número de cursos y de gastos. No obstante, hubo de gobernarse la Academia por él, hasta el año 1824.”*²²

Referent als estudis de lleis, el Pla Caballero establia *“dos anys a l'estudi del dret romà mitjançant els llibres d'Henneccio i el de Vinnio. El “Derecho Español” havia d'ocupar quatre anys d'estudi, dos per a les Instituciones de Asso i Manuel i dos més per a les Partidas i la Novísima Recopilación, publicada el 1805”*²³

A les Juntes celebrades entre 1820 i 1821 a la Universitat de Cervera²⁴ s'acorda que els estudiants que hagin superat un any de Filosofia puguin matricular-se d'ètica (si desitgen continuar els estudis de Jurisprudència) o física, en cas que prefereixin

²⁰ BUB. Caixa 246. Núm. 1370. F. 37.

²¹ Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., pp. 133-134.

Els successos polítics de la primera meitat del segle XIX van afectar la vigència del Pla d'Estudis de 1807. *“Sabido es que en 1807 se había establecido por el Gobierno de la nación un Plan de Estudios, que se ahogó con la invasión francesa. Las Cortes de Cádiz, sin atender al plan presentado por Jovellanos de tendencia conservadora, habían aprobado el de Quintana. Anulada la Constitución por Fernando VII en 1813, quedó en pie el Plan de 1807 hasta que una circular del Real Consejo fechada el 27 de octubre de 1818 lo derogó, dando nueva vigencia al ya anticuado Plan de 1771. No rigió dos años siquiera. Las Cortes Constituyentes con decreto del 6 de agosto de 1820 restablecían interinamente el Plan Caballero decretado por Real Cédula el 12 de julio de 1807.”* (Vilá Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., p. 180)

²² Vila Bartrolí, F., *Reseña Histórica Científica y Literaria de la Universidad de Cervera*, Camps, Tàrraga, 1981, p. 298.

²³ Prats i Cuevas, J., *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, pagès editors, Lleida, 1993, p. 362.

²⁴ BUB. Caixa 318. Núm. 233. *Juntas celebradas en 1820 y 1821.*

endinsar-se en una de les següents disciplines: teologia, medicina o filosofia. Per tant, el nostre autor es va matricular en el curs d'ètica. Així, en el llibre de matrícules de segon i tercer ensenyament de la Universitat de Barcelona apareix inscrit a l'assignatura de "*Moral y Derecho natural*" amb les següents dades personals: "*natural de Cardona, obispado de Solsona se matriculó el mismo día diez y nueve de diciembre*".²⁵ En aquesta matèria de "*Moral y derecho natural*", que corresponia a la càtedra titulada amb el mateix nom, s'analitzava les obres dels reconeguts Jacquier i Heineccio.²⁶

El catedràtic de l'esmentada matèria era Lorenzo Puig i tal com queda palès en els manuscrits de la Universitat de Cervera, el dia 23 de juliol de 1823 Ramon Martí d'Eixalà va superar el curs. "*El infrascrito catedrático de la Universidad de segunda y tercera Enseñanza de Barcelona en la asignatura de Moral y Derecho natural habilitó el curso de la misma que empezó en 16 de diciembre del año próximo pasado y concluyó en 30 de mayo del corriente a los individuos que siguen*"²⁷, entre d'altres es cita el nostre jurista.

Ara bé, posteriorment amb l'inici de la dècada ominosa i l'absolutisme de Ferran VII s'aboliria tota la legislació del Trienni Liberal, com per exemple el Pla de 1821²⁸. Per tant, Barcelona tornaria a perdre l'anelhada Universitat i Cervera reiniciaria les classes docents. També es penalitzaria, mitjançant la prohibició d'admissió a la Universitat de Cervera, aquells doctors i mestres que fossin sospitosos de col·laboració o adhesió al règim constitucional.²⁹ A nivell periodístic el triomf de l'absolutisme comportà la

²⁵ BUB. Llibre 241. *Libro que contiene la matrícula con las habilitaciones, las incorporaciones de cursos, los exámenes, las incorporaciones de grados y los grados de la Universidad de segunda i tercera Enseñanza de Barcelona*. Any 1822 1823.

²⁶ BUB. Caixa 55. Núm. 422. "*2ª y 3ª Enseñanza de la presente ciudad de Barcelona*".

BUB. Caixa 55. Núm. 423. "*Estado de las cátedras de la Universidad de 2ª y 3ª Enseñanza de Barcelona, hasta 31 de diciembre de 1822*".

²⁷ BUB. Caixa 54. Núm. 526. 1822 a 1823.

²⁸ Manuel Martínez Neira ens diu que: "*El reglamento general de instrucción pública de 1821, que era la primera ordenación liberal completa de este ramo puede calificarse de continuista respecto a la orientación ilustrada*." (Martínez Neira, M., *El estudio del derecho: libros de texto y planes de estudio en la Universidad Contemporánea*, editorial dykinson, Madrid, 2001, p. 18)

²⁹ Palomeque Torres, A., *Los estudios Universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma de pidal (1824-1845)*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1974, pp. 13-32.

prohibició d'imprimir cert nombre de revistes, diaris, fulletons..., i la circulació de determinats llibres. En definitiva, l'absolutisme va incidir en les diferents branques de la vida intel·lectual.

Un nou Pla d'Estudis va ser imposat l'any 1824³⁰, el qual quedaria subjecta la Universitat de Cervera. Entre les novetats que introduïa es pot mencionar la figura del "rector". Però a Cervera es va continuar mantenint com a cap de Govern el "cancelari".³¹ Si bé, la tònica del Pla Calomarde reflexava una uniformitat en totes les Universitats dels regne.

A nivell acadèmic, per accedir a les Facultats i iniciar la carrera de Teologia, Lleis, Cànon i Medicina o simplement per obtenir el grau de batxillerat es requeria la superació de tres cursos de Filosofia.³² El Pla de 1824 preveia en l'art. 16 que "*los Cursos de Filosofía elemental en los colegios públicos y autorizados por el Gobierno, donde no hubiese los establecimientos señalados en este arreglo, serán reconocidos e incorporados en las universidades, previo el examen de tres cursos de hora, que harán los tres Catedráticos de Instituciones Filosóficas y su aprobación*".³³

³⁰ El Pla Calomarde promulgat el 14 d'Octubre de 1824 va ser l'últim que va imperar a la Universitat de Cervera, ja que els intents de reforma dels anys 1834 i 1836 no van prosperar. (Rubio i Borràs, M., *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*, volum I, Verdaguer, Barcelona, 1915, p. 367)

Manuel Martínez Neira comenta el tarannà del Pla de 1824: "*La vuelta al absolutismo trajo el plan de 1824 y éste incluía los libros por los que debían estudiarse las distintas materias.*" (Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 18, 136 i 137)

³¹ La figura del canceller representava l'autoritat superior dins de l'Acadèmia certerina. (Folch, A., *La Universitat de Cervera*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1970, p.19.)

Vila Bartrolí, F., *Reseña...*, ob. cit., pp. 330-332.

³² "Art. 32 del *Plan literario de estudios de 1824*: "*El estudio de la Filosofía, como preliminar al de las Facultades que se dicen mayores, se hará en tres años o cursos académicos, indispensables para recibir el grado de Bachiller, o para comenzar la carrera de Teología, Leyes, Cánones y Medicina.*" (Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 165)

Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., pp. 32-40.

³³ Vilá Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., p. 349.

A partir de l'ordre de 23 de novembre de 1818, "*el Real Consejo comunicaba a todas las Universidades los decretos de incardinación a las mismas de los estudios de Matemáticas y Filosofía ganados en los colegios de las Escuelas Pías y concretamente en el de Santa Anna de Mataró.*" (Ibidem, p. 343)

La carrera de Lleis estava dividida en dos cicles o graus³⁴: Batxiller i Llicenciat. El grau de batxiller s'aconseguia després de superar satisfactòriament els quatre cursos d'Institucions i posteriorment cursant tres cursos més s'obtenia la Llicenciatura. És a dir, en un total de set cursos es prolongaven els estudis de Lleis. Tanmateix, els estudiants de Cànon, durant els quatre primers cursos compartien classes i lliçons amb els matriculats en Jurisprudència civil. Per tant, una vegada finalitzada aquesta etapa podien obtenir el grau de Batxiller en Lleis. Els altres tres cursos per obtenir la llicenciatura o doctorat de Cànon es duïen a terme de forma separada, ja que les matèries objecte d'estudi no coincidien.

La relació dels diferents cursos amb les assignatures corresponents i els autors objecte d'estudi de la carrera de Lleis era la següent:

“1º Historia y Elementos del Derecho Romano: Heineccio; Instituta con los Comentarios de Vinnio compendiados con notas relativas al Derecho español, por D. Juan Sala.

2º Las mismas materias que en el anterior.

3º Instituciones de Derecho Patrio por la obra “Ilustración del Derecho Real de España”, de D. Juan Sala.

4º Instituciones Canónicas, por D. Juan Devoti.

5º Títulos del Derecho Civil Romano que faltan en la Instituta, por la obra “Digestum Romano-Hispanum”, de D. Juan Sala.

6º y 7º Novísima Recopilación, por la “Ilustración del Derecho Real de España”, de D. Juan Sala.”³⁵

³⁴ Referent als graus Rubio i Borràs esmenta que “*siendo la Universidad de Cervera la de más moderna creación dentro de las antiguas, los Grados académicos que en ella se daban salen del reducido límite en que se encerraron algunas de aquellas, comprendiendo por el contrario los de Bachiller, Licenciado y Doctor que ya se otorgaban en las Universidades existentes en los siglos XVI y XVII.*” (Rubio i Borràs, M., *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*, volum II, Verdager, Barcelona, 1916, p. 14). El significat dels diferents graus era el següent: “*El bachiller (...) era el escolar que aprobaba cierto número de cursos que le habilitaban para el ejercicio de la profesión; el de Licenciado el que había obtenido además el permiso de enseñar y por último el de Doctor, del latín Doctus, el que había llegado a la cumbre del saber en la respectiva Facultad.*” (Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., p. 14)

³⁵ Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., pp. 368-369.

En el títol XII del Pla Calomarde es tractaven aspectes tècnics com la duració del curs escolar (s'iniciava el dia 18 d'octubre i finalitzava el dia 18 de juny), els dies per matricular-se, les llicències concedides als professors, faltes d'assistència dels estudiants per malalties... Pel que fa als títols XIII, XIV, XV i XVI mencionava les dates d'exàmens pels graus de Batxiller, Llicenciat i Doctor.

Un Tribunal de Censura i correcció estava previst en el nou Pla per vetllar per la correcta conducta religiosa i moral de tots els membres del centre docent. Entre la varietat de funcions de control que desenvolupava el Tribunal es pot apuntar les següents: la prohibició d'ús d'armes, els allotjaments, l'uniforme estudiantil, la no circulació de llibres prohibits, confessió i comunió per pasqua, entre d'altres.

Finalment esmentar que l'any 1825 es formaria la "*Inspección general de instrucción pública*" que s'encarregaria de resoldre els problemes interpretatius del Pla Calomarde.³⁶

A l'octubre de 1824 el nostre autor es matricularia en el primer curs de Lleis i després de superar-lo satisfactòriament impartiria els següents cursos necessaris per obtenir el grau de batxiller. D'aquesta manera, el dia 14 de novembre de 1827, després de passar l'examen³⁷ de Batxiller en Lleis que tenia una durada de mitja hora i tractava de les

³⁶ El 20 de març de 1827 la *Inspección General de Instrucción Pública* escriu una carta dirigida a Francisco Marín (rector de la Universitat de Cervera) en la qual es pot observar l'actuació d'aquesta institució pública. "*Han abusado de las facultades que se les concedió por el artículo 322, del plan de estudios, admitiendo e incorporando cursos que no han debido abonar y confiriendo en su consecuencia grados mayores y menores sin tener los años de estudios prevenidos. Estos abusos que han sido escandalosos en alguna Universidad tuvieron su origen en el octubre de 1824, continuaron en el junio y octubre de 1825, cuando no existía la Inspección y aun creada esta siguieron en el junio de 1826.*" (BUB. Caixa 12. Núm. 4856. *Cancelaria 1827*. F. 31)

En una altra carta de 7 d'agost de 1827 de la *Inspección General de Instrucción Pública* dirigida a Francisco Marín (rector de la Universitat de Cervera) queda també palès el funcionament d'aquest organisme estatal "*habiendo advertido esta Inspección General, que el mayor número de los cursantes que aspiran a graduarse de bachilleres en las facultades de leyes y cánones, solicitan el examen a Claustro pleno, confiados en la facilidad con que lo obtienen todos indistintamente abonándoseles en su virtud un año de carrera por la indiscreta indulgencia con que son calificados de idóneos y sobresalientes por sus catedráticos, ha acordado por punto general, que los rectores de las Universidades no admitan solicitudes sobre recepción del grado de bachiller a Claustro pleno, hasta tanto que enterado S.M de los fundamentos de esta resolución se sirva dictar la que crea mas conveniente.*" (BUB. Caixa 12. Núm. 4856. *Cancelaria 1827*. F. 62)

³⁷ Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., p. 16.

Instituciones, se li va conferir “*el grado de bachiller en leyes a Claustro pleno et ex toto rigore iustitiae*”, amb la següent qualificació: “*aprobado nemine discrepante*”.³⁸

Els seus estudis en Lleis continuaren, tot seguint les pautes del Pla Calomarde i el dia 11 de novembre de 1830 obtindria el grau de Llicenciat en Lleis.³⁹ “*Después de los exámenes correspondientes, y hechas por el graduando la profesión en la fe y demás juramentos, en real Cedula de 21 julio de 1824, con arreglo al nuevo plan general, y con aprobación, de la Ilustre Inspección General de Instrucción pública por el S. Vicerector dicho D. Vicente Pou ha sido conferido el grado de Licenciado en Leyes a D. Ramon Martí natural de Cardona, obispado de Solsona, el cual le ha sido aprobado nemine discrepante.*”⁴⁰ Aquest examen de Llicenciat durava una hora i versava sobre el Digest Vell.

En l’obtenció dels graus menors i majors el Pla de 1824 obligava a dur a terme determinats juraments vinculats amb la religió catòlica (més específicament amb la Verge Immaculada Concepció) i la sobirania del rei⁴¹. Així, en la realització dels exàmens es pot senyalar el fet que els examinadors haguessin de fer solemne jurament de complir amb els Estatuts i actuar amb conseqüència abans de començar a examinar. Per altra banda, els aspirants també havien de jurar defensar pública i privadament la Immaculada Concepció de Maria i la Constitució *Unigenitus* del Pontífex Climent XI i no actuar mai contra la Universitat ni contra els seus Furs i Privilegis, finalment jurava

³⁸ BUB. Llibre 89. *Bachilleres en Cervera*. 1823 a 1827.

³⁹ “*En la sala de exámenes de la Universidad ante el interino secretario de ella, D. Ramon Martí natural de Cardona ha celebrado el examen secreto de prueba ante los Sres. D. D. Joaquim Maria Moxó, D. D. Felipe Minguell, D.D. Bartolomé Torradellas, D.D. Vicente Pou, D.D. Miguel Costas, D.D. Franco. Heretea, D.D. Franco Gali y D.D. Ramon Codina, y ha sido admitido unánimemente para la licenciatura de leyes que pretende*”. Firma el secretari Francisco Bagils i Morlín. (BUB. Caixa 159. Núm. 562. *Grados Mayores año de 1830*. F. 7.)

⁴⁰ BUB. Caixa 159. Núm. 562. *Grados Mayores año de 1830*. F. 7.

⁴¹ En el llibre titulat *Bachilleres en Cervera*, es pot visualitzar l’ús dels juraments. Per exemple en l’acta de concessió del grau de batxiller a claustre ple a Ramon Martí d’Eixalà queda palès això esmentat. “*En la Sala de exámenes de la Universidad, ante el interino Secretario sustituto de la misma, prestado el acostumbrado juramento por los Sres. Examinadores...*” i a continuació de citar els corresponents doctors que examinaran recalca el següent: “*después de los exámenes correspondientes, y de hecha la profesión de la fe y demás juramentos junto con el mandato por S.M el R. Cedula de 21 de julio de 1824, con arreglo al nuevo plan general y con aprobación de la Ilma. Inspección General de Instrucción Pública...*” (BUB. Llibre 89. *Bachilleres en Cervera*. 1823 a 1827.)

que no rebria en cap altra Universitat un grau semblant al qual se li atorgava. Aquest jurament es duia a terme abans de l'adjudicació del grau.

Tal com queda palès en els dos llibre titulats "*Libros de Conclusiones*" localitzats a l'Arxiu Universitari de Barcelona, Ramon Martí d'Eixalà consta en la llista d'estudiants il·lustres, concretament es recalca els seus estudis de Dret i l'any de llicenciat, 1830. De fet, l'exquisitat dels alumnes cerverins ha quedat demostrat amb el pas del temps.

En els llistats de notes de la Universitat resulta evident la facilitat de comprensió i la positiva aptitud del nostre autor vers les diferents branques del saber jurídic. El seu professor, Miquel Costas i Pla qualifica de "superior" i "excel·lent" el seu talent en les càtedres d'Institucions de Dret Espanyol i de Digest. També, Joaquim Maria de Moxó valora de "superior" el seu ingeni en la càtedra de Novíssima Recopilació i Jaume Vilaró de "bo" en la càtedra d'Institucions de Teologia. En canvi, Francisco Maria Pedrer qualifica la càtedra de lògica, ontologia i elements de matemàtiques amb talent "mitjà". Pel que fa a la valoració de la seva "aplicació" en les assignatures, aquesta varia entre: "*muchísima*", "*mucha*", "*grande*" i "*suficiente*". La seva conducta gairebé sempre és "bona", menys en la càtedra de Lògica, ontologia i elements de matemàtiques, que es qualifica de "regular". Un fet curiós és l'aptitud "*dudosa*" que indica Joaquim Maria de Moxó vers el nostre jurista en la càtedra de Novíssima Recopilació.⁴²

Durant el temps en què estudiar Ramon Martí d'Eixalà a la Universitat de Cervera hagué d'allotjar-se a la mateixa vila. En aquell moment, la ciutat tenia una escassa població i per tant, l'aglomeració dels universitaris durant el període escolar afectava indubtablement el tarannà local. Potser aquest és un dels motius de la discòrdia entre cerverins i estudiants.

Sembla ser que el nostre jurista residí en cases particulars, concretament restà una temporada al carrer Major i posteriorment al carrer de la Rambla. En els seus passaports de viatge es pot visualitzar els noms de les cases de Constants, Jané i Llumbart. Tot i que manquen dades sobre el tipus d'habitació on s'allotjava, en aquell moment existien

⁴² BUB. Caixa 242. Núm. 1352. F. 12, F. 42, F. 57, F. 71, F. 98 i F. 202.

tres menes d'habitacions. En primer lloc els "*quartos de primera clase*", on s'hi ubicava una taula i cadira per a cada un dels estudiants que compartissin habitació, un parell més de cadires i un banc. A més "*una arca con llave que sirva para dos; cama (que en ninguna clase servirá para más de dos), compuesta de xergón y colchón con lo demás necesario y acostumbrado según el tiempo*"⁴³. Cada setmana se'ls canvià les estovalles, tovallons i tovallola i una vegada al mes els llençols del llit. Diàriament l'amo de la casa tenia l'obligació de servir l'esmorzar, dinar i sopar i sufragar el cost que això comportés. Finalment dir que els hostes tenien dret a un llum d'oli o altre utensili per il·luminar l'habitació.

Els "*quartos de segunda clase*" es diferenciaven amb el mobiliari, ja que només hi havia una taula i una cadira per cada estudiant i un banc comú. La roba (llençols, tovallons...) solia ser de més baixa qualitat. Tanmateix, tenien els mateixos drets de manutenció.

Finalment els "*quartos de tercera clase*" es caracteritzaven per un mobiliari escàs, doncs només s'hi ubicava una taula i un seient suficient pels estudiants que compartissin l'habitació. L'amo de la casa també els hi haurà de prestar llençols i pel que fa a la roba de la taula, serà suficient amb les tovalles. Els hostes de la mateixa manera que en els *quartos* de primera i segona classe tenen dret a ser servits en els diferents àpats.

Amb la finalitat que els propietaris de les cases on s'allotjaven els universitaris no abusessin en la fixació dels preus, el canceller va designar unes persones encarregades de taxar les cases, habitacions i altres serveis que tenien dret a rebre els arrendataris. Aquests taxadors elaboraven uns censos en què quedaven reflectits els tres tipus de dispensa que s'oferia als col·legials. La taxa es pagava cada mes per avançat i si l'amo de la casa excedia en el cobrament del preu, se l'imposava una pena pecuniària.

L'uniforme estudiantil és un punt que crec convenient explicar per tenir una idea més perfilada de l'estil de vida del nostre autor. El seu ús esdevenia obligatori i la seva composició es basava en "*manteo y sotana larga hasta el zapato, de bayeta negra y alzacuello, llevando éste bien separado o unido a la misma sotana, cerrado o*

⁴³ Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., p. 54.

*abrochado por delante sin descubrir el cuello de la camisa; chupa, calzón, y chaleco de paño negro u otra tela de lana, sombrero de tres picos sin más adorno que una presilla sencilla y un calzado decente”.*⁴⁴

A nivell acadèmic estava previst unes determinades hores per a l'estudi. A l'hivern l'horari era de set a onze del matí i a partir de Setmana Santa es començava una hora abans (de sis a deu).

La legislació Universitària es projectava en molts aspectes de la vida privada o extra-escolar dels alumnes, així se'ls prohibia: la sortida nocturna⁴⁵, reunir-se a les portes de les esglésies, passejar agitada pels claustres durant les hores de càtedra i se'ls obligava, per exemple, a confessar-se i combregar com a fidel de la fe catòlica.⁴⁶

L'honestat era una virtut que havien de mantenir en tot moment els estudiants, de tal manera que no se'ls permetia usar cavalls, carrosses o cotxes per assistir en regularitat a les classes. És a dir, tots els alumnes s'apropaven a l'edifici universitari a peu. Seguint la mateixa tònica el vestuari escolar no podia lluir elements ostentosos.

Les activitats lúdiques també estaven restringides, així, els jocs d'endevinar, cartes o naips i els daus estaven prohibits. Se'ls permetia esbargir-se amb jocs de pilota, boles, argolles, escamoteig..., que només podien jugar a la tarda dels dies festius. Si bé, els instruments de música eren objectes possibles de custòdia pels col·legials. En cas que algun dels estudiants contradís la norma reglamentària se'ls imposava penes privatives de llibertat (fins a 6 dies) i pecuniàries (fins a 400 lliures).

En l'etapa universitària, Ramon Martí d'Eixalà va coincidir amb el seu germà menor Josep, que també es va decantar pels estudis jurídics. Aquest últim, va iniciar la carrera

⁴⁴ Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., p. 58.

⁴⁵ “*Els estudiants havien d'estar reclosos a casa, no podent sortir sense causes molt greus a partir de determinades hores del vespre*”. (Folch, A., *La Universitat...*, ob. cit., p. 47)

⁴⁶ Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., pp. 61-62.

de Lleis l'any 1827 i es llicencià el 1833. El títol de batxiller en Lleis l'aconseguí el dia 15 de gener de 1831 a l'edat de 21 anys.⁴⁷

Tot aquest període històric en què el nostre autor es troba inserit correspon a nivell d'ensenyament a la segona etapa de la Universitat de Cervera (1774 – 1842). Rubio i Borràs la conceptualitza de decadent tot enumerant una sèrie de causes crucials com “*la expulsión en 1767 de la Compañía de Jesús, las reformas de los estudios iniciada con el plan de 1771; la competencia entablada con las Universidades de Zaragoza y Huesca a causa de la benignidad en éstas en la aprobación de cursos, y especialmente por las guerras que en España se suscitan desde fines del siglo XVIII y duran hasta mediados del XIX, aumentando la falta de asistencia de estudiantes las epidemias sufridas.*”⁴⁸

1.3 ETAPA DE CONSOLIDACIÓ PROFESSIONAL

En acabar la carrera de Lleis, Ramon Martí d'Eixalà es va decantar en un primer moment per l'exercici de l'advocacia. Així, es traslladaria a la ciutat de Barcelona, on se li concediria el títol d'advocat⁴⁹ l'any 1833. De fet, en el mateix any s'havia creat

⁴⁷ BUB. Caixa 214. Núm. 1593. F. 33.

Les seves qualificacions que es dividien en funció del: talent, aplicació i conducta, plasmaven el resultat d'un correcte i tenaç estudiant. Mentre que a les càtedres: de primer any d'Història i Elements del Dret Romà i Segon any d'Institucions de Teologia, el seu talent era mitjà, a les càtedres de setè any de Novíssima Recopilació i quart any d'Institucions de Teologia el seu talent era excel·lent. El professor Vicenç Pou el qualifica en els cursos de primer, segon i tercer any de la Càtedra d'Institucions Civils de talent superior. (BUB. Caixa 242. Núm. 1352. F. 129, F. 200, F. 134, F. 202, F.38, F. 67 i F. 94.)

La seva conducta sempre era “*buena*” o “*muy buena*”, menys en la càtedra de segon any d'Institucions de Teologia que es descriu com “*algo reprehensible*”. En canvi la valoració de l'aplicació en l'assignatura era variable: “*suficiente*”, “*regular*”, “*mediana*”, “*buena*”, “*mucha*” o “*muchísima*”. (BUB. Caixa 242. Núm. 1352. F.200.)

⁴⁸ Rubio i Borràs, M., *Historia...*, ob. cit., pp. 21-25.

⁴⁹ En un llibre registre del Col·legi d'Advocats de Barcelona es pot llegir:

“*Don Ramón Martí y de Eixalá*
Incorporación
Véase el 1er registro

Cargos
Examinador en 1839
Abogado de pobres en 1841
Diputado 2do en 1842
Diputado 1º en 1843-44
1845-46-47-48

l'il·lustre col·legi d'advocats de Barcelona. *“Este Ilustre colegio se creó en 17 Enero de 1833 en virtud de la Real Cédula de 27 Noviembre de 1832, y se rige actualmente por los Estatutos que se circularon en Real Orden de 28 Mayo de 1838, con las modificaciones que establecen el Real Decreto de 5 de junio de 1844 y Real Orden de 24 de agosto de 1847”*.⁵⁰ En aquests primers estatuts del col·legi, aprovats el dia 29 de desembre de 1840 s'observa les signatures de Ramon Roig i Rey (president), Ramon Martí d'Eixalà (vicepresident), Esteban Ferrater (tresorer), Francisco Permanyer (secretari primer) i Ramon Torrents i Ricart (secretari segon). L'objecte d'aquesta entitat estava vinculat amb l'estudi de les qüestions jurídiques rellevants, l'ensenyament de la seva ciència social i la promoció de les reformes legislatives.⁵¹

En la llista d'advocats del col·legi de la ciutat de Barcelona de 10 de desembre de 1834, ja apareix inscrit el nostre jurista amb la citació del seu domicili (C/ Rambla, núm. 41). El nombre d'advocats inscrits en el període comprès entre 1842 i 1853 oscil·lava al voltant de 300 i 400 persones. Ara bé, el nombre de socis augmentava gairebé sempre amb el pas del temps, així mentre el 1842 es calculaven uns 312, l'any 1853 ja havien arribat a 412 membres (253 col·legiats amb ple exercici de la professió i 150 inscrits en la llista de no exercents).

Entre els deures o obligacions que calia complir per exercir la professió liberal l'article 1er dels Estatuts preveia que *“los abogados pueden ejercer libremente su profesión con tal que se hallen avecindados y tengan estudio abierto en la población en que residan, sufriendo además las contribuciones que como tales abogados se le impongan. En los pueblos en que ecsista colegio necesitarán también incorporarse en su matrícula”*⁵².

1849-1850

Observaciones

En sesión de 7 de Noviembre de 1853 se acordó que se le inscribiese en la lista de los que no ejercían conforme lo solicitó el día 5.

Muerto en 18 de mayo de 1857”

BCAB. Libro de asiento y registro de los individuos del ilustre colegio de Abogados de la ciudad de Barcelona, mandado formar por la Junta de Gobierno en sesión de 20 de octubre de 1836 a proposición del D. Magín Soler y Espalter Vocal Secretario 2º. (1836)

⁵⁰ AHC.B. Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872). F. XXXVII (13).

⁵¹ Camps i Arboix, J., *Historia del derecho catalán moderno*, Bosch, Barcelona, 1958, pp. 180-198.

⁵² AHC.B. Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872). F. XXXVII (13).

En cas de canvi de domicili l'article 3er de la Reial Ordre de 24 d'agost de 1847 disposa que *“Todos los individuos de los colegios siempre que muden de habitación, o se trasladen de una casa a otra, deberán ponerlo en conocimiento de las juntas de Gobierno: á los que no lo hicieren, se les recordará por medio de los boletines oficiales de la Provincia el cumplimiento de esta obligación, concediéndoles al efecto quince días; y si transcurridos no lo hubiesen verificado, serán excluidos en igual forma del colegio a que correspondan y borrados de sus listas”*⁵³.

En la llista, on els advocats estan ordenats per ordre d'antiguitat també sobresurten Baltasar d'Eixalà⁵⁴ i José Martí d'Eixalà. El primer com ja s'ha dit anteriorment era un oncle matern i el segon el seu germà, que compartia despatx amb el nostre autor l'any 1834. A partir de 1842 figura com a advocat exercent Gaietà Martí d'Eixalà, un altre germà del nostre personatge. Aquest sempre va compartir despatx amb Ramon Martí d'Eixalà al carrer de la Rambla número 55, fins el 1852 en què Gaietà fixà el seu bufet a la plaça Buensuceso, número 5. Tanmateix, els anys 1849 i 1850, Gaietà figura inscrit en les llistes de col·legiats que no exerceixen la professió.

En les llistes d'advocats de la ciutat de Barcelona, Ramon Martí d'Eixalà sempre que apareix inscrit és amb domicili la Rambla, tot variant el número de la casa (núm. 57 o

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Baltasar d'Eixalà i Thomasa formava part del col·legi d'advocats de Barcelona des de l'any 1833. En un principi exercia aquesta professió liberal a la mateixa ciutat comtal, al carrer de la Canuda núm. 7. Ara bé, tal com consta en les diverses llistes anuals d'advocats exercent i no exercent del col·legi de Barcelona, traslladà diverses vegades el seu despatx d'advocat. Així, l'any 1834 desenvolupava la seva professió al carrer de Fernando VII, núm. 31, l'any 1839 al carrer Sellent núm.1, l'any 1840 al carrer Arolas núm. 1, l'any 1841 tornaria a ubicar-se al carrer Canuda, núm. 17 i l'any 1847 al carrer Puerta Ferrisa, núm. 14.

El 1838 en les llistes d'advocats per ordre d'antiguitat es menciona un altre càrrec jurisdiccional de Baltasar d'Eixalà, *“promotor fiscal de uno de los Juzgados de 1ª Instancia de esta ciudad y partida”*. Quatre anys més tard, el 1842 forma part de la llista *“de abogados de pobres”*.

Des del 28 de novembre de 1839 funcionava *“la Asociación de socorros mútuos de los Abogados de Cataluña”*, l'objecte de la qual es basava en *“el socorro de los socios imposibilitados ó septuagenarios, y en sus casos el de las viudas, hijos y padres de los mismos*. Baltasar d'Eixalà formava part d'aquesta associació des de l'any 1848. També és en aquest any quan apareix inscrit en la llista de col·legiats que no exercien la professió. (AHCB. Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872). F. XXXVII (5), (6), (7), (9), (12), (13).)

55)⁵⁵. Entre les dates a remarcar convé puntualitzar l'any 1841 en què se situa entre els advocats dels pobres.

L'any 1842 formaria part de la Junta de Govern, concretament com a diputat juntament amb Lluís Gonzaga Pons i Fuster. Aquesta Junta de Govern estava composta per un degà, diputats, un tresorer i un comptador secretari. Una altra associació en què seria membre des de 1848 és “*la Asociación de socorros mutuos de los Abogados de Cataluña*”.⁵⁶

Relacionat amb el col·legi d'advocats és l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona⁵⁷ la qual es va fundar l'any 1840.⁵⁸ Aquesta Acadèmia es dividí en sis seccions: *Legislación civil*, *Legislación criminal*, *Organización de los juicios civiles y criminales*, *Legislación pública*, *Estadística legal* i *Derecho canónico*. En cada una d'aquestes seccions es va nomenar un president, un vice-president i un secretari. Ramon Martí d'Eixalà formava part de la secció de *Legislación civil*, de la qual va ser nomenat

⁵⁵ BC. Renart IX, 3, (198-199).

⁵⁶ AHCB. Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872). F. XXXVII. (12).

⁵⁷ Els orígens de la fundació de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona es remunten a finals de 1837, quan la reina Maria Cristina va promulgar una Reial Cèdula en la qual establia que el nombre d'advocats del Col·legi de Madrid i d'altres creats a l'Estat espanyol fos indefinit i que l'exercici de la professió esdevingués lliure. A més, esmentava l'establiment de les acadèmies de pràctica forense.

D'aquesta manera, constituït el Col·legi d'advocats de Barcelona el 17 de gener de 1833 i nomenada la primera Junta es va acordar que s'elaborés uns estatuts corporatius i que es procedís a l'elecció d'un advocat encarregat de la direcció de l'Acadèmia de Pràctica Forense. L'advocat designat el febrer de 1833 va ser Pere Nolasc Vives i Cebrià.

Posteriorment, en la Junta General celebrada el 23 d'agost de 1838 pel Col·legi d'Advocats, es va plantejar el fet que el col·legi es pogués reunir en Acadèmia i es va arribar a un acord positiu, de tal manera que es va facultar a la Junta de Govern per organitzar l'Acadèmia.

Cal esmentar que en el segle XVIII, el 22 de gener de 1777 s'havia format l'*Academia de Jurisprudencia Theórico-práctica* de Barcelona, però aquesta va desaparèixer al començament del segle XIX, durant la guerra del francès. (Pagarolas i Sabaté, L., *Història de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona, 2000.)

⁵⁸ El 1840 es va fundar també l'*Academia Matritense de Jurisprudencia y Legislación* a Madrid i durant el curs 1846-1847 l'*Academia de Jurisprudencia y Legislación* de Sevilla.

La primera sessió inaugural de l'Acadèmia “*se celebrà, el 12 de juliol de 1842, a l'església de Sant Felip Neri, la qual ja havia estat utilitzada per la sessió d'obertura de les classes universitàries l'any 1837 i on cinc anys abans també havia fet el seu acte inaugural el Col·legi d'Advocats de Barcelona.*” (Pagarolas i Sabaté, L., *Història...*, ob. cit., p. 44)

president⁵⁹. Pel que fa als membres de la Junta de Govern de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, el nostre autor va ocupar el càrrec de vice-president.⁶⁰

Aviat es va nomenar una comissió integrada per Pere Nolasc Vives i Cebrià, Vicenç Rius i Roca i Ramon Martí d'Eixalà per tal de redacar els estatuts. Aquests van ser debatuts el 1840 i aprovats el dia 29 de desembre del mateix any. Respecte els objectius de l'Acadèmia, en l'article primer dels estatuts s'establia que *“En conformidad a lo prevenido en el artículo 34 de los Estatutos del Colegio de Abogados, la Academia tendrá por objeto las grandes cuestiones de Jurisprudencia y Legislación y la enseñanza de los diversos ramos que aquellas ciencias comprenden”*⁶¹.

Per formar part d'aquesta Acadèmia, tal com ens explica Pagarolas i Sabaté, *“era necessari pertànyer al Col·legi d'Advocats i inscriure's en el termini de sis mesos des de la publicació dels estatuts. Després, caldria la proposta de tres acadèmics i obtenir la majoria en una votació secreta de la Junta General. També podrien formar part de l'Acadèmia aquelles persones que, sense pertànyer al Col·legi ni ésser advocats, haguessin destacat en els camps de les ciències jurídiques i fossin recolzades per cinc membres de la institució i admeses per les dues terceres parts dels assistents a la Junta General”*⁶².

Cal esmentar que cada membre de l'Acadèmia havia de satisfer una quantitat per les despeses de la corporació. La determinació d'aquesta taxa la fixava la Junta, però en els

⁵⁹ El tarannà polifacètic dels juristes del segle XIX com Martí d'Eixalà és també un fet en ple segle XX. Així, per exemple, Miquel Casals Coldecarrera fou president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya (1977 a 1984), degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona (1973 a 1977), professor de Dret civil de la Universitat de Barcelona i membre d'altres institucions jurídiques de pes com el *Consejo General de la Abogacía Española*. (Figa Faura, L., *Lógica, tópica y razonamiento jurídico: discurso leído el día 7 de junio de 1993 en el acto de su recepción pública como académico de número por el excelentísimo señor don Luis Figa Faura y discurso de contestación del académico excmo. Sr. D. Juan Vallet de Goytisolo*, Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, Madrid, 1993, pp. 7- 8)

⁶⁰ La primera Junta de Govern de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona va quedar configurada de la forma següent: *“president, Ramon Roig i Rey; vice-president, Ramon Martí i d'Eixalà; tresorer, Esteve de Ferrater; secretari primer, Francesc Permanyer i Tuyet, i secretari segon, Ramon Torrents i Ricart.”* (Pagarolas i Sabaté, L., *Història...*, ob. cit., p. 35)

⁶¹ Pagarolas i Sabaté, L., *Història...*, ob. cit., p. 36.

⁶² *Ibidem*, p. 37.

estatuts s'establí una quantitat que no es podria sobrepassar. Aquest fet ja denota la riquesa dels Martí d'Eixalà, doncs la participació en l'Acadèmia no era gratuïta.

El 12 de gener de 1841 es va celebrar la primera elecció de la Junta de Govern de l'Acadèmia i el nostre jurista se li va assignar el càrrec de bibliotecari-arxiver. Tanmateix, el 17 de gener de 1849 es va procedir a la renovació de càrrecs i va ser escollit president Ramon Martí d'Eixalà. Aquesta funció de president de l'Acadèmia la desenvoluparia amb diligència i rectitud fins a la seva mort.⁶³

La participació en aquesta Acadèmia de Jurisprudència i Legislació és del tot rellevant, doncs aquesta institució a partir de 1860 discutiria temes jurídics crucials com la codificació.

Un altre càrrec jurídic que ocuparia el nostre autor és el de primer fiscal a la Diputació de Barcelona, tot i que no hi ha constància de cap actuació. En canvi, si que queda palès l'exercici de membre del jurat en un assumpte en què hi figura l'Ajuntament de Barcelona.

Cal mencionar que el nostre polifacètic jurista no es va dedicar en exclusivitat a l'advocacia, sinó que el seu tarannà docent l'endinsaria en una memorable trajectòria acadèmica. Aquesta es va iniciar l'any 1835, moment en què l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts⁶⁴ i l'Acadèmia de Bones Lletres van obrir les portes a l'ensenyament de les diverses matèries científiques i humanístiques i com a conseqüència van requerir la contractació de professors, com Martí d'Eixalà. Aquell mateix any l'Ajuntament de

⁶³ AHCB. Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872). F. XXXVII.

⁶⁴ “La significación de la figura de Martí d'Eixalà para comprender la entidad del catalanismo jurídico dentro del proyecto general de la burguesía reformista en la España de la segunda mitad del siglo XIX comienza a intuirse si profundizamos en el dato, poco ponderado habitualmente, de su condición de profesor de “ideología” en la Academia de Ciencias Naturales de Barcelona.” (Pérez Collados, J. M., “La tradición jurídica catalana”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, Ministerio de Justicia, volum LXXIV, p.168)

En la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, els promitents filòsofs, juristes, historiadors i d'altres catalans il·lustrats s'hi aproparen per deixar sentir els seus assajos. Així, per exemple, Josep Balari i Jovany llegiria el seu assaig, el 30 d'abril de 1888, titulat: *Influencia de la civilización romana en Cataluña, comprobada por la Orografía*. (Segalà i Estabellà, LL., *Discursos llegits en la “Real Academia de Buenas Letras” de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Luis Segalà y Estabellà*, Imprenta de la casa provincial de caritat, Barcelona, 1916, p. 17.)

Barcelona també va sol·licitar la tasca docent del nostre jurista en l'Escola de Jurisprudència⁶⁵. Un altre centre d'ensenyament, en el qual impartiria classes d'ideologia i lògica, a partir de 1837, seria l'Institut Barcelonès.

Dels discursos pronunciats a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, es conserven els següents: “*Discursos sobre las reglas de observación, aplicados a los hechos que forman el patrimonio de la historia, al objeto de fundarla sobre sus bases esenciales*” (1837), “*Disertación relativa a fijar las leyes de los que depende la suerte de las mujeres, en los primeros grados de la civilización de los pueblos*” (1842) i “*Consideraciones filosóficas sobre la impresión de lo sublime*” (1845). També es coneix el títol d'un altre discurs, però que a l'actualitat s'ha perdut, “*Juicio de la obra de Mr. Guizot, intitulada, Historia de la civilización*” (1839).

De la Reial Acadèmia de Ciències es pot mencionar el discurs titulat “*Estudios sobre la inteligencia de los animales, y especialmente en los mamíferos*” (1856).

De tots aquells anys de docència, en sorgirien una colla de deixebles. Tal com afirma Berrio “*Martí d'Eixalà tingué la difícil virtut de crear un grup important de deixebles. A part dels grans Llorens i Barba i de Milà i Fontanals, foren deixebles seus Miquel Suris i Baster (1825-1854), autor d'un Curso de Filosofía, Barcelona, 1847; Pere Codina i Vilà (m. 1858), del qual coneixem una traducció de la Lògica de Stuard Mill, i que més tard s'incorporà als corrents sensualistes amb les Lecciones de Psicología y Lógica; Pere Felip Monlau (1808-1871), autor d'un Curso de Psicología, i col·laborador en les revistes frenològiques; Salvador Mestres, i Ignasi Santpons i Barba (1795-1846)*”⁶⁶

L'any 1837 el nostre jurista aconseguiria el grau de doctor en Lleis i aquest mateix any s'inauguraria la restaurada Universitat de Barcelona, acte en el qual Martí d'Eixalà llegiria una lliçó magistral davant un nombrós públic universitari.

⁶⁵ Elías de Molins, A., *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Georg Olms Verlag, Hildesheim, 1972, p. 106.

⁶⁶ Berrio, J., *El pensament filosòfic català*, editorial Bruguera, Barcelona, 1966, p. 69.

Un altre fet important que marcaria la vida de l'autor català és el seu matrimoni amb Àngela Romero que provenia d'una honorable família andalusa; concretament el seu pare havia estat tinent coronel de cavalleria i la seva mare era irlandesa. D'aquest matrimoni naixerien tres filles: Matilde (1838), Antònia (1840) i Amàlia (1842).

L'any següent es publicaria la seva obra *Tratado elemental del derecho civil romano y español*⁶⁷, amb la finalitat de ser utilitzat com a llibre de text en les universitats espanyoles.

El 1841 publicaria un altre manual universitari, el *Curso de Filosofia elementar*, a la portada del qual es llegeix que va dirigit a les Universitats i Col·legis d'Espanya. L'èxit del llibre va comportar una segona edició el 1845 i que la Direcció general d'Estudis manifestés públicament la seva utilitat per l'ensenyament espanyol.⁶⁸

Després d'una activitat docent continuada a la Universitat de Barcelona, com a professor de dret públic i criminal espanyol, el curs acadèmic 1840-1841, el nostre jurista va ser cessat de la seva activitat universitària⁶⁹, degut a una decisió política del regent provisional d'Espanya, el general Espartero. Ara bé, el 1844, en canviar el govern espanyol, recuperaria la seva càtedra i exerciria de professor d'Elements d'història i de dret civil i mercantil d'Espanya i l'any 1846 aconseguiria el títol de catedràtic de Dret Espanyol i Mercantil. A més, el 1848 publicaria segurament l'obra de més renom de Martí d'Eixalà, *Instituciones de derecho mercantil*, doncs després

⁶⁷“En el libro como en la enseñanza la análisis es la guía para la fórmula de los principios y la clasificación de las materias: Martí de Eixalà, cuyo nombre debe repetirse á menudo cuando se habla de la escuela jurídica catalana, es quien ha sido para todos el gran maestro en este punto. En su *Tratado elemental*, libro que calificaba modestamente de manuscrito de un estudiante, rompiendo con el antiguo é imperfecto método de clasificación de las instituciones del derecho civil, y aun con otras clasificaciones de la materia de cada una de ellas; analítico como Pothier, é inspirado como Domat en el fin de exponer las leyes civiles según su orden natural, no solo innova en la primera dándole más precisión, sino que innova profundamente en la segunda formulando mejor los principios legales y haciendo aparecer mejor la distinción á la vez que el enlace de las doctrinas”. (Duran i Bas, M., “La escuela jurídica catalana”, *Estudis jurídics*, Impremta Barcelonesa, Barcelona, 1888, pp. 355-356)

⁶⁸ Elías de Molins, A., *Diccionario...*, ob. cit., p. 107.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 106.

d'aquesta primera edició en van seguir set més. De fet, va ser utilitzat com a manual universitari i va obtenir l'aprovació general dels catedràtics contemporanis.⁷⁰

Durant el temps que va ser cessat de la seva activitat docent data la publicació del seu *Manual de la historia de la filosofía*, traduït del Manual de filosofia experimental de Mr. Amice, amb l'incorporació de notes, un apèndix de la filosofia a Espanya i una part bibliogràfica.⁷¹ També es van publicar durant els anys 1842 i 1843 les notes que va redactar Martí d'Eixalà respecte *Las Partidas* V i VI del rei Alfons X, el Savi.

Convé mencionar que el pas universitari no va ser exclusivament docent, sinó que també dugué a terme activitats administratives. D'aquesta manera va formar part de la comissió encarregada d'inventariar els béns i efectes de la suprimida Universitat de Cervera i va exercir diversos anys el càrrec de secretari de la Universitat de Barcelona.

Durant tot aquest temps, Martí d'Eixalà residia a Barcelona, en una luxosa casa (el palau de la Virreina). En aquesta vivenda no només vivia el nostre jurista amb la seva esposa i filles, sinó que també vivien els pares de Martí d'Eixalà. D'aquesta manera, la benestant economia familiar, segurament, va ajudar a què el nostre professor pogués exercir l'activitat docent de forma gratuïta en diverses acadèmies i per un sou no massa elevat a la restaurada Universitat de Barcelona. De fet, a partir de l'inventari de béns a la mort de Ramon Martí d'Eixalà, se sap que la família del nostre jurista tenia quinze títols de propietat en finques i censos distribuïts entre Barcelona i Cardona. Així, es pot destacar dues cases al carrer Nou de la Rambla i la torre de Gràcia.

Aquesta situació econòmica privilegiada no era del tot habitual amb la massa intel·lectual del moment. En aquest sentit, Carr recorda que les professions liberals a partir del segle XVIII gaudeixen de cert prestigi social, però els manca el poder econòmic. Això comporta que molts d'ells optin pel doble treball o ocupació. Tal com

⁷⁰“*En las Instituciones de derecho mercantil, libro escrito sin modelo y hasta hoy sin imitadores en cuanto á su método, si es notable el ordenamiento de las materias, es superior á todo encomio aquella historia del fenómeno comercio con relación al derecho, que es un capítulo de los prolegómenos, en la cual la novedad compite con la manera natural de hacer aparecer las instituciones comerciales por un orden sucesivo, que se presenta lógico á favor de la análisis de las necesidades mercantiles de los pueblos á medida que han aparecido en el curso de los tiempos.*” (Duran i Bas, M., *La Escuela...*, ob. cit., p. 356)

⁷¹ Elías de Molins, A., *Diccionario...*, ob. cit., p. 113.

ens recorda Carr “en el siglo XVIII buen número de profesores universitarios tenían una remuneración inferior a la de los trabajadores manuales; si no eran clérigos se veían obligados a buscar otra colocación para subvenir a sus necesidades, servidumbre de la que el profesorado no logrará librarse en todo el siglo XIX”.⁷²

Potser, aquesta posició social, de Martí d'Eixalà, en la societat barcelonina del seu temps va influir el seu fàcil accés en les entitats i associacions de més renom. Doncs, va ser membre de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, la Reial Acadèmia de Bones Lletres, la Societat Econòmica d'Amics del País, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona i la Societat del Foment de la Il·lustració. També, en el projecte de 1836 de fundar un ateneu a Barcelona, es proposava a Martí d'Eixalà com a soci de la institució⁷³.

Pel que fa a la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País⁷⁴ cal apuntar que l'Ajuntament de la mateixa ciutat comtal havia fet renéixer aquesta institució

⁷² Carr, R., *España 1808-1939*, Ariel, Barcelona, 1979, p. 61.

⁷³ BC. Renart VIII, 1, (147).

⁷⁴ La història de la Societat Econòmica d'Amics del País es remunta a començaments del trienni constitucional en el moment en què s'intenta formar una Societat Econòmica a la ciutat de Barcelona. En aquell moment l'Acadèmia Nacional de Ciències i Arts demanà a la Diputació el poder esdevenir alhora acadèmia i societat econòmica. Aquesta última acceptà tot imposant certes condicions a l'Acadèmia i el projecte es transmeté a Madrid. Degut a la manca de resposta del Ministeri, la Diputació tornar a proposar un nou projecte, aquesta vegada establint la independència de la Societat. Serà doncs, el 2 de juny de 1822 quan es fundà aquesta institució barcelonina.

Amb un total de vint afiliats, es diferenciava socialment de les altres societats econòmiques catalanes. Així doncs, existien d'altres societats econòmiques localitzades a Tàrrrega i Tarragona. Cal senyalar d'altres societats que no van tenir la mateixa fortuna que aquestes i no van prosperar, com l'Acadèmia d'Agricultura de Lleida. També es van produir intents de crear-ne una a Girona, Vic i Puigcerdà. (Lluch, E., *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, edicions 62, Barcelona, 1973, p. 135 166)

En formaven part individus dedicats al comerç, a la indústria, intel·lectuals, hisendats i funcionaris. En una carta de la Societat Econòmica referent a l'admissió d'un nou soci, Francisco Renart i Arús, es pot llegir: “*Persuadida esta Sociedad de que para llenar las vastas atribuciones de su instituto necesita reunir en su seno un número suficiente de individuos que a sus luces y aplicación junten el mas activo celo del fomento de los ramos productivos...*” (BC. Renart VIII, 1, (14).)

Entre el seu ventall d'objectius es pot destacar la defensa dels interessos prohibicionistes enfront una liberalització d'aranzels. “*Les activitats de la Societat, segons Frederic Udina, queden limitades en tres direccions. A la primera vol esdevenir “una entidad científica y naturalista”, i en una segona proposa d'emprendre grans obres públiques, des de la rectificació del riu Besòs fins a la continuació del canal d'Urgell. En una tercera direcció es concretà la defensa de les postures prohibicionistes.*” (Lluch, E., *El pensament...*, ob. cit., p. 227)

intel·lectual i liberal el 1834. Doncs, havia nascut el 2 de juny de 1822, però va deixar d'existir amb l'absolutisme de Ferran VII.

La Societat es dividia en sis seccions: “*Agricultura y cría de ganados, Minería, Artes, Comercio, Estadísticas e Instrucción y beneficencia pública*”, en les quals s'inscrivien els socis.⁷⁵ Per tant, es necessitaven afiliats que representessin la diversitat del sector productiu. El nostre jurista seria nomenat soci el dia 17 de desembre de 1836 i vice-president de la Societat el 1841 o el 1843.⁷⁶

En relació a la normativa estatutària de la Societat, es pot mencionar l'art. 4, en el qual es desprèn la importància de l'assistència a les sessions per part del socis; “*el socio residente que deja de asistir a las sesiones por tres meses consecutivos sin manifestar un motivo justo a juicio de la junta de gobierno se considerará por este solo hecho que ha renunciado su título. El reglamento interior señalará los trámites que deberán seguirse para poner en ejecución este artículo.*”⁷⁷ A més calia pagar les corresponents taxes de la Institució destinades a les despeses de la mateixa, tal com regulava l'art.65 del seu reglament intern.⁷⁸ Per tant, només les classes benestants, com els Martí d'Eixalà podien accedir aquesta prestigiosa institució.

De la lectura dels dictàmens de la Societat Econòmica s'observa que apostaven per la reforma dels lluísmes, la llibertat d'exportació i la importació controlada. Referent al tema dels delmes, Martí d'Eixalà va elaborar un dictamen en el qual expressava el seu

⁷⁵ BC. Renart VIII, 1, (54).

⁷⁶ Roura Roca, J., *Ramon Martí d'Eixalà i la filosofia catalana del segle XIX*, publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat, 1980, p. 58.

⁷⁷ BC. Renart VIII, 1, (54).

“*...la Junta de Gobierno ha concluido oficiar a los socios que no han concurrido a las sesiones el tiempo que marca el primero, para que tengan a bien manifestar dentro el termino de quince días si quieren continuar perteneciendo a esta Corporación en cuyo caso se les expedirá el Diploma correspondiente bajo la inteligencia que de no contestar se inferirá haberse separado de la Sociedad.*” (Carta de la Societat Econòmica barcelonesa d'Amics del País, de 23 d'agost de 1838, dirigida a Francisco Renart i Arús). BC. Renart VIII, 1, (73).

⁷⁸ BC. Renart VIII, 1, (91).

critèri de no abolir els delmes emfitèutics, ni tampoc els eclesiàstics mentre els fonaments econòmics continuessin essent un element de pes.⁷⁹

En la Societat Econòmica existia una Comissió de Fàbriques o d'Indústria, els membres de la qual eren fabricants i intel·lectuals. Entre aquests últims convé destacar el nostre autor, la intervenció econòmica del qual destaca Lluç; *“l'actuació en el camp polític-econòmic de l'introduïdor de la filosofia escocesa a Espanya fou considerable, si més no a la Societat i dintre les coordenades estrictes del pensament proteccionista.”*⁸⁰

Respecte a la Junta de Comerç⁸¹, una altra institució barcelonina defensora dels

⁷⁹ Lluç, E., *El pensament...*, ob. cit., p. 231.

⁸⁰ Ibidem, p. 232.

⁸¹ La Junta de Comerç apareix a mitjans del segle XVIII, representant els interessos de la burgesia comercial catalana. Aquesta institució estaria en funcionament fins a finals de la primera meitat del segle XIX, el 1847. Ara bé, aviat es formarien d'altres associacions específiques per defensar la potent indústria del Principat, com “el Cos de Fàbriques de Filats i Teixits de Cotó”, de 1799.

En relació a la seva funció com entitat, Figueras Pàmies la caracteritza pel seu *“esperit innovador, el seu afany de progrés tècnic i la seva prouja en la difusió cultural i científica”* (Figueras Pàmies, M., *Alguns trets sobre el procés ideològic de la Universitat a Catalunya, segles XVIII i XIX*, Centre comarcal de cultura, Cervera, 1984, p. 105.)

En una carta del president de la Junta de Comerç, Tomàs Coma, de 16 de novembre de 1844 i dirigida a Alejandro Mon, se'n explica l'objectiu de les Juntes de Comerç. *“La utilidad e influencia de las Juntas de Comercio para fomentar el desarrollo del Comercio y marina en nuestra patria que tanto lo necesita, para elevarse al grado de esplendor y pujanza”*. (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 60, f. 2)

Així doncs, per aconseguir el seu objectiu, diverses persones vinculades en l'àmbit industrial i comercial es van desplaçar a països europeus més avançats per tal de captar aquelles innovacions tecnològiques que afloraven per Europa. *“Oportunamente, o cuando algún adelanto lo exigía costaba el viaje de artistas al extranjero o de algún profesor suyo en tiempo de vacaciones, todo con el fin de que difundiesen después entre nosotros los conocimientos que allí hubiesen adquirido y de que han redundado grandes ventajas a la maquinaria, tintura, estampados de telas, productos químicos y otras artes”*. (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 3.)

A més, individus entenimentats en les noves tècniques industrials van venir de l'estranger per ensenyar els obrers i fabricants del país. Per tal de portar a terme tot això, a partir del 1776, es van concedir unes beques o pensions. *“Costoso le ha sido, pero está superabundantemente recompensado por el concepto y la aceptación que han merecido en el extranjero sus pensionados en varias artes y ciencias y por el número de profesores distinguidos que de ellos han salido para el país”*. (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 3.)

Una altra activitat rellevant que va desenvolupar la Junta de Comerç és la docència. Així, es va crear el 1769 l'Escola de Nàutica i el 1772 l'Escola de Comerç. Posteriorment es van fundar les Escoles de Química, Mecànica, d'Economia Política, de Constitució i de Jurisprudència Mercantil.

Aquests centres d'ensenyament eren gratuïts, tal com es menciona en una carta de 8 de març de 1844 escrita per la Junta de Comerç, *“a mas que es gratuita en todas la enseñanza, costea a los alumnos de nobles artes el papel, lapiz y demás instrumentos y estimula la aplicación con premios”* (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 3.) A més, el número d'alumnes de la Junta de Comerç va

interessos de la burgesia catalana, Martí d'Eixalà hi mantingué contacte degut a la seva condició de diputat. Això s'observa en una carta de 9 de desembre de 1844, escrita per José Manso i dirigida a Tomàs Coma (president de la Junta de Comerç), en la qual es cita el nostre jurista; “*recibí a su tiempo su apreciable de 28 del próximo pasado y el escrito oficial de la Junta de Comercio que aquella acompañaba. No contesté luego de recibirlo, primero por hallarme en cama, y segundo que por el sr. Martí tenía conocimiento de todos los pasos dados, cuyo fruto creo no se verá del todo frustrada.*”⁸² A més, la Junta de Comerç l'any 1841 va convidar el nostre autor per tal que confeccionés un programa d'oposicions per a una càtedra de Jurisprudència Mercantil.⁸³

Un ensurt, que sofrí Martí d'Eixalà, es produí durant l'estiu de 1843, moment en què fou presoner per les autoritats revolucionaries de la ciutat de Girona per un període breu de temps.⁸⁴

arribar a una xifra important i això deixava patent la qualitat dels estudis en aquesta institució; “*cuanto mas satisfactorios son para la Junta los resultados de sus tareas y establecimientos gratuitos de enseñanza de que acompaña relación, indicativa también del número de sus matriculados que asciende en total a 2009*” (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 2.)

La intenció de la Junta de Comerç era ampliar el nombres d'escoles d'ensenyament, ja que valorava molt positivament aquesta tasca educadora que exercia. “*Si la Junta hubiese podido realizar sus proyectos habría también una Escuela de anatomía artística, otra de química aplicada a las artes, con la cual y la existente se abriera el curso todos los años; habría la de Jurisprudencia mercantil tan interesante en una plaza de comercio como esta y un taller de Maquinaria.*” (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 2 i 3.)

En relació a l'agricultura, la Junta de Comerç també va treballar pel seu progrés i desenvolupament. “*Los desvelos de la Junta para el progreso de la industria del comercio no han descuidado la agricultura, pues a mas de la cátedra y jardín que sostiene para la enseñanza hizo en 1815 explotar el vasto territorio de Urgel y levantar a sus espensas el plano de un canal de riego con las aguas del Río Segre; obra que si hubiese podido realizarse sería un monumento de gloria y felicidad para este país*” (BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 3.)

Alexandre Bacardí ens parla del conjunt d'activitats de la Junta de Comerç: “*La Junta de comercio sostiene escuelas, donde gratuitamente se enseñan la náutica, matemáticas, física experimental, taquígrafia, química aplicada a las artes, economía política, agricultura teórico-práctica y botánica, maquinaria práctica, cálculo y escritura doble, arquitectura naval, dibujo y varios idiomas. No contentándose todavía con estos estímulos concede premios, y aun pensiones para escitar las ingenios, arraigar la aplicación, y promover una noble cuanto honrosa emulación. Hace de tiempo en tiempo exposiciones públicas, en las que se presentan los productos y adelantos hechos en la agricultura, manufacturas y artes, lo que impulsa notablemente estos ramos hacia su perfección por el estímulo que cada cual tiene de sobresalir en sus géneros.*” Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., p. 59.

⁸² BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, nº 60, f. 12.

⁸³ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., p. 78.

⁸⁴ Reynals i Rabassa, E., *Elogio fúnebre del dr. D. Ramon Martí de Eixalà*, Imprenta Nueva, Barcelona, pp. 62-65.

En aquest sentit, cal recordar que l'any 1834, el govern de Martínez de la Rosa elaboraria un Estatut Reial que no aconseguiria unir a tots els liberals. Aviat s'observarien dos corrents, conservadora i radical, les quals culminarien en la formació de dos partits: moderat⁸⁵ i progressista. Aquests representaven diferents tendències tant pel què fa a la seva composició social com a la seva doctrina constitucional.

Els progressistes consideraven legítim la revolució. Ara bé, degut a un elevat sector electoral moderat i la manca de suport de la Corona, els progressistes només podien aconseguir governar a través de mitjans revolucionaris. Serà doncs, gràcies aquests mitjans no democràtics com els liberals més radicals arriben al poder en els anys 1835, 1836 i 1840. A més, es caracteritzaven perquè eren més radicals que els liberals conservadors pel que fa a l'individualisme econòmic i l'enfrontament amb l'església. Tanmateix compartien amb els moderats el fet que justificaven el govern d'una classe mitja. Referent a la composició social, els progressistes representaven advocats, generals, sergents, periodistes indigents i comerciants de venda a l'engròs.

En contraposició, la ideologia del partit moderat es basava en què el poder polític havia d'anar de la mà del poder social i per tant, les constitucions no havien de sotmetre's a la sobirania popular. El poder polític s'havia de subjectar a la riquesa i els principis polítics a la utilitat pública. Defensaven el govern de la classe mitjana, però prescindien dels interessos carlistes. Així, els moderats *“hablaban de la elegancia ateniense, de los derechos de quienes vestían bien, leían periódicos inteligentes, sabían lo que ocurría en*

⁸⁵ Carr ens menciona alguns personatges que formaven part del partit moderat. *“Militaban en sus filas los terratenientes de Vizcaya que temían la intrusión de los abogados y comerciantes de Bilbao y San Sebastián en su monopolio de la administración local. Y también los había aristócratas, como el marqués de Miraflores, cortejado por María Cristina en los días difíciles de 1833, con poca simpatía por los clérigos y los validos poco brillantes de la empobrecida corte carlista. Y funcionarios de carrera – siendo sin duda el representante más distinguido de esta categoría Javier de Burgos que representaban la aristocracia de la administración pública” que, según Miraflores, había sustituido a la antigua aristocracia como fuerza política; burócratas poco aficionados al nuevo estilo de la vida política pero dispuestos a acomodarse a ella aliándose a las fuerzas más respetables de la nueva situación. Los abogados establecidos que llevaban los asuntos de los terratenientes aristocráticos, y los periodistas afrancesados, reacios al exclusivismo patriótico del radicalismo, que sabían bandearse dentro del liberalismo conservador, también tendían a incorporarse a las filas moderadas.”* (Carr, R., España..., ob. cit., p. 163)

la Europa contemporánea y no se dejaban engañar por los eslóganes jacobinos”.⁸⁶ En definitiva, els moderats representaven l’alta burgesia professional i militar.

Martí d’Eixalà es va mostrar afí amb els interessos partidistes dels moderats i es va allunyar de Barcelona per tal d’exercir la seva funció de diputat a les Corts de Madrid⁸⁷. Així, seria elegit diputat els anys 1843, 1844, 1845, 1846, 1853 i 1857⁸⁸. Durant aquest temps va alçar la veu varis cops i per qüestions ben diverses, tanmateix s’ha de recalcar la seva defensa constant del proteccionisme de la indústria catalana. A més, el seu prestigi com a jurista el portaria el 1854 a formar part de la comissió reformadora del Codi de Comerç. Ara bé, l’any 1856 tornaria a Barcelona i participaria activament en la redacció d’unes Ordenances municipals.

No és estrany que el nostre jurista es fixés en la política, doncs durant el segle XIX és més elevat el nombre d’advocats que actua en la política que no pas els contractats en l’administració pública. D’aquesta manera, molts polítics liberals exercien alhora aquesta professió liberal. Aquest excés d’advocats dedicats a la política serà objecte de crítiques en la relació a la defensa del interessos populars de la nació. “*El predominio de los abogados se convertirá en un arma en la cruzada contra la “artificialidad” del parlamentarismo liberal: los diputados –se dirá- no representan a las “fuerzas vivas”*”

⁸⁶ Ibidem, p. 165.

⁸⁷ A l’Arxiu del Congrés dels Diputats es conserva un llibre registre dels diputats de 1844, en el qual apareix inscrit els diversos domicilis de Martí d’Eixalà mentre residia a Madrid.

“Plaza de Isabel Segunda n° 4, 2° Izquierda.
Calle de la Amnistía n° 12, principal Derecha.
Calle ancha de los peligros n° 6, 2°.
Calle de San Bartolomé n° 16 y 10 Entresuelo.”

ACD. Llibre Registre de Diputats de 1844. *Cortes Abiertas en 10 de Octubre de 1844. Ss. Diputados por orden alfabético de apellidos y sus habitaciones.*

⁸⁸ VVAA: *Repertorio de las materias contenidas en el diario de las sesiones del Congreso de los Diputados desde la primera Legislatura de éste en el año 1837 hasta la de 1854, con referencia a los índices respectivos*, Impremta Nacional, Madrid, 1854, p. 96.

VVAA: *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España: desde el 29 de setiembre de 1833, en que falleció el Rey Don Fernando VII, hasta el 11 de setiembre de 1858, en que se disolvió el Congreso de los Diputados*, Impremta Nacional, Madrid, 1858, p. 153, 161, 277, 278, 287 i 377.

de la comunidad, sino los intereses y las ambiciones de un pequeño grupo de abogados políticos.”⁸⁹

L'any 1857 mentre es trobava a Madrid exercint les seves funcions com a diputat barceloní va ser víctima d'una pulmonia que li va provocar la mort. Posteriorment, la seva dona Àngela Romero i tres filles: Matilde, Antònia i Amàlia van ingressar al convent religiós de les Saleses de Barcelona al voltant de l'any 1875. Tot això desmembrà la descendència del jurista català i alhora causà la pèrdua d'alguns dels seus manuscrits.⁹⁰

⁸⁹ Carr, R., *España...*, ob. cit., p. 62.

⁹⁰ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., pp. 139-140.

2.1 LA REIAL ORDRE DE 22 D'OCTUBRE DE 1835 SOBRE LA INSTAL·LACIÓ D'ESTUDIS UNIVERSITARIS A BARCELONA.

La Universitat de Cervera ja a principis de 1835 ha de posar remei a una sèrie de dificultats derivades de l'absència i abandonament de varis dels seus professors i del nomenament de nou Rector.⁹¹

Els intents de l'Ajuntament⁹² de Barcelona de tornar a instal·lar els seus estudis universitaris sempre van ésser presents, de tal manera que el 22 d'octubre de 1835 una Reial Ordre va permetre establir unes càtedres de Jurisprudència civil i canònica i eloqüència forense a la ciutat barcelonina. L'ensenyament d'aquestes càtedres es duria a terme de forma privada i es desenvoluparien en l'exconvent de Sant Gaietà, excepte la càtedra d'Institucions canòniques que es duria a terme en el Seminari Conciliar.

De les sis càtedres previstes (Dret romà i Història del Dret romà; Dret Espanyol; Institucions canòniques; Digest; Novíssima Recopilació i Pràctica Forense), a Ramon Martí d'Eixalà se li va designar la del tercer any, Dret Espanyol.⁹³

El dia d'obertura solemne d'aquests ensenyaments va tenir lloc el 9 de desembre de 1835 a l'església de Sant Gaietà i el nostre autor va llegir el discurs inaugural.

⁹¹ Cal tenir present que “*al morir Fernando VII (1833) cambiaron muy presto de aspecto las cosas de España: de nuevo se hicieron con el poder los liberales de 1820 y los aires revolucionarios y antirreligiosos soplaron por doquier.*” (Vilà Palá, C., *Escuelas...*, ob. cit., p. 184)

“*Com en una casa en què han mort els pares, tota l'esperança de Catalunya estava en les joventuts que feren irrupció en la vida pública l'any 1835. Cervera feia els darrers badalls, però encara donava deixebles que valien més que els seus mestres, tals com En Martí d'Eixalà ...*” (Casanovas, I., *La cultura catalana del segle XVIII*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1932, p. 37)

⁹² Palomeque Torres descriu l'actitud i gestió de l'Ajuntament de Barcelona per aconseguir l'establiment de noves càtedres a la ciutat: “*los ediles de su Ayuntamiento que nunca arriaron la bandera intervencionista en los establecimientos docentes, volvieron de nuevo a insistir ante el Trono sobre el establecimiento de cuatro cátedras de Jurisprudencia (en lugar de las siete pedidas antes) de las que carecía esta ciudad y muy necesarias para completar las enseñanzas médicas, filosóficas, artísticas, científicas y de otras disciplinas*”. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., pp.77-79).

⁹³ *Ibidem*, p. 80.

Una altra acadèmia d'ensenyament que obriria les portes gairebé en la mateixa data, el 3 de novembre de 1835, és la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts⁹⁴. En aquesta el nostre filòsof⁹⁵ dirigiria la càtedra d'Ideologia els dilluns, dimecres i divendres a les cinc de la tarda, en un auditori reduït de 24 persones (20 deiebles i 4 oients). També començarien a finals d'any, el dia 7 de desembre de 1835, les càtedres de Llengua espanyola, de Literatura i d'Història a la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Dos anys més tard, el 1837, el nostre jurista seria escollit professor de l'Institut Barcelonès, on s'encarregaria de les classes d'Ideologia i lògica i seria nomenat director del centre.

Cal dir que el professorat que desenvolupava les càtedres de segon ensenyament creades per les Acadèmies de Ciències Naturals i Arts, de Bones Lletres i de la Junta de Comerç era la majoria soci d'aquests cossos literaris. Aquest és el cas de Martí d'Eixalà que era soci de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts i de l'Acadèmia de Bones Lletres.

⁹⁴ El 1764 es va fundar la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, però amb la denominació de Conferència Físico-Matemàtica Experimental. Aquesta institució catalana va aparèixer en un moment en què s'havien creat d'altres organismes també rellevants com l'Acadèmia de Nobles Arts (1763), el Reial Col·legi de Cirurgia (1764), l'Escola Nàutica (1763) o la Junta Particular de Comerç (1760). Cal recordar que la seva fundació es produeix en un moment en què no existia la Universitat de Barcelona i l'ensenyament superior era prohibit a la ciutat barcelonina.

En la seva fundació s'excloïa l'agricultura entre les matèries sobre les quals tractava l'Acadèmia, ara bé, dos anys més tard, el 1766 s'inclouria una Direcció d'Agricultura. Tanmateix, les alabances a l'agricultura, d'origen ètic o moral, no es portaran a terme fins el segle XIX.

Pel que fa a la seva tasca institucional, Figueras Pàmies ens diu que *“junt amb la labor cultural de la Junta de Comerç, va ser l'únic centre del seu temps que maldà de connectar amb l'activitat científica europea, bo i col·laborant, en alguns casos, en l'aplicació dels avenços més destacats a la indústria del país.”* (Figueras Pàmies, M., *Alguns...*, ob. cit., p. 106.)

Respecte l'activitat de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, Lluch esmenta que *“la disposició cronològica demostra, per damunt de tot, que hi ha una concentració entre els anys 1786 i 1792. I hi ha un any punta, el 1788, i tal com hem observat en altres sèries, poc després de la Revolució Francesa, un descens molt gros. Una segona característica és l'existència d'una gran activitat, si més no en quantitat, a partir de 1833; en canvi, en el trienni constitucional l'activitat fou completament nul·la, i suposem que era perquè homes com Pujol o Jaumeandreu estaven ocupats en càrrecs públics.”* (Lluch, E., *El pensament...*, ob. cit., p. 102)

⁹⁵ *“La Academia de Ciencias y Artes acordó en octubre de 1835 establecer diversas cátedras, designando para la de Lógica a Ramón Martí de Eixalá; la de Geología y Mineralogía a Antonio Llobet Vall-llosera; la de Entomología a Mariano de la Paz Graells; la de Geometría aplicada a las artes a Francisco Font; la de Economía aplicada a los obreros industriales a Eudaldo Jaumeandreu; la de Mecánica teórica a Juan Agell; la de Astronomía a Onofre Jaime Novellas y la de Geografía y Cronología a Pedro Felipe de Monlau. Y por Real orden de enero de 1836 se concedió validez a los cursos mientras se elaboraba el plan general de estudios.”* (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 83).

Així, l'any 1835 s'iniciaria la seva vocació docent, doncs l'Acadèmia de Ciències naturals de Barcelona permetria que el nostre jurista s'encarregués del curs titulat Ideologia, lògica i gramàtica general⁹⁶. Batista i Roca manifesta la influència del pensament francès, ja que en comptes d'utilitzar el mot "filosofia", la càtedra prefereix el terme "ideologia".

L'objecte d'aquesta càtedra segons un informe de 5 de setembre de 1837 del director dels Estudis Generals de Barcelona es basava en *"la exposición de las leyes generales de la inteligencia humana y su aplicación a la expresión de las ideas y a la investigación de la verdad, sin prevenciones, sin sistemas, dando al contrario su justo valor a todos los descubrimientos, ya se deban al criticismo de Kant, ya el escepticismo de Hume, ya al cuasimaterialismo de Locke, Condillac y Destut-Traci, ya a la escuela semiplatónica de nuestros tiempos"*.⁹⁷

Estanislau Reynals i Rabassa destaca la facilitat d'interacció amb el públic estudiantil com a qualitat innata de l'autor. *"No carecía de dotes oratorias, y sabia sobre todo llegar al objeto por él deseado, con su fijeza de pensamiento y su voluntad de hierro"*⁹⁸. Amb aquest curs ja es comença a dibuixar la seva preferència pels estudis filosòfics i el seu mètode de treball analític. És a dir, abans de formular cap teoria observava amb cautela els fonaments i fets que el portarien a la conclusió final. *"Fue un interesante ejemplo de poderse atravesar con la pureza de intención el período de las variaciones, sin menoscabarse el amor a la verdad, y la confianza en los esfuerzos del hombre para hallarla, exenta la vida de tachas y sacudimientos"*⁹⁹.

A partir d'aquesta càtedra d'Ideologia, es considera que les veritats del sentit comú que s'encasellen en els dogmes de la filosofia escocesa penetren a Catalunya. Aquesta teoria

⁹⁶ Aquesta càtedra creada el 1835 per la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, seria aprovada posteriorment a través de Reial Orde de 15 de gener de 1836. Convé destacar que des dels seus inicis el professor encarregat d'ella era el nostre jurista.

⁹⁷ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 187.

El coneixement dels empiristes Hume i Locke per part de Martí d'Eixalà s'analitzarà detalladament en el capítol 3: Influència de la Il·lustració Britànica.

⁹⁸ Reynals i Rabassa, E., *Elogio...*, ob. cit., p. 16.

⁹⁹ *Ibidem*.

del sentit comú¹⁰⁰ es basa en acceptar determinats fets o estats que per les seves qualitats de senzillesa i simplicitat són indemostrables i irreductibles. Sanromà, deixeble de Martí parla del nostre autor: “*Martí d’Eixalà era sobretot un filòsof. Pertanyia a l’escola escocesa les doctrines de la qual havien penetrat a Espanya per conducte de Cousin i Jouffroy. Era, per consegüent, partidari decidit del mètode d’observació, preconitzat per Thomas Reid i Dugald Stewart.*”¹⁰¹

A part de la seva tasca docent, convé destacar que en l’obertura del curs acadèmic 1838-1839, el dia 20 d’octubre, Ramon Martí d’Eixalà es va encarregar de la lliçó inaugural.¹⁰²

Respecte l’Acadèmia de Bones Lletres¹⁰³, se sap que Martí d’Eixalà va entrar a formar part d’aquesta institució com a soci el 9 d’agost de 1836.¹⁰⁴ Concretament la seva activitat literària es duria a terme en la secció d’Història.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Per Colomer, el sentit comú és: “*el conjunt de tots els judicis originaris i naturals, evidents per si mateixos, a partir dels quals es formen altres raonaments que permeten afirmar les realitats extramentals.*” (Colomer Carles, O., “Reid, Priestley i Hamilton, tipus, antítips i síntesi de la filosofia escocesa del sentit comú”, *Espiritu*, Cuadernos del Instituto Filosófico de Balmesiana, número XLIII, Barcelona, 1994, pp. 177-188.)

Una millor explicació de l’escola escocesa del sentit comú i la seva doctrina s’ha realitzat a l’apartat d’aquest treball, “Influència de la Il·lustració britànica”.

¹⁰¹ Batista i Roca, J.M., “Martí d’Eixalà i la introducció de la filosofia escocesa a Catalunya”, *Spanic Studies in honour of Ignasi González Llobera*, edited by Frank Pierce, The Dalphi Book Co. Ltd, Oxford, 1959, p. 47.

¹⁰² Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p 375.

¹⁰³ Els trets que caracteritzen l’objecte d’aquesta institució catalana són: l’interès per la llengua catalana, el seu conreu i la història de Catalunya.

Els orígens d’aquesta acadèmia es remunten a l’inici del segle XVIII, en el moment en què apareix l’Acadèmia dels Confiats. El nom que pren el centre és degut a l’existència de l’Acadèmia dels confiats de París. En ella hi van assistir alumnes del col·legi de Cordelles i provinents d’altres indrets catalans. L’any 1703 es desintegraria degut a la Guerra de Successió, però el 1729 tornaria a aparèixer amb la denominació de “l’Acadèmia sense nom”. El seu objecte va ser sobretot investigar el passat històric de Catalunya i intentar suplir la manca dels estudis superiors després de la supressió de la Universitat de Barcelona amb el Decret de Nova Planta.

No va ser fins el 1752 quan l’Acadèmia va aparèixer amb el nom de Reial Acadèmia de Bones Lletres, a partir d’una cèdula d’aprovació de 27 de gener de 1752 de Ferran VI. El seu objecte es manté i aquest estudi del passat català es plasma en la redacció de la història de Catalunya.

El funcionament de l’Acadèmia també es va veure afectat amb l’entrada de l’exèrcit francès a Espanya, sota el comandament de Napoleó Bonaparte. Així, durant el període de 1807 a 1814 l’Acadèmia restà tancada. Tanmateix, en els anys següents fins el triomf liberal de 1820, l’Acadèmia tampoc va funcionar. Tal com menciona Carrera Pujal, “*la Academia de Buenas Letras dejó de actuar desde 1814 a 1820 y no*

De fet, tal com ens narra Figueras Pàmies, “*la major part dels conreadors de la filosofia catalana, durant el segle XIX, van passar o van pertànyer a l’Acadèmia de Bones Lletres.*”¹⁰⁶

En el període de 1836 a 1845 el nostre jurista va llegir en l’esmentada Acadèmia una sèrie de memòries, la majoria d’elles de filosofia i història. El títol de les quals és el següent: *Discursos sobre las reglas de observación, aplicados a los hechos que forman el patrimonio de la historia, al objeto de fundarla sobre sus bases esenciales* (9 de maig de 1837), *Juicio de la obra de Mr. Guizot, intitulada, Historia de la civilización* (21 de març de 1839), *Disertación relativa a fijar las leyes de los que depende la suerte de las mujeres, en los primeros grados de la civilización de los pueblos* (28 de maig de 1842) i *Consideraciones filosóficas sobre la impresión de lo sublime* (18 de març de 1845).

L’Acadèmia en moltes ocasions va tenir dificultats¹⁰⁷, però la incorporació de nous socis i el desenvolupament de la seva tasca literària van mantenir aquesta institució catalana. “*Siendo reforzada con nuevos socios; y aunque las calamidades públicas eran incompatibles con el sosiego y el estudio de la historia, luchando con toda clase de*

por falta de permiso, sino por hallarse en decadencia y carente de fondos”. (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 201.)

Posteriorment, durant el Trienni Liberal es van adherir a l’Acadèmia 30 membres nous d’ideologia moderada, com Ignasi Samponts Barba, Bonaventura Carles Aribau i Pròsper de Bofarull.

¹⁰⁴ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., p. 57.

Es conserva un manuscrit titulat “*Estado que manifiesta los días de sesión literaria y socios que leerán en ellas, durante el año académico de 1836 a 1837, formado por la Junta particular de la Academia de Buenas Letras de Barcelona con arreglo a los artículos 41 y 50 de los nuevos Estatutos*”, de 5 de setembre de 1836, on Ramon Martí d’Eixalà té assignada la sessió literària del dia 5 de maig de 1837. (BC. Renart VIII, 1 (49)). Veure annex: Document 2.

¹⁰⁵ “*la Academia de Buenas Letras implantó las clases de Gramática y de Literatura e Historia*” (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 83)

¹⁰⁶ Figueras Pàmies, M., *Alguns...*, ob. cit., p. 107.

¹⁰⁷ “*La Academia de Buenas Letras de Barcelona ya suspendió sus reuniones en enero de 1823, y según la Memoria de 1842, hasta septiembre de 1830 no se mandó por Real Orden que el archivo fuese depositado en el de la corona de Aragón, igual que los demás.*” (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 75)

obstáculos se leyeron ochenta memorias o trabajos sobre diversos ramos” (...) “como autores de los trabajos mencionaba a (...) Ramón Martí de Eixalá”¹⁰⁸

Tal com explica Palomeque Torres, “*el buen funcionamiento de todos estos centros, el prestigio de su profesorado y la afluencia de estudiantes a estas cátedras recién creadas impulsaron al gobierno central a conceder por una R.O (enero de 1836) validez académica a los cursos aprobados en las cátedras de Jurisprudencia instaladas en Barcelona con la regia aprobación para el año académico de 1835-1836.*”¹⁰⁹

2.2 L’ ”ARREGLO” PROVISIONAL D’ESTUDIS A L’ESTAT ESPANYOL DE 1836.

A nivell estatal, l’any 1836 s’elaboraria un Pla general¹¹⁰, el qual seria derogat abans d’entrar en vigor, però seria la base per altres plans posteriors com el de 1845 i el de 1857.¹¹¹ Així, el 23 d’octubre de 1836 s’adoptaria un “Arreglo” provisional d’Estudis pel proper any acadèmic en substitució del Pla general.¹¹²

¹⁰⁸ Ibidem, p. 206.

¹⁰⁹ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 89.

¹¹⁰ Martínez Neira comenta que: “*El plan del duque de Rivas de 1836 supuso un cambio radical, pues optaba por la libertad de textos: los profesores no tenían obligación de seguir texto alguno en sus explicaciones ni podían imponerla a los alumnos.*” (Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 19)

¹¹¹ Ibidem, p.122-124.

¹¹² A la Facultat de Lleis, l’ “Arreglo” provisional d’Estudis preveia les següents assignatures:

<u>Cursos</u>	<u>Assignatures</u>
1er.....	Dret Natural i de Gents Principis de Legislació Universal
2on.....	Història i elements del Dret romà
3er.....	Elements del Dret romà Principis del Dret públic general
4art.....	Elements del Dret públic i del civil i criminal d’Epanya Dret públic eclesiàstic, amb observacions sobre els concilis nacionals i disciplina de l’Església a Espanya.
5è.....	Institucions canòniques Examen de Batxiller
6è.....	Partidas i Novíssima Recopilació Economia Política
7è.....	Pràctica forense Eloquència forense

L' "Arreglo" provisional d'Estudis es limitaria a introduir algunes modificacions del Pla Calomarde de 1824. A la facultat de Jurisprudència es tornaria a l'ensenyament del Dret Natural, dels Principis de Legislació Universal, de Dret Polític i d'Economia Política. A més, la carrera de Cànon esdevindria un estudi comú pels teòlegs i juristes, de la mateixa manera que s'establia en el Pla Caballero de 1821.¹¹³

Pel que fa, a l'elecció dels llibres de text predominava una postura intermitja entre la llibertat absoluta i la imposició legal. Tal com ens explica Peset, "*los catedráticos podrán elegir el libro o los libros que les pareciese más conveniente. También se les da facultad para no adoptar libro alguno de texto, excepto en las facultades de Jurisprudencia civil y canónica, y Teología pudiendo hacer sus explicaciones por medio de cuadernos o simplemente orales. En todo caso, permitirán y aun excitarán a los oyentes a que tomen las apuntes que les convenga, cuidando de cerciorarse en cada lección si los discípulos han entendido y aprendido la anterior*".¹¹⁴

A les classes, tal com imposava l' "Arreglo" provisional d'Estudis, la llengua utilitzada era l'espanyol, excepte a les lliçons de Dret romà i canònic, com també en els estudis de Teologia.

	Jurisprudència mercantil
Examen de Llicenciatura	
8è.....	Pràctica forense
	Dret Polític

(Peset Reig, M., "Universidades y enseñanza del derecho durante las regencias de Isabel II", *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 39, Ministerio de Justicia, Madrid, 1969, p. 504.)

Vegis: Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 19, 172 i 173.

¹¹³ "El estudio de los cánones no forma por sí solo una facultad o carrera separada, debiendo ser común a juristas y teólogos" (Peset Reig, M., "Universidades...", ob. cit., p. 501.)

¹¹⁴ Ibidem, pp. 501-502.

2.3 EL PLA D'ESTUDIS GENERALS DE LA CIUTAT DE BARCELONA DE 1836.

A Barcelona, el professor Albert Pujol¹¹⁵ considerava convenient que es formés una comissió representada per membres dels instituts i organismes educatius catalans (Acadèmia de Bones Lletres, Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, l'Escola de Jurisprudència i la Junta de Comerç) per tal d'elaborar un pla que ordenés el segon i tercer ensenyament dels Estudis de la ciutat comtal. Així, el dia 11 de setembre de 1836 es reuniren diversos professors¹¹⁶, com el nostre jurista, tot presidint l'acte Albert Pujol.

En les reunions de la Junta del claustre de professors es qüestionava si seria més adequat establir una Universitat o uns Estudis Generals. Després d'una breu discussió es decideix que no es qüestionari el nom de l'establiment, ja que el més important radicava en posar totes les càtedres necessàries per poder instruir amb eficàcia els joves estudiants. *“La imperiosa urgencia de reunir en esta ciudad todas las asignaturas*

¹¹⁵ Albert Pujol va ser un canònic del Col·legi de Santa Anna i membre de l'ordre de Sant Agustí fins que es va secularitzar el 1822. La trajectòria professional d'aquest doctor en Cànon va estar marcada per la seva vocació docent, especialment a la Universitat de Barcelona on va estar al càrrec de diverses càtedres durant el trienni liberal i posteriorment en la restauració definitiva d'aquesta. De fet va ser nomenat vicerector i primer rector de la Universitat de Barcelona l'any 1837. També va ensenyar durant dotze anys la Teologia en el Col·legi de Sant Guillem de Barcelona. A nivell institucional va ser soci d'Acadèmies i Societats econòmiques del país. Finalment dir que és autor de diversos discursos d'obertura, sermons morals i elogis fúnebres. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 192)

Entre els manuscrits de la Universitat de Cervera s'hi troba un document titulat *“Relación circunstanciada de los profesores que se hallan encargados de la enseñanza en esta Universidad Literaria de Barcelona”*. El currículum d'Albert Pujol és el següent: *“canónigo de la Iglesia Colegial de Santa Ana, Doctor en Cánones. Sostuvo conclusiones generales de Filosofía, de Teología y de disciplina Eclesiástica, y otro acto público de los Concilios de España en Valencia. Enseñó doce años de Teología en el Colegio de San Guillermo de Barcelona y patrocinó varios actos de conclusiones públicas. Desempeñó la cátedra de Historia Eclesiástica en los Estudios Generales de esta ciudad en el año académico de 1822. Obtuvo la cátedra interina de Instituciones Canónicas por Real nombramiento en la Universidad Literaria de Barcelona de la cual fue Vice-Rector. Ha enseñado la Oratoria forense desde 1835 al 36, y el primer año de Instituciones Canónicas. En la actualidad desempeña en esta Universidad la cátedra de Instituciones Canónicas, y las de Historia Eclesiástica y de Disciplina general y la nacional de España. Es individuo de las academias de Ciencias Naturales y Artes, y Buenas Letras de esta ciudad, correspondiente de la Matritense de la Historia.”* (BUB. Caixa 318. Núm. 260. F. 3.)

¹¹⁶ Els professors que es reuniren foren: Josep Melchor Prat, Agustí Yáñez, Jaime Quintana, Juan Bahí, Eudaldo Jaumeandreu, Ignasi Sanpons, Fèlix Illas, Onofre Novellas, Josep Martí d'Eixalà i Ramon Martí d'Eixalà. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 97).

indispensables para que los jóvenes puedan seguir sus respectivas carreras, atendida la dificultad de acudir a otras Universidades”¹¹⁷.

El pla de les càtedres de segon i tercer ensenyament va ser llegit i discutit en la sessió del dia 15 de setembre de 1836, tot realitzant-se les modificacions convenients. Posteriorment, s’obtidria l’aprovació del Pla d’Estudis de la ciutat de Barcelona pel govern central juntament amb l’acceptació de la creació d’uns Estudis Generals a la ciutat comtal.¹¹⁸

El Pla de càtedres es dividia en segon i tercer ensenyament. El Pla de segon ensenyament incloïa les tres càtedres següents pel que fa els estudis de jurisprudència.¹¹⁹

- Ideologia, Lògica i gramàtica general .
- Moral i dret natural .
- Dret públic i constitucional.

El tercer ensenyament estava format per les següents càtedres, dividides entre jurisprudència civil i canònica.

Jurisprudència civil:

- Història i elements del Dret civil i romà
- Història i Institucions del Dret espanyol
- Digest i Partidas
- Novíssima Recopilació
- Acadèmia de Jurisprudència pràctica

¹¹⁷ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 11 de setembre de 1836.

¹¹⁸ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 106-107.

¹¹⁹ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 11 de setembre de 1836.

Veure annex: Document 3.

Jurisprudència canònica:

- Institucions canòniques
- Història eclesiàstica, Disciplina General i Espanyola i Suma de Concilis

En les càtedres “*Ideologia, Lògica y Gramática general*” (Acadèmia de Ciències Naturals) i de “*Moral y Derecho natural*” (Escola de Jurisprudència), el catedràtic de Dret Espanyol, Ramon Martí d’Eixalà serà nomenat professor.¹²⁰ “*Los Sres. D. Ramon Roig y Rey, D. Vicente Rius y Roca, D. Ramon Martí de Eixalá profesores nombrados por el Escmo. Ayuntamiento para las cátedras provisionales de Derecho civil establecidas...*”¹²¹

¹²⁰ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 15 d’octubre de 1836.

¹²¹ Ibidem.

Ramon Roig i Rey va ser catedràtic de Filosofia de la Universitat de Cervera (1819-1822), a la qual va accedir per oposició. Si bé, havia cursat el batxiller de lleis, la llicenciatura de Teologia i el doctorat de filosofia. Durant el trienni liberal es va traslladar a la restaurada Universitat de Barcelona on exercia de catedràtic de Matemàtiques pures i com a conseqüència l’any 1823 amb la tornada de l’absolutisme va ser separat de la seva càtedra, la qual no va recuperar fins l’any 1834. Posteriorment, l’any 1840, la Junta de Govern de Barcelona el tornar a apartar, tot i que quatre anys després es reincorporaria. El 1822 va ser nomenat canònic de la catedral barcelonina (sense prendre possessió), però se li va privar d’aquesta dignitat el 1823. Cal destacar que el 1848 seria nomenat Degà de la Facultat de Jurisprudència i el 1856, Vicerector de la Universitat. A més, seria membre de la Societat Econòmica d’Amics del País de Barcelona. En la seva activitat literària destaquen els discursos i les memòries. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., pp. 190-191)

En l’esmentat manuscrit, “*Relación circunstanciada de los profesores que se hallan encargados de la enseñanza en esta Universidad Literaria de Barcelona*”, es cita a Ramon Roig i Rey .

“*D. Ramon Roig y Rey profesor interino; desempeña la asignatura de Historia y elementos del Derecho Civil Romano; Doctor en la facultad de Filosofía, Licenciado en Teología y Bachiller en Leyes. En octubre de 1816 fue nombrado por la Universidad de Cervera substituto pro Universitate con vices honores y prerrogativas de catedrático de la cátedra de Elementos de Aritmética, Álgebra y Geometría, cuya substitución obtuvo hasta 18 de octubre de 1818 en que se le encargó la enseñanza de física del mismo modo y con las mismas vices de catedrático, cuya substitución desempeñó hasta el mes de agosto de 1819 en que tomó posesión de una cátedra de Filosofía de la misma Universidad con cuya propiedad fue agraciado con Real nombramiento, previa oposición, continuando enseñando en la clase de física de dicha facultad hasta el 1822.*”

Tiene en aquella Universidad seis años de enseñanza tres en calidad de substituto, y tres en la de catedrático, habiendo argumentado y patrocinado conclusiones durante los mismos, como igualmente sostenido varios actos públicos durante sus estudios. En 1822 fue trasladado con Real nombramiento a la Universidad de Barcelona de catedrático de Matemáticas puras que desempeñó en el escolar de 1822 a 1823. Extinguida entonces esta Universidad y restaurada la de Cervera, fue separado de esta primeramente por resolución de la misma y después por Real orden, en cuya separación continuó hasta agosto del año 1834 en que se le rehabilitó para obtener su cátedra y la obtiene actualmente. Restablecido en ella e impedido de poder pasar a Cervera, primeramente por haber sido nombrado Regidor de esta Ciudad, y después por las circunstancias que cada día se hicieron más agravantes. Con motivo de haberse establecido en esta ciudad cuatro cátedras de Jurisprudencia, invitado por el Exc. Ayuntamiento para encargarse de una de ellas, eligió la de Historia y Elementos del Derecho civil romano que ha servido en el curso escolar de 1835 a 1836, y establecidos después los Estudios

En les bases principals del Pla es proposa que es nomeni un president, un vice-president i un secretari. Com a secretari interí es va nomenar el nostre jurista.¹²² Aquest càrrec complementari a la docència que desenvolupava Ramon Martí d'Eixalà apareix reflectit en diversos documents universitaris. Per exemple, el Reglament per la col·locació de graus de 1837 està firmat per ell.¹²³ Convé recalcar que aquest càrrec universitari el desenvoluparia el nostre autor “*sin más gratificación que la que le corresponde como profesor*”.¹²⁴

Una altra sessió de la Junta de professors, és la del dia 16 de novembre de 1836, en la qual s'intenta adaptar les assignatures segons allò disposat en la Pla provisional d'Instrucció pública (“*el Arreglo provisional*”). També es fixarà l'horari de classes¹²⁵ i la distribució de matèries entre els professors. A Ramon Martí d'Eixalà se li assigna la matèria de “*Derecho público civil y criminal de España*” en el quart i cinquè any. Pel que fa a les obres de text ens diu textualment que “*no la hay elemental para el Derecho público de España para el privado se indicará antes de principiarse las lecciones*”.¹²⁶

Generales ha continuado en los mismos enseñando el mismo curso de Leyes autorizado al efecto por Real Orden, siendo otro de los catedráticos de este establecimiento.” (BUB. Caixa 318. Núm. 260. F. 3.)

¹²² BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 15 d'octubre de 1836. Veure annex: Document 1.

Palomeque Torres descriu aquesta reunió de claustre de professors: “*...leídos los oficios anteriores, se pasó al nombramiento de Presidente que recayó en don Domingo Mª Vila, que había sido Rector de esta Universidad en 1823; de Vicepresidente, en don Alberto Pujol, y, el de Secretario, en don José Melchor Prat, siendo nombrado como Secretario interino don Ramón Martí de Eixalá.*” (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p.108)

Posteriorment en la sessió del dia 7 de maig de 1837 s'habilita a Ramon Martí d'Eixalà com a secretari de tots els assumptes referents a les càtedres de Jurisprudència civil i canònica. (Ibidem, p. 162)

¹²³ Ibidem, p. 150.

En el “*Libro de Grados Menores*” de la Universitat de Barcelona dels anys 1836 a 1839 sobre la concessió del grau de batxiller de la càtedra de Jurisprudència, apareix Ramon Martí d'Eixalà certificant totes les actes en virtut del seu càrrec de secretari interí. (BUB. Llibre 246. *Grados Menores 1836-1839.*)

¹²⁴ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 194.

¹²⁵ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 16 de novembre de 1836.

Les classes de jurisprudència civil de primer, segon, tercer, quart i cinquè curs s'iniciaran a dos quarts de nou del matí i les de sisè, setè i vuitè curs a les onze, excepte l'assignatura de Jurisprudència mercantil que serà a la una de la tarda. Pel que fa a les de Jurisprudència Canònica començaran a les deu del matí. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 113-114)

¹²⁶ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 26 de novembre de 1836.

De fet era el professorat dels Estudis Generals de Barcelona el que escollia les obres de text que s'utilitzaven en cada una de les assignatures.¹²⁷

En el cas que no hi haguessin totes les assignatures previstes per l'ensenyament de la Jurisprudència civil i canònica i el número de catedràtics fós insuficient el que estableix “*el Arreglo Provisional*”, llavors no es podrien desenvolupar els graus majors de Lleis i Cànon. Per tant, només s'expedirien els graus de batxiller. Per altra banda, si l'ensenyament de la Jurisprudència civil i canònica fós completa d'acord allò previst en “*el Arreglo Provisional*”, s'establiria el cessament de l'habilitació de l'ensenyament privat.¹²⁸

Aquest “*Arreglo Provisional*” d'estudis i les disposicions aprovades per la Direcció General no va tenir molt bona acollida entre els estudiants, ja que el nombre de queixes

¹²⁷ En el següent esquema es pot observar les obres de text escollides pel professorat dels Estudis Generals de Barcelona per explicar la lliçó.

<i>Jurisprudencia civil</i>		
<i>Año</i>	<i>Asignaturas</i>	<i>Obras de texto</i>
1º	<i>Derecho natural y de Gentes y Principios de Legislación Universal</i>	<i>Derecho natural de Heineccio</i>
2º	<i>Derecho Romano e Historia del mismo</i>	<i>Las Instituciones de Heineccio e Historia del mismo</i>
3º	<i>Derecho Romano y Elementos del Derecho Público General</i>	<i>Las mismas Instituciones de Heineccio y para el Derecho Público se indicará en lo sucesivo.</i>
4º y 5º	<i>Derecho Público Civil y Criminal</i>	<i>No la hay elemental para el Derecho Público de España; para el privado se indicará antes de principiarse las lecciones.</i>
6º	<i>Partidas y Recopilación</i>	<i>Tampoco existen, debiendo necesariamente usarse para las lecciones los mismos Códigos.</i>
7º y 8º	<i>Prácticas, Derecho Mercantil y Elocuencia forense.</i>	<i>Febrero novísimo de Tapia, el Código de Comercio y el Blair.</i>
<i>Jurisprudencia canónica</i>		
	<i>Instituciones canónicas</i>	<i>Cabalarío Instituciones</i>
	<i>Ídem</i>	<i>Lo mismo que el anterior.</i>

(BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 26 de novembre de 1836.)

¹²⁸ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 7 de gener de 1837.

que arribava al govern era considerable. Mentrestant, el claustre de professors intentava resoldre els problemes plantejats. En aquest sentit, el govern central permet que les Universitats de l'Estat apliquin la Reial Ordre de 22 d'octubre de 1835 en la qual els estudiants domiciliats en certes províncies, com les quatre de Catalunya puguin realitzar l'estudi privat.

La sessió d'obertura solemne dels estudis generals va ser el dia 19 de novembre de 1836, a l'església de Sant Felip Neri, en la qual el vice-president del cos literari va llegir un discurs. En aquest manifestava que l'interès públic i la justícia demanaven que Barcelona es reinstalés un ensenyament superior en totes les branques del saber.¹²⁹ De fet, tal com ens recorda Prats i Cuevas, “*des de la primeria del segle XIX començà a generalitzar-se, entre certs sectors socials de la Ciutat Comtal, l'opinió favorable a la restitució de la Universitat a la capital del Principat*”.¹³⁰

Mentrestant a Cervera la situació universitària durant el curs 1836-1837 no era satisfactòria, ja que el nombre d'estudiants havia disminuït considerablement i la majoria del professorat s'havia traspassat a Barcelona. A més, les repercussions de la guerra civil (1833-40) impedièn que la vida acadèmica de la Universitat pogués desenvolupar-se amb normalitat.

Cal recordar que aquesta Universitat de Cervera es va fundar a la primera meitat del segle XVIII, tot complint allò establert en el Decret de 16 de setembre de 1714 en què se suspenia l'Estudi General de Barcelona i es traslladava l'estudi de les corresponents càtedres a la ciutat cerverina. D'aquesta manera, Cervera es va convertir en l'única institució cultural existent a Catalunya durant tot el segle XVIII.

Entre els professors que exercien docència a la Universitat literària de Barcelona apareix el nostre jurista a la secció de jurisprudència civil. Concretament en l'informe elaborat pel claustre de la pròpia Universitat i dirigit al Cap superior polític de la província es

¹²⁹ BUB. Llibre 242. *Juntas y Claustros*. Sessió del dia 19 de novembre de 1836.

“*El discurso inaugural, como ya estaba acordado, corrió a cargo del Vicepresidente del Cuerpo literario, el canónigo y académico don Alberto Pujol*” (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 115)

¹³⁰ Prats i Cuevas, J., *La Universitat...*, ob. cit., p. 44.

designa en el quart any de jurisprudència civil a “*Don Ramon Martí de Eixalá, profesor de Derecho español de los Estudios Generales con aprobación de S.M y lo fue de las cátedras de Jurisprudencia establecidas por Real Decreto de 1835.*”¹³¹ L’assignatura que li correspon es titula “*Elementos del Derecho Público General y del Civil y Criminal de España*”.¹³²

El prestigi del nostre autor es pot observar en el fet que alhora de qualificar els alumnes excel·lents, la junta acorda que es reuneixin el professor de la càtedra més dos altres catedràtics. Entre els catedràtics designats per Lleis hi trobem Ramon Martí d’Eixalà.¹³³

¹³¹ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 138.

Veure annex: Document 5.

¹³² “*Nota de las asignaturas y Profesores de Jurisprudencia civil y canónica de los Estudios Generales de Barcelona*”

<u>Asignaturas</u>	<u>Profesores</u>
<i>Derecho natural de gentes y Principios de Legislación Universal.....</i>	<i>Don Ignacio Sanpontos</i>
<i>Historia y elementos de Derecho romano.....</i>	<i>Don Ramon Roig</i>
<i>Elementos de Derecho romano y Principios de Derecho Público General.....</i>	<i>Don Ramón Muns, Substituto</i>
<i>Elementos del Derecho Público General y del Civil y Criminal de España.....</i>	<i>Don Vicente Rius i Roca</i>
<i>Ídem.....</i>	<i>Don Ramon Martí de Eixalá</i>
<i>Derecho Patrio, Partidas y Recopilación.....</i>	<i>Don Narciso Planas</i>
<i>Economía Política.....</i>	<i>Don Eudaldo Jaume Andreu</i>
<i>Práctica Forense y Jurisprudencia Mercantil.....</i>	<i>Don Magín Soler y Espalter, Substituto</i>
<i>Derecho Político.....</i>	<i>Don Narciso Planas</i>
<i>Historia Eclesiástica.....</i>	<i>Don Alberto Pujol</i>
<i>Disciplina General y la Nacional de España.....</i>	<i>Ídem</i>
<i>Elocuencia Sagrada y Práctica de los Juicios Eclesiásticos.....</i>	<i>Don Pablo Meures, Substituto</i>

Junta del dia 17 de gener de 1837 sobre la R.O. de 21 de desembre de 1836. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 140.)

El total de catedràtics i substituïts que s’encarregaven del tercer ensenyament era tretze. Les qualitats del nostre catedràtic segons l’informe titulat “*Estado de los Profesores que componen la Universidad literaria de Barcelona*” era el següent: “*Don Ramón Martí de Eixalá era doctor en Leyes. En 1812 había obtenido el grado de Bachiller en dicha Facultad a Claustro pleno en la Universidad de Cervera. En 1830 se le confirió el cargo de las lecciones de extraordinario, sosteniendo conclusiones públicas de Derecho español y, en 1835, erigidas en Barcelona las cátedras de Jurisprudencia, el Ayuntamiento, recordando los tiempos del Trienio liberal, le encargó de la del Derecho español y de la lectura de la lección inaugural, que fue publicada. Era miembro de las Academias de Buenas Letras y Ciencias naturales y artes de esta ciudad e individuo de su Sociedad Económica. En estas fechas se hallaba desempeñando la cátedra de Elementos de Derecho público y del civil y criminal de España, juntando en su clase 44 alumnos.*” (Ibidem, p. 192)

¹³³ Junta del dia 13 de maig de 1837 (Ibidem, p. 165)

En aquest curs acadèmic, el dia 27 d'abril de 1837 el nostre jurista aconsegueix el grau de doctor en Lleis de dret civil, juntament amb Vicenç Rius i Roca¹³⁴. Els acompanyà com a padrí el catedràtic D. Pedro Nolasco Vives i Cebrià.¹³⁵

Tanmateix, el nostre catedràtic apareixerà en molts tribunals alhora de la concessió dels graus de Batxiller i Llicenciat en Lleis als alumnes que superin els exàmens. Per exemple en la concessió de la Llicenciatura a l'estudiant Fèlix Balcells i Pujadas.¹³⁶

¹³⁴ Vicenç Rius i Roca era natural de Tàrraga. Va cursar el batxillerat en Dret civil i posteriorment es va llicenciar i doctorar en Lleis a la Universitat de Barcelona l'any 1837, juntament amb Ramon Martí d'Eixalà. Va ser diputat de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona i membre de la Societat Econòmica d'Amics del País. Pel que fa a la seva tasca docent, cal mencionar que va ser professor de l'assignatura de Dret públic, civil i criminal d'Espanya. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 191).

En el manuscrit citat anteriorment, "*Relación circunstanciada de los profesores que se hallan encargados de la enseñanza en esta Universidad Literaria de Barcelona*", també es descriu a Vicenç Rius i Roca.

"Profesor interino, doctor en Derecho Civil. En el año escolar de 1835 a 36 fue catedrático de Digesto en esta ciudad, examinador de Jurisprudencia Civil y Canónica nombrado por la Universidad de Cervera de los que hubiesen cursado privadamente. Es Diputado de la Junta de Gobierno del Ilustre Colegio de Abogados de esta ciudad. En 1826 firmó oposición al grado de Licenciado y Doctor como sobresaliente, en la Universidad de Huesca, la firmó también a Cátedra, pero no pudo verificarlo por no hallarse purificado. Es individuo de la Sociedad Económica de Amigos del País, fue profesor de los Estudios Generales con Real aprobación, y tiene a su cargo en esta Universidad las asignaturas de Práctica forense y de Elocuencia forense." (BUB. Caixa 318. Núm. 260. F. 3.)

¹³⁵ *"En la ciudad de Barcelona a 27 de abril de 1837. Con la pompa y formalidades correspondientes y acompañamiento de varios Doctores de todas las Facultades, presidiendo el acto el doctor don Alberto Pujol, catedrático y Vice-Rector de estos Estudios Generales, se confirió públicamente en el local de la Iglesia que fue de Padres de San Felipe Neri el grado de doctor en derecho civil, nullo censorum discrepante, a los Bachilleres y Licenciados en la misma Facultad don Ramón Martí de Eixalá y don Vicente Rius y Roca, naturales, el primero de Cardona y el segundo de Tàrraga, acompañándoles su padrino don Pedro Nolasco Vives y Cebrià, Doctor en la facultad de Leyes, quien al efecto les adornó con la borla, previa la entrega del anillo, guantes, libro y espada, insignias todas de la expresada colación."* (BUB. Llibre 245. Grados Mayores 1837.)

El diari de Barcelona, de 26 d'abril de 1837, va anunciar la concessió del grau de doctor del nostre jurista. *"Estudios generales. El jueves próximo a las 4 y media de la tarde se conferirá en la iglesia de la que fue casa de S. Felipe Neri, el grado de doctor en leyes a D. Ramon Martí de Eixalá y a D. Vicente Rius y Roca, licenciados en la misma facultad, siendo su padrino el Dr. Pedro Nolasco Vives y Cebrià. Los señores doctores de cualquier facultad que gusten asistir al acto, podrán verificarlo advirtiéndole que no se guardará más preferencia que la respectiva antigüedad del grado. Barcelona, 25 de abril de 1837.- Josep Melchor Prat, Secretario"*. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 174)

De l'abril a l'agost de 1837, els Estudis Generals de Barcelona van concedir graus de Llicenciat i doctor a onze batxillers.

Pedro Nolasco Vives i Cebrià es va doctorar en Lleis a la Universitat de Cervera el 23 d'abril de 1817. La seva vocació jurídica el va conduir a exercir d'advocat de la Reial Audiència de Barcelona i a ser nomenat Relator d'allò civil. A nivell literari va imprimir la traducció de les *Leyes de Cataluña* en quatre volums, els quals va il·lustrar amb diverses notes històriques i de caràcter legal. Finalment dir que va ocupar la càtedra de Pràctica forense durant els anys escolars de 1836 i 1837. (Ibidem, p. 193)

Apart de la seva tasca docent, Martí d'Eixalà va participar en l'adopció de decisions de la Junta de professors. D'aquesta manera el nostre autor va formar part de la comissió encarregada de planificar un establiment on els pobres estudiants se'ls proporcionés habitació i menjar gratuït. De fet a la Universitat de Cervera existia un col·legi de pobres estudiants (de Santa Cruz), on s'acollien els estudiants veritablement pobres, però dotats de talent. Sembla ser que el dia 21 de febrer de 1839 Ramon Martí d'Eixalà va presentar un informe relacionat amb el citat col·legi d'estudiants pobres, però es desconeix el contingut.¹³⁷

En relació als alumnes amb pocs recursos econòmics cal mencionar el premi que concedia la Universitat als estudiants pobres però amb resultats acadèmics excel·lents. Així, la Universitat de Barcelona atorgava el grau de Llicenciat en Lleis gratis a l'estudiant pobre més excel·lent en doctrina i conducta. Entre els membres del Tribunal que decidia a través de votació l'adjudicació del premi s'hi trobava el nostre professor.¹³⁸ Ara bé, la reinstal·lada Universitat patia escassetat de fons econòmic com s'observa en diverses sessions claustrals.

Una altra comissió, en la qual es trobava inserit, va ser l'encarregada de decidir sobre la culpabilitat d'un estudiant acusat d'un acte d'insubordinació.¹³⁹ Una altra qüestió ben diferent, però vinculada amb l'àmbit universitari, va ser la modificació del segell del centre. En aquest cas, també es va acordar nomenar una comissió composta per Ignasi Sanpents, Macario Rius i Ramon Martí d'Eixalà perquè analitzessin si convindria canviar el segell que havia estat utilitzant-se des de l'establiment dels Estudis Generals a Barcelona.¹⁴⁰

¹³⁶ Fèlix Balcells i Pujadas era natural de Mataró. Va cursar tres anys de Filosofia en el Seminari conciliar de Girona durant els anys acadèmics 1827-1830. Posteriorment va aconseguir el batxiller en Lleis a la Universitat de Cervera el 1834 i la Llicenciatura en Lleis a la Universitat de Barcelona el 1837. A nivell docent, el 12 d'octubre de 1840, obtindria la càtedra de Dret espanyol, "Dret públic i civil i criminal d'Espanya", després que la Junta provincial governativa de Barcelona separés Ramon Martí d'Eixalà. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p. 475)

BUB. Llibre 245. *Grados Mayores 1837*.

¹³⁷ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p.399.

¹³⁸ Ibidem, p 451- 452.

¹³⁹ Ibidem, p.401- 402.

¹⁴⁰ Ibidem, p.426.

2.4 INAUGURACIÓ DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

El dia 18 d'octubre de 1837 seria la data en què es duria a terme l'acte d'inauguració de la Universitat de Barcelona.¹⁴¹ En aquesta celebració de la restauració de l'anhelada Universitat, Albert Pujol (el president de la mateixa) va recitar el seu discurs¹⁴² i tot seguit el nostre autor llegiria la conferència inaugural a l'església de Sant Felip Neri.¹⁴³

¹⁴¹ En els diaris de Barcelona es va publicar un anunci sobre la restauració de la Universitat de Barcelona el dia 17 d'octubre de 1837. (VVAA: *Instalación de la Universidad de Barcelona*, Imprenta de don Antonio Bergnes, Barcelona, 1837, pp. 8-10.)

Cal esmentar que els orígens de la Universitat de Barcelona es remunten en el segle XV, quan el rei Alfons IV d'Aragó va convertir uns Estudis Generals de Barcelona en Universitat literària. De fet, des de 1314 existia a Barcelona una acadèmia on s'ensenyaven diferents disciplines. Posteriorment, el 1340 esdevindria un Estudi General on es cursarien estudis de Gramàtica, Filosofia, Teologia, Jurisprudència i Medicina. Un segle després, el 3 de setembre de 1450, el rei Alfons IV concediria als consellers de Barcelona la facultat de constituir una Universitat literària.

¹⁴² El president de la Universitat comença el seu discurs tot recordant que ha estat durant el regnat de Mª Cristina que Barcelona ha tornat a recuperar la seva Universitat. Així, ens diu "*la augusta Reina Gobernadora en su decreto de 1º del anterior septiembre restituye á esta Ciudad, en nombre de su inocente hija Doña Isabel II, la Universidad literaria de que la privó en 1714 y 1823 el poder de un vencedor.*" Per altra banda, resalta que va ser Felip V, el monarca que va traslladar la Universitat barcelonina a Cervera.

A continuació fa un breu repàs del passat de la Universitat de Barcelona i ens recorda que durant els anys en què va funcionar la Universitat barcelonina un conjunt de juriconsults, teòlegs, canonistes, escriptors i oradors famosos es van instruir en ella. Cal tenir en compte que l'obertura de la Universitat de Cervera va causar el cessament de molts professors per mantenir una ideologia liberal.

Ara bé, Albert Pujol també recalca el cojunt d'homes il·lustres que s'han format a la Universitat certerina, malgrat les dificultats que oferia l'esmentat centre universitari. Així fa menció a "*las privaciones y la contradicción que sufrían las ciencias progresivas, a pesar de los pocos alicientes que ofrecían la dureza del clima, la escasa dotación de las cátedras y el poco premio de los profesores*".

No només els alumnes van destacar en les branques del saber humà, sinó que els professors certerins va deixar sentir la seva veu en varietat d'auditoris. "*Han presidido los Congresos nacionales, han ocupado los escaños de las Cortes, han merecido la confianza de los consejeros de la corona, han apacentado con la palabra y el ejemplo el rebaño de Jesu-Cristo, han tenido pendiente de su mano la balanza de Astrea, y encargados de la rejencia de los Tribunales han acreditado que la sabiduría y la justicia guardan un estrecho enlace*".

Per tant, el president de la Universitat de Barcelona opina que si malgrat les dificultats de la ciutat certerina, es va aconseguir formar reconeguts intel·lectuals, ara en una ciutat tan ben comunicada i majestuosa com és Barcelona el resultat acadèmic pot ser excepcional.

Així doncs, immediatament acabat el torn de paraula de la presidència va correspondre a Ramon Martí d'Eixalà llegir la lliçó inaugural. En aquesta el nostre jurista plasma les seves idees filosòfiques sobre l'evolució de la societat al llarg de la història, tot fixant com a base de la seva exposició el poble i la seva submissió a les classes dominants.

D'aquesta manera, l'autor fa referència a l'època feudal, en què la societat estamental es va mantenir durant segles a través de la successió hereditària. Per tant, amb l'arribada de la industrialització i el sorgiment d'una classe burgesa, la societat feudal es va veure ferida, doncs els nous comerciants i fabricants volien formar part de les classes privilegiades.

Per altra banda, el proletariat es va afiliar al partit polític que tenia com a objectiu ensorrar aquests privilegis aristocràtics. Així, en el moment en què els defensors de les classes oprimides van arribar al poder, el poble va aconseguir la seva sobirania. A partir d'aquest moment, els canvis polítics, socials i culturals van transcórrer més ràpid. Tal com diu el nostre filòsof: *“reputaciones, costumbres, hábitos, intereses, instituciones, todo lo arrastra con su curso impetuoso ese torrente asolador”*. Tot això va anar succeint fins que el poble cansat de tantes revolucions, *“se sujeta á un usurpador que al principio le presenta las cadenas envueltas en el aparato del orden o entretejidas de laureles”*. Per tant, Ramon Martí d'Eixalà tenia un concepte força negatiu dels governants, ja que en l'esmentat paràgraf no defensa una determinada ideologia política, sinó que qualifica a tots ells “d'usurpadors”. També es podria comprendre en el sentit que l'autor considera el poble inculte i incapaç de poder escollir acertadament el millor dirigent polític. Doncs posteriorment esmenta que *“se ven masas incultas cuyas acciones distan mucho de ser efecto de las inspiraciones de su inteligencia”*.

Tanmateix, aquesta restauració de la Universitat causarà beneficis en el camp acadèmic i en la mateixa ciutat. *“Restablecer la Universidad en Barcelona es un golpe fatal para el fantismo, una nueva era para la ilustración, un beneficio incalculable para Barcelona, un triunfo para la libertad”*.

Finalment, es recorda en el discurs que l'Ajuntament de Barcelon sempre va reclamar el retorn de la seva Universitat al govern estatal i no es va aconseguir fins el regnat de Mª Cristina. (VVAA: *Instalación...*, ob. cit., pp. 11-21)

¹⁴³ *“El profesor D. Ramon Martí de Eixalá en el discurso que sigue después, tomando a su cargo un punto académico, sujetó a filosóficas reflexiones así el curso de las sociedades políticas como el movimiento general del espíritu humano en la creación y adelantamientos de las ciencias que son su obra”* (Ibidem, pp. 6-7)

Per tant, en el discurs es parla de la intel·ligència, com element essencial per solucionar els problemes i a través de la qual generació rere generació aprofita el què ha descobert l'anterior i ho transmet a la posterior. A causa d'aquesta les classes dominants van modificar el sistema de govern, perquè el saber dels oprimits força als dominadors.

El càstig segons el nostre autor no servia per dirigir les masses, sinó que calia un "magnetisme popular", ja que la convicció era difícil d'aconseguir en els individus poc entenimentats.

A nivell universitari, es critica aquelles càtedres en què s'ensenya sense nitidesa de raó. A part d'això, l'autor destaca, molt al començament del seu discurs i en el seu final, la magnitud de l'acte d'inauguració de la Universitat barcelonina. Així, expressa que "*se declara vivo aun el Cuerpo literario que creyó sepultarse á principios del pasado siglo*". Per altra banda, es mostra cordial i respectuós al regnat de Mª Cristina, doncs finalitza la seva oració inaugural tot demanant que "*saludemos con respeto reinado tan augusto, y congratulémonos de que su aparición coincida con el restablecimiento de este Cuerpo literario en la capital del antiguo Principado.*"

En definitiva, la reobertura de la Universitat de Barcelona i la supressió de la Universitat de Cervera es va dur a terme en l'etapa política en què Mª Cristina exercia com a reina governadora i regent de l'Estat espanyol, degut a la minoria d'edat de la seva filla Isabel II.

Ara bé, la ciutat de Cervera en acabar la guerra carlina realitzaria diverses gestions per tornar a gaudir d'Universitat¹⁴⁴, tot i que no aconseguiria el seu objectiu i la seva supressió seria finalment sancionada pel regent Espartero el 1842. Tal com ens explica Carrera Pujal, "*por Decreto de 10 de agosto de 1842 se aprobó definitivamente el traslado de la Universidad de Cervera a Barcelona y quedó sin efecto la instalación de la de Palma. A Lérida, como compensación, se le concedió un Instituto de Segunda*

¹⁴⁴ L'any 1840 amb el nomenament del general Espartero, cada província espanyola actuava segons les seves intencions i la Junta governativa de Lleida va acordar restablir la Universitat de Cervera i el mateix va fer la Junta de Mallorca amb la Universitat de Palma. Tanmateix, el claustre de Barcelona es va negar a entregar els papers, utensilis i altres efectes procedents de la Universitat de Cervera, tal com reclamava l'Ajuntament cerverí. (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., pp. 88 89)

Enseñanza. Desde entonces la Universidad de Barcelona corrió a cargo del Estado y fue instalada en el convento del Carmen, por insuficiencia del de San Felipe Neri".¹⁴⁵

En els anys posteriors a la reobertura de la Universitat de Barcelona hi van cursar els seus estudis il·lustres personatges que destacarien més endavant en el terreny literari, polític i social de la cultura catalana. Entre altres es pot mencionar Josep Coll i Vehí, Manel Duran i Bas, Francesc Pi i Maragall, Antoni de Bofarull i Brocà, Francesc Llorens i Barba¹⁴⁶ o Manel Milà i Fontanals.

2.5 LA REIAL ORDRE DE 15 DE JULIOL DE 1842 DEL GENERAL ESPARTERO

El 16 de setembre de 1840 el general Espartero seria nomenat President del consell de ministres i regent provisional d'Espanya. Aquest govern progressista donaria un gran impuls a diverses institucions del país, en especial les relacionades amb l'ensenyament públic.

A nivell universitari, es reformen els estudis jurídics, del tal manera que es fusionen la Facultat de Cànon i la de Llei a partir de la Reial Ordre de 15 de juliol de 1842¹⁴⁷. En virtut d'aquest decret sorgirà doncs la Facultat de Jurisprudència, en la qual es podrà cursar el batxillerat, la llicenciatura i el doctorat¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 90.

¹⁴⁶ Veure annex: Document 4.

¹⁴⁷ "Art. 1 de *Organización de estudios de 1842*: "las facultades académicas de leyes y de cánones se refundirán en una sola, tomando el nombre de facultad de jurisprudencia." (Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 175)

¹⁴⁸ En l'art. 5 de la R.O. de 15 de juliol de 1842 ens indica les matèries que s'havien de cursar a la Facultat de Jurisprudència.

Facultat de Jurisprudència

Cursos

Assignatures

1er.....	" <i>Prolegómenos del Derecho</i> " Elements d'història i de Dret romà
2on.....	Elements d'història i de Dret civil i mercantil d'Espanya
3er.....	Elements de Dret penal, de procediments i de Dret administratiu
4art.....	Elements d'història i de Dret canònic
	Grau de Batxiller
5è.....	Codis civils espanyols: el de comerç i el de matèria criminal.

La tònica general d'aquest nou decret és un pas enrera en l'estudi del dret romà i canònic. Com ja s'ha esmentat es suprimeix la facultat de Cànon i en la nova Facultat de Jurisprudència només s'estudiarà un nombre reduït d'assignatures canòniques. Per altra banda, el Dret patri es parcel·la en diferents matèries: civil, mercantil, penal, processal, administratiu i polític. Els codis seran una eina d'estudi, malgrat que només s'haguessin promulgat el de Comerç i la Constitució. En definitiva, s'implanten les disciplines més afines a l'ideologia liberal i l'aprenentatge jurídic es realitza totalment en les Universitats.

Relacionat amb els estudis jurídics es va crear una nova facultat anomenada administrativa, en la qual es cursaven els estudis necessaris per aquelles persones que haguessin de servir a l'Estat en qualsevol dels següents àmbits: públic, civil i administratiu.¹⁴⁹ A més, el regent Espartero suprimeix la Direcció general d'Estudis, tot substituint-la per un Consell d'Instrucció pública que estava més subordinat al Ministeri de Governació.

Amb la nova regulació del govern van quedar derogades les disposicions del Pla de 14 d'octubre de 1824 i l' "Arreglo" provisional d'estudis de 29 d'octubre de 1836.

Ara bé, la separació de càrrecs públics va ser un fet habitual i la Universitat no va poder fugir d'aquesta pràctica. Un nombre elevat de catedràtics de tota Espanya van ser privats de les seves càtedres per la seva ideologia moderada o desafecció al règim, essent nomenats per les Juntes governatives provincials altres en el seu lloc més afins a

6è.....	Història i disciplina eclesiàstica general i especial d'Espanya Col·leccions canòniques
7è.....	Dret polític constitucional amb aplicació a Espanya Economia política
8è.....	Acadèmia teòrico-pràctica de jurisprudència
	Grau de Llicenciat
9è.....	Dret Natural i gents Tractats i relacions diplomàtiques d'Espanya
10è.....	Principis generals de legislació, legislació universal comparada i codificació.
	Grau de Doctor

(Peset Reig, M., "Universidades...", ob. cit., p. 532.)

¹⁴⁹ Ibidem, p. 537.

les seves idees polítiques. A Barcelona, van ser cessats un bon número de funcionaris i professors universitaris, com per exemple el nostre jurista.

En total la Junta Governativa de Barcelona va separar nou professors de la Universitat de Barcelona, encapçalats pel rector de la mateixa, Albert Pujol. Els altres catedràtics eren Pedro Vieta, Jaume Quintana, Ramon Roig i Rey, Josep Ferrer i Subirana, Vicenç Rius i Roca, Ramon Martí d'Eixalà, Fèlix Illas i Ignasi Sanpots. Tots els cessats, tant en l'etapa liberal del Trienni com en la de 1837 s'havien mostrat entusiastes amb la Constitució. Per tant, no se'ls podria considerar contraris al règim constitucional, sinó més aviat d'ideologies més moderades a la progressista aleshores imperant.¹⁵⁰

La reposició del professorat cessant es va iniciar de forma lenta i progressiva. A la Facultat de Lleis de Barcelona el quadre de professors pel curs 1840-1841 va ser totalment reformat vers el curs anterior, així els nous catedràtics són: Francisco Castanys, Francisco Bagils i Sanpere, Joaquim Jaumar, Fèlix Balcells, Ramon Feixó, Joaquim Pesquer i Josep Ribot. A l'assignatura de Dret públic i civil i criminal d'Espanya de quart curs es nomena el ja citat Fèlix Balcells, per tant serà el substitut de Ramon Martí d'Eixalà.¹⁵¹

¹⁵⁰ Carrera Pujal ens explica com el nomenament del regent Espartero va repercutir en la Universitat. “*Los sucesos de julio de 1840 en Barcelona, que culminaron en la renuncia de la Reina María Cristina como Regente del Reino y el nombramiento del general Espartero para tal cargo, no dejaron de repercutir en la Universidad. Eran tan “liberales” los progresistas que no sólo negaron el pan y la sal a los partidarios de Don Carlos, sino también a los cristianos moderados. Y por esta “tacha” destituyó la Junta Gubernativa de Barcelona a varios catedráticos, entre ellos el Rector Pujol y Martí de Eixalá, Sanpots Barba y Ferrer Subirana.*” (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 89)

¹⁵¹ Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., p.505-507.

El rector de la Universitat de Barcelona, Albert Pujol va ser substituït per Domingo Maria Vila. “*La reseña de la sesión pública del claustro de la Universidad de Barcelona celebrada en 1841 para la toma de posesión del nuevo Rector, Dr. Domingo María Vila, diputado a Cortes, comenzaba explicando que “el gran movimiento nacional” (el de Espartero) trajo, entre otras variaciones, la destitución de varios profesores, los cuales fueron sustituidos por otros.*” (Carrera Pujal, J., *La Universidad...*, ob. cit., p. 90)

2.6 LA REIAL ORDRE DE 20 DE MARÇ DE 1844 DEL GENERAL NARVÁEZ

El 3 de maig de 1844 pujaria a la Presidència del Consell el general Narvèez. Amb ell s'iniciaria la "Dècada moderada", tot quedant totalment desplaçats els progressistes. El seu programa polític es basava en un retorn a l'ordre, un sistema d'impostos uniformes i moderats, la solució de la qüestió eclesiàstica, la creació del cos de la Guàrdia civil basat en el model francès i la centralització moderada a la qual s'acomodaria la burgesia catalana.

Aviat, el Cap superior polític de la província comunicava al claustre de professors de la suspensió en l'exercici de les seves funcions de determinats catedràtics de la Universitat literària. Degut aquestes ordres de destitució el claustre es va reunir i el nostre doctor va presentar una proposta perquè es deliberés. En ella proposava que malgrat la suspensió de la seva tasca docent, se'ls reconegués pel govern la seva qualitat de professors.

Al mateix temps que varis professors perdrien les seves càtedres, d'altres declarats cessats per la Junta de Govern de la Província les tornarien a recuperar. Una Reial Ordre de 20 de març de 1844 arribaria al rector de Barcelona per tal que es portés a terme la reposició de varis catedràtics separats el 1840. D'aquesta manera, recobraren la càtedra en la carrera de Jurisprudència: Vicenç Rius i Roca, Ramon Martí d'Eixalà, Ignasi Sanponts i Barba, Jaume Quintana, Albert Pujol i Ramon Roig i Rey.¹⁵²

El nostre jurista també participaria en la Junta d'Hisenda de la Universitat juntament amb Albert Pujol i altres catedràtics. Tot i que el 9 d'octubre de 1844 es renovarien els vocals d'aquesta Junta i es substituiria a Ramon Martí d'Eixalà degut a la seva condició de diputat. En relació al fons econòmic de la Universitat, el nostre professor formaria part de la comissió encarregada d'analitzar el problema del deute amb l'antic

¹⁵² Referent a la liquidació dels sous, els mencionats catedràtics separats el 1840 i reinserits el 1844, se'ls devia determinades quantitats comptabilitzades des de l'1 de setembre de 1837 fins al 12 d'octubre de 1840. (Palomeque Torres, A., *Los estudios...*, ob. cit., pp. 698 i 743).

Administrador de la Universitat durant Trienni liberal de 1822, Erasmo de Janer i Gónima.¹⁵³

Pel que fa a les assignatures, obres de text i professors encarregats de les mateixes, durant el curs 1844-1845, el nostre catedràtic desenvoluparia l'assignatura d'Elements d'història i de dret civil i mercantil d'Espanya. En aquesta matèria de segon any de Jurisprudència s'utilitzaven els manuals de Gómez Laserna i el Codi de comerç.¹⁵⁴

2.7 EL PLA PIDAL DE 17 DE SETEMBRE DE 1845

Cal recordar que l'any 1845 es proclamaria una nova constitució¹⁵⁵ amb els moderats al govern, la qual no admetia el principi de sobirania nacional, ja que proclamava que aquesta era compartida pel rei i les corts. A més, els membres del Senat eren escollits per la Corona i el sufragi era restringit. De fet, aquesta etapa està impregnada pel liberalisme moderat, de tal manera que la burgesia conservadora donarà suport aquests nous governants moderats amb la contrapartida que aquests últims es comprometin a mantenir la pau i l'ordre.

Referent a les modificacions introduïdes pel regent Espartero en el pla d'Estudis de les Universitats espanyoles, es veurien afectades amb el pla Pidal de 1845. En aquest nou Pla d'Estudis de Gil de Zàrate¹⁵⁶ es veurà profundament afectada: la secularització, la llibertat d'ensenyament i la gratuïtat. El nombre d'Universitats espanyoles també variarà, doncs l'art. 67 del Pla Pidal les reduïa a deu: Barcelona, Granada, Madrid, Oviedo, Salamanca, Santiago, Sevilla, València, Valladolid i Saragossa. En totes elles

¹⁵³ Ibidem, pp. 711-712.

¹⁵⁴ Ibidem, pp. 728-729.

¹⁵⁵ Referent a la Constitució de 1845, vegis: Merino Merchán, J. F., *Régimenes históricos españoles*, editorial dilex, Madrid, 2008, pp. 135-152.

¹⁵⁶ “Gil de Zárate, político moderado, bastante menos ortodoxo en sus ideas que Pidal y persona eficaz y trabajadora, fue hijo de comediantes y educado en París (allí estudió 3 años) hasta los 17 años. En Madrid estudió en San Isidro, fue oficial de la Milicia Nacional, catedrático de francés en la Escuela de Comercio, periodista y dramaturgo mediocre. Desde 1836 era oficial y después fue Jefe de la Sección de Instrucción Pública del Ministerio de la Gobernación, por lo que llegó a tener un profundo conocimiento de la enseñanza en España. En Francia, durante los nueve años que permaneció en ella, recibió toda su instrucción reflejándose en el Plan grandes influencias francesas y su peculiar posición frente a la Iglesia.” (Palomeque Torres, A., *La Universidad de Barcelona desde el Plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1979, pp. 13-14)

existeix una Facultat de Jurisprudència; la Teologia només s'ensenyava en cinc d'elles (tot i que és possible cursar estudis en els Seminaris conciliars); l'estudi de la Medicina també es reduïa a cinc Universitats i finalment la carrera de Farmàcia queda reduïda a dos únics punts, Madrid i Barcelona. A més, es modificava tot el marc institucional de les Universitats i el mecanisme d'ensenyament. De fet, la decadència en què es trobaven les Universitats espanyoles en els anys anteriors a 1845 era rellevant, degut als abusos i corrupcions que sofrien.

En relació a la situació del professorat, aquesta resulta millorada ja que el nou Pla busca establir diverses categories de professorat públic i millorar i uniformar els sous dels acadèmics. Així, els professors dedicats a l'ensenyament en establiments públics es dividiran en regents i catedràtics, els títols dels quals seran expedits pel Ministeri de govern, prèvia aprovació de l'expedient.

Els regents podien ser de primera i segona classe. Essent els de primera classe aquells que a més de tenir el títol de doctor, estaven habilitats per l'ensenyament de qualsevol assignatura de la seva respectiva Facultat. En canvi, els de segona classe, no posseïen el títol de grau i havien de ser autoritzats per ensenyar determinades assignatures a la Facultat de Filosofia i les Ciències auxiliars a la Facultat de Medicina.

Els catedràtics, per regla general, obtenien la propietat d'alguna assignatura a través d'una oposició que sempre es realitzava a Madrid. Per realitzar aquesta oposició es necessitava tenir 25 anys d'edat, títol de regent i haver exercit com a docent tres anys.

L'oposició s'anunciava al diari "la Gaceta" i en els butlletins de la província. Aleshores l'opositor interessat havia de presentar els documents acreditatius i una relació de mèrits i serveis. Això es passava a un Tribunal de set membres nomenats pel Govern entre catedràtics i persones especialistes en la matèria. Una vegada constituït el Tribunal començava el primer exercici, consistent en desenvolupar un punt de l'assignatura, a sort entre els escollits pel Tribunal. L'opositor tenia 24 hores per preparar-ho i podia utilitzar tota classe de llibres i materials i posteriorment calia que ho exposés en un termini de mitja hora a tres quarts d'hora. El segon exercici consistia en una lliçó a nivell d'alumnes extreta a sort entre tres escollits pel Tribunal. Aquesta es preparava durant tres hores i es podia utilitzar tots els llibres i materials necessaris. Finalment, en

el tercer i últim exercici, els jutges preparaven noranta preguntes soltes i l'opositor durant un hora contestava a deu d'elles. En acabar els exercicis, el Tribunal proposava tres opositors al Govern en el termini de vuit dies, (tot especificant els vots de cadascun) per tal que nombrés aquell que cregués més idoni.

Tanmateix, Martí d'Eixalà aconseguiria el seu títol de catedràtic en propietat l'any 1846, sense passar cap tipus d'oposició, degut a la promulgació d'una Reial Ordre de 30 de gener de 1846.¹⁵⁷ En aquesta norma es volia resoldre la situació en què es trobaven els catedràtics interins (com el nostre jurista) i els substituïts. D'aquesta manera, la Reial Ordre disposa que els catedràtics esmentats tindran l'opció a ser declarats propietaris si han ensenyat en les Universitats del Regne durant cinc anys abans de l'1 de novembre de 1845, amb bona nota i posseeixin els requisits necessaris per exercir de professors.¹⁵⁸ Per tant, el nostre jurista sol·licitaria el govern el seu títol de catedràtic, tot demostrant que complia els requisits necessaris per obtenir-lo. Ara bé, el títol arribaria a mans del nostre professor el 15 de febrer de 1849.¹⁵⁹

Una vegada s'accedia a la categoria de catedràtic cap d'ells podia ser privat de la seva càtedra, excepte que existís un expedient governatiu. Ara bé, els professors catedràtics es dividien en tres grups: d'entrada, d'ascens i de termini. Finalment dir que a partir de l'antiguitat i la categoria es calcularien els sous de cadascun.¹⁶⁰

En relació als sous dels catedràtics, s'ha de mencionar que l'escassetat econòmica de les Universitats repercutia en els salaris dels seus professors que sempre reclamaven el seu augment. Així, consta que el 14 d'octubre de 1845 varis professors de la Universitat de

¹⁵⁷ BUB. Caixa 67.

¹⁵⁸ Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., p. 107.

¹⁵⁹ "Don Ramón Martí de Eixalá, Catedrático de Jurisprudencia. Fecha título 15 de febrero de 1849. Fecha y firma del recibí, 13 diciembre de 1849. Número 133." (Ibidem, p. 388)

¹⁶⁰ Palomeque Torres explica detalladament el sou dels catedràtics. "Respecto a la antigüedad se dividían del modo siguiente: los veinte primeros, que disfrutaban de 18.000 reales anuales cada uno; los cincuenta siguientes de 16.000; otros ochenta, de 14.000, y todos los demás, de 12.000. A estos sueldos, correspondientes por antigüedad, se les añadían 4.000 reales al catedrático de ascenso y 8.000 al de término, que constituían el total de los haberes, excepto para los destinados en Madrid que disfrutaban de otros 4.000 reales más, y, todos ellos, percibían aparte del sueldo fijo los derechos de examen por curso anual y grados académicos que les concedían los reglamentos." (Ibidem, p. 23)

Barcelona, entre ells, Martí d'Eixalà, van presentar una instància dirigida al Ministeri en la qual sol·licitaven que se'ls paguessin les assignacions atraçades.

Respecte la nova normativa que establia el Pla Pidal de 1845 cal esmentar la modificació del nombre total de cursos en què es dividien les carreres universitàries. A les facultats de Jurisprudència, la duració de la carrera es reduïa a vuit anys i per tant, retocava els deu anys que preveia el Pla de 1842. Respecte a les disciplines es va donar més importància a l'estudi del dret romà.¹⁶¹

Pel que fa a l'assistència a classe, s'obligava al catedràtic a passar llista, ja que se sancionava severament les faltes de compareixença dels alumnes. D'aquesta manera, si es faltaven quinze vegades a classe es perdia el curs i el rector avisada als pares de l'estudiant. Si la causa de la falta d'assistència era una malaltia s'allargava el nombre fins a trenta. En el supòsit de desordres es podia imposar al culpable cinc faltes d'assistència o castigar-lo més severament pel Consell de disciplina. Finalment dir que en cas de manca de compareixença del professor es requeria la comunicació al rector o cap de l'establiment. A més, els catedràtics no podien deixar d'assistir a les aules sense permís, ja que sinó incorrien en determinades penes.

¹⁶¹ De la lectura de les obres de text utilitzades pels catedràtics en les seves lliçons magistrals s'observa que la producció espanyola era encara escassa.

Obres de text:

Dret romà: Digest hispà-romà (edició de 1844 de Juan Sala), obres de Heineccio, Mackeldey i Ortolán.

Dret canònic: Larrea, Villanúño, Berardi, Lackies, Selvagio, Cavallario, González Arnao, Caparrós, Concordats.

Codis: Fuero Real de Salamanca de 1569, Lleis de Toro (edició de 1827), Novíssima, Codi de comerç (edició de 1841), *Juicio Crítico i Ensayo histórico-crítico* de Martínez Marina.

Civil: Sala, José Mª Álvarez, Vicente Hernández de la Rúa, *Elementos de derecho civil y penal* de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel de Montalván.

Mercantil: Tapia.

Criminal: Beccaria, Lardizábal, Rossi, García Goyena i Pacheco.

Dret polític i administratiu: Constitució de 1845, Ortiz de Zúñiga, de la Serna, Posada i Herrera.

Economia: Say, Flórez Estrada, Vallesantoro i Colmeiro

Pràctica i Eloqüència: *Febrero*, obres de Ortiz de Zúñiga, Gómez Negro, *Retórica* de Blair i textos de Sainz de Andino o Enciso Castrillón.

(Peset Reig, M., "El plan pidal de 1845 y la enseñanza en las facultades de derecho", *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 40, Ministerio de Justicia, Madrid, 1970, pp. 613-651.)

Aquest Pla Pidal de 1845¹⁶², que avançava en la dependència ministerial, consagra la centralització en l'ensenyament¹⁶³. Així, l'instrucció primària estaria controlada, la secundària es limitaria i la superior estaria dominada pel govern liberal. Un altra mostra de l'administració estatal de l'ensenyament és el Consell d'Instrucció Pública (els seus vocals havien de ser nomenats pel Monarca entre les persones més destacades en les ciències i en les lletres), el qual havia de donar al govern els dictàmens que aquest sol·licités en totes les matèries d'ensenyament. Concretament, en una Reial Ordre de 30 de setembre de 1845 es mana al Consell d'Instrucció Pública l'elaboració d'una llista d'obres de text¹⁶⁴ que poguessin servir per les Universitats i col·legis privats.

De fet, el govern considerava que per perfeccionar l'ensenyament era necessari uns programes ben meditats que senyalesin als professors els límits de les seves assignatures i l'ordre que han de seguir en el seu desenvolupament, així com els llibres de text amb consonància amb els programes.¹⁶⁵

Respecte l'elaboració de les llistes d'obres de text pels estudis universitaris, s'observa que certs autors, per determinades circumstàncies personals, sempre apareixien en les llistes, mentre que d'altres no tingueren tanta sort. Per exemple les obres de Gómez de la Serna i Montalbán¹⁶⁶, ambdós consellers d'instrucció pública, apareixien en gairebé totes les matèries pels estudis de jurisprudència.

¹⁶² La reforma de Pidal de 1845 va tenir com antecedents immediats el Reglament General d'Instrucció Pública de 4 de juny de 1821, en el qual s'iniciava el procés de reobertura de la Universitat de Barcelona i el de 4 d'agost de 1836, caracteritzat per la centralització de la instrucció pública.

¹⁶³ Balmes opina que la centralització universitària només pot ser artificial, doncs Espanya manca d'una tradició científica i literària estatal. També es mostra contrari al fet de celebrar oposicions a càtedres només a Madrid, doncs provoca un avantatge als nascuts a la capital enfront als aspirants de les altres províncies espanyoles. (Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., pp. 27-28)

¹⁶⁴ Respecte la llista provisional d'obres de text pels estudis universitaris, Martínez Neira comenta que: *"el consejo era de la opinión de que era mejor ir formando esas listas poco a poco, por medio de listas provisionales, que permitieran introducir cada año los libros nuevos que aparecieran con las condiciones requeridas, lo que estaría en consonancia con los premios convocados."* Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., pp. 22.

Es donaria preferència als textos escrits en llengua llatina pel que fa a les matèries de dret romà, cànons i teologia. A més, per fomentar la publicació de bons textos originals el Consell premiaria els de millor qualitat. (Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., p. 80, 338 i 357)

¹⁶⁵ *Ibidem*, pp. 369-370.

¹⁶⁶ Les obres de text recomanades pels estudis de jurisprudència de Pedro Gómez de la Serna foren:

De les dues obres publicades pels estudis de jurisprudència de Martí d'Eixalà¹⁶⁷, *Instituciones de derecho mercantil de España* i *Tratado elementar del derecho civil romano y español*, el manual de dret mercantil va ser més ben valorat pels membres del Consell d'Instrucció pública. Concretament, les *Instituciones de derecho mercantil de España* van formar part de les llistes d'obres de text durant els anys 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1861, 1864 i 1867. Les edicions dels anys 1861, 1864 i 1867 estaven adicionades per Manuel Durán i Bas.

La centralització de l'ensenyament també queda palesa en les Reials Ordres de 24 d'octubre de 1845 i 30 d'abril de 1846 en les quals es mana que les Universitats enviïn al govern un informe detallat de les qualitats personals del professorat contractat. En l'informe elaborat pel rector de la Universitat de Barcelona apareix Martí d'Eixalà com a diputat a corts. “*Doctor don Ramón Martí de Eixalà, catedrático de 3º año. Su signatura, Derecho civil y mercantil y criminal de España. Su conducta, así dentro como fuera del Establecimiento, ha sido siempre la más circunspecta; por esto y demás circunstancias habrá merecido el concepto público y su nombramiento de Diputado a Cortes. No sólo cumple con las obligaciones de la enseñanza, sino que para hacerla más provechosa desde que la empezó dio a luz una obra de jurisprudencia muy útil para sus alumnos. Asiste a la Cátedra con puntualidad, sabe hacerse respetar, no tiene ni ha tenido repasos en su casa, su moralidad es sin tacha, su saber y su capacidad superior, su edad en estado de robustez; y por todas las circunstancias expuestas es*

Prolegómenos del derecho (anys: 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864 i 1867)

Instituciones del derecho administrativo (anys: 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864 i 1867)

Introducción histórica al estudio del derecho romano (anys: 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864, 1867)

Curso histórico exegético del derecho romano comparado con el español (anys: 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864 i 1867)

Les obres de text recomanades pels estudis de jurisprudència de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán foren:

Elementos del derecho civil y penal precedidos de una reseña histórica de la legislación española (anys: 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864 i 1867)

Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 38-39.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 40.

muy digno de continuar en la enseñanza con mucho provecho de sus discípulos y honor de la Universidad.”¹⁶⁸

Al final del curs 1846-1847 el govern, continuant la seva política de control, va transformar el professorat en un cos de funcionaris. Així, a partir de la Reial Ordre de 22 de juny de 1847 s’aprovava la llista de catedràtics de les Universitats espanyoles, ordenats segons la seva antiguitat. En total eren 276 catedràtics i Martí d’Eixalà ocupava el número 204, amb la càtedra de Dret Civil.

Cal esmentar que a partir d’una Reial Ordre de 12 d’octubre de 1849 s’estableix el control dels discursos inaugurals. Així, es mana des del govern que els rectors d’Universitat i Directors d’Institut abans de la lectura del discurs inaugural s’assegurin que el discurs està escrit adequadament per l’acte que ha de ser llegit. Perquè això sigui efectiu s’obliga al catedràtic encarregat de la lliçó inaugural donar el discurs vuit dies abans al rector o director del centre per tal que l’examini i autoritzi la seva lectura i impressió.

Una altra Reial Ordre de control dels catedràtics és la de 23 d’octubre de 1849, en la qual es disposa que cap catedràtic pugui anar a Madrid o a l’estranger sense expressa llicència del govern. D’aquesta manera es volia frenar la facilitat que tenien els catedràtics d’abandonar la seva residència i l’ensenyament, al·legant problemes de salut o altres d’equivalents.

Pel que fa a la gratuïtat de l’ensenyament, aquesta només s’estenia a la primària. Tot i que a la secundària el pagament de la matrícula no seria massa elevat. La ideologia liberal del govern es basava en limitar l’accés a l’estudi de les llicenciatures a un col·lectiu poc nombrós, suficient per sufragar les necessitats de la societat i una de les maneres d’aconseguir-ho era establir un costosa matrícula. Però, es volia mantenir la gratuïtat en els estudis especials, de doctorat i altres no lucratius.

Ara bé, el número d’alumnes matriculats en les Facultats de Jurisprudència espanyoles no era excessiu, sinó que disminuïa constantment. Així, en el curs 1847-1848 en les

¹⁶⁸ BUB. Caixa 295.

Universitats, Instituts, Col·legis i altres centres d'instrucció del regne estaven matriculats un total de 29.079 alumnes. D'aquests, 4.042 a les Facultats de Jurisprudència d'Espanya. A Barcelona només cursaven estudis jurídics 353, menys de la meitat que a la Facultat jurídica de Madrid on estaven matriculats 781 alumnes. Les altres facultats de Sevilla, València, Valladolid, Granada i Santiago contaven amb un número molt més reduït d'estudiants.

Aprovat el Pla Pidal el 17 de setembre de 1845, el dia 8 d'octubre va tenir lloc l'acte de possessió dels professors de les diferents Facultats. A la Facultat de Jurisprudència el doctor Martí d'Eixalà va possessionar-se de la càtedra de Dret civil, mercantil i criminal.¹⁶⁹ D'aquesta manera, en les actes d'exàmens del curs 1845-1846, el nostre jurista formaria part del Tribunal encarregat de procedir a la qualificació definitiva de cada alumne.¹⁷⁰

Martí d'Eixalà també figura en les llistes de professors del Col·legi Barcelonès¹⁷¹ (antic Institut Barcelonès) pel curs 1845-1846. Aquest centre d'ensenyament estava recolzat per la Societat del Foment de la Il·lustració i entre el seu professorat s'hi trobaven Milà i Fontanals i Llorens i Barba.

¹⁶⁹ Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., p. 35.

En el catàleg de professors pel curs 1845-1846, Martí d'Eixalà se li assigna l'assignatura de Dret civil, mercantil i criminal. (Ibidem, p. 53)

¹⁷⁰ Ibidem, pp. 166-168.

També en els cursos 1846-1847, 1847-1848, 1848-1849, 1849-1850, 1850-1851, 1851-1852, 1852-1853, 1853-1854, 1854-55 i 1855-56 Martí d'Eixalà forma part del Tribunal encarregat d'avaluar els alumnes. (Ibidem, pp. 250-251, 319-321, 371-372, 437-438, 472-473, 509-510, 539-540, 577-578, 635 i 665)

¹⁷¹ En uns folis del Col·legi Barcelonès, apareix el nostre jurista com a professor de l'esmentat centre i amb la següent descripció: "*Don Ramón Martí de Eixalà, casado, edad 36 años, doctor en Jurisprudencia, bachiller en filosofía, catedrático de la Universidad y diputado a Cortes: Psicología, Ideología y Lógica.*" (Ibidem, p. 184)

2.8 L'ORDRE DEL MINISTERI DE GOVERNACIÓ DE 8 D'AGOST DE 1843, SOBRE ELS BÉNS I EFECTES DE LA UNIVERSITAT DE CERVERA.

Un altre tema que convé mencionar és l'assumpte dels béns i efectes de la suprimida Universitat de Cervera que havia quedat resolt per l'Ordre del Ministeri de Governació de 8 d'agost de 1843. En aquesta, s'exposava que per portar a terme allò establert en les RROO de 13 d'agost i 9 de gener de 1842, relatives al destí d'aquests béns i efectes, era imprescindible tenir els inventaris respectius de les seves rendes i el seu destí primitiu, així com les necessitats de la Universitat de Barcelona i de l'Institut de Segon Ensenyament de Lleida. Ara bé, no serà fins el 20 de març de 1845 quan el Ministeri comunica al rector de la Universitat de Barcelona i el Cap polític de Lleida que es dugui a terme sense més demora allò disposat en les Reials Ordres esmentades.

Es va decidir que les escasses rendes de la suprimida Universitat es destinessin a l'ensenyament universitari de Barcelona. En canvi, els estris i efectes que per la seva naturalesa i objecte podien ser d'utilitat es van distribuir entre l'Institut de Lleida i la Universitat de Barcelona. De la mateixa manera, el producte que s'extragués de l'alienació d'allò no necessari per cap dels centres també es va acordar que es repartís entre les dos institucions.¹⁷²

Per tal que aquesta distribució es verificués en la major harmonia, cada part va comissionar dos persones de la seva confiança perquè, davant el Cap polític de la província, es realitzés el repartiment en els termes referits i presenciessin la subhasta i remat. Un dels membres d'aquesta comissió serà el nostre jurista.

¹⁷² En la Reial Ordre de 8 d'agost de 1843 s'estipula que *“todas las rentas que constituían el ingreso de fondos de la extinguida Universidad de Cervera quedasen incorporados a la de Barcelona; en segundo, que los libros de que constaba su biblioteca fuesen distribuidos, adjudicándose a la Universidad los relativos a facultad mayor, y los demás al Instituto de Lérida; en tercer lugar, que el gabinete de Física y los reactivos existentes pasasen a este último, y los efectos pertenecientes a la sala claustral a la de Barcelona; cuarto, la imprenta, efectos de capilla, alhajas, útiles de carpintería, libros que no formaban parte de la biblioteca y demás enseres innecesarios se enajenarían en pública subasta por separado, distribuyéndose su producto por mitad entre ambos establecimientos...”* (BUB. Caixa 268. Núm 453. Real Orden de 8 de agosto de 1843.)

Així doncs, amb la supressió de la Universitat de Cervera, Ramon Martí d'Eixalà va participar en la comissió¹⁷³ encarregada de verificar la distribució de la Biblioteca, els efectes de la suprimida Universitat i l'adquisició dels béns del Col·legi de Santa Cruz.¹⁷⁴ Del contingut de les cartes escrites pel nostre autor i Ramon Morató i dirigides al rector de la Universitat de Barcelona s'extreu que l'Institut de Lleida també es va beneficiar d'aquest trasllat de material universitari. “*Con respeto á los efectos que debieron dividirse entre esta Universidad y el Instituto de Lérida efectivamente solo faltaba verificar las remesas y dejar en custodia lo que por de pronto se acordó dejar en aquel punto para evitar los gastos de traslación de efectos de poco valor y escasa utilidad.*”¹⁷⁵ Per altra banda, l'Ajuntament de Cervera va mostrar una actitud negativa en relació a l'esmentat trasllat. Així, respecte l'entrega de les claus del col·legi de pobres estudiants (de Santa Cruz), se'ns explica que “*descerrajando las puertas por no haber siquiera contestado el Ayuntamiento a la reclamación que de las llaves le hizo aquel comisionado.*”¹⁷⁶

¹⁷³“*la distribución entre la Universidad de Barcelona e Instituto de Segunda Enseñanza de esta provincia de los efectos y demás de que hacen mención las Reales Ordenes de ocho, catorce y quince de agosto de mil ocho-cientos cuarenta y tres de que acompaño a usted copias pertenecientes a la extinguida Universidad de Cervera, delego a usted mis facultades (...) a fin de que en unión de los sres. D. Ramon Martí de Eixalá y D. Ramon Morató comisionados al efecto por la Universidad de Barcelona, y D. Francisco Boet que lo es por el Instituto de esta capital, proceda a la ejecución de todo lo dispuesto...*” (BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 14. Cervera, 4 de juny de 1846.)

¹⁷⁴“*Pero con respeto a lo mas interesante para este Establecimiento que era entrar en posesión de los bienes y rentas del colegio de pobres, tomar los correspondientes inventarios, incorporarse de los caudales y efectos existentes, y obligar a la rendición de cuentas a los que hasta la razón habían administrado, nada se había hecho todavía sino pasar al alcalde un oficio que explica en su relación D. Ramon Martí...*” (BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 6. Barcelona, 11 d'agost de 1846.)

¹⁷⁵ BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 6. Barcelona, 11 d'agost de 1846.

“*El Instituto de Lérida se quedará probablemente con todos los bancos, y usted resolverá si puede convenir el trasladar a esa los estantes de la biblioteca. En cuanto a libros pensamos hacer una remesa de todo aquello que pueda hacer falta en esa, o ser de alguna utilidad, esperando que usted resuelva respecto de lo restante: en ello hay mucha paja.*” (BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 13. Cervera, 1 de juny de 1846.) Veure annex: Document 6.

¹⁷⁶ BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 6. Barcelona, 11 d'agost de 1846.

“*Con respeto a las alhajas de plata y demás efectos generales según el inventario de 1842 quedaron depositados en el archivo del Ayuntamiento, se ofició al mismo reclamándose, pero contestó que para hacer obras a la Universidad habían vendido aquellas alhajas, y el propio Ayuntamiento reclamó al comisionado del señor jefe político de Lérida que no se considerasen comprendidos entre los efectos de que hablan las Reales Ordenes por hallarse unidos al edificio el reloj y campanas de las torres de la Universidad*” (BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 6. Barcelona, 11 d'agost de 1846.)

Tampoc la població estava contenta amb el tancament de la seva Universitat; *“una población en que debíamos experimentar, como experimentamos en todo una resistencia pasiva”*.¹⁷⁷

Una vegada la comissió va poder accedir a l'edifici de la Universitat cerverina per realitzar l'inventari dels béns es va trobar amb la falta d'alguns objectes¹⁷⁸ i amb un desordre generalitzat. *“Por la mañana, la primera cosa ha sido dar un vistazo a la biblioteca, y nos ha asustado el desorden en que se hallaban los libros, creyendo todos que para ordenarlos se necesitaran por lo menos quince días”*.¹⁷⁹

En acabar la tasca d'inventari¹⁸⁰ de béns i rentes de la suprimida Universitat de Cervera, Martí d'Eixalà va tornar a la Universitat de Barcelona on continuaria les seves classes docents. Així en els cursos 1846-1847, 1847-1848, 1848-1849, 1849-1850, 1850-1851, 1851-1852, 1852-1853, 1853-1854 i 1855-56 forma part de la llista de professors de la Facultat de Jurisprudència, fent-se càrrec de l'assignatura d'Història i Elements del Dret Civil, comercial i criminal d'Espanya.¹⁸¹ Tal com recorda Casanovas: *“Martí d'Eixalà es patriarca prolífico de muchas tribus: de filósofos, de juristas, de literatos, de políticos; En Duran, fill estimat del mestre y successor seu en la càtedra de la Universitat”*¹⁸².

¹⁷⁷ BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 6. Barcelona, 11 d'agost de 1846.

¹⁷⁸ *“Faltaban muchos efectos, que parte sabemos los tiene el ayuntamiento, del cual los reclamaremos, si bien será preciso que haya alguna indulgencia, como usted conoce”*. (BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 12. Cervera, 30 de maig de 1846.)

¹⁷⁹ BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 12. Cervera, 30 de maig de 1846.

Entre el material de la Biblioteca es cita els llibres de Finestres: *“desde mi última se ha concluido el inventario, y se ha practicado la mitad de la división material de la biblioteca, donde vamos encontrando algunas obras de la librería de Finestres.”* (BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 13. Cervera, 1 de juny de 1846.) Veure annex: Document 6.

¹⁸⁰ Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., pp. 157-159.

¹⁸¹ *Ibidem*, pp. 250-251, 319-321, 348-350, 443, 463, 509-510, 594-595, 635 i 665.

¹⁸² Casanovas, I., *Actualitat de Balmes*, Atlas Geográfico, Barcelona, 1921, p. 11.

2.9 DISCURS INAUGURAL DEL CURS UNIVERSITARI 1849-1850.

En el curs universitari 1849-1850, Martí d'Eixalà va ser el professor encarregat de la lliçó inaugural del nou curs acadèmic, amb el títol “*Consideraciones sobre el origen, carácter y destino de los cuerpos universitarios*”.

En aquest discurs inaugural el nostre catedràtic tractarà de l'ensenyament, tot esmentant els seus orígens i la seva vinculació amb la religió i els avenços científics.

Pel que fa a l'origen de l'ensenyament, s'explica que aquest ha estat diferent en les grans cultures del món. A Espanya neix com a auxiliar del poder sacerdotal, a l'Índia pels bracmanes i gimnosofistes, a Egipte pel cos de sacerdots, a les Gàlies pels druides i a la República Romana i Grècia pels sentiments individuals de llibertat. Ara bé, la creació d'una corporació com a centre d'ensenyament, no va ser un fet habitual en els inicis, doncs cada descobriment nou era de seguida explicat pel filòsof o científic a les persones interessades en escoltar-lo. De tal manera que l'inventor era a la vegada professor.

A nivell universitari, Martí d'Eixalà cita les tres primeres Universitats o escoles de dret: la de Fenícia, la de Roma i la de Constantinopla.

En relació al vincle religiós, que se senyala com a origen de l'ensenyament, el nostre jurista opina que no és beneficiós pel progrés científic. En canvi, si la llibertat acompanya a l'ensenyament, el resultat és del tot positiu. “*Ahora, cuando la ciencia y la enseñanza su compañera inseparable nacen y se desenvuelven a la sombra de la libertad, y sin otro móvil que el deseo de la gloria de parte del que se siente con fuerzas para descorrer el velo que oculta las leyes que presidieron a la creación; entonces las plazas públicas se convierten por momentos en escuelas y los discípulos no se numeran: en ese estado toda dictadura científica es efímera, porque el maestro no tiene mas poder que el que le da la doctrina: a un sistema se opone otro sistema; del choque de los sistemas sale la duda; esta se erige mas tarde en escepticismo, el cual a su vez avivando en las almas elevadas una de las mas imperiosas necesidades, la de creer,*

hace a la humanidad un don inapreciable, puesto que promueve la aparición de los grandes reformadores.”¹⁸³

Tanmateix, el clero va sostenir econòmicament les primeres escoles i Universitats, i aquest fet marcaria la primera època de l’ensenyament. Posteriorment, en una segona etapa, l’accés als col·legis superiors es convertiria en un fet de la classe aristòcrata i benestant i per tant, les costoses matrícules sufragades pels universitaris mantindrien aquests centres d’ensenyament. Finalment, en una tercera etapa el professorat passaria a formar part del personal contractat per l’Administració.

Respecte als avenços científics, Martí d’Eixalà cita tres elements imprescindibles perquè aquests continuïn avançant: la independència intel·lectual dels individus, l’invent de la impremta i l’ensenyament escrit.

2.10 EL PLA D’ESTUDIS DE 1850 DE SEIJAS LOZANO

A nivell normatiu, convé apuntar que la promulgació del Pla Pidal de 1845 significaria una nova estructuració estatal fins la Llei de bases de Claudio Moyano el 1857, data clau en què culmina la transformació de l’ensenyament superior, després d’una sèrie de plans entremitjos que tenen lloc durant la dècada moderada (1844-54).

Així, l’any 1847, el ministre Pastor Díaz, a través del Reial Decret de 8 de juny i el Reglament de 19 d’agost revisa i modifica el Pla de 1845. Tres anys més tard, Seijas Lozano¹⁸⁴ promulga un nou Pla d’estudis en el qual intenta perfeccionar l’ensenyament secundari per tal que tots els membres de la societat hi puguin accedir. També introduïa algunes reformes per fomentar els principis religiosos cristians i l’estudi del llatí. A més, en el preàmbul senyalava la necessitat que existeixi una carrera acadèmica

¹⁸³ Martí d’Eixalà, R., *Oración inaugural que en la solemne apertura de estudios del año 1849-50, dijo en la universidad de Barcelona*, Impremta Tomàs Gorchs, Barcelona, 1849, pp. 10-11.

¹⁸⁴ Palomeque Torres dona quatre pinzellades de la vida professional de Seijas Lozano: “*Este ministro, que promulgó el nuevo Plan, distinguido jurista y destacado procesalista, perteneció a la Academia de Ciencias Morales y Políticas desde su fundación y fue presidente de la de Jurisprudencia, y, en lo político, había militado en la fracción puritana del partido moderado pasando después a la oposición, lo que le llevó a formar parte del Ministerio de Narváez ocupando dos carteras entre los años 1847 y 1851.*” (Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., p. 426)

dedicada a l'administració, en la qual es reuneixin els coneixements administratius. Respecte a les altres facultats, es mencionava que eren convenientes algunes reformes per tal d'estendre els estudis més útils i les bases filosòfiques. Ara bé, ja apunta en l'esmentat preàmbul que existeixen dificultats per la manca de professors i per motius econòmics.

Pel que fa als llibres de text, es continua una mateixa política de control, doncs s'estableix que els catedràtics escolliran aquells que considerin més adequats per la seva assignatura de les llistes que publiqui el govern.¹⁸⁵

Aquest nou Pla de 1850 de Seijas Lozano senyalava les facultats que composaven cada Universitat. Concretament, la de Barcelona estaria formada per quatre facultats: la de Filosofia, Medicina, Farmàcia i Jurisprudència. A més, a partir d'una Reial Ordre de 21 d'agost de 1850 s'establiria la distribució d'assignatures per cada una de les carreres. A la de Jurisprudència es preveien un total de 8 anys i 21 assignatures, de tal manera que superats els 4 primers anys s'aconseguia el títol de batxiller, en 3 anys més el títol de Llicenciat i finalment el vuitè any es podia assolir el grau de doctor.

L'any 1851, el Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres públiques aprovaria un Reial Decret que regulava l'ensenyament de la carrera de Notari. D'aquesta manera, en el curs acadèmic 1851-1852 en el llibre d'actes, Martí d'Eixalà figura juntament amb Francesc Permanyer i Fèlix Mª de Falguera com a tribunal examinador dels 49 alumnes.¹⁸⁶

2.11 EL REGLAMENT DE 10 DE SETEMBRE DE 1852 DE VENTURA GONZÁLEZ ROMERO

El 10 de setembre de 1852 un nou Reglament del ministre Ventura González Romero torna a reformar el Pla d'estudis. En aquest Pla d'estudis es simplifiquen els estudis de secundària i a la Facultat de Jurisprudència els estudiants de batxillerat cursarien 7 anys per aconseguir la Llicenciatura i un vuitè curs per graduar-se com a doctors.

¹⁸⁵ Ibidem, p. 449, 471 i 598.

¹⁸⁶ Palomeque Torres, A., *La Universidad...*, ob. cit., p. 517.

Des del Pla Pidal de 1845, la llista de llibres de text que podien ser utilitzats a les Universitats i Instituts del regne era aprovada pel Consell d'Instrucció Pública. Ara bé, la comissió encarregada de designar els llibres de text tenia problemes en la seva missió, doncs eren escasses les obres que es publicaven. Això impulsaria a què, alguns dels professors de la Universitat de Barcelona publicuessin llibres de text. Així, el 1848 s'imprimiria l'obra de Martí d'Eixalà, *Instituciones de derecho mercantil de España*.¹⁸⁷

El nostre jurista en tot moment va mostrar una tendència política liberal moderada i això queda reflectit en l'alçament progressista de 1854. Així es va pronunciar respecte el manifest progressista de Manzanares de 6 de juliol de 1854, el qual estava recolzat per alguns polítics i les capes populars i obriria el bienni progressista. D'aquesta manera, en la Junta provincial de Barcelona s'havia format una candidatura antiministerial de la qual formaven part els catedràtics d'universitat Martí d'Eixalà i Joan Agells, els quals eren coneguts per les seves idees liberals i proteccionistes.

Una altra tendència de Martí d'Eixalà va ser defensar la Universitat de Barcelona. Així, a part de formar part de la comissió encarregada d'inventariar els béns de la suprimida Universitat de Cervera, l'any 1855 va redactar una memòria, juntament amb els professors Anzizu, Magaz i Pons per tal de demostrar la necessitat i idoneïtat de la pervivència de la Universitat de Barcelona. Doncs, les dificultats econòmiques de les Universitats, van ocasionar que l'administració central es plantegés la possibilitat de suprimir una altra Universitat i la de Barcelona podria estar entre les senyalades.

La tasca universitària del nostre professor acabaria el 23 de maig de 1857, en morir a Madrid a l'edat de 49 anys.

¹⁸⁷ Ibidem, p. 537.

3.1 LEGISLATURA 1844

Des del maig de 1844 el govern espanyol estava encapçalat per Narváez, el líder del partit moderat. Aquest partit es caracteritzava per la seva voluntat de modificar la Constitució de 1837¹⁸⁸. Tanmateix, els membres del partit progressista i alguns membres del partit moderat no donaven suport a la idea de reformar la Constitució de 1837¹⁸⁹, ja que no volien establir un enllaç que significués que cada nou govern hagués de promulgar una nova constitució. Si bé, el 18 d'octubre de 1844 el govern Narváez va sotmetre al Congrés un projecte de reforma de la Constitució de 1837. En aquest sentit, després d'un debat en el Congrés dels Diputats, la Constitució de 1845 va ser promulgada el 23 de maig.

La Constitució de 1845¹⁹⁰ estava basada en la ideologia política del Partit Moderat. A grans trets, podem senyalar les següents característiques: canvis en la sobirania nacional¹⁹¹ (la sobirania havia de ser, a partir d'aleshores, compartida entre el rei i els

¹⁸⁸ Referent als orígens de la Constitució, vegis: Tomás Valiente, F., *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996, pp. 29-45.

Respecte la Constitució en l'ordenament jurídic espanyol, vegis: Roura Gómez, S. A., *La defensa de la Constitución en la historia constitucional española*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 1998, pp. 31-133.

¹⁸⁹ José Fernando Merino Merchán admet l'existència de controvèrsia en el si del partit moderat alhora de reformar la Constitució de 1837. “*Dentro del partido moderado, existía la tendencia de Pacheco e Istúriz (los “puritanos”), que era partidaria del mantenimiento de la Constitución de 1837, introduciendo algunas reformas en su texto. (...) Frente a la tesis anterior se encontraba la sustentada por el Marqués de Vilumá, el grupo “Unión Nacional”, que planteaba sin ambages la derogación de la Constitución de 1837 y la vuelta al Estatuto Real.*” (Merino Merchán, J. F., *Regímenes históricos españoles*, Dilex Editorial, Madrid, 2008, p. 137.)

Vegis: Torres del Moral, A., *Constitucionalismo histórico español*, Publicaciones Facultad Derecho Universidad Complutense, Madrid, 1999, p. 83.

¹⁹⁰ Per una breu explicació de la Constitució de 1845, vegis: Sánchez-Marín, A., *Constitucionalismo español 1808-1978*, Editorial Zaquizami, Madrid, 1994, p. 46.

Per un anàlisi més detallat de la Constitució de 1845, vegis: Merino Merchán, J. F., *Regímenes...*, ob. cit., pp. 135-152. Vegis també: Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808-1936)*, Siglo XXI Editores, Madrid, 1988, pp. 40-43.

¹⁹¹ Nora María Martínez Yáñez compara el principi de sobirania en la Constitució de 1837 i en la Constitució de 1845. “*El cambio es sustancial, pues mientras el Preámbulo de la Constitución de 1837*

membres del Congrés) i canvis en el sistema polític a favor de la classe social dominant (restriccions en el sufragi). Per exemple, la unitat de jurisdicció¹⁹² proclamada per la Constitució de 1837 va ser abolida. Així, la Constitució de 1845 sí que es referia a la unitat de legislació, però no a la unitat de jurisdicció. A més, la llibertat de premsa¹⁹³ era restrictiva, com també la llibertat religiosa.

Finalment esmentar que aquesta Constitució de 1845 va estar vigent fins la Constitució progressista de 1869.

3.1.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 30 D'OCTUBRE DE 1844

El 30 d'octubre de 1844 Ramon Martí d'Eixalà fou admès com a membre¹⁹⁴ del Congrés dels Diputats, tot prenent possessió del càrrec en la tercera sessió parlamentària de la legislatura de 1844 i participant activament del debat parlamentari en la setena sessió parlamentària.

3.1.2 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 4 DE DESEMBRE DE 1844

El 4 de desembre de 1844 Ramon Martí d'Eixalà va alçar la veu en el Congrés per primer cop. Amb aquest primer discurs parlamentari el nostre jurista volia defensar la veu de la minoria. En aquest sentit, argumentava que tot i que l'opinió de la majoria havia de prevaldre, ja que representava els interessos majoritaris, també s'havia de tenir en compte la veu de la minoria: “no debe ahogarse nunca la voz de la minoría.”¹⁹⁵ Per

asumía sin trabas el principio de soberanía nacional, el preámbulo de la Constitución de 1845 proclama la soberanía compartida entre las Cortes y la Monarquía, lo cual va a significar en la práctica la negociación de la soberanía nacional y del poder constituyente del pueblo.” (Martínez Yáñez, N. M., “Los derechos fundamentales en la Constitución de 1845 y en sus proyectos de reforma”, *Los derechos en el constitucionalismo histórico español*, coord. Puy Muñoz, F., Universidad de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2002, p. 88)

¹⁹² Martínez Yáñez, N. M., “Los derechos..., ob. cit., pp. 94-95.

¹⁹³ Ibidem, pp. 93-94.

¹⁹⁴ Els membres admesos foren: “Ramón Martí d'Eixalà, Francisco Tames Hévia, Joaquín María César, Ramón de Bardají y Parada, José Viñas, José Varela de Montes, Conde de la Rosa, Antonio Alcalá Galiano y José Isla Fernández.” VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1844*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1844, p. 138.

¹⁹⁵ Ibidem, p. 818.

tant, l'opinió dels membres del Parlament havia de ser escoltada, encara que no representés els interessos de la majoria.

Ara bé, Martí d'Eixalà no estava defensant les opinions individuals i aïllades, sinó que es fixava en un tipus d'opinió avalada per un nombre reduït de diputats. Així, esmentava que: *“en la actualidad señores, nosotros no tenemos una minoría, sobre todo una minoría que sea capaz de entorpecer (...) y únicamente parece que ha tenido a la vista los males que pueden provenir de opiniones individuales o completamente aisladas.”*¹⁹⁶

El discurs parlamentari de Martí d'Eixalà fou recolzat per un altre diputat, el sr. Gutiérrez de los Ríos, el qual va afegir la necessitat que els diputats argumentessin els seus discursos en un únic sentit, ja fos a favor o en contra. Clarament esmentava que: *“Yo no he dicho que la Mesa permitirá, porque si alguna vez se ha intentado no lo ha consentido, que pidiendo un Diputado la palabra en contra la use en pro.”*¹⁹⁷

3.2 LEGISLATURA 1845

3.2.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 18 DE GENER DE 1845

Durant el 1845 tingueren lloc una sèrie de reformes, com la reforma fiscal promoguda pel ministre de finances, Alejandro Mon i, la reforma¹⁹⁸ en el sistema educatiu que vingué de la mà del ministre Gil de Zárate. A més, el partit moderat va aprovar lleis complementàries a la Constitució de 1845, com per exemple la Llei Electoral (Març, 1846), la Llei de Premsa (Juliol de 1845), la Llei d'Ajuntaments (Gener de 1845), la Llei de Borsa (Abril de 1846) i la Llei Bancària (1847).

Martí d'Eixalà va mostrar en el Congrés dels Diputats una posició clara en la defensa de les Juntes de Comerç. De fet, els vincles entre aquesta institució mercantil i el nostre

¹⁹⁶ Ibidem, p. 818.

¹⁹⁷ Ibidem, p. 819.

¹⁹⁸ Torres del Moral, A., *Constitucionalismo...*, ob. cit., pp. 87-89.

jurista són patents, ja que s'ha conservat fins els nostre dies un manuscrit¹⁹⁹ de 9 de desembre de 1844, escrit per José Manso, en el qual s'esmenta que Martí d'Eixalà coneixia els projectes de la Junta de Comerç en la demarcació de Catalunya.

Aquesta documentada relació entre la Junta de Comerç i el nostre jurista ens serveix per entendre la seva opinió vers la taxació de l'aranzel duaner. Així, seguint els paràmetres proteccionistes de la Junta de Comerç, el nostre jurista va proposar augmentar l'aranzel duaner en 2 o 3 punts, és a dir que passés del 6% al 8% o 9%. A més, el nostre jurista va recomanar prendre en consideració els pressupostos redactats per la Junta de Comerç.

Deixant a part els interessos econòmics de la Junta de Comerç, convé subratllar un altre aspecte d'aquesta Institució que complementava algunes deficiències educatives de l'Estat espanyol en el segle XIX. S'està fent menció a certs estudis d'enginyeria industrial que en les Universitats espanyoles no es podien cursar, i si, en canvi, en la Junta de Comerç.

A nivell educatiu, el nostre jurista va manifestar el seu malestar davant un sistema educatiu antic, el qual va néixer en els segles XIV i XV. Per aquesta raó, Martí d'Eixalà encoratjava al govern a reformar el sistema educatiu, tot mantenint les Juntes de Comerç com a centres d'estudi superior.

Un altre aspecte en l'àmbit de l'educació que fou debatut en el si del Parlament per Martí d'Eixalà foren els salaris dels professors, els quals s'havien anat augmentant progressivament al llarg dels anys, però no suficientment. D'aquesta manera, el nostre jurista proposava que es tingués en compte el pressupost elaborat per la Junta de Comerç, especialment en tot allò que fes referència a l'activitat acadèmica.

3.2.2 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 27 DE GENER DE 1845

La Constitució de 1837 no va proclamar la religió catòlica com la confessió religiosa de l'Estat espanyol. Tanmateix, el govern va decidir atorgar a l'església una sèrie de

¹⁹⁹ BC. Junta de Comerç, Lligall XXXIII, caixa 47, n° 60, f. 12.

Vegis el capítol 1 per una breu evolució de la història de les Juntes de Comerç.

beneficis econòmics, per tal que pogués sufragar el dany patrimonial que havia sofert a causa de la Llei de Desamortització de Mendizábal²⁰⁰.

En contraposició, la Constitució de 1845 sí que va proclamar la religió catòlica com la confessió religiosa de l'Estat espanyol²⁰¹. Concretament en el seu article 11 s'establia el següent: “*La religión de la Nación española es la Católica, Apostólica, Romana. El Estado se obliga a mantener el culto y sus ministros.*”²⁰² En aquest sentit, l'Estat espanyol esdevenia confessionalment catòlic i conseqüentment resultava difícil poder practicar d'altres cultes religiosos.

La voluntat manifesta del govern de vetllar pels interessos de l'Església Catòlica fou patent en la seva activitat parlamentària. Així, en el si del Parlament es va aprovar un Decret, de 26 de juny de 1844, que posava fi a la venda de les propietats eclesiàstiques que havien estat confiscades a causa de la legislació desamortitzadora. Aviat doncs, fruit de la promulgació de l'esmentat Decret, molts convents foren retornats a l'Església Catòlica.

El principal document legislatiu que plasmava la bona sintonia entre govern espanyol i l'Església Catòlica²⁰³ fou el Concordat de 1851. El mateix proclamava la religió catòlica com la única religió de l'Estat espanyol i conseqüentment, barrava la possibilitat d'afluència d'altres religions. A més, aquesta disposició legislativa facultava a l'església per comprar qualsevol tipus de propietat moble o immoble. Ara bé, el contingut

²⁰⁰ Tal com esmenta Francisco Tomás y Valiente: “*El bienio 1836-1837 presenció la promulgación de la legislación desamortizadora de Mendizábal, centrada de manera sustancial sobre los bienes de la Iglesia. La nacionalización y ulterior venta en pública subasta de los bienes del clero regular y secular, más la supresión del diezmo y la de numerosas instituciones monacales, fueron obra de la legislación de Mendizábal*” (Tomás Valiente, F., *Constitución:...*, ob. cit., p. 120)

La legislació desamortitzadora de Mendizábal no va beneficiar el capitalisme espanyol. Vegis: Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808-1936)*, Siglo XXI Editores, Madrid, 1988, p. 36.

²⁰¹ Merino Merchán, J. F., *Regímenes...*, ob. cit., pp. 140-141.

²⁰² Esteban, J., *Las Constituciones de España*, Imprenta Nacional del Boletín Oficial del Estado, Madrid, 1998, p. 180.

²⁰³ Respecte les relacions entre l'Església Catòlica i el govern espanyol, vegis: Tomás Valiente, F., “Estado e Iglesia, 1808-1978”, *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996, pp. 115-148.

d'aquest Concordat en matèria de capacitat adquisitiva de l'església era contrari a l'article 608 del Projecte de Codi Civil de 1851²⁰⁴, el qual seguia els paràmetres de la llei desamortitzadora de Mendizábal i, per tant, prohibia que l'església pogués adquirir via testamentària béns immobles. Respecte l'adquisició de béns mobles, l'església necessitava una autorització especial del govern.

En darrer terme, convé mencionar que l'Església Catòlica rebia una sèrie d'ajuts financers provinents del govern estatal.

A part, d'aquests vincles amb el govern estatal, és una realitat que la societat espanyola del segle XIX seguia el culte a l'Església Catòlica. Així doncs, el fet que Martí d'Eixalà practiqués la fe catòlica i inclòs defensés aquesta en els seus escrits²⁰⁵ i en el Congrés, no ens pot sorprendre, ja que era el rol habitual dels individus del segle XIX.

Retornant al tema de la llei desamortitzadora de Mendizábal, que hem apuntat anteriorment, convé mencionar que els efectes d'aquesta llei foren evidentment danyosos per algunes institucions eclesiàstiques com els convents. A part, és clar, que les relacions entre govern central i Església Catòlica es deterioraren²⁰⁶. En aquest context, la posició de Martí d'Eixalà era la següent: entenia les desavinences passades entre l'església i el govern, i recolzava els projectes encaminats a restaurar el patrimoni eclesial.

En aquest sentit, Martí d'Eixalà admetia que les propietats de l'església foren expropiades pel govern espanyol, per tal de reduir el deute públic, i que el fonament

²⁰⁴ Cal esmentar que el Projecte de Codi civil de 1851 introduïa la idea de propietat individual i, per tant, això suposava la derogació del sistema de divisió de la propietat que fou introduït durant l'Antic Règim. És a dir, el cens ja no tenia cabuda en aquest sistema de propietat plena. Respecte el Projecte de Codi civil de 1851, vegis: Salvador Coderch, P., "El proyecto de código de derecho civil de 1851 y el derecho civil catalán", *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre Colegio de Abogados, Academia de Jurisprudencia y Legislación, núm. 1, Barcelona, 1980.

²⁰⁵ Referent als escrits de Martí d'Eixalà on s'observa la fe catòlica del nostre jurista, vegis el capítol 6 d'aquesta tesis.

²⁰⁶ Tal com menciona Tomás y Valiente: "*Las exclaustraciones de numerosos conventos regulares, con frecuencia impulsadas por Juntas populares animadas de un apasionado espíritu anticlerical, especialmente en el verano de 1853, seguidas de disposiciones gubernativas y legislativas del mismo sentido durante los Gobiernos de Toreno y Mendizábal, deterioraron gravemente las relaciones entre la Iglesia y el Estado.*" (Tomás Valiente, F., *Constitución:...*, ob. cit., p. 120)

jurídic de tals accions restava en una disposició legislativa de 1837, la qual abolia les comunitats religioses i expropiava la propietat de l'església. Si bé, la mateixa llei, en el seu article novè permetia que els convents de monges (únicament del sexe femení) continuessin oberts. Per tant, aquesta llei de 1837 era contradictòria, i per això, el nostre jurista volia promulgar una nova llei en la qual es protegís aquests convents que havien subsistit. Així, Martí d'Eixalà va alçar la veu en el si del Congrés per defensar la legalitat, doncs considerava inacceptable la no existència d'una llei aplicable congruent que regulés l'actuació dels ens religiosos.

El nostre jurista també va explicar en el Congrés que l'aplicació de la llei de desamortització de Mendizábal havia estat desigual en el territori peninsular. Doncs, en la majoria de províncies, les monges van sofrir els efectes de l'expropiació a favor de l'Estat espanyol, mentre que en altres, les comunitats religioses podien mantenir els seus edificis.

La intenció del nostre jurista no fou de jutjar el que havia ocorregut en el passat, sinó de protegir aquells convents que no havien estat expropiats en el govern anterior. Com per exemple, els convents de: Barcelona, País Basc, Girona, Burgos i Tarragona. Així, el nostre jurista va recomanar al govern que promulgés una llei, en la qual es protegís als convents que no havien estat expropiats. Doncs, fins aleshores, depenia dels jutges espanyols l'aplicació o no de la llei desamortitzadora, que no havia estat derogada. Aquesta incertesa jurídica era evidentment perjudicial per l'església i, per això, el nostre jurista va demanar al govern que solucionés aquesta situació. A més, el nostre jurista va recalcar la coherència legal que havia de prevaldre entre la Constitució de 1845 i la resta de disposicions normatives de rang inferior.

El sr. Alejandro Mon, ministre de finances, va respondre al discurs de Martí d'Eixalà, tot recordant que el govern havia mantingut una actitud respectuosa vers els convents de Barcelona. A més, el ministre de finances mencionava que el govern havia retornat alguns convents a les monges, els quals ja s'havien reocupat; com per exemple el monestir de Montserrat, el qual ja havia restablert la seva vida monacal.

Tenint en compte l'actuació del govern des del maig de 1844 vers els convents, el sr. Alejandro Mon no entenia la inquietud de Martí d'Eixalà manifestada en el seu discurs.

Malgrat l'actitud respectuosa que havia mantingut el govern vers els convents, Martí d'Eixalà es qüestionava la posició del govern en el futur. És per això que el sr. Alejandro Mon va tornar alçar la veu per anunciar en el si del Congrés la voluntat del govern de continuar respectant el funcionament dels convents en territori espanyol.

3.2.3 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 5 DE FEBRER DE 1845

Martí d'Eixalà va participar en una comissió creada per avaluar el projecte de llei referent a l'*Instituto de las Escuelas Pías*.

3.2.4 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 27 DE FEBRER DE 1845

Durant el 1845, Martí d'Eixalà va formar part de diverses seccions del congrés: la cinquena secció (el gener), la setena secció (el febrer), la primera secció (el març), la tercera secció (a l'abril), i la sisena secció (el maig).

El 27 de febrer de 1845 Martí d'Eixalà va obtenir una llicència per absència per dos mesos. Doncs, el nostre jurista volia retornar a Catalunya degut a assumptes familiars urgents.

3.2.5 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 4 DE MARÇ DE 1845

La principal discussió en la sessió parlamentària de 4 de març de 1845 va girar entorn del projecte de llei sobre "*vagos*". Un dels membres del congrés, Puche Bautista va expressar el seu desacord amb el projecte de llei. Els seus arguments estaven recolzats per altres parlamentaris, com Martí d'Eixalà. A més, després del discurs de Puche Batista, altres membres del congrés volgueren declarar la seva opinió sobre els "*vagos*".

Puche Batista va manifestar la necessitat de diferenciar diferents menes de "*vagos*" per tal d'establir diferent tipus de pena. Ésser un "*vago*" no significava ésser un delinqüent i per tant, la imposició de les penes havia d'anar acompanyat de l'efectiva realització del fet delictiu i no d'un element personal com ésser un "*vago*". Per Puche Batista la gent que no tenia treball no eren uns criminals. En aquest sentit, el diputat citat

defensava el seu punt de vista basant-se amb la legislació civil, en la qual cap precepte obligava a l'individu a treballar. Així, pronunciava que: “*¿Dónde están las leyes que manden expresamente al ciudadano trabajar? Si las leyes penales son una sanción de las leyes civiles, ¿dónde está la ley civil que haya dado lugar a la sanción de la ley penal que se discute?*”²⁰⁷

Per argumentar la seva opinió de no penar a la gent que no treballa, Puche Batista recordava els casos en què la persona estava malalta i no podia treballar o els casos en què l'escassetat de l'oferta laboral impedia a la persona trobar una treball remunerat. Doncs, en els esmentats casos ésser “*vago*” no havia estat escollit per la persona, sinó que circumstàncies externes a la voluntat de la persona impediien que aquesta pogués treballar.

En definitiva, una persona que no tenia treball, professió o salari no era necessàriament un criminal. En canvi, una persona que li mancava treball, professió o salari i alhora era un estafador podia ésser perseguit criminalment. És a dir, aquesta darrera situació no era permesa pel dret espanyol. Per això, Puche Batista considerava que la llei hauria d'especificar en quines situacions ésser “*vago*” havia de ser penalitzat i en quines altres no.

Martí d'Eixalà donava suport al punt de vista de Puche Batista i subratllava la necessitat d'especificar en quines situacions ésser “*vago*” havia de ser castigat. Així, classificava la situació de “*vago*” de la següent forma: culpable o involuntària i punible o impune. A més, ésser “*vago*” podia afectar tant a la societat de classe baixa com la de classe alta, ja que les raons subjacents que conduïen a una persona d'una o altra classe a esdevenir “*vago*” podien ésser imprevisibles. Per exemple, una persona podia perdre tot el seu patrimoni a causa d'una calamitat, una revolució o un plet.

Tanmateix, el fet més destacable d'aquest projecte de llei de “*vago*” era que tal com estava redactat la llei, s'haurien d'incloure dins el terme de “*vagos*” aquells fills de classe mitja/alta que no volien treballar. En aquests casos, la llei autoritzaria la detenció

²⁰⁷ VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1845*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1845, p. 1641.

d'aquestes persones, sense l'aprovació de llurs famílies i consegüentment es debilitaria l'autoritat paterna. Altres subjectes que es podrien veure afectats injustament per l'aplicació d'aquesta llei serien els membres de la policia secreta. En aquests casos ningú coneixia la seva ocupació, però evidentment no era il·legal. En definitiva, per Martí d'Eixalà resultava injust jutjar aquesta gent.

El nostre jurista també recalrava d'altres conseqüències nefastes pel fet de ser perseguit criminalment. Per exemple, la persona acusada d'ésser un “vago” havia d'estar a la presó; tothom tindria coneixement de la incoació d'un procediment criminal; el processat podia ser exclòs posteriorment de certes organitzacions.

Per Martí d'Eixalà, el treball es podia considerar una obligació, que tindria les seves arrels en l'ordre diví; però en cap cas això podia implicar la imposició d'un càstig a la gent que no treballava. A més, cal recordar que tota acció perseguida penalment havia de venir de la mà del consens social.

Tenint en compte les lleis històriques sobre “vagos”, Martí d'Eixalà admetia la dificultat de comparació entre la legislació medieval i la del segle XIX. En canvi, el nostre jurista sí que observava una similitud entre el Codi Penal francès (apartat de “vagos”) i el projecte de llei sobre “vagos” de l'Estat espanyol. Tanmateix, mentre que en el Codi Penal francès la persona no hauria de tenir un domicili fix, en el projecte de llei espanyol la manca de domicili no es tenia en compte.

Qualificar algú de “vago” era difícil, sobretot per l'abstracció del terme. Per això, Martí d'Eixalà considerava difícil apreciar aquest tipus de situació. Així, ens diu que: *“la vagancia, aun cuando sea delito, o en aquellos casos en que lo sea, no es un hecho único, no es un hecho sencillo, claro y terminante.”*²⁰⁸

La vagància era una situació que causava per si alarma social i, per tant, en aquest sentit esdevenia necessari frenar-la. Però, la persecució de persones, era una altra situació que causava alarma social. Per tant, era necessari conjugar aquests dos tipus d'alarma social,

²⁰⁸ Ibidem, p. 1649.

i, això seria factible, segons Martí d'Eixalà, si es perseguia els “vagos”, però no en tots els supòsits.

Parlant sobre situacions discutibles de vagància, el nostre jurista qüestionava, en el Congrés, el cas de les prostitutes. Així, Martí d'Eixalà proposava oferir treball a les prostitutes, tot i que dubtava que els artesans de Madrid acceptessin oferir treball a les mateixes.

En conclusió, Martí d'Eixalà estava d'acord amb els arguments de Puche Batista i per tant, considerava que el contingut del projecte de llei de “vagos” era erroni. Segons el nostre jurista s'hauria d'investigar si els “vagos” tenien domicili o no, com també si tenien lícit o il·lícit treball. Si el suposat “vago” tingués alguna mena d'il·lícit treball, aleshores l'autoritat hauria de detenir-lo.

Gonzalo Morón va respondre al discurs de Martí d'Eixalà en nom del govern. La seva contestació anava enfocada en la diferenciació entre el Codi Penal Francès i el Projecte de llei espanyol. Així, recalcava que el Projecte de llei espanyol tenia un propòsit correccional, mentre que el Codi Penal Francès tenia una finalitat de repressió. Per tant, Gonzalo Morón va desfer les argumentacions de Martí d'Eixalà encaminades a dibuixar una possible còpia entre el Codi Penal Francès i el Projecte de llei espanyol. Per afegir, Gonzalo Morón va considerar el discurs de Martí d'Eixalà poc original i més aviat repetitiu respecte el realitzat per Puche Batista.

Gonzalo Morón admetia la necessitat d'aturar la vagància, i alhora entenia que la licitud o il·licitud dels mitjans de vida eren aspectes essencials per tolerar o no una intervenció punitiva de l'Estat. És a dir, si un “vago” rep allotjament i manutenció, aleshores fàcticament no hauria de ser perseguit criminalment.

En aquest sentit, cal recordar que el concepte de vagància, en el Projecte de llei espanyol, ja tenia en compte això esmentat; “*será vago en nuestro modo de entender, el que dice el artículo, el que no tiene oficio, renta, ni modo de vivir conocido.*”²⁰⁹ Per

²⁰⁹ VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1846*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1846, p. 1652.

tant, si alguna persona era sospitosa de ser un “vago”, aleshores, les autoritats li havien de preguntar sobre els seus mitjans de vida. Llavors, en funció de si podia demostrar que rebia o no ajuda dels seus amics per sobreviure, o en tot cas com sobrevivia, les autoritats intervindrien, tot traslladant al “vago” en un centre correccional perquè pogués aprendre una ocupació.

A França i en altres països, el fet de no tenir un domicili habitual era motiu suficient per incoar un procediment criminal contra la persona. En canvi, l'ordenament espanyol considerava que calia investigar els mitjans de vida de la persona abans d'iniciar un procediment criminal contra els “vagos”. Per això, no es podia admetre que el projecte de llei espanyol copiés el Codi Penal Francès en tema de vagància.

Un altre col·lectiu que es podia veure afectat per la llei de vagància eren les prostitutes, tot i que la prostitució ja era una conducta regulada penalment.

Finalment, cal subratllar que els “vagos” no eren vistos com a criminals per la població espanyola.

3.3 LEGISLATURA 1846

3.3.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 19 DE GENER DE 1846

Martí d'Eixalà va alçar la veu en el Congrés per defensar un tema prou important com la legalitat. Així, concep quatre tipus de legalitat: la legalitat en sentit escrit; la il·legalitat permanent; la legalitat habitual amb algunes excepcions d'il·legalitat i la semi-legalitat/semi-il·legalitat. De tots aquests tipus de legalitat el nostre jurista defensava el sistema de legalitat habitual amb algunes excepcions d'il·legalitat; tot i que es qüestionava la seva viabilitat com a sistema normal de govern.

Respecte el sistema de legalitat habitual amb algunes excepcions d'il·legalitat, Martí d'Eixalà creia que per fonamentar aquest tipus de règim s'havia de tenir en compte l'opinió de la població espanyola. Així, recalrava el sentiment monàrquic que havia

imperat en la societat espanyola, el qual havia evitat els cops d'Estat; com també l'orgull de la societat espanyola vers les victòries militars del seu exèrcit.

En sentit invers, el nostre jurista mencionava els possibles enemics del govern espanyol. En primer lloc, senyalava certes organitzacions disconformes amb el govern; el poder de les quals no era suficient per causar un desordre polític. Una segona amenaça provindria dels conspiradors, els quals tenien una capacitat d'actuació important en el passat, però no en ple segle XIX. Tanmateix, segons Martí d'Eixalà, per tal de reduir aquests conspiradors caldria aprovar mesures legislatives. En tercer lloc, esmentava la premsa com a possible enemic de la monarquia, si publicava articles de contingut antimonàrquic.

Per tal d'evitar aquesta possible publicació antimonàrquica, el nostre jurista manifestava que recolzaria una acció il·legal: *“yo digo francamente que aprobaré cualquiera ilegalidad.”*²¹⁰ Si bé, considerava que els esdeveniments monàrquics com un casament reial o la mort inesperada del monarca, difícilment serien el detonant per un canvi en el sistema de govern. En definitiva, Martí d'Eixalà era un clar defensor de la monarquia espanyola.

Retornant a la legalitat, segons el nostre jurista, la construcció d'un sistema de govern fonamentat en la legalitat era imprescindible per garantir una bona Administració Pública en un període de temps llarg. En canvi, un sistema de govern nascut per mitjans il·legals estava condemnat a la seva demolició, ja que el principal efecte que produïa entre la classe política i ciutadana era la passivitat.

D'aquesta manera, el nostre jurista manifestava en el Congrés la necessitat de construir un sistema governamental basat en la legalitat, que impedís canvis dràstics en el govern. Doncs, una estructura ferma de l'Administració de l'Estat impedia que els partits polítics de l'oposició poguessin demolar fàcilment tota aquesta organització governamental. Així, argumentava que: *“tengo una razón particular para aconsejar al Gobierno de S. M. que entre cuanto más pronto, y mejor si pudiera ser desde hoy*

²¹⁰ Ibidem, p. 310.

mismo, en el sistema de la legalidad; razón sumamente ponderosa, porque nuestra obra corre mucho riesgo de no consolidarse.”²¹¹

El ministre del govern, sr. Pidal va contestar el discurs de Martí d'Eixalà enfocant el fet que Martí d'Eixalà representava Catalunya. Pel sr. Pidal Catalunya era una regió espanyola amb un sistema de govern excepcional i amb unes particularitats diferents que la resta de regions d'Espanya. En aquest sentit, tot i que respectava el sistema legal de govern català, deixava entreveure la seva predilecció per una Espanya unida.

La defensa de la legalitat no va quedar aïllada en Martí d'Eixalà, sinó que el sr. Benavides també va pronunciar un discurs donant impuls a la legalitat. Així, considerava que la política de resistència s'havia de dur a terme des de govern fent pressió social i moral. En definitiva, segons el sr. Benavides, el govern hauria d'actuar en la majoria de casos legalment, ja que aquest fet estava en l'esperit del partit moderat. La il·legalitat hauria de ser reservada a casos excepcionals. Així, proclama que: *“se trata de existir, se trata de vivir no solo como partido, sino que se trata de salvar a la sociedad y al Trono de los ataques que pudieran sufrir. La política del partido conservador en todos tiempos ha estado reducida a conservar el orden por todos los medios que están a su alcance.*”²¹²

Per portar a terme aquesta política de legalitat, el sr. Benavides proposava la reforma de la Constitució i l'aprovació de lleis orgàniques que enfortissin l'estructura legal de l'Estat. *“¿La Constitución está reformada?” Bueno sería decirles: ya no debéis rebelaros, porque el Gobierno está amparado con un grande escudo, con una égida impenetrable.*”²¹³ Tanmateix, el sr. Benavides admetia que el sorgiment d'una revolució es podia originar des de diferent àmbits (corporacions, assemblees, ciutadans...), i per tant, era impossible delimitar una política que pogués impedir el sorgiment d'una revolució.

²¹¹ Ibidem, p. 311.

²¹² Ibidem, p. 313.

²¹³ Ibidem, p. 312.

L'opinió del sr. Benavides contrastava amb la de Martí d'Eixalà respecte la seva visió dels ciutadans vers els assumptes polítics. Doncs, per Martí d'Eixalà existia una sensació general d'escepticisme entre els ciutadans espanyols, mentre que pel sr. Benavides aquest escepticisme no existia en la població espanyola.

Si bé, Martí d'Eixalà especificava, en el si del Congrés, que únicament s'estava referint a un escepticisme polític en els ciutadans espanyols, i en cap cas a un escepticisme generalitzat. També, el nostre jurista volia contrarestar les opinions del sr. Benavides en el tema de les revolucions. Així, considerava que no existia una corporació o assemblea revolucionària que tingués els mitjans suficients per aixecar-se militarment.

3.4 LEGISLATURA 1853

La legislatura de 1853 es va iniciar l'1 de març i va finalitzar el 9 d'abril, essent un total de 255 membres, dels quals Ramon Martí d'Eixalà representava el número 152 que corresponia al districte de la Llotja de la província de Barcelona.

A nivell electoral, la Constitució de 1845 preveia un sistema electoral de districtes²¹⁴, el qual contrarestavava amb el sistema electoral provincial de la Constitució de 1837. A més, es va aprovar el 18 de març de 1846 una llei electoral que limitava les candidatures com també els electors. Concretament, la citada llei electoral preveia que: *“el voto a los contribuyentes que pagasen 400 reales de impuesto directo y a determinadas “capacidades” que abonasen 200 reales.”*²¹⁵

Per tant, el fet que Martí d'Eixalà fos escollit com a diputat en el Congrés, implicava que la seva capacitat econòmica corresponia a la població de classe benestant.

²¹⁴ Art. 20 de la Constitució de 1845: *“El Congreso de los Diputados se compondrá de los que nombren las Juntas Electorales en la forma que determine la Ley. Se nombrará un Diputado a lo menos por cada cincuenta mil almas de población”*.

Merino Merchán, J. F., *Regímenes...*, ob. cit., p. 142.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 142.

3.4.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA D'1 D'ABRIL DE 1853

La principal característica del govern espanyol durant el segle XIX fou la seva inestabilitat. Així, per exemple, el 1852 Bravo Murillo va intentar dur a terme una reforma conservadora de la Constitució de 1845, la qual va fracassar. Concretament, en el projecte de Constitució de Bravo Murillo²¹⁶ els drets dels ciutadans no es mencionaven, ja que la seva regulació es duria a terme a través de lleis.

Martí d'Eixalà va realitzar un altre discurs en la sessió parlamentària d'1 d'abril de 1853. En aquest cas, es tractava del procediment electoral que va tenir lloc a la regió de Murtas, el qual constava que no s'havia dut a terme amb l'estricta legalitat requerida per aquest tipus de procediments.

La taula electoral havia estat formada erròniament i s'havien produït falsificacions en el vot. Miguel Roda havia obtingut 4 vots, mentre que la taula electoral li havia assignat un total de 43 vots. La raó d'aquest error electoral fou l'existència de dos diputats amb el mateix cognom: Miguel Roda i Simon Roda. Per tal de resoldre aquest problema i descobrir el guanyador real, Martí d'Eixalà va proposar examinar cada vot i cada votant. Doncs, per cada vot, el nostre jurista senyalava l'existència de dos testimonis: el votant i l'escrivà que anotava l'acte electoral.

Martí d'Eixalà considerava que el votant podria expressar públicament el seu vot, immediatament després del procediment electoral, ja que la seva declaració seria, en principi, igual que l'expressada en el vot. Tanmateix, si el votant expressava la seva elecció electoral al cap d'un parell de dies, si que hi podia haver divergència entre el vot que hi havia a l'urna i el que expressava públicament. Per això, Martí d'Eixalà proposava que es tingués en compte el testimoni de l'escrivà de l'acte electoral.

En contestació a Martí d'Eixalà, el sr. Simon Roda declarava que l'escrivà²¹⁷ tindria competències en afers civils i judicials, però no en afers polítics. Pel sr. Simon Roda

²¹⁶ Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones...*, ob. cit., pp. 46-47.

²¹⁷ Simon Roda va declarar que: "*El escribano tiene declarada la fe pública, y de un modo auténtico, en los negocios civiles y judiciales; pero en los negocios políticos, en los negocios electorales, ¿dónde está declarada esa fe pública?*" (VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1853.*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1879, p. 421)

s'hauria d'investigar els possibles vincles familiars, d'amistat o relació entre els votants i els candidats. Tanmateix, en aquest supòsit de Murtas ambdós diputats tenien vincles familiars i d'amistat amb l'electorat, ja que van néixer, créixer i estudiar a Murtas. Tanmateix, el guanyador de les eleccions tenia família en tot el districte electoral, fet que no succeïa amb l'altre candidat.

Per Martí d'Eixalà, conèixer la preferència electoral dels 39 votants era primordial i, en aquest sentit, el discurs de Simon Roda, basat en què un dels candidats tenia familiars en ambdós partits del districte electoral i això fou la causa de la seva victòria electoral, no convenia al nostre jurista.

Amb la finalitat de conèixer el vertader resultat electoral, el nostre jurista²¹⁸ proposava que els votants declaressin oralment el seu vot després del procediment electoral. Doncs, tot i que la llei preveia el secret en el procediment electoral, també era cert que la llei no prohibia que els votants poguessin expressar oralment el seu vot.

El sr. López Serrano tingué en compte les consideracions manifestades per Martí d'Eixalà, però va configurar el seu discurs inaugural entorn del poder del Congrés vers la Comissió Electoral. Doncs, el Congrés era considerat l'autoritat superior per resoldre problemes suscitats arrel del procediment electoral. A més, el sr. López Serrano opinava que la prova documental era més important que la prova testimonial. Per tant, la declaració que podia donar l'escrivà de l'acte electoral era menys important que el vot electoral representat en documents. A més, l'escrivà de l'acte electoral tindria els mateixos drets electorals que d'altres ciutadans i per tant, la seva fiabilitat testimonial no podia ser considerada més preuada que la resta de ciutadans. És a dir, la Comissió no podia donar més fe a l'escrivà electoral, perquè això desfiguraria la igualtat de drets entre els ciutadans.

Finalment, el sr. López Serrano va mencionar la necessitat que el Congrés es preocupés de la construcció d'un Estat espanyol basat en el benestar. Això diferia de l'expressat prèviament per Martí d'Eixalà, el qual es preocupava per la legal constitució del

²¹⁸ Martí d'Eixalà va pronunciar en el si del Congrés que: *“señores, lo que está escrito en la ley es que la votación será secreta, pero esto no quiere decir que los que votan no puedan publicar cómo han votado”*. (Ibidem, p. 423)

Congrés. Un altre diputat que qüestionava les declaracions de Martí d'Eixalà en el si del congrés fou el sr. Campoy Navarro, el qual considerava desencertat concebre el Congrés com un jurat. En aquest sentit, el sr. Campoy Navarro entenia que Martí d'Eixalà concebia el jurat com una institució que resolvia els casos sense tenir coneixement previ del què havia succeït.

El veredict de la Comissió, que no va seguir les propostes del nostre jurista, va ser aprovat per 75 vots a favor, enfront 46 vots en contra, entre els quals s'hi inclouria el vot de Martí d'Eixalà.

Finalment, cal mencionar la visió de Martí d'Eixalà entorn la constitució del Congrés sota paràmetres de legalitat, tema, per altra banda, que ja s'havia introduït anteriorment. Així, el nostre jurista insistia en la necessitat que el Congrés estigués constituït seguint fonaments legals. En aquest sentit, indicava que els Estats dictatorials a vegades apareixien emmascarats, per tal d'amagar el seu vertader caràcter dictatorial. Per tant, el nostre jurista defensava la legalitat en la constitució del Congrés, per tal que no sorgissin brots dictatorials en el si del mateix. Concretament, mencionava que: *“La cuestión estaba en el carácter de esa dictadura: se podía presentar bajo dos distintos aspectos: o bien al descubierto, o bien salvando las formas y apariencias. Muchos la aplaudieron, otros solo la toleraron; ¿pero estamos en ese tiempo, señores? No, y nos hallamos ya en el caso de reclamar el derecho de constituirnos cual corresponde, y no esperar a que se nos constituya.”*²¹⁹ En definitiva, Martí d'Eixalà expressava el seu refús a tot govern dictatorial i per tant, es negava a participar en un Congrés que estigués constituït sota formes dictatorials.

Un altre tema debatut en el si del Congrés fou la creació de diferents seccions que analitzessin els diferents projectes de llei. De fet, Martí d'Eixalà²²⁰ va formar part de l'elaboració d'un projecte de llei relacionat amb l'emissió de títols del 3% valorats en 30 milions de renda anual.

²¹⁹ VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1853*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1879, p. 421.

²²⁰ *Ibidem*, p. 426.

3.4.2 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 24 DE NOVEMBRE DE 1853

En el transcurs d'aquesta sessió parlamentària es van nomenar els diputats que formarien part de les diferents seccions. Concretament, Martí d'Eixalà formaria part de la secció de correcció d'estil i de la secció corresponent a l'exposició del sr. Doral.

3.4.3 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 28 DE NOVEMBRE DE 1853

El Congrés va concedir a Martí d'Eixalà una excedència de dos mesos i consegüentment, durant aquest temps, el nostre jurista va estar allunyat del Congrés.

3.5 LEGISLATURA 1857

La legislatura 1857 es va iniciar l'1 de maig i va finalitzar el 16 de juliol. Concretament formaven part del Congrés un total de 260 membres i Martí d'Eixalà representava el districte de la Universitat dins de la província de Barcelona. Existia un candidat diferent en el districte de la llotja dins de la província de Barcelona, el sr. Juan Güell. Finalment dir que Martí d'Eixalà va ser designat com a membre de la Comissió Permanent amb un únic vot.

3.5.1 SESSIÓ PARLAMENTÀRIA DE 19 DE MAIG DE 1857

El Congrés va anunciar la mort de Cayetano Martí d'Eixalà. Entenem que es tracta d'un error, i que per tant, s'estava referint a la mort del nostre jurista, Ramon Martí d'Eixalà.

3.1 CONGRESSIONAL SITTING 1844

From May, 1844, the Spanish government was headed by Narváez, the leader of the Moderate Party. This Moderate Party wanted to modify the progressive Constitution of 1837.²²¹ However, members of the Progressive Party and some members of the Moderate Party did not support the idea of reforming the 1837 Constitution.²²² They did not want to establish a dichotomy between a new government and a new constitution. However, despite such opposition, on the 18th of October, 1844, the Narváez Government submitted to the Congress a project to reform the 1837 Constitution. Subsequently, after debating the reforms in Congress, the 1845 Constitution was promulgated on the 23rd of May, 1845.

The 1845 Constitution²²³ was based on the political ideology of the Moderate Party. The main characteristics were changes in national sovereignty²²⁴ (sovereignty was now to be

²²¹ A good account of Constitution's origins is provided by Tomás Valiente, F., *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996, pp. 29-45.

For an overview of the Constitution in the Spanish legal system see Roura Gómez, S. A., *La defensa de la Constitución en la historia constitucional española*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 1998, pp. 31-133.

²²² Regarding the reformation of the Constitution of 1837, José Fernando Merino Merchán admits there was controversy in the Moderate Party: “*Dentro del partido moderado, existía la tendencia de Pacheco e Istúriz (los “puritanos”), que era partidaria del mantenimiento de la Constitución de 1837, introduciendo algunas reformas en su texto. (...) Frente a la tesis anterior se encontraba la sustentada por el Marqués de Vilumá, el grupo “Unión Nacional”, que planteaba sin ambages la derogación de la Constitución de 1837 y la vuelta al Estatuto Real.*” (Merino Merchán, J. F., *Regímenes históricos españoles*, Dilex Editorial, Madrid, 2008, p. 137.)

See Torres del Moral, A., *Constitucionalismo histórico español*, Publicaciones Facultad Derecho Universidad Complutense, Madrid, 1999, p. 83.

²²³ For a brief explanation of the Constitution of 1845, see Sánchez-Marín, A., *Constitucionalismo español 1808-1978*, Editorial Zaquizami, Madrid, 1994, p. 46.

For more detail on the Constitution of 1845 see Merino Merchán, J. F., *Regímenes...*, ob. cit., pp. 135-152. See also Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808-1936)*, Siglo XXI Editores, Madrid, 1988, pp. 40-43.

²²⁴ Nora María Martínez Yáñez compares the principle of sovereignty according to the Constitution of 1837 and the Constitution of 1845: “*El cambio es sustancial, pues mientras el Preámbulo de la Constitución de 1837 asumía sin trabas el principio de soberanía nacional, el preámbulo de la*

shared by the King and members of Congress), and changes to the political system in favour of the dominant social class (restrictions on suffrage). For instance, the unity of jurisdiction²²⁵ proclaimed by the 1837 Constitution was abolished. The 1845 Constitution referred to the unity of laws but mentioned nothing about the unity of jurisdiction. Moreover, freedom of the press²²⁶ was restricted, as were religious freedoms.

Finally, it is important to recall that the 1845 Constitution was in force until the progressive Constitution of 1869.

3.1.1 CONGRESSIONAL SESSION OF 30TH OF OCTOBER 1844

On 30th of October, 1844, Ramon Martí d'Eixalà was admitted as a Member of Congress at the same time as other candidates.²²⁷ He took an oath and took part in the third session of the Congress. In December of the same year, he was taking part in the seventh session.

3.1.2 CONGRESSIONAL SESSION OF 4TH OF DECEMBER 1844

On the 4th of December, 1844, Martí d'Eixalà made his first speech in Congress. With this first speech he wanted to defend minority opinion in the Congress. While conceding that the voice of the majority was the main voice to take into consideration when deciding on amendments, he also urged the members of Congress to listen to the voice of the minority, declaring: “*no debe ahogarse nunca la voz de la minoría.*”²²⁸

Constitución de 1845 proclama la soberanía compartida entre las Cortes y la Monarquía, lo cual va a significar en la práctica la negación de la soberanía nacional y del poder constituyente del pueblo.” (Martínez Yáñez, N. M., “Los derechos fundamentales en la Constitución de 1845 y en sus proyectos de reforma”, *Los derechos en el constitucionalismo histórico español*, coord. Puy Muñoz, F., Universidad de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2002, p. 88)

²²⁵ Martínez Yáñez, N. M., “Los derechos..., ob. cit., pp. 94-95.

²²⁶ *Ibidem*, pp. 93-94.

²²⁷ The members admitted were: “*Ramón Martí d'Eixalà, Francisco Tames Hévia, Joaquín María César, Ramón de Bardají y Parada, José Viñas, José Varela de Montes, Conde de la Rosa, Antonio Alcalá Galiano y José Isla Fernández.*” *VVAA: Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1844*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1844, p. 138.

²²⁸ *Ibidem*, p. 818.

In this way, the opinions of members would be listened to and congressional discussion would become normal procedure. This would mean that congressional issues were debated in a timely fashion.

In contrast, he understood that individual opinions could be an obstacle to approving amendments. He mentioned that: *“en la actualidad señores, nosotros no tenemos una minoría, sobre todo una minoría que sea capaz de entorpecer (...) y únicamente parece que ha tenido a la vista los males que pueden provenir de opiniones individuales o completamente aisladas.”*²²⁹

Gutierrez de los Ríos reiterated what Martí d’Eixalà had said in his speech, focusing on individual opinions. He underscored the fact that members should argue their opinions in only one way (in favour of or against something). His said: *“Yo no he dicho que la Mesa permitirá, porque si alguna vez se ha intentado no lo ha consentido, que pidiendo un Diputado la palabra en contra la use en pro.”*²³⁰

3.2 CONGRESSIONAL SITTING 1845

3.2.1 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 18TH OF JANUARY 1845

During 1845, fiscal reformation promoted by the Finance Minister, Alejandro Mon, took place. Another important reformation²³¹ was made to the education system under the direction of the Minister Gil de Zárate. In addition, the Moderate Party approved complementary laws to the Constitution of 1845, for example, the Electoral Law (March, 1846), the Press Law (July, 1845), the Councils Law (January, 1845), the Stock Exchange Law (April, 1846) and the Bank Law (1847).

²²⁹ Ibidem, p. 818.

²³⁰ Ibidem, p. 819.

²³¹ Torres del Moral, A., *Constitucionalismo...*, ob. cit., pp. 87-89.

Martí d'Eixalà would defend the commercial interests of the *Juntes de Comerç*. Apart from his congressional speech, we know of his interest in the *Juntes de Comerç* from a manuscript²³² dated 9th of December, 1844 and written by José Manso, another Member of Congress. Manso shows that Martí d'Eixalà was familiar with the *Juntes de Comerç* projects in Catalonia.

The two things wrong with the government, according to Martí d'Eixalà, were that the system was centralised and there was a lack of funds. Consequently, he defended higher tariffs, wanting an increase from the 6% tariff at the time to 8 or 9%. He also recommended taking into consideration the characteristics of the 1841 tariff as well as the budget estimations written by the *Juntes de Comerç*.

Next, he praised the curricula of the *Juntes de Comerç*, which highlighted a lot of the deficiencies of the contemporary government curricula. For instance, industrial studies did not exist in the University curricula. In those days, the *Juntes de Comerç* were the only places to study industry.

He declared that planning for education was antiquated, originating from the 14th and 15th centuries and did not provide enough professors. For those reasons, Martí d'Eixalà encouraged the Government to reform education, while maintaining the *Juntes de Comerç* as places of study.

As for teaching salaries, he conceded that they had risen, but not sufficiently. Consequently he encouraged to Government to respect the budget proposed by the *Juntes de Comerç*, especially in terms of its teaching activity in the field of industry.

3.2.2 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 27TH OF JANUARY 1845

The 1837 Constitution did not proclaim the Catholic religion as the religion of Spain. However, the government decided to provide economic resources to the church, because

²³² BC. Junta de Comerç, file XXXIII, box 47, n° 60, f. 12.

See Chap. 1 for a brief summary of the history of the *Juntes de Comerç*.

of the economic damage resulting from the *Disentailment Law* (or Ecclesiastical Confiscations Law) introduced by Mendizábal.²³³

In contrast, the 1845 Constitution did proclaim the Catholic religion as the religion of the Spanish nation.²³⁴ Article 11 established that: “*La religión de la Nación española es la Católica, Apostólica, Romana. El Estado se obliga a mantener el culto y sus ministros.*”²³⁵

The Spanish state became confessional and it was difficult to practise other religions. Additionally, the Spanish government promulgated other laws in favour of the Catholic Church. For instance, the decree of the 26th July, 1844, ended the sale of church property. As a consequence, many convents were returned to the Catholic Church.

The main legal document which highlighted the good relationship²³⁶ between the Spanish government and the Catholic Church was the 1851 Concordat. This established the Catholic religion as the only religion of the Spanish nation. Other religions were excluded from Spain. Furthermore, it proclaimed the capacity of the Church to purchase any kind of wealth. This went against article 608 of The Civil Code Project, 1851²³⁷ which was more in keeping with the intention of Mendizábal’s *Disentailment Law* and

²³³ According to Francisco Tomás y Valiente: “*El bienio 1836-1837 presenció la promulgación de la legislación desamortizadora de Mendizábal, centrada de manera sustancial sobre los bienes de la Iglesia. La nacionalización y ulterior venta en pública subasta de los bienes del clero regular y secular, más la supresión del diezmo y la de numerosas instituciones monacales, fueron obra de la legislación de Mendizábal*” (Tomás Valiente, F., *Constitución:...*, ob. cit., p. 120)

The disentailment law of Mendizábal did not benefit Spanish capitalism. See, Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones y períodos constituyentes en España* (1808-1936), Siglo XXI Editores, Madrid, 1988, p. 36.

²³⁴ Merino Merchán, J. F., *Regímenes...*, ob. cit., pp. 140-141.

²³⁵ Esteban, J., *Las Constituciones de España*, Imprenta Nacional del Boletín Oficial del Estado, Madrid, 1998, p. 180.

²³⁶ For greater detail on the relationship between Catholic Church and Spanish Government, see: Tomás Valiente, F., “Estado e Iglesia, 1808-1978”, *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996, pp. 115-148.

²³⁷ Note that The Civil Code Project of 1851 introduced the idea of individual property and that meant the derogation of division of property that was established during the *ancien régime*. Accordingly, the census could not work in this system. For an overview of The Civil Code Project of 1851 see, Salvador Codérch, P., “El proyecto de código de derecho civil de 1851 y el derecho civil catalán”, *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre Colegio de Abogados, Academia de Jurisprudencia y Legislación, núm. 1, Barcelona, 1980.

which established that: “*the church and council could not obtain real estate from wills*” and that if they wanted to obtain property, special authorization from the government was necessary.

Other benefits enjoyed by the Catholic Church included annual financial contributions from the Spanish government.

The Catholic religion was the main religion in 19th century Spanish society. Martí d’Eixalà was a practicing Catholic and defended the Catholic faith in his writings²³⁸ and in Congress.

Mendizábal’s disentailment law against church property had caused evident damage to Church organisations such as convents. Moreover, the relationship between the Catholic Church and the Spanish government was seriously deteriorated.²³⁹ Martí d’Eixalà understood that damage suffered by the religious institution and he tried to solve the problem to the benefit of the Catholic Church.

Martí d’Eixalà affirmed that church property had been expropriated by the Spanish government in order to reduce national debt; that such action was in accordance with the 1837 law, which abolished religious communities and expropriated church property. However, Article 9 of the same law, allowed for the convents of nuns to continue. Hence, within the same law there was a contradiction and Martí d’Eixalà wanted to promulgate a new law further protecting the self-sufficient convents. He considered it unacceptable not to have an understandable law applicable to all Spanish provinces.

Moreover, he discussed the distinct outcomes that the Mendizábal’s disentailment law had in different Spanish provinces. In most provinces, the nuns suffered the effects of expropriation in favour of the state, but in others, the convent communities were allowed to maintain their buildings.

²³⁸ For greater detail on Martí d’Eixalà’s writings on the Catholic faith, see chapter 6.

²³⁹ According to Francisco Tomás y Valiente: “*Las exclaustaciones de numerosos conventos regulares, con frecuencia impulsadas por Juntas populares animadas de un apasionado espíritu anticlerical, especialmente en el verano de 1853, seguidas de disposiciones gubernativas y legislativas del mismo sentido durante los Gobiernos de Toreno y Mendizábal, deterioraron gravemente las relaciones entre la Iglesia y el Estado.*” (Tomás Valiente, F., *Constitución:...*, ob. cit., p. 120)

Martí d'Eixalà did not want to cast judgement on what had happened in the past, but he did want to protect those convents that had not been expropriated by the old government, such as those in Barcelona, the Basque Country, Girona, Burgos and Tarragona. He therefore recommended that the government enact a law protecting the remaining convents. In those days, Spanish judges had a law at their disposal against convents, however, if judges did not want to expropriate convents, they were not obliged to enforce this law. Martí d'Eixalà considered this situation to be unacceptable and he demanded that the government solve this controversial legal question. He went on to talk about the 1845 Constitution, which had recently been approved, underlining the legal coherence which had to prevail at all times between the Constitution and the Law.

Mr Alejandro Mon, the minister of finance, responded to d'Eixalà's speech, focusing on the government's position regarding this issue. He proclaimed that the government had a respectful attitude towards the Barcelona convents. Moreover, he mentioned that the government had returned some buildings to the nuns, some of which they had already re-occupied. An example was the convent at Montserrat which had opened again.

For all these reasons, the government could not understand Martí d'Eixalà's concern in his speech in favour of the convents. Briefly, the minister of finance underlined the government's respectful position towards the convents during the period in question. However, Martí d'Eixalà, in his reply, asked Mr Mon about the attitude of the government in the future. Mr Mon answered that the same "respectful attitude" would be maintained towards the religious communities.

3.2.3 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 5TH OF FEBRUARY 1845

Martí d'Eixalà participated in a commission created in order to evaluate a proposed law concerning the *Instituto de las Escuelas Pías*.

3.2.4 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 27TH OF FEBRUARY 1845

During 1845, Martí d'Eixalà took part in various sections of the Congress: the fifth section (in January), the seventh section (in February), the first section (in March), the third section (in April), and the sixth section (in May).

On 27th of February, 1845, Martí d'Eixalà obtained a leave of absence for two months. He wanted to return to Catalonia for urgent family affairs.

3.2.5 CONGRESSIONAL SESSION OF THE 4TH OF MARCH 1845

The main discussion in the congressional session of the 4th of March, 1845 was concerned with the proposed law on vagrancy. Member of Congress Puche Bautista, expressed his disagreement with the proposed law and his arguments were supported by other members, including Martí d'Eixalà. Moreover, after Puche Bautista's speech a number of other members wanted to declare their opinions on vagrancy.

Puche Batista declared that different kinds of vagrancy could be the basis for establishing different kinds of punishment. Vagrancy was not always a crime and penalties should not be imposed where no crime had been committed. He did not view people without work as criminals. To defend his point of view, he mentioned the lack of civil laws obliging people to work. His words were: “*¿Dónde están las leyes que manden expresamente al ciudadano trabajar? Si las leyes penales son una sanción de las leyes civiles, ¿dónde está la ley civil que haya dado lugar a la sanción de la ley penal que se discute?*”²⁴⁰ In addition, he cited other grounds for being more understanding towards people who did not work, for instance, in the case of illness or a scarcity of available work. In such situations, vagrancy was not a voluntary choice; on the contrary, it was a consequence of need.

²⁴⁰ VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1845*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1845, p. 1641.

A person who had no work, no profession or no salary was not necessarily a criminal. In contrast, a person lacking these things, while living in a bar or being a swindler, would be liable to being prosecuted. In such situations, people were not behaving in accordance with Spanish law.

For all those reasons, the law had to clarify in which situations vagrancy ought to be penalised or, on the contrary whether it ought to be penalised at all.

Martí d'Eixalà supported Puche Batista's views and underlined the need to clarify in which situations vagrancy ought to be punished. He considered different kinds of vagrancy: culpable or inescapable and punished or unpunished. Furthermore, he described vagrancy not only among the working classes but among the upper classes too. The underlying reasons for becoming a vagrant could also differ. Someone might lose all their property because of a calamity, a revolution or a lawsuit. Vagrancy according to the proposed law would include upper/middle class children who did not want to work. Their detention would not be approved of by their families and it could debilitate parental authority. Moreover, Martí d'Eixalà mentioned the members of the secret police. Of course, nobody knew their occupation, but it was not illegal. In such situations, Martí d'Eixalà considered it unjust to judge such people.

The consequences of being judged as a criminal were unacceptable. People accused of a crime had to remain in prison. Everybody would hear about the criminal procedure. They could be excluded from organisations.

Although Martí d'Eixalà considered work to be an obligation, that did not mean punishing people who did not work. It was important to remember that every action that is punished must have the consent of society.

Having considered historical vagrancy laws, Martí d'Eixalà admitted different political organisations made it difficult to compare laws from the Middle Ages and 19th century law.

However, Martí d'Eixalà pointed out the similarity between articles on vagrancy in the French Penal Code and the proposed a vagrancy law in Spain. In his view, there was

only one difference. In order to be considered a vagrant according to the French Penal Code, the person had to have no fixed abode. However, the lack of a home was not taken into consideration in the proposed Spanish law.

Additionally, Martí d'Eixalà considered vagrancy to be an abstract concept. He said: "*la vagancia, aun cuando sea delito, o en aquellos casos en que lo sea, no es un hecho único, no es un hecho sencillo, claro y terminante.*"²⁴¹ Consequently, it was difficult to appreciate genuine situations of vagrancy.

Vagrancy caused social alarm; therefore it was necessary to stop vagrancy. However, persecuting people who were vagrants also caused social alarm. For these reasons, Martí d'Eixalà accepted the necessity to persecute vagrancy, but not in all situations.

Martí d'Eixalà asked Congress about including prostitutes as vagrants. He proposed to offer work to prostitutes. However, he accepted that there would be resistance among artisans in Madrid if work was offered to prostitutes, but not in Barcelona.

In conclusion, he did not agree with the content of the proposed law on vagrancy and he thought Puche Bautista was right. He proposed that whether or not vagrants had a home should be investigated, as well as whether they had licit or illicit work. If people had some kind of illicit work, then the police would have to detain them.

Gonzalo Morón responded to Martí d'Eixalà's speech on behalf of the government. He focused on the difference between the French Penal Code and the proposed Spanish law. He emphasised that the Spanish proposal had a correctional purpose while the French Penal Code had a repressive one. So, it was false what Martí d'Eixalà had said about the French Penal Code being copied by the Spanish Commission. Also, Gonzalo Morón considered Martí d'Eixalà's speech to be simply a repeat of Puche Batista's speech.

Gonzalo Morón declared that there was a need to stop vagrancy; however, he accepted that legal or illegal means of making a living should be taken into consideration. If

²⁴¹ Ibidem, p. 1649.

someone decided to give food and accommodation to vagrants, this would prevent criminal procedures being brought against vagrants. He mentioned the concept of vagrancy in legal terms as: “*será vago en nuestro modo de entender, el que dice el artículo, el que no tiene oficio, renta, ni modo de vivir conocido.*”²⁴²

If someone was suspected of being a vagrant, the authorities would ask him about his means of making a living. If he was found to have help from his friends, he would be free of criminal responsibility. But, if he could not prove how he lived, the authorities would take him to a place of correction where he would learn an occupation.

In France and other countries, it was enough to have no fixed address for criminal procedures to be begun. Yet in Spain, the proposed law demanded that the means of making a living must be investigated before beginning criminal procedures against vagrants. This proved that Spanish Project of Law was not a copy of the French Penal Code.

Regarding criminality, Gonzalo Morón considered that vagrants were not thought of as criminals by the Spanish population. Gonzalo Morón also focused on prostitutes. He affirmed that prostitution was illegal as well having a special punishment.

3.3 CONGRESSIONAL SITTING 1846

3.3.1 CONGRESSIONAL SESSION 19TH OF JANUARY 1846

Martí d’Eixalà defended his impartiality in terms of his voting in congress and he then confessed to being in ill-health and consequently he could not speak as loudly as usual.

The aim of his speech was to analyse the system of legality. He conceived four classes of legality: strict legality, permanent illegality, normal legality with some exceptions of illegality and semi-legality/semi-illegality. He defended the system of normal legality

²⁴² VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1846*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1846, p. 1652.

with some exceptions of illegality; however, he questioned its viability as a normal system of government.

With regard to the system of normal legality with some exceptions of illegality, Martí d'Eixalà described the general thoughts of the Spanish population. First, he underlined their monarchist sentiments, which had avoided a number of uprisings. Second, he mentioned the military victories of the Spanish government, which made the population reliant on authority and the army. Finally, he noted the general desire of the Spanish people for peace.

Next he looked at the various possible enemies of the Spanish government. He started with the army, which had been a faithful ally of the monarchy. Regarding certain people's organisations, he mentioned that they could not produce any real political disorder. Another threat could come from conspirators; however, these may have been able to take power in the past but not in the current times. Furthermore, he proposed laws in order to eliminate the conspirators definitively. He also mentioned the press and he admitted his support for illegal action aimed at avoiding news articles defaming or deriding the monarchy. His words were: "*yo digo francamente que aprobaré cualquiera ilegalidad.*"²⁴³ In his opinion, this would be a normal reaction by the Spanish population who defended the Spanish monarchy. With respect to the press, Martí d'Eixalà underlined the people's wish to live in peace. He questioned how foreign and national events could perturb the Spanish government. These could include a change of government or the death of a king. These events were not important enough to destroy their system of government. An example of national event could be a royal wedding; however, it was not an unexpected event in the Spanish provinces.

Martí d'Eixalà mentioned that the system of law would contribute to establishing guarantees for councils and, consequently, these would be able to consolidate their structure in the long term. In contrast, illegality meant deadlock in many ways, because the main effect was to produce a feeling of passivity in both politicians and citizens.

²⁴³ Ibidem, p. 310.

In a developing a system of law, Martí d'Eixalà mentioned that it is absolutely necessary to build a government system based on legality – enforced by opposing parties – in order to avoid drastic changes. He believed in a consolidated legal government, because this would be a strong political structure made up of opposing political parties. This meant they could not destroy it as easily as the then current political structure could be destroyed. He said: *“tengo una razón particular para aconsejar al Gobierno de S. M. que entre cuanto más pronto, y mejor si pudiera ser desde hoy mismo, en el sistema de la legalidad; razón sumamente ponderosa, porque nuestra obra corre mucho riesgo de no consolidarse.”*²⁴⁴

The Government Minister, Mr Pidal responded to Martí d'Eixalà's speech by focusing on the fact that Martí d'Eixalà represented Catalonia. He distinguished Catalonia from other provinces of Spain and he mentioned the exceptional state of Catalonia. Pidal described his idea of Spanish unity as well as the fact that he was without hope of imposing the Spanish government system in Catalonia within a short time. He declared that Catalonia had an exceptional state, but that it was, however, a legal system.

Congress member Benavides focused his speech on legality, too. He defended the politics of resistance as one of the characteristics of the moderate party. He believed in politics of resistance in terms of addressing moral and social questions. However, he underlined that the government would not operate illegally for its own political interests. In contrast, the government should function legally – as is the usual procedure for the moderate party. His words were: *“se trata de existir, se trata de vivir no solo como partido, sino que se trata de salvar a la sociedad y al Trono de los ataques que pudieran sufrir. La política del partido conservador en todos tiempos ha estado reducida a conservar el orden por todos los medios que están a su alcance.”*²⁴⁵ We can understand from this that he did not exclude illegality at all times.

Accordingly, he went on to talk about the reformation of the Constitution and the approval of “organic” laws as important elements in the legal system; however, he recommended that government should not stop working on policy issues.

²⁴⁴ Ibidem, p. 311.

²⁴⁵ Ibidem, p. 313.

In addition, he praised the Constitution in these words: “*¿La Constitución está reformada?*” *Bueno sería decirles: ya no debéis rebelaros, porque el Gobierno está amparado con un grande escudo, con una égida impenetrable.*”²⁴⁶

Moreover, he affirmed that the Spanish population had political and religious thoughts. As a consequence, the feeling of scepticism did not exist in the Spanish population. This contrasted with Martí d’Eixalà’s opinion that there was a general feeling of scepticism among Spanish citizens.

Regarding a possible future revolution, he admitted that the source of such a revolution may come from corporations, councils or citizens. It was impossible to delimit and quantify the origins of a new revolution.

Martí d’Eixalà responded to Benavides with regard to scepticism. He distinguished political scepticism from other types of scepticism. He considered that Spanish citizens suffered only from political scepticism. Next, while admitting that Councils could initiate revolutions, he said it would not happen as they lacked the means.

3.4 CONGRESSIONAL SITTING 1853

The 1853 Congressional sitting began on the 1st of March and finished on the 9th of April. There were 255 members of Congress and Ramon Martí d’Eixalà was the 152nd member representing the district of “Lonja” in the province of Barcelona.

It is important to recall that the 1845 Constitution established a district electoral system²⁴⁷ which contrasted with the provincial electoral system of the 1837

²⁴⁶ Ibidem, p. 312.

²⁴⁷ Art. 20 of the Constitution, 1845: “*El Congreso de los Diputados se compondrá de los que nombren las Juntas Electorales en la forma que determine la Ley. Se nombrará un Diputado a lo menos por cada cincuenta mil almas de población*”.

Merino Merchán, J. F., *Regímenes...*, ob. cit., p. 142.

Constitution. Additionally, new electoral laws in 1846 set up economic and social requirements for being able to vote or to be a candidate for Congress. The Electoral Law, dated 18th March, 1846, describes the requirements: “*el voto a los contribuyentes que pagasen 400 reales de impuesto directo y a determinadas “capacidades” que abonasen 200 reales.*”²⁴⁸

Consequently, Ramon Martí d’Eixalà must have had greater economic resources than the average Spaniard in order to be elected to Congress.

3.4.1 CONGRESSIONAL SESSION 1ST OF APRIL 1853

The main characteristic of the Spanish government during the 19th century was its instability. For example, in 1852, Bravo Murillo attempted a conservative reformation of the 1845 Constitution, which failed. The Constitution proposed by Bravo Murillo²⁴⁹ did not mention citizens’ rights. Hence, citizens’ rights were regulated by laws.

Martí d’Eixalà gave another speech at the congressional session on the 1st of April, 1853. The item on the agenda was the election of congress members from the region of Murtas which had not followed the correct procedures. Martí d’Eixalà focused his speech on the election procedure which, he said, had to take place following the rules strictly and properly.

The election table had been constituted wrongly and there had been falsification of the electoral vote. Miguel Roda obtained only 4 votes, but the election table had given him the sum of 43 votes. The reason for this electoral error was the existence of two deputies with the same surname: *Miguel Roda* and *Simon Roda*. In order to solve this problem and discover the real winner, Martí d’Eixalà proposed examining every vote and every voter. For each vote, there would have been two witnesses: the voter and the *scrivener* (who acted as a voting registrar).

²⁴⁸ Ibidem, p. 142.

²⁴⁹ Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones...*, ob. cit., pp. 46-47.

Martí d'Eixalà thought that the voter could express his electoral vote publicly and immediately after the electoral procedure, because their opinion would be the same as their vote. However, if the voter declared who he had voted for after a few days, there may be some divergence between his actual vote and who he says he voted for. Martí d'Eixalà also proposed giving more value to the voting registrar as a witness.

In reply to Martí d'Eixalà, Mr Simon Roda declared that the voting registrar²⁵⁰ had competence in civil and judicial affairs but never in political affairs. On political matters the political confidence was centred on the election tables. Simon Roda then compared both deputies (winner and loser) and indicated that both had relatives in the electoral district, because both had been born there and had grown up and studied there. However, the winner of the election had family in the two political parties which made up the electoral district. This was not the case with the other electoral candidate.

Martí d'Eixalà responded to Simon Roda by focusing on the omnipotent character of the election table, which would be confirmed if the theory of the Electoral Commission and Simon Roda were to be accepted. Furthermore, he wanted to know the real thoughts of the 39 electors which supposedly gave their vote to Simon Roda. The relatives supporting Simon Roda in both parties of the electoral district did not convince him as to the true result of the election.

Another point he made concerned the secret procedure of the election. Martí d'Eixalà²⁵¹ declared that the law stated that the vote should be secret but this did not mean that the electorate was forbidden to declare their vote orally after an electoral procedure.

López Serrano took into consideration Martí d'Eixalà's proposals and then addressed the question of how Congress was considered by the Electoral Commission. The Congress was considered to be the highest authority concerning the question of electoral

²⁵⁰ Simon Roda said that: "*El escribano tiene declarada la fe pública, y de un modo auténtico, en los negocios civiles y judiciales; pero en los negocios políticos, en los negocios electorales, ¿dónde está declarada esa fe pública?*" (VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1853.*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1879, p. 421)

²⁵¹ Martí d'Eixalà told other deputies that: "*señores, lo que está escrito en la ley es que la votación será secreta, pero esto no quiere decir que los que votan no puedan publicar cómo han votado*". (Ibidem, p. 423)

certification. He further argued that documentary proof was more important than evidence provided by witnesses. In this respect, the declaration of the voting registrar was less important than the electoral vote as represented in documents. Moreover, the voting registrar had the same voting rights as other citizens which meant that, as a witness, his reliability could not be considered any greater than that of other citizens. Consequently, the Commission could not put more faith in the voting registrar, because this would damage the idea of equal rights for citizens.

Finally, with regard to the aim of the Congress, López Serrano defined it as building the welfare of Spain. This contrasted with the idea of the Congress put forward by Martí d'Eixalà, which was concerned with the constitution of the Congress. Furthermore, Campoy y Navarro criticized the idea of Congress as a jury defended by Martí d'Eixalà. According to Campoy y Navarro, Martí d'Eixalà's understanding of a jury was as an institution which resolved cases without previously knowing what had happened.

The verdict of the Commission was approved with 75 votes in favour of and 46 votes against. Of course, Martí d'Eixalà voted against the judgement.

I would like to conclude with Martí d'Eixalà's perspective, which is based on the view that the legal constitution of the Congress is one of the most important aspects to take into consideration in terms of legality. He had his own view of dictatorship and he wanted to show that it does not always appear to be a dictatorship. Sometimes, dictatorships could hide their real dictatorial character. His arguments were built on the importance of the legality on the constitution of the Congress while emphasising the fact that, at that time, that they were not in a dictatorship. His words were: *“La cuestión estaba en el carácter de esa dictadura: se podía presentar bajo dos distintos aspectos: o bien al descubierto, o bien salvando las formas y apariencias. Muchos la aplaudieron, otros solo la toleraron; ¿pero estamos en ese tiempo, señores? No, y nos hallamos ya en el caso de reclamar el derecho de constituírnos cual corresponde, y no esperar a que se nos constituya.”*²⁵²

²⁵² VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1853*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1879, p. 421.

In this way, Martí d'Eixalà expressed his refutation of dictatorial government and he did not want to participate in a Congress constituted by a dictatorship.

Another issue debated in Congress in this session was the creation of different sections to analyse various projects. Martí d'Eixalà²⁵³ took part in a project in connection with the emission of titles worth 30 million of annual stock.

3.4.2 CONGRESSIONAL SESSION OF 24TH OF NOVEMBER 1853

During this congressional session, deputies were nominated for different sections. Martí d'Eixalà was appointed to the section of style correction and to the section of the exhibition by Mr Doral.

3.4.3 CONGRESSIONAL SESSION OF 28TH OF NOVEMBER 1853

The Congress gave Martí d'Eixalà two months' leave and he was away from the Congress for all this time.

3.5 CONGRESSIONAL SITTING 1857

The 1857 Legislature began on the 1st of May and finished on the 16th of July. There were 260 members of Congress and Ramon Martí d'Eixalà was the 189th member and he represented the district of "Universidad" in the province of Barcelona. There was a different candidate from the district of "La Lonja" in the province of Barcelona, called Juan Güell.

Martí d'Eixalà was appointed as a member of the Permanent Commission with one vote.

²⁵³ Ibidem, p. 426.

3.5.1 CONGRESSIONAL SESSION 19TH OF MAY 1857

The Congress announced the death of *Cayetano* Martí d'Eixalà. We presume that this was an error and they were in fact referring to the death of *Ramon* Martí d'Eixalà.

4.1 LA UNIVERSALITAT DEL DRET MERCANTIL

El costum, no el dret, ha estat la pedra angular del comerç des dels orígens²⁵⁴ de l'intercanvi. Des dels inicis, els comerciants han ideat les seves pròpies pràctiques comercials i han regulat la seva pròpia conducta. El dret comercial internacional ha estat format per la costum mercantil²⁵⁵.

En aquest sentit, el comerç marítim en el Mediterrani ha estat basat durant segles en les tradicions comercials. Prova d'aquestes costums comercials antigues és la “Lex Rhodia” del segle III a C, la qual proporciona una codificació antiga de la pràctica mercantil amb la comunitat mediterrània. Segles després seguint aquesta tradició consuetudinària s'escriu l'obra la “Basilica”, ideada per l'emperador Basil I en el segle IX d C; consistent en una col·lecció de regles marítimes establertes de forma sistemàtica. Més marcadament, en el mateix període de temps s'escriuria “The Rhodian Sea Law”, la qual plasmava un cos condensat de costums mercantils que s'havien desenvolupat en el centre mercantil de la illa de Rodos.

En el segle XI existien costums localitzades en específiques regions. Ciutats i mercats reduïen pràctiques locals en codis de regulació. Els comerciants van començar a negociar en les fronteres de les seves ciutats, transportant pràctiques noves en el comerç. La mobilitat del comerciant va anar lligada amb la mobilitat del costum local. Els drets dels pobles, normalment centres de comerç, inevitablement van produir codis

²⁵⁴ De Hevia Bolaños, J., *Curia filípica, primero y segundo tomo. El primero, dividido en cinco partes, en las que se trata breve, y compendiosamente de los Juicios civiles y criminales, eclesiásticos y seculares, y de lo que sobre ellos está dispuesto por Derecho, y resoluciones de Doctores: útil para los Profesores de ámbos Derechos, y Fueros, Jueces, Abogados, Escribanos, Procuradores, y otras Personas. El segundo tomo, distribuido en tres libros, trata de la Mercancía y Contratación de Tierra y Mar: útil provechoso para Mercaderes, Negociadores, Navegantes, y sus Consulados, Ministros de los Juicios, y Profesores de Jurisprudencia*, Imprenta de la Real Compañía, Madrid, 1825, pp. 274-279.

²⁵⁵ Galgano, F., *Historia del derecho mercantil*, editorial laia, Barcelona, 1981, p. 11 i 47-51.

Francesco Galgano ens defineix el *ius mercatorum* com: “*un modo particular de crear el derecho. Se llama ius mercatorum porque está creado por la clase mercantil, y no porque regula la actividad de los mercadores.*” Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., p. 49.

de costum que tingueren un efecte més enllà del seu territori. En aquest sentit, els costums de Barcelona²⁵⁶, coneguts com el “Consulato del Mare” (aproximadament 1340 dC) va estendre’s fins a convertir-se en un reconegut codi internacional de costum mercantil.²⁵⁷

A la illa d’Oléron en el segle XII es van produir les famoses “Rolls of Oléron”, les quals tingueren una afectació profunda en l’evolució del dret marítim anglès. I “The Laws of Wisby”²⁵⁸ van esdevenir el tercer codi comercial d’Europa segles després. Cada un d’aquests codis exemplifica la localització de la costum en el món medieval²⁵⁹.

Les necessitats del tràfic marítim dirigia la creació del dret que hauria de dominar el comerç europeu durant segles. Aquesta creació va ser el cosmopolita Dret Mercantil (Law Merchant), el qual va ascendir durant els segles XII i XIII.

El Dret Mercantil²⁶⁰ reflectia el pas del dret local cap a un sistema universal de dret, basat en interessos mercantils. La peculiaritat distintiva d’aquest dret medieval mercantil era el seu caràcter cosmopolita basat en un origen comú i un reflex fefaent dels costums²⁶¹ dels comerciants.

²⁵⁶ Referent al comerç medieval a Barcelona, vegis: Espejo e Hinojosa, R., *Crítica y reformas que deben introducirse en el vigente código de comercio español (22 agosto 1885), con un apéndice sobre Historia del Derecho Mercantil*, Granada, 1907, pp. 136-137.

²⁵⁷ “The customs of Barcelona, known as the Consulato del Mare (approximately 1340 A.D) ascended as an internationally recognized body of mercantile custom” (Trakman, L. E., *The Law Merchant: The Evolution of Commercial Law*, Fred B. Rothman & Co., Colorado, 1983, p. 8)

²⁵⁸ Pardessus, J. M., *Collection...*, ob. cit., volum I, pp. 425-524.

²⁵⁹ Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., p. 65.

²⁶⁰ “Gerard Malynes wrote in the Introduction to his now famed *Law Merchant*: “I have intituled the Booke according to the ancient name of *Lex Mercatoria* and not *Ius Mercatorum* because it is customary Law approved by the authorities of all Kingdomes and Commonweales, and not a Law established by the Soveraignty of any Prince” (Trakman, L. E., *The Law...*, ob. cit., p. 8)

²⁶¹ Carlos Petit esmenta les matèries mercantils que eren tractades en els llibres antics: “Para el período antiguo, de 1470 hasta finales del siglo XVI, las materias más representadas en la biblioteca son, por este orden, aritmética mercantil (presente en 552 títulos), pesos y medidas (255), especies de monedas (200), cotizaciones de monedas (141) y tablas de cálculo de intereses (126); las menos frecuentes son crédito (2), legitimidad social del comerciante (3), estado del mercader (3), circunstancias económicas de los cambios (4) y compañías, formación profesional o caminos (cada una con 5 títulos). Muchas de las categorías que más tarde se encontrarán nutridas (*Derecho marítimo, comercio en comisión, bancos o historia del comercio*) no han hecho todavía aparición.” (Petit, C., “Mercatura y ius mercatorum. Materiales para una antropología del comerciante premoderno”, Petit, C. (coord.), *Del Ius Mercatorum al Derecho Mercantil*, Marcial Pons, Madrid, 1997, pp. 57-58)

Els trets socioeconòmics que tipifiquen aquest antic Dret Mercantil (Law Merchant) també van constituir les raons per la seva subsistència. Hi havia una necessitat subjacent de promoure el comerç basat en la llibertat, subjecte a la necessitat de pagar un just preu i subjecte a la necessitat d'evitar interessos usurers en el preu.

El “*Consulato del Mare*”, “*the Rolls of Oléron*” i “*the Laws of Wisby*”²⁶² van ser un reflex dels desitjos dels comerciants, no de manaments legals.

L'ambient europeu medieval era en molts sentits idealment fet per aquesta universalització de la pràctica mercantil, degut a l'existència d'un sistema uniforme²⁶³ de dret mercantil. Els comerciants podien travessar grans àrees del Mar Mediterrani per dirigir-se a consolidats mercats d'Europa i del Nord d'Àfrica i es trobaven amb unes mateixes pràctiques comercials.

Els governants locals, els prínceps i els reis suportaven aquest creixement de llocs d'encontre cosmopolita perquè el comerç produïa ingressos locals en forma de taxes, aranzels, costos de transport i treball. Per tant, els tribunals²⁶⁴ del comerç local eren

²⁶² Espejo e Hinojosa, R., *Crítica...*, ob. cit., pp. 138-139.

Referent a l'evolució dels codis de lleis marítimes universals vegis: De Salas, J., *Marina española*, imprenta de T. Fortanet, Madrid, 1865, p. 531.

²⁶³ “*Entre los círculos profesionales del comercio al actuar ordinariamente en el tráfico de bienes convienen en unas reglas de actuación habituales, en unas prácticas de intermediación uniformes y universales, observadas en los negocios de giro internacional, en un usus mercatorum que les es próximo y conocido en su actividad diaria y propia que alienta la implantación de instituciones mercantiles, mayoritariamente nacidas bajo el auspicio del comercio marítimo*” (González Díez, E., “El Consulado de Burgos en la Historia del Derecho”, *Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1994, p. 29)

²⁶⁴ Enrique Gacto Fernández ens parla de la jurisdicció mercantil espanyola a l'estranger i de com, gràcies a la universalitat del dret mercantil, es permet que un cònsol ubicat en un país estranger sigui competent per jutjar a comerciants que no comparteixen la nacionalitat del cònsol. “*Las autoridades establecidas en las colonias de mercaderes que negociaban fuera de su país, gozaron de la facultad de decidir las controversias sobrevenidas entre sus paisanos por razón de las relaciones y contratos comerciales, con inhibición total de los órganos jurisdiccionales del país en el que se encontraban, unas veces, y con apelación a ellas en alguna instancia, otras. En alguna ocasión, y ello fue posible gracias a la universalidad del Derecho mercantil sustantivo, se llegó a permitir que decidieran en cuestiones en las que una de las partes no fuera connacional de los cónsules, incluso tratándose de súbditos del país que concedía al juez extranjero estas prerrogativas.*” (Gacto Fernández, E., *Historia de la Jurisdicción mercantil en España*, publicacions de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1971, p. 89)

requerits, no per impedir el comerç, sinó per encoratjar els comerciants estrangers a venir amb els seus utensilis i comerciar en els seus regnes.

La forma del Dret mercantil englobava un nombre d'elements bàsics. Com a regla general el dret mercantil plasmava un respecte per la pràctica mercantil com a origen primari de regulació i el dret com a control secundari del comerç. Per exemple, la regla governant pel compliment dels acords era força senzilla. Els comerciants estaven obligats a observar els seus compromisos. La bona fe era l'essència de l'acord mercantil. La reciprocitat i l'amenaça de les sancions comercials obligaven al compliment.

Els acords informals: promeses orals, simples moviments del cap... eren manifestacions adequades del propòsit. El comerç necessitava simplicitat. Requeria llibertat de comunicació per mantenir les seves destacades funcions. La costum i la pràctica constant estaven basats en la bona fe.

El dret mercantil evolucionava d'acord amb les costums més antigues, coincidint amb el dret de les nacions de tots els països²⁶⁵. La costum establerta esdevenia el fonament del dret mercantil. Per tant, el sistema universal de dret mantenia aquelles costums que eren constants, aquelles pràctiques que eren establertes i en particular aquells hàbits que eren capaços de sostenir un elevat nivell de comerç per la satisfacció dels comerciants, consumidors i governants. El dret plasmava aquella costum que era requerida per ser universal i comú a totes les nacions. En aquest sentit, els comerciants havien de ser regulats per normes d'origen mercantil que estiguessin consolidades en la pràctica i consistentment aplicades pels comerciants en els seus negocis.

Seguint la mateixa línia argumental, Martí d'Eixalà clarament exposa que: *“en lo mercantil, la inducción era mas sencilla y segura, pues que se partía de costumbres o usos casi uniformes en todos los pueblos comerciantes. Así es que las funciones del legislador han consistido en el fondo en la sanción de los usos que hallara establecidos,*

²⁶⁵ “Los riesgos usuales del comercio y los incidentes de la navegación mercantil, en lo antiguo colmada de contrariedades, promovieron una variedad de cuestiones necesitadas de resolución; aquellas resoluciones, repetidas, formaron en cada país un sistema de jurisprudencia comercial y marítima.” (Guiard Larrauri, T., Torres López, M. i Elías Suárez, A.: *Las Ordenanzas del Consulado de Bilbao*, Escuelas Gráficas de la Santa Casa de Misericordia, Bilbao, 1931, p.12)

precisando allí donde encontraba vaguedad; uniformando si veía alguna diversidad entre plazas y plazas de sus dominios, y corrigiendo y añadiendo cuando un cambio de circunstancias lo exigía”²⁶⁶.

La universalitat va ser implantada en el dret mercantil. El comerciant estava subjecte als estàndards d'imparcialitat els quals evolucionaven al compàs de la pràctica comercial. Havia de ser lliure de dependre de l'existència de normes de conducta inamovibles, independentment de la localitat particular de la transacció o del tribunal. Idealment, un acord firmat a Barcelona i per complir a Oléron depenia del sistema cosmopolita de dret el qual transcendia dels confins locals del fur. El dret mercantil era ideat com un sistema de dret que no restava exclusivament en les institucions i costums locals d'un particular país²⁶⁷, sinó que consistia en certs principis d'equitat i usos del comerç, els quals representaven una conveniència general i un sentit comú de justícia que havia estat establert per regular el tràfic dels comerciants i mariners en tots els països comercials del món civilitzat.

Per tant, en la noció de justícia, el dret mercantil promovia un estàndard d'equitat el qual haurien d'acceptar els tribunals mercantils de tot arreu com a origen primari del dret. Gràcies aquest desig de donar justícia als comerciants en termes comercials estàndards, l'ús comercial va adquirir la seva apel·lació universal en els tribunals mercantils. Aquest estàndard universal de justícia va ser ben formulat en els tribunals locals.

Tot l'esmentat fins ara ens porta a enfocar les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Ramon Martí d'Eixalà des d'una perspectiva molt diferent al *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*. Ja no es tracta només de buscar particularitats de dret català, sinó de copsar aquelles mancances del dret mercantil del segle XVIII i aquells canvis sociopolítics que dugueren als governants europeus a

²⁶⁶ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 73.

²⁶⁷ Carlos Petit ens la parla de la universalitat de les pràctiques mercantils i del localisme del dret civil: “En momentos de génesis del comparatismo jurídico el motivo de la universalidad de las prácticas mercantiles permitió un enfoque historiográfico que también se reclamaba universal y así podía desplegar toda su capacidad distintiva respecto a un más bien nacional Derecho privado civil.” (Petit, C., “Mercatura...”, ob. cit., p. 16)

redactar un codi mercantil nacional que posaria fi aquest dret universal que havia subsistit durant segles.

Martí d'Eixalà n'era molt conscient d'aquesta vessant universal del dret mercantil i de forma clara i concisa alhora d'explicar l'evolució històrica del dret mercantil espanyol (capítol II de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*) ens diu que: “*no es fácil presentar la historia del derecho mercantil de un pueblo, sin describir el origen y progreso del derecho mercantil universal*”²⁶⁸.

Però no només en enfocar la història mercantil espanyola apunta aquesta universalitat del dret mercantil, sinó que recorda que els codis medievals són tant semblants uns amb els altres que es pot concloure que un és la matriu i els altres no són res més que còpies amb puntuals modificacions o incisos.

Aquesta similitud en els codis medievals condueix a Martí d'Eixalà a afirmar que: “*el primer pueblo de Europa que formuló sus usos y prácticas mercantiles con relación al derecho, al propio tiempo escribía los usos y prácticas de los restantes*”²⁶⁹

Un altre fet que és mostra d'aquesta universalitat del dret mercantil és que el nostre autor dedica el primer capítol de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, a explicar la història del comerç des d'una perspectiva universal. És a dir, aquest primer capítol titulat “*Historia del fenómeno comercio con relación al derecho*” el podríem trobar inclòs perfectament en un manual francès, anglès o italià.

Martí d'Eixalà situa els inicis del comerç en l'intercanvi de mercaderies a través del contracte de permuta²⁷⁰, el que conduirà els primers comerciants a transportar aquell

²⁶⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones de derecho mercantil de España*, Impremta de Tomàs Gorchs, Barcelona, 1848, p. 53.

²⁶⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 52.

²⁷⁰ En funció del tipus de comerç es pot senyalar tres etapes de l'evolució de la humanitat des del punt de vista econòmic. “*Estas formas del comercio, que constituyen tres períodos en la vida humana de relación, son los que en la historia de la Economía distinguen el ilustre economista Wagner con los nombres de Período de la Economía Natural; Período de la Economía monetaria; Período de la Economía fiduciaria; es decir, permuta; compraventa con intervención de dinero; confianza (período en el que nos encontramos), con pago mediante documentos de crédito: cambio.*” Galvarriato, J. A., *La Bolsa de Madrid 1831-1931*, obra editada per la Borsa de Madrid, Madrid, 1935, p. 24)

excedent de l'intercanvi a una altra part on es demanda. D'aquest primer comerciant que buscarà el consumidor particular es passarà als mercats i fèries²⁷¹ on desapareixerà aquest encontre amb un únic consumidor per obrir pas a un lloc d'encontre de multituds de comerciants i consumidors. Aquests mercats i fèries sorgiren a les sortides dels temples religiosos on els comerciants esperaven la sortida dels feligresos per realitzar les seves vendes. *“He aquí que las fiestas religiosas se convierten en ferias y mercados, como sucedió en el antiguo Egipto: ó toman un carácter mixto, cual las reuniones periódicas de los peregrinos en la Meca y en las ciudades santas de la India y del nacimiento del Ganges. El mismo hecho vemos reproducirse en Europa poco después de la invasión de los pueblos germánicos”*²⁷².

Aquest origen del comerç fonamentat en la necessitat dels individus de cercar les mercaderies que no estaven a les seves mans, que ens explica Martí d'Eixalà en el seu manual, serà utilitzat per Juan Antonio de Galvarriato per explicar els orígens del comerç en la seva obra: *La Bolsa de Madrid 1831-1931*²⁷³. Citant la novena edició del manual de dret mercantil del nostre jurista (*“Martí y Eixalá y Durán y Bas: Instituciones del Derecho Mercantil de España; 9ª edición, párrafo II.”*) fa referència a la doctrina de Martí d'Eixalà i Duran i Bas, tot apuntant que: *“dicen ilustres autores que “el origen racional del comercio se encuentra en la desigualdad de condiciones de*

²⁷¹ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 315-317.

La finalitat de les feries i mercats era posar en contacte comerciants de diferents indrets d'Espanya, per exemple bilbaïns i castellans. José Ángel García de Cortazar ens parla de la feria de Medina del Campo en què s'hi apropaven els bilbaïns. *“A partir, sobretudo, de los primeros años del siglo XV, la actividad mercantil de Bilbao se hace considerable: los mercaderes bilbaínos, constituidos ya en representantes de todos los vizcaínos, se relacionan con los mercaderes de Castilla, traficando en la feria de Medina del Campo, donde llevan los paños y productos arribados al puerto de la villa.”* (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya en el siglo XV aspectos económicos y sociales*, ediciones de la caja de ahorros de Vizcaína, Bilbao, 1966, p. 193)

Aquest encontre de comerciants en les fèries i mercats, segons Emilio Langle Rubio, és un tret universal històric del dret mercantil. *« La celebración de las ferias, coincidiendo con las festividades religiosas, contribuyó al resultado histórico. Afluían a ellas comerciantes de todos los países, surgían relaciones y controversias jurídicas. Y éstas se resolvían, sobre bases de equidad y buenas costumbres comerciales, por la magistratura especial instituida a tal fin. El fenómeno tiene rasgos de universalidad. En Francia, nombraban los señores a los maîtres de foires: y los mayoresales de que hablan nuestras Partidas –dice el docto profesor Benito y Endara- son los sergents de las ferias francesas.”* (Langle Rubio, E., *“La jurisdicción mercantil en el código de 1829”*, *Boletín de la Universidad de Granada*, número 7, febrer, Granada, 1930, p. 77.)

²⁷² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 12.

²⁷³ Galvarriato, J. A., *La Bolsa de Madrid 1831-1931*, obra editada per la Borsa de Madrid, Madrid, 1935.

*los hombres y de los pueblos”. Si el hombre –añaden- tuviese a su disposición todos los objetos aptos para satisfacer sus necesidades, el comercio no existiría”*²⁷⁴

Una invenció que millorar les relacions comercials va ser l'ús de la balança i l'invent de les mesures i pesos. Com també i molt especialment l'ús de la moneda²⁷⁵ que en els seus orígens es pesava per calcular el seu valor, però que més endavant es segellava per conèixer el seu pes i dinamitzar la pràctica comercial.

Aquest comerç també es va agilitzar gràcies a les noves figures auxiliars al comerç com el “porteador”, el qual s'encarregava del transport de les mercaderies i en determinats casos de la venda i compra de mercaderies. Una altre personatge en el món comercial era el factor que tenia una casa de comerç o establiment de factoria i s'establia en els llocs de més concurrència comercial. En tercer lloc, es pot senyar els comissionistes que com indica el seu nom complien una missió ja fos de venda de mercaderies o de compra de les mateixes. En darrer terme cal destacar la figura dels corredors²⁷⁶ de comerç que intervenien en la compra i venda de mercaderies i altres actes mercantils. Aquests corredors de comerç van ser subjectes a regulacions estrictes, ja des del segle XIII perquè es volia evitar el frau. Per exemple, l'exercici de la professió de corredor de comerç es va subjectar al nomenament governamental.

Un establiment que tingué un gran ressó en el món comercial fou les llotges²⁷⁷, punt d'encontre entre els comerciants del país i els estrangers, que aviat es convertirien en

²⁷⁴ Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 19.

²⁷⁵ “*Por mucho tiempo la mercancía moneda se recibe pesándola y ensayándola. De esta manera recibió Ephron los cuatrocientos siclos de plata, precio del campo que le compró Abrahán para dar sepultura a Sara su mujer. Es grande el estorbo que causan estas operaciones cuando el comercio es algo activo; así es que se hace preciso discurrir el medio de evitarlas, y se consigue imprimiendo en los pedazos de metal que se destinan para instrumentos del mismo comercio, un sello que atestigüe el peso y la ley; empero desde luego la moneda acuñada no fue recibida por todas partes bajo la fe del sello que llevaba; fuera del país donde se había acuñado era examinada y pesada cual un pedazo de metal cualquiera*” (Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 15)

Juan Antonio de Galvarriato esmenta els beneficiosos efectes de l'ús de la moneda: “*aplicada la moneda de metal, generalizándose, a las operaciones de la compraventa, intuyese el mundo como ensanchado al abrirse horizontes ilimitados al comercio.*” (Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 20)

²⁷⁶ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 302-306.

²⁷⁷ Les llotges espanyoles tingueren la seva seu a València, Barcelona, Burgos, Bilbao, Madrid, Sevilla i Saragossa. Les més antigues foren la llotja de València (1339), la de Barcelona (1471) i la de Burgos (1494). (Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., pp. 30-34)

casos de contractació. Aquestes llotges sovint complien d'altres funcions com l'administració de justícia, formació de corporacions i reunions de comerciants.

Referent aquestes cases de contractació, Martí d'Eixalà senyala que: “*cuando las cosas llegan a este estado, vienen a ser precisas las reuniones diarias, las casas de contratación, donde los comerciantes pueden comunicar-se sus respectivas intenciones de comprar, vender, permutar, etc. y donde se eviten las sorpresas, lo que ha de ser resultado necesario de la concurrencia. Estas reuniones ya antes habían tenido principio en algunos puntos a causa del cambio trayecticio, pero en el siglo XVI existen de un modo que ya no se las puede desconocer, desapareciendo las antiguas lotgias, pues que para nada servían, habiendo sustituido los comisionistas a los factores ambulantes*”.²⁷⁸

De l'esmentat paràgraf de les *Instituciones del Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà, Juan Antonio de Galvarriato²⁷⁹ interpreta que el nostre jurista diferencia les llotges de les cases de la contractació, mentre que per Juan Antonio de Galvarriato les llotges, les cases de contractació i les Borses són el mateix però amb nom diferent segons l'època. Simplement, les cases de la contractació funcionarien diàriament, mentre que les llotges eren una reunió temporal de mercaderes. I, en relació a les borses, argumenta que comparteixen amb les llotges i les cases de contractació la compravenda de mercaderies²⁸⁰, malgrat que la borsa s'hagi decantat per la contractació de valors públics o privats. És a dir, les tres institucions tenen com a objectiu la mateixa activitat: la contractació de mercaderies i per això Juan Antonio de Galvarriato apunta que: “*los tres lugares son casas de contratación, sin que los diferentes nombres respondan a seria distinción de actividades*.”²⁸¹

Apart de manifestar la seva opinió contrària vers les explicacions de Martí d'Eixalà respecte les llotges i les cases de contractació, Juan Antonio de Galvarriato menciona el

²⁷⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 39.

²⁷⁹ Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., pp. 25-29.

²⁸⁰ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 306-308.

²⁸¹ Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 27.

fet que el nostre jurista no tracti de les Borses en el seu manual i a més, dóna per segur que si s'haguessin tractat en el manual, el nostre jurista s'hauria equivocat i les hauria diferenciat de les llotges i cases de contractació. De tot això, crec que l'autor manifesta una actitud negativa vers la doctrina jurídica de Martí d'Eixalà, malgrat citar-lo com a il·lustre autor. *“Se infiere de lo transcrito que el ilustre autor diferencia las logias de las casas de contratación; y no es temerario suponer que si en sus Instituciones de Derecho Mercantil de España, se hubiera ocupado, que no se ocupó, de las modernas Bolsas, igualmente hubiera diferenciado éstas de las logias y casas de contratación.”*²⁸²

L'únic comentari a la borsa que trobem en el manual de dret mercantil és el següent: *“hasta nuestros días, las casas de contratación o bolsas no habían recibido una forma legal”*²⁸³. Per tant, si que és veritat com esmenta Juan Antonio de Galvarriato que el nostre jurista no tracta de les característiques de la borsa espanyola, però entenc que l'ús de la conjunció “o” entre els termes *“casas de contratación”* i *“bolsas”* significa l'equivalència de nominació per una mateixa institució. Així doncs, entenc que Martí d'Eixalà considerava que les borses eren les antigues cases de contractació i Juan Antonio de Galvarriato s'equivocaria en pensar que el nostre jurista les conceptualitzava com a institucions diferents.

A més, de la lectura del paràgraf del manual de dret mercantil que utilitza Juan Antonio de Galvarriato per argumentar que el nostre jurista tractava les llotges com institucions diferents a les cases de contractació tampoc crec que la conclusió sigui clara. El nostre jurista explica que les cases de contractació van néixer per la necessitat dels comerciants de reunir-se diàriament i que per tant van desaparèixer les llotges. Però, - això significa que siguin institucions diferents? Crec que es pot interpretar com una transformació de les antigues llotges a cases de contractació, no només des de la perspectiva de la seva ampliació dels dies d'activitat comercial, sinó també de la seva nominació institucional.

En citar la borsa, Martí d'Eixalà apunta a peu de pàgina l'origen d'aquesta institució. *“Segun Savary en su Dictionnaire univers. de commerce este nombre se dio a la casa de contratación de Brujas por haberse edificado junto al palacio de una casa noble, en*

²⁸² Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 27.

²⁸³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 39-40.

cuyo escudo puesto en la fachada figuraban tres bolsas. Nosotros tenemos por mas probable que este nombre proviene de fundum, funda, palabras con que se designaban las antiguas Lotgias, y que según Ducange equivalen a bursa o crumena.”²⁸⁴

L’opinió de Martí d’Eixalà sobre l’antecedent de les borses s’aproparia a la sostinguda per Juan Antonio de Galvarriato, ja que aquest darrer considera ridícula “*la explicación de las tres célebres bolsas de Van der Bourse en Brujas*”²⁸⁵ i senyala la iniciació de la borsa en el mercaders italians. “*Las lotgias o logias debieron recibir su nombre de los mercaderes italianos, en cuyos diferentes territorios estaban generalizadas las galerías o pórticos circulares así denominados; y fueron creadas, al parecer, en el siglo XII.*”²⁸⁶

Mentre que a França, ja a l’any 1724 es regula la casa de contractació de París, a Espanya, la regulació de les cases de contractació o borses²⁸⁷ no es produí fins el segle XIX. Les lleis espanyoles regulaven únicament els consolats i les agrupacions gremials.

En aquest sentit, cal recordar que amb anterioritat a la publicació de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d’Eixalà ja s’havia aprovat el Reial Decret de 10 de setembre de 1831, a partir del qual es constituïa una borsa a Madrid. Per tant, en el manual de Martí d’Eixalà mancarien les referències a la institució borsària que si trobem en altres manuals de l’època, com per exemple, *Elementos del derecho mercantil de España*²⁸⁸ de Eustoquio Laso.

Eustoquio Laso ens parla de l’existència d’uns corredors de borsa que apareixerien a partir de la constitució de la Borsa de Madrid el 1831. Aquests corredors de borsa

²⁸⁴ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 40.

²⁸⁵ Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 26.

²⁸⁶ *Ibidem*, p. 25.

²⁸⁷ Bacardí, A., *Tratado del Derecho Mercantil de España*, Imprenta de Benito Espona, Barcelona, 1840, pp. 69-73.

²⁸⁸ Laso, E., *Elementos del Derecho Mercantil de España*, Librerías de D. Ángel Calleja, calle de carretas, y de D. José Martínez, en la Mayor, Madrid, 1849, pp. 12-13.

Elementos del Derecho Mercantil de España d’Eustaquio Laso va ser manual recomanat pels estudis de jurisprudència durant els anys 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864 i 1867. Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 40.

mantindrien similitud jurídica amb els corredors de comerç, en molts aspectes, com el seu nomenament o la forma d'exercir el seu ofici.

El nombre d'aquests corredors de borsa o agents de canvi²⁸⁹ era divuit l'any 1849, els quals havien de prestar una quantiosa fiança per poder exercir la seva professió. Eustoquio Laso recalca que en poc més de 10 anys de funcionament de la Borsa de Madrid, la quantitat de fiança requerida s'havia multiplicat per cinc. Així, mentre que el Reial Decret de 10 de setembre de 1831 establia una fiança de 100.000 reals, el Reial Decret de 5 d'abril de 1846 exigia una fiança de 500.000 reals.

A nivell de legislació comparada, cal apreciar que les Borses de comerç segons el codi de comerç francès estaven sota l'autoritat del govern i representaven, al igual que Espanya, un punt de reunió de comerciants, agents de canvi, corredors i capitans d'embarcacions.

Un fet important en l'evolució del dret mercantil seria la creació de societats mercantils que tal com indica Martí d'Eixalà es regulaven en un primer moment pel dret civil igual que les societats per negocis comuns. Tanmateix, en la societat regulada pel dret comú tots els socis responien amb tots els seus béns. Va ser aquesta la causa que va fonamentar la regulació d'un altre tipus de societat en què els socis només responien amb el capital aportat o amb el capital que es comprometien aportar. En funció del grau de responsabilitat dels socis es distingirien tres tipus de societats. La societat col·lectiva, que seria la primitiva societat prevista en el dret civil; la societat en comandita, en la qual no tots els socis responien de la mateixa forma i la societat anònima, en la qual els socis adquirien accions i cap dels socis responia amb els seus béns. A aquesta trilogia de societats, s'hi podria afegir una quarta societat coneguda com a societat per comptes en participació, la qual consistia en: *“un convenio por el cual un comerciante se interesa en ciertos negocios que otro verifica en su nombre”*²⁹⁰.

²⁸⁹ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 73-87.

²⁹⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 33.

Un altre contracte rellevant fou el préstec mercantil i més especialitzat en el comerç marítim aparegué el “faenus nauticum”²⁹¹ o préstec a la grossa aventura o a risc marítim. En aquest tipus de contracte es trobarien les arrels dels contractes d’assegurança.

Així doncs, els contractes d’assegurança no eren coneguts a l’antiguitat i de fet no se’n parla d’aquest tipus de contracte en el llibre del Consulat de Mar ni tampoc en les Lleis d’Oleron. Serà l’Ordenament de Wisby el que per primera vegada regularà aquest tipus contractual, però sota el nom de caució. Amb el nom de contracte d’assegurança es podria llegir més endavant en un edicte dels magistrats municipals de Barcelona de 1435.

De fet, els contractes empresarials sovint es trobaven amb eventualitats que causaven l’incompliment del mateix. En aquest sentit, Martí d’Eixalà crida a la llei a establir un marc legal que protegeixi aquestes situacions. *“Toca a la ley, si no evitarlos, a lo menos, disminuirlos en lo posible”*²⁹². Tanmateix, no fou fins el segle XIX que l’Estat formular les corresponents disposicions legals per posar fre aquesta inseguretats contractual. *“Una vez generalizadas las empresas ha resultado por el mismo hecho en los códigos un vacío que hasta ahora no se ha tratado de llenar, y que con frecuencia ha redundado en provecho de poderosos contratistas”*²⁹³.

Els banquers amb la seva funció d’agent mediador van ajudar el tràfic comercial. *“Resulta grande utilidad de establecerse otro agente mediador entre comerciantes y comerciantes y entre estos y los capitalistas, al efecto de tomar de los unos el exceso de numerario y traspasarlo a los otros que lo demandan”*²⁹⁴. Aquests banquers van rebre una nom diferent en cada època, des dels romans que els anomenaven a “argentarii”²⁹⁵,

²⁹¹ Rehme, P. *Historia...*, ob. cit., p. 58.

²⁹² Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 46.

²⁹³ Ibidem, p. 45.

²⁹⁴ Ibidem, p. 20.

²⁹⁵ Rehme, P. *Historia Universal del derecho mercantil*, editorial revista de derecho privado, Madrid, 1941, p. 57.

fins a l'Edat Mitjana que eren coneguts com a “tabularii”, “nummularii”, “campsores” o “canviadors”.

Els primers bancs²⁹⁶ de dipòsit van ajudar a la contractació mercantil, ja que els comerciants que havien dipositat diners o barres de metall preciosos rebien unes certificacions bancàries que donaven seguretat a la persona que volia negociar amb el comerciant. Tal com apunta Martí d'Eixalà el primer banc de dipòsit va ser el de Venècia²⁹⁷ el 1171; tenint l'objectiu de sufragar les despeses de la guerra d'Orient. Els préstecs bancaris dels banquers genovesos als monarques espanyols per motius bèl·lics va ser un fet habitual. *“The Spanish wars in the Low Countries were financed in large measure by Genoese bankers who financed the shipment of Italian cloth and goods which were sold for distribution throughout northern Europe at the fairs and markets in the Low Countries. Thus, the Genoese bankers had funds due to them in Antwerp, which they could lend to the Spanish crown for the expenses of the wars, receiving payment of the advances in Spain or Italy from the silver coming to Spain from the rich mines of South America. The English crown too was a major borrower in Antwerp. Queen Elizabeth I is most trusted financial adviser, Sir Thomas Gresham, spent a large part of his career arranging exchange lending transactions for the crown on the Antwerp bourse.”*²⁹⁸

El segon banc ja fou el de Barcelona el 1401, conegut amb el nom de Taula de canvi²⁹⁹. Posteriorment s'erigiren el Banc de Sant Jordi de Gènova (1407), el banc d'Amsterdam (1609) i el banc d'Hamburg (1619).

Tot i que, per Martí d'Eixalà el primer banc de dipòsit va ser el de Venècia, per Federico Rahola³⁰⁰ el primer banc va ser la “Taula de Canvi” de Barcelona, ja que el

²⁹⁶ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 279-283.

²⁹⁷ Pardessus, J. M., *Collection de Lois Maritimes antérieures au XVIII siècle*, imprimerie royale, volum II, Paris, 1831, p. 113.

²⁹⁸ Steven Rogers, J., *The early history of the law of bills and notes; A study of the origins of anglo-american commercial law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, p. 40

²⁹⁹ Rahola, F., *Los antiguos banqueros de Cataluña y la “taula de cambi”*, Tipogràfica el Anuario, Barcelona, 1912, pp. 9-10.

³⁰⁰ Rahola, F., *Los antiguos...*, ob. cit., pp. 18-20.

banc de Venècia, conegut com a *Monte Vechio*, complia més aviat les funcions d'un llibre de deute públic que no pas de banc públic.

Posteriorment aquests bancs³⁰¹ de dipòsit complirien d'altres funcions com l'expedició de bitllets pagares a la vista; aquest fet va significar la posada en funcionament del crèdit bancari. Les garanties per la concessió d'aquest crèdit eren variables, mentre alguns bancs exigien algun tipus de garantia material, altres en tenien prou amb la honradesa i ànim laboriós del titular del crèdit.

La constitució d'un banc no era simple, sinó que estava subjecte a determinades formalitats, doncs es constituïa com a societat anònima i es requeria l'autorització del govern pel seu establiment. Martí d'Eixalà senyala que aquest control per part del govern era una mesura de seguretat que no només es portava a terme a Espanya, sinó que França també adoptava les mateixes precaucions. A Anglaterra³⁰² el control bancari venia establert en una llei especial. *“En Inglaterra es indispensable una ley especial; y si bien hay bancos erigidos por autoridad privada, en ellos la sociedad no tiene el carácter de anónima, sino que cada uno de los accionistas es responsable solidariamente de las operaciones del establecimiento”*³⁰³.

Ja s'ha mencionat que la moneda³⁰⁴ va agilitzar el comerç, però un altre invent que també impulsà aquest comerç va ser la lletra de canvi³⁰⁵. El seu origen³⁰⁶ és incert,

³⁰¹ Federico Rahola explica que els jueus foren la primera comunitat que exerciren l'ofici de banquers i que posteriorment els llombards i els catalans també es dedicaren a la banca. (Rahola, F., *Los antiguos...*, ob. cit., pp. 11-15.)

³⁰² L'història dels bancs a Anglaterra és una matèria complexa. El que és important recalcar és que no va existir un únic origen del desenvolupament de les institucions bancàries. Encara que és comunament dit que la banca anglesa va començar amb els orfèvres a mitjans del segle XVII. (Steven Rogers, J., *The early...*, ob. cit., p. 116)

³⁰³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 51.

³⁰⁴ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 312-313.

³⁰⁵ Pardessus, J. M., *Collection...*, ob. cit., volum II, pp. 111-113.

³⁰⁶ Federico Rahola apunta que: *“la letra de cambio era de uso general en nuestro país a fines del siglo XIV, y viene a ser ya la aparición rudimentaria de la fórmula del protesto que luego se desarrolla y se consigna en los códigos de comercio”*. (Rahola, F., *Los antiguos banqueros de Cataluña y la “taula de cambi”*, Tipogràfica el Anuario, Barcelona, 1912, p. 9)

doncs, tal com senyala Martí d'Eixalà: “*si volvemos la vista a los documentos históricos y legales no hallamos ninguno antes del siglo XIV que directa o indirectamente se refiera a las letras de cambio. El más antiguo del que tenemos noticia es el estatuto inédito de Aviñón de 1243 citado por Pandessus donde se contiene un párrafo intitulado, de litteris cambii. El segundo es una ley de Venecia*³⁰⁷, *transcrita por Nicolas de Passeribus que manifiesta estar en uso las letras de cambio en dicho siglo XIV en aquella república. El tercero es un bando o edicto publicado en 1394 por los magistrados de Barcelona*”³⁰⁸.

Potser abans de donar per acabat aquesta defensa del dret mercantil com a dret universal, seguint el capítol: “*Historia del fenómeno comercio con relación al derecho*”, convidria fer menció als codis consuetudinaris mercantils que tingueren un vigència universal i que Martí d'Eixalà cita en més d'una ocasió en les seves *Instituciones de Derecho Mercantil de Espanya*.

De les Lleis Ròdies³⁰⁹ se'n en parla en fer referència els préstecs a risc marítim i apunta que: “*las leyes rodias son introducidas en Roma por la jurisprudencia, y admitidas o autorizadas por los emperadores. Existen poderosas razones para creer que semejantes leyes no discrepan de las que en Atenas regían para los actos mercantiles: y por otra parte es mas que probable que no se distinguirían de las de Cartago, Marsella y demás posibles comerciantes, incluso los fenicios, de quienes tal vez traerían su origen*”³¹⁰. Aquesta introducció de les Lleis Ròdies a l'Imperi romà es citat altra vegada; “*mas adelante las leyes rodias son declaradas leyes del imperio en cuanto no se opusieran al derecho establecido, como se ve por el rescripto de Antonino*”³¹¹.

Del Llibre del Consulat de Mar, tot fent referència a l'Edat Mitjana, ens diu que era un: “*código cuya observancia era general entonces*”³¹² i “*que es obra de mediados del*

³⁰⁷ Pel que fa al comerç a Venècia, vegis: Rufino Ruiz, C., *Historia...*, ob. cit., pp. 347-367.

³⁰⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 24-25.

³⁰⁹ Pardessus, J. M., *Collection...*, ob. cit., volum II, pp. 122-123.

³¹⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 52.

³¹¹ *Ibidem*, p. 54.

³¹² *Ibidem*, p. 17.

*siglo XIII*³¹³. Tanmateix, tenint en compte que es tracta d'una obra jurídica catalana, Martí d'Eixalà en el capítol II de les seves *Instituciones de Derecho Mercantil de Espanya*, titulat “*reseña histórica del derecho mercantil español*” explica el naixement d'aquestes lleis marítimes catalanes i la seva extensió europea.

Els barcelonesos volien una norma pròpia per regular les seves controvèrsies comercials, a partir d'aquesta voluntat manifesta van començar a estudiar les pràctiques comercials dels pobles marítimes i fruit d'aquest estudi en sorgir el Llibre del Consolat de Mar³¹⁴; un codi consuetudinari marítim.

Sobre la data³¹⁵ d'aquest Llibre del Consolat de Mar la doctrina discrepa; per Martí d'Eixalà no s'ha de perdre de vista que el Llibre del Consolat de Mar és una obra de base consuetudinària i per tant a mesura que apareixien noves costums o que d'altres quedaven arcaïques pel seu desús s'aniria modificant aquest obra.

En darrer terme, senyala que aquest Llibre del Consolat de Mar³¹⁶ va arribar a molts tribunals europeus i inclòs creu que potser aquest codi marítim català és de data anterior a les Lleis d'Oleron i hauria servit de model³¹⁷ per codificar les lleis angleses d'Oleron.

³¹³ Ibidem, p. 29.

³¹⁴ Jordà Fernández, A., *El derecho portuario en la historia*, Autoritat Portuària de Tarragona, Tarragona, 2008, pp. 102-105.

³¹⁵ “*Difícil es fijar la época de su formación, pues que segun todas las apariencias, no tuvo por mucho tiempo otra sanción que la costumbre. Capmany cree que es obra del siglo XIII, y además sospecha que es anterior al año 1268, pues que de otra suerte se haría referencia a los cónsules residentes en las escalas de levante. Pardessus se inclina a pensar que esta colección pertenece al siglo XIV, fundándose principalmente en que los capítulos de Rey D. Pedro, publicados en 1340, se encuentran cuasi todos sustancialmente en el libro del Consulado, e ilustrados algunos de ellos.*” (Ibidem, p. 59)

³¹⁶ El punt i final de la vigència del Llibre del Consolat de Mar acabaria amb el Codi de comerç de 1829. “*El primer código de comercio de 1829, sustituía todo el sistema catalán de Derecho marítimo, contenido en el Libro del Consulado de mar, cuya vigencia se conservaba expresamente en el art. 57 del Decreto de Nueva Planta*”. (Roca Trias, E., “El código civil como supletorio de los Derechos Nacionales españoles”, *Anuario de Derecho Civil*, volum XXXI, abril-juny, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1978, p. 259)

³¹⁷ “*Esta colección que como autoridad ha imperado por algunos siglos en los tribunales mercantiles de la mayor parte de la Europa, pudo muy bien haber precedido, y lo que es mas, servir de norma a los Juicios o Roles de Oleron, no obstante que estos presenten un todo menos completo y acabado que aquella; porque esta circunstancia, a la que atribuye mucha fuerza Pardessus, no siempre indica mayor antigüedad, como se ve por el Breviario de Aniano, y la Ley Romana o Papiano, comparados con las colecciones romanas, de donde se sacaron estos códigos imperfectos*”. (Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 59-60)

De les Lleis d'Oleron, com s'ha mencionat anteriorment, l'autor català esmenta que és un ordenament marítim de la mateixa època que el Llibre del Consolat de Mar. *“En las leyes marítimas de Olerón que según la opinión mas recibida corresponden al mismo siglo”*³¹⁸. Tanmateix, el més rellevant d'aquestes Lleis d'Oleron³¹⁹, és que possiblement tingueren vigència en els ports del mar cantàbric, doncs es va trobar un codi d'aquestes Lleis d'Oleron en versió castellana a la Biblioteca de l'Escorial. *“Hay fundados motivos para creer que en los puertos del mar cantábrico se adoptaron las leyes o juicios de Oleron, código consuetudinario de fecha incierta, pero que indudablemente es anterior al siglo XV, y sirvió de norma para los demás que hasta el siglo XV fueron apareciendo en varios estados marítimos del norte de Europa. Nada más natural que los españoles de la costa de Cantabria adoptaran los usos marítimos de los puertos del occidente de la Francia, con los cuales tenían relaciones frecuentes; y prueba que así sucedió un códice de la Biblioteca del Escorial, que contenía una versión castellana de los juicios. La sola existencia de esta versión, de la que el indicado códice era una copia sacada en*

³¹⁸ Ibidem, p. 29.

³¹⁹ Pardessus, J. M., *Collection...*, ob. cit., volum I, pp. 283-354 i volum II, pp. 124-125.

Les lleis d'Oleron eren conegudes a Castella com a “Fuero de Layron” i van influir en la redacció de *Las Partidas*. *“Los llamados Rooles o Jugemens de d'Oleron por los franceses, Fuero de Layron por los castellanos y Laws of Olyron por los ingleses, constituyen uno de los más viejos y famosos códigos del Cuerpo del Derecho marítimo medieval de la costa oeste de Europa”*. (Casariego, J. E., *Historia del derecho y de las instituciones marítimas del mundo hispánico*, José Ruiz Alonso impresor, Madrid, 1947, p. 126)

L'origen de les lleis d'Oleron és discutit per la doctrina. L'escola francesa defensa la seva redacció en francès i després la traducció a l'anglès i al castellà; l'escola flamenca apunta el seu origen flamenc; l'escola anglesa considera que foren redactades per encàrrec dels reis britànics; l'escola nòrdica considera que les lleis d'Oleron són una adaptació francesa de les lleis de Wisby i l'escola de Leibniz apunta que les lleis d'Oleron van ser redactades per Oton de Saxe, senyor de l'illa d'Oleron i de les costes del sud-oest de França, per tant aquesta última escola només discreparia de la francesa pel que fa a l'autor de les lleis. A més, J. E. Casariego qüestiona la possible influència de la navegació cantàbrica en la redacció de les lleis d'Oleron. (Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 125-141)

Lorenzo Benito ens parla dels primers tribunals internacionals de comerç, dels quals en sorgiren obres mestres com les lleis d'Oleron. *“Existió de antiguo en la vila marítima de Amalfi, cuyas decisiones sirvieron indudablemente para la confección de la famosa Tabla Amalfitana, y el que más tarde se creó en la pequeña isla de Oleron con el nombre de Grand Coutumier, de cuyos archivos salieron probablemente la decisiones conocidas con los nombres de Leyes, Rooles o Juicios de Oleron.”* (Benito, L., *Los Tribunales de Comercio*, Imprenta de “El viajante”, Barcelona, 1905, p. 9)

José Manuel Calderón Ortega menciona el contingut de les Lleis d'Oleron: *“ la famosa colección de usos judiciales, integrada por veinticuatro artículos que intentaban resolver los problemas más frecuentes que se producían en el comercio marítimo, como armamento de la nave, flete, rescate, orden, anclaje, pilotaje, mantenimiento de la marinería, etc.”* (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 219)

1436, bastara para convencer que este derecho consuetudinario tenía aplicación en España; pero además al fin de la misma versión se continua una nota que lo confirma, si bien con una circunstancia que no resulta cierta, a saber, que las citadas leyes de Olerón fueron aprobadas y mandadas guardar por disposición expresa continuada en las Partidas”³²⁰.

J. E. Casariego apunta la discrepància de la doctrina sobre la vigència de les Lleis d’Oleron a Espanya i menciona a Ramon Martí d’Eixalà entre d’altres autors que defensen la vigència del *Fuero de Layron* (la versió castellana de les Lleis d’Oleron) a les zones cantàbriques. “Así opinan Lorenzo Benito, Alvarez Manzano, Blanco Constants, Martí de Eixalà y Hernández de Borondo”³²¹.

Finalment, pel que fa a les Lleis de Wisby, ens la cita al parlar del contracte d’assegurança; “por primera vez aparece en el art. 67 de las Ordenanzas de Wisby, según la traducción de Cleirac, pero bajo la forma y con el nombre de caución”³²².

4.2 EL DRET MERCANTIL ESPANYOL

Alhora d’analitzar l’evolució història del dret mercantil espanyol és té el suport de dos fonts escrites per Ramon Martí d’Eixalà. Una és les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* i l’altra els apunts d’Alexandre Novellas, alumne de Martí d’Eixalà durant el curs 1848-1849. Aquest manuscrit titulat “*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*” conté una part de lliçons de dret mercantil. Concretament una de les lliçons és una “*reseña histórica del derecho mercantil español*”, títol, per altra banda, idèntic al capítol II de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*.

³²⁰ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 58.

³²¹ Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 140-141.

³²² Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 29.

De la lectura d'aquesta evolució històrica del dret espanyol a partir de les dos fonts documentals s'observa una coincidència en la divisió dels períodes històrics que marquen l'avanç del dret mercantil.

Per tant, crec necessari transcriure literalment els apunts d'Alexandre Novellas i a partir d'aquí es podrà observar, per una banda, la citació de codis consuetudinaris estrangers que ja hem comentat en l'apartat anterior d'aquesta tesis i, per altra, altres codis jurídics privats que a part de regular qüestions civils també contenien capítols de regulació mercantil.

La divisió de la història del dret mercantil espanyol per Martí d'Eixalà no correspon a períodes copiats de la Història general i en aquest sentit l'opció historicista de Martí d'Eixalà s'aproparia a la doctrina defensada pel professor Alfonso García Gallo³²³.

Si es compara les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà, amb altres manuals mercantils de la primera meitat del segle XIX, s'observa que no tots ells tracten de la qüestió històrica amb la profunditat en què el nostre autor desenvolupa el tema. Així, per exemple, el catedràtic de la Universitat de Madrid, Eustoquio Laso, en el seu manual de 1849, *Elementos del derecho mercantil de España*, dedica només un paràgraf³²⁴ als precedents legislatius comercials. Concretament, cita les lleis de Dret Comú, les Ordenances dels prohoms de la ciutat de Barcelona de 1258 i les Ordenances de Bilbao de 1737, com a obres de referència històrica mercantils anteriors al Codi de Comerç de 1829.

³²³ José Martínez Gijón comenta la doctrina del professor Alfonso García-Gallo i la seva plasmació en el *Manual de Historia del Derecho español, I, El origen y la evolución del Derecho; II. Metodología histórico-jurídica y Antología de fuentes del Derecho español*, de 1964. "El punto de vista del profesor García-Gallo, contrario a la división de la Historia del Derecho en períodos copiados de la Historia general, con evidente olvido de las conclusiones de Brunner, se aprecia claramente en el Manual. Los problemas estudiados no lo son en cada una de las etapas tradicionales, como sistemáticamente se venía haciendo hasta ahora". (Martínez Gijón, J., "Ante una nueva exposición de conjunto de la Historia del Derecho español", AHDE, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1962, p. 589)

³²⁴ Amb el títol de: "Precedentes de la legislación de comercio", el doctor Eustoquio Laso ens explica, en el seu manual de dret mercantil, que: "Por mucho tiempo el comercio estuvo regido por leyes de Derecho común, y cuando mas, existían solo algunas Ordenanzas particulares: tales fueron en España la de los prohombres de Barcelona en 1258, y las de Bilbao en 4 de agosto de 1737. Fernando VII en 30 de mayo de 1829 nos dio el Código de Comercio que nos sirve de testo en la formación de estas lecciones." (Laso, E., *Elementos del Derecho Mercantil de España*, Librerías de D. Ángel Calleja, calle de carretas, y de D. José Martínez, en la Mayor, Madrid, 1849, p. 2.)

Un altre exemple és el *Tratado del Derecho Mercantil de España*³²⁵ de 1840 d'Alexandre Bacardí en el qual no hi ha cap ressenya històrica del dret mercantil.

“Lección 121^a”

Reseña Histórica del derecho mercantil español

*Época 1^a. Dominación Romana.- El Derecho Mercantil es el de Roma*³²⁶.- *Es casi exclusivamente Marítimo y en el fondo el de los Rodios.*

*Época 2^a. Desde la invasión de los Visigodos*³²⁷ *hasta los Árabes. – Desaparecen en gran parte las fuentes del derecho romano. El Brevario de Aniano y el Fuero Juzgo contienen poquísimas disposiciones de Derecho Mercantil.*

*Época 3^a. Desde la invasión de los Árabes*³²⁸ *hasta D. Alfonso el Sabio.- Falta casi de todo punto el comercio y por consecuencia el Derecho Mercantil.*

Lección 122^a

Concluye la reseña histórica del Derecho Mercantil.

Época 4^a. Desde D. Alfonso el Sabio hasta fines del siglo XV.- Causas que influyen en el renacimiento del comercio, las que hacían su origen en la época anterior.- Renacimiento consiguieran Derecho Mercantil.- Disposiciones de la clase contenidas en las Partidas.- Los Juicios de Olerón en vigor cuando menos en la costa del Mar Cantábrico.- Leyes mercantiles de la Corona de Aragón. Consulado de Mar.

Época 5^a. Desde los Reyes Católicos hasta Felipe 5°- El comercio toma un incremento notable.- Creación de los Consulados en los dominios de la Corona de Castilla.- A la sombra de estos tribunales se crea una Jurisprudencia que decide sobre algunos de los puntos a que no alcanzaba el derecho existente entonces: estos son los Seguros Marítimos y los Corredores.

Época 6^a. Desde Felipe 5° hasta nuestros días.- Prosigue sus trabajos la Jurisprudencia, la que se convierte en ley escrita con las Ordenanzas de Bilbao.- Idea de este cuerpo legal.- Su autoridad.

³²⁵ El *Tratado del Derecho Mercantil de España* d'Alexandre Bacardí va ser manual recomanat pels estudis de jurisprudència durant els anys 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855 i 1856. Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 35.

Bacardí, A., *Tratado del Derecho Mercantil de España*, Imprenta de Benito Espona, Barcelona, 1840.

³²⁶ Referent el comerç de Roma, vegis: Rufino Ruiz, C., *Historia Mercantil Universal*, Imprenta del defensor del comercio, Madrid, 1852, pp. 256-300 i 503-512.

³²⁷ Pel que fa al dret mercantil en l'època visigoda, vegis: Rufino Ruiz, C., *Historia...*, ob. cit., pp. 512-516 i 531-533.

³²⁸ Referent al comerç a la península ibèrica durant la invasió musulmana, consultis: Rufino Ruiz, C., *Historia...*, ob. cit., pp. 516-526.

*Las necesidades del comercio exigen un código más completo y metódico.- Código de Comercio promulgado en 1829.- Ley de enjuiciamientos que lo completa*³²⁹.

De l'època 2^a, és a dir, l'època visigoda, Martí d'Eixalà ja senyala que el Breviari d'Anià contenia poques referències al dret mercantil. En aquest sentit, Pablo González Huebra, catedràtic de dret mercantil en les Universitats de Madrid i Salamanca, explica que en el Breviari d'Anià les úniques lleis mercantils que es recopilaren foren la llei Rhodia (averia comuna) i la pecunia trajecticia (préstec a la grossa).

Així, a part de plasmar la mateixa idea ambdós professors universitaris, Pablo González Huebra senyala, en el seu *Curso de derecho mercantil*³³⁰, la ressenya històrica de dret mercantil de les *Instituciones del Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà.

De l'última època que apunta Martí d'Eixalà en el transcurs del Dret Mercantil dos importants codis mercantils es redactaren, les Ordenances de Bilbao de 1737 i el Codi de Comerç de 1829.

Per l'autor català la redacció d'aquestes dos importants obres jurídiques espanyoles era del tot necessari, ja que les lletres de canvi i altres documents similars no podien continuar regulant-se segons el costum, doncs aquest no era sempre uniforme. Altres situacions que requerien la promulgació de lleis eren les situacions de fallida empresarial, tot distingint si es tractava d'un simple endarreriment, suspensió de pagaments, insolvència fortuïta, insolvència culpable o insolvència criminal.

Les Ordenances de Bilbao³³¹ aconseguiren pal·liar molts dels buits legals mercantils i es convertiren en llei general de l'Estat espanyol, malgrat que van ser promulgades per

³²⁹ BC. Manuscrit 696: "*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*" (Es tracta d'uns apunts d'Alexandre Novellas)

³³⁰ González Huebra, P., *Curso de derecho mercantil*, Imprenta a cargo de C. González, Madrid, 1853, p. 8.

El *Curso de derecho mercantil* de Pablo González Huebra va ser manual recomanat pels estudis de jurisprudència durant els anys 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1864 i 1867. Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 39.

regular el comerç de Bilbao. Així, aquestes ordenances de Bilbao es convertiren en el primer codi espanyol mercantil. Ara bé, no tots els tribunals de l'Estat aplicaven en primer terme el codi bilbaí; doncs els tribunals de la Corona d'Aragó donaven preferència al Llibre del Consolat de Mar.

De tot això exposat es pot concloure que la promulgació del Codi de Comerç de 1829, segons Martí d'Eixalà, va venir impulsat per tres factors: regular aquelles qüestions jurídiques que encara continuaven subjectes a la valoració de l'ús, crear un codi que tingués vigència en tot l'Estat espanyol i seguir el moviment codificador que s'havia iniciat a Europa.

La redacció d'un codi de comerç era una demanda de molts juristes de l'època com Campomanes, Jovellanos³³² i el mateix Martí d'Eixalà: *“empero, entrado ya el presente siglo, el comercio pedía un código que rigiera con igual fuerza en toda la extensión de los dominios de España, y que decidiera un grande número de cuestiones que aun quedaban bajo el imperio del uso. Por otra parte la ciencia, uniendo sus votos a los del comercio, encarecía mas y mas la necesidad de esta reforma, y llamaba la atención de los gobernantes hacia los recientes adelantos que en la codificación se habían hecho”*³³³. Aquesta voluntat positiva dels juristes de redactar un Codi de Comerç responia a varis factors. En primer lloc, es volia acabar amb el sistema estamental. En segon lloc, el dret mercantil no tenia particularitats locals que fessin aixecar defensors d'un dret foral mercantil. També es pot senyalar com a factor decisiu, el Codi Francès³³⁴ de 1807.

³³¹ Les Ordenances de Bilbao van esdevenir, segons Teófilo Guiard i Larrauri: *“Primera compilación en el mundo comprensiva de las leyes del comercio terrestre y del marítimo a la vez, código de comercio vigente durante casi un siglo en la gran España de ambos continentes y subsistente con fuerza legal hasta bien entrada la mitad del siglo XIX en algunas de las Repúblicas americanas que de ella se desprendieron.”* (Guiard Larrauri, T., Torres López, M. i Elías Suárez, A.: *Las Ordenanzas del Consulado de Bilbao*, Escuelas Gráficas de la Santa Casa de Misericordia, Bilbao, 1931, p. 7)

³³² Rubio, J., *Sainz de Andino y la codificación mercantil*, Bermejo impresor, Madrid, 1950, p. 107.

³³³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 63.

³³⁴ Espejo e Hinojosa, R., *Crítica...*, ob. cit., p. 196- 197.

“France led the way with its separate Code de commerce of 1807. Such was its prestige that it was adopted at the time over almost all of Europe, and it is still the basis of the codes of Belgium, the Netherlands, Poland, Greece and Serbia and in a large measure of that of Italy, which in turn is the basis of the Portuguese code. The Spanish code of 1885 on the whole adhered to the French code.” (Seligman,

En contraposició a la redacció d'un codi de comerç, en aquell moment, en altres països europeus s'havia seguit un camí diferent consistent en elaborar un codi general de dret, en el qual un dels títols versava sobre el dret mercantil. Aquest és el cas de Suècia amb el Codi general Suec de 1734, de Rússia amb les Col·leccions russes o Prússia amb el Landrecht.

De fet, durant el moviment codificador espanyol, els juristes³³⁵ es qüestionaven si seria millor redactar un codi civil que inclogués un capítol amb les particularitats del dret mercantil o aquestes dues branques del dret (dret civil i dret mercantil) havien de seguir camins separats i per tant cada un d'ells havia de ser objecte d'un codi propi.

Martí d'Eixalà opina que el dret civil té un tarannà diferent al mercantil, en el sentit que els problemes civils sorgeixen en la vida quotidiana i per tant, són propers a la societat i en canvi els conflictes mercantils afecten només aquells que es dediquen al comerç i a més el seu llenguatge sovint és molt específic i desconegut per la societat en general. *“De todo punto distinta es la posición del que penetra al dominio de las leyes mercantiles. Como únicamente interesan a una clase de la sociedad, las disposiciones y los hechos son en gran parte nuevos; y lo propio sucede con la nomenclatura y fraseología, particularmente en lo marítimo”*³³⁶.

Una altra característica del dret mercantil és la seva concreció que dificulta la seva subjecció a formulacions genèriques. *“Los códigos de comercio se tropiezan a cada paso con disposiciones concretas que no siempre es posible reducir a fórmulas o expresiones generales; ora porque su número y la diversidad de circunstancias nos dieran*

E.R.A and Johnson, A., *Encyclopaedia of the social sciences*, the Macmillan company, 6ª edició, volums III-IV, Nova York, 1967, p. 17.)

³³⁵ José Girón Tena cita la tesis d' Huvelin, (Huvelin, *Etudes d'histoire du D. Commerciale romain*, 1929) per explicar aquesta vessant internacional del dret mercantil que la separa del dret civil. *“El derecho mercantil especializado no existe más que allí donde ha podido desarrollarse como Derecho internacional. En las civilizaciones modernas, si la zanja cavada entre el Derecho civil y el comercial tiende a rellenarse, es porque el carácter internacional del comercio se atenúa en la medida en que la idea de una comunidad de intereses y de una solidaridad económica entre pertenecientes a naciones extranjeras gana terreno”*. (Girón Tena, J., “El concepto del Derecho Mercantil: desenvolvimiento histórico y Derecho comparado”, *Anuario de Derecho Civil*, 1954, pp. 707-708.)

³³⁶ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 2.

*principios sobrado complexos, de los cuales cualquiera deducción seria peligrosa; ora porque hay varias que no tienen otro fundamento fuera del uso y práctica de la clase mercantil”*³³⁷

Els antecedents del Codi de Comerç espanyol es situen el 1797 quan Carles IV va ordenar a la *Junta General de Comercio, Moneda y Minas*³³⁸ la redacció d'un Codi de comerç. De tal manera que el 1800 es presenta un Projecte general d'ordenances de comerç. Un altre pas per la codificació³³⁹ mercantil fou la creació de la Comissió especial per l'elaboració del Codi de comerç, constituïda a les Corts de Cadis el 1812. De fet, l'art. 258 del text constitucional³⁴⁰ de 1812 ja apuntava la confecció de tres codis legals: el civil, el criminal i el de comerç, per regir a tot l'Estat Espanyol.

Posteriorment, el 1815 el Consell d'Índies va sol·licitar la designació d'una comissió encarregada de la redacció d'un codi mercantil que tingués vigència en tot el regne espanyol. Aquesta petició es repetiria el 1818 a les Corts de Navarra.

Durant el trienni liberal es va designar una Junta que es va dedicar el recull de material útil per la redacció d'un codi mercantil. Tanmateix, l'empenta principal per la redacció d'un codi de comerç va venir de la mà de Sainz de Andino³⁴¹, el qual es va oferir al monarca espanyol per redactar un codi de comerç. Conseqüència d'això fou el nomenament d'una Comissió de codificació, la qual va recollir ordenances dels consolats, documents de l'*Archivo del Supremo Consejo de Indias* i de les Corts. A més, els Consolats van fer arribar a la Comissió els projectes de reforma i les observacions

³³⁷ Ibidem, p. 2.

³³⁸ Aquesta *Junta General de Comercio, Moneda y Minas* es va suprimir el 7 d'agost de 1814. De tal manera, que el coneixement dels negocis mercantils va passar al Consell d'Hisenda, el qual va desaparèixer pocs anys després. Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 57-58.

³³⁹ La codificació fou un fenomen francès que aviat copiaren d'altres països europeus, tot i que alguns decidiren mantenir-se al marge. Aquest és el cas anglès en què l'antiga costum mercantil es va incorporar al *common law*. Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., pp. 116-117.

³⁴⁰ Art. 258 de la CE de 1812: "*El Código civil y criminal y el de comercio serán unos mismos para toda la monarquía, sin perjuicio de las variaciones que por particulares circunstancias podrán hacer las Cortes*".

³⁴¹ Referent a la biografia de Sainz de Andino, vegis: Sancho Gargallo, I., *La retroacción...*, ob. cit., pp. 187-188.

oportunes. A tot això si afegeix el conjunt de llibres que van adquirir o van facilitar els membres de la comissió per documentar-se.

La tasca de redacció es va iniciar per la confecció per cada un dels membres de la comissió d'un projecte de pla general del codi de comerç. Un cop acabat aquesta primera fase, tots els membres van discutir els projectes presentats i van establir un llistat de les matèries que volien tractar en un futur codi de comerç. A partir d'aquest llistat es van repartir les ponències entre els diferents comissionistes. Entre 1828 i 1829 es durien a terme la lectura dels avantprojectes, la discussió i revisió dels articles i la redacció de l'exposició de motius.

Ara bé, a part del projecte de Codi de comerç de la comissió, Sainz de Andino va elaborar un altre projecte de codi de comerç que va ser escollit finalment i promulgat per Ferran VII el 30 de maig de 1829.

Malauradament, Martí d'Eixalà no ens dóna cap detall d'aquest procés de codificació mercantil en les seves *Instituciones de Derecho Mercantil de España*. Fet estrany tenint en compte que el seu manual de dret mercantil es va publicar per primera vegada el 1848, per tant gairebé vint anys després de la promulgació del primer Codi de comerç espanyol.

Tanmateix el manual de dret mercantil de Martí d'Eixalà és considerat una obra clau per estudiar el contingut jurídic del primer codi mercantil espanyol. Així, Carlos Petit recorda que: “*la consideración de la normativa codificada obligaría al análisis profundo de la doctrina que estudia nuestro primer código mercantil –Martí de Eixalá, Durán y Bas...*”³⁴²

També sorprèn que Martí d'Eixalà no parli en cap moment de la legislació mercantil aprovada durant el regnat de Josep Bonaparte (1808-1813). No trobem ni en les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, ni en “*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el*

³⁴² Petit, C., *La compañía mercantil bajo el régimen de las ordenanzas del consulado de Bilbao 1737-1829*, publicacions de la Universitat de Sevilla, Sevilla, 1979, p. 16.

programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de *jurisprudencia*” cap referència a les disposicions d'ordre mercantil relatives als tribunals de comerç, a la Borsa de Madrid o el règim jurídic de les patents d'invenció. Tanmateix, encara en ple segle XXI, el professor Santiago Muñoz Machado³⁴³ reflexiona sobre la manca de consideració de les reformes jurídiques introduïdes sota el govern de Josep Bonaparte.

En aquest sentit cal recordar que per Reial Decret de 14 d'octubre de 1809, per l'establiment i organització dels tribunals de comerç, s'establiren uns tribunals d'àmbit nacional espanyol competents exclusivament en qüestions mercantils³⁴⁴. Aquest Decret seguia la línia política de la Constitució de Bayona i l'exemple francès³⁴⁵. Destaca el fet

³⁴³ “*Las reformas que Napoleón o José I intentaron aplicar a las petrificadas e ineficaces instituciones del Antiguo Régimen, apenas si han merecido una mínima consideración. A nadie inquieta inventar la idea de que, en verdad, Bayona nunca existió*”. (Muñoz Machado, S., “La Constitución olvidada”, *El País*, Madrid, 21 d'agost de 2008.)

³⁴⁴ “*Art. I.- Los tribunales de Comercio conocerán generalmente de los pleitos que ocurran sobre todos los contratos u obligaciones relativas al tráfico y comercio de tierra o de mar, ya sea entre comerciantes, banqueros, mercaderes y cualesquiera otros hombres de negocios, sus factores, comisionistas y dependientes, y ya entre las demás clases de personas.*” (Art. I, Tit. II, del *Real Decreto de 14 de octubre de 1809 para el establecimiento y organización de los tribunales de comercio*)

³⁴⁵ Ángel Rojo comenta l'avanç del Codi de comerç francès en el tema de la delimitació objectiva del dret mercantil. “*No estará de más recordar que el Código de comercio francés pretendió modificar el carácter del derecho mercantil. La fisonomía profesional de este derecho se estimaba en franca contradicción con el principio de libre ejercicio de la industria y del comercio, cuyo efecto práctico más importante había sido la destrucción de las corporaciones artesanos. Los codificadores entendían que la fidelidad al nuevo principio exigía la infidelidad a la tradición. La idea originaria parece haber sido la radical sustitución de la noción de comerciante, como destinatario de las normas jurídico-mercantiles, por la de acto de comercio. A un criterio predominantemente subjetivo –con concesiones a la objetividad en razón de un imperativo económico– se quería hacer suceder un criterio materialmente objetivo.*” (Rojo, A., “José Bonaparte (1808-1813) y la legislación mercantil e industrial española”, *Revista de Derecho Mercantil*, 1977, p. 147)

Tanmateix, mentre el Decret espanyol de 1809 adopta un criteri objectiu, excepte en matèria de concursos i fallides on domina el criteri subjectiu, el Codi mercantil francès s'inclina per un criteri mixta. “*Entre la tradición subjetiva y el innovador criterio de la Comisión, tendente a atribuir la competencia en razón de la naturaleza mercantil del hecho –acto de comercio– sin consideración alguna de la condición del sujeto que lo realiza, el Consejo de Estado, opta por un tercer criterio de carácter mixto en cuya virtud la jurisdicción mercantil es a la vez personal y real. Personal, en el sentido de que la condición de comerciante constituye una presunción por cuya virtud quien la ostenta se reputa que se ha obligado o que ha contratado racione mercaturae, salvo que pruebe que ha actuado como particular, mientras que, por el contrario, el no comerciante se presume que ha actuado como particular, salvo que el acto que ha realizado sea necesariamente un acto comercial. Real porque cualquiera que realice un acto calificado como mercantil por la ley queda por este simple hecho sometido a la jurisdicción mercantil*”. (Rojo, A., “José..., ob. cit., p. 149)

Respecte la competència subjectiva o objectiva del Codi de comerç francès de 1807, Emilio Langle Rubio senyala que el codi napoleònic va adoptar un criteri objectiu, però amb certes excepcions. “*Este último*

que segueix un criteri objectiu alhora de delimitar la competència, és a dir, l'acte de comerç³⁴⁶. Pel que fa al procediment judicial, es decreta que en el procediment mercantil no intervindran ni advocats ni procuradors³⁴⁷. Les apel·lacions seran resoltes pels tribunals civils d'apel·lació i la normativa aplicable seria el dret fins aleshores vigent, és a dir, bàsicament les Ordenances de Bilbao, mentre no es promulgui un Codi de comerç per Espanya. El que es pretén és arribar a una solució del conflicte amb rapidesa i això es deixa entreveure en la regulació del procés.

Unes altres prominents disposicions legislatives foren el Reial Decret de 14 d'octubre de 1809, sobre creació d'una Borsa de Comerç a Madrid i el Reial Decret de 20 de juliol de 1810, pel que s'aprova el Reglament per la policia de la Borsa de Comerç. Aquesta Borsa de Madrid estaria oberta tots els dies de l'any, excepte els diumenges i festius i en ella hi podien accedir tant els espanyols domiciliats a Madrid com els estrangers. Es prohibeix l'accés³⁴⁸ de les dones i d'aquelles persones que els seus negocis hagin fet fallida o estiguin en suspensió de pagaments. Aquests últims no podien participar de la borsa fins que hagin estat habilitats degudament. En conjunt les disposicions dictades per la Borsa de Madrid estaven inspirades amb la normativa aprovada prèviament per la Borsa de París³⁴⁹.

criterio (competència objectiva) quedó consagrado en el art. 631 del Código, salvo unos pocos actos –sin duda mercantiles también- que quedaron fuera.” (Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., p. 81)

³⁴⁶ En el Decret de 1809 s'especifica què s'entén per actes de comerç. “Art.- *Se declaran por actos de comercio o tráfico:*

1º Toda compra, venta, permuta, empresa o trato dirigido a sacar de los frutos, mercaderías, metales en pasta o acuñados, y cualquiera otras materias, una ganancia o utilidad distinta de la que consiste en solo el propio uso o consumo de las cosas: las ventas hechas por el cultivador, ganadero o propietario de los frutos de sus cosechas, ganados y rentas no producen contra estos vendedores acciones de la competencia de los tribunales de Comercio.

2º Las letras de cambio, las libranzas pagaderas a orden o al portador, como todo efecto endosable, firmado por cualquiera clase de personas y las operaciones sobre ellas.

3º Toda operación de corretaje.

4º Las operaciones sobre vales Reales, cédulas hipotecarias, de banco, inscripciones, u otro cualquier efecto público.” (Art. II, Tit. II, del Real Decreto de 14 de octubre de 1809 para el establecimiento y organización de los tribunales de comercio)

³⁴⁷ Art. I, Tit. III, del Real Decreto de 14 de octubre de 1809 para el establecimiento y organización de los tribunales de comercio.

³⁴⁸ Art. VII, Cap. II del Real Decreto de 20 de julio de 1810, por el que se aprueba el Reglamento para la policía de la Bolsa de Comercio.

³⁴⁹ Rojo, A., “José..., ob. cit., p. 152.

La creació d'una Borsa a Madrid va produir una sèrie d'efectes polítics i econòmics. Políticament³⁵⁰, el govern podia controlar els canvis i la inversió privada i econòmicament³⁵¹ s'aconseguiria la prosperitat del comerç.

En matèria de legislació industrial el govern de Josep Bonaparte va promulgar el Decret de 16 de setembre de 1811 pel que s'estableixen patents d'invenció sobre els descobriments o millores útils a la indústria i agricultura. Amb aquest Decret el govern volia, per una banda, reconèixer la propietat a l'autor del descobriment o millora industrial o rural i per altra, protegir aquesta propietat. La normativa delimita la noció de descobriment³⁵² i estableix dos requisits per tal que sigui patentable; la novetat i la utilitat. Una vegada aconseguit el certificat de patent, aquest tindria un termini³⁵³ de validesa de 5, 10 o 15 anys, els quals serien improrrogables, excepte per decret de les Corts.

Una altra mancança del manual de dret mercantil de Martí d'Eixalà és la corresponent referència a la fundació d'una nova Borsa de Madrid³⁵⁴, sota el govern de Ferran VII.

³⁵⁰ *"Habrà en Madrid una Bolsa de Comercio en que se congreguen los Negociantes, Banqueros, Mercaderes y Corredores de cambio y mercaderías para la contratación de sus negociaciones de comercio y operaciones de giro, bajo la autoridad del Gobierno."* (Art. I, Til. I, del Real Decreto de 14 de octubre de 1809 sobre creación de una Bolsa de Comercio en Madrid)

³⁵¹ *"Considerando cuan importante sea para la prosperidad del comercio el establecimiento de las lonjas de negociación pública o causas de contratación, conocidas con el nombre de Bolsas, por los medios con que facilitan la reunión de las luces, la mayor actividad de las operaciones, la constante manutención de la buena fe, y el exterminio de la negociaciones clandestinas, reprobadas por las leyes, y perjudiciales al interés de la causa pública y crédito nacional"* (Preàmbul del Real Decreto de 14 de octubre de 1809 sobre creación de una Bolsa de Comercio en Madrid)

³⁵² *"Art. II.- No se reputan por mejoras las que solo consisten en la hermosura y mejor gusto de las formas, o en adornos que no contribuyen esencialmente a la perfección de la industria."*

"Art. III.- Reputase como propio el descubrimiento que por primera vez se importa del extranjero, aunque solo consista en mejoras."

"Art. IV.- Reputase como descubrimiento la introducción en nuestro país de cualquier planta o animal útil, y la importación ventajosa a la industria de alguna materia primera, desconocida en nuestro comercio." (Art. II, Art. III i Art. IV del Real Decreto de 16 de septiembre de 1811, por el que se establecen patentes de invención sobre los descubrimientos o mejoras útiles a la industria y agricultura)

³⁵³ Art. XIV del Real Decreto de 16 de septiembre de 1811, por el que se establecen patentes de invención sobre los descubrimientos o mejoras útiles a la industria y agricultura.

³⁵⁴ Juan Antonio de Galvarriato ens explica perquè van néixer les Borses: *"las Bolsas debieron nacer cuando, tras de la era de las mercaderías y de las de los documentos del cambio trayecticio y otros sus coetáneos, incluso los creados a principios de la Edad Moderna por compañías poderosas, singularmente de Navegación, aparecieron los Efectos públicos, o sean los documentos de crédito"*

Aquesta fou creada per Reial Decret de 10 de setembre de 1831, ocupant el càrrec de ministre d'Hisenda Lluís López Ballesteros. La redacció de la Llei de Borsa va ser executada per Pedro Sáinz de Andino, el mateix jurista artífex del Codi de comerç de 1829, el qual complia amb les ordres del govern. Per tant, la iniciativa de creació d'una borsa s'ha d'atribuir al govern de Ferran VII i no al sector privat.

Apart de la Llei de 10 de setembre de 1831, abans de la publicació del manual de dret mercantil de 1848 es promulgaren una sèrie de disposicions legislatives tendents a regular les operacions de borsa³⁵⁵ que tampoc són mencionades a l'obra del nostre jurista. Aquestes foren: l'Ordre de 5 de juliol de 1842, el Reial Decret de 23 de juny de 1845, el Reial Decret de 5 d'abril de 1846, el Reial Decret de 30 de setembre de 1847 i el Reial Decret de 22 de març de 1848. Resulta estrany que el nostre jurista no esmenti aquestes disposicions legislatives, tenint en compte que fou diputat al Congrés dels diputats durant els anys 1843, 1844, 1845, 1846, 1853 i 1857; algunes de les esmentades disposicions legislatives foren aprovades essent Martí d'Eixalà diputat a Madrid.

Una altra institució mercantil que es va alçar durant el regnat de Ferran VII fou el *Banco de San Fernando*, creat el 9 de juliol de 1829³⁵⁶, del qual tampoc ens en parla Martí d'Eixalà. La redacció dels estatuts del *Banco de San Fernando* va ser obra altra vegada de l'artífex del codi de comerç, Pedro Sainz de Andino. Més endavant, el 25 de gener de 1844 es crearia el *Banco de Isabel II*, en honor a la reina Isabel II, el qual es fusionaria

emitidos por Monarquías, Repúblicas o ciudades independientes." (Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 41)

³⁵⁵ Pel que fa al tema de les operacions de Borsa a termini, la legislació va canviar varies vegades en un termini relativament breu. "La ley del 31 admitió las operaciones a plazo; y una orden de la Regencia, de 5 de Junio de 1842, dispuso que se emitiera un informe, que de haberse evacuado, fuera negador de aquellas. Mantuvo estas operaciones, pero con restricción, el real decreto de 23 de Junio de 1845, y las suprimió el 5 de Abril de 1846. Las restauró, aunque condicionándolas, el real decreto de 30 de septiembre de 1847 y volvió a suprimirlas el 22 de marzo de 1848. Nuevamente las dio existencia, por más que mediocre, la ley provisional de 8 de febrero de 1854; y ya desde este día tomaron asiento parece que incommovible, en la legislación, y en ella continúan con el Código de Comercio vigente, tan vigorosas o algo más que en la ley de 1831." (Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., p. 155)

³⁵⁶ Tal com esmenta Juan Antonio Galvarriato: "En 1829 se daba vida a dos instituciones que habían de ser gloriosas: el Código de Comercio el 30 de mayo, y el Banco Español de San Fernando el 9 de julio. También el 10 de septiembre de 1831 se promulgó la primera ley de Bolsas". (Galvarriato, J. A., *El Banco de España: constitución, historia, vicisitudes y principales episodios en el primer siglo de su existencia*, Banco de España, Madrid, 1932, p. 38)

amb el *Banco de San Fernando*, a partir de la *Ley de fusión*, de 25 de Febrer de 1847, mantenint el nom de *Banco de San Fernando*.

En canvi, Alexandre Bacardí, si que tracta de les operacions bancàries i de la fundació de les bancs espanyols (Banco de San Carlos de 1782 i Banco Español de San Fernando de 1829) en el seu *Tratado del Derecho Mercantil de España*³⁵⁷. Segons Alexandre Bacardí, el codi francès va considerar adequadament que les operacions de Banca es consideressin operacions mercantils. Entre les operacions de banca es pot senyalar: descomptar lletres i pagarés de comerç, siguin o no comerciants els seus portadors; executar cobraments; rebre en compte corrent les quantitats que s'entreguin a caixa; pagar per compte dels seus titulars fins la concurrència del seu import; les acceptacions a domicili; lletres de canvi o altres efectes bancaris; fer-se càrrec dels dipòsits voluntaris o judicials que es facin en el Banc en diners, barres d'or i plata; fer préstecs a particulars sobre garanties de coses d'or i plata; fer les negociacions que convingui l'administració del Banc amb els agents del tresor i caixa d'amortització.

Tot i aquest conjunt de mancances palpables, cal recordar que en aquell moment existien pocs manuals de dret mercantil que fossin adequats pels estudis de jurisprudència. En aquest sentit, Pablo González Huebra senyala que: “*muy pocas obras que pudieran servir de texto en una enseñanza que no había ocupado su lugar correspondiente en los planes de Instrucción Pública.*”³⁵⁸ I, comparant les obres de dret mercantil existents, l'obra *Instituciones del Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà ocupava un lloc privilegiat, degut a l'extensió dels temes tractats i les seves referències a la doctrina francesa. Així, el catedràtic de dret mercantil de les Universitats de Madrid i Salamanca, Pablo González Huebra, recomana al lector, que vulgui ampliar els seus coneixements mercantils en temes com la lletra de canvi, vals, fiances, préstecs... i figures intermediàries en el comerç, que consulti l'obra de Martí d'Eixalà. “*El que desee adquirir mayores nociones en esta materia, puede ver al sr. Martí Eixalà en sus Instituciones de derecho mercantil, lib. 1º, cap. 1º*”³⁵⁹

³⁵⁷ Bacardí, A., *Tratado del Derecho Mercantil de España*, Imprenta de Benito Espona, Barcelona, 1840.

³⁵⁸ González Huebra, P., *Curso de derecho mercantil*, Imprenta a cargo de C. González, Madrid, 1853, p. V.

³⁵⁹ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 5.

4.3 LA LEGISLACIÓ MERCANTIL DE LA PRIMERA MEITAT DE SEGLE XIX

4.3.1 LES CORPORACIONS GREMIALS I LES NOVES FIGURES INTERMEDIÀRIES

Els gremis³⁶⁰, definits com a associacions professionals, obligatòries, exclusives, privilegiades i reconegudes oficialment per l'Estat, foren part de la societat espanyola des de finals del segle XIII fins a principis del segle XIX. Dins aquest ampli període cronològic es podria senyalar tres etapes que configuren el seu naixement, desenvolupament i declivi. Així doncs, es formarien durant els segles XIII a XV, es desenvoluparien en els segles XVI a XVII i entrarien en decadència a finals del segle XVII que es perllongaria fins a principis del XIX.

Les relacions entre l'Estat i les corporacions gremials aviat es van establir, ja que els gremis ajudaven a les autoritats municipals en el control de mercats i fèries. Per contraprestació, els gremis es veieren beneficiats en l'exercici de funcions econòmiques.

Aquests gremis es regien per uns estatuts, els quals fixaven una disciplina social, un salari, la duració del treball, el control de la matèria prima i la venda del producte. A part d'això esmentat, perseguien la competència i atorgaven avantatges socials als seus membres.

Cal esmentar que els gremis no tenien una estructura única, sinó que existia diversitat estructural en les corporacions. En aquest sentit, també es pot parlar de diversitat de nomenclatura que tenia la seva raó de ser en funció de la seva característica institucional o social.

³⁶⁰ Referent al concepte de confraria o gremi, vegis: Segarra, E., *Los Gremios*, Impremta Altes i Alabart, Barcelona, 1911, pp. 257-278.

Vegis les ordenances dels diferents oficis i arts dels gremis i confraries de la Corona d'Aragó durant els segles XIV i XV, en Bofarull Sans, F., *Gremios y cofradías de la Antigua Corona de Aragón*, tipografia Benaiges, Barcelona, 1910.

Per tant, es pot dir que cada un dels gremis gaudia d'autonomia respectes els altres i que actuava de forma independent en qüestions tècniques, religioses³⁶¹ o socials.

A Catalunya, i concretament a Barcelona, es formen els primers gremis a finals del segle XIV, mentre que a Castella³⁶² no apareixen fins el segle XV, així durant els anys 1470 i 1484 els gremis s'organitzen a les ciutats de Sevilla, Burgos, Toledo i Valladolid.

Se sap que aquestes primeres organitzacions gremials es dedicaven a la indústria tèxtil i de la confecció, al calçat, la metal·lúrgia, l'orfebreria i la pell. Més endavant, el procés d'especialització va ocasionar que es desenvolupés les corporacions dedicades al treball del ferro, les del transport portuari, les d'alimentació, les del calçat i les de la fusta.

Tanmateix, a finals del segle XVII, es comencen a sentir veus contra l'existència dels gremis que es formalitzarà en una sol·licitud adreçada a les Corts de Calatayud de 1687, en la qual es demana l'extinció pura i simple de les corporacions gremials.

Així, arribats a la darrerria del segle XVIII, el sistema gremial³⁶³ es considerava com una organització opressiva, contrària al desenvolupament industrial³⁶⁴, de barrera per l'accés

³⁶¹ Pedro Molas Ribalta comenta que originàriament els gremis es denominaven confraries, degut als seus vincles religiosos. Molas Ribalta, P., *Los gremios barceloneses del siglo XVIII, la estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*, confederación española de cajas de ahorros, Madrid, 1970, p. 50.

³⁶² Rumeu de Armas, A., *Historia de la previsión social en España*, Editorial Revista de derecho privado, Madrid, 1944, pp. 78-84.

³⁶³ Referent al naixement de les agrupacions gremials a Espanya, Alfredo Basanta de la Riva senyala que: *“las primeras cofradías de artesanos de que existen documentos en España son del siglo XIII; pero es en el XIV donde comienzan a tener importancia, efecto de la cual cometen ciertos desmanes, especialmente en cuanto al exclusivismo en el trabajo y explotación se refiere.”* (Basanta de la Riva, A., *Fuentes para la historia de los gremios*, fascicle II, Casa social catòlica de Valladolid, Valladolid, 1921, p. 7)

Teófilo Guiard Larrauri ens parla del perquè es fan formar els gremis: *“La necesidad de convenir con mayores garantías la negociación entre los diferentes puertos llevó a los mercaderes a la creación y establecimiento de particulares agremiaciones, hermandades o cofradías, con delegación en los mercados extranjeros donde fuese principal o suficiente la frecuentación de su trato.”* (Guiard Larrauri, T., Torres López, M. i Elías Suárez, A.: *Las Ordenanzas...*, ob. cit., p. 12)

³⁶⁴ La llibertat dels comerciants i la seva desvinculació amb les agrupacions gremials es va començar a veure com a quelcom necessari pel progrés de la societat. Mariano Alcocer Martínez ens posa l'exemple de la població de Valladolid. *“El cuerpo de comercio se compone de la unión de los cinco Gremios mayores; es a saber: del de Paños, Sedas, Joyería y Mercería, Lencería, Especería, Confitería y Cerería. El comercio que en lo antiguo estaba limitado y demarcado con arreglo a los nombres de cada Gremio, se amplió e hizo universal y común entre sus individuos, de modo que cualquiera puede comerciar en todas las especies y géneros comprendidos en los cinco. Esta amplitud y generalidad la causó, sin duda*

dels individus hàbils, contrària al progrés de les arts i de caràcter monopolitzant que dificultava l'accés al públic. En aquest sentit les Societats econòmiques d'Amics del País també opinaven que els gremis dificultaven el progrés industrial de l'Estat i per tant proposaven l'abolició d'alguns dels gremis.

Però no només els gremis s'enfrontaven a les opinions dels liberals que els volien suprimir, sinó que el mateix desenvolupament industrial anava contra aquestes corporacions. Els canvis econòmics³⁶⁵, que va comportar la revolució industrial, van causar una limitació de les activitats que exercien i en determinades ocasions van conservar el nom de gremi, però no complien les característiques d'una veritable corporació gremial.

A nivell legislatiu, cal destacar el Decret de 8 de juny de 1813³⁶⁶, a partir del qual es pretenia que s'extingissin els gremis de forma natural, ja que les corporacions gremials quedaven convertides en associacions voluntàries. Així, conservarien la seva forma tradicional i les seves funcions, però en cap cas dependrien d'una associació forçosa ni privativa.

alguna, la misma decadencia, y la imposibilidad de subsistir los comerciantes en su tráfico, ciñéndose a sólo los géneros de su respectivo Gremio. Conocieron esta necesidad las Reales Ordenanzas y como éstas se formaron en el año de 765 en que el Comercio se hallaba en su mayor abatimiento, la autorizaron y confirmaron según se ve por la Ordenanza 34. Por consiguiente no hay distinción alguna en el día entre los individuos comerciantes de estas cinco clases, ni para la obtención de los de cerecía y confitería, en el modo y forma de su examen. Según las cuales circunstancias de este pueblo, es preciso subsista esta misma libertad, porque si se quisiera ceñir a cada Gremio a que tratase en el tráfico de sus respectivas mercancías, sería imposible su subsistencia por falta de caudales y consumo. En todo tiempo (aún cuando el pueblo llegue a mayor fortuna) se debe respetar esta amplitud por utilísima a la sociedad, porque evita los monopolios y estorba se estanquen los géneros en pocas manos.” (Alcocer Martínez, M., Fuentes para la historia de los gremios, fascicle I, Casa social catòlica de Valladolid, Valladolid, 1921, pp. 51-52)

³⁶⁵ Mariano Alcocer Martínez ens parla de les dificultats econòmiques dels gremis de Valladolid en el segle XVIII. “Ya en el año 1719 se hallaban los Gremios tan desacreditados, que no teniendo arbitrios ni encontrar quien les garantizase, suspendieron los repartimientos, viniendo a parar como consecuencia inmediata, en un concurso que se verificó en 1751, resultando varios procesos que se formaron por diferentes acreedores, siendo lo más notable que la ciudad, que tantos beneficios había recibido de los Gremios y que era la causa directa y única de su decaimiento, saliese también pidiendo contra ellos ciertas cantidades consignadas para fiestas del Corpus.” (Ibidem, pp. 21-22)

³⁶⁶ Rumeu de Armas, A., *Historia...*, ob. cit., p. 516.

“Las Cortes de Cádiz, al decretar en 1813 en completa libertad a los particulares para dedicarse a cualquier industria o profesión, desarticulaban toda la Organización Gremial, quedando abolido su funcionamiento.” Coldeforns Lladó, F. de P., *Historial de los gremios de mar de Barcelona*, gràfiques marina, Barcelona, 1951, p. 75.

Ara bé, al retirar-se les tropes franceses, el nou govern de caire conservador volgué millorar la situació dels gremis, afectats pel Decret de 1813. Fruit de la nova política absolutista foren la Reial Ordre de 30 de novembre de 1814, la Consulta de 25 de febrer de 1815, l'Ordre de la Junta de 14 de març i la Reial Ordre i circular administrativa de 29 de juny de 1815³⁶⁷.

Tanmateix, el Decret de 1813 es va tornar a instaurar el 30 de juny de 1820 a voluntat del govern liberal. Però, a la fi del trienni liberal, el Decret es tornaria a suprimir, tot i que la Junta de Comerç publicaria un edicte sobre l'organització dels gremis el 24 de juny de 1824³⁶⁸. Si bé, de seguida que es publicà els gremis s'adreçaren al capità general perquè suspengués l'edicte. Així doncs, una vegada el capità general va deixar sense efecte l'edicte, el ministre d'hisenda iniciaria una sèrie de reformes legislatives encaminades a reformar les ordenances sobre gremis.

Però, la normativa gremial es va veure també afectada per les lleis recopilades que anul·laven articles de les ordenances i sobretot pel codi de comerç de 1829.

Entre els documents a destacar que plasmaven el pensament polític vers les organitzacions gremials de principis del segle XIX convé mencionar el dictamen de la *Junta de Fomento de la Riqueza del Reino* de 30 d'agost de 1831, en el qual s'establia que els gremis no havien de gaudir d'un fur privilegiat, que haurien de prohibir-se els monopolis i que hauria de respectar-se la llibertat de fabricació i la concurrència indefinida de treball i de capital.

³⁶⁷ Pedro Molas Ribalta ens diu que: “los gremios obedecieron formalmente la Orden de 1815. La Comisión de Gremios se vio desbordada por las “ordenanzas que de todas partes de la provincia remiten las corporaciones.” Molas Ribalta, P., *Los gremios...*, ob. cit., p. 164.

Colldeforns Lladó, F. de P., *Historial...*, ob. cit., pp. 75-76.

³⁶⁸ *Ibidem*, p. 76.

Aquest dictamen de la *Junta de Fomento de la Riqueza del Reino* es donaria a conèixer a partir d'una circular³⁶⁹ de 18 de març de 1833 de l'Intendent que, juntament amb unes ordenances generals per gremis, esdevindria un projecte d'ordenances.

Seria durant el govern moderat de Martínez de la Rosa i de Javier de Burgos que els gremis perdrien el fur privilegiat i passarien a dependre dels Ajuntaments a partir del Reial Decret de 20 de gener de 1834. L'aplicació efectiva del compliment d'aquest Reial Decret es veuria reforçada per l'Ordre de 30 de juny de 1836, a partir de la qual s'ordena als governadors civils que imposin allò establert en el Reial Decret de 1834.

A part de les mesures legislatives tendents a abolir o afavorir les corporacions gremials, convé conèixer l'opinió dels juristes. Així, se sap que Jovellanos proposava la reforma del sistema gremial, però no la seva supressió. D'altres personatges³⁷⁰, com l'advocat Romá Rossell, el jurista Antoni Capmany i el canceller de la Universitat de Cervera, el sr. Lázaro de Dou defensaven la pervivència dels gremis.

Concretament, Antoni de Capmany i Surís de Montpalau defensa les corporacions gremials en dues de les seves obres: *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales* (1778) i *Memorias Históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona* (1779). Aquesta última obra és citada en diverses ocasions per Martí d'Eixalà³⁷¹ en les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, sobretot en el capítol I, "*Historia del fenómeno comercio con relación al derecho*" i en el capítol II, "*Reseña histórica del derecho mercantil español*".

Antoni de Capmany³⁷² al·legava, en primer lloc, que el govern podia controlar més fàcilment a les masses artesanes per mitjà dels gremis. En segon lloc, considerava que, a

³⁶⁹ Tal com apunta Pedro Molas Ribalta: "*El intendente de la Provincia de Cataluña, Pedro de Alcántara Díaz de Labandero, las publicó en circular impresa de fecha de 18 de marzo de 1833, dirigida a todas las Subdelegaciones del Principado. Se solicitaba a la "mayor brevedad" el informe de los Ayuntamientos, Sociedades Económicas de Amigos del País y de la Junta de Comercio de Barcelona.*" Molas Ribalta, P., *Los gremios...*, ob. cit., p. 168.

³⁷⁰ Ibidem, pp. 177-184.

³⁷¹ Vegis: Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 16, 17, 21, 25, 29, 30, 31, 36, 38, 40, 41, 47, 59, 60 i 61.

³⁷² Molas Ribalta, P., *Los gremios...*, ob. cit., pp. 181-184.

nivell econòmic, els gremis defensaven els interessos particulars dels artesans i representaven la indústria i el comerç nacional. Finalment, argumentava avantatges socials com l'exaltació del valor social de les corporacions en els conceptes de treball i honor.

A nivell institucional, la Junta de Comerç de Catalunya va mantenir relacions amb els gremis de la ciutat de Barcelona. De fet, la Junta des del seu establiment el 1763 estava autoritzada per reformar les ordenances gremials i va dictar les regulacions que creia oportunes per la prosperitat econòmica del país. Més endavant, a partir d'una Reial Cédula de 1807 adquiriria facultats jurisdiccionals sobre els gremis.

L'actuació de la Junta de Comerç vers els gremis es pot qualificar de reformista moderada. És a dir, per una banda, alliberava als gremis dels reglaments que fossin contraris al progrés econòmic i, per altra, defensava als gremis en el govern. Si bé, durant el període de 1799-1802 es va produir una crisi entre la Junta de Comerç i els gremis. Posteriorment, es referen les relacions entre ambdues institucions i de fet, el 1815 la Junta va contribuir a la restauració dels gremis. A més, el 1824 va dictar una Providència Interina en la qual expressava la seva intenció de conservar el valor social dels gremis.

Una altra institució econòmica, que es va constituir el 1835 fou la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, en la qual els gremis hi estigueren representats a través d'una secció d'arts i oficis.

Com ja hem apuntat en altres ocasions, Martí d'Eixalà fou membre de la Societat Econòmica d'Amics del País i mantingué contacte amb la Junta de Comerç, sobretot mentre fou diputat al Congrés. Per tant, tot i que el nostre jurista no es pronuncia directament sobre aquest tema, sinó que únicament tracta el tema gremial com una institució present en l'Edat Mitjana. Si que indirectament es pot entendre un cert respecte vers la corporació gremial.

Així, el nostre jurista només parla d'aquestes organitzacions gremials en el capítol II (*"Historia del fenómeno comercio con relación al derecho"*) de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*. D'aquesta manera, explica que el comerç, en els seus

orígens es trobava reduït a la compravenda, permuta i al canvi de monedes i aquest es desenvolupava pels “*comerciantes, artesanos y banqueros*”, els quals tenien “*en los principales centros mercantiles, sus barrios donde se dividen por calles y abren allí sus almacenes, tiendas u oficinas*”³⁷³. El govern autoritzava el dret d'establiment dels comerciants en un barri i la facultat de tenir un cònsol per l'administració de justícia³⁷⁴. Aquests comerciants es reunien de forma corporativa per tractar assumptes del seu interès i celebrar eleccions; per tant, “*tenemos por muy probable que estas palabras se aplicaron en su origen a la casa del gremio o universitas*”³⁷⁵.

La segona referència a la corporació gremial ve donada al tractar de les borses o cases de contractació. Així, mentre a França des del 1724 es reglamenta la borsa de París, a Espanya no va existir una normativa semblant. Les lleis mercantils de l'època només regulaven els consolats i “*el régimen del colegio o gremio de los comerciantes*”³⁷⁶.

Ja s'ha esmentat anteriorment que el codi de comerç de 1829 també fou un element de pes per l'extinció dels gremis. Ja que el codi de comerç, com a document jurídic de principis del segle XIX, va voler reflectir el pensament polític dels seus impulsors i les noves necessitats de la societat espanyola. Així doncs, quines foren les disposicions legislatives del codi de 1829 que incidiren en les antigues agrupacions gremials?

El primer lloc, el Codi de comerç parlaria de professionals del comerç i s'apartaria conceptualment de l'organització corporativa gremial. En aquest sentit Jesus Rubio recorda que: “*cualquiera que sea el estado concreto de la legislación sobre gremios en 1828, éstos se hallaban desde bastantes años antes, teóricamente desprestigiados y prácticamente muertos.*”³⁷⁷

³⁷³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 36.

³⁷⁴ “*La intervención de funcionarios de la Justicia real en las operaciones, y vida interna de los Gremios era tan contraria a las tradiciones, que todavía a fines del siglo XVII, y en un puerto tan sin tradición foral como Gijón, las Ordenanzas del Gremio consideraban nula la presencia de justicias en los remates de las ballenas y sancionaban con la destitución a los diputados gremiales que tal presencia autorizasen.*” (Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., p. 179)

³⁷⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 37.

³⁷⁶ *Ibidem*, p. 39.

³⁷⁷ Rubio, J., *Sainz...*, ob. cit., p. 137.

En segon lloc, per tal de posar fi³⁷⁸ a les organitzacions gremials, les lleis espanyoles de l'època moderna només autoritzaran la formació de jutjats de l'ordre mercantil i consolats. Es volia evitar la concessió de privilegis jurisdiccionals als gremis de mercaders. Sainz de Andino explica l'opinió de Campomanes afina a les noves necessitats de la societat espanyola. *“La profesión mercantil no debe constituirse como estamento, ni recibir un ordenamiento corporativo; pero ello en nada se opone, mejor dicho, precisamente por ello nada se opone, a instituir en materia de mercancía una jurisdicción y un procedimiento especiales, aconsejados por razones generales y objetivas que para una industria organizada gremialmente supondrían, en cambio, una inmunidad irritante”*³⁷⁹.

Paral·lelament a l'ensorrament dels gremis, el desenvolupament industrial estava en ple apugi i consegüentment una nova societat mercantilista s'estava configurant. En aquest sentit, les relacions entre productor i consumidor s'anirien distanciant cada vegada més degut a l'aparició de figures intermediàries³⁸⁰ que s'especialitzarien en una determinada fase del procés productiu. Per tant, cada vegada més s'anirien delimitant les operacions industrials i mercantils.

Les operacions comercials³⁸¹ mitjançant intermediaris seran econòmicament més beneficioses pels comerciants. Per això, els capitalistes individuals o les companyies mercantils sovint es servien dels serveis d'un tercer que establert a Amèrica Llatina

³⁷⁸ Casariego comenta la dificultat d'abolir del tot els gremis de navegants. *“Los gremios de mareantes y navegantes fueron, en España, los últimos en desaparecer, cuando las ideas económicas de la Ilustración llevadas a efecto por el liberalismo político del XIX, abolieron la antigua organización del trabajo. Pero el espíritu tradicionalista de los hombres de la mar conservó sus Gremios aun años después de haberse derrumbado el antiguo régimen. Mas al fin fueron definitivamente disueltos por Real Orden del 24 de diciembre de 1865.”* (Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., p. 182)

³⁷⁹ Rubio, J., *Sainz de Andino y la codificación mercantil*, Bermejo impresor, Madrid, 1950, p. 85.

³⁸⁰ Dels orígens dels intermediaris en parla José Ángel García de Cortazar, en tractar el transport de mercaderies a Biscaia en el segle XV. *“El vizcaíno es intermediario –generalmente, transportista- bien de productos del señorío, como el hierro, o más generalmente, de fuera de él, como la lana que Burgos remitía a Bilbao para su exportación.”* (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 153)

³⁸¹ Rafael Gay de Montellà ens parla del contracte de “comanda” com un tipus de contracte associatiu del qual s'hi inclourien els contractes de mandat, dipòsit, comissió i participació. Per conèixer a fons les característiques del contracte de comanda vegis: Gay de Montella, R., *Sobre la naturaleza jurídica del contrato de “comanda” en el derecho mediterráneo de los siglos XII i XIII*, comité de derecho marítimo de Barcelona, Barcelona, 1955, p. 32.

vendria i negociaria les mercaderies. Una altra raó del sorgiment d'aquests agents intermediaris era que els propis capitalistes no sempre podien absentar-se dels seus magatzems i oficines d'Espanya. Això no era un fet exclusiu dels comerciants espanyols, sinó que la mateixa pràctica la realitzaven els francesos, holandesos, alemanys... en les seves relacions comercials amb Amèrica.

Aquestes figures intermediàries³⁸² seran els: factors, comissionistes, corredors, “*porteadors*” i fadrins. La regulació jurídica de les funcions mercantils d'aquests auxiliars del comerç era quelcom reclamat pels juristes de l'època i Martí d'Eixalà testimonia aquesta demanda en el seu manual de dret mercantil. Concretament, resalta la figura dels comissionistes que: “*se subrogaron en lugar de las costosas factorías sostenidas hasta entonces por los consulados o gremios de comerciantes, y disminuyeron mucho el número de las que corrían de cuenta de varios particulares. Es verdad que las obligaciones y derechos del comisionista podían descifrarse apelando a los principios del derecho común sobre el mandato; pero por otra parte no se oculta que el carácter particular del mandato-comisión da lugar a dificultades cuando se trata de aplicarle dichos principios, al paso que también se observa que algunos han de modificarse por el interés del comercio.*”³⁸³

El codi de comerç de 1829 vindria a regular cinc classes de persones auxiliars al comerç: factors, comissionistes, corredors, “*porteadors*” i fadrins; en qüestions de capacitat, facultats i garanties pel comerç. D'aquesta manera, Martí d'Eixalà³⁸⁴, seguint la regulació del codi de comerç, tracta àmpliament d'aquestes noves figures intermediàries. Defineix els corredors de comerç com els únics que poden intervenir en els contractes mercantils, per tal d'apropar a les parts. Els corredors de comerç³⁸⁵ tindrien el caràcter públic i el seu nomenament seria reial. Entre les causes d'incapacitat dels corredors es pot destacar el fet de ser dona o estranger no naturalitzat. Durant l'exercici de la seva professió se'ls prohibeix exercir el comerç i se'ls obliga a agrupar-

³⁸² Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 23-26.

³⁸³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 62.

³⁸⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 103-114.

³⁸⁵ Respecte la regulació jurídica dels corredors de comerç, vegis: Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 9-13, González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 71-85 i López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 44.

se en corporació o col·legi en els casos en què en un mateix lloc desenvolupin la professió de corredor de comerç més de deu persones. Normalment, portaran a terme les seves funcions personalment, però en els casos d'impossibilitat es permet que un dependent actui en nom d'ells, sempre que la junta de govern de la corporació consideri que té l'aptitud necessària per reemplaçar-lo.

Els factors³⁸⁶, coneguts com a gerents d'un establiment comercial, exerciran les seves tasques comercials en representació d'una altra persona que li ha cedit poders per tal d'obligar-se en qüestions estrictament relacionades amb l'establiment. Aquest factor s'ha abstenir d'actuar contràriament a les ordres del seu principal³⁸⁷ i d'abusar de la confiança que se li ha concedit. En el moment que l'establiment s'alieni o que el principal revocui els poders del factor es posa fi a la personalitat del factor.

L'activitat del factor seria remunerada amb un salari fix generalment, però en determinats casos la retribució³⁸⁸ podia dependre dels guanys de la companyia. En aquest darrer cas, a part de rebre el què li corresponia per les despeses de manteniment, lloguer de la casa, medicines en cas de malaltia, tindria dret a una quarta part dels guanys totals de la companyia.

³⁸⁶ López Toral, F., *Diccionario Mercantil con todas las voces, frases y locuciones usadas en el comercio de España y de las américas españolas con especial aplicación en las diversas operaciones de bolsa, de banca, de compras y ventas, de contabilidad, de giros y descuentos, de cálculos y equivalencias, de legislación mercantil, de comercio marítimo, etc. etc.*, Imprenta y litografía de Félix Villagrasa, Zaragoza, 1882, p. 93.

Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 14-16.

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 57-60.

De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 292-302.

José Martínez Gijón defineix el concepte de factor: "*el factor es un hacedor de los negocios de otro o de una compañía, por cuenta de los cuales actúa, pero de una manera continua y permanente durante el tiempo previsto en el contrato, de acuerdo con las instrucciones recibidas de sus principales, y con derecho a factoría o retribución económica.*" (Martínez Gijón, J., "La práctica del comercio por intermediario en el tráfico con las indias durante el siglo XVI", AHDE, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1970, p. 14.)

³⁸⁷ José Martínez Gijón qualifica la relació del principal i del factor de dependència: "*Existe una dependencia del factor con respecto a su principal, en virtud de la cual se obliga a servirle en el lugar donde éste mandare*". (Martínez Gijón, J., "La práctica...", ob. cit., p. 15.)

³⁸⁸ "*Se prevé que el intermediario realice los negocios del principal, que consisten normalmente en la compra y venta de mercancías, recibiendo a cambio un tanto por ciento de las ventas o una participación en las ganancias que esos negocios hayan producido.*" (Ibidem, p. 40)

Normalment l'activitat comercial estipulada era la venda i compra de mercaderies, però, a vegades, el factor complia altres tasques com per exemple l'administració de la casa i dels indis d'Amèrica. Tanmateix, el factor tenia l'obligació de vendre les mercaderies pel preu³⁸⁹ més elevat i en determinats casos se'l facultava perquè pogués vendre les mercaderies en lloc diferent a l'estipulat, a través d'intermediaris, si s'aconseguia una millor venda.

El factor ha de complir allò establert en el contracte i les altres instruccions que li faci arribar el principal a través de cartes o memorials enviats per a tal fi. A més, ha de transmetre al principal el benefici líquid de la venda. Si bé, es podia donar el cas que el factor deixés deutes per cobrar; en aquests casos es designava un tercer encarregat de cobrar el pagament.

Un altre deure del factor era portar la comptabilitat en els llibres dels comerciants; és a dir, havia d'anotar el nom de cada un dels compradors, el preu, la forma de cobrament, la data de l'operació... Un cop arribat al termini de finalització del contracte, el factor havia de retornar a Espanya on liquidaria els comptes al principal, en base els assentaments comptables dels llibres de comptabilitat. Si el factor es demorava en el seu retorn llavors el principal enviava un tercer a Amèrica per tal que empenyés al factor a tornar. Una altra demora podia ser en la presentació dels llibres de comptabilitat; per això alguns principals havien acordat que l'entrega dels llibres fos en els vuit dies següents a l'arribada del factor.

La liquidació dels comptes no havia de ser necessàriament en el termini final del contracte de factoria, sinó que es preveia que el principal pogués exigir la rendició de comptes anticipadament.

³⁸⁹ *“Las mercancías deben venderse por los precios más altos que fuera posible, y se establece su remisión a Sevilla, según las “cartas y memorias” del poderdante, o su entrega al regreso del intermediario.”* (Ibidem, p. 38)

En els contractes de factoria les parts estipulaven les penes³⁹⁰ pecuniàries que podrien incórrer si alguna de les parts incomplís en allò acordat en el contracte, a part de la possible indemnització pels danys, pèrdues, despeses... fruit de l'incompliment contractual, que tindria dret la part complidora.

En cas de mort del factor es nomenava un procurador o més d'un procurador encarregats de vendre les mercaderies que faltessin per vendre, exigir el pagament dels deutes i actuar judicial i extrajudicialment en defensa dels interessos del principal. Per altra banda, els hereus del factor tenien dret a exigir el salari meritat per aquest darrer .

Per posar fi a la relació comercial del principal i el factor, s'escripturava la liquidació dels comptes. A partir d'aleshores, el principal es declarava pagat satisfactòriament i per tant, cessaven les possibles accions legals futures d'aquest vers el factor.

Respecte els fadrins³⁹¹ que es dediquen a auxiliar al comerciant en les operacions del tràfic mercantil, el codi mercantil autoritza inclòs als menors d'edat a realitzar aquest tipus de serveis. Si bé, en aquests casos de menors d'edat, es requerirà el consentiment dels pares, tutors o curadors. Tanmateix, els fadrins menors d'edat no podran dur a terme operacions mercantils vinculades amb contractes mercantils o obligacions, ja que els manca la capacitat jurídica per aquest tipus d'actuacions.

³⁹⁰ “Se establece una pena pecuniaria, de mayor o menor cuantía, que la parte infractora ha de pagar a la que ha cumplido el contrato, la cual deberá además ser indemnizada de los gastos, costas, daños, pérdidas, etc., que la violación del acuerdo le hayan representado; en algunos casos la pena se destina por mitad a la Casa de la Contratación y al Hospital de las Bubas de Sevilla, o se divide entre la parte cumplidora y el fisco real. En una ocasión el pago del salario del factor se garantiza con la pena del doble. En un documento de 1529, el factor garantiza el cumplimiento de sus obligaciones mediante fianza, que en su favor presta concretamente Benito de Astorga, por un montante de cuatro mil ducados.” (Ibidem, p. 37)

³⁹¹ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., p. 16.

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 60-63.

López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 187-188.

Pel que fa als comissionistes³⁹², és a dir, aquelles persones que actuen per compte d'una altra persona, el codi de comerç requereix que siguin capaços per exercir el comerç pel seu compte. La formalització d'aquest contracte de comissió es durà a terme per mitjà d'escriptura pública o privada, per correspondència o de forma verbal. Tanmateix, l'acord verbal s'haurà de plasmar en document escrit posteriorment. L'actuació del comissionista pot ser de dos tipus: en nom propi o en nom d'altre, el seu comitent. En el primer cas, la contractació amb nom propi, la persona amb qui contracta no coneix que el comissionista està actuant per compte i interès d'un tercer. Respecte els deures dels comissionistes, el codi de comerç els imposa l'obligació de conservar la correspondència, portar la comptabilitat i registrar-se com a comerciant.

Pel que fa als drets del comissionista, González Huebra³⁹³ senyala les *Instituciones del Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà, per explicar els drets del comissionista per reclamar les despeses, una vegada efectuades i independentment que el negoci hagi finalitzat o no, sempre que ho documenti. Aquesta reclamació per despeses efectuades es pot demanar encara que se suspengui el compliment de l'obligació per falta de fons o que es retiri alguna de les parts, sense haver-se efectuat l'obligació. “*El de ser reintegrado de todos los gastos y desembolsos que haya hecho con el rédito legal que corresponda a la cantidad que importen, si no se le pagan puntualmente.*”³⁹⁴

Cal recordar que aquest contracte de comissió havia estat ideat originàriament per respondre a les necessitats del comerç a distància. De tal manera que es creava la figura del mercader resident que negociava per compte aliena, és a dir, per un comerciant estranger. En canvi, el Codi de Comerç regula el contracte de comissió, amb la possibilitat de contractació amb nom propi, és a dir, sense la necessitat de l'existència de representació. Per tant, això suposa una novetat legislativa en el contracte de comissió.

³⁹² López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 38, Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 13-14, González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 68, Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 108-110 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 339-344.

³⁹³ Secció 6a, capítol 3er, Article 2on de les *Instituciones del Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà. González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 194.

³⁹⁴Ibidem, p. 194.

A nivell comparat, la legislació francesa respecte els comissionistes és pràcticament igual a l'espanyola.

En darrer terme, s'ha de mencionar la figura dels “*porteadors*”³⁹⁵ que també es consideren auxiliars del comerç, però que el codi de comerç no s'hi detén a regular les seves capacitats i funcions. És per aquesta raó que Martí d'Eixalà no els computa com auxiliars del comerç. “*Ahora, como los porteadores no son objeto de disposiciones de esta naturaleza, como la ley no se ocupa en rigor de tales personas, y sí únicamente de los contratos que celebran, considerados en la forma y en los efectos; es claro que no deberán contarse entre los auxiliares.*”³⁹⁶

Una vegada comentat la normativa mercantil en les noves figures auxiliars al comerç a partir de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, que segueixen fidelment les disposicions del Codi de comerç, convé transcriure les lliçons 128 i 129 dels apunts d'Alexandre Novellas per conèixer el què Martí d'Eixalà explicava als estudiants de jurisprudència.

“*Lección 128ª*”

Personas auxiliares al comercio.- Distintas significaciones de la palabra Auxiliar.- De los que deben considerarse atendido el sistema de las leyes mercantiles. Estos son los corredores, los factores, los mancebos de comercio y los comisionistas, dejando aparte los que especialmente vienen al auxilio del comercio marítimo (porteadores).

Corredores.- Su capacidad y nombramiento.- Deberes que les impone la ley.

Factores.- Su capacidad.- Su personalidad.- Casos en que termina.- Deberes que les impone la ley.

Lección 129ª

Mancebos o Dependientes de comercio.- Clases o especies de los mismos.- Capacidad.- Personalidad.

³⁹⁵ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 16-21.

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 86-88.

López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 277.

Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 322-323.

³⁹⁶ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 103.

*Comisionistas.- Deben reunir las mismas condiciones de capacidad que los demás comerciantes.- Mas los de evacuar la comisión con relación a los efectos. Deberes que la ley impone al comisionista.*³⁹⁷

4.3.2 ELS CONSOLATS I LA NOVA JURISDICCIO MERCANTIL

Si fem una ullada al passat de la jurisdicció mercantil ens trobem a l'Edat Mitjana amb una jurisdicció mercantil³⁹⁸ separada de la jurisdicció ordinària. Aquesta separació va sorgir fruit de la manca d'especialització dels tribunals ordinaris³⁹⁹. Es preferia un jutge àrbitre⁴⁰⁰ que conegués la forma d'actuar i de pensar de la comunitat de comerciants per

³⁹⁷ BC. Manuscrit 696: *“Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.”* (Es tracta d'uns apunts d'Alexandre Novellas)

³⁹⁸ L'antecedent dels tribunals comercials se situa en l'època grega; tal com explica Aristòtil els grecs resolien els litigis mercantils per mitjà d'uns jutges especials durant els sis mesos anteriors a l'inici de l'expedició marítima. A més, Xenofont explica que la resolució ràpida i encertada de les causes marítimes era premiada. (Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., pp. 9-10)

Lorenzo Benito recorda que *Las Partidas* parlen dels òrgan competents per resoldre els litigis que sorgiren en les ferries. *“Las leyes de Partida hablan del asunto a que nos referimos, diciendo que en las ferias las cuestiones que surgieren entre los que a ellas concurren, habrán de encomendarse a los alcaldes y a los mayores.”* (Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., p. 8)

³⁹⁹ *“La postergación de la jurisdicción ordinaria por su ajenidad al medio mercantil, hace que alternativamente se vaya constituyendo una jurisdicción gremial con base en la figura del arbitraje, confiados en que esta vía judicial paralela atendería las pretensiones de los agremiados con reglas simples, rápidas, precisas y planteamientos técnicos.”* (González Díez, E., *“El Consulado de Burgos en la Historia del Derecho”*, *Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1994, p. 33)

⁴⁰⁰ González Díez, E., *“El Consulado...”, ob. cit., pp. 33-34.*

José Ángel García de Cortazar ens parla que en la comunitat de ferrers, un alcalde de les ferreries era l'encarregat de conèixer dels plets que sorgissin entre els ferrers. *“El alcalde de las herrerías tenía competencia especial para juzgar en las del valle o valles comprendidos en su nombramiento. Sus sentencias – de las que sólo podía apelarse al juez mayor de Vizcaya, no pudiendo ser recibidas por las otras autoridades del señorío- debían ser ejecutadas, al igual que sus mandamientos, por el merino de la merindad respectiva.”* (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya en el siglo XV aspectos económicos y sociales*, ediciones de la caja de ahorros de Vizcaína, Bilbao, 1966, p. 131)

Aquests alcaldes de les ferreries eren nomenats pels mateixos amos de les ferreries i de fet, els monarques coneixen i donaven el vist i plau a la referida costum. *“Ha sido costumbre, precisamente, que los dueños de las herrerías –y Martín Ruíz de Ibarra no lo es- nombren los alcaldes para resolver los litigios concernientes a éstas y estos alcaldes son, sucesivamente y por tiempo de un año, los dueños de cada una de las herrerías. Tal ha sido la costumbre, sin que nunca haya habido una provisión real de nombramiento de alcalde, sino que, incluso, los reyes conocían y aprobaban la referida costumbre.”* (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 132)

Gacto Fernández, E., *Historia de la Jurisdicción mercantil en España*, publicacions de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1971, pp. 11-22.

arribar a una solució del conflicte. Una altra característica era el seu tarannà marítim⁴⁰¹, doncs el comerç per mar era el mitjà de transport escollit.

El nostre jurista català explica la necessitat de crear una jurisdicció mercantil apartada de l'ordinària. *“A medida que el comercio crecía en actividad y extensión sentía una necesidad imperiosa de emanciparse de la jurisdicción ordinaria que le ahogaba, tanto por lo pesado de sus trámites y dilaciones, como por la confusión que reinaba en el derecho. Era de todo punto indispensable que las causas o litigios sobre actos mercantiles se decidiesen sumariamente por jueces prácticos y con arreglo a los usos creados en el ejercicio mismo del tráfico.”*⁴⁰²

Aquesta jurisdicció medieval va ser reconeguda legalment com a consolat⁴⁰³. Tal com esmenta Enrique Gacto Fernández, es tractava: *“de un tribunal propio e independiente, hábil para decidir las cuestiones que los miembros de la comunidad le plantearan”*⁴⁰⁴.

Oficialment, el primer tribunal consolar⁴⁰⁵ reconegut fou el de València⁴⁰⁶, que data de 1283, tot i que possiblement en aquell moment ja funcionés un organisme semblant a Barcelona.

De la Cuesta Saenz, J. M., “Consulados y arbitrajes”, *Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1994, pp. 315- 327.

⁴⁰¹ “El carácter marítimo de la jurisdicción consular se refleja con absoluta nitidez en el *Llibre del Consolat de Mar, que recoge el sentido de los capítulos acordados en los respectivos tribunales de Valencia y Mallorca*” (Gacto Fernández, E., *Historia...*, ob. cit., p. 96)

⁴⁰² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 60-61.

⁴⁰³ Coronas González, S., “La jurisdicción mercantil de los Consulados de Mar en el Antiguo Régimen (1494-1808)”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994, pp. 251- 279.

⁴⁰⁴ Gacto Fernández, E., *Historia...*, ob. cit., p. 29.

⁴⁰⁵ José Ángel García de Cortazar ens parla dels orígens catalans i valencians del Consolat. *“La fundación del “Consulado del mar” de Barcelona, erigido por Pedro IV en febrero de 1347, trasladando a dicha ciudad las leyes y ordenamientos del establecido en Valencia en 1283. Luego, el 15 de enero de 1401, don Martín I le concedería la extensión del conocimiento a las cosas y negocios terrestres. Tanto el Consulado primitivo de Valencia como el posterior de Barcelona tienen los mismos caracteres: ser la etapa final del desarrollo de un grupo nacional de mercaderes que busca la defensa de los privilegios colectivos y la cohesión entre ellos mismos.”* (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., pp. 221-222.)

Sobre la formació dels primers consolats vegis: Gacto Fernández, E., *Historia...*, ob. cit., pp. 29-33 i Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., p. 78.

El nostre autor ens cita la data d'establiment de diversos consolats⁴⁰⁷, tot recalcant que en les ciutats de Barcelona i València ja funcionaven aquests tribunals mercantils des del segle XIII. Així, el Consolat de Burgos⁴⁰⁸ es crearia el 1494 com a conseqüència de la concessió d'un privilegi del Reis Catòlics; el Consolat de Bilbao⁴⁰⁹ apareixeria el 1511 fruit d'una pragmàtica de la reina Joana i el Consolat de Sevilla s'alçaria a partir

⁴⁰⁶ González Díez, E., "El Consulado de Burgos en la Historia del Derecho", *Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1994, p. 20.

García de Quevedo, E., *Ordenanzas del Consulado de Burgos de 1538*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1995, p. 15.

⁴⁰⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 61.

⁴⁰⁸ El primer Consulado castellano fue el de Burgos. "Precisamente, como eco del mundo institucional mediterráneo, se llegó a formar en el interior del país el Consulado de Burgos, primero de los consulados mercantiles castellanos del que derivaron, después, en 1511 el de Bilbao y luego, en 1543 el de Sevilla." (Basas Fernández, M., *Priores y cónsules de la Universidad de mercaderes y consulado de Burgos en el siglo XVI*, Imprenta de la Excma. Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1958, pp. 3-4)

González Díez, E., "El Consulado...", ob. cit., pp. 41-42.

García de Quevedo, E., *Ordenanzas del Consulado de Burgos de 1538*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1995, p. 10.

La fundació del Consolat de Burgos no va agradar als bilbaïns degut a les prerrogatives que adquiria aquest òrgan jurisdiccional. "La pragmática de fundación del Consulado de Burgos hacía de los mercaderes castellanos unos privilegiados. No es extraño, en consecuencia, que la erección de tal Consulado sirviera para acentuar la violenta disputa entre Burgos y Bilbao sobre sus respectivos derechos a fletar navíos cargados de lana." (...) "Concretamente, se referían a la exclusiva jurisdicción que por dicho privilegio se otorgaba a Burgos para conocer "ansí en nuestros reynos como fuera dellos en ventas, compras, cambios, seguros, cuentas y compañías sobre apletamientos", que consideraban excesiva, "porque ellos siempre tuvieron consul para entender en lo susodicho".

Per solucionar aquest conflicte jurisdiccional entre Burgos i Bilbao, els bilbaïns van sol·licitar a la monarquia l'erecció d'un Consolat per a Bilbao. "En estas circunstancias, sólo había una solución, y Bilbao la encontró. La Universidad y cofradía de mercaderes de la villa solicitó de doña Juana la carta que hiciera a su Universidad adquirir el rango del Consulado, que la de Burgos había conseguido. El 22 de junio de 1511, los maestros y negociantes bilbaínos obtenían el privilegio dado a los de la ciudad de Burgos. Desde entonces, Bilbao tenía su Consulado." (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 223 i 226)

⁴⁰⁹ Teófilo Guiard Larrauri ens descriu la fundació del Consolat de Bilbao: "El viejo gremio, ahora poderoso, sintiendo la conveniencia de desatar la subordinación de dependencia al ayuntamiento y la necesidad de robustecerse con un privilegio y carta real que levantase su autoridad dándola jurisdicción propia inconcusa, acudió a su vez al favor real y obtuvo de su alteza Doña Juana el que se observase entre los maestros de naos y negociantes de Bilbao el privilegio dado a los de la ciudad de Burgos. La carta real fue despachada en Sevilla, el 22 de junio de 1511, a solicitud de Juana de Ariz, en nombre y representación de los fiel y diputados de la contratación de Bilbao." (Guiard Larrauri, T., Torres López, M. i Elías Suárez, A.: *Las Ordenanzas del Consulado de Bilbao*, Escuelas Gráficas de la Santa Casa de Misericordia, Bilbao, 1931, p. 18)

García de Quevedo, E., *Ordenanzas...*, ob. cit., pp. 66- 67.

d'un privilegi del rei Carles I el 1539. El resultat d'aquests Consolats mercantils fou la creació d'uns tribunals que: *“debían juzgar con arreglo a los usos y prácticas mercantiles, verdad sabida y buena fe guardada, dio origen a una nueva jurisprudencia que pronto aspiró a convertirse en ley escrita en la parte que mas urgía”*⁴¹⁰.

Martí d'Eixalà ens diu que la corona d'Aragó havia estès els seus llaços comercials a d'altres indrets a través del comerç marítim i com a conseqüència es designaren nous cònsols en els ports estrangers. *“Sus naves frecuentaban los puertos de levante, para los cuales empezó a nombrar cónsules desde 1266, así como lo nombró para Sevilla poco después de la reconquista de esta ciudad”*⁴¹¹.

El 1632 Felip IV va crear el Consolat de Madrid⁴¹² amb la voluntat de guiar la política econòmica del país, a partir d'aquest òrgan supraregional; tot i que a nivell jurisdiccional els altres consolats nacionals no estaven subjectes aquest Consolat de Madrid. Des d'aleshores la creació de nous consolats seria quelcom decidit per l'Estat, ja que complirien una funció de promoció econòmica.

L'autonomia⁴¹³ d'aquests Consolats sovint es va veure disminuïda pel control exercitat per l'administració local i l'administració estatal. Per tant, aquesta independència que a primera vista semblava caracteritzar els Consolats es veia reprimida per l'Administració.

L'actuació d'aquestes agrupacions de mercaders no només es basava en l'administració de justícia⁴¹⁴ per mitjà del cònsol, sinó que també complien funcions administratives.

⁴¹⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 61.

⁴¹¹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 58-59.

⁴¹² González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p.14.

⁴¹³ Enrique Gacto Fernández apunta el Consolat de València, com l'organització de mercaders amb més autonomia. *“Quizás el grado más alto de independencia lo ostentase el Consulado de Valencia, auténtica organización de mercaderes con plena autonomía, cuya única relación con el gobierno estuvo constituida por el juramento que formulaban los cónsules ante la justicia civil de la ciudad, prometiéndolo actuar con honradez y conforme a Derecho en el ejercicio de su cargo.”* (Gacto Fernández, E., *Historia...*, ob. cit., p. 48)

⁴¹⁴ Malgrat que els consolats exercissin altres funcions a part d'impartir justícia, Enrique Gacto Fernández recorda que: *“dentro del variado marco de competencias y fines que integran el contenido de las funciones consulares, es precisamente la jurisdiccional la que aparece con rasgos más definidos”*

*“Lo judicial no es el único sector de la competencia consular, (...), ni en los primeros siglos, ni mucho menos a partir del siglo XVIII, en que se matizó de múltiples aspectos administrativos, hasta tal punto que sus funciones se enfocaron más hacia el fomento y promoción de la agricultura, la industria y el comercio, que hacia la pronta y ágil solución de los conflictos mercantiles”*⁴¹⁵.

Els consolats, a finals del segle XVIII, perdran la seva característica de corporació mercantil, però en canvi conservaran la seva condició de fur jurisdiccional mercantil. És a dir, continuaran essent òrgans d'aplicació i interpretació de les ordenances de comerç⁴¹⁶.

Respecte la delimitació competencial⁴¹⁷ dels Consolats s'ha de recalcar que tot i que històricament els Consolats només coneixien dels assumptes en què intervenien comerciants, és a dir una delimitació subjectiva⁴¹⁸, a partir dels segles XVII i XVIII això va canviant progressivament cap a una delimitació objectiva⁴¹⁹. És a dir, es podran

desde un principio, hasta el punto de que constituye la razón de ser última de estos organismos.” (Ibidem, p. 93)

⁴¹⁵ Ibidem, p. 51.

⁴¹⁶ Sobre el funcionament del Consolat en les Ordenances de Bilbao vegis: Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., pp. 79-81.

⁴¹⁷ En els inicis, l'actuació jurisdiccional dels consolats estava centrada en resoldre conflictes marítics, però, poc a poc van anar ampliant el seu àmbit competencial. *“En cuanto a su identidad, el Consulado fue siempre un tribunal; en principio, un tribunal marítimo, pero, en seguida, el tribunal consular adquirió jurisdicción en litigios de comercio distintos de los específicamente marítimos”*. (García de Cortazar, J. A., Vizcaya..., ob. cit., p. 222)

⁴¹⁸ Respecte la delimitació subjectiva que caracteritzava els Consolats a l'Edat Mitjana, Enrique Gacto Fernández raona i justifica el perquè d'aquesta subjectivitat alhora de delimitar la competència dels tribunals consolars. *“Dado que quienes intervenían en tales negocios formaban parte de una misma clase, quedaba especialmente acentuada la naturaleza personal de su jurisdicción, reservada a un núcleo muy restringido de personas: patrones de naves, marineros, armadores; esto no puede extrañar, ni prejuzgar el carácter subjetivo de la jurisdicción, porque en la práctica sólo quienes desempeñaban alguna de estas ocupaciones tendrían interés en comparecer en juicio especial ante los compañeros elegidos por los miembros de una comunidad marinera; de ahí que la definición de competencia consular aparezca en estos casos reservada exclusivamente a ellos...”* (Gacto Fernández, E., Historia..., ob. cit., pp. 95- 96)

⁴¹⁹ *“La competencia de los tribunales consulares del siglo XVIII experimenta ligeras modificaciones, derivadas de la diferente concepción con que se erigen; el acceso a ellos, como en la época anterior, queda restringido a unas determinadas personas: comerciantes al por mayor, mercaderes, dueños de embarcaciones y sus factores, encomenderos y dependientes, siguiendo la clásica enumeración ya conocida. Junto a ellos, se admite ahora a hacendados, empleantes y dueños de fábricas; los primeros, dedicados a actividades agropecuarias, habían sido tradicionalmente marginados por el Derecho mercantil; su inclusión ahora en el consulado responde al propósito de que participen en el esfuerzo*

subjectar als Consolats tots aquells individus que intervinguin en el tràfic mercantil independentment de la seva condició de comerciants, com per exemple els empleats i amos de les fàbriques. Aquesta opció legislativa dels Consolats no segueix allò previst en *Las Partidas*, en què al·ludien a l'element personal de les relacions comercials per justificar les especialitats jurídiques del comerç.

La raó que els Consolats ampliïn el seu àmbit competencial respon a finalitats econòmiques; es volia millorar la prosperitat econòmica d'Espanya. Així, la tendència que s'anirà imposant és subjectar tots els casos mercantils als Consolats. Exemples d'aquesta opció jurisdiccional seran les reials ordres de principis del segle XIX; la Reial Ordre de 1 d'octubre de 1816, la Reial Ordre de 10 de maig de 1817 i la Reial Ordre de 4 de setembre de 1818. En aquestes disposicions legals es vol subjectar a la jurisdicció mercantil aquells individus que estiguin involucrats en un assumpte mercantil, malgrat que gaudeixin d'un fur militar, de guerra o marina.

Pel que fa als jutges que impartien justícia en els Consolats convé mencionar el fet que molts d'ells haguessin practicat la professió de comerciant o coneguessin molt bé el tràfic mercantil i que només es dediquessin a conèixer les causes mercantils.

L'ús dels jutges mercantils va ser la característica més rellevant de l'era del dret mercantil. Els jutges seleccionats eren generalment extrets de la classe mercantil, basant-se amb la seva experiència comercial, la seva objectivitat i la seva antiguitat amb la comunitat de comerciants. La raó per escollir comerciants en comptes d'advocats es troba en l'anàlisi de les premisses subjacents al dret mercantil. Un jutge comerciant, segons es deia, podia millor avaluar els assumptes comercials i estava preparat per valorar la costum mercantil. Se suposava que apreciaria les necessitats dels comerciants, especialment el seu desig d'aconseguir rapidesa⁴²⁰ i baix cost en resoldre les seves disputes. Podria percebre la dinàmica del bescanvi comercial i la necessitat d'arribar a una decisió, tenint en compte la realitat de l'empresa. El més destacat era la posició del jutge alhora de valorar la rellevància dels fets que envoltaven la transacció, per tal de

conjunto de todos los sectores de producción para elevar el nivel de la economía del país" (Ibidem, p. 103)

⁴²⁰ González Díez, E., "El Consulado...", ob. cit., pp. 43- 55.

donar justícia tenint present les necessitats reals dels comerciants. Els advocats⁴²¹ aplicant enginyoses regles de procediment i contingut no podien resoldre les qüestions mercantils eficientment. Bàsicament, es considerava que un advocat que mancava de pràctica comercial tradicional estava corromput per una particular perspectiva legal. És a dir, estava presumptament més preocupat per les seves obligacions d'aplicar el dret del fur que les regles de comerç. Per tant, el dret estricte aplicat pels advocats significava formalitats que estaven en posterior lloc en el comerç. Així, “*commercial judges suited the primary goals of business more readily than lawyers who were trained in matters of law stricto sense, as distinguished from matters of commerce*”⁴²².

Se sap que les penes eren imposades per violar un comportament raonat estàndard que es requeria als comerciants. Però, quin comportament i quines pràctiques eren habituals en la praxis mercantil?

A través del dret mercantil van ser ideades una sèrie d'institucions legals que no requerien formalitats. La confirmació notarial era normalment dispensada i el signe manual era acceptat com a prova documental suficient per evidenciar els pressupòsits. De fet, la validesa del document signat i mancat d'execució notarial va proporcionar rapidesa, informalitat i reducció de costos.

L'evidència verbal era reconeguda i inclòs podia contradir un document escrit, Tanmateix, l'evidència oral no corroborada d'una part era insuficient per aconseguir el seu propòsit. A més, els acords verbals eren suficients per fundar una societat.

⁴²¹ Ibidem, p. 43.

Respecte a la reticència dels comerciants a deixar intervenir els advocats en els conflictes mercantils, Emilio Langle Rubio senyala aquest fet, juntament amb l'especialitat del dret marítim, com a tret característic de la jurisdicció mercantil històrica. “*Dos elementos influyentes en la historia de la jurisdicción mercantil: la especialidad del Derecho marítimo y el deseo de abreviar los procedimientos judiciales en materia de comercio, entorpecidos por la traviesa actuación de los abogados. Acerca de lo primero, basta con pronunciar un nombre: el Consulado del Mar. De lo segundo, hablan con suficiente elocuencia los rayos que contra los profesionales del Derecho fulminaban nuestros legisladores antiguos. Es curioso leer en las Partidas como se previene a los juzgadores de los puertos y lugares ribereños del mar que libren los pleitos entre mercaderes llanamente, sin libelo, estima, ni alongamiento; y ver cómo los Reyes Católicos, al establecer en el año 1494 la jurisdicción de Burgos y Bilbao para los negocios de mercaderes, ordenan que no se dé lugar a luengas de malicias, libelos, escritos, plazos, ni dilaciones de abogados, salvo solamente la verdad sabida y buena fe guarda. Las Ordenanzas de Bilbao repiten las mismas palabras después.*” (Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., pp. 77-78)

⁴²² Trakman, L. E., *The law...*, ob. cit., p. 15.

El dret mercantil també va establir una institució, la qual els sistemes nacionals de dret no van reconèixer. S'anomenava els escrits obligatoris informals⁴²³, a través dels quals els deutes eren lliurement transferits pels creditors. Un creditor podia cedir un crèdit a una altra persona perquè el pogués cobrar-lo en la seva absència. Les institucions legals formals no estaven fetes per les necessitats dels comerciants.

Un altre tema a comentar és la segona instància en temes mercantils. Cal tenir en compte que fou costum mercantil prohibir les apel·lacions en els casos en què els tribunals desitjaven evitar disputes frívoles, seguit d'endarreriments i inapropiades interrupcions en el comerç.

A l'Estat espanyol per conèixer les segones instàncies, les ordenances de Burgos i Bilbao establien un corregidor reial del lloc que resolgués el cas amb l'assessorament legal de dos assessors o companys comerciants que coneguessin la praxis i estil dels comerciants.

A part d'aquests corregidors reials del lloc que eren competents per conèixer en segona instància dels assumptes mercantils que havien conegut prèviament els tribunals consulars, va existir un tribunal superior mercantil que tenia competència per conèixer totes les apel·lacions en temes mercantils. D'aquesta manera, Sainz de Andino senyala que: “*con precedentes en el reinado de Felipe IV, se implanta en el de Carlos II, y, con carácter definitivo, a fines de 1682, una Junta Superior de Comercio*”⁴²⁴.

Similar a la *Junta Superior de Comercio*⁴²⁵ va funcionar a Amèrica des del 1705 una *Junta de Restablecimiento del comercio*.⁴²⁶

⁴²³ “The use of the informal “writing obligatory” meant that debts could be transferred without the strict procedure required by local law. Oral evidence rules sought to accomplish identical goals. The rule permitting a passing of ownership without physical delivery overcame the difficulties associated with the geographic distances between transactors. And the factual test of agency permitted merchants engaged in transactions to extend their respective responsibilities directly through their agents without complicating the transaction by the addition of a third party to the sales relationship.” (Ibidem, p. 15)

⁴²⁴ Rubio, J., Sainz..., ob. cit., p. 96.

⁴²⁵ González Díez, E., “El Consulado..., ob. cit., p. 54.

Tant la *Junta Superior de Comercio* com la *Junta de Restablecimiento del comercio* podien nomenar subdelegats per tal que actuessin en nom de la Junta de comerç. Aquest fet ens porta a parlar d'un fur mercantil aliè a la corporació gremial.

Tanmateix, la jurisdicció consolar sofria determinades mancances⁴²⁷ que ocasionaren el naixement dels primers opositors a finals del segle XVIII. Es criticava el volum de competències que s'havien anat afegint al llarg dels anys i se senyalava la manca de rapidesa i economia dels Tribunals Consolars; producte segurament de la dificultat de nomenar jutges mercantils i de determinades formalitats legals que s'exigien.

A part d'això esmentat, cada Consolat funcionava segons els seus usos i pràctiques i per tant, no se seguia un sistema legal i únic imposat per tots els consolats. En darrer terme, es comencen a sentir queixes sobre la capacitat dels jutges. Tant juristes com clients es queixaven de la manca de coneixement del dret dels jutges. És a dir, coneixien la praxis dels negocis mercantils, però els mancava els coneixements jurídics.

A França⁴²⁸, la jurisdicció mercantil, que havia esdevingut durant segles aliena a la monarquia, va començar a vincular-se a l'estructura jurídica estatal, a partir de les disposicions legislatives de 1560 i 1563. Aquest fet va comportar que no fos la classe mercantil la que dirigís el desenvolupament econòmic, sinó la monarquia absoluta.

Aquesta política de la monarquia francesa es veié cimentada amb les Ordenances del comerç i les Ordenances sobre la marina de 1673 i 1681. El nostre jurista coneixia

⁴²⁶ La Junta de Restablecimiento tenia les funcions de: "*oír en justicia todos los pleitos y causas que estuviesen pendientes y que en adelante se ofreciesen en cualquier materia tocante a tráfico y comercio, o que tuviesen origen en él, así demandando como defendiendo y dando igualmente las providencias convenientes al mejor éxito del restablecimiento del comercio y manufacturas*". (Rubio, J., Sainz..., ob. cit., pp. 96-97)

⁴²⁷ Lorenzo Benito, vice-rector catedràtic de dret mercantil de la Universitat de Barcelona i advocat dels il·lustres col·legis de Barcelona i Madrid, en la conferència donada a Barcelona el 26 de novembre de 1904 en el Centre de Viatjants i representants del comerç i de la Indústria de Barcelona, exposa la seva opinió favorable a l'opció política d'abolició dels tribunals de comerç amb el Decret d'unificació de furs de 1868 i intenta convèncer al públic congregat a la conferència de l'error que suposaria tornar a posar en funcionament els tribunals de comerç. L'autor considera que s'hauria de seguir l'exemple anglès i imposar a Espanya un Jurat per la secció civil. (Benito, L., *Los Tribunales de Comercio*, Imprenta de "El viajante", Barcelona, 1905)

⁴²⁸ Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., pp. 68-71.

aquestes obres a través de publicacions posteriors per autors francesos, com l'obra titulada *Commentaire sur l'ordonnance de la Marine* de Valin que apareix citada en l'apartat de dret marítim del seu manual de dret mercantil.

Malauradament, Martí d'Eixalà no es pronuncia en el seu manual de dret mercantil sobre el funcionament dels Consolats a finals del segle XVIII i tampoc ens dóna la seva opinió respecte el manteniment d'aquests tribunals especials de comerç en el codi de comerç de 1829.

El Codi de comerç de 1829⁴²⁹ vindria a pal·liar aquests problemes de funcionament que arrastrava el vell Consolat. A nivell jurisdiccional el nou codi de comerç manté els Consolats com a tribunals especials mercantils, amb funcions⁴³⁰ estrictament jurídiques i no administratives o de qualsevol altre índole. Les qüestions administratives i de foment de l'economia del país es durien a terme en les Juntes de Comerç⁴³¹. En aquest

⁴²⁹ Referent a la continuïtat dels Consolats en el codi de comerç de 1829, Lorenzo Benito recorda que la institució del Consolat: “en 1829 se había extendido casi por toda la Península. Y por si algo faltaba, el Código del mismo año al confirmar la jurisdicción especial de los consulados ya existentes, dispuso, que por decretos especiales se creasen otros nuevos allí donde la extensión del tráfico, giro o industria fabril lo requiriese.” (Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., p. 11)

A nivell Europeu, a principis del segle XIX, els Consolats existien a Portugal, Itàlia, França, Bèlgica, Alemanya i Holanda. En canvi, a Anglaterra no funcionaven aquests tribunals de comerç. Pel que fa a l'evolució d'aquests Consolats en els països europeus esmentats veigis: Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., pp. 16-17 i Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., pp. 98-99.

Pel que fa al funcionament de la jurisdicció consolar en el codi de comerç francès de 1807 veigis: Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., pp. 81-84.

⁴³⁰ Separació de les funcions judicials i administratives a partir de l'entrada en vigor del codi de comerç. “El código de Comercio tomaba para sí las prescripciones y postulados fundamentales de las Ordenanzas del Consulado de Bilbao, recogía las ideas innovadoras y de progreso que la Universidad expresara repetidamente, conservaba la organización y distinción de servicios que su ilustrada aplicación había modelado, y con la distribución de las funciones administrativas a las Juntas de Comercio y de las atribuciones judiciales a los Tribunales de Comercio se acomodaba un estado más metódico y que satisfacía acaso mejor a las necesidades de la época.” (Guiard Larrauri, T., Torres López, M. i Elías Suárez, A.: *Las Ordenanzas...*, ob. cit., pp. 43-44.)

Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., p. 78.

⁴³¹ Alexandre Bacardí esmenta la necessitat d'unes Juntes de Comerç, ja que: “sin ellas el interés individual subsistirá a las grandes miras, y sabios proyectos que deben guiar la administración, pues ignorando esta lo que requería la prosperidad de este ramo, cedería fácilmente a las interesadas miras de algún comerciante que presentase cual saludables, medidas que únicamente dictara su amor propio.” Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., p. 57.

sentit, cal recordar que Martí d'Eixalà mantingué contacte amb la Junta de Comerç⁴³² de Barcelona degut sobretot a la seva condició de diputat a les Corts de Madrid.

D'entre els consolats existents en el segle XIX, el codi de comerç els divideix en dos grups segons el grau d'activitat econòmica de cadascun d'ells. En el primer grup s'hi encabien els consolats de: Barcelona, Bilbao, Cadis, la Corunya, Madrid, Màlaga, Palma de Mallorca, Santander, Sevilla i València. En el segon grup s'hi emmarcaven els consolats de: Alacant, Burgos, Cartagena, Granada, Jérez de la Frontera, Múrcia, Sanlúcar de Barrameda, Pamplona, San Sebastián i Saragossa. Tots aquests tribunals mercantils tenien competència només en el seu partit judicial, de tal manera que els tribunals ordinaris intervindrien en la resolució de conflictes mercantils en els territoris en què mancava un tribunal consolar. També la jurisdicció ordinària era competent per resoldre dels assumptes mercantils en segona i tercera instància⁴³³. El fet que els tribunals ordinaris fossin competents per conèixer de les apel·lacions va ser, per una banda, una novetat, i per altra, una contradicció argumental en contra de continuar mantenint una jurisdicció especial mercantil en primera instància. *“El legislador incurria en una contradicción, porque si el mantener una jurisdicción especial era la solución aconsejable, la postura consecuente hubiera sido conservarla hasta el final; si, por el contrario, la razón de sustraer a estos tribunales los asuntos en instancias superiores para llevarlos a la Audiencia era asegurar la justa aplicación de las leyes en las causas de mayor entidad económica, hay una sospecha latente sobre la eficiencia de los consulados...”*⁴³⁴

⁴³² En el capítol primer d'aquesta tesis, nota el peu número 81 s'explica els orígens i la dinàmica d'aquestes Junes de Comerç.

Vegis, González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 14-15, López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 155 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 57-59.

⁴³³ *“En las poblaciones de menor importancia se confiaba la jurisdicción mercantil a los jueces ordinarios; siendo también propio de esta jurisdicción las apelaciones en segunda y tercera instancia puesto que el propio Código las encomendaba en todo el Reino a las chancillerías y audiencias.”* (Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., p. 11)

Vegis: Langle Rubio, E., *“La jurisdicción...*, ob. cit., pp. 84-85.

⁴³⁴ Gacto Fernández, E., *Historia...*, ob. cit., p. 160.

També Emilio Langle Rubio critica el fet que la jurisdicció ordinària fos competent per conèixer en segones i terceres instàncies de resolucions judicials dictades en els tribunals consolars. *“Esto era desprestigiar el precedente de las Ordenanzas de Bilbao e imitar el modelo de Francia. Esto era, doctrinalmente, provocar escisiones de criterio sobre un mismo asunto y por ello restar autoridad a la administración de justicia; el fuero común y el especial tenían que diferir en el modo de enfocar y*

Tanmateix, el procediment mercantil havia de ser igual en tot tipus de tribunals, per tal d'aconseguir la brevetat del procés. Aquest procediment vindria regulat per la *Ley de Enjuiciamiento sobre los negocios y causas de Comercio*, de 24 de juliol de 1830. Tal com recorda Martí d'Eixalà: “*por enero de 1828 se nombró una comisión para que redactara el nuevo código, que fue promulgado en 29 de mayo de 1829, y completado en julio del año siguiente con la ley de enjuiciamiento.*”⁴³⁵

La llei d'enjudiciament de comerç establia la intervenció i assessorament obligatori dels lletrats en el procés de primera instància i dels procuradors en segones i terceres instàncies. És a dir, s'admet la intervenció dels advocats en els Tribunals de comerç. Aquest tribunal de comerç estava constituït per un Prior i dos cònsols⁴³⁶, els quals eren assessorats per un lletrat consultor⁴³⁷. Les demandes havien de ser escrites amb claredat i senzillesa, exposant la persona o persones contra les que s'interposa demanda, els fets, l'acció que s'exercita i la pretensió que es demana. Es permetia l'al·legació de les lleis, sense reproduir-les textualment, però es prohibia l'al·legació de cites doctrinals d'autors⁴³⁸, de lleis de dret romà i de legislació de països estrangers.

resolver las cuestiones judiciales. Sólo había un denominador común: el procedimiento. De acuerdo igualmente con el sistema napoleónico, quedó dispuesto –del mal el menos– que se atuvieran al rito mercantil los jueces ordinarios, las Chancillerías y Audiencias y los Consejos Supremos.” (Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., p. 85)

⁴³⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 63-64.

⁴³⁶ El codi de comerç de 1829 establia: “*el cargo de Prior anual y las funciones de los Cónsules duraderas por dos años, debiendo éstos renovarse en cada año por mitad. La reelección de jueces no era posible, sino después de transcurridos dos años desde que hubieran cesado.*” (Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., p. 90)

⁴³⁷ Lorenzo Benito ens diu que la *Ley de Enjuiciamiento sobre los negocios y causas de Comercio* establia la no responsabilitat del prior i dels cònsols si es conformaven amb el dictamen del lletrat consultor, i en canvi, si podien incórrer amb responsabilitat si s'apartaven de l'informe de l'assessor. Per això, el prior i els cònsols sovint firmaven allò que presentava el lletrat consultor, per evitar aquesta possible responsabilitat en l'administració de justícia. (Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., p. 13)

Sobre la figura del consultor lletrat vegis: Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., pp. 86-88.

⁴³⁸ Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., p. 95.

El tractament de la Llei d'enjudiciament de comerç, en les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà apareix sobretot en el capítol IV del llibre IV, titulat: “*de las pruebas en materia comercial*”⁴³⁹.

Martí d'Eixalà ens parla de sis tipus de prova⁴⁴⁰ en els negocis mercantils: els escrits, els testimonis, la confessió de part, el jurament, la inspecció o vista ocular i les presumpcions. D'aquests mitjans de prova cal subratllar que no tots produeixen el mateix efecte. Així, mentre que algunes proves, com per exemple les escriptures públiques, adquiriran força de prova plena, d'altres no aconseguiran justificar el fet i es consideraran semiplenes. Finalment, les presumpcions ens induiran a sospitar un determinat fet, però en cap cas una simple presumpció serà suficient per provar un fet. En tot cas, caldrà la concurrència de més d'una presumpció, per tal que en determinats casos pugui tenir els mateixos efectes que la prova.

Sobre l'exigència de la brevetat en el procés mercantil, Martí d'Eixalà és un clar defensor i així ens diu que: “*los trámites judiciales sean pesados o que multiplicarlos la cavilosidad a su arbitrio, se concibe la posibilidad de que la ley sea el mayor obstáculo para la marcha del comercio*”⁴⁴¹. Alhora de defensar l'agilitat en el procés mercantil, el nostre autor indica que el dret mercantil manté particularitats diferencials respecte del dret comú i civil i aquest fet s'ha de tenir en compte en la regulació de la llei mercantil i del seu procediment judicial. Així, suggereix que la llei mercantil: “*además de los dotes de precisión y claridad que son indispensables en todas las leyes, ha de reunir otras. En primer lugar no le conviene ni es una necesidad para ella mantenerse en la misma esfera de generalidad de la que por lo regular no deben salir las leyes comunes*”⁴⁴² i respecte el procediment judicial mercantil altra vegada apunta la brevetat i senzillesa. “*Si la brevedad y sencillez es conveniente en todas las causas, en las mercantiles es una necesidad de primer orden sentida*”⁴⁴³.

⁴³⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 404-408.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 404.

⁴⁴¹ *Ibidem*, p. 71.

⁴⁴² *Ibidem*, pp. 71-72.

⁴⁴³ *Ibidem*, p. 72.

Pel que fa a la delimitació competencial, el codi de comerç adopta un criteri objectiu⁴⁴⁴. De tal manera que els conflictes que sorgeixin dels negocis, contractes i operacions mercantils⁴⁴⁵ que puguin ser classificats com a actes de comerç s'haurien de subjectar a la jurisdicció mercantil. En resum, la subjecció al codi depenia de l'acte de comerç⁴⁴⁶ i no de si la persona era comerciant o tenia una altra professió. Aquesta delimitació objectiva és present en les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà. Per tant, el nostre autor defineix el dret mercantil com: “*el conjunto de disposiciones legales que regulan los actos de comercio, y dirimen las contestaciones que de los mismos se originan.*”⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ Francesco Galgano recorda que: “*El sistema subjetivo del derecho mercantil había sido el reflejo de esta clausura, que desde su origen, y durante toda la Edad Media, obedecía a la política de monopolio de las corporaciones mercantiles y, en la época de la monarquía absoluta, a las exigencias de control político sobre la actividad de los comerciantes.*” Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., p. 106

Convé recordar que la comissió reial de codificació va proposar un sistema subjectiu de Codi de Comerç, basat en què l'acte de comerç el dur a terme exclusivament les persones dedicades al comerç. En canvi, Sainz de Andino va proposar un sistema objectiu.

Art. 2 del Ccom de 1829: “*los que hagan accidentalmente alguna operación de comercio terrestre, no serán considerados comerciantes para el efecto de gozar de las prerrogativas y beneficios que a éstos están concedidos por razón de su profesión; sin perjuicio de quedar sujetos en cuanto a las controversias que ocurran sobre estas operaciones a las leyes y jurisdicción del comercio*”.

Art. 1119 del Ccom de 1829: “*La jurisdicción de los tribunales de comercio es privativa para toda contestación judicial sobre obligaciones y derechos procedentes de las negociaciones, contratos y operaciones mercantiles que van comprendidas en las disposiciones de este Código, teniendo los caracteres determinados en ellas para que sean calificadas de actos de comercio*”.

Ricardo Espejo e Hinojosa considera que el codi de comerç de 1829 es decantava pels comerciants. “*El sentido de legislación de clase que mantenía el Código de 1829 a favor de los comerciantes.*” Espejo e Hinojosa, R., *Crítica y reformas que deben introducirse en el vigente código de comercio español (22 agosto 1885), con un apéndice sobre Historia del Derecho Mercantil*, Granada, 1907, p. 67.

Vegis: Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., pp. 91-95.

⁴⁴⁵ Lorenzo Benito menciona el fet que l'àmbit competencial del dret mercantil contingut en el codi de comerç de 1829 i 1885 era molt més ampli que el mantingut en segles anteriors. “*El comercio invade hoy la vida económica por entero. Mientras el derecho mercantil estaba formado, antes tan sólo, por una serie de costumbres que afectaban a la navegación y al crédito, hoy abarca la actividad humana por completo; porque tened en cuenta que a tenor de lo que determinan los actuales Códigos de comercio, no sólo la industria comercial entra dentro de lo que se llaman leyes mercantiles, sino que la vida toda de la Industria se conceptúa como uno de los fenómenos de la vida mercantil. El Código de Comercio vigente, lo mismo que el derogado lo declara al decir que es mercantil la compraventa de cosas muebles para revenderlas, bien en la misma forma que se compraron o bien en otra diferente, con intención de lucrarse en la reventa.*” (Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., pp. 20-21)

⁴⁴⁶ González Huebra esmenta que per qualificar un document de mercantil, cal que procedeixi d'una operació mercantil. (González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 287-288.)

⁴⁴⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 9.

En el capítol I del llibre II del manual de dret mercantil, s'explica les característiques dels actes mercantils⁴⁴⁸, “*directa o indirectamente tienden a producir el hecho comercio*”⁴⁴⁹ i les classes de contractes mercantils, tot seguint la normativa del Codi de comerç de 1829. En la classificació dels contractes mercantils es dibuixen tres principals branques que es ramifiquen amb tota la tipologia contractual. Com a contractes fonamentals del comerç s'hi enumeren: el contracte de compravenda, permuta i de canvi. Entre els contractes auxiliars, que es diferenciarien segons siguin auxiliars al comerç marítim, terrestre o el comerç en general, s'hi englobaran: els contractes de préstec a la grossa o a risc marítim, noliejament, assegurances marítimes, assegurances de conduccions terrestres, contractes en què intervé el que s'encarrega del transport de mercaderies i el que es compromet a efectuar-ho per terra o per rius o canals navegables, societat, finançament, aval, dipòsit i préstec simple. Un tercer grup estaria format per aquells contractes que resultin d'admetre els serveis de les persones auxiliars. Finalment, es pot parlar d'un quart grup que sorgiria de les obligacions que neixen dels naufragis⁴⁵⁰ i averies; els quasicontractes. Ara bé, tots aquests contractes es consideraran mercantils sempre que: “*tenga por objeto una operación de comercio*”⁴⁵¹.

Aquesta tipologia dels actes mercantils s'exposa amb claredat en els apunts d'Alexandre Novellas:

“*Lección 124ª*”

De los actos que se consideran mercantiles.- Pueden distribuirse en las siguientes clases: 1a) Contratos fundamentales del comercio.- 2a) Contratos auxiliares del comercio en general.- 3a) Contratos auxiliares del comercio terrestre.- 4a) Contratos auxiliares del comercio en lo Marítimo.- 5a) Contratos que resultan de valerse el comerciante de los servicios de ciertas personas.- Hay además algunas obligaciones que dimanar de ciertos hechos o accidentes que podríamos llamar Cuasicontratos.”⁴⁵²

⁴⁴⁸ Pel que fa als actes mercantils per naturalesa, vegis: Bacardí, A., *Tratado del Derecho Mercantil de España*, Imprenta de Benito Espona, Barcelona, 1840, pp. 7-8.

⁴⁴⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 74.

⁴⁵⁰ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 535-539.

⁴⁵¹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 78.

⁴⁵² BC. Manuscrit 696: “*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalà, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*” (Es tracta d'uns apunts d'Alexandre Novellas)

Destaca el fet que Martí d'Eixalà considera el dret mercantil com un dret excepcional⁴⁵³ i supletori al dret comú. “*Dado el objeto del derecho mercantil consiste en regular directa o indirectamente ciertos contratos y fijar sus consecuencias, tenemos que ha de ser o un derecho excepcional respeto de las leyes comunes o bien un derecho supletorio, o excepcional y supletorio a la vez.*”⁴⁵⁴ També argumenta que els actes mercantils són molt més àgils que els civils i per tant, no poden estar subjectes a les mateixes formalitats⁴⁵⁵. Aquesta postura ens fa pensar que l'autor català estaria d'acord a mantenir una jurisdicció especial mercantil per regular els litigis mercantils.

De fet, Emilio Langle Rubio cita el nostre jurista com un dels tractadistes que lloa el codi de comerç de 1829, malgrat hi manqui la originalitat, a causa de seguir el precedent francès. “*Se reprueba que imitara con tanta exactitud el figurín francés: como un calco servil –dice algún escritor, andaluz exagerado. Martí de Eixalá, que tal vez compartía este juicio, no dejó de reconocer que aventajó a su modelo en muchos puntos, se apartó algo de él en cuanto al método, satisfizo una necesidad social y tropezó con importantes dificultades que atenúan ciertos defectos.*”⁴⁵⁶

Tota aquesta regulació de la jurisdicció mercantil tindria el seu punt i final amb la promulgació del *Decreto de unificación de fueros*⁴⁵⁷ de 6 de desembre de 1868, en el qual s'establí els tribunals ordinaris com a únics competents per conèixer dels assumptes mercantils.

⁴⁵³ El codi de comerç de 1829 establia que el dret mercantil era un dret excepcional al dret civil. Tanmateix, els conflictes de competència aviat sorgiren, causant: “*inacabables excepciones de incompetencia, que por su bagaje de lentitudes y de gastos en el proceso, fueron el tumor maligno de aquella administración de justicia.*” (Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., p. 94)

⁴⁵⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 9-10.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 42.

⁴⁵⁶ Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., p. 96.

⁴⁵⁷ Vegis: Benito, L., *Los Tribunales...*, ob. cit., p. 11 i Langle Rubio, E., “La jurisdicción...”, ob. cit., pp. 97-98.

4.3.3 EL REGISTRE MERCANTIL

Respecte a la matriculació dels comerciants en els consolats, el projecte de la comissió⁴⁵⁸ reial de codificació no va adoptar el fet de la matriculació com a requisit necessari per considerar a un individu comerciant, sinó que va establir una sèrie de requisits per qualificar a una determinada persona com a comerciant i conseqüentment que es vegi beneficiat de les franquícies, prerrogatives i altres drets que atorga el ser comerciant. Tanmateix, el codi de comerç promulgat, si que inclou la matriculació⁴⁵⁹ com a requisit necessari per considerar a un individu comerciant. A més, es requereix que la seva ocupació professional estigui vinculada amb el tràfic mercantil. Aquesta matriculació tal com explica el nostre autor: “*forma parte del registro general de comercio, a cargo antes de los secretarios de las intendencias, y hoy de las jefaturas políticas*”⁴⁶⁰.

El registre mercantil⁴⁶¹ de caràcter general fou una novetat legislativa en el dret mercantil espanyol, tot i que els tipus d’inscripcions registrals ja eren conegudes amb anterioritat a la publicació del codi de comerç. Aquestes possibles inscripcions registrals consistien en la matrícula general de comerciants o en el registre de documents.

Els documents⁴⁶² que el codi de comerç obligava registrar eren: les escriptures de societat, les cartes dotals, les capitulacions matrimonials i els poders atorgats a factors i

⁴⁵⁸ “*La falta de un precedente inmediato se advierte en relación con el mismo Proyecto de la Comisión Real de 1828, que omitió cualquier referencia a la institución registral y, más concretamente, a la matrícula de comerciantes.*” (Menéndez Menéndez, A., “El registro mercantil español. Formación y desarrollo”, *Leyes hipotecarias y registrales de España. Fuentes y evolución*, tom IV, Madrid, 1974, pp. 11-40.)

⁴⁵⁹ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 38-42.

“*Art. 1º - De los que son tenidos por comerciantes. Se reputan en derecho tales los que no careciendo de capacidad legal para ejercer el comercio, tienen por ocupación habitual y ordinaria el tráfico mercantil, fundado en él su estado político, y se han inscrito en la matrícula de comerciantes*” (Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 89)

⁴⁶⁰ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 93.

⁴⁶¹ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 38.

⁴⁶² Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., p. 6.

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 42-43.

dependents. El registre d'aquests documents no esdevingué un fet innovador, sinó que la tradició jurídica mercantil ja imposava la seva exposició pública. Per exemple, les disposicions de les Ordenances de Bilbao contemplaven el dipòsit de les escriptures de constitució de les societats en l'Arxiu del Consolat per la seva exhibició. Un altra font que disposava aquesta publicitat de les escriptures de societat és el Reglament de Comerç de les Corts de Navarra de 5 de març de 1828. I finalment, en matèria de poders atorgats, el precedent legislatiu se situa en una ordenança dels magistrats de Barcelona de 1478.

Seguint les explicacions de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, s'observa que la matrícula no només és un requisit necessari per considerar a una persona comerciant, sinó també un deure jurídic de tot aquell que exerciti de forma habitual el comerç. Martí d'Eixalà⁴⁶³ ens fa reflexionar entorn els casos de la manca d'inscripció per part dels comerciants. En aquests casos, opina que la falta d'inscripció no nega la qualitat de comerciant a l'individu i aquells actes jurídics que hagi realitzat vinculats amb el comerç hauran d'estar subjectes a llei mercantil i si es dóna el cas jutjats per la jurisdicció mercantil. En aquest sentit, cal esmentar que la doctrina que ha estudiat l'eficàcia de la inscripció registral en el codi de comerç arriba a la conclusió que la inscripció té els efectes de simple publicitat i notícia⁴⁶⁴.

Els efectes de la manca d'inscripció dels documents de registre obligatori consistien en el perjudici dels drets adquirits pels documents i una multa pecuniària. Per exemple, la manca d'inscripció de les capitulacions matrimonials ocasionava la pèrdua del dret de prelació de la muller en els casos de fallida del comerciant. L'opinió de Martí d'Eixalà es decanta per la necessitat de publicitat dels documents que marca el codi de comerç de 1829. En el manual de dret mercantil argumenta que: *“la notoriedad de las cartas dotales y capitulaciones matrimoniales es conveniente para que el comerciante no alcance mayor crédito del que corresponda, según el líquido de sus bienes y capitales.”*⁴⁶⁵

⁴⁶³ “No podrá el mismo que ha burlado la ley omitiendo la inscripción, alegar esta falta, apoyándose en que no tiene la calidad de comerciante, para negar la calidad de mercantil a un préstamo, a un depósito, a una operación de giro”. (Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 94)

⁴⁶⁴ Menéndez Menéndez, A., “El registro...”, ob. cit., p. 22.

⁴⁶⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 95.

Si l'omissió de la inscripció afectava a les escriptures de societat o de poders aleshores aquestes escriptures eren ineficaces entre els atorgants. És a dir, els membres constituents de la societat no podien fer valdre la seva condició de soci. Tanmateix, encara que la societat no s'hagués inscrit en el registre mercantil, la llei no aturava el seu naixement i funcionament. Per tant, el codi de comerç no atura la constitució de la societat, però sí frena que els socis puguin actuar com a tals.

Aquesta limitació d'actuació dels socis que formen part d'una societat no inscrita al registre és criticada per Martí d'Eixalà. Pel jurista català els socis han de continuar gaudint de la seva condició de soci i així, per exemple poden demanar la divisió de les coses comuns. El fet que el codi de comerç tathi d'ineficaces les actuacions que realitzi la societat vers terceres persones i en general la posada en acció dels drets de societat és contrària el punt de vista de Martí d'Eixalà. *“Nos abstenemos de calificar una disposición, que aplicada rigurosamente por los tribunales vendría a parar en muchos casos a privar de toda su fortuna a los que contrajeron una sociedad irregular, atendido que al poco tiempo de haber comenzado sus operaciones una casa de comercio, pueden montar sus créditos tanto o mas que el capital.”*⁴⁶⁶

Tanmateix, el codi de comerç espanyol fa un pas endavant en reconèixer l'existència de la societat a favor de tercers de bona fe. És a dir, els tercers no es podran veure perjudicats per la manca d'inscripció de la societat, de la rescissió parcial del contracte de societat, de la dissolució de la societat o de l'acomiadament del dependent apoderat, entre d'altres casos. La legislació anterior a la codificació, per exemple *l'Ordonnance du Commerce* de 1673, adoptava la via de la nul·litat. Sainz de Andino, seguint el codi de comerç francès i el *Cours de droit commercial* de Pardessus, admet en el codi de comerç de 1829 els efectes de la societat vers tercers.

Aquest punt de referència francès que va seguir Sainz de Andino alhora de redactar el codi de comerç espanyol és molt present en les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà i per això Emilio Langle Rubio menciona que: *“enseñaban*

⁴⁶⁶ Ibidem, pp. 188-189.

los antiguos maestros Martí de Eixalá y Silvela que, en la formación del Código de Sáinz de Andino, habían entrado el Código de Comercio de 1807 y el “Curso de Derecho Comercial” de Pardessus”⁴⁶⁷.

La rellevància de l’obra mercantil de Martí d’Eixalà es deixa divisar en aquest tema del registre públic comercial del codi de comerç espanyol de 1829. Aurelio Menéndez Menéndez, catedràtic de Dret Mercantil de la Universitat Autònoma de Madrid, cita la doctrina de Martí d’Eixalà⁴⁶⁸ i la d’altres autors d’obres mercantils per explicar l’evolució de les lleis registrals d’Espanya.

4.3.4 LA LLENGUA CATALANA EN LA COMPTABILITAT MERCANTIL

El codi de comerç obliga als comerciants a portar el dia la comptabilitat mercantil a través del llibre⁴⁶⁹ diari⁴⁷⁰, el llibre major o de comptes corrent i el llibre d’inventaris.

Tanmateix, el codi de comerç de 1829 limitava les operacions mercantils que calia anotar. Ja que, únicament, calia anotar: *“todas las operaciones que haga el comerciante en su tráfico”*⁴⁷¹. Per tant, no s’ anotaven aquelles altres adquisicions de capital per part del comerciant que milloraven la seva situació econòmica o patrimonial, com per

⁴⁶⁷ Langle Rubio, E., “La jurisdicción..., ob. cit., p. 79.

⁴⁶⁸ Menéndez Menéndez, A., “El registro..., ob. cit., p. 21.

⁴⁶⁹ La confecció dels llibres comercials ja era una pràctica seguida pels comerciants amb anterioritat a l’aprovació del codi de comerç de 1829. Els llibres que utilitzaven les companyies bilbaïnes eren: *“libro borrador para anotar las cantidades que los socios detraen para su sustento, libro del menudeo o venta por menor de la casa, libro de negociaciones de letras de cambio, los llamados libros de contraste, borradores de algunos libros obligatorios, libros de seguros, cuando esta actividad era principal en las de la compañía, el libro de caja, destinado a recoger día por día las entradas y salidas del dinero de las arcas sociales, etc. En alguna escritura se nos informa de un “libro de cuentas con conventos”, y en los casos aislados de sociedades de estructura más complicada, en las que se institucionaliza la celebración de reuniones de socios, aparecen los libros de acuerdos de las juntas de la compañía.”* (Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., p. 193)

De fet, a nivell comptable, les Ordenances de Bilbao obligaven als comerciants majoristes a elaborar un llibre balanç com a mínim cada tres anys. (Ibidem, p. 195)

La redacció dels llibres de comptabilitat generalment era duta a terme pels mateixos comerciants i per tant no era habitual encarregar la seva confecció a un dependent de la companyia. (Ibidem, p. 194).

⁴⁷⁰ Respecte les anotacions en el llibre diari, vegis: González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 46-47.

⁴⁷¹ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 47.

exemple: donacions, herències, vendes de béns... Per això, González Huebra⁴⁷² manifesta el seu desacord en la redacció d'aquesta part del codi de comerç. Segons González Huebra, caldria seguir l'opció legislativa del jurista francès Pardessus⁴⁷³, i, per tant, precisar tots els assentaments registrals. Aquesta opció legislativa també és defensada per Martí d'Eixalà: *“Creemos que el comerciante debe anotar en el diario cuanto cobra y paga, y cualquiera deuda que contraiga o crédito que adquiriera, aunque la causa no sea acto mercantil; por ejemplo las cantidades que recibe por venta de bienes raíces o a título de donación o manda, lo que paga por compra de tales bienes, o por causa de matrimonio de alguno de sus hijos etc.”*⁴⁷⁴

Pel que fa a la conservació dels llibres mercantils, Alexandre Bacardí⁴⁷⁵ comenta que el codi de comerç francès limitava aquesta conservació en deu anys, mentre que el codi de comerç espanyol imposava l'obligació de conservació d'aquests llibres fins a la liquidació del negoci i les dependències mercantils.

Evidentment, es podria donar el cas que la redacció d'aquests llibres estigués escrita en alguna llengua diferent a l'espanyol, tenint present la diversitat lingüística de l'Estat espanyol. Tanmateix, la llei és taxativa i considera com vici que poden incórrer els esmentats llibres si es redacten en altra idioma que no sigui el castellà. D'aquesta manera, després d'enumerar els cinc vicis principals que poden afectar els llibres (no verificar els assentaments en les dates i segons l'ordre de les respectives operacions; deixar blancs o buits; les interlineacions i raspadures, havent de salvar-se amb un nou assentament qualsevol omissió o error que s'adverteixi; la tatxa d'un assentament; mutilar alguna part del llibre, o arrancar alguna fulla, o bé alterar l'enquadernació o foliació), el Codi de comerç de 1829 preveia com a fet incorrecte l'escriure algun dels llibres esmentats en altra llengua diferent al castellà⁴⁷⁶. En aquests casos, el llibre continua tenint validesa, però el comerciant incórrer en una falta. Tal com indica Martí

⁴⁷²Ibidem, p. 47.

⁴⁷³ Pardessus, J. M., *Cours de Droit Commercial*, société belge de librairie, volum I, Bruxelles, 1842, p. 47.

⁴⁷⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 98.

⁴⁷⁵ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., p. 47.

⁴⁷⁶ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., p. 8.

d'Eixalà: *“Hay un defecto que, si bien no priva de su fuerza al libro, hace culpable al comerciante, y es el hallarse aquel extendido en un idioma distinto del español, aun cuando fuere dialecto especial de una de las provincias de la monarquía”*⁴⁷⁷.

Martí d'Eixalà ens explica que la imposició del castellà a tot l'Estat espanyol respon als següents motius: *“evitar la pérdida de tiempo y los gastos considerables que trajera la traducción en caso de quiebra u otro juicio universal”*⁴⁷⁸.

Respecte la sanció imposada, el codi de comerç preveu que el defecte en l'idioma dels llibres serà castigat amb: *“una multa que no bajará de 1,000 rs. vn., ni pasará de 6,000, y además debe mandar hacer a sus expensas la traducción de los libros al idioma español”*⁴⁷⁹.

La imposició de la llengua castellana contradiu el passat històric de la pràctica mercantil. El raonament d'aquesta afirmació respon a què els comerciants sempre s'havien expressat en la llengua que els hi era més propera. Se sap que a l'Edat Mitjana la cultura mercantil es difonia a través de les llengües vulgars⁴⁸⁰ i no del clàssic llatí. Prova d'això és el Llibre del Consolat de Mar, escrit en llengua catalana i traduït posteriorment en altres idiomes per una major difusió.

Carlos Petit comenta aquest caire casolà del dret mercantil que s'allunyava de formulacions doctrinals nascudes en les velles universitats. *“Los conocimientos mercantiles, históricamente alejados de la Universidad, o, lo que es lo mismo,*

⁴⁷⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 101.

⁴⁷⁸ *Ibidem*, p. 101.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, p. 101.

⁴⁸⁰ Sobre les llengües vulgars que divulgaven les pràctiques mercantils se sap que: *“en el siglo XVI los idiomas más usados por el género mercantil han sido el alemán (323 títulos), el italiano (214 títulos) y el francés (162 títulos) frente a 59 títulos en latín, que así ocupa la séptima posición en la tabla de producción total según lenguas”* (Petit, C., “Mercatura...”, ob. cit., p. 40)

Carlos Petit comenta que aquests autors d'obres mercantils de l'Edat Mitjana: *“justificaron, a veces, como los viejos teólogos aunque probablemente por razones muy diversas, el uso de la lengua vernácula para la confección de sus escritos.”* (*Ibidem*, p. 40)

elaborados y transmitidos en el marco de la casa como aún veremos, tuvieron pronto en el vulgar su medio natural de expresión.”⁴⁸¹

Per tant, el legislador espanyol en imposar que els llibres de comptabilitat siguin escrits en llengua castellana, adopta una decisió autoritària que no respon a la pràctica mercantil. A més, en cas que els llibres de comptabilitat haguessis de ser objecte de prova judicial en un procés mercantil, els òrgans jurisdiccionals competents serien els del partit judicial on es localitza l'establiment mercantil o el domicili del comerciant; és a dir, el procés se seguiria en la mateixa comunitat autònoma on s'han redactat els llibres. Es fa estrany pensar que la llengua catalana no fos coneguda pels jutges i per altra personal judicial en els mateixos tribunals catalans; especialment tenint present que fins la promulgació del codi de comerç de 1829, el Llibre del Consolat de Mar s'estava aplicant en els tribunals catalans. *“En las plazas mercantiles de la antigua corona de Aragón, donde por lo que mira al comercio marítimo se daba la preferencia al Libro del Consulado, en cuanto sus disposiciones alcanzaran, o no hubiesen caído en desuso.*”⁴⁸²

Martí d'Eixalà no expressa la seva opinió vers la sanció pecuniària que imposa el Codi de comerç als comerciants que escriuen els llibres comercials en llengua diferent al castellà, sinó que tant sols es limita a explicar el contingut del codi. Tenint en compte que en altres ocasions critica a peu de pàgina el contingut o les mancances del codi de comerç, hem d'entendre el seu silenci com un assentiment favorable a la sanció pecuniària.

El codi de comerç francès exigia la confecció de dos llibres: el llibre diari i el llibre major. Aquests havien de ser rubricats i visats tots els anys per un dels jutges dels Tribunals de comerç, o per l'Alcalde o un Tinent Alcalde, en la forma ordinària i sense que s'hagués d'abonar cap taxa. En canvi, pel que fa al llibre copiador no s'exigia cap tipus de formalitat.

⁴⁸¹ Ibidem, p. 39.

⁴⁸² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 63.

Els llibres no tenien un caràcter tant reservat com en el cas espanyol i el jutge podia revisar-los i ordenar que fossin portats al despatx del Jutjat. En determinats casos, si el jutge apreciava que hi havia divergències en els llibres, tenia la potestat de deixar constància de les parts que li interessaven o inclòs podia manar portar els llibres al jutjat.

4.3.5 LES FONTS DEL DRET MERCANTIL

Fins la promulgació del codi de comerç de 1829 les costums mercantils estaven reflectides en un ventall de codis jurídics d'èpoques distants que havien sobreviscut en funció de la concordança entre els usos o pràctiques comercials regulades i la realitat mercantil.

Respecte la normativa prèvia al codi de comerç, es pot mencionar les Ordenances que eren privilegis reials, com per exemple les Ordenances de Bilbao. Aquestes ordenances consolars regulaven les noves matèries o aquelles noves situacions del tràfic mercantil que necessitaven ser normativitzades. A part d'aquest cos jurídic, els comerciants es servien del Llibre del Consolat de Mar, de les Partidas i inclòs dels textos romans.

Pel que fa a la normativa aplicable, la jurisdicció mercantil buscava la regla principal en primer terme, és a dir, la més propera al cas en qüestió i després acudia a la regla secundària de forma supletòria. Alhora de buscar aquesta regla principal els juristes comerciants buscaven en els textos jurídics de dret reial, dret civil o dret consolar. Per tant, no es dóna preferència a la normativa consolar vers la civil o reial o a l'inrevés. Per exemple, s'utilitzava la Llei de Partidas o el Digest de Justinià alhora de delimitar els drets i obligacions del venedor i del comprador.

A partir de l'entrada en vigor del Codi de comerç es posarà fi aquest sistema desordenat i dens de fonts, per donar entrada a un únic cos de dret mercantil, el Codi de comerç de 1829. Seguint una tendència liberal i independent, el dret mercantil apareixerà normativitzat com un dret excepcional i separat del civil. És a dir, un conjunt de lleis comercials que representen una excepció al Dret civil o comú.

El nostre jurista, seguint el fil dels redactors del codi de comerç, considera el dret mercantil com un dret excepcional al dret civil i alhora un dret suplementari al dret civil⁴⁸³. Es parla de dret excepcional, ja que “*modifica ciertos principios que las leyes civiles establecen*”⁴⁸⁴ i es cataloga com a dret suplementari pel fet de què “*dispone sobre los actos legales de los que estas no se han ocupado, o decide casos que las mismas abandonan a la jurisprudencia*”⁴⁸⁵.

Aquesta idea del dret mercantil en relació amb el dret civil, segons Martí d’Eixalà, és explicada per González Huebra en el seu *Curso de derecho mercantil*. “*El derecho mercantil, como ha dicho un jurisconsulto (*)[referint-se a Martí d’Eixalà] es a la vez excepción y complemento del civil, en materia de convenciones.*”⁴⁸⁶

Aquesta visió del dret mercantil com a dret especial i separat del dret civil, fou també defensada a finals del segle XIX pel jurista alemany Levin Goldschmidt⁴⁸⁷.

A més, Martí d’Eixalà argumenta que la llei mercantil, per tal de servir amb eficàcia el tràfic comercial, és necessari que entri en contacte amb els casos particulars si vol establir una llei general congruent. Tanmateix, el tràfic mercantil normalment sempre ha seguit uns mateixos usos o pràctiques comercials i aquest fet és beneficiós per normativitzar el dret mercantil. “*A diferencia de los actos legales que corresponden al derecho común, los mercantiles son en corto número, y si bien es verdad que admiten modificaciones a voluntad de las partes, estas modificaciones son limitadas por la regularidad que se observan en los usos del comercio*”⁴⁸⁸.

Les vinculacions entre el dret civil i el dret mercantil també es deixen entreveure en la planificació de les assignatures per l’estudi de Jurisprudència. Així, en la Instrucció de

⁴⁸³ Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., p. 15 i 23.

⁴⁸⁴ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 65.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, p. 65.

⁴⁸⁶ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 89.

⁴⁸⁷ Levin Goldschmidt va participar en els treballs preparatoris del BGB i va constituir a Berlín una càtedra de dret mercantil. Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., p. 25-27.

⁴⁸⁸ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 72.

1842 es preveu que pel segon curs de Jurisprudència s'estudiï *Elementos de historia y del derecho civil y mercantil de España*. Alhora d'argumentar el perquè de l'estudi conjunt d'aquestes tres matèries, la Instrucció de 1842 esmenta que: *“No hay necesidad de separar el derecho civil del de comercio, sino que por el contrario convendría mucho que los profesores uniesen entrambas enseñanzas, porque siendo el derecho mercantil una especialidad del común, importa en estos cursos elementales advertir de la excepción al fin de cada título o tratado, proporcionándose así, no sólo una grande economía de tiempo, sino mayor facilidad para la comprensión de los alumnos y para la retención o recuerdo aprendido.”*⁴⁸⁹

Una vegada exposat aquesta separació del dret mercantil vers el dret civil, ens queda apuntar l'ordre de prelación de fonts en el dret mercantil. Referent això, cal dir que alhora de resoldre un litigi els juristes haurien de tenir en compte en primer lloc el codi de comerç i en segon lloc les fonts del Dret civil, és a dir, llei civil, costum i principis generals. Aquest ordre de prelación de fonts s'extreu de la introducció al Codi de comerç de 1829. *“El código de comercio es la colección de las reglas para el comercio de toda la monarquía; pero no las comprende todas: el comercio es solo una rama de las especulaciones humanas, y la ley que la rige es una ley excepcional, y por consiguiente hay que recurrir para todos los casos que no ha previsto al derecho común, que contiene los principios generales de la justicia y equidad”*⁴⁹⁰.

Malauradament el codi de comerç de 1829 només parla de les fonts del dret mercantil en aquest paràgraf de la introducció. Potser aquest fet sigui la causa que Martí d'Eixalà no cita en cap part del seu manual de dret mercantil l'ordre de prelación de fonts per resoldre les causes judicials. Si bé, s'interessa per esbrinar els principis dels quals han sorgit les lleis mercantils.

Breument, es farà menció a continuació d'aquestes bases o principis dels quals han sorgit les disposicions mercantils. Martí d'Eixalà parla de la intel·ligència, dels mitjans i de les pors del país per desenvolupar el tràfic comercial. Intel·ligència que estarà

⁴⁸⁹ Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 178.

⁴⁹⁰ Introducció al Codi de comerç de 1829. (VVAA: *Código de comercio*, impremta i llibreria d'Ignasi Boix, Madrid, 1846, p.8)

subjecte als il·lustrats, a les especulacions, a les pràctiques i a la llibertat del comerciant. Respecte els mitjans, l'autor català vol referir-se a tot allò requerit pel comerç, des del transport del capital fins a la posició geogràfica dels mitjans de producció. I quines són les pors en el comerç?

Els temors serien aquelles situacions fora de l'òrbita del comerciant; que amenaçarien el tràfic comercial i alhora podrien posar fi a l'activitat mercantil. Es citen vuit causes perjudicials: incidents, casos fortuïts, injustícies, disturbis interiors, generalitat en les disposicions legals, dificultat de provar certs actes, dilacions judicials i actes de mala fe. Així, la llei mercantil tenint present aquestes dificultats que pot travessar el comerç ha d'intentar pal·liar en la mesura del possible els efectes negatius.

Per solucionar o mitigar els efectes de les circumstàncies imprevistes, Martí d'Eixalà recorda que: *“el derecho mercantil no puede impedir los accidentes o casos fortuitos, ni dar camino para preverlos; pero cabe dentro de su poder mitigar sus efectos en ciertos casos, distribuyendo entre varias personas la pérdida que pesando sobre uno solo fuera insoportable”*⁴⁹¹ i pel que fa als problemes legals, apart d'aconseguir la brevetat i senzillesa en el procés judicial, cal que *“las leyes mercantiles, sin perjuicio de sentar las reglas fundamentales por las que han de juzgarse los diferentes actos de comercio, han de descender a los varios casos que pueden ocurrir, así en la celebración, como en la ejecución o inejecución de cada uno de los contratos, si bien que generalizando en lo posible semejantes casos.”*⁴⁹²

De la lectura d'aquest capítol III del manual de dret mercantil, titulat: *“Investigación de los principios de donde derivan las leyes mercantiles”*, es pot observar que Martí d'Eixalà coneixia la pràctica mercantil i quina era la problemàtica social dels comerciants. Per altra banda, es desprèn el seu tarannà filosòfic, virtut que sempre conreà l'autor i que en aquest capítol ens deixa gustejar.

⁴⁹¹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 71.

⁴⁹² *Ibidem*, p. 72.

4.3.6 ELS CONTRACTES MERCANTILS

L'art. 244 del codi de comerç de 1829 ens diu que: *“para que el contrato de comercio produzca acción, es indispensable que verse sobre un objeto efectivo, real y determinado del comercio. Diferenciándose únicamente los contratos por derecho civil, y los mercantiles en el objeto sobre que versan.”*⁴⁹³ En aquest sentit, Martí d'Eixalà esmenta que podran ser objecte dels contractes mercantils: les coses mobles, els drets, l'ús de les naus, certs fets o serveis i els riscos relacionats amb el transport terrestre i marítim.

Així doncs, en el tema de la contractació mercantil⁴⁹⁴ les connexions amb el dret civil són evidents, des de l'objecte propi del contracte, que haurà de ser pròpiament comercial per desvincular-se de la legislació civil, fins la capacitat de les parts contractants que hauran de complir les disposicions legislatives civils.

La legislació mercantil seguia els principis civils en tema de contractació per part de la dona casada i per tant, exigia que aquesta tingués la corresponent autorització marital abans d'iniciar una compravenda o altra obligació mercantil. Aquesta llicència podia ser general per tota una classe de negocis o especial per un determinat cas. També era requisit indispensable que la muller tingués com a mínim vint anys.

Ara bé, es podia donar el cas que la dona estigués separada legítimament del marit i per tant, en no trobar-se sota la seva potestat no es requeria llicència per exercir la professió mercantil.

La llei mercantil volia protegir en tot moment la voluntat del marit, però també als tercers afectats pels contractes mercantils celebrats per la dona. Per això, es permetia que el marit pogués revocar aquesta autorització, però les circumstàncies del cas decidrien els efectes més o menys pròxims en què tindria efecte la revocació.

⁴⁹³ VVAA: *Código...*, ob. cit., pp. 53-54.

⁴⁹⁴ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 88-173.

Pablo González Huebra ens comenta que, en cas que la dona casada comerciï, quedarien subjectes els béns ganancials i els béns dotals, però no els béns del marit o els béns comuns. Respecte això, el professor universitari de Madrid i Salamanca apunta l'opinió de Martí d'Eixalà, el qual considera que és injust que quedin afectats els béns dotals de la dona. També explica l'opinió de Vicente i Caravantes⁴⁹⁵, el qual està conforme amb el contingut de la llei. Finalment, González Huebra⁴⁹⁶ presenta la seva visió vers aquesta subjecció dels béns a les actuacions de la dona casada i conclou que cal diferenciar entre els béns ganancials i els béns comuns.

Alexandre Bacardi⁴⁹⁷ també esmenta el fet que la dona casada només pogués disposar dels seus propis béns, dels béns dotals i dels drets que ambdós cònjuges tinguessin a la comunitat social. Per tant, la dona no podia gravar o hipotecar els béns del seu marit ni els que pertanyessin a ambdós cònjuges, a no ser que s'hagués autoritzat expressament per això.

A França⁴⁹⁸, la dona també necessita la llicència del seu marit per comerciar, la qual es pot concedir expressa o tàcitament. La dona, si comercia, pot subjectar els seu béns i els béns de la societat de ganancials. Concretament, s'estableix que les dones pugin hipotecar, alienar i empenyorar els seus immobles. Tanmateix, si estiguessin casades sota el règim dotal no poden hipotecar ni alienar els béns dotals, excepte en els casos que compleixen les formalitats establertes pel codi de comerç francès.

Segons la legislació francesa, pot el menor i major de 18 anys exercir el comerç, sempre que tingui autorització del seu pare, o a falta d'aquest, de la seva mare, o si tampoc és possible, del consell de família, autoritzat pel Tribunal civil, havent de publicar-se el

⁴⁹⁵ José Vicente Caravantes fou un jurista del segle XIX, autor de l'obra: *Tratado histórico, crítico, filosófico, de los procedimientos judiciales en materia civil, según la nueva ley de Enjuiciamiento, con sus correspondientes formularios* de 1856-1867 (obra també editada a Hispanoamèrica durant els anys 1859-1879). A més, va coordinar la publicació d'altres obres legislatives com: *Código de Comercio* (1850), *Código Penal* (1851), *Febrero reformado* (1852), *Tratado de los procedimientos en los Juzgados Militares* (1853), *Tratado de los procedimientos judiciales en materia civil* (1856-67) i *Causas Célebres* (1858). (Palau i Dulcet, A., *Manual del librero hispanoamericano*, tomo III, J. M. Viader impressor, Barcelona, Madrid, 1950, p. 149.)

⁴⁹⁶ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 25-29.

⁴⁹⁷ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 30-32.

⁴⁹⁸ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum I, pp. 35-38.

consentiment donat pels pares, registrant-se a l'efecte i exposat al públic en el Tribunal de comerç de la localitat en què el menor volgués establir el seu domicili. Aquesta exposició pública també es realitza si el consentiment és atorgat pel Consell de Família. En aquests casos, el què es concedeix és una autorització general per comerciar, sense que sigui necessari precisar quin tipus de negocis comercials es duran a terme, segons la jurisprudència del Tribunal de Cassació francès.

Pel que fa a l'extinció de les obligacions mercantils, González Huebra⁴⁹⁹ cita a Martí d'Eixalà, per explicar els casos en què l'obligació consisteix en fer quelcom. Doncs, en els casos en què s'ha de pagar una quantitat al creditor i aquest últim no està present o es nega a rebre la quantitat deguda, aleshores es pot depositar davant l'autoritat judicial. Però, - què podrà fer el deutor per alliberar-se de l'obligació, si aquesta consistia en fer quelcom? Segons l'opinió de Martí d'Eixalà, la impossibilitat de dipòsit o consignació judicial es podrà suplir per mitjà d'una interpel·lació formal feta al creditor. Feta la interpel·lació, s'aconseguirà que l'obligat pugui reclamar el què se li va prometre en recompensa, quedant o no lliure de prestar el servei, segons les circumstàncies.

4.3.7 LES SOCIETATS

El desenvolupament de les societats⁵⁰⁰ per accions a l'Estat espanyol se situa en el segle XVIII, moment en què es formen grans companyies de comerç que mantenen una estreta relació amb l'Estat. Aquest vincle amb l'administració pública⁵⁰¹ serà, per una

⁴⁹⁹ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 105.

⁵⁰⁰ José Martínez Gijón es queixa de la manca d'estudis sobre una història general de les societats mercantils en el dret espanyol i senyala el caràcter universal del dret mercantil que impulsa a tenir en compte la legislació estrangera per un correcte estudi de les institucions mercantils. "*Esta laguna que la bibliografía española presenta sobre el tema puede suplirse mediante la extranjera, que en este punto es bastante completa y sugestiva, y cuyo manejo es imprescindible, a la hora de estudiar un ordenamiento jurídico del que se afirma como nota distintiva su universalidad.*" (Martínez Gijón, J., *Historia del derecho mercantil*, Universidad de Sevilla, Sevilla, 1999, p. 578.)

⁵⁰¹ Les estretes relacions entre l'Administració pública i les companyies de comerç era un fet habitual en els països europeus. "*On the continent the corporation was in fact frequently created by the sovereign and endowed by him with certain special privileges. The organization of such corporations was subject to royal concession, and especially in Germany the sovereign was an active force in their promotion and financing. Under the mercantilist political philosophy they were frequently looked upon as arms of the state, performing for the state certain functions of a public character.*" (Seligman, E.R.A and Johnson, A., *Encyclopaedia...*, ob. cit., volums III-IV, p. 415.)

banda, la causa dels privilegis que ostentaran i per altra, la voluntat de dur a terme polítiques econòmiques afines amb els interessos estatals.

En aquestes societats el capital social estarà dividit en accions i els seus socis⁵⁰² hauran participat en aquestes societats atrets pels negocis de la companyia, ja siguin de finalitat pública o privada, però sempre de caire lucratiu. De fet, aquesta esperança d'un benefici econòmic, com a causa de formació de la societat, ja estava previst en *Las Partidas*. Entre les activitats mercantils de les societats es pot mencionar: el comerç a gran escala, el comerç amb les Índies, el desenvolupament de determinades indústries, l'amortització del deute públic i les assegurances marítimes o de vida.

Tot i que, com hem dit el desenvolupament de les societats es va produir en el segle XVIII, la seva correcta regulació jurídica no es produeix fins el segle XIX. Ara bé, entre els antecedents legislatius es pot mencionar una disposició de Carles III de 1780, en la qual s'al·ludeix a les societats dedicades a l'explotació de mines de carbó de pedra, les Ordenances de Bilbao⁵⁰³, les ordenances d'altres consolats com el de Burgos i els estatuts⁵⁰⁴ de fundació de les societats per accions. De l'estudi d'aquestes fonts es pot extreure una certa concordança entre la denominació de les societats i el seu objecte mercantil. Respecte a la naturalesa personalista o capitalista d'aquestes societats, s'ha de dir que depenia d'allò disposat en els seus estatuts, tot i que es tendia més cap a una configuració capitalista. En el supòsit de societats personalistes, els socis quedaven subjectes a la normativa sobre societats en general i responien solidàriament i il·limitadament de les pèrdues socials.

El caràcter personalista⁵⁰⁵ de les societats té les seves arrels en la legislació romana, la qual preveia que en cas de mort⁵⁰⁶, *capitis diminutio* o declaració de concurs de

⁵⁰² Manuel de la Camara Álvarez ens parla de la posició del soci com d'un determinat status. “*Se habla de un status socii como de una situación jurídica que constituye, sintéticamente considerada, el presupuesto de un complejo de derechos, poderes y obligaciones que descienden de ella.*” (De la Camara Álvarez, M., *La mujer casada y el derecho de sociedades*, Reus, Madrid, 1968, p. 6)

⁵⁰³ Vegis: Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit.

⁵⁰⁴ Per conèixer la referència bibliogràfica dels estatuts de fundació de les societats vegis: Martínez Gijón, J., *Historia...*, ob. cit., pp. 580-581.

⁵⁰⁵ Carlos Petit ressalta l'element personal en la constitució de les societats. Aquest *intuitus personarum* afecta a un seguit de situacions vinculades amb la societat: “*a la hora de formar la compañía, a veces*

qualsevol dels socis suposés la dissolució de la societat. Tanmateix, la societat podia continuar funcionant si els sobrevivents pactaven la seva continuïtat, però en cap cas s'admetia que els hereus del difunt s'incorporessin per successió a la societat.

La natura personal de les societats va arribar a l'època codificadora i aquest fet va ocasionar que el tarannà personal continués essent l'element característic d'un determinat tipus de societats⁵⁰⁷: la societat civil, la societat col·lectiva i la societat comanditària.

Un aspecte de la legislació que ens plasma el grau d'importància donat a l'element personal de les societats és si es permet la transmissió *mortis causa* de la condició de soci. Les Ordenances de Bilbao de 1737⁵⁰⁸ no es manifesten al respecte i per això els mateixos socis fent front aquest buit legal estableixen clàusules en els contractes de societat per tal de mantenir la societat amb els hereus del soci difunt.

acordada en contratos matrimoniales, o al elegir la persona con la cual asociarse, con frecuencia un pariente o un antiguo factor. Se manifiesta también a través de la práctica constatada de la convivencia de los socios “a una misma mesa y a costa común de la compañía”. O cuando los compañeros se conceden recíprocamente en el mismo contrato social poder para testar o ejecutar disposiciones de última voluntad. Llega incluso a ser objeto de cláusula especial en los contratos el compromiso de respetar la ley de Dios, evitar peleas y no jugar dinero. Pero donde tiene una aplicación de particular importancia el principio personalista es en relación con la transmisión de la condición de socio a una tercera persona ajena a la compañía, limitada por efecto del repetido personalismo.” (Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., pp. 33-34)

⁵⁰⁶ La normativa romana respecte la dissolució de la societat en cas de mort d'un dels socis i la seva continuïtat en casos de pacte exprés entre els socis en constituir la societat va ser plasmada en *Las Partidas*. (Ibidem, p. 218)

⁵⁰⁷ En referència a les societats civils, col·lectives i comanditàries, Manuel de la Camara Álvarez ens diu que: “*en estas sociedades la cualidad de socio es personalísima, de tal modo, que la titularidad y ejercicio de los derechos sociales se liga irrevocablemente a los sujetos concretos que intervienen como fundadores, o que ingresan posteriormente en la sociedad con el beneplácito de todos sus componentes.*” (De la Camara Álvarez, M., *La mujer...*, ob. cit., p. 12)

Manuel de la Camara Álvarez apunta la necessitat de desvincular les societats mercantils, de les societats de ganancials en casos d'existència simultània d'ambdues societats; tant els supòsits en què és el marit el soci o la muller. (Ibidem, pp. 53-54)

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 118-120.

⁵⁰⁸ “*En la línea de la ley de Partidas el derecho de Bilbao reconoce eficacia de la muerte del socio en orden a la finalización del contrato. Las Ordenanzas olvidan, ciertamente, recoger esta causa disolutiva de un modo explícito, pero los datos que nos ofrece la documentación de los comerciantes y la existencia de una ley que regula los requisitos formales de la renovación de la sociedad (...) permiten que nos pronunciemos a favor de la disolución por muerte como regla.*” (Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., p. 218)

En el manual de Martí d'Eixalà⁵⁰⁹ s'estableix com a causa de dissolució de la societat la mort d'un dels socis. Si bé, el nostre jurista, seguint la regulació del codi de comerç, apunta que la societat podrà continuar funcionant si en l'escriptura de constitució de la societat s'hagués establert expressament que la companyia continués amb els hereus del difunt o bé continuï funcionant amb els socis sobrevivents.

Apart d'aquesta voluntat manifesta que la societat continuï funcionant en casos de mort d'un dels socis plasmada en l'escriptura de constitució, s'ha de recalcar que si la societat és anònima, la mort d'un dels socis no és causa de dissolució i si la societat és en comandita, tampoc la mort d'un soci comanditari té efectes en la continuïtat de l'empresa.

Altres causes personals dels socis que afecten a l'activitat empresarial que senyala Martí d'Eixalà són: la fallida⁵¹⁰, la demència o altra incapacitat i la renúncia del soci. En tots aquests casos, els efectes vers una possible dissolució de l'empresa dependran, de la mateixa manera que en cas de mort d'un dels socis, de si la societat és col·lectiva, comanditària o anònima.

A Espanya durant el segle XVIII la responsabilitat solidària⁵¹¹ dels socis en les companyies mercantils es considerava un element essencial pels juristes espanyols. Ara bé, si fem una ullada a la resta de països europeus s'observa que a França els socis de les companyies mercantils són responsables il·limitadament, excepte en els casos en què s'acorda limitar aquesta responsabilitat. Aquesta limitació de la responsabilitat dels socis també es donaria a Holanda i Anglaterra. La raó de perquè les empreses adoptaven

⁵⁰⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 205- 206.

⁵¹⁰ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 424-432.

La fallida d'un dels socis, que apareix com a causa de dissolució de la societat en el codi de comerç de 1829, no era una causa de dissolució reconeguda expressament en les Ordenances de Bilbao. Tanmateix, tal com apunta Carlos Petit: "*la abierta fórmula de OB, 10, 8, -muerte del socio, ausencia y "otros motivos"- permite reconducir el caso de quiebra al tema de la disolución*" (Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., p. 227)

⁵¹¹ Tal com recorda Carlos Petit: "*las fuentes jurídicas de los siglos XVII y XVIII se manifiestan inequívocamente en sentido favorable a la solidaridad de las obligaciones que asumen los socios de estas compañías.*" En aquest sentit, les Ordenances de Bilbao establiran com a regla general la responsabilitat il·limitada dels socis. (Ibidem, p. 204)

la forma de *limited company*⁵¹² no és fàcil d'explicar, però en la majoria de casos, la principal motivació era evitar la bancarrota.

En arribar al segle XIX, aquesta responsabilitat il·limitada dels socis que havien recolzat els juristes del segle XVIII es va deixar enrere per seguir a la resta de països europeus i introduir la limitació⁵¹³ de la responsabilitat dels socis. Així, el Codi de Comerç de 1829 estableix que els socis de les societats anònimes tindran una responsabilitat limitada.

Poc abans de la promulgació del codi de comerç de 1829, el Consolat de Màlaga va elaborar el 1825 un projecte d'Ordenances, en el qual el dret de societats és tractat en uns quants articles. Allò rellevant d'aquest articulat en matèria societària és la tipologia que s'hi dibuixa. A part de la societat ordinària o general⁵¹⁴ que ja se'n parlava en les Ordenances de Bilbao s'esmenten per primera vegada les societats "comanditas". Sobre aquestes companyies "comanditas", cal dir que les Ordenances de Bilbao⁵¹⁵ en citaven quelcom, però no les qualificaven.

El codi de comerç de 1829 seguint el model francès⁵¹⁶ establiria tres tipus de societats⁵¹⁷: la societat en nom col·lectiu, la societat en comandita⁵¹⁸ i la societat

⁵¹² "The annual number of new limited companies registered in England increased secularly at a faster rate from the 1880." (Cottrell, P. L., *Industrial Finance 1830-1914, The finance and organization of English Manufacturing industry*, Methuen & Co, Ltd., London and New York, 1983, p. 162)

⁵¹³ "Con relación a las compañías particulares, y frente a la tradición medieval ya señalada, se va abriendo paso una corriente de pensamiento favorable a limitar la responsabilidad de los socios al capital aportado, el cual se fija en la escritura cuando ésta se otorga". (Martínez Gijón, J., *La compañía mercantil en Castilla hasta las Ordenanzas del Consulado de Bilbao de 1737. Legislación y doctrina*, Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1979, p. 203)

⁵¹⁴ Les característiques de la "companyia general" eren les següents: la utilització pels socis d'una firma o raó social (el nom comú) per tal de relacionar-se; el treball conjunt dels socis pels afers de la societat i la responsabilitat solidària i indefinida dels socis. (Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., pp. 44- 49)

⁵¹⁵ "Tampoco las Ordenanzas de Bilbao acusan diversidad de tipos sociales, limitándose a revelar la intervención de capitales ajenos en el ejercicio profesional del comercio, cuando en su artículo XIII distinguen entre dos clases de socios: aquellos ilimitadamente responsables bajo cuyo nombre opera la empresa y los que se reducen a poner en ella un capital sujeto, con las garantías, al resultado de los negocios." (Rubio, J., *Sainz...*, ob. cit., p. 154)

En referència a la manca de distinció de la tipologia de societats mercantils en les Ordenances de Bilbao de 1737, vegis: Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., p. 43.

⁵¹⁶ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, p. 247.

anònima. Tanmateix, un altre ordenament jurídic que deixaria petjada en el Codi de comerç espanyol fou el Codi Prussià, el qual influenciaria en la regulació de determinats aspectes de les societats col·lectives i les comanditàries.

La diferència essencial d'aquests tipus de societats, tal com explica Martí d'Eixalà⁵¹⁹ en el seu manual de dret mercantil, recau en la responsabilitat que contrauen els socis com a resultat de les operacions socials. En la societat col·lectiva⁵²⁰ tots els socis estaran obligats solidàriament; en la comandita un o més socis seran responsables solidàriament i en la societat anònima⁵²¹ cap soci tindrà una responsabilitat il·limitada, sinó que tots els socis respondran només del valor que representen les seves accions.

Com s'ha apuntat anteriorment en la societat comanditària⁵²² hi hauran dos tipus de socis. Per una banda, els socis comanditari, que aportaran el capital, es desvincularan de la gestió de l'empresa i limitaran la seva responsabilitat⁵²³ al capital aportat. I per altra banda, els socis col·lectius que administraran la societat, a vegades aportaran capital i tindran responsabilitat il·limitada.

"The Code de commerce of 1807, which sets up three classes of commercial societies: the partnership (société en nom collectif), the limited partnership (société en commandite) and the share corporation (société anonyme)." (Seligman, E.R.A and Johnson, A., Encyclopaedia..., ob. cit., volums III-IV, p. 416.)

⁵¹⁷ López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 369-371.

⁵¹⁸ La paraula "comandita" prové del terme anglès "command", és a dir, encarregar a una persona que negociï o compri un bé. (Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., p. 49)

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 158-165.

⁵¹⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 183-187.

⁵²⁰ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 120-142 i Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp.368-369.

⁵²¹ Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 366-368.

Manuel de la Camara Álvarez defineix les societats anònimes com: *"la organización democrática del dinero, el mandato de la mayoría no pasa de ser una bella mentira. La verdad es que mandan unos pocos y obedecen los demás. Ahora bien, en estas sociedades –sociedades abiertas– el intuitus personae tiene forzosamente que ser sacrificado al medio arbitrado para obtener la concentración de capital y que consiste, precisamente, en el ofrecimiento –directo o indirecto– al público de una gran cantidad de acciones."* (De la Camara Álvarez, M., *La mujer...*, ob. cit., p. 13)

⁵²² Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., p. 22 i Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 369-370.

⁵²³ Galgano, F., *Historia...*, ob. cit., p. 76.

Per la doctrina, aquest tipus de societats comanditàries hauria estat el mitjà idoni per atreure persones allunyades de l'àmbit mercantil, ja sigui per incompatibilitat professional o per desinterès, com per exemple: les víudes, els nobles o els clergues. Tanmateix, Carlos Petit ens diu que: *“las conclusiones obtenidas en la consulta de los contratos de Bilbao se orientan, sin embargo, en otra dirección. Más del setenta y cinco por ciento de los casos localizados corresponden a sociedades cuyos comanditarios eran comerciantes.”*⁵²⁴ Per tant, la forma societària en comandita tindria la finalitat de diversificar el grau de responsabilitat dels comerciants.

Martí d'Eixalà ens parla en tot moment de la diversa responsabilitat dels socis en les societats comanditàries, però en cap cas ens parla de les característiques personals o professionals dels socis comanditaris, com un tret diferencial vers els socis col·lectius. *“La sociedad en comandita es aquella en que uno o más socios son responsables solidariamente en los mismos términos que en la colectiva, mientras que otros llamados comanditarios limitan su responsabilidad al capital que prometen aportar a la caja social, resignándose en cambio a no tomar parte en la dirección de la sociedad”*⁵²⁵.

Apart d'aquests tres tipus de societats el nostre jurista ens parla d'un quart grup de societats que es podrien qualificar d'anòmales o accidentals, les anomenades comptes en participació⁵²⁶. Aquestes comptes en participació consisteixen en: *“un convenio, por el cual uno o más comerciantes se interesan en alguna o algunas de las operaciones que otro verifique o se propone verificar en su nombre particular, contribuyendo con una parte del capital.”*⁵²⁷ Per tant, aquestes comptes en participació⁵²⁸ limiten la producció de drets i obligacions entre els interessats i en canvi, les societats de comerç produeixen efecte en el públic i entre els socis.

⁵²⁴ Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., pp. 55-56.

⁵²⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 184.

⁵²⁶ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 178-179 i López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 54-55.

⁵²⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 186.

⁵²⁸ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., p. 28.

El sistema espanyol es diferencia del francès en el tema de l'autorització governativa de les societats anònimes. Així, mentre el Codi de Napoleó⁵²⁹ exigia l'autorització governativa en tots els casos de constitució de societats anònimes, el codi de comerç espanyol adopta un sistema més flexible.

És a dir, el govern espanyol hauria d'autoritzar a les societats anònimes⁵³⁰ només en els casos en què les companyies haguessin de gaudir d'algun privilegi. En els altres supòsits seria necessari sotmetre's a l'examen del Tribunal consolar del territori.

*“Las escrituras del establecimiento de las sociedades anónimas, y todos los reglamentos que han de regir para su administración y manejo directivo, se han de sujetar al examen del tribunal de comercio del territorio, y sin su aprobación no pueden llevarse a efecto.- Además, cuando hayan de gozar algún privilegio que S.M. les conceda, se someterán sus reglamentos a su soberana aprobación”*⁵³¹.

L'autorització de les empreses en la forma de societats anònimes s'aconseguiria sempre que el seu capital fos afí al volum de la companyia. D'aquesta manera es volia protegir els socis de les pèrdues de l'empresa i evitar el frau o imprudència de l'entitat. Aquest sistema es modificaria per la Llei de 28 de gener de 1848.

La legislació francesa és semblant a l'espanyola en el tema de les companyies col·lectives⁵³². És a dir, han de ser exclusivament els socis els que formen part de la raó social i tots ells són solidaris respecte a les obligacions subjectes de la companyia mercantil. Tot i que la jurisprudència francesa ha admès que pot estipular-se que algun dels socis estigui lliure de tota responsabilitat amb els seus associats, en els casos en què els deutes excedeixin de l'actiu social.

⁵²⁹ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 288-293.

“Until 1867 the specific authorization of the government was required for the formation of a société anonyme. The thorough revision of French corporation law which took place in that year abolished the requirement for state authorization”. (Seligman, E.R.A and Johnson, A., *Encyclopaedia...*, ob. cit., volums III-IV, p. 416)

⁵³⁰ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 142-158.

⁵³¹ Arts. 293 i 294 del Codi de comerç de 1829. (VVAA: *Código de comercio*, impremta i llibreria d'Ignasi Boix, Madrid, 1846, p.81)

⁵³² Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 248-268.

Respecte a la classificació de les companyies mercantils⁵³³, la legislació francesa és molt semblant a l'espanyola. És a dir, ambdós legislacions admeten la naturalesa especial i distintiva d'aquestes tres classes de societats, respecte les obligacions dels socis de cada d'una d'elles. Per tant, únicament es pot senyalar alguna petita diferenciació en el tema del procediment, però no en el tema de les obligacions dels administradors, socis i la forma d'actuació de les empreses mercantils.

Per exemple, en el tema de l'aportació de capital, el soci que retardi aquesta aportació de capital, segons el prefixat en el contracte de societat o des de que s'estableixi la caixa, haurà d'abonar al capital comú l'interés legal del diner i l'import dels danys i perjudicis que hagués pogut ocasionar pel seu retard en l'aportació del capital.

El nostre jurista català recalca els efectes nefastos d'una inadequada administració de la societat anònima i com a conseqüència la necessària intervenció governamental per pal·liar, en la mesura del possible, aquestes efectes. En aquest sentit, Martí d'Eixalà argumenta que el codi de comerç de 1829 només requeria a les societats anònimes que subjectessin les seves escriptures de fundació i els seus reglaments al tribunal de comerç i aquest fet era insuficient. *“Una experiencia dolorosa manifestó, particularmente en los últimos tiempos, que semejantes precauciones no eran aun bastantes a llenar su objeto. La gravedad y trascendencia del mal exigieron un remedio pronto y eficaz, y de aquí provino una ley especial promulgada en 28 de enero del corriente año de 1848”*⁵³⁴.

A partir de la llei de 28 de gener de 1848 i del Reial Decret de 17 de febrer de 1848 es regularien els requisits per la constitució d'una societat anònima. Amb aquesta nova regulació es volia evitar el frau i per tant, l'aprovació del govern de totes les societats seria una condició indispensable per la seva constitució.

Per tant, com a regla general, el govern autoritzarà a la societat una vegada tingui el vist i plau del Consell Reial. Ara bé, si la societat té com a finalitat l'establiment d'un banc

⁵³³ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 247-313.

⁵³⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 191-192.

d'emissió i caixes subalternes del mateix, la construcció de carreteres generals, canals de navegació o camins de ferro, llavors l'autorització de l'entitat es concedirà per mitjà d'una llei especial. També per llei especial s'haurien de subjectar les societats que demanin un privilegi exclusiu, excepte els casos que es tracti d'un privilegi industrial d'invenció o introducció.

Entre les qüestions que tenia en compte el govern per promulgar una llei especial que autoritzés aquestes societats i que Martí d'Eixalà enumera en el seu manual voldria destacar el següent: “*que el objeto sea de utilidad pública*”⁵³⁵. I per què? Doncs, això és una mostra de la vinculació de les societats amb l'Administració pública que ja se n'ha parlat a l'inici d'aquest epígraf.

Resulta interessant l'argumentació de Manuel de la Camara Álvarez entorn de la capacitat de la dona⁵³⁶ casada en el dret de societats. S'observa que seguint les indicacions del codi civil, la dona casada necessita llicència del seu marit per celebrar el contracte de societats. Tanmateix, una vegada la dona casada és un soci de la societat podrà exercir els seus drets⁵³⁷ societaris sense el previ vist-i-plau del seu marit. Ara bé, en cas que la dona casada vulgui demandar judicialment a la societat, llavors, degut a la seva incapacitat processal, si que necessitarà autorització del marit.

Martí d'Eixalà no tracta el tema de la capacitat de la dona per ser sòcia d'una societat. L'única referència a la capacitat de contractació la trobem en el manual de dret civil:

⁵³⁵ Ibidem, pp. 193-194.

⁵³⁶ Referent a la capacitat de la dona casada per constituir societats vegis: Petit, C., *La Compañía...*, ob. cit., pp. 78- 79.

⁵³⁷ “*La mujer no precisa la licencia de su marido para ejercitar ninguno de los derechos incorporados a su participación social. Puede, por tanto, concurrir a Asambleas o Juntas de socios, con voz y voto, percibir los dividendos o beneficios que se le adeuden, solicitar informes, aprobar o censurar las cuentas o balances de la sociedad y ejercitar el derecho de suscripción o adquisición preferente de nuevas acciones o participaciones en supuestos de ampliación de capital.*” En canvi, la capacitat de la dona casada es veu restringida en els supòsits de: “*enajenar, gravar o hipotecar los propios bienes parafernales*” Un altre supòsit d'actuació restringida de la dona casada en la societat es produirà en els casos en què la dona casada hagi utilitzats béns de la societat de ganancials per formar la societat o hagi participat en la societat amb béns ganancials. És a dir, que la participació de la dona casada en la societat mercantil s'aconsegueixi gràcies a la utilització de béns ganancials. Per tant, aquestes accions o participacions en la societat mercantil són ganancials i seria doncs el marit el que tindria dret a administrar-les i exercir els drets que se'n derivin. A més, si es dissol la societat de ganancials, les participacions socials hauran de formar part d'aquest patrimoni comú dels cònjuges. (De la Camara Álvarez, M., *La mujer...*, ob. cit., p. 55, 56, 61 i 62)

“*Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*”⁵³⁸, on ens diu que: “*pueden ser partes en las convenciones y contratos, no solo para aceptar, si que también para obligarse, todas las que tienen libre la administración de sus bienes*”⁵³⁹. Per tant, veurien restringida aquesta capacitat de contractació: els pupils, menors, pròdigs, bojós i dementats.

En els apunts d’Alexandre Novellas es pot apreciar un esquema del tema societari que es troba desenvolupat en la mateixa recopilació d’apunts i en el manual de dret mercantil.

“Lección 139^a

Contratos auxiliares del comercio en general y en primer lugar de las sociedades mercantiles.- Idea general de estas sociedades y de sus efectos.- División de las mismas en colectivas, Encomanditas y Anónimas.

Lección 140^a

Condiciones generales para la formación de sociedades mercantiles: son dos, a saber escritura pública y Registro. Condiciones especiales para la formación de sociedades anónimas: Son las siguientes, escritura pública de fundación y Reglamento. Una ley especial o un Real Decreto de autorización según sea el objeto de la sociedad y por fin la publicación.

Lección 141^a

Administración de la Sociedad.- Operaciones o casos que vienen a cargo de la Sociedad.- Responsabilidad que contraen los socios respecto de las operaciones sociales, según sea la clase a que pertenece la sociedad y el carácter del socio.- Obligaciones y derechos de cada uno de los socios respecto de la sociedad.

Lección 142^a

*Recisión Parcial de las Sociedades mercantiles.- Efectos de ella.- Casos en que tiene lugar la disolución.- Liquidación y División del Haber social.- Cuentas en participación.”*⁵⁴⁰

⁵³⁸ Martí d’Eixalà, R., *Tratado elemental del derecho civil romano y español*, volum II, Impremta Verdager, Barcelona, 1838.

⁵³⁹ *Ibidem*, pp. 162-163.

⁵⁴⁰ BC. Manuscrit 696: “*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*”.

De la lectura del desenvolupament teòric d'aquestes temes de dret mercantil s'aprecia l'utilització d'exemples per part de Martí d'Eixalà per tal de facilitar als alumnes de jurisprudència la comprensió de la matèria.

Així, perquè els estudiants visualitzin una societat anònima posa l'exemple del Banc de Barcelona. “*El Banco de Barcelona es sociedad anónima pues no hay ningún responsable, todos son accionistas. Ahora es el desembolso 50 por % y pueden desembolsar en caso de necesidad un 100 por %. Esta sociedad no puede tener razón social y no hay nombre alguno que pueda ser responsable ni tampoco personas que quisieran prestarse.*”⁵⁴¹

4.3.8 LA LLETRA DE CANVI

El pas més significatiu de l'evolució de la lletra de canvi⁵⁴² es produirà a mitjans del segle XVIII, moment en què ja no només servirà com a contracte de canvi⁵⁴³, sinó que s'utilitzarà com a mitjà de pagament⁵⁴⁴. El crèdit va ser un important aspecte en el tràfic comercial de les lletres de canvi. “*The bill of exchange became the engine of commercial and industrial credit as a result of the flexibility of the legal code which acknowledged mercantile custom and practice to be the guiding rule.*”⁵⁴⁵ José L. de Benito⁵⁴⁶ senyala l'any 1848 com a data clau en l'evolució de la lletra de canvi en la seva consideració de títol de crèdit, en promulgar-se l'Ordenança canviària alemanya.

⁵⁴¹ BC. Manuscrit 696: “*Lecciones...*”, ob. cit., p. 106.

⁵⁴² González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 288-33, López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 167-170, Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 252-255 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 174-269.

Sobre el rerefons de l'aparició de la lletra de canvi als territoris de la Corona d'Aragó, amb anterioritat que a Castella, vegis: Aguilera Barchet, B., *Evolución histórica de la letra de cambio en Castilla: siglos XV al XVIII*, Editorial de la Universidad Complutense, volum I, Madrid, 1983, pp. 66-75.

⁵⁴³ La lletra de canvi entesa com a document de canvi, apareix en el codi francès de 1807, en el codi de comerç espanyol de 1829 i en el codi de comerç espanyol de 1885. Espejo e Hinojosa, R., *Crítica...*, ob. cit., p. 69.

⁵⁴⁴ Steven Rogers, J., *The early...*, ob. cit., p. 112.

⁵⁴⁵ Cottrell, P. L., *Industrial...*, ob. cit., p. 6.

⁵⁴⁶ De Benito, J. L., *La Doctrina de la Causa en Derecho Cambiario*, Bosch, Barcelona, 1936, p. 29.

La distinció de la lletra de canvi del contracte de canvi s'explica en el manual de Martí d'Eixalà. El contracte de canvi⁵⁴⁷ implica que una de les parts s'obliga a entregar en un altre lloc una determinada quantitat de quelcom per uns diners i l'altre part del contracte s'obliga a rebre aquesta quantitat o pagament en el lloc acordat. La lletra de canvi⁵⁴⁸ evoluciona en el tràfic mercantil, de tal manera que a part de ser utilitzada com a mitjà de crèdit, incorpora la introducció d'un tercer que accepta pagar la quantitat dinerària que marca la lletra. Tal com ho defineix el nostre autor: *“es un documento extendido en forma legal, en el que una persona manda a otra que pague cierta cantidad a la orden de un tercero, en determinado lugar, distinto de aquel en que el mismo documento se expide”*⁵⁴⁹.

González Huebra creu del tot necessari l'existència d'una tercera persona, diferent que el lliurador de la lletra, que s'obliga a pagar. Aquest pagador no pot ser tampoc la dona o fills del lliurador sota pàtria potestat, ja que aleshores seria un cas similiar en què el lliurador és alhora pagador. Tanmateix, alguns autors creuen que el lliurador pot designar-se ell mateix per fer el pagament, sempre que es realitzi en un punt diferent. Aquesta opinió doctrinal no és seguida per González Huebra, ja que segons aquest autor, en aquests casos només hi hauria una obligació directa i es destruiria una de les diferències essencials entre el pagaré i la lletra de canvi.

El catedràtic de la Universitat de Madrid i Salamanca també es qüestiona els casos en què es lliura una lletra a càrrec d'un factor o dependent, en els casos en què el comerciant té seus comercials en diferents punts geogràfics. Segons aquest autor madrileny, la lletra de canvi no està ben constituïda, ja que la lletra de canvi és un

⁵⁴⁷ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 175-182.

⁵⁴⁸ José L. De Benito ens menciona la doctrina alemanya i italiana entorn de l'obligació de caràcter abstracte de la lletra de canvi. També la jurisprudència francesa del segle XIX es decantava per l'obligació abstracta de la lletra de canvi. *“La jurisprudencia francesa, aun cuando el Código de Comercio francés del año 7 es de un criterio bastante rígido y estrecho y no permite grandes interpretaciones, ha venido a establecer con una gran constancia la doctrina fijada en principio por la sentencia de 2 de diciembre de 1846, en virtud de la cual es posible prescindir de la precitada cláusula valor dentro de aquel Derecho, y considera, casi de una manera pura, la letra de cambio como título representativo de una obligación abstracta.”* I la mateixa doctrina espanyola senyalava el tarannà obligacional abstracte en les lletres. *“Es en el siglo XVIII cuando D. José Manuel Domínguez Vicente, autor de los discursos sobre aceptaciones, endosos, pagos, etc., de letras de cambio, vislumbra ya la existencia de la obligación abstracta en la letra de cambio.”* (De Benito, J. L., *La Doctrina...*, ob. cit., pp. 22, 23, 30 i 43)

⁵⁴⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 136.

document de crèdit i, en aquests casos de lletra girada a favor d'un factor o dependent, li faltaria la garantia de l'acceptant o pagador, ja que el factor no obra en nom propi, ni s'obliga a si mateix. Aquesta opinió és seguida per Martí d'Eixalà, tal com esmenta González Huebra en el seu *Curso de derecho mercantil*⁵⁵⁰.

Relacionat amb el naixement de la lletra de canvi, José L. de Benito senyala tres moments de significació jurídica per la seva constitució: “*uno, el negocio fundamental (el contrato consecuencia del cual nace el título cambiario); otro, que se denomina convención ejecutiva o pactum de cambiando (el acuerdo de voluntades de estos contratantes de proceder a la creación de una cambial para extinguir la obligación nacida con ocasión del contrato), y por último, el negocio cambiario en si.*”⁵⁵¹

Martí d'Eixalà en explicar el naixement de les lletres de canvi, ens dóna un exemple en el qual s'observa el negoci fonamental conseqüència del qual neix la lletra de canvi, l'acord de voluntats i la mateixa lletra de canvi. “*El comerciante A. de Génova había hecho remesas a Alejandría, a consecuencia de las cuales debió recibir en este punto la cantidad de 10.000 florines que su factor no había cobrado temiendo los riesgos del viaje: el comerciante B. de la misma plaza de Génova había de remitir igual cantidad a un factor que había mandado a Alejandría con el objeto de hacer varias compras. Entendiéronse entonces los dos genoveses: A. recibió de B. los 10.000 florines, y en cambio dio orden a su deudor o depositario de Alejandría para que entregara la misma cantidad al factor del segundo. Para esta operación introdujo el comercio una escritura muy sencilla conocida con el nombre de letra de cambio*”⁵⁵²

El funcionament de la lletra de canvi també produirà el naixement de nous mecanismes més afins a les necessitats comercials internacionals i el finançament. Ens estem referim a l'endós⁵⁵³; la transmissió de la lletra de canvi a varis comerciants per agilitzar les

⁵⁵⁰ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 293.

⁵⁵¹ De Benito, J. L., *La Doctrina...*, ob. cit., p. 23.

⁵⁵² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 23-24.

⁵⁵³ Pedro Sáenz Hérnua comenta els efectes de l'endós: “*Este produce a todos y en cada uno de los endosantes la responsabilidad al afianzamiento del valor de la letra, en defecto de la aceptación, y a su reembolso, con los gastos de protesto y recambio, si no fuere pagada a su vencimiento. (Sentencia de 22 de mayo de 1865)*” Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 178.

compravendes. Generalment l'emissió de la lletra de canvi la realitzaven els banquers i per això el contracte de canvi anava de la mà de la banca. Però, ja en el segle XVIII el lliurador de la lletra no serà el banquer, sinó un comerciant que lliura una lletra, que el banquer accepta pagar, a un tercer, el lliurat.

La regulació de les lletres de canvi a l'Estat espanyol es duria a terme a partir del segle XVII amb les Ordenances de Bilbao. Aquest ordenament bilbaí si que reglamentaria algunes novetats, fruit de la circulació de les lletres de canvi, com l'endós, però en canvi deixaria una llacuna normativa en el tema de les accions contra l'acceptant de la lletra que no compleix, és a dir, no paga. Per tant, les disposicions, que s'aniran aprovant fins la promulgació del codi de comerç de 1829, (la llei de 2 de juny de 1782 i la pragmàtica de 17 de juliol de 1782), s'encaminaran a protegir al portador de la lletra; és a dir, que el banquer acceptant pagui la quantia econòmica que marca la lletra i que ha acceptat.

El manual de Martí d'Eixalà⁵⁵⁴ seguint la normativa del codi de comerç⁵⁵⁵ (arts. 534 a 548) argumenta les accions que pertocquen al portador de la lletra de canvi per fer-la efectiva. En primer lloc, el portador de la lletra gaudeix d'accions per reclamar la no acceptació⁵⁵⁶ de la lletra. En aquest cas, el portador pot exercitar acció contra el lliurador o qualsevol dels endossants. En el cas que l'endossant⁵⁵⁷ compleixi amb l'obligació que incorpora la lletra aleshores se subroga en el lloc del portador i pot dirigir acció contra el lliurador i els altres endossants superiors si existissin.

Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 51-52, López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 82-84 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 199-208.

“La letra ha modificado el primitivo contrato de cambio, pues que el que la transmite por endoso, no solo es responsable de la solvabilidad del que hubiese prometido pagarla, si que también de la mera resistencia al pago.” (Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 135)

Respecte el rerefons de l'endós, vegis: Aguilera Barchet, B., *Evolución...*, ob. cit., pp. 427- 441.

⁵⁵⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 163-170.

⁵⁵⁵ VVAA: *Código...*, ob. cit., pp.151-153.

⁵⁵⁶ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 208-233.

⁵⁵⁷ Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 178.

En segon lloc, el codi de comerç protegeix el portador de la lletra per la falta de pagament⁵⁵⁸ de la lletra. El portador tindrà acció executiva contra l'acceptant, el lliurador, els endossants i els avalistes per reclamar el valor de la lletra, les despeses de protesto, el recanvi i els interessos a comptar des del protesto. Aquesta acció serà efectiva si la lletra s'ha presentat per ser acceptada i per ser pagada dins el termini legal i en el seu cas s'hagués formulat protesto en temps i forma. L'acció es pot exercitar contra qualsevol de les persones esmentades, però un cop exercitada l'acció cap a un d'ells, no es permet la reconvençió cap a un altre, a no ser que consti que el demandat es insolvent. Tanmateix, si el deute no quedés del tot satisfet pel demandat, aleshores es permet acció executiva contra les altres persones. El codi de comerç també preveu els casos de fallida de l'executat, en aquest supòsit es permetrà exercitar acció contra la resta de responsables de la lletra i si tots estiguessin en fallida, el portador tindrà dret a una part de la massa de cada un dels codeutors fins que el crèdit de la lletra estigui satisfet.

Per tal d'exercitar l'acció per falta de pagament, el portador pot dirigir-se directament contra la persona responsable o que sigui un apoderat el que actuï. Una tercera forma d'actuació és a través de la lletra de ressaca⁵⁵⁹. És a dir, es gira una nova lletra contra la mateixa persona responsable, el beneficiari de la qual és un tercer.

González Huebra explica en *Curso de derecho mercantil*⁵⁶⁰ l'opinió de Martí d'Eixalà respecte la no meritació de rèdits des del protesto en els casos de lletra de ressaca. Així, l'art. 556 del codi de comerç preveu que només meriti rèdits la lletra de ressaca un cop s'emplaça a judici a la persona que ha de reemborsar-la i no des del protesto. Aquesta regulació s'oposa allò previst a les lletres de canvi.

Per Martí d'Eixalà, cal distingir entre les despeses que ocasiona la lletra de ressaca que poden ser impugnats i el capital de la lletra primitiva que ja meritava rèdits, per tal de conciliar aquesta divergent regulació entre les lletres de canvi en general i la lletra de ressaca.

⁵⁵⁸ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 239-263.

⁵⁵⁹ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 62-63.

⁵⁶⁰ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 334-335.

Un altre jurista de l'època, Vicente Caravantes menciona que en les lletres que no són de ressaca, el lliurador i endossant s'obliguen a pagar-les en el termini pre-fixat, i es consideren tàcitament obligats a indemnitzar el portador del perjudici que li causa la falta de pagament.

En canvi, en les lletres que són de ressaca, aquesta obligació tàcita d'indemnització respecte els interessos de les despeses de ressaca no té lloc, ja que el pagador té un dret d'impugnar els interessos, però aquests no meritaren fins que s'entauli la demanda.

Aquesta opinió de Vicente Caravantes no convenç a González Huebra, el qual considera que la lletra de ressaca és una lletra de canvi com qualsevol altra i per tant, el portador ha d'haver desemborsat o promès el seu valor com en les altres. Per tant, exercitant el protesto en temps i forma, no hi ha raó perquè se li privi dels rèdits que se li concedeixen als portadors d'altres lletres.

Cal recordar que per exercitar qualsevol de les accions descrites anteriorment, falta d'acceptació de la lletra de canvi o falta de pagament, s'ha d'haver formulat protesto⁵⁶¹ per falta d'acceptació i pagament de la lletra. En els casos de falta d'acceptació el protesto s'haurà de formalitzar el dia següent a la presentació de la lletra i en els casos de falta de pagament aquest protesto es realitzarà el dia següent del venciment.

Martí d'Eixalà argumenta que el portador continua tenint acció executiva contra l'acceptant en els casos que el protesto s'ha dut a terme fora de termini. *“No se ve razón alguna por que este pudiera excepcionar el haberse levantado fuera de tiempo el protesto, pues que únicamente por los intereses del librador y endosantes se hallan marcados los términos de la presentación y protesto”*⁵⁶².

⁵⁶¹ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 57-59.

González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 320-326.

López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 308-310.

⁵⁶² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 170.

El manual de Martí d'Eixalà va més enllà d'allò escritament mercantil per abordar conflictes que ratllen l'àmbit penal. Temes com la falsificació⁵⁶³ de les lletres de canvi, la lletra girada per una persona imaginària, l'acceptació simulada, la transmissió de la lletra per un tercer no propietari de la mateixa són analitzats en el manual. De fet, el mateix codi de comerç de 1829 ja en parla del delicte de falsedat. *“La anteposición de la letra en los endosos constituye a su autor responsable de los daños que de ella se sigan a un tercero, sin perjuicio de la pena en que incurra por delito de falsedad, si hubiese obrado maliciosamente.”*⁵⁶⁴

En la redacció del codi de comerç de 1829, com ja s'ha comentat en capítols anteriors d'aquesta tesis, es va adoptar un criteri objectiu alhora de delimitar la subjecció al nou codi de comerç i als tribunals especials mercantils. Per tant, seguint la mateixa línia legislativa, la regulació de la lletra de canvi s'enfoca en l'acte de comerç que ha estat objecte de lliurar una lletra. De l'articulat del codi de comerç s'extreu que les persones no comerciants que lliurin o acceptin una lletra de canvi s'hauran de subjectar als Tribunals ordinaris i la lletra emesa es considerarà simple pagaré⁵⁶⁵, sempre que l'emissió de tal lletra no fos conseqüència d'una operació mercantil. En canvi, *“si dichas personas no comerciantes hubieren librado o aceptado las letras por consecuencia de una operación mercantil, probando el tenedor esta circunstancia, quedarán sujetas, en cuanto a la responsabilidad contraída en ellas, a las leyes y jurisdicción del comercio”*⁵⁶⁶. Aquesta opció legislativa de subjectar al Codi de comerç totes les lletres de canvi que s'emetin vinculades amb un acte de comerç i no en funció de les persones que intervinguin en la seva emissió va ser ben acceptat pel legislador espanyol, però no pel francès⁵⁶⁷ que continuarà amb les velles tradicions legislatives de subjectar a les lleis mercantils les lletres de canvi en què hagin intervingut mercaders.

⁵⁶³ Respecte les lletres imperfectes i les lletres falsificades, vegis: González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 337-344 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 264-269.

⁵⁶⁴ Art. 470 del Codi de comerç de 1829. (VVAA: *Código...*, ob. cit., p. 135)

⁵⁶⁵ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 64-66.

⁵⁶⁶ Art. 434 del Codi de comerç de 1829. (VVAA: *Código...*, ob. cit., p. 125)

⁵⁶⁷ Rubio, J., *Sainz...*, ob. cit., pp. 205-206.

El fet que el legislador espanyol enfoqui la regulació de la lletra de canvi des de la perspectiva de l'acte de comerç i no del comerciant no està comentat en el manual del nostre jurista. Tot i que, en esmentar els noms de les persones que han de constar en la lletra, perquè aquesta sigui vàlida, ens dóna un exemple en el qual utilitza el terme comerciant. “*Si un comerciante libra contra un factor suyo, el documento no será otra cosa que un simple pagaré*”⁵⁶⁸. Això denota la vinculació constant d'aquestes lletres de canvi amb el tràfic comercial.

A nivell comparat, el dret francès exigeix respecte la forma de la lletra de canvi els mateixos requisits que el codi de comerç espanyol. És a dir, el lliurador de la lletra té la mateixa obligació de fer provisió de fons⁵⁶⁹ al venciment de la lletra a aquell sobre el qual s'hagués lliurat. Correspon només al lliurador provar que tenia fons el dia del venciment.

Una diferència legislativa, en el tema de la lletra de canvi, s'observa al tractar de l'acceptació⁵⁷⁰ de la lletra de canvi. El codi de comerç espanyol diu que haurà d'acceptar-se o denegar-se el mateix dia en què el portador la presenti amb aquest objecte, mentre que l'art. 125 del codi francès expressa que pot acceptar-se la lletra de canvi a la seva presentació, o com a molt tard dins les 24 hores després de ser presentada.

Una altra distinció legislativa la trobem en la qüestió del pagament de la lletra de canvi. El codi de comerç francès estableix que l'obligació de la fiança que es necessita pel pagament de les lletres acceptades i perdudes⁵⁷¹, o encara que no hagués estat acceptada, prescriu transcorreguts tres anys. Cal que durant aquest temps no hi hagués hagut cap demanda ni diligències judicials. Els jutges no poden concedir cap termini pel pagament d'una lletra de canvi.

⁵⁶⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 140.

⁵⁶⁹ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum I, pp. 262-266.

⁵⁷⁰ *Ibidem*, pp. 247-261.

⁵⁷¹ *Ibidem*, pp. 274-275.

El codi de comerç espanyol tracta d'aquesta qüestió, de forma general, al tractar les prescripcions, mentre que el codi francès especifica aquesta qüestió. A més, el codi espanyol no estableix res respecte aquesta prohibició de què els jutges puguin concedir un nou termini pel pagament de la lletra de canvi.

Pel que fa a la lletra de ressaca, el codi francès, igual que l'espanyol, exigeix que el compte de ressaca vagi certificat per un agent de canvi. El codi espanyol, també preveu que aquesta certificació la pugui realitzar un corredor oficial. Finalment, ambdues legislacions preveuen que sinó fos possible la certificació per alguna de les persones esmentades, fossin dos comerciants matriculats els encarregats de dur a terme la certificació.

Una altra qüestió a comentar és l'interés de les despeses de protesto⁵⁷², recanvi i altres despeses legítimes, que segons el codi francès, meriten només des del dia de la demanda judicial. En canvi, el codi espanyol exigeix que consti aquesta demanda judicial o qualsevol altre requeriment públic contra la persona que es vagi a procedir; ja sigui una protesta de danys i perjudicis davant un jutge, notari o altre oficial públic autoritzat per admetre-la.

En darrer terme, el codi francès no fa distinció entre els vals, pagarés i lliuraments que si fa el codi espanyol i només tracta dels pagarés a l'ordre. Aquests pagarés a l'ordre estaran subjectes a les disposicions relatives a les lletres de canvi en els temes de la prescripció, endós, solidaritat, aval, pagament, pagament per intervenció, protesto, deures i drets de portador i reembors o interessos. Referent a la forma en què han d'efectuar-se aquests pagarés a l'ordre, el codi francès indica la necessitat que hi consti la data, la quantitat a pagar, el nom de la persona a l'ordre de la qual fossin subscrits, l'època en què s'hauria d'efectuar el pagament i el valor que s'hagi donat en metàl·lic, en mercaderies o de qualsevol altre forma.

Martí d'Eixalà ens remet a l'obra *Cours de Droit commercial*⁵⁷³ de Jean Marie Pardessus per conèixer aquesta legislació francesa.

⁵⁷²Ibidem, pp. 280-292.

⁵⁷³ Ibidem.

De les explicacions del manual de dret mercantil i dels apunts d'Alexandre Novellas s'observa una completa regulació de la lletra de canvi i d'altres institucions com l'endós, l'aval⁵⁷⁴, els lliuraments a l'ordre i els pagarés⁵⁷⁵.

“Lección 133^a

*Del contrato de cambio otro de los fundamentales del comercio.- Es la base de un contrato complejo del que viene a ser el principal instrumento la letra de cambio.
Forma legal de este instrumento.- Circunstancias que debe expresar.- La transmisión o endoso.*

Lección 134^a

*Idea general de las obligaciones que resultan o pueden resultar de una letra de cambio.
Obligación del librador respecto del tomador, viceversa.
Obligación del Pagador respecto del librador y viceversa
Obligación que contraen los endosantes.*

Lección 135^a

*Obligación del pagador respecto del portador de la letra no existe antes de la Aceptación.
Obligación que produce el Afianzamiento o garantía llamada Aval.- Modo de contraerse.- Efectos que produce según el modo como se comita.- Obligación por aquel por quién el Aval ha tenido lugar.
Obligaciones que dimanen de la intervención de un tercero en la Aceptación y pago de una letra.- Forma de la intervención.- Concurrencia de dos o más personas que quieren intervenir.- Efectos de la Intervención.*

Lección 136^a

Obligaciones con que debe cumplir. Formalidades que debe llenar el portador de la letra de cambio para conservar íntegras sus acciones.- Se reducen a las siguientes: Presentar la letra a la aceptación en estos casos; Presentarla para el pago del vencimiento; los de fin hacer levantar el protesto por falta de aceptación y pago.

Acción que compete al portador en caso de falta de aceptación.- La tiene contra cualquiera de los endosantes y el librador para que se le afiance el valor de la letra o se deposite su importe.

Lección 137^a

*Acciones que competen al Portador de la letra de cambio en el caso de la falta de pago.- En el supuesto de no ser la letra perjudicada tiene acción ejecutiva contra el librador, aceptante, y cualquiera de los Endosantes.- Si quiere puede hacer uso de lo que se llama Resaca.- Siendo perjudicada la letra tendrá acción contra el librador que no hizo la provisión contra los endosantes que se hallen cubiertos del valor de la letra.
Letras de cambio falsificadas.*

⁵⁷⁴ Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 237-238.

⁵⁷⁵ Respecte els vals i pagarés, vegis: González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., pp. 348-351 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 285-289.

Lección 138^a

Libranzas a la orden.- La ley las considera como meros instrumentos de cambio y no como medios de utilizar el crédito.- En cuanto a la Forma.- Se distinguen de las letras. 1º la expresión de ser libranzas; 2º en que no han de contener la época del pago.- Por lo que mira a los efectos se equipara con las letras salva alguna excepción.

Pagarés a la orden.- Su objeto no es uniforme.- Diferencias entre los mismos y las letras.

*Cartas-Ordenes de crédito.*⁵⁷⁶

Juan Antonio de Galvarriato critica les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Ramon Martí d'Eixalà pel que fa a l'explicació de les diferències entre la lletra de canvi i els vals o pagarés. Pel nostre jurista el fet que en la lletra de canvi es mani a un tercer que pagui al lliurat i que, en canvi, en el val l'atorgant es compromet a pagar, ja sigui per ell mateix o per mitjà d'un tercer és una diferència transcendental. Contràriament a l'opinió de Martí d'Eixalà, per Juan Antonio de Galvarriato⁵⁷⁷ això esmentat és una divergència subtil, però no transcendental, ja que ambdós (lletra de canvi i val) compleixen la mateixa funció; que el creditor pugui cobrar abans del venciment del títol.

4.3.9 LA FALLIDA

La fallida⁵⁷⁸ és l'estat d'insolvència del comerciant que el dret entra a regular per tal de protegir els creditors del comerciant i d'altres persones que desconeixent aquesta insatisfactòria situació del comerciant hi mantinguin relacions comercials. La

⁵⁷⁶ BC. Manuscrit 696: "*Lecciones...*, ob. cit., pp. 29-30.

⁵⁷⁷ "*El señor Martí de Eixalá, escribe en su citada obra, párrafo 217, que "se advierte una diferencia transcendental entre la letra y el vale o pagaré, y es que en aquella el librador manda a un tercero que pague al tomador, mientras que en el vale promete pagar el mismo otorgante, ya sea por sí mismo, ya por ministerio de otro."*

Eso será, como es, una diferencia; ¿pero transcendental?

*Siendo a la orden el pagaré, cumple el mismo fin que la letra de cambio: el de que el acreedor reconocido en uno, como el librador de la otra, pueden hacer efectiva la cantidad, mediante el endoso, sin aguardar a la fecha del vencimiento. ¿Qué importa, pues, la diferencia señalada por Martí de Eixalá? No son, ni más ni menos, la letra de cambio y el pagaré a la orden que dos formas de un mismo acto jurídico-económico: la de la letra posterior a la del pagaré. Las sutilezas, por tanto, para establecer diferenciaciones, son eso, no más; sutilezas, muy propias de los hombres de ley; andrónimas, en pureza. Y que es así, según nosotros decimos, lo prueba el mismo autor manifestando que "fuera de eso" –lo transcrito– "el vale o pagaré exige en su formación las mismas circunstancias de la letra, pero expresándose en el documento el nombre específico de vale o pagaré" (también en la letra se dice que es tal letra). Y concluye: "En punto a la transmisión, el vale o pagaré a la orden no se distingue de la letra de cambio". ¿Cómo, pues, pudo llamar a aquello "diferencia transcendental"?"⁵⁷⁷ Galvarriato, J. A., *La Bolsa...*, ob. cit., pp. 22-23.*

⁵⁷⁸ López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 313-318.

insolvència és definida per Juan Antonio Alejandro García com “*la imposibilidad patrimonial del deutor de satisfacer regularmente las propias obligaciones, manifestada con incumplimientos u otros hechos externos, y que se concreta en una relación de desequilibrio entre los elementos activos y pasivos del patrimonio considerado en su conjunto, sin olvidar la capacidad productiva y crediticia.*”⁵⁷⁹

Martí d’Eixalà, seguint la regulació del codi de comerç de 1829⁵⁸⁰, conceptualitza la fallida com: “*el hecho de cesar un comerciante en el pago corriente de sus obligaciones mercantiles*”⁵⁸¹.

El procediment de la fallida mercantil apareix regulat a la Baixa Edat Mitjana; a finals del segle XIII ja es parlava del terme “abatut”⁵⁸² en una llei de Corts catalana⁵⁸³ de 1299. Aquesta llei de Corts catalana és la primera llei a l’Estat espanyol que es dirigeix a un tipus de deutors; els negociants o banquers, doncs la legislació anterior anava dirigida a tota persona. En canvi, a Castella⁵⁸⁴ la fallida no sorgirà fins el segle XV, degut al desenvolupament de les fires i mercats⁵⁸⁵, de l’augment del comerç i de les relacions comercials amb Amèrica. La primera llei castellana en matèria de fallida va

⁵⁷⁹ Alejandro García, J. A., *La quiebra en el derecho histórico español anterior a la codificación*, publicaciones de la universidad de Sevilla, Sevilla, 1970, p. 3.

⁵⁸⁰ Art. 1001 del Ccom de 1829: “*Se considera en estado de quiebra a todo comerciante que sobresee en el pago corriente de sus obligaciones.*” VVAA: *Código de comercio...*, ob. cit., p.299.

⁵⁸¹ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 353.

⁵⁸² Sancho Gargallo, I., *La retroacción...*, ob. cit., pp. 157-161.

La llei de Corts catalanes de 1299 no defineix el terme “abatut”, per tant, la seva conceptualització s’ha de buscar en disposicions posteriors com la Constitució de les Corts de Lleida de 1301 o la Constitució de les Corts de Girona de 1321. (Alejandro García, J. A., *La quiebra...*, ob. cit., p. 67)

⁵⁸³ Si es compara la legislació italiana i catalana de l’Edat mitjana s’observen una sèrie de similituds, possiblement, fruit de les relacions comercials. Entre d’altres, en ambdues legislacions, la fallida neix pels banquers i la sanció penal que s’imposa a l’insolvent és la inhabilitació de l’exercici de la professió. (Ibidem, pp. 62-64)

⁵⁸⁴ La legislació castellana en matèria de fallida és minsa i per tant la seva regulació va anar de la mà dels jutges i dels juristes medievals. Destaca l’obra de Salgado de Somoza, “*Labyrinthus creditorum concurrentium ad litem per debitorem communem inter illos causatam*” de 1651 en la qual es fa un estudi sistemàtic sobre la fallida. En aquesta obra de Salgado, a part del procediment de fallida, l’autor esmenta els procediments de concurs, espera i quita. Tots aquests van dirigits a tot tipus de persones, no només els comerciants. (Ibidem, pp. 88-92)

⁵⁸⁵ Referent a les fires i mercats de Castella, vegis: Aguilera Barchet, B., *Evolución...*, ob. cit., pp. 300-307.

ser promulgada el 1548 per la reina Joana. També és important citar la pragmàtica⁵⁸⁶ castellana de 18 de juliol de 1590 que recull el procediment que se seguia en els tribunals pels banquers i comerciants insolvents.

Tanmateix, les mesures legals adoptades per fer front a la insolvència del deutor es remunten molt més enllà; ja les XII Taules⁵⁸⁷ preveïen l'execució contra el deutor. Aquestes aniran evolucionant cap a un sistema més humanitzat; des de la imposició de la presó i la tortura⁵⁸⁸ dels deutors fins a la cessió de béns dels fallits.

La presó per deutes i d'altres mesures cruels com la pena de mort o l'esclavatge corresponen a un tipus d'execució personal que els romans aplicaven i que la llei romana "Poetelia Papiria"⁵⁸⁹ de l'any 326 a. de C va abolir. A partir de la citada llei es va substituir l'execució personal per l'execució patrimonial⁵⁹⁰ i es limita el caràcter privat del procediment tot introduint la intervenció d'un magistrat.

En aquest sentit, a partir de la *cessio bonorum* el deutor podia eludir la presó i la infàmia, si es presentava davant el pretor i declarava davant el mateix, de forma solemne, que posava els seus béns a disposició dels seus creditors, tot cedint-los per tal de pagar els seus crèdits. Per tant, s'aconsegueix una execució dels crèdits dels creditors sobre el patrimoni del deutor.

⁵⁸⁶ Sancho Gargallo, I., *La retroacción...*, ob. cit., pp. 163-166.

⁵⁸⁷ "El derecho de las XII Tablas, no obstante mantener, como desde los primeros tiempos, la ejecución contra la persona del deudor, permitiendo a los acreedores que despedacen el cuerpo de su deudor común y se lo repartan, sin que se considere fraude el hecho de que los trozos sean desiguales y no correspondan a la importancia del crédito." (Benito, J. L., "La quiebra en el código de comercio de 1829", *Revista general de legislación y jurisprudencia*, Editorial Reus, Madrid, 1930, p. 10)

⁵⁸⁸ José L. Benito senyala els Estatuts italians (*Capitula Mercatorum di Luca* i Estatuts de *Brescia*) com a prova documental de l'aplicació de tortures. "Los autores de la época, dicen claramente que se empleaba el tormento como medio para obligar al quebrado a pagar las deudas, creyendo que acaso hiciera ocultación de bienes". (Benito, J. L., "La quiebra...", ob. cit., p. 15)

⁵⁸⁹ Alejandro García, J. A., *La quiebra...*, ob. cit., pp. 25-27.

⁵⁹⁰ "Más tarde se sustituye la ejecución del deudor por la de sus bienes, reconociendo una cierta prioridad de acreedores y estableciéndose tres sistemas de contribución: 1º, sucesión pretorial universal; 2º, *Emptio bonorum*, por medio del curator, y 3º, la *Cessio bonorum*, que sobre las anteriores ofrecía la ventaja de borrar la infamia, pero que no tenía efecto liberatorio pecuniario por lo no alcanzado, y que en los bienes tienen que ser adjudicados por decisión judicial." (Benito, J. L., "La quiebra...", ob. cit., p. 11)

Un altre benefici pels creditors, introduït pels romans, fou l'acció pauliana⁵⁹¹, mitjançant la qual s'aconseguia revocar les transmissions patrimonials que hagués realitzat el deutor amb ànim de disminuir el seu patrimoni.

A l'època visigoda la presó per deutes apareix també en la legislació goda. Però, en el Liber es té en compte el nombre de creditors, ja que el deutor que només ha de respondre per un sol deute no se li pot imposar una pena personal. En aquests supòsits, el codi de Xindasvint sanciona l'impagament amb la duplicació o triplicació de la quantitat deguda. En canvi, si fossin més d'un els creditors i el deutor fos insolvent s'establiria el servei personal del deutor a favor dels creditors.

Durant l'Edat Mitjana, la insolvència d'una persona independentment de que sigui comerciant o no i de que ho sigui per causa civil o penal la llei imposa la presó com a mesura de coacció,⁵⁹² perquè el deutor pagui. Diversos *fueros* regulen aquesta qüestió com els *Fueros* de: Castilla, Logroño, Miranda, Belorado, Daroca, Guadalajara i Cuenca. *Las Partidas*⁵⁹³ preveuen la presó per deutes en un únic supòsit, en els casos d'incompliment de la sentència.

La pena de presó per deutes no sempre s'entenia com l'empresonament del deutor en una presó pública, sinó que aquesta presó podia ser la casa del creditor, és a dir el deutor realitzava una sèrie de treballs personals en benefici del creditor. Per això, alguns "fueros" parlen d'un tipus de presó per deutes que correspondria a una presó-servitud⁵⁹⁴.

⁵⁹¹ Sancho Gargallo, I., *La retroacción de la Quiebra*, Aranzadi editorial, Pamplona, 1997, pp. 140-148.

⁵⁹² Juan Antonio Alejandro García esmenta la finalitat coaccionadora de la presó per deutes. "*La finalidad que se persigue, o al menos la que parece más evidente, con el encarcelamiento del deutor, no es castigar la insolvencia en sí, o mejor, las causas de la misma (delito, negligencia en negocios, etcétera), lo que haría conceptuar la prisión como "pena doli", sino más bien coaccionar al encarcelado para conseguir que satisfaga a sus acreedores*" (Alejandro García, J. A., *La quiebra...*, ob. cit., p. 16)

⁵⁹³ Referent al contingut de *Las Partidas*, José L. Benito ens menciona que: "*el Derecho Alfonsino de Partidas dedica el Título XV de la V a esta materia, regulando la cesión de bienes, estableciendo el abandono liberatorio, el concordato preventivo extrajudicial, la graduación de créditos, el régimen de mayorías, la retroacción y formación de la masa, la quita y espera y el alzamiento, con una técnica afinada para el cómputo de votos en el régimen de acuerdos que no ha sido apenas superada en sistemas posteriores.*" (Benito, J. L., "*La quiebra...*", ob. cit., p. 17)

Per una explicació més ampliada del contingut de la fallida en *Las Partidas* vegis: Benito, J. L., "*La quiebra...*", ob. cit., pp. 17-22.

⁵⁹⁴ Alejandro García, J. A., *La quiebra...*, ob. cit., pp. 18-22.

Aviat nasqué una reacció contra la presó per deutes, ja que no es cobraven els deutes amb més facilitat i moltes persones morien a la presó per aquesta causa. Aquest fou el motiu perquè quedessin exemptes⁵⁹⁵ determinats grups de persones com: els nobles, les dones, els pagesos durant les èpoques de recol·lecció i verema, comerciants que acudien a determinades fèries, procuradors de la ciutat, advocats, doctors, clergues... A més, va aparèixer la cessió de béns que evitava l'empresonament per causa de deutes. Aquesta cessió de béns venia regulada en *Las Partidas* a Castella i per aplicació del dret romà a Catalunya.

El dret català-aragonés mantenia una legislació més benigna que el dret castellà i concedia la llibertat al deutor si aquest cedia els seus béns o jurava pagar els seus creditors si en un futur venia a millor fortuna. Altres mesures més benignes pel deutor foren la remissió o reducció i l'aplaçament o dilació del deute.

Martí d'Eixalà coneixia aquesta legislació antiga, en la qual s'imposava la pena de presó a l'insolvent. "*La prisión por deudas admitida por nuestras leyes antiguas ha desaparecido cuasi de todo punto en fuerza de numerosas y sucesivas excepciones.*"⁵⁹⁶ De fet, el nostre jurista ens explica que l'aplicació d'aquest tipus de pena també era un ús habitual en la legislació francesa precodificació i que el codi de comerç francès va vetar la seva imposició amb claredat. "*En el Cod. de Com. Frances las palabras sauf-conduit, tienen su verdadero significado; denotan la facultad dada al deudor de obrar libremente y sin riesgo de ser detenido por ninguna de sus deudas; es allí un título que impide el que un acreedor ejerza con el quebrado lo que se llama contrainte par corps.*"⁵⁹⁷ Concretament, la legislació francesa, des de 1838, preveia que el fallit no quedés arrestat, si fos el mateix comerciant el qual, per iniciativa pròpia, es presentés en fallida dins el termini de tres dies següents a la suspensió de pagaments.

Tanmateix, entre les mesures preventives en cas de fallida, el codi de comerç de 1829 imposa la presó del fallit a no ser que pagui una fiança, ja que aleshores el fallit serà

⁵⁹⁵ Ibidem, pp. 8-16.

⁵⁹⁶ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 360.

⁵⁹⁷ Ibidem, p. 360.

arrestat a casa seva. El nostre jurista justifica aquesta presó provisional argumentant que: *“exige la prudencia que mientras se descubre la verdad mediante un detenido examen, se asegure la persona del deudor”*.⁵⁹⁸

Per altra banda, la legislació medieval no fou del tot derogada amb l'entrada en vigor del Codi de comerç de 1829, doncs, Martí d'Eixalà⁵⁹⁹ recorda que el codi de comerç no es pronuncia en els casos d'actes vàlids que poden revocar-se per mitjà de prova de frau o simulació. En aquests supòsits caldrà recórrer a *Las Partidas*, que regulen una acció especial i extraordinària que s'ha d'instituir en el termini d'un any des de que es coneix l'acte fraudulent.

Un altre exemple de l'aplicació de la legislació medieval fou en la determinació de l'ordre de prelación de crèdits de la fallida. El codi de comerç sí que estableix quatre tipus de creditors i la seva corresponent ordenació, però, no estableix un ordre de prelación respecte dels creditors d'una mateixa classe. En aquests casos s'ha de recórrer a *Las Partidas* i a la *Novísima Recopilación*. Com esmenta el nostre jurista: *“para determinar el orden de prelación entre los acreedores de la misma clase, la ley no nos da reglas generales; empero consideradas las disposiciones concretas que se hallan como esparcidas en uno y otro derecho, y en particular el espíritu que las ha dictado, podremos colocarlos por el orden siguiente (...)”*⁶⁰⁰

A més, Martí d'Eixalà apunta que cal recórrer als principis de dret comú per: *“guiarnos para decidir cuándo se ha transmitido el dominio y en qué casos no ha llegado a adquirirlo el quebrado; y a ellos se refiere la ley mercantil, si bien que haciendo algunas declaraciones, que parte son meras aplicaciones o consecuencias, parte modificaciones de dichos principios.”*⁶⁰¹ D'això esmentat s'extreu que el codi de comerç aplica el dret comú per regular el tema dels creditors de domini, però introduint algunes modificacions. Així, en el cas de la dona del fallit, el codi declara a la muller creditora de domini respecte els següents béns: *“los bienes que se conserven en poder*

⁵⁹⁸ Ibidem, p. 364.

⁵⁹⁹ Ibidem, pp. 372-373.

⁶⁰⁰ Ibidem, p. 379.

⁶⁰¹ Ibidem, pp. 375-376.

del mismo (fallit), de los que ella le hubiese aportado en dote o en calidad de parafernales; o bien de los que se hubieren subrogado en lugar de estos; mientras que en uno y otro lugar se haya cumplido con la formalidad del registro.”⁶⁰² En canvi, el dret comú distingeix el dot estimat i el dot inestimat; en casos de dot estimat la dona i els seus hereus són creditors personals i en casos de dot inestimada i béns parafernals són creditors de domini.

En els supòsits de creditors comuns i les normes a seguir per ordenar els seus drets crediticis, el nostre jurista critica el codi de comerç, argumentant que havia de tenir en compte el dret comú per establir l'ordre dels crèdits. *“En el caso de quiebra, aun cuando concurren acreedores comunes, ¿se entenderán derogadas estas disposiciones del derecho civil, o bien, considerándolas subsistentes en cuanto a los mismos acreedores, se les graduará en la forma que ellos prescriben? Sea cual fuere el camino que se elija se tropezará con gravísimos inconvenientes. La causa de semejante conflicto fue sin duda, el no haberse tenido presente el derecho común en el acto de redactar esta parte del Código de Comercio.*”⁶⁰³

De la legislació de les corts catalanes (Corts de Montblanc de 1333 i Corts de Cervera de 1359) s'observa que els deutors sovintejaven donar-se a la fuga, absentar-se i ocultar-se i per tant, es preveia la possible condemna en rebel·lia. Sembla ser que aquells mercaders i banquers que no s'amagaven i mostraven públicament els seus llibres comercials eren castigats amb penes menys severes. Per això, Felip II a les Corts de Monçó de 1585 promulga certes disposicions per tal de sancionar amb igual severitat els fallits que no fugen ni s'amaguen. Així, es podria observar una primera classificació de les fallides segons si són culposes o doloses o en canvi són fortuïtes.

La llei castellana de 1548 diferenciava entre la fallida culposa i la fallida dolosa, tot i que rebien un mateix tractament jurídic. Caldrà esperar doncs a les Ordenances de Bilbao de 1737 per trobar una classificació de les fallides⁶⁰⁴. Posteriorment, el codi de

⁶⁰² Ibidem, pp. 377-378.

⁶⁰³ Ibidem, p. 383.

⁶⁰⁴ Ignacio Sancho Gargallo comenta que: *“Las Ordenanzas de Bilbao de 1737 no constituyeron en su conjunto algo nuevo, [...] Son fruto de una larga evolución legislativa local que arranca de 1511.”* (Sancho Gargallo, I., *La retroacción...*, ob. cit., p. 174)

comerç de 1829 classificaria la fallida en cinc classes⁶⁰⁵. Tal com esmenta Martí d'Eixalà: “1ª suspensión de pagos - 2ª insolvencia fortuita - 3ª insolvencia culpable – 4ª insolvencia fraudulenta – 5ª alzamiento”⁶⁰⁶.

Aquesta classificació de la fallida és diferent de la prevista en el codi francès que fa una altra divisió i subdivisió de la fallida⁶⁰⁷, basant-se amb les causes que la motiven. Així, anomena fallides fortuïtes, les que provenen d'accidents imprevistos i les altres són anomenades bancarrotes. Aquestes bancarrotes⁶⁰⁸ es subdivideixen en: simples i fraudulentas.

De les diferents classes de fallida, previstes en el codi espanyol, el nostre jurista opina que no existeix diferència fonamental entre la suspensió de pagaments⁶⁰⁹ i la insolvència fortuïta. “Para los efectos legales se distinguen cinco clases de quiebra: de aquí se sigue que la suspensión de pagos habrá de producir efectos distintos de las demás clases de quiebra, inclusa la insolvencia fortuita. Sin embargo no encontramos diferencia sustancial entre esta insolvencia y aquella suspensión.”⁶¹⁰

Un altre comentari de Martí d'Eixalà⁶¹¹ sobre la tipologia de fallides apareix al tractar la diferenciació entre l'alçament i la insolvència fraudulenta. Segons el nostre jurista, el legislador del codi de 1829 voldria distingir el deutor fraudulent que no fuig, del deutor

Sobre les raons de la fallida en les companyies mercantils de la ciutat de Vitòria en el segle XVIII, vegis: Angulo Morales, A., *Del éxito en los negocios al fracaso del Consulado: La formación de la burguesía mercantil de Vitoria (1640 -1840)*, Universidad del País Vasco, 2000, pp. 355- 361.

⁶⁰⁵ López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 314.

⁶⁰⁶ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 357.

⁶⁰⁷ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum III, pp. 2-3.

⁶⁰⁸ Boulay-Paty, P. S., *Des faillites et banqueroutes*, chez Charles-Béchet libraire, volum II, Paris, 1825, pp. 148-220.

⁶⁰⁹ La suspensió de pagaments no estava regulada en el Codi de 1829. Espejo e Hinojosa, R., *Crítica...*, ob. cit., p. 93.

⁶¹⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 357.

⁶¹¹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 360-361.

fraudulent que fug, alhora d'aplicació de la pena i per això els configura com a dos tipus diferents de fallida.

La legislació sobre fallida, existent a Catalunya des de les Corts de 1299, era en un primer moment d'aplicació exclusiva a negociants o banquers i a partir de les Corts de Montblanc quedarien subjectes d'altres comerciants. *“La disposición contempla de un lado la quiebra de los mercaderes, negociantes de paños, y sus negociadores y factores; de otro, la de los corredores y peleteros, ya fueren cristianos, judíos o sarracenos.”*⁶¹²

Tots els altres deutors continuaven regint-se pel procediment de cessió de béns i per tant, es pot parlar d'una simultaneïtat dels procediments de fallida i de cessió de béns.

Amb la promulgació del Codi de comerç de 1829 continuava tenint-se en compte l'element personal per declarar l'estat de fallida i seguien funcionant dos procediments paral·lels (la fallida i la cessió ordinària de béns) per tractar un mateix fet; l'estat d'insolvència del deutor. En aquest sentit, Martí d'Eixalà menciona els requisits necessaris per la viabilitat de la fallida: *“son tres las condiciones indispensables para que exista la quiebra de hecho y proceda la declaración judicial; a saber, la calidad de comerciante en la persona del deutor, la cesación de los pagos, y el carácter de mercantiles en las obligaciones que han dejado de cumplirse.”*⁶¹³

Per tant, d'acord amb l'art. 1014 Ccom, per ser declarat en estat de fallida és necessari ser comerciant. I, per ser comerciant, segons l'art. 1 Ccom cal que el comerciant exerciti habitualment el comerç i estigui matriculat com a comerciant. El problema sorgiria doncs, en els casos en què una persona comercia habitualment, però ha obviat matricular-se. Se li haurien d'aplicar les disposicions del Ccom? Seguint l'art. 447 del Codi Penal, les disposicions del Ccom són igualment aplicables els que no estan matriculats en el moment de produir-se la fallida. Aquesta opció legislativa és defensada per Pablo González Huebra⁶¹⁴, ja que les disposicions referents a la fallida són més rigoroses i per tant, si els comerciants no matriculats no se'ls subjectés se'ls estaria premiant per aquesta negligència d'obviar la matrícula comercial.

⁶¹² Alejandro García, J. A., *La quiebra...*, ob. cit., p. 83.

⁶¹³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 355.

⁶¹⁴ González Huebra, P. *Tratado de quiebras*, Imprenta de C. González, Madrid, 1856, pp. 6-10.

Una altra qüestió que causa confusió és - què s'entén per exercir habitualment el comerç? i - quines professions són comercials? Respecte l'exercici habitual del comerç, González Huebra considera comerciants habituals aquelles persones que tenen una botiga oberta o altra establiment destinat a la venda després d'haver adquirit i treballat uns gèneres o primeres matèries. Igualment, seran considerats comerciants habituals, segons González Huebra, aquells que estiguin inscrits a les oficines d'Hisenda pel pagament del subsidi comercial. A part d'aquests casos, els tribunals poden considerar una determinada persona com a comerciant habitual tenint en compte les operacions comercials efectuades.

Respecte les professions comercials, González Huebra menciona tot un llistat d'activitats que són comercials i acaba el mateix amb una breu descripció per incloure d'altres activitats no citades; *“todos los que como ellos revenden lo que han adquirido precisamente para volverlo a vender, ora lo hagan en porciones más pequeñas, ora en forma diferente”*⁶¹⁵.

En aquest sentit l'autor francès Boulay-Paty⁶¹⁶ opina que cal subjectar al procediment de fallida: escrivans, advocats, eclesiàstics i altres funcionaris públics, tenint en compte els seus actes mercantils. Martí d'Eixalà⁶¹⁷ coneixia la doctrina del jurista francès Boulay-Paty, plasmada en la seva obra *Des faillites et banqueroutes* i ens hi remet en el seu manual.

Continuant amb els pressupòsits fàctics per declarar l'estat de fallida, cal mencionar que el codi francès preveia el cas en què ha mort el comerciant que s'hauria de declarar en fallida; fet que va ometre el codi espanyol. En aquests casos, el codi francès requeria que s'hagués produït suspensió de pagaments amb anterioritat a la mort.

⁶¹⁵ González Huebra, P. *Tratado...*, ob. cit., p. 8.

⁶¹⁶ Boulay-Paty, P. S., *Des faillites...*, ob. cit., volum I, pp. 10-26.

⁶¹⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 356.

Corresponia als Tribunals⁶¹⁸ determinar el dia en què s'havien de retrotreure els efectes de la fallida, en base el dia en què el comerciant va cessar en el pagament de les seves obligacions. Tanmateix, es pot donar el cas que es descobreixin deutes ignorades que són anteriors al dia fixat pel Tribunal. En aquests casos, la doctrina francesa no és uniforme respecte la capacitat dels Tribunals de modificar la data establerta prèviament.

Així, Boulay Patty opina que els tribunals no poden variar la data fixada, mentre no existeixi cap reclamació. En canvi, Pardessus⁶¹⁹ considera que els Tribunals han de modificar la data, ja que la seva missió és descobrir el frau. La consulta de les obres d'ambdós autors és recomanada per Martí d'Eixalà⁶²⁰.

Per González Huebra l'opinió de Boulay Patty és més acertada, ja que la fallida és una qüestió privada i per tant els tribunals no han d'actuar d'ofici, sinó a instància dels particulars. El Codi espanyol (art. 1027 Ccom), també entén que es tracta d'un assumpte privat i només permet l'ocupació dels establiments del fallit en casos de notòria fuga del comerciant, com a mesura de protecció.

Una vegada declarat l'estat de fallida, es pot donar el cas que existeixin creditors que encara no els hi ha vençut el crèdit, però que tenint en compte l'estat del fallit no cobrarien en el seu moment, sinó s'hagués declarat la fallida. En aquests casos, aquests crèdits se'ls considerarà igual que els crèdits vençuts, però alhora del pagament es realitzarà un descompte del rèdit legal, pel fet d'avançar el pagament. Aquest descompte del rèdit legal per avançar el pagament no ha estat admès a França.

La conservació dels béns i altres drets del fallit correspondrà a un dipositari, el qual segons la legislació espanyola, ha de demanar permís al jutge comissari en els casos en què volgués realitzar algunes despeses per evitar que determinats béns es perdessin o deterioressin. Ara bé, l'autorització del jutge comissari es limita allò indispensable per la conservació dels béns i drets del fallit. Si creessin convenient alienar altres béns aleshores es precisaria l'autorització del Tribunal. Aquesta és l'opinió del jurista

⁶¹⁸ Boulay-Paty, P. S., *Des faillites...*, ob. cit., volum I, pp. 27-43.

⁶¹⁹ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum III, pp. 13-17.

⁶²⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 362.

Alexandre Bacardí, però no la de González Huebra⁶²¹, el qual seguint la doctrina francesa, creu que el jutge comissari⁶²² hauria d'autoritzar la venda, no només de tot allò que no es pugui conservar, sinó també d'allò que per la seva conservació requereixi algun tipus de despesa. Martí d'Eixalà⁶²³ conceptualitza la figura del jutge comissari com un jutge instructor del judici de fallida.

Una altra qüestió a tenir en compte en el procés de fallida és l'ordre de prelació dels creditors que ve regulat en el títol VIII del codi de comerç. Concretament, l'art. 1123 del Ccom estableix que: “*en el primero se comprenderán los acreedores con acción de dominio. En el segundo los hipotecarios por la ley o por contrato, según el orden de su prelación. En el tercero los escriturarios. En el cuarto los comunes.*”⁶²⁴

Pel que fa als creditors de domini, Martí d'Eixalà⁶²⁵ opina que aquesta denominació que adopta el Codi de comerç és contradictòria, ja que no es pot ser alhora creditor i propietari d'un mateix bé o dret. Aquest comentari del nostre jurista és també plasmat per González Huebra en el seu *Tratado de quiebras* de 1856. “[parlant de creditors de domini] *Esta locución, rigurosamente hablando, es impropia, como dice el señor Martí Eixalá: la idea de dueño y acreedor se oponen y contradicen; pero está generalmente admitida en nuestra jurisprudencia, la usa el Código, y nosotros la usamos también por esta razón.*”⁶²⁶

Dels creditors hipotecaris, González Huebra es qüestiona els efectes dels béns dotals i parafernals de la muller que han estat consumats o alienats en el moment de la fallida i que no s'han presentat en el registre públic del comerç. En aquests casos, la muller perd el seu dret a ser considerada creditora de domini, perquè no consta l'escriptura de domini en el registre que l'acrediti per reivindicar aquests béns. Tal com apunta

⁶²¹ González Huebra, P. *Tratado...*, ob. cit., p. 53.

⁶²² Boulay-Paty, P. S., *Des faillites...*, ob. cit., volum I, pp. 192-255.

⁶²³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 364.

⁶²⁴ VVAA: *Código de comercio...*, ob. cit., p. 344.

⁶²⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 375.

⁶²⁶ González Huebra, P. *Tratado...*, ob. cit., p. 97.

González Huebra, explicant la visió de Martí d'Eixalà⁶²⁷: “*opinamos con el señor Martí, que queda privada de entablar la reivindicación, y aun diremos mas, que para nosotros esta no es cuestión, atendiendo a que aun cuando pudieran ofrecer alguna duda las palabras del art. 27, las de los núms. 1º y 2º del 1114 lo interpretan y aclaran de la manera mas terminante y explícita, exigiendo como requisito esencial para que pueda ser tenida por acreedora de dominio, que conste la entrega de los bienes que reclame por escritura de que se haya tomado razón en el registro público del comercio.*”⁶²⁸

Retornant als antecedents històrics de la fallida, convé apuntar una sèrie de pressupòsits comuns que se seguien en el procediment de la fallida medieval. En primer lloc, la persona encarregada de jutjar els casos de fallida, a Catalunya, corresponia el veguer; que era un magistrat nomenat pel rei, que coneixia de les causes civils i criminals d'un determinat partit o territori. A Castella la jurisdicció ordinària també era competent per conèixer els casos de fallida. Tanmateix el sorgiment dels Consolats⁶²⁹ ocasionaria que en les poblacions on existia un Consolat fos aquest l'encarregat de conèixer del cas. Però, en els indrets en què manqués un Consolat la jurisdicció ordinària hi continuava intervenint.

En segon lloc, per tal de donar a conèixer l'estat d'insolvència del deutor es realitzaven pregons a la ciutat del comerciant o en altres llocs on hagués exercit el seu ofici. Pel que fa a les penes imposades, els fallits eren empresonats mentre no paguessin els seus creditors, els seus béns eren confiscats i posats a la venda en pública subhasta, podien quedar inhabilitats per l'exercici de la professió, se'ls podia imposar la pena d'infamia, podien perdre la seva condició nobiliària i inclòs se'ls podia aplicar la pena de mort, com ho disposa la Constitució de les Corts catalanes de 1321.

⁶²⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 380-381.

⁶²⁸ González Huebra, P. *Tratado...*, ob. cit., p. 123.

⁶²⁹ De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 458-471.

La necessitat d'una legislació més específica i més completa de la fallida impulsarà als Consolats a promulgar ordenances. Destaca les Ordenances de Bilbao de 1737⁶³⁰ en les quals es regula el procediment de fallida, el qual fou copiat per Ordenances posteriors i va ser aplicat en els tribunals espanyols fins la promulgació del codi de comerç de 1829. Tanmateix, una obra jurídica de renom en matèria de fallida, anterior a les Ordenances de Bilbao, fou el *Labyrinthus Creditorum concurrentium ad litem per debitorem communem inter illos causatum* de Francisco Salgado de Somoza, la qual va influir en la doctrina alemanya⁶³¹.

José L. Benito⁶³² destaca l'encertat i congruent contingut de les disposicions legislatives del codi de comerç de 1829 en matèria de fallida⁶³³. Segons José L. Benito el codi de comerç espanyol s'aparta del codi francès i aquest fet ha estat la causa perquè moltes de les seves disposicions legislatives s'hagin mantingut fins el segle XX. El fet que algunes disposicions legislatives mantinguin un contingut semblant en ambdós codis no respon a una influència francesa en el nostre codi espanyol, sinó que respon a una mateixa font legislativa anterior a ambdós codis que s'hauria usat com a base per configurar la nova regulació; es tracta de les Ordenances de Bilbao. Tanmateix, si que es poden localitzar en el codi espanyol alguns preceptes influenciats per la codificació francesa i que segons José L. Benito són precisament els errors que presenta el codi de 1829. *“Precisamente los poquísimos defectos que pueden señalarse en el libro IV son los que proceden de la influencia francesa, que, por fortuna, de modo muy escaso se deja sentir en él.”*⁶³⁴

⁶³⁰ Vegis l'índex (articulat del capítol XVII) de les Ordenances de Bilbao en matèria de fallida en l'article de José L. Benito: "La quiebra...", ob. cit., pp. 26-27.

⁶³¹ Rehme, P. *Historia Universal del derecho mercantil*, editorial revista de derecho privado, Madrid, 1941, pp. 155-166.

⁶³² José L. Benito opina que la regulació de la fallida en el codi de comerç de 1829 no s'assembla a la del codi francès: *“nuestro tratado de las quiebras se encuentra muy lejos de parecerse al primitivo francés de 1808 y probablemente por lo mismo se encuentran en vigor cien años después de su promulgación la mayoría de sus preceptos; mientras el año 1838 era necesario rehacer por completo la legislación francesa.”* (Benito, J. L., "La quiebra...", ob. cit., p. 14)

⁶³³ *“En favor del nuestro del 29 hay que señalar todavía el amplio desarrollo que se otorga a la retroacción judicial, instrumento éste, debidamente manejado, el más eficaz para reconstruir la masa desfondada en el período inmediatamente anterior a la quiebra y que no tiene semejante en ninguna de las técnicas extranjeras.”* (Ibidem, p. 28)

⁶³⁴ Ibidem, p. 28.

En contraposició a l'opinió de José L. Benito, Martí d'Eixalà deixa entreveure un pensament sobre la legislació comercial francesa en matèria de fallida força allunyada del què s'ha dit fins ara. Concretament, al tractar del possible conveni entre els creditors i el fallit, ens explica que el codi de comerç priva al fallit, que s'hagi fugat, de la facultat de celebrar conveni i en canvi, si que permet al fallit que presentava desordre en la comptabilitat aquesta facultat de transigir amb els creditors. En aquest sentit, el nostre jurista no entén perquè en un cas es permet estipular un conveni i en l'altre no; al·ludeix a la manca de comprensió de l'obra de *Droit commercial* del jurista francès Jean Marie Pardessus. “*La falta de sistema de que en este punto adolece nuestro Código pudo provenir de haberse comprendido mal por sus redactores un párrafo de la obra de Pardessus*”.⁶³⁵ Per tant, s'entén que Martí d'Eixalà considera que el camí separat vers el dret francès que segueix el legislador espanyol produeix conseqüències negatives com en el cas de la regulació dels possibles convenis entre creditors i fallit.

A part d'això esmentat, el nostre jurista cita en més d'un peu de pàgina de les seves *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, obres de juristes francesos per entendre el contingut del codi de comerç de 1829. Per exemple alhora d'explicar el tema dels supòsits en què es donen els pressupòsits fàctics per determinar l'estat de fallida, suggereix al lector la lectura de les obres de Boulay-Paty, Pardessus i Locrè. “*Para mayor ilustración de este punto, véanse Boulay-Paty, Des faillites et banqueroutes tom. 1, núm. 25 y 26 y sigs., Pardessus, Droit commercial, tom. 4, n° 1100 y sigs., y Locrè sobre el art. 441 del Cod. de Com. Francés.*”⁶³⁶ Altres vegades, apunta a peu de pàgina que el legislador espanyol no segueix al peu de la lletra les obres franceses. Així, alhora d'entendre els efectes de la suspensió de pagaments com un tipus de fallida diferent a la insolvència fortuïta ens remet als juristes Locrè i Boulay-Paty, per copsar les diferències entre el pensament d'aquests autors francesos i la legislació del codi de comerç de 1829. “*Tenemos por muy probable que el redactor del Código quiso admitir, si bien que modificándola, la opinión de Locrè sobre este punto harto controvertible en Francia, atendida la generalidad de las palabras del Código de comercio de esta nación; véase*

⁶³⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 388.

⁶³⁶ *Ibidem*, p. 356.

*el autor citado sobre el art. 437 de dicho Código, y Boulay-Paty Des faillites et banqueroutes tom. 1, n° 24”.*⁶³⁷

En aquest sentit, cal recordar que les similituds entre el codi de Napoleó i el codi de Sainz de Andino són palpables en el tema de la retroacció⁶³⁸ de la fallida. Així, ambdós estableixen que el comerciant en estat de fallida ho comunicui al Tribunal o jutge de comerç en el termini de tres dies següents al cessament del pagament de les obligacions. A més, s'estableix que el Tribunal de Comerç senyali el moment en què s'han de retrotreure els efectes de la declaració de fallida, tenint en compte el dia en què el fallit ha cessat en el pagament de les obligacions.

Tanmateix, en el tema de la retroacció de la fallida, Sainz de Andino no només va tenir en compte la doctrina francesa per redactar el codi de comerç espanyol, sinó que la mateixa doctrina espanyola⁶³⁹, establerta en els segles anteriors, seria també un fort pilar pel nou codi mercantil.

Pablo González Huebra apunta la rellevància de la retroacció de la fallida, per tal d'evitar possibles fraus a càrrec del fallit i en perjudici dels creditors. Així, esmenta que: *“toda quiebra precede un período apurado y angustioso que el comerciante emplea en hacer esfuerzos para reunir fondos e impedirle aunque sea celebrando contratos ruinosos, o en prepararse para cuando llegue este suceso fatal, y por consiguiente, en la presunción de que procede con fraude conociendo su proximidad por el mal estado de sus negocios, y en el perjuicio que se seguía a los acreedores legítimos.”*⁶⁴⁰

Per tant, el codi de comerç de 1829 tindria en compte dos classes d'actes. En primer lloc, aquells actes realitzats pel fallit abans de la declaració de fallida i aquells altres

⁶³⁷ Ibidem, p. 357.

⁶³⁸ A nivell europeu, la retroacció de la fallida: *“ha sido admitida por las legislaciones de los pueblos mas comerciales de Europa, como son, Inglaterra, Francia y Génova; pero la ha proscrito últimamente la Holanda, y la combaten con mucho calor algunos autores extranjeros.”* González Huebra, P. *Tratado...*, ob. cit., p. 31.

⁶³⁹ La doctrina espanyola, d'autors com: Straccha, Scaccia, Ansaldo i el cardenal Luca, va influir en el contingut legal del codi de comerç de 1829. (Sancho Gargallo, I., *La retroacción...*, ob. cit., p. 192)

⁶⁴⁰ González Huebra, P., *Tratado...*, ob. cit., p. 193.

actes realitzats en posterioritat. Els primers es podrien veure afectats per l'estat de fallida, si queden inclosos en la retroacció, mentre que els segons estarien afectats automàticament en el moment de la constitució de l'estat de fallida.

Respecte la fixació de la retroacció dels actes subjectes a l'estat de fallida, el codi de comerç francès de 1807 establí que fossin els Tribunals francesos els que fixessin la data de retroacció. Aquest fet va ocasionar que alguns Tribunals abusessin de les seves potestats i fixessin aquesta data en un moment molt anterior a la declaració judicial i com a conseqüència declarant la nul·litat de tota una sèrie d'actes realitzats pel fallit.

A nivell processal, la Llei d'enjudiciament⁶⁴¹ pels negocis de comerç, de 24 de juliol de 1830 va servir per fer front a les llacunes processals en matèria de fallida. En aquest sentit, Martí d'Eixalà⁶⁴² ens remet a ella pel que fa el tema de l'administració dels béns del fallit, a càrrec dels síndics.

Abans de donar per acabat aquest tema de la fallida, convé transcriure els apunts d'Alexandre Novellas, on s'observa, que sorprenentment, un tema prou rellevant com la fallida només ocupa l'epígraf d'una lliçó. Tanmateix, si que en el manual de dret mercantil, *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, el tema en qüestió està desenvolupat àmpliament i a més, es compara amb la doctrina francesa, com ja s'ha esmentat anteriorment.

“*Lección 158^a*

Medios de asegurar el cumplimiento de las operaciones mercantiles.- Medios indirectos.- Medios directos.- Las últimas consisten las que se llaman acciones. Medios especiales para el caso de Quiebra.”⁶⁴³

⁶⁴¹ Respecte el contingut de la Llei d'Enjudiciament pels negocis de comerç, José L. Benito al·ludeix que: “*en ella se encuentra desarrollado uno de los más interesantes problemas del Derecho procesal de quiebra: las acciones a que da lugar la retroacción sobre los contratos y actos de administración del quebrado precedentes a su declaración.*” (Benito, J. L., “La quiebra...”, ob. cit., p. 29)

⁶⁴² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 367.

⁶⁴³ BC. Manuscrit 696: “*Lecciones...*”, ob. cit., p. 32.

4.4 EL DRET MARÍTIM

4.4.1 L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DEL DRET MARÍTIM

El dret marítim destaca per la seva antiguitat; els seus orígens es remunten a les primeres civilitzacions. Del recull de lleis marítimes antigues que tenim coneixença sobresurt les Lleis Ròdies que sorgien a la illa de Rodes, tot i que no són fruit exclusivament del poblat rodi sinó també de les costums marítimes d'altres pobles navegants com els hel·lens.

Aquestes lleis ròdies van ser rebudes pels romans i de fet el Digest de Justinià conté jurisprudència de les costums dels rodís. En aquest sentit, Martí d'Eixalà en tractar l'època de dominació romana a la península ibèrica menciona que: *“las leyes rodias son declaradas leyes del imperio en cuanto no se opusieran al derecho establecido, como se ve por el rescripto de Antonino”*⁶⁴⁴.

La seva recepció en el món occidental va ser important, tot influint en el Codi d'Alaric i en el Liber Iudiciorum. Tanmateix, el nostre jurista argumenta que el contingut del Breviari d'Alaric⁶⁴⁵ en matèria de dret marítim és escàs, però superior al Liber Iudiciorum. Així, referint-se al Liber Iudiciorum senyala que: *“por lo que mira al derecho marítimo aquel código es inferior al Breviario de Aniano: no nos ofrece ninguna de aquellas disposiciones que contienen la expresión de los principios generales en materia de derecho mercantil: todo lo que abraza referente á este derecho, se reduce a tres o cuatro leyes que tienen por principal objeto a los comerciantes ultramarinos”*⁶⁴⁶.

La coneixença d'aquests orígens rodís i romans per Martí d'Eixalà es deixa entreveure en el capítol de les averies marítimes. Es narra que una de les condicions perquè l'averia

⁶⁴⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 54.

⁶⁴⁵ *“En el Breviario de Aniano, que es el primer código que se publica para los españoles romanos cerca de un siglo después de la invasión, no se encuentran mas que dos disposiciones que se refieren al derecho marítimo; a saber, una sobre la echazón con el objeto de salvar la nave; otra que se reduce a definir la pecunia trayectitia o préstamo a la gruesa.”* (Ibidem, p. 55)

⁶⁴⁶ Ibidem, p. 56.

doni lloc a retribució, en els casos d'averies comunes o grosses, és que els danys i despeses causades hagin aconseguit evitar el risc pel qual es van dur a terme. És a dir, que si per causa de tempestat o per por als enemics es llencen al mar algunes mercaderies i tanmateix el bot naufraga o és apressat, aleshores els efectes salvats no contribuiran a l'averia. Aquesta opció legislativa del codi de comerç és fidel al dret romà i contrària a l'Ordenament de Bilbao. “*Hallase esto conforme con el derecho romano. En las Orden. de Bilbao se establecía lo contrario, y quizás con mas justicia*”⁶⁴⁷.

Un altre exemple dels orígens romans⁶⁴⁸ del dret marítim és el contracte a la grossa ventura que hauria perdurat al llarg dels segles i encara el codi de comerç de 1829 el recolliria. Així, Martí d'Eixalà narra que: “*semejante contrato que le vemos ya reglamentado en el cuerpo del derecho romano y que quizás había ya sido objeto de las leyes Rodias, era conocido con la denominación de faenus nauticum, y entre nosotros por préstamo a la gruesa aventura o a riesgo marítimo.*”⁶⁴⁹

A Espanya, l'activitat pesquera i de navegació es va centrar a les zones de Cantàbria i Galícia i a partir dels segles XIV i XV a Huelva i Sevilla⁶⁵⁰. Per tant, el dret públic i privat marítim de Castella naixerà i es desenvoluparà el nord d'Espanya⁶⁵¹ i a partir del

⁶⁴⁷ Ibidem, p. 308.

⁶⁴⁸ Pardessus, J. M., *Collection...*, ob. cit., volum I, pp. 53-132.

⁶⁴⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 20.

⁶⁵⁰ L'arribada de navegants i mariners del nord d'Espanya a Sevilla va ajudar a què es convertís en un important punt comercial pel comerç marítim. “*A fines del siglo XIII, los mercaderes y mareantes del Cantábrico se instalaron en Sevilla, y, con la conquista de Tarifa, en Cádiz, descollando allí, en seguida, por su potencia marinera y mercantil, como muestran las cofradías establecidas por ellos en aquellas ciudades para dirigir la navegación de los vascongados en la zona del Estrecho y el Mediterráneo.*” (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 210)

El regne de Castella desenvoluparia una activitat pesquera i de navegació a la zona d'Andalusia. “*La conquista de la vieja capital de Al-Andalus significa desde muchos puntos de vista un momento cumbre en la historia medieval de Castilla, pero especialmente para la organización de sus actividades marineras marca el punto de arranque.*” (Pérez Embid, F., *El almirantazgo de Castilla hasta las capitulaciones de Santa Fe*, Publicaciones de la Escuela de Estudios hispano-americanos de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1944, p. 4)

⁶⁵¹ José Ángel García de Cortazar ens dóna un exemple del tarannà marítim dels pobles del nord d'Espanya: “*el vizcaíno, por tanto, se reconocía dependiente del comercio, y sobretudo, del tráfico marítimo.*” (...) “*La vocación marinera del vizcaíno, de que hablábamos en la Introducción, exigía su satisfacción en la marcha de las naves a través del Cantábrico, el Atlántico, y el Mediterráneo. La potencia de señorío se volcaba en este renglón más que en ningún otro: la construcción de naos y el*

descobriments del nou món en els ports andalusos. Així, els pobles cantàbrics⁶⁵² sempre van destacar per la seva predilecció per les activitats de pesca i la seva destresa en l'art de navegació. El mateix Martí d'Eixalà comenta que: *“los moradores de las costas de Cantabria muy distantes del teatro de la guerra en los siglos XI y XII, no menos que de los puntos donde los magnates se disputaban las tutorías de los reyes y los territorios conquistados; era posible y muy natural que, después de haberse ejercitado en la pesca se dedicaran a la navegación, de manera que ella junto con la del Mediterráneo fuese bastante a mediados del siglo XIII”*⁶⁵³

Els gremis de les regions del nord d'Espanya es reunien en confederacions o *Hermandades*. Aquestes *Hermandades* eren: *“entidades que constituyen personas jurídicas no sólo de carácter local o nacional, sino también internacional, que dirigen la guerra de corso contra el inglés y llegan a enviar sus embajadores para tratar en Londres de potencia a potencia e imponer sus condiciones.”*⁶⁵⁴ De l'actuació de les *hermandades* sorgiren sentències, actes constitucionals, acords, pactes..., és a dir, un ordenament jurídic propi en els ports i les drassanes. Aquest ordenament gremial,⁶⁵⁵ que va sorgir el nord d'Espanya, venia a reglamentar els següents aspectes: la seguretat col·lectiva en la mar; la defensa del treballador; la protecció dels malalts, vídues i orfes;

comercio marítimo eran dos empleos que atañían a una gran parte de la población de los puertos vizcaínos.” (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 153 i p. 163)

També Javier de Salas destaca el tarannà marítim del poble basc: *“Los cántabros, y de estos los vascongados, que sin duda habían sido los hombres que mejor explotaban las industrias marineras respecto a los de otros pueblos de la antigua corona de Castilla, acudían a Holanda para disputar con buen éxito los grandes premios ofrecidos por aquellos Estados a los arponeros de ballenas.”* (De Salas, J., *Marina española*, imprenta de T. Fortanet, Madrid, 1865, p. 37)

⁶⁵² Aguilera Barchet, B., *Evolución...*, ob. cit., p. 209.

⁶⁵³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 57.

⁶⁵⁴ Casariego, J. E., *Historia del derecho y de las instituciones marítimas del mundo hispánico*, José Ruiz Alonso impresor, Madrid, 1947, p. 31.

⁶⁵⁵ Tal com recorda José Ángel García de Cortázar: *“El desarrollo creciente de las actividades marineras de los puertos dio origen al nacimiento de un grupo de hombres cuya vida se hallaba vinculada al mar. Estos hombres –pescadores, marineros, comerciantes– sintieron la necesidad o, al menos, la conveniencia de asociarse entre ellos para la defensa de sus intereses. Surgieron así las cofradías de mareantes”.* (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya en el siglo XV aspectos económicos y sociales*, ediciones de la caja de ahorros de Vizcaína, Bilbao, 1966, p. 117.)

la defensa d'interessos econòmics i polítics comuns⁶⁵⁶ i una jurisdicció pròpia⁶⁵⁷ en assumptes de menor quantia relacionats amb la vida professional.

A nivell nacional, les *hermandades* van defensar els seus furs i privilegis i la seva lluita contra els anglesos a través de peticions a les Corts castellanques (Corts de Burgos de 1345, Corts d'Alcalà de 1348, Corts de Valladolid de 1351, Corts de Valladolid de 1420 i les Corts d'Ocaña de 1422). Ara bé, mentre el segle XIV l'autoritat de les *hermandades* sobresortia, a partir de la segona meitat del segle XV comença el declivi a causa de la política unificadora dels Reis catòlics⁶⁵⁸.

La regulació del dret marítim ve establert en tots els codis i ordenaments castellanques com també en els Furs⁶⁵⁹, les cartes de població de les zones costeres i els documents privats (arrendament de vaixells, societat de dotacions pesqueres...). Dels codis per excel·lència de l'ordenament castellà⁶⁶⁰ es pot citar el *Liber Iudiciorum, el Fuero Juzgo*,

⁶⁵⁶ Alguns dels interessos comuns del mariners eren: “*la limpieza de los puertos, la vigilancia y la ordenación de la pesca*”. (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 117)

⁶⁵⁷ “*Aun después de la política de centralización que a las cosas de la mar impusieron los Reyes Católicos, subsistió, a lo largo del antiguo régimen y hasta su total acabamiento en el siglo XIX, la jurisdicción propia de los Gremios, aunque limitada a los asuntos de menor cuantía relacionados con la vida profesional.*” (Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 177-178)

Vegis: García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., pp. 119- 120.

⁶⁵⁸ La normativa aprovada pels Reis Catòlics en matèria de comerç es caracteritzava pel seu proteccionisme i mercantilisme. “*El proteccionismo tuvo su expresión en una especie de Acta de Navegación, que reprodujo en 1499, los términos de la dictada cien años antes por Enrique III. La cédula real, fechada en Madrid a 20 de marzo de 1499, asegura la “preferencia de navíos” nacionales en la carga de mercancías en los puertos españoles.* (...) “*El segundo concepto rector de la orientación económica de los Reyes Católicos, o sea, el del mercantilismo, es visible en una gran parte de las disposiciones reales. En general, puede decirse que el objetivo del orden económico de los Reyes Católicos era regular la exportación y la importación de tal manera que entrara y permaneciera en el país toda la cantidad posible de oro y plata. Los monarcas trataron, por ello, de impedir, o, al menos, limitar la cesión de estos metales al extranjero.*” (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., pp. 190-191)

⁶⁵⁹ José Ángel García de Cortazar menciona la regulació del Fuero Viejo respecte els bots que s'apropaven a les costes bilbaïnes. “*Según el capítulo VIII del Fuero Viejo, todo navío que llegue con sus provisiones a algún punto de la costa vizcaína debe vender allí la mitad de su cargamento, y llevar el resto “donde quisiera excepto a los enemigos del rey.*” (Ibidem, p. 152)

⁶⁶⁰ Javier de Salas opina que els monarques de la Corona catalano-aragonesa havien aprovat disposicions legislatives en temes marítics més encertades. “*Sólo diremos que más aptos para legislar sobre asuntos marítimos eran los soberanos de la antigua Corona de Aragón que los de Castilla; y si los hombres que rodeaban al sabio Alfonso o tal vez el mismo rey quiso prescribir “que en la ribera de la mar todo ome puede hacer casa e otro edificio cualquier de que se aproveche”, en la antigua Corona de Aragón desde Jaime I por lo menos, coetáneo y suegro del décimo Alfonso, no se podía levantar una mala choza en la playa o ribera para cubrir de la intemperie los aprestos de los barcos, sin un especial permiso del baile o*

Las Partidas, el Fuero Real, Ordenamiento de Alcalá i la Recopilación de Montalvo que plasmarien el dret naval medieval. A nivell foral va influir en el dret naval el *Fuero de San Sebastián* que es va estendre pel litoral nord i el *Fuero de Layron*. Tanmateix, a partir del segle XII, al desenvolupar-se la navegació, les normes jurídiques que s'aplicaven més eren: el *Fuero de San Sebastián* i les costums de dret marítim occidental (Lleis d'Oleron, Lleis de Wisby, Costums de València, Costums de Catalunya⁶⁶¹, Costums de Gènova, Costums de Pisa...)

Entre els codis medievals que tracten de les costums marítimes dels catalans, Pedro Estasén i Cortada⁶⁶² destaca el Llibre del Consolat de Mar i el Codi de les Costums de Tortosa. Per exemple, una de les costums marítimes dels catalans era l'ús dels contractes de mota i de participació en fusta⁶⁶³. El contracte de mota i de participació en fusta consistia en què el capità del bot rebia una quantitat a compte de l'expedició marítima, donant en garantia un rebut, anomenat mota, firmat pel capità. A partir de les quantitats que el capità d'un bot rebia a compte i risc de l'expedició, constituïa un fons. L'administrador del fons era el capità i per tant, l'únic responsable del mateix, amb el qual habilitava el bot i comprava mercaderies que serien transportades en la nau⁶⁶⁴, el nom de la qual i matrícula havia de constar en el rebut de mota. Les mercaderies havien de ser venudes o canviades pel capità, passant comptes dels negocis realitzats durant el

procurador real, y lo mismo se dice sobre la pesca en ciertos lugares." (De Salas, J., *Marina...*, ob. cit., pp. 501-502)

⁶⁶¹ José Manuel Calderón Ortega esmenta que: "*la marina catalana conoció una expansión extraordinaria durante los siglos XIII y XIV, desempeñando un papel destacado en la expansión marítima de la Corona de Aragón, que culminaba en la conquista del reino de Sicilia y en la consideración de gran potencia después de una serie de resonantes victorias navales.*" (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 162)

⁶⁶² Estasén y Cortada, P., *Costumbres marítimas de la costa de Cataluña*, Establecimiento tipográfico de los sucesores de Narciso Ramirez y C^a, Barcelona, 1880, pp. 18-19.

⁶⁶³ Per conèixer millor les característiques del contracte de mota i de participació en fusta vegis: Estasén y Cortada, P., *Costumbres...*, ob. cit., pp. 9-24.

⁶⁶⁴ -Què s'entenia per nau? Juan de Hevia Bolaños fa referència a *Las Partidas* per conceptualitzar aquest terme. "*Nave es un nombre general en que se comprenden toda especie de Navíos, y Baxeles grandes y pequeños de remo, y vela, que andan sobre la Mar, para cuyo ministerio son introducidos y diputados, y así su nombre se deriva de su efecto, que es navegar, como consta de una ley de Partida.*

Aunque el hacer y tener Naves, principalmente pertenece al Real Estado del Rey, y se numera entre las demás regalías suyas, según una ley de la Recopilación, empero no es prohibido a otros cualesquiera personas privadas, conforme un texto (a) salvo a los Jueces y magistrados en su distrito, como se dice en el Derecho. Y lo mismo se prohíbe a los oficiales reales, y visitadores de Naves, y sus familias, conforme una Ordenanza real de la navegación de las Índias." De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 478-479.

viatge a la seva tornada; que havia de ser concretament el port de sortida. Així, l'expedició marítima es liquidava al finalitzar el viatge. La forma de liquidació era retornar a cada motista el capital que va aportar amb l'augment dels beneficis o deducció de les pèrdues que haguessin resultat del viatge, o només retornant els guanys i pèrdues, retenint el capital per a successives expedicions, si el motista hi estava d'acord.

Pedro Estasén i Cortada critica el fet que els estudis⁶⁶⁵ de dret marítim del segle XIX no tractin d'aquest contracte marítim català que era conegut a la costa mediterrània, des de Barcelona fins a França. Esmenta un seguit de diccionaris, manuals i altres obres de dret marítim que passen per alt aquesta costum marítima catalana i un d'ells és les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà. Per tant, com molt bé observa Pedro Estasén i Cortada, en el manual de dret mercantil de Martí d'Eixalà hi falta un estudi de les institucions jurídiques marítimes de dret català.

L'obra per excel·lència d'Alfons X fou *Las Partidas*, la qual la doctrina apunta certa influència de les Lleis ròdies i del Digest de Justinià en temes marítics. Per Casariego també deixarien petjada les Lleis d'Oleron, potser no d'una forma directa, però si indirecta a través de les pràctiques de costum marítim que es duïen a terme als ports cantàbrics en aplicar el *Fuero de Layron* (nom que es donava a les Lleis d'Oleron a Castella). Segons Martí d'Eixalà: “*hay fundados motivos para creer que en los puertos del mar cantábrico se adoptaron las leyes o juicios de Oleron*”⁶⁶⁶.

⁶⁶⁵ “Ni en el sistema universal de los principios del derecho marítimo de la Europa de Azuni, ni en los estudios sobre el derecho internacional marítimo, o exposición razonada de sus principios fundamentales de D. Ignacio de Negrín, ni en otras obras del mismo autor sobre idénticos o parecidas materias, ni en el Diccionario del Derecho marítimo de España en sus relaciones con la marina mercante, ni en el Diccionario del Derecho Mercantil español, y otras obras igualmente conocidas de todos vosotros, como el Curso del Derecho Mercantil de D. Pablo González Huebra, ni en las Instituciones de Derecho Mercantil de los Sres. Martí de Eixalá y Durán y Bas, ni en el Diccionario de Escriche, ni en las Secciones doctrinal, parlamentaria, Bibliográfica y de Tribunales de la Revista general de Legislación y Jurisprudencia, ni en Salvador de Viso, Lecciones elementales del Derecho mercantil, y otras obras de continua consulta, he encontrado la mas ligera indicación de que tales costumbres existieran.” (Estasén y Cortada, P., *Costumbres...*, ob. cit., p. 10)

⁶⁶⁶ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 58.

Vegis l'epígraf d'aquesta tesis titulat: “La Universalitat del dret mercantil” per una millor comprensió de la recepció de les lleis d'Oleron a Espanya.

En *Las Partidas*, seguint el dret romà, es recull el principi que el mar igual que l'aire i el sol és un bé comunal del qual tot ésser vivent en pot gaudir, tanmateix aquest ús comunal dels ports i platges contrasta amb documents d'arrendaments de platges que s'han trobat.

Pel que fa al contingut de *Las Partidas* en qüestions de dret marítim, el nostre jurista senyala quatre temes: els capitans, els naufragis, el noliejament i el dany causat a la càrrega. “*En el tít. 9 de la Part. 5ª se dispone sobre los capitanes o mayores, sus facultades y obligaciones; acerca de la echazón y demás daños que deben considerarse averías comunes; tocante a los naufragios, a los que se apoderan de los restos del buque y cargamento en este caso; y por fin, sobre los que con señales engañosas causan la pérdida de una embarcación. Además en el tít. 8 de la misma Partida hallamos alguna disposición relativa al fletamento y al daño causado al cargamento por los del equipaje.*”⁶⁶⁷

Referent a una jurisdicció especial⁶⁶⁸ en matèria de marina, el primer document públic que constata la seva existència data del segle XIII, es tracta del *Fuero de Sevilla*, que Ferran III el Sant li atorga competència per resoldre els casos de delictes i assumptes marítims i el servei militar de les armades. Tanmateix, les *hermandades* del nord d'Espanya ja havien exercit funcions jurisdiccionals amb anterioritat.

Però, eren els jutges dels ports espanyols competents per conèixer de les causes dels mercaders estrangers? El *Liber Iudiciorum* establia que els mercaders que s'apropen als ports espanyols han de ser jutjats segons les seves lleis d'origen. Així, ens parla de l'existència d'uns funcionaris, anomenats telonaris, que no se sap si foren hispanovisigots o estrangers, que exercien de jutges mercantils i en administrar justícia als mercaders marítims forans aplicaven un dret exòtic. Martí d'Eixalà també ens parla

⁶⁶⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 57.

⁶⁶⁸ Casariego apunta que els antecedents d'una jurisdicció marítima es troben en els pobles bascs, asturians i gallecs. “*Las normas jurídicas contenidas en el Fuero de Sevilla no surgieron espontáneamente en las márgenes del Betis, sino que, forzosamente, hubieron de tener antecedentes en la vida social y política de los mareantes vascos, asturianos y gallegos, que fueron los liberadores de la ciudad, los pobladores del barrio marítimo y la base de su ulterior desarrollo náutico. Hay, pues, que poner en los núcleos del Norte y Noroeste el origen y formación de la doctrina que se manifiesta en el Fuero sevillano y que, en esencia, está todavía presente en nuestras Ordenanzas y Leyes de Marina.*” (Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 43-44)

de l'existència d'aquests telonaris: “*que dichos comerciantes sean juzgados por sus propios jueces (telonariis suis)*”⁶⁶⁹.

Posteriorment, el *Fuero Real*⁶⁷⁰ no menciona els jutges de la mar i si en canvi d'alcaldes del lloc encarregats dels naufragis. *Las Partidas* tornen a parlar d'uns jutges de la mar que coneixien dels plets navals; es tractava de jutges nacionals i no de cònsols estrangers.

Tanmateix, un dels problemes dels navegants⁶⁷¹ és que sovint es topaven amb les represàlies⁶⁷² del sobirà del port on enclaven. Per evitar això, l'Ordenament d'Alcalà i l'Ordenament de Nàjera protegien jurídicament aquests navegants dels conflictes polítics i econòmics en què poguessin estar involucrats els seus sobirans.

Entre les costums jurídiques de dret marítim medieval es pot citar el dret de “pezio”, que fa referència als trossos de nau o de la seva carga que la mar arrastra cap a la costa i d'aquí els drets que tindrà el propietari de la costa sobre tals elements. Aquest dret de “pezio” es va formular per primer cop en les costes del nord d'Europa i arribaria a d'altres indrets, com les costes càntabres. Si bé, no tots els ordenaments acceptaven la seva imposició, com el Dret Rodi, en què no estava admès. A Espanya, el dret de “pezio” es troba regulat en el *Fuero de San Sebastián*. “*Cuando una nave naufragase en San Sebastián o en su costa jurisdiccional, la Corona navarra adquiriría sobre sus restos el derecho de gravarlos con el importe de diez sueldos, más la lezda (tributo aduanero de un tanto por ciento sobre la mercancía) correspondiente al cargamento como si éste hubiese entrado en puerto de manera normal*”⁶⁷³.

⁶⁶⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 56.

⁶⁷⁰ González Díez, E., “El Consulado...”, ob. cit., p. 36.

⁶⁷¹ Juan de Hevia Bolaños ens explica el concepte de navegants, en base el text de *Las Partidas*: “*Navegantes son los que van, y andan en las naves de unas a otras partes: y son en dos maneras: unos, que amarinan y navegan las naves: y otros, que como mercaderes, y pasajeros, van en ellas, como consta de una rúbrica de Partida.*” De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., p. 488.

⁶⁷² Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 179-180.

⁶⁷³ Banús Aguirre, J., *El fuero de San Sebastián*, Ediciones del Excmo. Ayuntamiento de la Ciudad de San Sebastián, San Sebastián, 1963, pp. 156-157.

Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 152-154.

Aquest dret de “pezio” no agradava massa, i la monarquia espanyola seguint els designis del poble espanyol, dispensa aquest dret de “pezio” en més d’una ocasió. El més antic privilegi és el de Burgos de 1181, donat pel rei de Castella Alfons VIII, seguit pel Fuero de Túy, donat el 1250 per Ferran III i pels privilegis de Bilbao de 1310. Altres ordenaments que es mantenen en la no aplicació del dret de “pezio” són el Fuero de Guernica de 1366, el Fuero Real, Las Partidas, l’Ordenament d’Alcalà i la Recopilació de Montalvo.

Potser aquesta tendència legislativa a no aplicar aquest dret de “pezio”, fou la causa de perquè Martí d’Eixalà no en parla en el seu manual de dret mercantil.

La tributació dels ports de Castella era un fet ocasional, la majoria d’ells no pagaven impostos a la Corona. El Fur de Sant Sebastià al qual estaven subjectes la majoria dels ports del nord d’Espanya exemptava el pagament de taxes a les embarcacions espanyoles, en canvi les estrangeres si que quedaven subjectes al pagament de tributs⁶⁷⁴. En contraposició, pel que fa a les salines, la corona de Castella va ostentar la regalia marítima dels pous de sal fins el segle XIX.

Arribats al segle dinovè, no és d’estranyar que el codi de comerç de 1829 dediqui bona part del seu articulat al dret marítim, fonamentalment perquè fins el segle XIX el comerç internacional es portava a terme via marítima⁶⁷⁵. Tanmateix, el dret naval sempre s’ha caracteritzat per un tarannà propi i diferent que la resta del dret mercantil. Per tant, l’opció del legislador d’agrupar les disposicions marítimes en el codi de comerç és una alternativa que no tota la doctrina hi apostava. Per alguns autors hauria estat millor crear un cos jurídic marítim autònom del comerç mercantil que agrupés tant

⁶⁷⁴ En relació a les franquícies i privilegis que estableixen els altres Furs, vegis: Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 81-82.

⁶⁷⁵ José Ángel García de Cortazar, al tractar de Biscaia en el segle XV, menciona que: “*el tráfico mercantil del señorío es fundamentalmente marítimo: desde el Fuero de 1452, y aun antes, todas las indicaciones sobre la actividad comercial vizcaína hacen referencia a esta estrecha dependencia de Vizcaya con el mar.*” (García de Cortazar, J. A., *Vizcaya...*, ob. cit., p. 151)

Un exemple d’aquest tràfic mercantil marítim és el transport del ferro: “*La ruta marítima era, desde luego, la elegida para transportar la mayoría del enorme volumen que suponía la vena de hierro o el gran peso del hierro labrado.*” (Ibidem, p. 146).

el dret públic com el privat. Aquest corrent doctrinal fluïa en la França del segle XVII i així s'escriu l'*Ordonnance de la Marine* el 1685. Aquesta obra fou la base de dret naval que es va utilitzar per escriure el codi de comerç francès el 1807.

El model espanyol no s'aparta del codi francès en donar la importància que es mereix la legislació marítima i regula àmpliament tot allò referent als contractes marítims (noliejament, a la grossa i d'assegurances), els riscos i danys del comerç marítim, la propietat i expedició de les naus mercants i les persones que intervenen. Tanmateix, el redactor del codi de comerç, Sainz de Andino, considerava que la legislació marítima havia de ser més flexible i de fet, una vegada el codi de comerç es va promulgar, va fer arribar al rei un *Memorial* en el qual sol·licitava la modificació de la normativa vigent. Concretament sol·licitava, entre d'altres coses, la revisió de les ordenances de matrícula de l'any 1802, la simplificació de les formalitats en l'expedició de vaixells per navegar, l'ordenació del servei en la marina, la prohibició del comerç de cabotatge a les naus estrangeres i mesures sobre els drets portuaris i el sistema d'aduanes.

Martí d'Eixalà dona clarament rellevància al dret marítim; en primer lloc, per les contínues referències històriques d'aquest dret i en segon lloc, per l'extensa explicació d'aquest dret que s'exposa en el seu manual de dret mercantil, com també en els apunts d'Alexandre Novellas.

“Lección 145ª

De las naves en general.- Modos de adquirir el dominio de ellas: Consecución, apresamiento, prescripción, tradición con justa causa y sucesión.- Capacidad para adquirir y retener la propiedad de la naves.- Su expedición.- Naviero.

Lección 146ª

Auxiliares del comercio en lo Marítimo. Capitán.- De lo que constituye su capacidad.- A quien corresponde su nombramiento.- Deberes que le impone la ley.- Facultades de que le reviste.

Lección 147ª

Pilotos.- De lo que constituye su capacidad.- Nombramiento de estos auxiliares.- Deberes que sobre ellos pesan.- Personalidad y facultades de los mismos.- Contra maestres.- Hombres de Mar.- Sobrecargos: Corredores interpretes de Navíos, agentes de carácter mixto.

Lección 148ª

Contrato de Fletamento, el primero de los auxiliares del comercio marítimo.- Modos de contratar el fletamento.- Forma legal del mismo contrato: Escritura o Póliza del Fletamento; Conocimiento.

Lección 149ª

Obligación del Fletante: Se descompone en las siguientes; 1ª Cargar las mercaderías; 2ª Cuidar de su conservación; 3ª Efectuar el viaje; 4ª Hacer la entrega de aquellas en el punto de la consignación.- Consecuencias de la falta de cumplimiento.

Obligación del Fletador: Se reduce a la siguientes; 1ª Poner a tiempo las mercaderías al costado; 2ª No introducir mas carga que la estipulada; 3ª No introducir mercaderías distintas de las declaradas; 4ª Pagar los fletes.- Consecuencias de la falta de cumplimiento.

Lección 150ª

Consecuencias que producen en el Fletamento los casos fortuitos según que imposibilitan o tan solo retasan el transporte.- Estos efectos varían en gran manera. Préstamo a la Gruesa.- Circunstancias que le son esenciales y que le distinguen del préstamo simple.

Lección 151ª

Capacidad para celebrar el Préstamo a la Gruesa.- Forma de celebración de este contrato: Escritura ya pública ya privada.- Circunstancias que ha de expresar la escritura.- Obligación del Tomador a la gruesa la que es variable según las circunstancias.- Casos de Rescisión.

Lección 152ª

Contrato de Seguros Marítimos.- Circunstancias esenciales del mismo.- Cosas que pueden ser objeto del seguro; lo son todas las que están expuestas a los riesgos de la navegación.- Prima o premio.- Tiempo en que puede contratarse el seguro.- Modos de verificarlo.- Capacidad de los contrayentes.- Forma externa del contrato: La escritura.- Indicaciones que ha de contener.

Lección 153ª

Obligación que contrae el Asegurado.- Es en suma la de indemnizar.- Riesgos que toma sobre si el asegurador.- Cuando se purifica la obligación dicha.- Modo de efectuarse la indemnización según sean los efectos del accidente marítimo.

Lección 154ª

Concluye la materia de la indemnización.- Obligaciones del asegurado.- Causas de Nulidad del seguro.- Motivos de Rescisión.

Lección 155ª

De las obligaciones producidas por ciertos accidentes marítimos, esto es, por las Averías y Naufragios.

Averías en general y sus especies.- Avería gruesa común.- Condiciones que se requieren para que se tenga por tal.- Contribución.- Obligaciones que dimanar de Naufragio.

Lección 156ª

Obligaciones que se producen entre las personas auxiliares del comercio y los que se valen de su Ministerio.

Obligaciones recíprocas entre los corredores y los que los solicitan.- Obligación del corredor. Mediar en el negocio, con imparcialidad, diligencia y fidelidad.- Obligación del que lo solicita: satisfacer el corretaje.

Obligaciones entre los factores, mancebos de comercio y sus principales: son las que producen el mandato asalariado y la locación ...ducción. De obras y servicios. Obligaciones que se originan del contrato de comisión.

Lección 157^a

Concluye la materia de las obligaciones que dimanen del contrato comisión-Obligaciones recíprocas entre los capitanes, pilotos y contraamaestres de un lado y los navieros de otro.- De las de estos con los Hombres de la Mar y viceversa.”⁶⁷⁶

Respecte les particularitats del codi de Sainz de Andino en matèria marítima es pot senyalar la distinció entre el domini i la titularitat de la nau. Així, el domini pot correspondre a qualsevol persona que tingui capacitat per adquirir i en canvi, la titularitat de la nau ha d'estar subjecte a un navilier. Aquesta diferenciació entre la propietat i l'explotació de la nau ja estava prevista en les disposicions del Llibre del Consolat de Mar i en les *Ordenanzas de Bilbao*. I no només en aquests ordenaments peninsulars, sinó també en el Digest de Justinià, en què el jurista Ulpià mencionava la distinció entre *exercitor* i *dominus navis*.

Seguint, les disposicions legislatives del codi de comerç de 1829, Martí d'Eixalà explica que: “*el dominio de la nave podía recaer de un modo permanente en cualquier español o naturalizado mientras fuese capaz de adquirir según el derecho civil. Empero, para atribuir la facultad de expedición no es bastante la calidad de dueño, ni es necesaria en todo caso.*”⁶⁷⁷

Les naus s'havien considerat béns immobles⁶⁷⁸ des de l'antiguitat, però des d'una ordenança francesa, “Ordenança de la marina”⁶⁷⁹, de 1681 el legislador va canviar la seva concepció de les naus. A partir d'aleshores, alguns codis mercantils com el codi de comerç francès de 1807, el codi de comerç italià de 1865 i el codi espanyol de 1829

⁶⁷⁶ BC. Manuscrit 696: “*Lecciones...*, ob. cit., pp. 31-32.

⁶⁷⁷ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 231.

⁶⁷⁸ Tal com recorda Rafael Gay de Montellà: “*Antiguamente, el derecho consideraba a los buques bienes inmuebles, debido al espíritu del derecho antiguo de clasificar todos los elementos importantes de fortuna privada bajo la protección de las Leyes que regulaban los objetos inmuebles. De ello se derivaba incluso consecuencias como la de sujetar los buques al retracto lineal y al régimen de la transmisión feudal, con grave daño de las transacciones mercantiles.*” (Gay de Montellà, R., *El Buque y el contrato de fletamento*, editorial reus, Madrid, 1920, p. 14)

⁶⁷⁹ Espejo e Hinojosa, R., *Crítica...*, ob. cit., p. 166.

configuraran les naus com a béns mobles. Per això, el nostre jurista deixa clar que: “*para los efectos generales del derecho, las naves son calificadas de bienes muebles*”⁶⁸⁰.

4.4.2 L'ASSEGURANÇA MARÍTIMA

L'antecedent immediat de l'assegurança marítima⁶⁸¹ és la responsabilitat solidària dels propietaris d'objectes salvats en casos de mercaderies perdudes o llançades a la mar per tal de salvar la tripulació i les altres mercaderies. L'Estat espanyol hauria d'esperar al segle XVI, per trobar una referència a l'assegurança marítima en l'Ordenament del Consolat de Burgos de 1512⁶⁸². En aquest sentit, Martí d'Eixalà recorda que: “*el consulado de Burgos formó en 1537 unas ordenanzas de seguros marítimos generales; y el de Sevilla otras en 1555 sobre lo mismo, pero relativas a la navegación a las Indias Occidentales.*”⁶⁸³

En canvi, altres països com Portugal⁶⁸⁴ i Itàlia⁶⁸⁵ tenen una tradició jurídica d'assegurances marítimes molt més completa. Tanmateix, l'assegurança marítima⁶⁸⁶ a

⁶⁸⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 228.

⁶⁸¹ Fernando López Toral defineix l'assegurança marítima com: “*un contrato por el cual se responde de los riesgos de mar, de fuerza mayor, o los casos en general marcados en la póliza. Este es el seguro más importante, el que da al comercio una expedición y desarrollo prodigioso.*” (López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 346)

Vegis: Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 358-377 i De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 539-543.

⁶⁸² Pel que fa a la contractació asseguradora burgalesa i les Ordenances sevillanes de 1556 que van passar a la *Recopilación de Indias*, vegis: García y Sanz, A., “El seguro marítimo en España en los siglos XV y XVI”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994, pp. 445-498, Huxley Barkham, S. “Aseguradores burgaleses y pesca transatlántica en el País Vasco y el efecto de las guerras sobre sus negocios (h. 1540- h. 1585)”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994, pp. 531- 553, Barkham, M. H., “Mercaderes, comercio y fianzas en el N. de España: el Seguro marítimo en Burgos y su desarrollo en San Sebastián y Madrid (1500-1630)”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994, pp. 557- 619 i Bernal A. M., “Sobre los seguros marítimos en la carrera de Indias, siglo XVI”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994, pp. 501- 527.

⁶⁸³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 61.

⁶⁸⁴ Pel que fa a la història del comerç a Portugal, vegis: Rufino Ruiz, C., *Historia...*, ob. cit., pp. 426-479.

⁶⁸⁵ La doctrina mercantil es qüestiona qui s'avança històricament en la regulació jurídica de la institució de l'assegurança, - Portugal o Itàlia? (Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., pp. 166-167)

Espanya, igual que a Itàlia i França, està enfocada al rescabament dels danys soferts per la nau i la seva carga⁶⁸⁷.

Les coses que el codi de comerç permetia que poguessin estar assegurades és potser el que més intriga a l'historiador i el que més interessava els comerciants per poder formalitzar els seus contractes marítims. Martí d'Eixalà fa en primer lloc una enumeració de tot allò asegurable i perquè no quedessin dubtes classifica en sis apartats els objectes no subjectes a assegurança. A cada apartat de les coses no assegurables, l'autor català argumenta jurídicament el perquè no poden ser assegurables. Per exemple ens diu que no poden ser objecte d'assegurança marítima els gèneres d'il·lícit comerç, *“pues que ningún contrato debe dirigirse a infringir las leyes del país”*⁶⁸⁸. A mi personalment, em sorprèn el punt sisè: *“la vida de los pasajeros y de los individuos del equipaje, por no ser cosa estimable en cantidad determinada”*⁶⁸⁹. Evidentment, la vida humana no es pot quantificar dineràriament, però tanmateix és immensament més preuat la vida humana que les veles i viviers del bot. Per tant, això denota que l'assegurança marítima del segle XIX era malauradament poc humana i molt materialista.

El nostre jurista, deixa entreveure la seva sensibilitat vers la vida humana i, a part d'expressar la seva disconformitat en la regulació del codi de comerç en aquest aspecte, també reclama, a peu de pàgina, una assegurança de vida argumentant els efectes materials del treball d'un individu en una família. *“la vida de un hombre tiene dos valores para su familia, uno moral y otro material: el primero no puede reducirse a dinero por ser especie de todo punto heterogénea; pero sí el segundo: así es que no se*

⁶⁸⁶ Respecte la voluntat d'assegurar el bot, en casos de co-propietat, Rafael Gay de Montellà esmenta que: *“en cuanto a la adopción de acuerdo de asegurar el buque, a pesar de voto en contra de la mayoría, los autores se han dividido. Quienes como Laurin sur Cresp, Desjardins, Feldmann y otros, opinan que el seguro es un acto de previsión que, según los usos, entra en la explotación normal del buque, y otros, con Bedarride, Lyon Caen y Renault, Demangeat y Boistel, se inclinan a considerar que la mayoría no tiene el derecho de imponer a la minoría el seguro del buque, desde el momento que no hay necesidad de que el seguro se haga extensivo a todas las partes en que está dividida la propiedad del buque.”* (Gay de Montellà, R., *El Buque...*, ob. cit., pp. 45-46)

⁶⁸⁷ Arcadio García y Sanz destaca el predomini d'assegurances de mercaderies en comparació amb les assegurances de naus. (García y Sanz, A., *“El seguro...”*, ob. cit., p. 447)

⁶⁸⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 274.

⁶⁸⁹ *Ibidem*, p. 275.

concibe por qué nuestro Código no admite semejante seguro, dado que se fijase la cantidad en que se estimara la vida considerada en los efectos materiales del trabajo del individuo.”⁶⁹⁰

I no només el punt sisè contradiu els interessos socials, sinó que el punt cinquè prohibeix l’assegurança dels sous de la tripulació; argumentant la seva inexistència en el moment de formalitzar el contracte i a més, es pretén evitar una possible desmotivació de la tripulació a conservar el bot, pensant que tenen assegurat el sou. Tot això ens porta a visualitzar un dret d’assegurances marítimes precari i una valentia lloable per tots aquells homes que s’endinsaven mar endins.

González Huebra també comenta que l’ordenament jurídic espanyol no protegeix l’assegurança de vida, mentre que en altres països⁶⁹¹ sí que es pot assegurar. El professor universitari de Madrid i Salamanca creu necessari protegir la vida dels tripulants, ja que la seva pèrdua no només afecta moralment a les seves famílies, sinó que també les perjudica materialment. *“La vida de las personas tiene un valor moral que no puede estimarse ni puede ser objeto de seguro. Pero tiene otro material para la familia que experimenta su pérdida, y este puede ser calculando al menos en parte o próximamente, y por consiguiente asegurado.”*⁶⁹²

Una altra faceta del nostre jurista que es plasma en aquest capítol del manual de dret mercantil és la seva voluntat de crear una obra didacta i no feixuga pels alumnes de jurisprudència. Un exemple d’això és en tractar l’abast de l’assegurança estipulat en el contracte. És a dir, si s’assegura tot el valor de l’objecte o si només s’assegura certa quantitat del valor de l’objecte. Perquè els alumnes entenguin què succeeix en els casos en què només s’assegura una part, Martí d’Eixalà apunta, a peu de pàgina, el següent exemple: *“si de un cargamento que valía 10.000 reales perteneciente a Juan, Pedro asegura tres quintas partes, y se pierde la mitad de dicho cargamento, Pedro no deberá*

⁶⁹⁰ Ibidem, p. 275.

⁶⁹¹ González Huebra recorda que: *“en otras naciones está autorizado el seguro de vida; pero entre nosotros, por razones acaso no muy fundadas, lo prohíbe la ley expresamente en los marítimos; y aunque guarda silencio con respecto a los terrestres, concurriendo en unos y otros los mismos motivos, no dudamos decir, que no puede ser asegurado en ninguno.”* (González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 270)

⁶⁹² Ibidem, p. 270.

pagar el total de la cantidad asegurada, sino que el daño se dividirá entre él y el dueño, como si los dos se hubiesen constituido aseguradores del total el uno en tres quintos y el otro en los dos restantes.”⁶⁹³

En dret comparat, cal esmentar que a França el contracte d’assegurança⁶⁹⁴ es redacta per escrit i amb la data del dia en què es firma, tot mencionant si s’ha realitzat abans o després del migdia. Aquesta assegurança es pot formalitzar en document privat.

Referent allò assegurat, convé mencionar que tot tripulant i tot passatger que portés a França, dels països estrangers, mercaderies assegurades pel país francès, està obligat a deixar coneixement de les mateixes en el lloc on s’efectués el cargament, al cònsol de França. En el seu defecte es deixarà coneixement de tals mercaderies a un comerciant o magistrat de França.

Una altra qüestió de la legislació francesa és la nul·litat dels contractes que tinguessin per objecte quantitats falses o que hi hagués divergència de coneixement d’allò assegurat⁶⁹⁵. Així doncs, encara que la declaració falsa o la divergència no hagués influït en el dany o pèrdua del objecte assegurat, el contracte serà nul.

En cas de realitzar-se diferents contractes d’assegurança⁶⁹⁶ sobre un mateix objecte, subsistirà únicament el primer contracte d’assegurança, sempre que cobreixi tot el valor. Per tant, els asseguradors de dates posteriors estaran lliures de responsabilitat i percebran un tant per cent de la quantitat assegurada. En cas que el primer contracte no cobreixi tot el valor de l’objecte assegurat, llavors els asseguradors que contraguessin assegurança amb posterioritat, segons l’ordre de dates, tindran responsabilitat en l’excès.

⁶⁹³ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 276.

⁶⁹⁴ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 108-121.

⁶⁹⁵ *Ibidem*, 172-174.

⁶⁹⁶ *Ibidem*, pp. 169-171.

Pel que fa a l'abandonament⁶⁹⁷ de les coses assegurades, a França se senyalen les mateixes causes d'abandonament que a Espanya. El termini per donar a conèixer aquest abandonament és de sis mesos des de que es rep notícia de la pèrdua de l'objecte en els ports o costes d'Europa o en els d'Àsia i Àfrica en el mediterrani. En cas d'apressament, s'haurà de fer saber, a partir del dia en què es rebi notícia d'haver estat portat la nau a un dels ports o llocs situats en les costes citades. S'estableix el termini d'un any des del Cabo de Buena Esperanza d'Àfrica o des del Cabo de Hornos d'Amèrica. Finalment, el termini serà de divuit mesos en qualsevol altre part del món.

En darrer terme, Martí d'Eixalà, al tractar dels casos d'abandonament del bot ens diu que aquests no es poden considerar com accidents majors amb dret a indemnització, si el viatge marítim encara no s'ha iniciat. Aquesta opció legislativa reflexada en el codi espanyol segueix el precedent francès i la doctrina jurídica francesa. *“El artículo citado es idéntico al 370 del Cod. de Com. Francés, el cual fue concebido a propósito en términos generales para que comprendiera también las mercaderías; y de ellas habla expresamente el cap. 22, nº 35 de las Ord. de Bilbao que contiene la misma disposición. Estos dos cuerpos legales sancionan en este punto la doctrina de Emerigon y Pothier, que opinaban por la no admisión del recurso extraordinario de abandono cuando aún no hubiere comenzado el viaje, porque entonces no es por lo regular perjudicial al asegurado el limitarle a la acción de avería, al paso que el abandono es ruinoso para los aseguradores”*⁶⁹⁸.

Ja s'ha esmentat en altres apartats d'aquesta tesis el coneixement de Martí d'Eixalà del codi de comerç francès i la doctrina francesa en temes mercantils. Altra vegada, en aquest capítol dels contractes d'assegurances marítimes són nombrosos els peus de pàgina en què ens remet a consultar les obres franceses.

Respecte la forma de constituir l'assegurança marítima, les Ordenances de Barcelona, el *Guidon de la mer* i l'Estatut de Florència exigien la redacció de l'assegurança davant d'escrivà públic. En canvi, les *Ordenanzas de Bilbao* considerava vàlides les

⁶⁹⁷ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 127-143 i Boulay-Paty, P.S., *Traité des assurances et des contrats a la grosse d'Emerigon*, librairie chez Molliex, volum II, Rennes, 1827, pp. 204-275.

⁶⁹⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 291.

assegurances redactades per les pròpies parts. El codi de comerç de 1829 admet ambdues formes de constitució de l'assegurança marítima: per escriptura pública o per escriptura privada. Tal com explica Martí d'Eixalà, seguint la regulació del codi espanyol: “*el contrato de seguros marítimos necesariamente ha de celebrarse por medio de escritura, y a la par que en el préstamo a la gruesa, esta escritura puede ser pública, o con intervención de corredor, o puramente privada*”⁶⁹⁹.

Les referències constants a obres estrangeres en les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* mostra els amplis coneixements jurídics del nostre jurista i també la seva rectitud professional en escriure l'obra. Aquest fet no és comú amb altres manuals de l'època, com *Elementos del Derecho Mercantil de España*⁷⁰⁰ d'Eustoquio Laso i per això, podem pensar que aquest fet fou un dels motius que va contribuir a què el manual de Martí d'Eixalà fos escollit com a obra de text recomanada pels estudis de jurisprudència durant els anys 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1861, 1864 i 1867.

Un altre exemple d'aquesta manca de doctrina estrangera és el *Curso de derecho mercantil* de Pablo González Huebra. En aquest manual únicament se cita una obra francesa, *Cours de Droit commercial* de Pardessus⁷⁰¹. També, en alguna ocasió, explica el contingut del codi de comerç francès, però això es realitza a partir de les explicacions de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà.

En el manual de González Huebra se citen codis legislatius espanyols anteriors al codi de comerç com: *Las Partidas*, *Fuero Real*, *Fuero Juzgo*, *Novísima Recopilación o Ordenanzas de Castilla*; fet semblant en el manual de Martí d'Eixalà.

⁶⁹⁹ Ibidem, p. 277.

⁷⁰⁰ Vegis la manca de citació d'obres estrangeres en la “*lección VI. Del contrato de seguros, ya terrestres ya marítimos*” de l'obra *Elementos del Derecho Mercantil de España* de Eustoquio Laso. (Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 32-45.)

⁷⁰¹ González Huebra, P., *Curso...*, ob. cit., p. 47.

Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 38-39.

De manuals de referència, González Huebra cita sobretot *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà. Però també se cita altres manuals contemporanis com: *Tratado del Derecho Mercantil de España* d'Alexandre Bacardí i *Elementos de Derecho Mercantil* de Damián Sograbó Craibe. Com a obres de consulta fa referència al *Diccionario geográfico-histórico de España* de la Reial Acadèmia i *Diccionario de la Legislación Mercantil de España* de Pablo Avecilla i el còdigo de comerç, comentat per José Vicente Caravantes. En aquest sentit, es diferencia del manual de Martí d'Eixalà, ja que el nostre jurista obvia la cita d'obres contemporànies espanyoles.

Un altre manual contemporani al nostre jurista és el *Tratado del Derecho Mercantil de España*⁷⁰² de 1840 d'Alexandre Bacardí. En aquest manual no hi ha cap cita a cap autor, sigui espanyol o estranger. Únicament, en alguna ocasió molt excepcional, cita el codi de comerç francès.

4.4.3 LES AVERIES

Les averies⁷⁰³ o accidents foren malauradament un fet en l'antiga navegació i a partir que sorgeixen es comencen a formular, poc a poc, un seguit de normes encaminades a disminuir les nefastes conseqüències d'aquestes i a distribuir la responsabilitat entre els tripulants de l'embarcació en funció del seu càrrec, el seu equipatge...

Una costum marítima a citar són els “*echamientos*”, que consistia en el despreniment de part de la carga de la nau per casos de força major. Aquests “*echamientos*” correspondrien a les averies greus que regula el codi de comerç de 1829.

Martí d'Eixalà, a partir de la regulació del codi de comerç de 1829, divideix les averies en tres classes, de les quals la tercera classe correspondria als antics “*echamientos*”. D'aquesta forma, les averies greus sorgirien a causa dels “*daños que deliberadamente*

⁷⁰² Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit.

⁷⁰³ Fernando López Toral defineix l'averia com: “*toda pérdida, deterioro o daño que se experimenta o sufre en la navegación por accidentes de mar, o por impericia, flojedad o dolo del capitán o equipaje.*” (López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 13.)

*se han causado para salvar la nave y el cargamento*⁷⁰⁴ i com a conseqüència “*producen por punto general obligación entre todos los interesados en el buque y su cargamento; porque justo es que todos contribuyan en lo perdido o gastado para la salvación común.*”⁷⁰⁵

La finalitat dels “*echamientos*” és salvar la tripulació i part de les mercaderies. Per tant, aquells tripulants, que salvin les seves pertinences, en arribar la nau al port, hauran de respondre de les pèrdues de mercaderies en funció del valor dels béns propis que hagin salvat. Només queden exempts de respondre d’aquestes pèrdues els tripulants que viatgessin sense res.

En els casos de pèrdua de les llanxes que transportaven mercaderies de la nau, els tripulants hauran de respondre en funció de les seves mercaderies que es van conservar en l’embarcació.

El capità de l’embarcació respondrà en tots aquells casos que hagi actuat de forma negligent. El codi imposa al capità el deure de fer protesta⁷⁰⁶ sobre el dany o averia de la carga en el primer port on arribi. Igualment aquesta protesta s’haurà de realitzar en els casos de naufragi amb la corresponent justificació i si el capità ha abandonat la nau per casos de força major.

En el manual de Martí d’Eixalà,⁷⁰⁷ d’acord amb l’art. 652 Ccom⁷⁰⁸, s’exposa que el capità haurà de promoure la justificació i valoració de l’averia en el port de la descàrrega i s’haurà de citar a tots els interessats o els seus consignataris. El tribunal competent serà el de comerç, si fos el port en territori espanyol, però si fos en país estranger, aleshores serà el cònsol espanyol l’encarregat de conèixer el cas d’averia grossa. A més, el codi preveu que si manqués un cònsol espanyol que sigui l’autoritat judicial competent per resoldre assumptes mercantils l’encarregada de valorar l’averia.

⁷⁰⁴ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 303.

⁷⁰⁵ *Ibidem*, p. 303.

⁷⁰⁶ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 238.

⁷⁰⁷ *Ibidem*, p. 309.

⁷⁰⁸ VVAA: *Código...*, ob. cit., p. 184.

I qui responia si el vaixell era assaltat per pirates? Si els navegants per rescatar l'embarcació i la seva carga haguessin de donar diners o objectes materials, aleshores tots han de costejar aquest despreniment. En canvi, si els pirates robessin quelcom concret, el propietari de la cosa la perd i els altre tripulants no han de respondre per tal pèrdua.

Com ja hem dit, el codi de comerç de 1829 divideix les averies en tres categories: ordinàries, grosses o comuns i simples o particulars. L'art. 932 del Ccom senyala que: *“los gastos que ocurran en la navegación, llamados menudos, se tienen por averías ordinarias, las que son de cuenta del naviero fletante, y deben satisfacerse por el capitán, abonándosele la indemnización que se hubiese pactado en la póliza de los fletamentos, o en los conocimientos”*⁷⁰⁹. Per exemple: les despeses de llanxes i remolcs, el dret d' *“anclaje”*, visita i altres drets portuaris.

En canvi, les averies simples serien aquelles que *“recae sobre la cosa que la ha sufrido, y por eso se llama también particular”*⁷¹⁰ i les averies comuns correspondrien a *“el daño sufrido en utilidad de la nave y mercaderías, que todos los propietarios deben mutuamente satisfacer.”*⁷¹¹ Com exemples d'averia simple es pot esmentar: els salaris i aliments de la tripulació, que han estat detinguts o embargats; les despeses d'arribada per reparar la nau o aprovisionar-se; qualsevol perjudici que resulti a la carga per faltes del capità o la tripulació, etc. En darrer terme, serien averies comunes: els efectes transbordats a la barca o llanxa que es perden o desmilloren.

Jesús Rubio⁷¹² senyala que el codi de comerç francès no regula les despeses menudes que ocorren en la navegació com averies ordinàries, fet que passa per alt el manual de dret mercantil de Martí d'Eixalà.

⁷⁰⁹ Ibidem, p. 275.

⁷¹⁰ Ibidem, p. 276.

⁷¹¹ Ibidem, p. 276.

⁷¹² Rubio, J., *Sainz...*, ob. cit., pp. 218-219.

A més, tot i que el nostre jurista classifica les averies en tres classes, no ens parla del tipus d'averies anomenades "ordinàries". En canvi, si que esmenta les altres classes d'averies: "*los de la segunda clase, denominados averías simples o particulares*"⁷¹³ i "*los de la tercera especie, conocidos bajo la denominación de averías comunes o gruesas*"⁷¹⁴. Per tant, Martí d'Eixalà ens parla d'una primera classe d'averies, que queden innominades i que conceptualment no corresponen a les averies ordinàries que parla el codi de comerç. Concretament, l'art. 933 del Ccom enumera les possibles despeses menudes o averies ordinàries com: "*1º los pilotajes de costas y puertos. 2º los gastos de lanchas y remolques. 3º El derecho de balisa, piloto mayor, anclaje, visita y demás llamados de puerto. 4º los fletes de gabarras y descarga, hasta poner las mercaderías en el muelle; y cualquiera otro gasto común a la navegación, que no sea de los extraordinarios o eventuales.*" Contràriament, el nostre jurista ens diu que a la primera classe: "*se refieren los que provienen de culpa o dolo de los oficiales de la nave, de los individuos del equipaje o bien de los cargadores.*"⁷¹⁵ Per tant, mentre que el codi de comerç ens cita determinats fets que són considerats averies ordinàries, el nostre autor vincula les averies de "*primera clase*" a la realització d'una acció dolosa o culposa de certs membres de la tripulació. A part d'això esmentat, el nostre jurista, en diferenciar les averies simples de les averies grosses, utilitza el terme averia simple com a sinònima d'averia ordinària, "*tenemos avería simple u ordinaria*"⁷¹⁶, mentre que com hem pogut veure el significat és diferent.

En definitiva, el nostre jurista classifica les averies en tres classes, però el concepte que s'extreu del manual sobre les averies ordinàries sembla diferent que la continguda en el codi de comerç espanyol.

En canvi, Eustoquio Laso, en el seu manual, *Elementos del derecho mercantil de España*⁷¹⁷, segueix plenament la classificació i conceptualització d'averies continguda en el Codi de comerç de 1829.

⁷¹³ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 303.

⁷¹⁴ *Ibidem*, p. 303.

⁷¹⁵ *Ibidem*, p. 302.

⁷¹⁶ *Ibidem*, p. 304.

⁷¹⁷ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 98-104.

Pel que fa a la definició d'averia: “*todos los daños, que la embarcación durante el viaje y el cargamento mientras esté a bordo, sintieren directamente; así como los gastos extraordinarios para la conservación de entrambas cosas o de alguna de ellas*”⁷¹⁸, Martí d'Eixalà critica que aquesta no és suficient general, ja que no inclou els supòsits següents: “*la avería de un buque con respecto a otros buques para cuya salvación fue sacrificado, no durante el viaje, sino en el puerto; segundo, porque tampoco abraza los daños que el buque puede sentir en el puerto de la consignación, daños que en calidad de averías pesaran sobre los aseguradores siendo el seguro para viaje redondo; y por fin, porque no comprende el daño que para la salvación común se causa al buque en el puerto de la expedición, como cables picados, áncoras abandonadas etc.*”⁷¹⁹

Un altre comentari, en aquest cas de la paraula averia, que el nostre jurista⁷²⁰ apunta a peu de pàgina és el seu origen morfològic. Així, ens diu que la paraula averia prové del terme italià “*avaria*” que era el dret que pagava un bot a l'entrada d'un port i que aquesta paraula va ampliar el seu significat englobant totes les despeses i danys que disminueixen el valor de les coses exposades als riscos de la navegació. Això denota els coneixements històrics i morfològics del nostre polifaceta jurista.

Respecte dels naufragis⁷²¹, el codi de comerç analitza les repercussions del tal esdeveniment en una secció especial del codi. Convé esmentar que ja les *Ordenanzas de Bilbao* regulaven els naufragis.

El nostre jurista⁷²² també dedica un capítol per analitzar les responsabilitats que naixeran una vegada succeït el naufragi depenent de la causa que l'hagi originat. Si s'ha produït culpa o dol del capità aleshores, serà aquest l'obligat a indemnitzar i subsidiàriament el navilier. En canvi, si el naufragi ha ocorregut perquè la nau no es

⁷¹⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 302.

⁷¹⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 302.

⁷²⁰ *Ibidem*, p. 302.

⁷²¹ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 106-108.

⁷²² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 315- 316.

trobava suficientment reparada, aleshores el navilier serà l'únic responsable. Finalment, si l'accident succeeix per cas fortuït, cada persona serà responsable del dany sofert en la seva propietat.

En dret comparat, cal senyalar que a França no s'admetia demanda per raó d'averies⁷²³, si la causa no excedia d'un 1 per 100 del valor⁷²⁴ acumulat de la nau i de les mercaderies. Tampoc s'admetia si l'averia particular no excedia en un 1 per 100 del valor de la cosa perjudicada.

4.4.4 EL CONTRACTE NAVAL-MERCANTIL I EL CONTRACTE A LA GROSSA VENTURA

Sobre el contracte naval-mercantil les fonts castellanes no hi dediquen massa atenció, possiblement per l'aplicació analògica d'altres normes jurídiques no específicament de dret naval. *Las Partidas* exigeixen que la nau sigui venuda en bon estat i si no està en correcte estat aleshores s'ha de desfer la compravenda i inclòs es preveu indemnització.

Tanmateix, el contracte de compravenda no era l'única forma d'adquirir una nau en el segle XIX, sinó que tal com ens explica Martí d'Eixalà⁷²⁵ en el seu manual de dret mercantil, el domini de la nau podia haver estat adquirit per altres causes com la construcció de la nau, per successió testamentària o abintestat, per prescripció ja sigui per la possessió de la nau amb just títol o sense títol i finament per presa, és a dir, per captura de les naus de la potència enemiga en cas de guerra.

Respecte el contracte de noliejament, se sap pels documents privats que ens han arribat que se seguien unes bases consuetudinàries⁷²⁶ en les que entre altres aspectes es fixava el salari del capità i dels pilots per anys o terminis d'arrendament.

⁷²³ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 69- 86.

⁷²⁴ Boulay-Paty, P.S., *Traité...*, ob. cit., volum I, pp. 264-291.

⁷²⁵ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 228-230.

⁷²⁶ Per conèixer les bases consuetudinàries del contracte de noliejament, vegis: Casariego, J. E., *Historia...*, ob. cit., p. 164.

A nivell contractual⁷²⁷, el noliejament és el contracte de transport per mar per excel·lència, a través del qual el noliejador s'obliga a transportar les coses que rep al lloc de destí.

Martí d'Eixalà dedica tot el capítol II de la secció V de *Instituciones de Derecho Mercantil de España* al contracte de noliejament definit com: “*la convención por la que el dueño o capitán de una nave promete efectuar con ella el transporte de mercaderías mediante cierto precio.*”⁷²⁸

Aquest contracte de noliejament s'ha de formalitzar en escriptura pública (pòlissa de noli) en la qual s'anotaran el nom de les parts contractants, el port en què el bot ha d'arribar, més altres qüestions que marca el codi de comerç de 1829 i pactes especials que les parts vulguin fer constar. El codi també preveu la constitució d'una altra escriptura denominada “de coneixement” en què s'especifiquen les característiques de la carga; la qual cada una de les parts té dret a exigir-ne un exemplar. Es preveu que la manca de constitució de la pòlissa de noli impedeixi la constitució del contracte de noliejament, sempre que la part receptora no hagi rebut la carga, perquè si l'hagués rebut aleshores si que seria eficaç el contracte. Ara bé, Martí d'Eixalà es qüestiona si la manca de l'escriptura de coneixement també es valida amb l'entrega de la carga. “*Y si tampoco se ha firmado conocimiento? Creemos que aun será válido el contrato: lo esencial para suplir la escritura parece ser el hecho de entregar y recibir el cargamento, el no ser ya la cosa íntegra.*”⁷²⁹

⁷²⁷ Tot i que el codi de comerç de 1829 configura el noliejament com un contracte per transportar per mar determinades mercaderies, en altres països el noliejament és considerat un contracte d'arrendament. “*La diversa apreciación jurídica del contrato de fletamento es la principal causa por la cual este contrato, el más importante y el más frecuente de los contratos de Derecho marítimo, no venga regulado en todas las legislaciones de un modo uniforme. Consideran unos el contrato de fletamento como un contrato de alquiler o arrendamiento de la nave, en cuyo caso es racional que devengue precio este arrendamiento. Otros consideran este contrato como una variante del contrato de transporte.*” (Gay de Montellà, R., *El Buque...*, ob. cit., pp. 79-80)

Vegis: Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 85-92, López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 102-103, Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 129-130 i De Hevia Bolaños, J., *Curia...*, ob. cit., pp. 498-503.

⁷²⁸ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 246.

⁷²⁹ *Ibidem*, p. 247.

Una vegada formalitzat el contracte, el noliejador està obligat a efectuar el transport de les mercaderies i cuidar que les mateixes no es desmillorin durant el trajecte. Evidentment, la manca de compliment del transport de la carga subjectarà al noliejador a una sèrie de responsabilitats derivades de la seva negligència. El codi obliga al noliejador a reparar els perjudicis causats per la manca de compliment i a més, el propietari de la nau pot demanar la rescissió del contracte. Tanmateix, el propietari de la nau no pot contravenir allò estipulat en el contracte, és a dir, no pot introduir a la nau més mercaderies que les acordades ni tampoc una carga diferent. En aquests casos, el propietari de la nau sofrirà les conseqüències, és a dir, si en la nau no caben totes les mercaderies, el noliejador es veurà obligat a treure-les de la nau i el cost d'això haurà de ser sufragat pel propietari de la nau. I si les mercaderies introduïdes a la nau no són les acordades, es pot donar el cas que el nou gènere es vegi perjudicat. Però llavors, el noliejador està exempt de responsabilitat; no se'l pot fer responsable del perjudici d'unes mercaderies transportades si aquesta classe de gènere no està previst en l'escriptura de constitució del contracte de noliejament.

Efectuat el transport de les mercaderies, el consignatari en representació del propietari de la nau ha de pagar la quantitat acordada, anomenada noli, que pot ser una quantitat fixada per tot el viatge o pot dependre de variables com el número de tones o de quintars. El codi espanyol senyala que no es pot evadir aquest pagament, a no ser que es tractés del transport de líquids i els bidons transportats estiguessin més de la meitat buits.

Martí d'Eixalà⁷³⁰ ens comenta l'opinió dels juristes francesos respecte l'obligació d'efectuar el pagament en els casos de manca de líquid en els bidons transportats. Per Locrè, el vessament dels líquids transportats és culpa del transportista; per Pardessus, la disminució del líquid a transportar s'ha d'entendre com el no compliment del contracte i per Valin, no s'han d'acceptar diferències de tracte entre les substàncies àrides i les líquides.

⁷³⁰ Ibidem, p. 258.

Rafael Gay de Montellà⁷³¹ cita a Martí d'Eixalà, com un dels juristes espanyols representants de la doctrina mercantil espanyola, per explicar l'obligació d'efectuar el pagament del noli per tal que el receptor de les mercaderies tingui dret a la corresponent entrega de les mateixes per part del noliejador.

Respecte la impossibilitat o el retràs en el transport de les mercaderies, el codi espanyol apunta vàries circumstàncies fortuïtes que poden ocórrer abans o mentre s'inicia el viatge. Entre els casos fortuïts, es preveu el cas de declaració de guerra que pot ser respecte la potència del port de destí o una altra potència. Si fos la potència del port de destí, la nau es dirigiria a un port neutral, mentre que si la declaració de guerra provingués d'una altra potència, el bot continuaria el seu viatge. El nostre jurista ens apunta a peu de pàgina la doctrina francesa vers l'actuació dels bots en casos de declaració de guerra: *“por el Cod. Francés y según la inteligencia que da Locre al art. 276 del mismo, la declaración de guerra no rescinde el fletamento, atendido que si bien semejante suceso aumenta las dificultades y contingencias del viaje, no lo hace imposible”*⁷³².

Un altre tipus de contracte que s'explica en el manual de dret mercantil és el contracte a la grossa ventura⁷³³, també conegut com a préstec a risc marítim, el qual consisteix en què: *“una persona que se llama dador del préstamo, entrega a otra, que se denomina*

⁷³¹ “El derecho a la entrega del cargamento por parte del receptor sin que haya pago del flete es negado por todos los grandes tratadistas extranjeros, entre ellos, Desjardins (*Traité de Droit Commercial Maritime*, tomo III, números 856 y 857), Laurin (*Cours de Droit Maritime*, vol. II, pág. 187), Pardessus (*Cours de Droit Commercial*, parte III, tít. IV, capítulo II, núm. 709) y Lyon Caen y Renault (*Traité de Droit Commercial*, 1911, tomo V, número 755), españoles, como Martí de Eixalà, que, en su *Código de 1829*, lib. III, lec. V, capítulo núm. 338, y los Sres. Laserna y Reus (*Código de Comercio de 1829*, comentado y anotado, artículo 797), califican el derecho del Capitán al depósito de la mercancía transportada como un derecho de hipoteca, con cuya opinión coincide Madariaga (*Cuestiones de Derecho Marítimo*, 1899, página 46), que califica el derecho del Capitán de “carga o gravamen real que pesa sobre ella y la sigue a todas partes.

Ni la doctrina de los autores ni ninguna legislación extranjera admiten la doctrina de la posibilidad de entrega del cargamento transportado si no es contra pago del total e íntegro flete”. (Gay de Montellà, R., *El Buque...*, ob. cit., pp. 136-137)

⁷³² Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 259.

⁷³³ Fernando López Toral defineix “gruesa ventura o aventura” com: “el préstamo que se hace de una cantidad en dinero o mercancías, a un interés bastante elevado, al que equipa o carga un buque, con el riesgo de perderlo todo si la embarcación se va a pique o es apresada por piratas. El contrato que se hace a este efecto, se llama contrato o préstamo a la gruesa y puede ser hecho privadamente o ante notario.” (López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 113.)

Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 94-98.

tomador, cierta cantidad de dinero o efectos, mediante un interés o premio, afectando el tomador al pago alguno o algunos de los objetos expuestos a riesgos marítimos, con la condición que si tales objetos expuestos perecen o se deterioran por dicha causa, el dador no pueda reclamar mas que aquello que de los mismos quedare”⁷³⁴.

Referent a les formalitats d'aquest contracte a la grossa⁷³⁵ o préstec a risc marítim, convé mencionar que en el codi espanyol, igual que el francès, obliga a inscriure el contracte en el Registre mercantil. Tot i que el codi espanyol imposa un termini de vuit dies i en canvi, el francès perllonga el termini fins a deu dies.

El codi de comerç espanyol establia com a requisit de validesa del contracte que els efectes sobre els quals es constitueix el contracte a la grossa ventura no estiguessin en perill. Respecte aquest aspecte del contracte, Martí d'Eixalà ens comenta que els juristes mercantils discrepaven sobre la nul·litat⁷³⁶ del contracte en els casos en què l'objecte ja estigués en perill des del començament de l'acord de les parts. Valin opina que haurien d'autoritzar-se els contractes a la grossa ventura, malgrat el perill existent. En canvi, Emerigon pensava el contrari que Valin, argumentant que la perillositat de l'objecte des de l'inici podria donar lloc a frauds per part del tomador del préstec. Per últim, Boulay-Paty considera que les quantitats rebudes després de l'expedició no es presumeixen disminuïdes o deteriorades.

El nostre jurista explica que la doctrina francesa hauria influït en la redacció del Codi de comerç espanyol, però, segons ell, les possibles argumentacions per prohibir el préstec, en casos de perillositat inicial, no són concloents. *“A nosotros no nos parecen concluyentes. Los fraudes que temía Emerigon son posibles también cuando el préstamo se hace antes de la expedición; pues que el tomador puede fingir el segundo préstamo antes que la nave se haga a la vela: por otra parte la presunción de que habla Boulay-Paty no siempre está conforme con la verdad, dado que á cada paso se*

⁷³⁴ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., p. 263.

⁷³⁵ Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 174-193 i Boulay-Paty, P.S., *Traité...*, ob. cit., volum II, pp. 424-428.

⁷³⁶ Boulay-Paty, P.S., *Traité...*, ob. cit., volum II, pp. 184-203.

ofrece tener que tomar prestado para cumplir, con posterioridad a la salida de la nave, con las obligaciones contraídas para la expedición.”⁷³⁷

Aquesta referència a la doctrina francesa, és un exemple, del coneixement per Martí d’Eixalà dels juristes influents en el codi francès i del mateix Codi de comerç espanyol. En la majoria dels peus de pàgina el nostre autor ens remet a documentar-nos de la doctrina francesa i en altres va més enllà i ens argumenta les qüestions jurídiques controvertides de dret mercantil discutides pel país veí.

4.4.5 EL CAPITÀ I ELS ALTRES MEMBRES DE LA TRIPULACIÓ

Una de les institucions marítimes que regulen *Las Partidas* són l’almirall⁷³⁸, el qual és considerat el cabdill de tots els navegants de l’embarcació i ostenta jurisdicció sobre els membres de la tripulació i les activitats marítimes.

⁷³⁷ Martí d’Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 265-266.

⁷³⁸ Jordà Fernández, A., *El derecho...*, ob. cit., p. 93.

José Manuel Calderón Ortega recorda que l’almirall era: “*una institución medieval dotada de unas competencias amplísimas, entre las que figuraban nada menos que la jurisdicción mercantil marítima, la persecución del contrabando o la represión de la actividad corsaria.*” Ara bé, la seva competència bàsica consistia en exercir de cap suprem de la marina de guerra. (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo de Castilla: Historia de una institución conflictiva (1250-1560)*, Universidad Alcalá de Henares, Alcalá de Henares, 2003, p. 14 i 223)

“*Desde el momento en que se considera al almirantazgo como uno de los oficios de la administración central del reino, aquellas atribuciones alcanzan otros aspectos, además del estrictamente militar. Uno de ellos es el privilegio de juzgar pleitos sobre asuntos y entre gentes marineras. Otro es que –como remuneración del oficio- el almirante goza de privilegios de contenido económico.*” (Pérez Embid, F., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 26)

Entre els privilegis econòmics de l’almirall, Florentino Pérez Embid menciona que: “*los privilegios económicos que los almirantes castellanos gozaban además del tercio del botín de guerra, pueden dividirse en cuatro apartados principales: “el quinto de las presas”, “el despacho”, “el almirantazgo” y “el anclaje o ancoraje”.* (Ibidem, p. 74)

Referent a les competències de l’almirall vegis: Ibidem, pp. 25-28.

La paraula almirall prové del terme àrab “*amir*”. (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo...*, ob. cit., pp. 153-154)

Florentino Pérez Embid apunta l’any 1254 com data per situar l’origen del títol d’almirall a Castella. (Pérez Embid, F., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 9)

Els almiralls catalans no van exercir funcions jurisdiccionals i en determinats casos el comandament militar naval va ser atribuït als capitans de la nau que exerciren les competències de l’almirall. (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo...*, ob. cit., pp. 162-163). Tanmateix, els almiralls castellans que tenien funcions jurisdiccionals, sovint van nomenar alcaldes que coneguessin de dret mercantil per resoldre les

En l'obra d'Alfons X també es regula la condició i jurisdicció del capità de l'embarcació. Aquest té l'obligació que el bot surti a la mar amb les condicions idònies, és responsable de la nau i ostenta l'alta inspecció sobre aquesta nau. *Las Partidas* també obliguen que els capitans tinguin a bord un comptador encarregat de prendre nota de les mercaderies i caudals que es transporten, tot detallant a qui pertanyen.

Els aspectes jurídics a bord de l'embarcació, que no estaven inclosos en *Las Partidas*, venien regulats pel *Fuero de Layron*. Aquest *Fuero de Layron* permetia que els mariners donessin la seva opinió en assumptes que sorgissin a bord de la nau.

I, - quins aspectes venien regulats en el Codi de comerç de 1829? El codi espanyol regularà la condició jurídica del capità, dels pilots de la nau, dels contramestres, dels mariners, dels sobrecàrrecs i dels corredors.

El capità⁷³⁹ com a persona encarregada de la direcció de la nau té capacitat per contractar i obligar-se. És considerat un mandatari del navilier i per tant, actua pels interessos del navilier. El codi estableix uns requisits personals per tenir el càrrec de capità: ser natural i veí dels regnes d'Espanya i capaç, segons el dret, per contractar i obligar-se. Per tant, aquelles persones que hagin nascut a les colònies americanes

disputes jurídiques. “*La planta del Almirantazgo estaba plenamente configurada en el siglo XIV, y ya en el siglo XV existían dos audiencias en Sevilla a cargo del alcalde mayor y del lugarteniente; la primera competente para juzgar pleitos civiles y criminales acaecidos en el río y la mar y, la segunda, en materia de contratos y rentas del Almirantazgo y en las alzadas de los tribunales de los lugartenientes menores de Cádiz, el Puerto o Jerez. Además, de sus sentencias cabía apelación ante el Almirante.*” (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 309)

Els almiralls eren designats pel monarca, tot i que en determinades ocasions, també van ser nomenats per regents o Consells de Regència. (Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 194 i Pérez Embid, F., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 28)

Un exemple de la magnitud del càrrec d'almirall es pot observar en la defensa del mateix per Cristòfol Colón. “*Colón considera su título de almirante como el de mayor interés para él entre todos los que le habían sido concedidos. Colón estima la dignidad del almirantazgo como superior a las otras que ostentaba.*” (Pérez Embid, F., *El almirantazgo...*, ob. cit., p. 166)

Per conèixer la vida d'un almirall vegis: Ávila y Díaz-Ubierna, G., *El primer almirante de Castilla D. Ramón de Bonifaz y Camargo*, publicaciones del Ayuntamiento de Burgos, Burgos, 1948.

⁷³⁹ López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 26.

Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 75-78.

d'Espanya i que vulguin desenvolupar el càrrec de capità seran competents. Però, - i els estrangers? El codi preveu que també puguin exercir de capitans de naus espanyoles sempre que tinguin carta de naturalesa i donin una fiança que com a mínim sigui equivalent a la meitat del valor de la nau. Els casos d'inhabilitació dels capitans, tal com marca el codi, succeiran en el supòsit que un capità hagi actuat dolosament en l'exercici de les seves funcions.

El nomenament de capità correspondrà al navilier i si haguessin co-propietaris⁷⁴⁰ de la nau, tots ells duran a terme el nomenament del capità. Tanmateix, a vegades un o més d'un dels co-propietaris de la nau vol exercir el càrrec de capità. Si només és un l'interessat en exercir de capità aleshores serà aquest el nou capità de l'embarcació, en canvi si fossin varis els interessats el codi preveu determinades regles per seleccionar la persona encarregada de la capitania de la nau.

Generalment, el capità actuava en nom del navilier⁷⁴¹ en aquelles qüestions de reparació, habilitació i aprovisionament de la nau i per tant, el navilier respon d'aquest tipus d'actuacions realitzades pel capità. Evidentment, si el capità s'excedeix en els poders que se li han atorgat, el navilier quedarà exempt de responsabilitat i el capità respondrà de les seves actuacions.

Els deures del capità no sorgeixen exclusivament del seu contracte amb el navilier, sinó que el codi de comerç també l'imposa d'altres d'obligat compliment. Ens estem referint al deure del capità de tenir a les seves mans els llibres de carregament, de compte i raó i el diari de navegació. Apart de realitzar les anotacions oportunes marcades pel codi en aquests tres llibres, el capità té el deure de no canviar el rumb de la nau, ni arribar en un port diferent del fixat en el viatge.

⁷⁴⁰ En casos de co-propietaris, les decisions que afectin a l'administració del bot hauran de reflectir l'opinió de la majoria de co-propietaris; pràctica que s'ha dut a terme des del segle XIII. “Desde el siglo XIII, el Estatuto de Hamburgo(1270) y el de Lubeck (1299), afirmaban el imperio de la mayoría de copartícipes en la administración del buque. El estatuto de Riga, nuestro Consulat de Fets Marítims (cap. XI), el Estatuto de Ancona (1397), las Reglas Hanseáticas de 1591, los Estatutos de Hamburgo (1603), el Código prusiano del Elector Sigismundo (1620), el Código del Rey Carlos XI (1667), y la Ordenanza de Luis XIV (1681), habían venido consagrando la misma regla, que ha pasado textualmente a la mayoría de Códigos continentales.” (Gay de Montellà, R., *El Buque...*, ob. cit., p. 42)

⁷⁴¹ López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 228.

Per altra banda, tenint en compte que el capità és la persona responsable de la nau, de la carga⁷⁴² que transporta la nau i de la vida dels passatgers i la tripulació, el codi atorga al capità el comandament⁷⁴³ de la nau i l'obediència⁷⁴⁴ de la tripulació en les seves ordres de direcció de la nau.

Pel que fa als pilots⁷⁴⁵ de la nau, el codi ens parla de dos tipus de pilots; els pilots encarregats de dirigir les embarcacions a l'entrada i sortida dels ports i rius i els pilots que, en cas d'absència, malaltia o mort del capità, desenvoluparan la direcció de la nau. Per aconseguir ser pilot de la nau el codi exigeix la possessió del títol de pilot i una vegada a bord de l'embarcació haurà de proveir-se de les cartes de navegació i altres instruments per complir les seves funcions. A més, haurà d'anotar diàriament en un llibre l'altura del sol, la distància, longitud i latitud en què es trobi l'embarcació, l'encreuament amb altres embarcacions i demés particularitats que copsi durant la navegació.

El contramestre⁷⁴⁶ és considerat el cap immediat després del capità respecte la tripulació. Així, les seves funcions seran mantenir l'ordre i disciplina entre els mariners

⁷⁴² Gay de Montellà ens cita la costum marítima de la "capa", és a dir, la remuneració especial del capità per la conservació de les mercaderies. *"La capa (panni capples, especie de manto con caperuza que llevaban los italianos en el siglo XVI) fue en su origen una remuneración especial al Capitán por la custodia y conservación del cargamento, algunas veces subordinada a ciertas condiciones, otras veces incondicionada. Se concedía al Capitán con el fin de que pudiese comprarse abrigo al llegar a la estación invernal. Hoy, en los usos marítimos, ha devenido un accesorio del flete, que corresponde al propietario y no al Capitán. No se paga la capa cuando expresamente no se ha pactado en el contrato de fletamento o en la póliza de carga o conocimiento"*. (Gay de Montellà, R., *El Buque...*, ob. cit., pp. 169-170)

⁷⁴³ Javier de Salas considera idoni que els capitans estiguin facultats per exercir la nàutica. *"Si el capitán ha de conservar abordo el mando absoluto, debe conocer el pilotaje lo mismo que las maniobras; de otro modo se trunca la unidad, resucitándose los inconvenientes que se tocaban en las marinas de pasados siglos respecto a los dos cómitres de las galeras y al patrón o al capitán de las naos."* (De Salas, J., *Marina...*, ob. cit., pp. 536-537)

⁷⁴⁴ Javier de Salas menciona la necessitat que les lleis protegeixin al capità de la nau i forcin als mariners a obeir al capità. *"Si tienen que ser severas las leyes que rijan en las marinas militares, más aún deben serlo en su aplicación a la otra marina; y si facultades y atribuciones se le otorgan al jefe de un buque del Estado, tantas por lo menos debería asumir el capitán de la mercante para sostener la subordinación en unas tripulaciones, que solamente creen deberla a los oficiales de los buques donde cumplieron sus servicios a la patria."* (Ibidem, p. 511)

"Si el capitán de un buque ha de tener autoridad sobre la tripulación, justo es que ésta no ignore los castigos que merece la comisión de delitos posibles." (Ibidem, p. 528)

⁷⁴⁵ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., p. 78.

⁷⁴⁶ Ibidem, p. 79.

i ordenar-los les seves tasques en la nau, tot seguint les instruccions rebudes prèviament pel capità de la nau. Igualment, el contramestre respon de la bona col·locació de la carga, per tal d'evitar la menor averia possible.

Si seguissin un ordre jeràrquic dels membres de la tripulació ens trobaríem que immediatament després del contramestre es troben els mariners⁷⁴⁷ o homes de mar, els quals s'encarreguen de les maniobres del bot i dels treball mecànics que s'hagin d'efectuar en l'embarcació.

A bord de la nau també s'hi pot localitzar els sobrecàrrecs⁷⁴⁸ que eren uns delegats especials que nombra el carregador per tal que conservin i vinguin les mercaderies i també se'ls hi pot ordenar que comprin altres mercaderies pel camí de tornada.

Unes altres persones que auxiliien el comerç marítim són els corredors intèrprets⁷⁴⁹ de la nau que fan funcions d'agents mitjancers entre els capitans o consignataris i els propietaris de les naus. Altres funcions d'aquests corredors és la seva actuació com a intèrprets per ajudar als capitans i sobrecàrrecs de naus estrangeres en les seves declaracions en els tribunals espanyols. Sovint també exercien funcions de traducció dels documents que s'havien de presentar a judici i de procuradors titulars en representar els capitans o sobrecàrrecs en el judici.

El govern solia designar corredors intèrprets en els ports de mar per tal que assistissin a les naus estrangeres. Aquests corredors intèrprets havien de conèixer com a mínim dos idiomes europeus i una vegada en ple exercici del seu ofici era necessari que portessin el dia tres llibres. En el primer llibre hi copiaven els noms dels capitans o sobrecàrrecs els quals hi prestaven la seva assistència, en el segon hi escrivien les traduccions

⁷⁴⁷ Javier de Salas comenta el fet que la marina espanyola tenia dificultats de trobar mariners i com a conseqüència l'Estat havia forçat, en molts casos, als homes espanyols a dedicar-se a la marina; en contradicció als seus interessos personals. Per això, la legislació del segle XVIII s'apropa als interessos dels espanyols i deixa d'obligar a exercir de mariners aquells homes que tenien una professió allunyada de l'activitat marítima. (De Salas, J., *Marina...*, ob. cit., pp. 150-158)

⁷⁴⁸ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 82-83.

López Toral, F., *Diccionario...*, ob. cit., p. 369.

⁷⁴⁹ Laso, E., *Elementos...*, ob. cit., pp. 83-84 i Bacardí, A., *Tratado...*, ob. cit., pp. 85-87.

realitzades i finalment, en el tercer s'hi apuntaven els contractes de noliejament en què intervenien.

A França, els agents mediadors, necessiten d'una fiança i han de portar un llibre registre amb les formalitats degudes pel llibre diari i el llibre d'inventari. El codi francès distingeix entre agents de canvi i corredors. A més, segons la naturalesa de les funcions dels corredors, distingeix entre: corredors de mercaderies, corredors d'assegurança, corredors intèrprets, patrons de bots i corredors de transport per terra i aigua.

Tota aquesta detallada explicació de les funcions i responsabilitats de cada un dels membres de la tripulació és un reflex fidedigne de l'article II, del capítol I, de la secció V de les *Instituciones de Derecho Mercantil de España* de Martí d'Eixalà, titulat: "*De las personas directamente auxiliares del naviero, e indirectamente del comercio marítimo*"⁷⁵⁰ i del Títol II, del Llibre III del Codi de comerç de 1829,⁷⁵¹ "*De las personas que intervienen en el comercio marítimo*".

A nivell comparat, cal senyalar que segons el dret francès, el propietari de la nau és responsable civilment dels actes del capità i per tant, pot acomiadar aquest sense que tingui dret a indemnització. Excepte que aquesta indemnització hagués estat estipulada per escrit.

Pel que fa al capità⁷⁵², el dret francès estableix que el capità únicament tingui un llibre registre, en el qual s'hi anotaran les matèries que en dret espanyol s'han d'inscriure en diferents llibres.

A més, a França s'estableix que el capità pugui cobrar el noli, sobre les mercaderies del seu cargament, quinze dies després de la seva entrega, sinó haguessin traspasat a mans de tercers. En cas de fallida dels cargadors o reclamants, abans de finalitzar el termini de quinze dies, el codi francès preveu que el capità tingui un dret preferent sobre tots els creditors pel pagament del seu noli i de les averies que se li deguessin. En aquests casos,

⁷⁵⁰ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones...*, ob. cit., pp. 232- 245.

⁷⁵¹ VVAA: *Código...*, ob. cit., pp. 173- 210.

⁷⁵² Pardessus, J. M., *Cours...*, ob. cit., volum II, pp. 18-39 i Boulay-Paty, P.S., *Traité...*, ob. cit., volum I, pp. 183-196.

el cargador no podrà deixar de pagar el noli mitjançant la cessió de mercaderies que haguessin baixat de preu o que s'haguessin deteriorat per propi vici o per cas fortuït. Si bé, en els casos d'envasos de vi, oli, mel o altres líquids que s'haguessin vessat, si l'envàs arribés buit o gairebé buit, si que aquests envasos es podran abandonar en pagament del noli.

Pel que fa al propietari de la nau, el dret francès, igual que l'espanyol, preveu que si la nau hagués rebut només una part del cargament, i sortís a la mar sense completar-se dit cargament, el capità tindrà dret al cobrament del noli sencer.

Respecte els altres membres de la tripulació, cal mencionar que en el codi francès no es determinen les funcions del pilot ni de cap altre membre de la tripulació. Únicament s'esmenta per alt la forma de percebre els salaris que els hi pertocuen.

5.1 EL DRET CIVIL ESPANYOL I LA DEFENSA DE LES INSTITUCIONS JURÍDIQUES CATALANES

L'obra capçal en dret civil de Martí d'Eixalà és el seu *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*⁷⁵³ que es publicà el 1838. Per tant, la seva difusió es va produir durant el segle XIX, moment en què la inestabilitat política era un fet, degut a les guerres carlines, els aixecaments militars, els canvis de govern, la restauració monàrquica...

Ara bé, en la vessant cultural, és un segle extraordinàriament fructífer per Catalunya, doncs la influència del moviment romàntic desvetllà un afany de recuperació de la identitat catalana i la Renaixença es manifestà en els més diversos camps.⁷⁵⁴

A nivell jurídic, els juristes catalans van treballar per la conservació del dret català i per tant, contra la pretensió uniformista que inspirava el projecte de Codi civil, que seguia el model establert pel Codi de Napoleó⁷⁵⁵.

⁷⁵³ Martí d'Eixalà, R., *Tratado elemental del derecho civil romano y español*, Imprenta Verdaguier, Barcelona, 1838.

⁷⁵⁴ “En la transició del segle XVIII al XIX Catalunya experimentà, en la seva constitució social i econòmica, un canvi profund que preparà ràpidament el terreny a un ressorgiment espiritual de la seva personalitat històrica, ofegada durant els dos segles anteriors per la irresistible hegemonia política i cultural de Castella. Centre d'irradiació d'aquesta nova vitalitat de l'ànima catalana fou la ciutat de Barcelona, la qual aprofità aquella època de decadència per a trobar una compensació en l'esfera econòmica i conquistar una superioritat sobre la resta d'Espanya en un treball fructífer i en l'augment incessant de la riquesa de la seva població.” (Montoliu de, M., *Aribau i la Catalunya del seu temps*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936, p. 45)

⁷⁵⁵ Tal com senyala Bartolomé Clavero: “desde 1804, la posición liberal pudo reconocerse en el código civil francés que, con el ejército napoleónico, también comenzó a extenderse por la Europa continental” (Clavero, B., *El código y el fuero. De la cuestión regional en la España contemporánea*, siglo veintiuno de Espanya editores, Madrid, 1982, p. 65)

Josep Pella i Forgas cita a Taine per parlar de l'excel·lència del codi francès: “¿Qué más, si aun los latidos del corazón en el hogar de la familia pretendiese acompararlos al número de los artículos del código civil napoleónico? “Código sistemático, completo, dice Taine, preciso para regir la vida privada; especie de geometría moral donde los teoremas, rigurosamente encadenados, penden de las definiciones y axiomas de la justicia abstracta.” (Pella Forgas, J., *Discurso leído por el señor D. José Pella y Forgas el día 14 de diciembre de 1893 en el Ateneo Barcelonés con motivo de la apertura de sus cátedras*, Imprenta de Henrich y compañía en comandita, Barcelona, 1893, p. 15.

Aquesta antinòmia entre uniformisme i varietat jurídica,⁷⁵⁶ que es viurà a Espanya, serà la causa d'una lenta elaboració del Codi civil espanyol⁷⁵⁷, doncs gairebé un segle va tardar a confeccionar-se. La resistència contra la uniformitat civil serà també una característica d'altres territoris com Aragó, Navarra, Galícia o Mallorca.

En aquest sentit, Encara Roca Trias⁷⁵⁸ senyala el moviment cultural de la Renaixença com la causa d'acceptació en l'àmbit jurídic dels postulats de l'escola històrica⁷⁵⁹ de Savigny i com a fre al Projecte de Codi civil de 1851. Mentre que l'aprovació del codi mercantil espanyol de 1829 no va venir acompanyat per cap protesta catalana, tot i que la seva vigència va suposar la derogació del Llibre del Consolat de Mar⁷⁶⁰ i de les pràctiques mercantils catalanes.

5.1.1 EL MANUAL DE DRET CIVIL I EL SEU ESQUEMA

Fins a la confecció del codi civil de 1889 procediren una sèrie de projectes que no resultaren ser més que projectes. En aquest sentit, el Projecte de Codi Civil de 1836 s'elaboraria només dos anys abans de la publicació del manual de dret civil del nostre jurista.

⁷⁵⁶ Tal com esmenta Encarna Roca Trias: “*la denominada Cuestión foral fue tomando cuerpo debido a reticencias de los codificadores a tomar en cuenta la vigencia de los ordenamientos civiles nacionales.*” (Roca Trias, E., “La codificación y el derecho foral”, *Revista de Derecho Privado*, volum LXII, gener-desembre, Editorial revista de derecho privado, Madrid, 1978, p. 598.)

Vallet de Goytisoló, J. B., *Metodología de la ciencia expositiva y explicativa del derecho*, Fundació Cultural del Notariado, volum I, Madrid, 2000, pp. 756-757.

⁷⁵⁷ Peset, M., *Dos ensayos sobre la historia de la propiedad de la tierra*, editoriales de derecho reunidas, Madrid, 1989, pp. 137-138.

⁷⁵⁸ Roca Trias, E., “El código civil y los derechos nacionales en especial el derecho civil catalán”, *Revista Jurídica de Cataluña*, número 1, gener - març, Barcelona, 1977, pp. 519- 520.

⁷⁵⁹ Referent a les diverses escoles històriques, vegis: Vallet de Goytisoló, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 735- 756.

⁷⁶⁰ Francisco Maspons i Anglasesell recorda que el Llibre del Consolat de Mar va ser tingut en compte com a model per legislar el dret mercantil marítim. “*El Llibre del Consolat de Mar, el qual, tot i essent del segle XIII, merescú que una comissió nomenada per la Societat de Nacions per a fer una regulació moderna del Dret mercantil marítim, en la seva primera sessió acordés de prendre'l per model.*” (Maspons i Anglasesell, F., *El dret català. La seva gènesi. La seva estructura. Les seves característiques.*, Editorial Barcino, Barcelona, 1954, p. 30)

El *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* de Martí d'Eixalà no és un projecte de Codi civil, sinó un manual bàsicament de dret civil elaborat a la primera meitat del segle XIX; concretament 51 anys abans de la publicació del nostre codi civil.

Per això, resulta interessant comparar l'estructura temàtica del Projecte de Codi civil de 1836 i el manual de dret civil del nostre jurista, per saber fins a quin punt Martí d'Eixalà seguia les tendències legislatives de la seva època o per el contrari s'allunyava.

En una primera aproximació s'observa la presentació del *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* en dos volums, dividits en llibres, parts i capítols. D'aquesta manera inicia el seu manual explicant en el primer volum una sèrie de matèries preliminars com l'objecte del dret civil i el plantejament general de l'obra. A continuació s'explica tot allò referent als drets reals, des dels títols d'adquisició fins a les formes d'extinció d'aquests drets reals.

En el segon volum del seu tractat narra la regulació dels drets reals diferents del domini: les servituds, el dret d'hipoteca, el dret enfiteutic, el quasi-domini, el dret de possessió i el dret hereditari⁷⁶¹. També analitza les diferents espècies d'obligacions, les seves causes i els mitjans per assegurar el compliment de les mateixes. Relacionat amb les obligacions exposa amenament la teoria general dels contractes, els diversos tipus de contracte (verbals, literals, consensuals, de matrimoni i innominats), els quasi-contractes i les formes d'extinció de les obligacions.

Sorprén que Martí d'Eixalà va més enllà de l'àmbit estrictament civil per recollir en un manual de dret civil, algunes conductes delictives que podien lesionar els drets civils regulats en el seu manual.

Crida també l'atenció que el llibre quart del seu manual es tracti d'una matèria pròpiament processal com són les proves. Així, presenta la teoria general de les proves, la divisió d'aquestes, les presumpcions, les proves d'excepció o extraordinàries i la contraposició de proves.

⁷⁶¹ Ja es veurà més endavant, la raó de perquè Martí d'Eixalà ubica el dret hereditari com a dret real.

Si es compara amb l'estructura del Projecte de Codi civil de 1836, es pot apreciar algunes semblances. En primer lloc, en l'apartat de matèries preliminars es tracta la interpretació de les lleis, fent menció al principi d'equitat i a l'esperit de les lleis, qüestions tractades en el títol preliminar del Projecte de Codi civil de 1836.

Ara bé, Martí d'Eixalà inclou en aquest llibre primer titulat "*materias preliminares*", les classes de persones. Així definirà la situació jurídica de les persones: morals, serfs, pòstums, nascuts, pupils, majors d'edat, menors d'edat, tutors, bojós, dements, pares de família, fills de família, adoptants, adoptats, solters, casats, vidus, ciutadans romans, estrangers i peregrins. A més tractarà institucions jurídiques com la pàtria potestat, l'adopció o l'emancipació. En aquest sentit, tot i que el Projecte de Codi civil de 1836 no regula en el títol preliminar les persones, sinó que ho regula en el seu llibre primer, si que es pot observar certa similitud d'ordre temàtic. Doncs, tant en el manual de Martí d'Eixalà com en el Projecte de Codi civil de 1836 es tracten abans les persones que les coses.

Pel que fa al contingut del llibre segon del Manual de Martí d'Eixalà i del Projecte de Codi civil de 1836, es pot observar una coincidència temàtica. Així, el Projecte de Codi civil de 1836 titularà el seu segon llibre, "*De las diversas clases de bienes, del derecho de propiedad y de las servidumbres*" i el Manual del nostre autor, "*De los derechos reales, de los títulos de adquisición de los mismos, y de los modos de extinguirse o perderse*". Tanmateix, el Projecte de Codi civil de 1836 analitza exclusivament les classes de béns, la propietat, la prescripció, la possessió, les servituds, l'usdefruit, l'ús i l'habitació. En canvi, el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*, inclou els temes citats del Projecte de Codi civil de 1836 més les qüestions de successió testamentària, ja que són una forma d'adquirir el domini, el dret d'hipoteca i el dret emfitèutic, ja que també afecten als drets reals. Així, en el llibre III del Projecte de Codi civil de 1836, titulat "*De las obligaciones y contratos, y de la prueba judicial*" es tracten temes que el Manual del nostre autor ja ha narrat prèviament en el seu llibre segon.

Continuant amb el contingut del llibre III del Projecte de Codi civil de 1836, “*De las obligaciones y contratos, y de la prueba judicial*”⁷⁶², cal subratllar que aquest coincidiria bastant amb el llibre III del Manual de Martí d’Eixalà, “*Del derecho personal ó ad-rem ó sea de las obligaciones y de sus causas*”. Tot i que trobem algunes diferències, doncs el Projecte de Codi civil de 1836 regula els censos i el contracte d’hipoteca, en aquest llibre III, i en canvi, en el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*, tracta les qüestions de dret emfitèutic i hipoteca en el llibre segon “*De los derechos reales, de los títulos de adquisición de los mismos, y de los modos de extinguirse o perderse*”. Una altra diferència és que el Projecte de Codi civil de 1836 tracta en aquest llibre III de la prova judicial, i en canvi, el nostre jurista tracta exclusivament d’aquesta qüestió en el llibre IV del seu manual.

Per tant, el llibre IV del Projecte de Codi Civil de 1836 seria totalment diferent del llibre IV del manual de dret civil de Martí d’Eixalà. En el Projecte de Codi civil de 1836 es tractarien les qüestions de successió hereditària i en el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* les proves judicials.

En definitiva, l’estructura temàtica del Projecte de Codi civil de 1836 i el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* mantenen certa similitud d’ordre temàtic, però amb diferències importants. Si bé, ambdós codis segueixen l’estructura de: fonts i principis del dret civil, dret de les persones i drets reals; la divisió o estructuració dels capítols o títols és distant. Un altre fet és que la temàtica inclosa en cada un dels capítols a vegades és idèntica, però en molts altres supòsits s’engloben qüestions històriques en el Tractat de Martí d’Eixalà, que no tenien sentit en el Projecte de Codi civil de 1836.

⁷⁶² Alejandro Guzmán Brito ha estudiat el llibre III del Codi civil francès, “*Des contrats ou des obligations conventionnelles en général*” i ha conclòs que l’esquema d’aquest llibre tercer del *Code civil* ha influït en tots els codis civils del segle XIX d’Europa i Amèrica. Per tant, també hauria influït en el Projecte de Codi civil espanyol de 1836.

Segons Guzmán Brito, la teoria general del contracte que es plasma en el codi civil francès tindria els seus orígens històrics en les *Institutiones* de Justinià. Guzmán Brito, A., “Para la historia de la formación de la teoría general de acto o negocio jurídico y del contrato, III: los orígenes históricos de la teoría general del contrato”, *Revista de estudios histórico-jurídicos*, Valparaíso, 2000.

Sobretot, el Tractat de Martí d'Eixalà està impregnat de fonaments històrics de dret romà, que no tindrien sentit en un Projecte de codi civil que el que pretenia era regular les qüestions jurídiques presents i futures, però no històriques, com per exemple la distinció entre ciutadà romà, estranger o peregrí.

Si bé, ambdós obres se semblen en què no tracten els dret forals d'Espanya, és a dir, no s'esmenten els furs dels catalans, aragonesos, bascos, navarresos i gallecs.

De fet, tot i l'existència d'un dret foral important en territori espanyol, els autors contemporanis⁷⁶³ a Martí d'Eixalà fan cas omís d'aquesta qüestió i en tot cas fan menció de les particularitats d'altres ordenaments jurídics europeus, fet, per altra banda, inexistent en el manual del nostre jurista.

Respecte l'esquema seguit en l' *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* de Juan Antonio de la Vega s'observa més similitud d'ordenació temàtica vers el Projecte de codi civil de 1836, doncs l'assaig de dret civil de Juan Antonio de la Vega inicia la seva obra amb un títol preliminar per seguidament tractar en el llibre primer les persones. Mentre que, com ja hem apuntat anteriorment, Martí d'Eixalà inclourà en el seu títol preliminar les qüestions de dret de les persones. Concretament l'*Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* es divideix en un "Título Preliminar" i tres llibres: "Libro Primero. De las personas", "Libro Segundo. De las cosas y bienes, de su propiedad y dominio o señorío, y de sus diferentes modificaciones" i "Libro Tercero. De las diferentes maneras de adquirir el dominio".

⁷⁶³ Per exemple, Juan Antonio de la Vega cita, en el seu *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* de 1834, el codi civil francès per explicar l'edat exigida per contraure matrimoni, ("En el código de Francia que los varones no puedan casar hasta los diez y ocho años cumplidos, y las hembras hasta los quince") i el temps que pot transcórrer sense que s'hagi produït el repartiment de l'herència ("En Francia no puede este término pasar de cinco años"). De la Vega, J. A., *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*, Imprenta de D. Miguel de Burgos, volum I, Madrid, 1832, p. 137 i volum II, p. 116.

Cal recordar que el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* no fou mai un manual de dret civil recomanat pels estudis de jurisprudència, mentre que si fou recomanat el manual de dret mercantil durant els anys 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1861, 1864 i 1867. Martínez Neira, M., *El estudio...*, ob. cit., p. 40.

Una altra obra en matèria civil de la primera meitat del segle XIX fou la *Redacción del código civil de España*⁷⁶⁴ de 1832 de Pablo Gorosabel, la qual també separa el títol preliminar del dret de les persones. L'esquema que segueix és el següent: “*Título preliminar. De la fuerza de las disposiciones de este código*”, “*Parte Primera. De los estados domésticos*”, “*Parte Segunda. De las cosas y derechos que pueden tenerse sobre ellas*” i “*Parte Tercera. De los diferentes medios de adquirir*”.

Una tercera obra en matèria civil la qual es va reeditar varies vegades al llarg del segle XIX fou *Elementos del derecho civil y penal de España*⁷⁶⁵ de 1841 de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán. Aquesta obra, si que presenta trets distintius que la caracteritzen i fan pes al perquè de la seva rellevància en tot el segle XIX. En primer lloc, no només tracta de qüestions civils, sinó també de qüestions penals i processals. Així, l'obra apareix editada en tres volums en què s'exposen les tres matèries esmentades. En segon lloc, en el primer volum, que és bàsicament de dret civil, s'inclou un apartat de “*Reseña Histórica*” que no apareix en els altres manuals citats. En tercer lloc, divideix els temes de dret civil en un títol preliminar i quatre llibres, per tant, un llibre o apartat més que la resta dels manuals citats. Si bé, per la resta, segueix, en la seva exposició dels temes civils, el mateix esquema que els seus manuals contemporanis. Específicament, el primer volum s'estructura en dos grans apartats: “*Reseña Histórica*” i “*Elementos del derecho civil y penal*”. I, aquest segon apartat, “*Elementos del derecho civil y penal*”, es divideix en un “*Título preliminar*”, “*Libro 1º. De las personas*”, “*Libro 2º. De la división de las cosas y de la propiedad*” i “*Libro 3º. De los modos de adquirir la propiedad.*” En el segon volum es tracta l'últim part del dret civil, “*Libro Cuarto. De las obligaciones*” i a continuació s'exposa les qüestions de dret penal.

Retornant al manual de Martí d'Eixalà, com ja s'ha senyalat anteriorment, el més sorprenent és que Martí d'Eixalà tracti en un manual de dret civil qüestions pròpiament penals. D'aquesta manera, analitza el concepte de delictes i a continuació explica institucions punitives com el furt, el robatori i les injúries. A més, finalitza el seu

⁷⁶⁴ Gorosabel, P., *Redacción del código civil de España*, Impremta de la Viuda de la Lama, Tolosa, 1832.

⁷⁶⁵ Tot i que la primera edició és de 1841, s'ha consultat la segona edició de 1843 i les altres edicions posteriors. Gómez de la Serna, P., Montalbán, J. M., *Elementos del derecho civil y penal de España*, Impremta de D. Vicente de Lalama, volums I, II i III, 2ª edició, Madrid, 1843.

manual analitzant qüestions processals com la teoria general de les proves i les presumpcions. Per tant, explica la prova documental, la prova testifical, la confessió, el jurament, la inspecció ocular i el judici de pèrits. Tanmateix, el tractament jurídic de pressupòsits penals i processals també ho trobem en el Projecte de Codi civil de 1836. Concretament, en el llibre III, títol 18, capítol 2on del Projecte de Codi civil de 1836 s'analitzen els delictes i els quasi delictes i en el llibre III, títol 21 es tracten les proves judicials.

Si es compara el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* de Martí d'Eixalà amb els altres manuals de juristes contemporanis, esmentats anteriorment, es pot observar que la inclusió de qüestions criminals i civils en un mateix manual no és quelcom innovador, però alhora no seguit per tots els manuals. Així, mentre que en el manual de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel de Montalbán, *Elementos del derecho civil y penal de España*, es tracten qüestions civils, penals i processals; en el manual de Juan Antonio de la Vega, *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*⁷⁶⁶ i en el manual de Pablo de Gorosabel, *Redacción del código civil de España*, només s'analitza qüestions estrictament civils.

En darrer terme, convé subratllar que el fet que el manual del nostre advocat tracti qüestions processals i penals és una mostra dels amplis coneixements jurídics de Martí d'Eixalà. El nostre jurista, a part del seu saber filosòfic, deixaria petjada del seu saber civil i penal en aquest *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* i evidentment, del saber mercantil en *Instituciones de Derecho Mercantil de España*.

Respecte les qüestions mercantils, civils i penals es conserven uns apunts d'Alexandre Novellas a la Biblioteca de Catalunya que complementen la informació dels manuals, "*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*"

⁷⁶⁶ De la Vega, J. A., *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*, Impremta de D. Miguel de Burgos, volum I, Madrid, 1832.

5.1.2 RAMON MARTÍ D'EIXALÀ I L'ESCOLA HISTÒRICA

El *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* de Martí d'Eixalà⁷⁶⁷ se situa en el context històric de reivindicació d'una escola jurídica catalana. La defensa del dret català com un dret particular de Catalunya i diferent de la resta de l'estat espanyol⁷⁶⁸ va portar a varis juristes de l'època a reivindicar aquest fet. Així, Fèlix Maria de Falguera recalcaria que “*el derecho catalán no es una colección de leyes in enlace, como algunos creen; no es un derecho empírico o meramente casuístico; el derecho catalán obedece a un fin determinado, tiene su espíritu y su filosofía, y sus disposiciones fundamentales revelan el fruto de un criterio eminentemente práctico, en el que el elemento moral se ha cambiado con el elemento utilitario en las dosis más convenientes para formar un compuesto armónico en el cual ninguno de dichos elementos sea absorbido y neutralizado por el otro. Para comprender en su verdadero espíritu el derecho catalán, no basta conocer el texto de las disposiciones; es necesario tener, asimismo, fija la vista en la interpretación secular que otras han recibido.*”⁷⁶⁹

⁷⁶⁷ Com ja s'ha mencionat a la introducció d'aquesta tesis doctoral, en les enciclopèdies en les quals trobem una entrada referent a la persona de Ramon Martí d'Eixalà únicament s'explica les seves idees filosòfiques i per tant, es deixa de banda l'estudi del seu llegat jurídic.

En aquest sentit, l' *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-americana* dedica tres pàgines a la persona i obra de Ramon Martí d'Eixalà, de les quals dos són exclusivament descriptives del seu llegat filosòfic. Del seu saber jurídic únicament es llegeix: “*no es menor la gloria que corresponde a Martí como restaurador de los estudios jurídicos en Catalunya. Modelos de didáctica son su Tratado elemental de Derecho civil, romano y español (Barcelona, 1838), y en particular las Instituciones del Derecho mercantil de España (Barcelona, 1848), obra declarada de texto por R. O. de Septiembre del mismo año y adoptada durante muchos años en la universidad de Barcelona por el señor Durán y Bas, á quien se deben las últimas ediciones de la misma. Martí fue también uno de los colaboradores de la edición de las Siete Partidas (Barcelona, 1843-44) y redactó algunas notas como Samponts y Ferrer y Subirana.*” VVAA: *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-americana*, editorial Espasa-Calpe, Madrid, 1935, pp. 452- 454.

⁷⁶⁸ Encarna Roca Trias recorda que el dret civil espanyol no és uniforme, degut a l'existència de diferents ordenaments jurídics d'àmbit regional. “*El Derecho civil no es único ni uniforme en España y que ello proviene de la distinta manera como las regiones españolas han organizado, desde hace siglos, su sociedad.*” (Roca Trias, E., “El código civil y los derechos nacionales en especial el derecho civil catalán”, *Revista Jurídica de Cataluña*, número 1, gener - març, Barcelona, 1977.)

⁷⁶⁹ Vallet de Goytisolo, J., *La influencia...*, ob. cit., p. 103.

Duran i Bas seguint l'escola històrica de Savigny⁷⁷⁰ manifestaria el seu interès de pervivència del dret civil català. *“En la historia se encuentra la virtualidad de la vida de un pueblo con las diversas manifestaciones de su vida moral. Y en la historia se encuentran con los grandes acontecimientos de la vida social, las grandes manifestaciones de la vida pública y privada de las naciones. Por esta razón, siendo de los pueblos en las relaciones entre los individuos, es por lo que pertenezco a la escuela histórica y pretendo que se mantenga la legislación de los pueblos como consignación, como mantenimiento de ese espíritu”*.⁷⁷¹

Per tant, la doctrina alemanya de Savigny⁷⁷² va servir com a fonament teòric per les pretensions dels juristes catalans. Tal com senyala Borrell i Soler: *“Si pudiésemos hablar de una política jurídica diríamos que la obra y la escuela de Savigny vino a satisfacer una aspiración sentida de mucho antes; que el peso de su prestigio, como hombre de ciencia de primer orden e incluso como profesor de Berlín, al proceder de la savia alemana una doctrina que daba forma científica a la constante aspiración de mantener los fueros del derecho catalán contra las constantes amenazas de una codificación de la ley civil española, fue un tonificante cordial para los jurisconsultos catalanes.”*⁷⁷³

Seria doncs a partir de les doctrines de l'escola història que els juristes catalans aconseguirien unir-se per fer front a l'obra uniformista que pretenia l'Estat espanyol. En aquest sentit, es considera que aquest conjunt d'homes de condició molt diversa seguirien les passes del qui és considerat fundador i mestre de l'escola jurídica catalana, Ramon Martí d'Eixalà.

⁷⁷⁰ Tal com recorda Mariano Peset: *“En 1851, Florencio García Goyena presidía la comisión que estructuraría en forma amplia y trabada el derecho civil, que no podría entrar en vigor debido a la fuerte oposición foralista, en especial desde Cataluña –con Manuel Durán y Bas al frente, traductor de Savigny, del Sistema del profesor alemán y principal defensor de los argumentos de la escuela histórica”* (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 140)

Vallet de Goytisoló, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 775- 792.

⁷⁷¹ Vallet de Goytisoló, J., *La influencia...*, ob. cit., p. 86.

⁷⁷² Vallet de Goytisoló, J., “La Esencia y principios del derecho civil foral”, *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre colegio de abogados Academia de Jurisprudencia y legislación, Barcelona, 1970, p. 369.

⁷⁷³ Vallet de Goytisoló, J., *La influencia...*, ob. cit., p. 92.

Sobre les característiques d'aquesta escola jurídica catalana⁷⁷⁴, en parla Duran i Bas en el seu article “*La escuela jurídica catalana*”, on la descriu com: “*Espiritualista sin abandonarse al idealismo; práctica sin ser empírica; con el principio ético y el elemento histórico por base, sin inmovilizarse; más inclinada al derecho privado que al público, sin tener por éste injustos desdenes; esencialmente analítica, sin dejar de elevarse á la síntesis cuando puede y debe generalizar; armónica con la filosofía del sentido común, la más adecuada á un pueblo de gran sentido práctico como Cataluña; es modesta en sus pretensiones porque funda sus doctrinas en la observación de los hechos, y propone sus aplicaciones con sujeción á las condiciones del país. Por esto tiende á la reforma sin la destrucción, fija los ojos en lo pasado, no por mera contemplación estética, sino para las grandes enseñanzas que contiene: pide luz á un tiempo á la razón y á la historia, á la primera, no para ser fuente sino revelación del elemento absoluto del derecho, y á la segunda, para conocer el origen y para comprender el espíritu del derecho positivo de cada pueblo.*”⁷⁷⁵

De les idees que senyala Duran i Bas sobre l'escola catalana, podem dir que l'element de la filosofia del sentit comú és clau en l'obra filosòfica de Martí d'Eixalà, doncs a partir del seu *Manual de la historia de la filosofía*⁷⁷⁶, introdueix a Catalunya i per extensió Espanya la doctrina de l'escola escocesa del sentit comú.

El fet que el nostre autor es fixés en la filosofia del sentit comú, ens condueix a atribuir-li també l'element pràctic i no empíric com a mètode de treball que senyala Duran i Bas respecte l'escola jurídica catalana. Doncs, Martí d'Eixalà coneixia la filosofia que encapçala l'escocès Thomas Reid; l'exponent per excel·lència de les idees del sentit comú i rival ideològic de l'empirista David Hume.

⁷⁷⁴ Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 768- 792.

⁷⁷⁵ Duran i Bas, M., “*La escuela jurídica catalana*”, *Estudios jurídicos*, Impremta Barcelonesa, Barcelona, 1888, p. 352.

Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., p. 774.

⁷⁷⁶ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 122. (pàgines de tot capítol)

Dels manuscrits inèdits de Martí d'Eixalà es fa pal·lès el principi ètic que parla Duran i Bas. Què serien sinó principis ètics l'amor filial o l'amor paternal tractats pel nostre jurista?

Respecte a la inclinació de Martí d'Eixalà, al igual que els membres de l'escola jurídica catalana, pel dret civil⁷⁷⁷ en comptes que el públic, és evident, doncs els seus dos únics manuals són de dret privat. Així, escriví un manual de dret civil, *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*⁷⁷⁸ i un altre de dret mercantil, *Instituciones de derecho mercantil de España*.⁷⁷⁹

Pel que fa a la metodologia analítica⁷⁸⁰, es pot dir que el nostre autor seguia aquest mètode de treball, doncs les seves obres filosòfiques i jurídiques exposen el contingut de la matèria sempre documentada amb fonts vertaderes i amb autors coneguts. En cap cas, s'aprecia l'especulació científica o l'idealisme dels fets narrats. Tot el contrari, en les obres filosòfiques es descobreix una excel·lent exposició de les doctrines dels il·lustrats filòsofs britànics i en les obres jurídiques s'aprecia la teoria general de les institucions jurídiques que regulaven la vida dels espanyols. De fet, en el discurs preliminar del *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* recalca l'afany analític que ha cercat per la redacció del seu Tractat i exalta la figura de Pothier⁷⁸¹, precisament pel seu estudi analític. De forma contundent exposa que: “*el resultado a*

⁷⁷⁷ Duran i Bas, M., “La escuela..., ob. cit. pp. 353-354.

⁷⁷⁸ Martí d'Eixalà, R., *Tratado elementar del derecho civil romano y español*, Impremta Verdaguer, Barcelona, 1838.

⁷⁷⁹ Martí d'Eixalà, R., *Instituciones de derecho mercantil de España*, Impremta de Tomàs Gorchs, Barcelona, 1848.

⁷⁸⁰ “*La análisis es siempre nuestro procedimiento; a las generalizaciones no se va sinó despues de ella. Siempre, en orden á los principios, la ley se descompone en las partes que la integran, y su regla se presenta al entendimiento á la vez que como precepto como conjunto de determinadas circunstancias para que su aplicación tenga lugar; siempre la institución jurídica aparece como un organismo que sólo se comprende bien por el conocimiento de los elementos que lo constituyen.*” (Duran i Bas, M., “La escuela..., ob. cit. p. 354)

Juan B. Vallet de Goytisolo ens diu que: “*Martí de Eixalà, hablando del método, señaló una preferencia por el análisis, por el cual, “siempre en orden a la realidad de las cosas, se observan, se analizan, se clasifican los hechos jurídicos, siempre en orden a los principios.*” (Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., p. 765.)

⁷⁸¹ Pothier fou el sistematizador de la teoria general del contracte que després influenciaria al *Code civil* i a la resta de codis europeus i americans. Guzmán Brito, A., “Para la historia..., ob. cit.

*que se aspira es a menudo un hecho complicado, luego conviene ante todo examinarlo, descomponerlo e indagar después a la producción de que parte tiene por separado cada uno de los medios que se emplean; o bien, descubrir los medios que deben ponerse en ejecución, si es que se trata de inventar y no de exponer. En la exposición de la jurisprudencia es preciso además generalizar disposiciones, cotejando las que fueron similares, siempre que el legislador las multiplicó por no haber generalizado los hechos.*⁷⁸² Respecte el polifacètic Pothier, el nostre jurista lloa el seu mètode de treball analític tot esmentant que: “*su tenacidad en las investigaciones unida a un espíritu de orden fundado en el análisis, le hizo descubrir la verdadera relación entre varios puntos de la jurisprudencia, y en algunas materias el mismo análisis le condujo por el único camino que conviene seguir, a fin de que los códigos salgan lo mas completos que sea dable: este camino es el de clasificación y descomposición de los hechos sobre los cuales debe proveer la ley, para reducir el número de las disposiciones y asegurarse de que ninguno de aquellos que sea esencial se pasa por alto.*”⁷⁸³

En darrer terme, l'escola jurídica catalana es fixa en el passat històric per cercar el coneixement jurídic plasmat en els textos jurídics i en la doctrina dels juristes. Martí d'Eixalà es presenta en el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* com a bon coneixedor del *Corpus Iuris Civilis* i dels textos jurídics medievals com *Las Partidas* o el *Fuero Juzgo*. De fet, en el discurs preliminar del seu Tractat ens explica el contingut i deficiències dels textos romans, com també dels mètodes de treball utilitzats pels juristes: Cuiacio, Domat, Heineccio i Pothier, per analitzar la normativa romana.

Tot això esmentat ens condueix a pensar que Martí d'Eixalà seguia els paràmetres de l'escola jurídica catalana. Ara bé, també és rellevant descobrir fins a quin punt el seu esperit català el va impulsar a plasmar les institucions de dret civil català en el seu *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*.

⁷⁸² Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 25.

⁷⁸³ *Ibidem*, p. 24.

5. 2 LES FONTS DE DRET CIVIL I ELS SEUS PRINCIPIS GENERALS

Les fonts de dret civil català venen establertes en les Constitucions de Catalunya⁷⁸⁴, que recull l'ordre de prelación de fonts estipulat per Felip II⁷⁸⁵ en el capítol de Cort de 1599, on s'estableix un ordre de prelación de fonts aplicable en la resolució de conflictes jurídics. En aquest sentit, els jutges hauran de resoldre en primer lloc segons els Usatges⁷⁸⁶, les Constitucions, capítols de cort i altres drets del Principat i dels comtats del Rosselló i la Cerdanya. En cas de manca de disposició per resoldre el cas s'haurà d'acudir al dret canònic⁷⁸⁷ i si tampoc hi hagués normativa aplicable al litigi aleshores cal resoldre segons el dret civil i doctrina dels doctors establerta en el dret comú. Per tant, a Catalunya no eren aplicables les lleis de Castella. Tal com declara Encarna Roca Trias: “*hay que dejar bien sentado que en Cataluña no rigió nunca el Derecho civil castellano*”⁷⁸⁸.

⁷⁸⁴ Constitucions de Catalunya, llei única, títol 30, llibre 1er, volum 1er.

⁷⁸⁵ Maspons i Anglasesell, F., *El dret català. La seva gènesi. La seva estructura. Les seves característiques.*, Editorial Barcino, Barcelona, 1954, p. 45

⁷⁸⁶ Francisco Maspons i Anglasesell defineix els Usatges com: “*el primer codi de Dret públic en el món romànic; fixaren, abans que cap altre, les bases de l'estructura política medieval, i amb raó han estat qualificats de monument jurídic d'excepcional interès per conèixer la vida d'aquella societat feudal. Pel que es refereix, però a la legislació catalana, llur interès s'estén a tot el seu conjunt, és a dir, fins i tot a les institucions de Dret privat.*” (Ibidem, p. 15)

⁷⁸⁷ Referent el dret canònic a Catalunya, com a integrador del règim jurídic català, vegis: Ibidem, pp. 18-23.

El fet que les Corts de Barcelona de 1599 estableixen el dret canònic, com a dret primer supletori a Catalunya, no és quelcom innovador per l'ordenament jurídic català, sinó que ve a recollir jurídicament una pràctica legal catalana antiga. (Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic primer supletori del català*, edicions claverianes, Barcelona, 1956, pp. XI, XII i XXIII)

El mateix Francisco Maspons i Anglasesell ens diu que les normes de dret canònic afecten a l'ordenament jurídic català de forma supletòria i no de contradicció de les normes consuetudinàries de dret català. (Maspons i Anglasesell, F., *Índex de Textos Legals canònics*, Impremta Casanovas, Barcelona, 1928, p. 7)

Juan Berchmans Vallet de Goytisolo menciona que: “*en todos los derechos en los cuales el ius comune se aplicaba supletoriamente, la doctrina canónica era considerada preferente*”. (Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología de la ciencia expositiva y explicativa del derecho*, Fundación Cultural del Notariado, volum I, Madrid, 2000, p. 162)

⁷⁸⁸ Roca Trias, E., “El código civil como supletorio de los Derechos Nacionales españoles”, *Anuario de Derecho Civil*, volum XXXI, abril-juny, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1978, p. 247.

Tanmateix a Tortosa les fonts d'aplicació del dret no segueixen l'ordre de prelación de fonts general per Catalunya. D'aquesta manera, en els tribunals de Tortosa s'aplica en primer lloc les costums⁷⁸⁹ escrites, en segon lloc els Usatges, en tercer lloc les Constitucions de Catalunya, en quart lloc el dret romà, en cinquè lloc el dret canònic i en darrer terme els Codis nacionals.

A tot això caldria afegir una sèrie de privilegis delimitats pel municipi o regió catalana. Així, es pot citar, a nivell municipal, els privilegis atorgats a Barcelona i a altres poblacions catalanes que gaudeixen d'aquests privilegis barcelonins; els quals estan recollits en el *Recognoverunt Próceres* i en les Constitucions de Sanctacília. Altres privilegis locals serien els atorgats als habitants de Tortosa, Girona o Moià. A nivell regional, es pot mencionar els privilegis de la Vall de Ribes o la Vall d'Aran.

Sobre la preservació d'aquests privilegis municipals o regionals en un futur Codi civil, Duran i Bas⁷⁹⁰ opina que cal conservar-ho però com a llei d'excepció, ja que són beneficis arrelats al poble català.

Una vegada delimitat l'ordre de prelación de fonts catalanes vigent al segle XIX, convé indagar en el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* de Martí d'Eixalà, per veure fins a quin punt el seu Tractat cita aquestes fonts jurídiques catalanes.

⁷⁸⁹ Pel que fa a la compilació de costums del Principat català, Francisco Maspons i Anglasesell ens diu que: “foren compilats els costums de Lleida, Perpinyà, Girona, Tortosa, Besalú, Barcelona, la Vall d'Aran, la Vall de Ribes, Empúries, Solsona i bon nombre d'altres llocs. Els d'algunes poblacions s'han perdut, però se'n tenen indicis. Entre les que encara són vigents figuren el *Recognoverunt proceres* i les *Ordinacions d'En Santacília*, que, havent nascut a Barcelona, s'estengueren a tot el Principat, tret de Tortosa, on no hauria estat útil llur aplicació perquè determinades servituds rústegues que s'hi regulen podien haver perjudicat el conreu de les oliveres i els garrofers del Baix Ebre.” (Maspons i Anglasesell, F., *El dret...*, ob. cit., p. 30)

⁷⁹⁰ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., pp. 139-140.

5.2.1 EL DRET COMÚ

Respecte el valor jurídic del Dret comú⁷⁹¹, cal esmentar que a Catalunya la seva aplicació ha estat molt útil pel desenvolupament d'institucions jurídiques especials catalanes, per l'establiment de principis generals en la regulació de la capacitat jurídica, com també per la seva aplicació davant les llacunes legals del dret català⁷⁹².

De fet, la recepció del dret comú a Catalunya va ser tant forta històricament, que el rei Jaume I en va prohibir la seva al·legació, tot imposant el seny natural com a remei supletori davant les llacunes dels Usatges i altres costums catalanes. Tanmateix, aquesta disposició normativa restrictiva del dret comú poc va servir, doncs les lleis romanes es van arrelar a les terres catalanes. En aquest sentit, convé recordar que els juristes catalans van assimilar el seny natural com a dret comú. Tal com esmenta Encarna Roca Trias: “*Esto hará decir a Pons Guri que más que fuente supletoria, el Derecho común fue la base principal del sistema jurídico catalán, que las Constituciones y disposiciones reales no hacían más que completar.*”⁷⁹³

La referència directa al dret comú com a font jurídica aplicable a Catalunya la trobaríem en el capítol de Cort de Martí I l'Humà de 1409 i posteriorment en el capítol de Cort de Felip II de 1599⁷⁹⁴ on el dret comú apareixeria inclòs en l'ordre de prelación de fonts que establia aquesta norma catalana.

⁷⁹¹ Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., p. 770.

Félix María de Falguera esmenta que: “*El derecho romano en Cataluña representa un papel algo más elevado que el de derecho supletorio; es en rigor su derecho propio, y las constituciones catalanas sólo lo modifican en algunos puntos. Vedlas sino cómo se introducen en él, cómo discretamente lo alteran, aquí añaden, allá quitan, tan pronto amplían como restringen, y van amoldándolo a las costumbres del país. El derecho romano y el catalán son dos ruedas dentadas que encajan perfectamente y moviéndose a compás producen un movimiento uniforme.*” (Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., p. 786.)

⁷⁹² Francisco Maspons i Anglasesell considera que el dret romà és part del nostre dret català. “*Dret català, en aquell sentit amplíssim que té l'expressió, considerant que en ella hi queda incluit, no sols el Dret provinient d'una font de tota puresa catalana, sinó el que ha sigut admès i practicat pels catalans, que, com tots els llatins, es evident que aont amb certa preferència hem anat a buscar normes jurídiques és al dret romà.*” (Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions civils estudiades segons nostre dret per Lluís de Peguera*, Llibreria d'Àlvar Verdaguer, Barcelona, 1913, p. 10.)

⁷⁹³ Roca Trias, E., “El código civil como supletorio de los Derechos Nacionales españoles”, *Anuario de Derecho Civil*, volum XXXI, abril-juny, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1978, pp. 242-243.

⁷⁹⁴ Maspons i Anglasesell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 8.

Aquesta plasmació legislativa de la incorporació del *ius comune*⁷⁹⁵ en l'ordenament jurídic català seria beneficiosa per respondre jurídicament davant les noves necessitats de la societat catalana i la conseqüent supervivència del dret civil català al llarg dels segles. Així ho esmenta Lluís Figa i Faura: “*El jurista medieval – y el “ius comune” hasta el siglo XVIII- tiene como cometido esencial el de adaptar la norma secular a las realidades actuales. Lentamente, el Corpus iuris queda rezagado y ve limitada su significación a ser soporte y telón de fondo de la doctrina de los Doctores y de las Sentencias de los Tribunales*”⁷⁹⁶.

Per tant, el dret comú a Catalunya no era un dret estàtic i inamovible consistent en la simple imposició del Dret romà i el Dret canònic, sinó una aplicació pràctica⁷⁹⁷ del *ius comune* establerta al servei de la justícia.

En aquest sentit, en els casos en què, a partir del raonament jurídic aplicat als textos del Corpus Iuris civilis, no s'aconsegueix l'objectiu perseguit; els juristes promulgaran lleis noves que a Catalunya rebien el nom de Constitucions. “*Y cuando, a pesar de todo este*

⁷⁹⁵ “*El derecho que en Cataluña se introduce no es el Derecho Romano sino el “ius comune”: un derecho adaptado a las circunstancias, que utiliza los fragmentos del Corpus Iuris –como dice Busi- “ad colorandum”; y con este régimen jurídico entran los procedimientos técnicos necesarios para adaptar el derecho recibido a la sociedad catalana: el “pactum de non petendo”, la “renuntiatio” y el “iuramentum conformatorium”; quien crea el derecho, en Cataluña, es la sociedad, la vida práctica, las necesidades del momento, la conciencia social de que algo es justo*”. (Figa Faura, L., “*Mos Italicus*” y los juristas catalanes: conferencia pronunciada en la Academia matritense del notariado el día 22 de febrero de 1974, Anales de la Academia Matritense del Notariado, 1976, p. 291)

⁷⁹⁶ Ibidem, pp. 287- 288.

⁷⁹⁷ “*La orientación básica del derecho catalán tradicional: fiel al “ius comune”, no al Derecho Romano ni al Derecho Canónico, se desentiende del estudio histórico de las fuertes pretéritas y se dirige decididamente a la aplicación práctica del derecho*” (Ibidem, p. 292)

Juan Vallet de Goytisolo ens diu, tot parlant del dret comú a l'Estat espanyol, que: “*En todas partes, en mayor o menor grado, y en especial a partir de la recepción del Derecho romano y del profundo influjo del Derecho canónico, los hoy llamados Derechos forales se movieron en la galaxia del Derecho común. Derecho común, formado por el Derecho romano y el Derecho canónico, en el cual fueron insertados – excluyéndolo en parte o limitándolo, interpretándolo o adaptándolo los Fueros, las costumbres y usos, los Derechos comarcales y locales, el Derecho territorial y el Derecho real o regio.*” I, concretament a Catalunya: “*los Usatges, Constituciones, Costums, etc., se situaban sobre un fondo de Derecho común, romano y canónico, que constituía, como hemos dicho antes, la materia sobre la que actuaron en general los juristas, siendo a modo de rectificaciones y, a veces, de simples modificaciones o tan sólo de aclaraciones suyas las normas territoriales, comarcales o locales de carácter autóctono.*” (Vallet de Goytisolo, J., “*La Esencia y principios del derecho civil foral*”, *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre colegio de abogados Academia de Jurisprudencia y legislación, Barcelona, 1970, pp. 367- 368.)

arsenal, el objetivo perseguido no resulta alcanzable, lo cual ocurre en muy contadas ocasiones, son los propios juristas quienes promueven y consiguen la derogación de la norma antigua mediante la promulgación de Leyes nuevas, Estatutos en Italia y de Constituciones en Cataluña”⁷⁹⁸.

En ple segle XIX, la majoria dels juristes catalans volien que els ordenaments romà i canònic continuessin essent font supletòria a Catalunya, però no la doctrina dels autors. Així, juristes amb tant renom com Duran i Bas⁷⁹⁹ proposaven la conservació del dret comú com a font general d’interpretació de les institucions especials de Catalunya i com a base normativa de la capacitat jurídica.

Se sap que l’any 1815 l’alcalde major de Figueres es dirigí a l’Audiència de Barcelona per conèixer el dret supletori⁸⁰⁰ de Catalunya. Per tant, a principis del dinou encara no es tenia clar si el dret supletori aplicable era el *ius comune* o la *Novísima Recopilación*.

Aquesta qüestió de la supletorietat del dret comú es resoldria a partir d’una sentència del Tribunal Suprem de 25 de maig de 1845 que reafirma la vigència supletòria dels ordenaments romà i canònic a Catalunya.

Tanmateix, ens podríem preguntar com es va mantenir viva la pràctica jurídica catalana⁸⁰¹, si els Llicenciats en Lleis de la Universitat de Cervera⁸⁰², fundada des de

⁷⁹⁸ Figa Faura, L., “*Mos Italicus*”..., ob. cit., p. 289.

⁷⁹⁹ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., pp. 129-133 i 149.

“*Durán y Bas publica su famosa Memoria en la que, para él, no hay, en Cataluña otro derecho que el Corpus Iuris, las colecciones Canónicas y las Constituciones catalanas.*” (Figa Faura, L., “*Mos Italicus*”..., ob. cit., p. 294.)

⁸⁰⁰ Referent al dret supletori a Catalunya, vegis: Oliver, B., *Estudios históricos sobre el Derecho civil en Cataluña*, Librería española, Madrid, 1867, p. 5.

⁸⁰¹ Encarna Roca Trias comenta perquè Felip V va imposar el dret castellà a tot Espanya a partir dels Decrets de Nova Planta. “*Felipe V pretendía conseguir varios objetivos: por una parte, imponía el derecho de los vencedores (Castilla), a los vencidos que se le habían opuesto, en aras de la defensa de una organización política y administrativa que se oponía a las fuertes ideas centralistas del Rey, importadas, evidentemente, de Francia; en segundo lugar, al imponer el Derecho de Castilla a los vencidos lo hacía, no porque las leyes castellanas fuesen “las más loables y plausibles de todo el universo”, sino porque el sistema de organización política castellano se adaptaba mucho mejor a su propia idea de Estado, que la que tenían los distintos Reinos españoles.*” (Roca Trias, E., “El código civil y los derechos nacionales...”, ob. cit., p. 514)

1717, no havien estat instruïts en la mateixa. Doncs bé, fou els notaris⁸⁰³ catalans els que transmeteren el coneixement jurídic català, ja que per exercir de la professió de notari fins el 1862 no es precisava cursar la Llicenciatura en Lleis. Així, Lluís Figa Faura ens diu que els notaris catalans: “*continúan su labor en contacto directo con la realidad, con visión directa de las necesidades reales y con la ayuda de los antiguos formularios y tratados de Notaría de Comas y Galí.*”⁸⁰⁴ Una mostra d’aquest fet, és el manual publicat per Vicente Gibert de 1827, titulat *Teoría del Arte de Notaría* en el qual se segueixen els vells postulats jurídics catalans.

Aquesta pràctica notarial catalana es perllonga fins a principis del segle XX. “*A partir de la Ley del Notariado y de la promulgación del Código civil, la inercia hace el resto: en la Cataluña de 1932, se seguían transcribiendo en las escrituras las tradicionales renunciaciones y juramentos.*”⁸⁰⁵

Contràriament, José María Pérez Collados⁸⁰⁶ considera que la pervivència del ius comune i la pràctica jurídica catalana es va forjar en la mateixa Universitat de Cervera. Ja que el que s’ensenyava a les aules ceriverines era un dret romà pràctic que s’emmotllava a la tradició jurídica catalana. Per això, la Universitat de Cervera va mostrar resistència a les Reials Ordres de 1802 en les quals el ministre Caballero intentava imposar l’estudi del dret castellà tot senyalant una sèrie de manuals

⁸⁰² El Decret d’erecció de la Universitat de Cervera data de l’11 de maig de 1717. “*Felip V, des de Segòvia, va donar la seva primera aprovació oficial a la fundació de la Universitat de Cervera promulgant-ne el decret d’erecció al 11 de maig de 1717, decret que va ratificar tres mesos més tard des del Pardo, el dia 17 d’agost d’aquell mateix 1717.*” (Folch, A., *La Universitat de Cervera*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1970, p.13.)

⁸⁰³ Juan Vallet de Goytisolo cita a Maspons Anglasesell per explicar la pervivència de les costums jurídiques catalanes. “*Pues las nuevas formas que enriquecen nuestro fondo jurídico son obra de nuestros notarios, de los compenetrados con la tierra, no por el estudio teórico, sino por ancestralismo o identificación personal*”. (Vallet de Goytisolo, J., “La Esencia...”, ob. cit., p. 380)

En aquest sentit, Francisco Maspons i Anglasesell en la seva obra, titulada: *El dret català. La seva gènesi. La seva estructura. Les seves característiques.*, ens diu que: “*en tot règim de llibertat civil, el notariat es la principal deu de concreció dels pactes i de les reglamentacions que originen la regla del Dret i, per la seva via, cadascuna de les institucions que aquesta regula.*” (Maspons i Anglasesell, F., *El dret...*, ob. cit., p. 27)

⁸⁰⁴ Figa Faura, L., “*Mos Italicus*”..., ob. cit., p. 294.

⁸⁰⁵ Ibidem, p. 294.

⁸⁰⁶ Pérez Collados, J. M., “La tradición...”, ob. cit., pp. 150- 152.

recomanats, com *Instituciones del Derecho civil de Castilla* de Ignacio Jordán de Asso i Miguel de Manuel.

Per tant, a la Universitat de Cervera: “*la labor de los juristas sería no sólo conservadora, sino también creativa, de modo que sobre ese Derecho catalán que preservaban también proyectarían su personalidad particular, la del tradicionalismo católico propio de la clase dirigente catalana del siglo XVIII: una burguesía que vivía perfectamente instalada e integrada en el seno del Antiguo Régimen.*”⁸⁰⁷

Els juristes catalans del segle XX⁸⁰⁸ continuaven defensant la pervivència del ius comune; entre altres es pot citar: Pella i Forgas, Borrell i Soler, Martí Miralles i Roca Sastre.

La presència del dret comú en l'ordenament català és més fort que en altres regions espanyoles com Aragó i Biscaia. És a dir, a Catalunya el dret romà com a font supletòria en la resolució de conflictes era un fet legislatiu en les seves constitucions i aquest fet condueix a què es permeti que continuï tenint vigència supletòria el dret comú després de la promulgació del Codi civil. En aquest sentit, és interessant observar com el dret romà⁸⁰⁹ no era un ordenament estranger en el dret català, fet que si ocorria en altres ordenaments regionals. Per això, Encarna Roca Trias senyala que: “*en algunos sistemas territoriales sí eran Derecho extranjero los ordenamientos romano y canónico, porque*

⁸⁰⁷ Pérez Collados, J. M., “La tradición...”, ob. cit., p. 151.

⁸⁰⁸ Lluís Figa Faura comenta la vocació dels juristes catalans en temes de dret comú. “*El esfuerzo de Pella y Forgas y de Brocá en restaurar nuestro derecho sirvió de poco. Cuando en el primer tercio de este siglo Borrell y Soler publica el más utilizado de los Tratados de Derecho común y los sustituye por los nombres totalmente ajenos a él de Mainz, Savigny, Arnolts, Ihering, Serafini y Windscheid. Hay que esperar a Martí Miralles y Roca Sastre para que vuelvan a sonar, con voz poderosa, los de Bartolo, Pablo de Castro, Socino, Menocchio, Mantica, Cancer, Fontanella.*” (Figa Faura, L., “*Mos Italicus*”..., ob. cit., p. 294.)

⁸⁰⁹ Francisco Maspons i Anglès qualifica el dret romà com a “cosa pròpia” de Catalunya. “*Es comprèn, per tant, que a Catalunya fos adoptat com a cosa pròpia d'ençà que hi començaren a ésser conegudes les seves primeres glosses. Era un aparell jurídic que concretava les nostres sotraguejades institucions, ja romanes per llur origen. Indefectiblement, doncs, havia arrelat com en camp propi.*” (Maspons i Anglès, F., *El dret...*, ob. cit., p. 24)

El 1885 Francisco Silvela aposta pel manteniment dels drets romà i canònic en aquelles províncies en què la seva tradició jurídica els havia admès legislativament com a supletoris, doncs no són legislació estrangera per aquests ordenaments jurídics forals. (Roca Trias, E., “La codificació y el derecho...”, ob. cit., p. 608.)

su legislación positiva no los había refrendado como supletorios, como había ocurrido en Cataluña y Navarra.”⁸¹⁰

En el mateix sentit, José María Pérez Collados recalca la transcendència de l'estudi del Dret romà a la Universitat de Cervera, com a rerefons de pervivència del dret català en els estudis de Jurisprudència. “*En Cataluña, defender el Derecho Romano era defender el Derecho catalán frente al Derecho castellano*”⁸¹¹.

No menys important és comentar el significat terminològic⁸¹² del “ius comune” que al llarg dels segles s’ha anat modelant per encabir diferents vessants del dret. En aquest sentit, convé recordar que a partir de la segona meitat del segle XVIII, el dret civil castellà es considerava dret comú. Aquest fet respon a raons polítiques de Felip V i dels monarques castellans posteriors que volien, per una banda, desplaçar el dret civil romà i el dret canònic dels tribunals, i per altra banda, expandir l’aplicació del dret castellà en altres regions forals d’Espanya.

Juan Vallet de Goytisolo⁸¹³ apunta que l’objectiu dels monarques castellans no va prosperar i per tant, no es va aconseguir substituir el dret romà i canònic com a dret comú i supletori en les regions espanyoles on tenia un pes important com Catalunya i Navarra. Però, si que va deixar una petjada per la posteritat aquest fet, doncs es va configurar la dicotomia Dret comú- Dret foral⁸¹⁴, essent en aquest cas el dret comú, el dret castellà - Codi civil espanyol.

⁸¹⁰ Roca Trias, E., “El código..., ob. cit., pp. 265- 266.

⁸¹¹ Pérez Collados, J. M., “La tradición..., ob. cit., p. 150.

⁸¹² Encarna Roca Trias explica que, a partir de la promulgació del codi civil, les referències al dret comú vinculades al codi civil són múltiples. “*La denominación Derecho común relacionada con el Código civil se utiliza siempre que se le considera como Derecho supletorio y no sólo de otros cuerpos de derecho civil, como son las Compilaciones y leyes especiales, sino de sistemas de derecho distintos, como pueden ser el administrativo, el derecho laboral o el derecho mercantil; también cuando se aplica a los distintos sistemas civiles españoles el título preliminar y el Título IV del Libro I del Código.*” (Roca Trias, E., “El código civil y los derechos nacionales..., ob. cit., pp. 537- 538.)

⁸¹³ Vallet de Goytisolo, J., “La Esencia y principios del derecho civil foral”, *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre colegio de abogados Academia de Jurisprudencia y legislación, Barcelona, 1970, p. 367.

⁸¹⁴ El dret foral existent en el segle XIX comprenia: Furs d’Àlava, Furs de Biscaia, Furs de Baylio, Furs de Navarra, Furs i Observances d’Aragó, el dret comú de Navarra i Aragó, el dret de Catalunya i Balears (Usatges, Constitucions, Costums i altres drets del Principat Català) i el dret comú de Catalunya (dret civil romà i dret canònic). (Vallet de Goytisolo, J., “La Esencia y principios..., ob. cit. p. 368)

I quina és l'opinió de Martí d'Eixalà sobre el dret comú? Per una banda, Martí d'Eixalà realça el valor del dret romà perquè ha fonamentat les obres jurídiques castellanques per excel·lència, com el *Fuero Juzgo* o *Las Partidas*. “*Se ha partido constantemente del derecho romano, porque es la base del nuestro. Aquel ya sirvió de fundamento al Fuero Juzgo en la parte civil, si se exceptúan ciertas costumbres jurídicas, que dieron lugar a otras tantas leyes; sirvió más aún para la formación de las Partidas en la misma materia, la que no ha recibido gran número de modificaciones de parte de las leyes posteriores.*”⁸¹⁵ Tot i que cita obres castellanques, el nostre jurista apunta que el dret romà ha fonamentat el “nostre dret” i per tant, tenint en compte l'abast estatal de l'obra, també podria estar fent referència indirectament al dret català, el qual estava colgat de dret romà.

Convé subratllar que en tot el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* es parteix en cada epígraf del manual del dret romà per després analitzar les coincidències o divergències amb l'ordenament castellà (*Las Partidas*, *Fuero Juzgo*, *Novísima Recopilación...*). Per tant, tenint en compte la rellevància del dret romà en l'ordenament català, el fet que el nostre advocat l'analitzi amb minuciositat apropa el seu manual al dret català.

Aquest tipus d'estructuració o sistema d'anàlisi de tot el manual es podria apuntar com un tret característic de l'obra de Martí d'Eixalà. Doncs, els altres manuals contemporanis expliquen el dret castellà i, en tot cas fan breus referències a l'antiguitat romana. Per exemple, Juan Antonio de la Vega, en matèria de divorci, explica que: “*había una ley antigua en Roma, que no llegó a nosotros, por la que se permitía el divorcio por esterilidad.*”⁸¹⁶ Un altre exemple, seria el manual de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán, on en matèria de substitucions hereditàries esmenten que: “*cuando la institución de heredero constituía una circunstancia tan esencial que sin ella era nulo el testamento, debía reportar grandes ventajas la sustitución. El morir*

⁸¹⁵ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 25-26.

⁸¹⁶ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, p. 182.

intestado era altamente ignominioso, y para evitarlo se valían los romanos de todos los medios posibles entre los cuales se contaba éste.”⁸¹⁷

Per altra banda, el nostre jurista critica el dret comú pel seu desordre i contradicció de principis que han hagut de ser modelats per juristes moderns, per tal d’arribar a una certa coherència legal. Per tant, el volum de lleis romanes, que a més, tal com recalca Martí d’Eixalà, eren escrites en llatí, estava impregnat de divergències jurídiques que dificultaven el seu ús legal. Aquest punt de vista caòtic del dret comú es fa palès en més d’una ocasió.

En parlar de la jurisprudència romana ens diu: *“Reduciéndose en el fondo a la romana nuestra jurisprudencia privada, así como la de la mayor parte de las naciones del continente europeo; hallándose aquella escrita en una lengua muerta, cuya inteligencia precisa supone el conocimiento de las costumbres del pueblo que la hablaba, y por existir en los códigos, donde la misma jurisprudencia se contiene, no pocas disposiciones contradictorias, a causa de haberse amalgamado los escritos de sectas distintas; no es extraño que desde el hallazgo de estos códigos en la ciudad de Pisa, pasasen mas de seis siglos nuestros jurisconsultos, ocupados en penetrar su espíritu, sin que trataran de mejorarlos.*”⁸¹⁸

I, en tractar de les lleis romanes, continua posant a la llum el desgavell normatiu: *“Penetrado el espíritu de las leyes romanas, lo que faltaba era introducir en ellas el orden, y refundir gran porción de principios a la ayuda de disposiciones menos generales. La perfección ha sido objeto de casi todos los escritores mas modernos, aunque tomando una dirección equivocada: en efecto, en vez de comparar entre sí disposiciones particulares de la misma especie, se han tomado los principios tales como se hallaban, modificando el sentido de las palabras en que se concibieron, para conciliarlos con otros”*.

Tanmateix, aquesta crítica repetitiva del batibull del dret romà arriba en el seu punt més àlgid, quan el mateix Martí d’Eixalà convida al lector del seu manual a fullejar el Digest

⁸¹⁷ Gómez de la Serna, P., Montalbán, J. M., *Elementos...*, ob. cit., volum I, pp. 262-263.

⁸¹⁸ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 20.

o el Codi de Justinià, per comprovar-ho. *“Para convencerse de lo que acabo de sentar basta abrir el Digesto o el Código de Justiniano: cada uno de sus títulos o tratados está por mí, atestiguando lo imperfecto de las abstracciones, además del desorden que reina por todas partes.”*⁸¹⁹

De fet, en el seu discurs preliminar del seu Tractat explica l'evolució històrica del dret romà amb un to molt crític. No es tracta en cap cas d'una lloança a la normativa romana, sinó més aviat del contrari; posar a la llum totes aquelles mancances i deficiències d'aquells cossos jurídics antics. De les XII Taules destaca la manca de regulació de temes prou rellevants com la pàtria potestat, les obligacions o les causes del domini i, dels edictes dels pretors reconeix que s'aconsegueix un avanç normatiu important, però no suficient. Així, per exemple, tot i que es distingeix la tipologia de drets reals, no es descriu el seu contingut.

Com ja se sap les obres de Justinià foren descobertes pel professor Irnerio⁸²⁰ i de l'estudi d'aquests textos antics es formaria una escola a Bolònia de renom. Doncs bé, per Martí d'Eixalà, els seus deixebles no eren tant esplèndids com podem pensar, sinó tot el contrari, podríem dir que pel nostre advocat català, aquests estudiosos de Bolònia eren un xic incultes. O sinó, com es podria qualificar el següent?: *“los primeros escritores de la escuela de Bolonia sabían apenas la historia del pueblo romano: uno de ellos, célebre por sus voluminosas obras, y de inmenso crédito entre sus discípulos, creía a Justiniano anterior a Jesucristo. Con tan débiles auxilios, sus tareas se reducían a retener textos, y a dar conciliaciones ininteligibles las unas, ingeniosas las otras, pero infundadas casi todas.”*⁸²¹

Per l'estudi del dret romà la tasca dels glossadors i dels comentaristes fou important en el sentit d'ajudar a la comprensió dels textos. Això tampoc és el que pensa Martí d'Eixalà. Textualment esmenta: *“al principio los escritores se ocupan de compendios,*

⁸¹⁹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 18.

⁸²⁰ Francisco Maspons i Anglasesell descriu la troballa d'Irneri del Corpus Iuris Civiles, com un gran invent en l'ordenament jurídic mundial i la seva recepció a Catalunya. (Maspons i Anglasesell, F., *El dret...*, ob. cit., pp. 23-25)

⁸²¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 20.

glosas y comentarios, mas no de adelantos.”⁸²² Crec que l’expressió “no avançar” té clarament un significat pejoratiu, perquè el que buscaven precisament els juristes era avançar en la comprensió dels textos.

Pel nostre advocat català, els juristes, que s’ocuparien de l’estudi d’aquell batibull de normativa romana per tal d’establir un ordre en les fonts jurídiques, foren: Cuiacio, Domat, Heineccio i Pothier. En relació a Domat⁸²³ ens explica que les seves teories parteixen de la premissa que totes les matèries de dret civil tenen un ordre que es fonamenta en les societats. Tanmateix, de les teories de Domat, el nostre advocat català també hi veu mancances i això el condueix a dir que: “*Son pues falsas las bases sobre las que estriba el plan de Domat, y la dificultad que encuentra a cada paso en la colocación de ciertas materias, junto con algunos vacíos que deja, acaban de probar, que no faltan defectos esenciales en el orden que creyó derivar de la misma naturaleza de las leyes civiles.*”⁸²⁴

Pel que fa Heineccio, tot i que reconeix els seus policoneixements: filosòfics, morals, jurídics..., no considera que la seva aportació metodològica per comprendre i ordenar la normativa romana fos transcendent. “*Heineccio hizo dar muy cortos pasos al derecho, si es que no contribuye con una apariencia de método a que permaneciera por algun tiempo estacionario*”⁸²⁵.

En canvi, segons el nostre advocat català, el que si va impulsar el saber jurídic romà fou l’Enciclopèdia Metòdica de Pothier. De les explicacions del *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* s’observa que Martí d’Eixalà realça l’obra de Pothier,⁸²⁶ vinculada al codi civil francès, pel seu mètode de treball analític basat en la classificació i descomposició dels fets. “*Las obras de Pothier, algún tiempo después de*

⁸²² Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 21.

⁸²³ Referent el pensament de Jean Domat, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 223- 227 i 270-273.

⁸²⁴ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 22-23.

⁸²⁵ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 23.

⁸²⁶ Sobre el mètode i l’obra jurídica de Pothier, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 227-230, 270-273 i 402-407.

su muerte, suministraron abundantes materiales para uno de los primeros monumentos del saber humano”⁸²⁷.

Tot això esmentat contrasta amb l’opinió de Duran i Bas que podríem definir com d’exaltació al dret comú. Per Duran i Bas, la influència del dret comú ha estat decisiva en molts aspectes. Per exemple: en la divisió i naturalesa jurídica de drets (drets personals i drets reals), actes jurídics (inter vivos o mortis causa) i accions. Per aquest motiu reivindica la seva conservació en el futur codi civil. A més, clama al dret canònic per la regulació de determinades qüestions, com el jurament.

5.2.2 EL COSTUM, ELS PRINCIPIS GENERALS DEL DRET, LA JURISPRUDÈNCIA I LA CIÈNCIA JURÍDICA

Resulta interessant descobrir el punt de vista del nostre professor barceloní sobre el valor jurídic d’altres fonts normatives alternatives al dret positiu com: el costum⁸²⁸, la doctrina dels juristes europeus, la jurisprudència i els principis generals del dret.

El costum⁸²⁹ és observat per Martí d’Eixalà com l’arrel del dret positiu, és a dir, de la gestació dels costums en naixeran les lleis que no seran més que una plasmació d’un comportament jurídic conegut per tothom. Per això, el nostre professor barceloní ens explica que la gent dels pobles en veure escrit aquell costum que ja tenia assimilat com a deure jurídic, reaccionaran indiferents i en tot cas dient que: “*ya se entiende, o no se necesita expresarlo*”⁸³⁰.

⁸²⁷ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 24.

⁸²⁸ Segons Lluís Figa i Faura, en dret català històric és la costum la que dirigeix la llei. (Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., p. 764.)

⁸²⁹ La costum no fou acceptada com a font del dret en el projecte de codi civil de 1851 i en el codi civil francès. (Roca Trias, E., “El código civil y los derechos nacionales...”, ob. cit., p. 516.)

⁸³⁰ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 12.

Aquesta visió de Martí d'Eixalà vers el costum s'apropa el concepte de costum que ens dóna Juan Vallet de Goytisolo: *“Las costumbres encarnan la razón vital y la razón histórica de un pueblo. A formar su consensus le ayudan sus instituciones naturales.”*⁸³¹

Respecte la jurisprudència, cal esmentar que el seu pes jurídic⁸³² en l'ordenament jurídic català ha estat remarcable i per això una bona colla de juristes catalans han analitzat les sentències del Tribunal Superior de Catalunya. En aquest sentit, Lluís Figa i Faura comenta que: *“la literatura jurídica catalana está compuesta casi exclusivamente por comentarios a la jurisprudencia del más alto Tribunal de Cataluña: Luis de Peguera, José Ramón, Miguel Ferrer, Juan Pedro Fontanella, Juan Pablo Xammar, Miguel de Cortiada, Buenaventura Tristany, Pedro de Amigant, Miguel Caladeró, no hacen otra cosa. Incluso Jaime Cancero, con una absoluta maestría, presenta como Tratado de Derecho civil lo que no es más que una colección de Sentencias ordenadas y comentadas. Y en el Tratado de Pactos Nupciales de Fontanella, la jurisprudencia ocupa un lugar absolutamente dominante.”*⁸³³ Tanmateix, Martí d'Eixalà no ens comenta en cap secció del seu manual de dret civil el valor jurídic de la jurisprudència en el segle XIX.

Pel que fa als principis generals del dret, Martí d'Eixalà apunta les obres de dret romà com les XII Taules per la seva configuració. És a dir, malgrat que reconeix les deficiències en el contingut de les XII Taules o en els edictes del pretor, creu convenient tenir present aquestes obres per determinar els principis generals que ajudaran a la resolució de conflictes jurídics. *“Estos trabajos son de importancia, y merecen sobre todo ser considerados por la parte relativa a la formación de los principios de derecho”*⁸³⁴.

⁸³¹ Vallet de Goytisolo, J., “La Esencia...”, ob. cit., p. 380.

⁸³² Francisco Maspons i Anglès ens diu que el valor de la jurisprudència de l'Audiència de Barcelona era antigament semblant a l'actual jurisprudència del Tribunal Suprem. Concretament, l'antiga jurisprudència catalana consistia en què: *“les sentències catalanes començaven invocant la llei objectivament, amb relació al cas en general, després individualitzaven aquest i li aplicaven la llei tenint en compte les circumstàncies particulars. És a dir, no emmotllaven el fet a la llei, ans lligaven el Dret, sempre objectiu, amb el fet, sempre subjectiu, de manera que encaixessin l'un amb l'altre, sense violentar-se mútuament, per arribar a un jutjament no pas rígid, segons la llei, sinó segons el que la justícia requeria.”* (Maspons i Anglès, F., *El dret...*, ob. cit., p. 32)

⁸³³ Figa Faura, L., “*Mos Italicus*”..., ob. cit., pp. 291- 292.

⁸³⁴ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 14.

En darrer terme, relacionat amb la ciència del dret, el nostre advocat català recalca que en temes privats la jurisprudència romana esdevé un fons jurídic a tenir en compte pels plets espanyols i per això l'ha tinguda en compte, en aspectes privats, per la redacció del seu Tractat. Per exemple, en matèria de drets reals, la jurisprudència romana cobreix algunes de les llacunes legals. “*Respecto de los demás derechos reales se observa algo más adelantada la jurisprudencia romana.*”⁸³⁵

També convé comentar que el nostre professor barceloní parla dels estudiosos del dret amb un to europeu i no centrat a la realitat espanyola. De les seves paraules es pot interpretar el renaixement cultural i universitari que va experimentar Europa a partir de la fundació de la Universitat de Bolònia i de les posteriors Universitats europees que es dedicarien a estudiar a fons els textos romans i per tant difondrien aquest saber antic. En aquest sentit, la tasca d'aquests estudiosos del dret és preuada pel nostre professor barceloní i això ens condueix a pensar que si volia que la doctrina dels estudiosos del dret fos tinguda en compte per fer front als problemes jurídics de la societat espanyola. “*Con la restauración de las letras nace la crítica, y ella es la que lentamente conduce al conocimiento del espíritu de las leyes de Roma*”⁸³⁶.

Duran i Bas⁸³⁷ també comenta el valor jurídic del dret consuetudinari, el dret científic, la jurisprudència i els principis generals. Segons el deixeble de Martí d'Eixalà, en el nou Codi civil cal que el dret escrit sigui considerat en primer terme i pel que fa a la costum aquest ha de tenir un valor jurídic si compleix els requisits establerts per les lleis romanes o allò previst per *Las Partidas*.

En relació al dret científic, Duran i Bas esmenta que la ciència presenta les seves teories de forma abstracta a través de principis i fórmules dogmàtiques. A més, la doctrina dels estudiosos es dedica a analitzar, comparar i intentar conciliar les antinòmies. Per tant, aquesta falta de claredat jurídica dels escrits de la ciència jurídica, condueix a Duran i

⁸³⁵ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 16.

⁸³⁶ *Ibidem*, p. 20.

⁸³⁷ Duran i Bas, M., “*Memoria...*”, ob. cit., pp. 126-129.

Bas a mantenir-se reticent vers a una possible inclusió de la doctrina jurídica com a font del dret en un futur Codi civil. Això contrastaria amb l'opinió de Martí d'Eixalà, que veu amb els escrits dels estudiosos del dret el sentit i la interpretació correcta de les lleis.

Ara bé, en qüestió de jurisprudència, Duran i Bas aposta pel manteniment de la jurisprudència del Tribunal Suprem com a font del dret, ja que esdevé un mitjà efectiu per donar força jurídica al dret científic i a la costum.

Finalment, sobre els principis generals del dret civil català⁸³⁸, Duran i Bas, igual que el seu mestre, Martí d'Eixalà, creu que el dret romà proporciona uns recursos jurídics sòlids per configurar i determinar aquests principis generals. De fet, el dret català s'ha servit històricament del dret romà per configurar aspectes tant rellevants com: la capacitat jurídica, els actes accidentals amb valor jurídic, les presumpcions jurídiques, el valor i efectes dels actes jurídics, la condició, el termini, el mode i l'eficàcia jurídica adquirida a través del jurament i les arres. A part del dret romà, el dret català s'ha valgut també del dret canònic per establir aquests principis generals del dret civil català. Així, se segueixen les normes de dret canònic en la forma de prestar el jurament i les condicions per la seva validesa.

D'aquesta manera, Catalunya seguint el model de dret romà, delimita la capacitat jurídica en funció de l'edat de la persona i de la seva integritat mental⁸³⁹. Es considera que s'adquireix la capacitat jurídica automàticament pel fet de néixer el nadó viu i tenir les qualitats d'ésser humà. A més, el dret català, igual que el dret romà, distingeix entre nascuts i pòstums.

⁸³⁸ Joan Josep Permanyer descriu el dret civil català en dos paraules: llibertat i equitat. *“El règim civil català en la seva màxima amplitud, es podia encabir en el reduïdíssim espai que cal per a escriure les dues paraules, “llibertat i equitat”. És un règim eminentment consuetudinari, aferrissadament oposat a quedar enclòs dins la rigidesa de les fórmules escrites; és la més pura expressió de l'apoteigma, que diu que la lletra mata, l'esperit vivifica; les seves fórmules, tan concretes fixes i definides com els principis fonamentals de què deriven, i alhora tan diferenciades i àmplies com les constants canviant de la vida real, tenen la gènesi de la grana eixida de la planta que s'alimenta de la saba extreta per les seves arrels de les pregoneses de la terra; és tot el contrari del rigorisme apriorístic de les lleis autoritàries”.* (Maspons i Anglasell, F., *Dret canònic primer supletori del català*, edicions claverianes, Barcelona, 1956, p. XXIII)

⁸³⁹ *“La demencia y la prodigalidad han ejercido en esta pérdida, concretamente a la capacidad de obrar, la influencia determinada por el derecho romano”* (Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 146)

Pel que fa a la pèrdua de la capacitat jurídica, aquesta es produeix amb la mort de la persona. Tanmateix, existeix un buit legal en els temes de presumpció de mort. Cal esmentar que el dret català a diferència del romà no considera la infàmia com a causa de pèrdua de la capacitat jurídica

Un altre tipus de persones a citar són les persones jurídiques (fundacions i corporacions), la regulació de les quals, pel que fa a la seva naturalesa, capacitat, creació, extinció i representació, segueix totalment allò establert pel dret romà.

En definitiva, el dret català i també el dret castellà s'han servit històricament del dret romà des de diferents prismes jurídics els quals han marcat la vida dels catalans i dels castellans. Per tant, segons Martí d'Eixalà i Duran i Bas s'han de tenir en compte per la configuració dels principis generals del dret en un futur codi civil.

5.3 DRET DE FAMÍLIA

El fet que la codificació civil no quallés a la primera meitat del segle XIX fou el rerefons que va impulsar al govern espanyol a aprovar una sèrie de disposicions legislatives per donar resposta a les situacions socials necessitades d'una normativa actualitzada.

En l'àmbit familiar s'aprovaren la Llei de Registre civil de 17 de juny de 1870 i la Llei de Matrimoni civil de 18 de juny de 1870⁸⁴⁰. Ambdós lleis són posteriors a la publicació del manual de dret civil de Martí d'Eixalà (1838), però la promulgació d'aquestes lleis representa els temes en què hi havia una necessitat imperant d'una nova normativa. Per tant, es vol copsar del manual de Martí d'Eixalà, les opinions del nostre jurista respecte el reconeixement estatal del matrimoni civil i la creació d'un registre civil. Competències estatals en temes civils que fins aleshores havien estat en mans de l'església des de temps immemorials.

⁸⁴⁰ Francisco Tomàs y Valiente comenta que alguns diputats consideraven la Llei de Matrimoni Civil de 1870 contrària allò establert a l'art. 21 de la Constitució de 1869 en matèria religiosa. Tomás Valiente, F., *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996, p. 129.

Altra normativa complementària a les lleis anteriors foren: el Reglament de 13 de desembre de 1870 i el Reial Decret de 23 de novembre de 1872, sobre la imposició de l'acte conciliatori en els processos de nul·litat matrimonial i divorci.

Els antecedents del registre civil se situen en la Revolució Francesa i concretament en el seu text constitucional de 1791 en què atorgava als funcionaris públics la facultat d'inscriure, en els Registres civils, els naixements, matrimonis i defuncions, independentment de la confessió religiosa de la persona.

A l'Estat espanyol, el primer intent de Registre civil apareix amb la promulgació de la Llei de 3 de febrer de 1823, en la qual els secretaris d'Ajuntament serien els encarregats d'aquest tipus d'inscripció registral civil. Tanmateix, no va tenir efectivitat pràctica.

Si bé, la voluntat de creació d'un Registre civil va continuar present i el 1841 es promulgaria el Decret de 24 de gener de 1841 amb la mateixa finalitat. El registre civil que configurava el Decret de 1841 era un registre civil limitat als Ajuntaments caps de partit o aquells altres Ajuntaments en què el seu cens de població fos superior a 500 habitants.

Tot i que com indica el nom es volia crear un registre civil i per tant, apartat del clero, les interferències de la jerarquia eclesiàstica hi continuaven essent presents pel fet que els mossens prohibien el baptisme si no s'havia registrat prèviament el futur batejat i a més eren els mateixos mossens els que sol·licitaven la inscripció dels matrimonis.

Aquest registre civil de 1841 no va prosperar i a partir d'una Ordre de 1845 es va paraitzar aquest registre civil, tot retornant als mossens les seves facultats registrals. Si bé, se'ls obligava a remetre una còpia de les inscripcions registrals als Ajuntaments.

El nou intent de creació del registre civil va venir de la mà de la Llei de 17 de juny de 1870. Aquesta vegada de forma definitiva es configuraria un registre civil espanyol. La vigència de la Llei de 1870 fou important, doncs no es reformaria fins el 1944 i no quedaria totalment desplaçada fins el 1957, amb la nova llei de Registre Civil.

La llei de 17 de juny de 1870⁸⁴¹ va ser ben acceptada a nivell general per la població espanyola. És a dir, malgrat la religiositat de l'època, es va veure amb bons ulls el fet que fos l'Estat el qui ostentés competència en matèria de registre civil i no l'església. Per altra banda, la creació de registres civils a càrrec de l'Estat fou un fet en altres països europeus com França, Bèlgica o Itàlia.

El registre civil espanyol tenia característiques pròpies que el diferenciaven d'altres registres europeus com el francès. En aquest sentit, convé apuntar que el registre civil espanyol es portava a terme a través de la justícia municipal i no per mitjà dels Ajuntaments.

Després d'aquest repàs històric del registre civil es pot observar que el primer intent de creació és anterior al manual de Martí d'Eixalà de 1838. Si bé, el nostre jurista no fa referència a la Llei de 3 de febrer de 1823.

Pel que fa al tema del matrimoni civil, Martí d'Eixalà no ens dóna cap comentari en el seu manual que ens pugui deixar veure la seva postura ideològica. Tanmateix, descriu el matrimoni com a sagrament: “*En España el matrimonio principalmente como sacramento*”⁸⁴². Per tant, per una banda, es pot entendre que exposa en el seu manual la legislació vigent en la qual encara no era permès el matrimoni civil i, per altra banda, el seu silenci, vers un tipus de matrimoni no subjecte a la potestat de l'església, es pot interpretar com una acceptació del règim matrimonial canònic vigent en l'època del nostre advocat.

⁸⁴¹ Diego Espín Canovas comenta algunes de les deficiències de la Llei de 17 de juny de 1870. En primer lloc, el principi d'inalterabilitat dels seus assentaments, el qual produïa que els mateixos només es poguessin rectificar per mitjà de sentència ferma. En segon lloc, per tal d'inscriure el recent nascut, calia presentar el nadó al Jutjat, com a garantia de la veracitat del naixement. Finalment, calia expressar en el Registre la legitimitat o il·legitimitat del nadó. (Espín Cánovas, D., “La Constitución de 1869 y la legislación civil española hasta 1874”, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 163, Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1969, pp. 122- 125)

⁸⁴² Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 277.

5.3.1 EL MATRIMONI

El matrimoni, com una de les institucions clau en el dret de família, ha estat regulat històricament pel dret romà i pel dret canònic⁸⁴³. En aquest sentit, Duran i Bas recorda que la influència del Cristianisme i del dret romà ha estat fonamental per la configuració del dret de família català. *“No es extraño, por lo mismo, que en Cataluña se rijan por el derecho canónico y romano el matrimonio, el parentesco, la patria potestad, la tutela y la curatela; y que los Usages y las Constituciones hayan introducido escasas alteraciones a lo que uno y otro derecho se establece, y aún que algunas de éstas no se hallen hoy en observancia”*.⁸⁴⁴

Podem dir doncs que el dret romà havia esdevingut la columna vertebral del matrimoni i per això els juristes del segle XIX continuaven defensant les disposicions romanes. Duran i Bas no vol que això canvi en un futur codi civil i lluita per la pervivència del dret romà alhora de regular la celebració, validesa i efectes del matrimoni.

De fet, es lloaven tant les disposicions de dret romà en matèria matrimonial que Duran i Bas proposa la supressió d'algunes disposicions catalanes que atemptaven contra aquelles. Un exemple és el cas dels esposals, els quals havien vingut regulats per una Constitució catalana en la qual es preveia l'aplicació d'una pena a la persona que incomplia la promesa de casar-se. Aquesta disposició contradeia el dret romà, el qual prohibia garantir la promesa de casar-se⁸⁴⁵ per mitjà d'una pena i per aquest motiu Duran i Bas propugna la seva supressió o la seva aplicació limitada.

⁸⁴³ Referent al matrimoni canònic, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 37-65.

⁸⁴⁴ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 153.

⁸⁴⁵ Juan Antonio de la Vega recorda que: *“las penas impuestas en el contrato de esponsales al esposo que no quiera contraer matrimonio, son nulas como contrarias a la libertad que se requiere.”* (De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 121)

Pel que fa a la promesa de matrimoni, vegis: Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., pp. 78, 82, 86 i 110 (aparat apèndix).

Com ja hem apuntat el dret canònic⁸⁴⁶ també havia deixat una forta petjada en terres catalanes, especialment en els temes relacionats amb les condicions per contraure matrimoni, els elements formals de la seva celebració i les causes que impedeixen⁸⁴⁷ la seva realització. És potser la religiositat catòlica de la societat espanyola en la qual s'inserien els juristes del dinou, un element de prou pes, perquè Duran i Bas, entre altres, no volguessin que el dret canònic deixés de regular bona part de la institució del matrimoni.

Duran i Bas, és suficientment clar en la seva Memòria quan ens diu que: *“La religión que santifique el matrimonio ha de ser en España la Católica, apostólica, romana, que es, no sólo la de todos los españoles, con excepciones bien reducidas por cierto, sino la del Estado, el cual es confesionista”*⁸⁴⁸.

La conservació de les disposicions de dret canònic implicava, per exemple, que l'església⁸⁴⁹ continués posseint la potestat exclusiva de concedir llicències per contraure matrimoni amb una persona diferent de la qual s'havien celebrat esposalles.

Martí d'Eixalà també ens parla d'aquesta dualitat d'influxos en la configuració del dret matrimonial. El nostre advocat català ens presenta el matrimoni com un contracte en el

⁸⁴⁶ Juan B. Vallet de Goytisolo esmenta que: *“los canonistas medievales tuvieron una decisiva contribución en la configuración del matrimonio –indisoluble y monogámico- consensual que prevalecería en la Europa cristiana y se mantendría en la mayor parte de la Europa católica hasta hace alrededor de un tercio de siglo.”* (Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología de la ciencia expositiva y explicativa del derecho*, Fundación Cultural del Notariado, volum I, Madrid, 2000, p. 174)

Com a impediment per contraure matrimoni, el dret canònic establia que no es podien casar el fill adoptat amb el fill natural, ja que els considerava germans. Amb l'excepció que algun d'ambdós contraents s'hagués emancipat anteriorment. (Maspons i Anglasell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 23)

Tampoc poden contraure matrimoni adoptant i adoptat. (Maspons i Anglasell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 110.

⁸⁴⁷ Maspons i Anglasell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 54 i 113.

Sobre les causes que impedeixen la celebració del matrimoni i els casos de nul·litat matrimonial a nivell espanyol, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., pp. 139- 166.

⁸⁴⁸ Duran i Bas, M., *“Memoria...*, ob. cit., p. 157.

⁸⁴⁹ Juan Antonio de la Vega és prou clar quan esmenta que: *“En España, por consentimiento de nuestros legisladores, todos los pleitos y causas sobre el vínculo del matrimonio pertenecen a la potestad y jurisdicción eclesiástica, y lo mismo los que apelan sobre el valor o nulidad de los esponsales de futuro”*. (De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 105)

qual un home i una dona⁸⁵⁰ s'uneixen amb una finalitat de procreació. Els seus orígens els situa a l'època romana, en la qual el matrimoni era reservat a les persones que tenien l'estatus de ciutadà romà. Però, no només es requeria ser ciutadà romà, sinó que la legislació romana establí altres requisits personals que havien de complir els contraents obligatòriament. Així, els contraents havien d'haver arribat a l'edat de pubertat⁸⁵¹ i tenir el permís del pare o de l'avi. A part d'això, la llei romana establí certes prohibicions relacionades amb el parentiu i l'afinitat dels individus, com per exemple el matrimoni entre germans o el matrimoni entre un senador i una dona de condició humil.

A nivell formal, tal com explica Martí d'Eixalà en el seu manual, els romans van configurar el matrimoni com un contracte en el qual no es requeria una forma solemne per la seva celebració, sinó que amb el consentiment de les parts era suficient.

La legislació romana anava més enllà de la celebració del matrimoni i tenia en compte jurídicament les promeses dels contraents prèvies a les noces, anomenades esposalles⁸⁵² i els casos en què el matrimoni es dissolia, ja fos per mort d'algun dels cònjuges o bé per divorci⁸⁵³.

⁸⁵⁰ Juan Antonio de la Vega explica el perquè de la monogàmia a Espanya. “*Por los repetidos censos hechos en los estados cristianos de Europa desde el año de 1699 se sabe que en ellos el número de hombres es con poca diferencia igual al de las mugeres. Este hecho bien manifiesto prueba que la monogamia o monoginia es suficiente para a propagación del género humano, y que debe preferirse a la poligamia por convenir mejor a la paz doméstica, a la educación de los hijos y a la prosperidad de la comun fortuna. Estas han sido las razones visibles por qué Jesucristo Señor nuestro reprobó la poligamia, por qué el Concilio de Trento anatematizó al que dijese que era lícito a los cristianos tener a un tiempo muchas mujeres, y por qué en la legislación de España se ha graduado siempre como un delito muy grave.*” (De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 133)

⁸⁵¹ Segons el dret canònic: “*Amb relació al matrimoni, són púbers els que poden concebre i engendrar.*” (Maspons i Anglèsell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 118.)

Vegis: Maspons i Anglèsell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 109.

⁸⁵² Vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., pp. 107-130.

⁸⁵³ El dret canònic preveu que: “*la fornicació d'un dels cònjuges és causa de divorci*”. (Maspons i Anglèsell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 81.)

En relació als drets dels fills concebuts per parets divorciats, vegis: *Ibidem*, p. 110.

El divorci, segons el dret canònic, no anul·la el matrimoni i per tant, els esposos divorciats no poden contraure un altre matrimoni. *Ibidem*, p. 113.

El nostre advocat català senyala doncs el dret romà com a peça clau per la regulació de la promesa de casament, la celebració del matrimoni i la seva dissolució⁸⁵⁴. Però deixa clar que en tema d'obligacions matrimonials el dret romà només imposa el deure de fidelitat i exclusivament imposat a la muller, mentre que l'església⁸⁵⁵ establiria el llistat d'obligacions vinculades amb el contracte matrimonial. *“Las obligaciones que produce el contrato de matrimonio no se determinaron por el derecho romano, si se exceptúa la de guardar fidelidad impuesta expresamente a la esposa, y ciertas disposiciones para el caso de divorcio: lo restante quedó exclusivamente al dominio de la moral.”*⁸⁵⁶

S'ha parlat de la legislació romana i de les obligacions matrimonials que prescriu el dret canònic, - però hi hauria alguna legislació autòctona? Doncs si, el nostre advocat català ens cita les Recopilacions castellanes com a font del dret en temes matrimonials. *“En España el matrimonio principalmente como sacramento, seguimos acerca de él lo prescrito por el derecho canónico; salvas algunas disposiciones de Recopilación”*⁸⁵⁷

En aquest sentit, la *Novísima Recopilación* estableix que els homes menors de 25 anys i les dones menors de 23 anys necessiten obligatòriament el consentiment del seu pare per contraure matrimoni. La llei castellana estableix un ordre de prelación de persones encarregades de concedir el consentiment que acaba amb la figura del jutge. Així, si faltés el pare del menor, la llei marca que ha de ser la mare la responsable de concedir el consentiment i a falta d'aquesta, l'avi patern i si també faltés, llavors que sigui l'avi matern o sinó el tutor i finalment, si tampoc existís tutor, el jutge.

A part d'aquesta llicència obligatòria a tot menor d'edat indicada per la *Novísima Recopilación*, la llei castellana imposa complementàriament una altra llicència compulsiva a determinades persones que, a part de ser menors d'edat per contraure matrimoni, tenen llinatge reial o descendeixen de famílies d'alt estatus o són alumnes de col·legis de protecció reial, d'Universitats o de col·legis de protecció pública.

⁸⁵⁴ Sobre la dissolució del matrimoni, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 191.

⁸⁵⁵ Vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 451- 461.

⁸⁵⁶ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 276.

⁸⁵⁷ *Ibidem*, p. 277.

Martí d'Eixalà també ens explica que la *Novísima Recopilación* preveu que els menors d'edat davant la negativa dels seus familiars o representants legals a contraure matrimoni poden acudir a instàncies superiors per aconseguir el permís requerit. *“Podrán estos recurrir a S. M., a la Cámara, al Gobernador de consejo, o a los jefes respectivos, según que el menor fuere individuo de la familia real, de la grandeza o de un establecimiento público; y cuando no pertenezca a ninguna de estas clases tendrá recurso para ante el presidente de la chancillería o audiencia respectiva.”*⁸⁵⁸

Així, s'observa que el nostre advocat català es descuida de fer menció a la legislació catalana en tema de consentiment del pare o representant legal per contraure matrimoni. Mentre que Duran i Bas recorda que el dret català castigava els fills que es casessin sense el consentiment dels seus pares amb el desheretament. Tanmateix, Duran i Bas considera que aquesta llei no s'ha de conservar a Catalunya, ja que el Codi penal senyala penes en els casos de matrimonis clandestins i l'aplicació de la pena de desheretar ha de ser efectiva en casos excepcionals.

També, el nostre advocat obvia la referència a la normativa europea en temes matrimonials, mentre que d'altres autors contemporanis, com Juan Antonio de la Vega, inclouen doctrina francesa. En aquest sentit, de la Vega explica un cas relacionat amb la causa de dissolució del matrimoni per *“la perpetua é incurable impotencia de los casados para la cópula perfecta”*. Així, explica que: *“en la historia de la Real academia de Ciencias de París se refiere un caso en que el marido no pudo vencer la estrechez del vaso de su mujer sino al cabo de veinte años.”*⁸⁵⁹

A més, el mateix de la Vega apunta l'opinió de la doctrina vers el matrimoni entre contraents de diferent religió. *“Algunos modernos opinan que también se debe dirimir el matrimonio por la diversidad de culto de los contrayentes”*⁸⁶⁰.

Tot això esmentat ens condueix a concloure que la legislació romana era defensada per Martí d'Eixalà com a fonament jurídic per un futur codi civil, però també el dret

⁸⁵⁸ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, pp. 278-279.

⁸⁵⁹ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 163.

⁸⁶⁰ *Ibidem*, p. 166.

canònic i la Novíssima Recopilación. Altra vegada, el nostre advocat es decanta pels textos castellans en tractar de normativa autòctona i fuig de la catalana i de l'europea.

5.3.2 ELS PACTES NUPCIALS

A Catalunya era molt habitual l'establiment de pactes en el moment de contraure matrimoni. De tal manera, que a partir de la constitució dels capítols matrimonials s'establien una sèrie de pactes que regulaven els béns dels cònjuges.

Entre els pactes que s'inclouïen en els capítols matrimonials es pot senyalar aquells que es refereixen a les relacions dels contraents i els seus respectius pares; aquells que fan referència als futurs fills dels cònjuges i aquells que regulen únicament les relacions dels cònjuges.

En els casos de pactes entre els cònjuges i els seus pares, aleshores es parla de donacions⁸⁶¹, ja siguin particulars o universals. Si els pactes afecten als fills que la parella espera tenir, aleshores s'anomena heretament⁸⁶² simple o absolut.

⁸⁶¹ Francisco Maspons Anglasesell es qüestiona si la donació realitzada en capítols matrimonials cal imputar-la a la llegítima. *“La donació feta en contemplació al matrimoni, no es per aquesta sola circumstancia ob causam, sinó simple donació, i que en la simple donació no deu imputar-s'hi la llegítima. I en realitat, quan la donació, amb tot i esser feta en contemplació o per raó del matrimoni, es ob causam, com, per exemple, per raó de dot, que el pare té obligació de constituir, o per raó d'escreix que també ha de fer al fill, llavors si que es de justícia imputar-la en la llegítima, mes quan es sols mera liberalitat, com en el cas citat succeïa, no pot fer-se la imputació, perquè el pare no venia obligat a donar, i, en conseqüència, encara que fes la donació per raó de matrimoni, donava graciosament o sigui per mera liberalitat.”* (Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions...*, ob. cit., pp. 190-191)

Respecte la revocació de la donació per raó de matrimoni, el Tribunal català considerava que si: *“la donació fou feta en capítols, i per lo tant, s'havia d'entendre tan irrevocable com ella.”* (Ibidem, p. 216)

⁸⁶² Pedro Sáenz Hérdua i Espinosa parla de l'heretament a Catalunya. *“Cataluña: La donación inter vivos hecha en capitulaciones matrimoniales por el padre a favor del hijo con motivo de su casamiento, y con la condición de que si el donatario muriese sin hijos vuelvan los bienes al donante, no es un fideicomiso perpetuo, sino un heredamiento de los que son usuales y frecuentes en Cataluña”.* (STS, 30 de junio de 1863). (Sáenz Hérdua y Espinosa, P., *Diccionario recopilador de los puntos de derecho resueltos en sentencias del Tribunal Supremo de Justicia desde 1838 hasta fin de diciembre de 1885*, 2ª edición, Tipografía de los huérfanos, Madrid, 1889, p. 217.)

Francisco Maspons Anglasesell ens diu que: *“l'heretament fet en capítols inclou una donació, i aquesta no es revocable, amb la particularitat, no obstant, de que per a que sigui vàlida, el donador s'ha de reservar alguna cosa per a testar”.* (Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions...*, ob. cit., p. 214)

Una costum catalana era que els esposos abans de la celebració del matrimoni es fessin un regal. De tal manera, que si el matrimoni no s'arribés a celebrar, els promesos havien de restituir els regals rebuts, a no ser que la consolidació del matrimoni no s'hagués dut a terme per culpa del donador. Doncs en aquests casos, el promès beneficiari del regal no tenia l'obligació de restituir. Tot això venia regulat pel dret romà, com també els casos d'òscul (petó) o mort d'un dels promesos.

Els efectes⁸⁶³ d'aquestes donacions consistien en què una vegada celebrat el matrimoni, aquesta donació no es podia rescindir i si es dissolia el matrimoni, el donatari tenia plena disposició del què havia adquirit per donació. Però, la situació de propietat dels béns donats era diferent en els casos en què els regals es concedien amb posterioritat a la celebració del matrimoni. Doncs, en aquests casos, es considerava que el cònjuge donador continuava tenint la seva propietat i en canvi, el cònjuge donatari el seu ús i gaudi. Ara bé, la doctrina no és unànime alhora de determinar qui ostenta la propietat de tals béns.

Les donacions per raó del matrimoni⁸⁶⁴ foren habituals en el territori català, de tal manera que es ramificaren les denominacions i especificitats de tal donacions.

Per exemple, existia la institució de l'esponsalici, també anomenat escreix o donació per noces, la qual consistia en una donació pactada en les capitulacions matrimonials⁸⁶⁵ que realitzava el marit a la seva muller per raó de la seva virginitat. La mateixa institució es podia constituir en els casos en què una dona en estat de vídua contragués segones núpcies⁸⁶⁶.

⁸⁶³ Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 169-170.

Segons el dret canònic, en els casos en què l'usufructuari doni per raó de matrimoni els béns que té en règim d'usdefruit, el beneficiari només els rep en règim d'usdefruit i no de propietat. (Maspons i Anglès, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 115.

⁸⁶⁴ Les donacions per raó de matrimoni foren habituals a Catalunya, Navarra, Aragó i Biscaia. Vegis les particularitats de cada regió, en l'obra d'Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 478-497.

⁸⁶⁵ Sobre les capitulacions matrimonials, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 462- 468 i Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 90-92.

⁸⁶⁶ Pel que fa a les segones núpcies en dret espanyol, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 192.

Aquesta donació en concepte d'esponsalici era administrada pel marit i es podia reclamar la seva restitució en els mateixos casos en què es podia sol·licitar la restitució del dot. A més, el dret d'esponsalici atorgava a la muller l'opció dotal, és a dir el dret a escollir aquells béns mobles o immobles del marit de valor suficient per pagar l'esponsalici i així evitar la seva execució.

Per tal de garantir la restitució de l'esponsalici, la muller i els seus fills hereus gaudeixen del benefici de la tenuta. És a dir, el dret d'usdefruit⁸⁶⁷ de tots els béns del marit.

Ara bé, quan i qui tindrà dret a la restitució de l'esponsalici? En morir el marit, la vídua té dret a l'esponsalici, però si la muller premorís al marit, aleshores serien els fills comuns els que tindrien dret a aquest esponsalici. Però, si no hi haguessin fills matrimonials, aleshores el marit es beneficiaria de l'esponsalici, doncs no l'hauria de restituir.

Convé apuntar que aquest esponsalici beneficiava en últim terme als fills matrimonials, doncs la vídua rebia la restitució de l'esponsalici en règim d'usdefruit vitalici. Serien doncs, els fills del matrimoni els que adquiririen la propietat de tal esponsalici.

Tanmateix, en els casos en què el matrimoni no havia tingut fills, la vídua podia optar a tenir en propietat la meitat de l'esponsalici i l'altra meitat en règim d'usdefruit, o bé tot l'esponsalici en règim d'usdefruit.

Un punt remarcable de tot això esmentat, és que les parts, és a dir els futurs esposos podien pactar quelcom diferent en les capitulacions matrimonials.

La doctrina opina que la vídua afavorida amb l'esponsalici encara que es torni a casar per segona vegada no perd l'usdefruit de l'esponsalici i si la vídua tingués l'esponsalici en règim de propietat, degut a un pacte establert a les capitulacions matrimonials, aleshores aquest esponsalici es reservaria els fills que hagués tingut la vídua amb el seu primer marit.

⁸⁶⁷ El dret d'usdefruit en dret català implica: “*les facultats que li són annexes fins a la de disposar de la mateixa cosa usufructuada*”. (Maspons i Anglèsell, F., *Dictàmens de D. Francisco de P. Maspons i Anglèsell*, Impremta Casanovas, Barcelona, 1922, p. 47.)

Relacionat amb l'esponsalici, a la Vall d'Aran, la muller per contrarestar aquest esponsalici que li prometia el seu marit, també realitzava una donació, "regensament", de valor inferior a l'esponsalici rebut del seu marit.

A la demarcació eclesiàstica de Girona existia una altra institució, el "Tantundem", que era una donació que realitzava la dona en contraure matrimoni. Així, a part del dot i en determinats casos l'escreix, era habitual la donació coneguda com a "Tantundem". En aquests casos, la muller podia reclamar la restitució d'aquesta donació si el marit, malauradament, canviava la seva situació econòmica de forma negativa. En tot cas, la muller recuperaria el "tantundem" en morir el seu espòs, però el règim legal que ostentaria no seria de propietària, sinó d'usufructuària. A més, la muller beneficiària del "tantundem" no ostentava el privilegi de l'opció dotal, ni el de la tenuta.

Una altra costum de Barcelona, que la doctrina tampoc és unànime respecte la seva compulsiva execució, era aquella consistent en atorgar a la muller i hereus l'anell nupcial, una joia de valor entremig i els vestits d'ús quotidià, en cas que es dissolgui el matrimoni. Aquesta tradició catalana es portava a terme en aquells casos en què no hi havia hagut una voluntat manifesta de donació de béns per part del marit. Per tant, els vestits més cars i les altres joies passarien a formar part exclusiva del patrimoni del marit. Tanmateix, la legislació catalana no considerava a la muller del tot propietària d'aquesta joia de valor entremig i de l'anell nupcial. Doncs, si tornava a casar-se, hauria de cedir-ho als fills que hagués tingut del seu primer matrimoni.

L'usdefruit dels béns a favor del cònjuge vidu o vídua⁸⁶⁸ era també un pacte habitual establert en les capitulacions matrimonials. Aquest usdefruit sovint s'establia de forma condicional, és a dir que el beneficiari mantingui el seu estatus civil de vidu o vídua i

⁸⁶⁸ Sobre els efectes de l'usdefruit vidual, Duran i Bas comenta que: "*El usufructo vidual por convención o testamento entrega en Cataluña a la madre una autoridad, y la eleva a una dignidad*". (Duran i Bas, M., "Memoria...", ob. cit., p. 187)

Francisco Maspons Anglasesell comenta el cas de llegat d'usdefruit a favor de la vídua. És a dir, quan el testador disposa com a última voluntat que: "*llegava a sa muller l'usdefruit general de tota la seva heretat i bens per tota sa vida, i que, per a després de la seva mort i no abans, instituïa hereu de lo llegat a un tercer*." En aquests casos s'ha d'entendre que: "*si l'hereu premor a la viuda, aquesta, pel dret d'acréixer, aconsegueix la propietat de l'herència, i, en canvi, si és la viuda qui premor, passa tot a l'hereu*". (Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions...*, ob. cit., pp. 185-189)

que s'ocupi d'una correcta educació dels fills. A més, un segon pacte que adoptaven els contraents era el pacte de supervivència, mitjançant el qual en cas de mort d'un dels cònjuges el supervivent adquiria automàticament la plena propietat de la finca. De tal manera que s'impedia una successió intestada per part dels fills comuns.

Duran i Bas,⁸⁶⁹ tot i que defensava que en un futur Codi civil es mantingués: el sistema dotal, l'esponsalici, l'escreix i l'usdefruit condicional, no creia convenient mantenir la institució del "Tantundem" i el pacte de supervivència, ja que el seu ús havia disminuït considerablement.

Martí d'Eixalà dedica un apartat del seu manual de dret civil a les "*donaciones ante nuptias y propter nuptias*". Seguint la dinàmica habitual del seu Tractat, primer ens explica la regulació romana i després narra les particularitats de la legislació nacional.

En aquest sentit, s'observa que la legislació catalana seguia les disposicions de dret romà, i per tant, tenia en compte la celebració o no del matrimoni per tal d'establir els efectes dels regals prematrimonials. És a dir, si el matrimoni no es celebra per causa del beneficiari del regal, llavors s'ha de restituir el mateix. La restitució també s'havia d'efectuar si moria algun dels promesos. Ara bé, si l'espòs havia besat a la seva futura muller, aleshores la restitució era parcial. Finalment, si el matrimoni es celebrava, ja no era viable una futura reclamació del regal prematrimonial.

Ara bé, malgrat aquesta concordança entre la legislació catalana i la legislació romana, Martí d'Eixalà parla exclusivament de la romana.

Respecte la quantitat d'aquestes donacions, el nostre advocat català ens recorda que Justinià va disposar que la quantitat i els pactes establerts sobre aquestes donacions fossin iguals al dot. És a dir, aquestes donacions tindrien la mateixa protecció jurídica en benefici de la muller que el dot constituït. Així, tal com molt bé resumeix el nostre

⁸⁶⁹ "*Legítima el sistema dotal en su comparación con los gananciales; su constante uso en Cataluña justifica el principio de libertad para adoptarlo, sin que se establezca como régimen legal el de los gananciales. Y admitido el sistema dotal, no hay motivo para rechazar los usos o costumbres que lo modifican o completan en Cataluña, ni los privilegios especiales que le acompañan, ni la institución similar a la dote cual el axovar, ni la institución del esponsalicio, distinto en su carácter, pero análogo en su fin a las arras de Castilla, ni el pacto de usufructo condicional a favor del cónyuge sobreviviente para durante la viudez del mismo*". (Duran i Bas, M., "Memoria..., ob. cit., p. 188)

jurista: “*la donación propter nuptias producía a favor de la mujer un derecho eventual, esto es, el de lucrarla en todo o en parte; además, le daba hipoteca sobre el objeto de la misma, para asegurar este lucro y la dote; y el derecho de incorporarse de dicho objeto de la donación en el mismo caso que de la dote, esto es, haciéndose insolvente el marido*”⁸⁷⁰.

En altres ocasions, la legislació castellana segueix en escriu la normativa romana i com a conseqüència les particularitats castellanes són minses. Però, en aquest apartat de les donacions per raó del matrimoni, el dret castellà té una institució pròpia, “*las arras*”⁸⁷¹, la qual estava regulada en les lleis de Toro.

Així, el nostre advocat ens diu que les lleis de Toro estableixen que: “*cualquier esposa, ora sea de presente, ora de futuro, gane, disuelto el matrimonio, la mitad de lo que le dió el esposo, si este la hubiese besado; y faltando esta circunstancia, que todo vuelva al esposo o a sus herederos. Empero, si alguno de los dos falleciere despues de consumado el matrimonio, dispone la misma ley, que la mujer y faltando ella sus herederos, ganen el todo de la donación hecha, a no ser que hubiese arras*”⁸⁷².

De tot això exposat es pot concloure que Martí d'Eixalà coneixia les institucions típiques castellanes com les “*arras*”, però també és cert que el desenvolupament explicatiu d'aquesta institució apareix en els últims paràgrafs del “*Artículo IV. De las donaciones ante nuptias y propter nuptias.*”, per tant, de forma molt residual. En canvi, en altres manuals, com *Elementos del derecho civil y penal de España*⁸⁷³ de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán, l'explicació de les “*arras*”⁸⁷⁴ apareix en un apartat individual i separat d'altres institucions, tot i que evidentment inclòs en la secció de “*Donaciones por causa del matrimonio*”⁸⁷⁵.

⁸⁷⁰ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 307.

⁸⁷¹ Sobre les “*arras*”, vegis: Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 28.

⁸⁷² Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 308.

⁸⁷³ Gómez de la Serna, P., Montalbán, J. M., *Elementos...*, ob. cit., volum I.

⁸⁷⁴ *Ibidem*, pp. 355- 357.

⁸⁷⁵ *Ibidem*, pp. 345- 359.

5.3.3 LES DONACIONS ENTRE CÒNJUGES

A Catalunya, en principi, les donacions entre els cònjuges estaven prohibides, a no ser que es tractés d'alguns dels següents supòsits: de coses d'escàs valor, les que es fan amb ànim de celebració com per exemple el naixement d'un fill, les que es duen a terme per tal que el marit obtingui honors o les destinades a reconstruir un edifici en estat ruïnós.

Aquesta prohibició de donació⁸⁷⁶ entre els cònjuges afectava exclusivament als cònjuges, és a dir, mentre estava vigent el matrimoni. Per tant, no estaven subjectes a aquesta prohibició les donacions anteriors a la celebració del matrimoni i les donacions dutes a terme amb posterioritat a la dissolució del matrimoni.

Tenia legitimitat per revocar aquestes donacions el consort, ja fós per una acció realitzada mentre viuen ambdós cònjuges o bé que aquesta revocació vingués explícita en el testament. En tot cas, els hereus del difunt no estaven legitimats per promoure l'acció de revocació de la donació.

En el manual de dret civil de Martí d'Eixalà se'ns parla d'aquesta prohibició de donació entre els cònjuges. *“El marido es incapaz de recibir a título de donación de su mujer, y vice versa”*⁸⁷⁷. Si bé, la normativa a la qual fa referència el nostre advocat és la legislació romana; fet que no ens estranya, tenint en compte la dinàmica del seu manual.

Tanmateix, de les explicacions del nostre advocat es pot extreure una clara similitud normativa entre el dret romà i el dret català. En primer lloc, els supòsits d'excepció a la prohibició de donació entre cònjuges és idèntic. *“No se entiende a las donaciones que no disminuyen el patrimonio del cónyuge donante, o que no enriquecen al donatario; ni a las que tienen por objeto restablecer el edificio que un incendio hubiese consumido; tampoco comprende los módicos regalos que se hacen en días señalados.”*⁸⁷⁸

⁸⁷⁶ El dret canònic estableix que: *“quan el matrimoni és nul, totes les donacions fetes per raó d'ell són nul·les i han d'ésser restituïdes”*. (Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, pp. 115-116.

⁸⁷⁷ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 290.

⁸⁷⁸ *Ibidem*, pp. 290- 291.

En segon lloc, la facultat de revocació en la legislació romana és també a instància del consort des d'una disposició normativa de l'emperador Antonià. *“El derecho antiguo debía considerar nulas todas las donaciones entre marido y mujer; y así se consideraron, hasta que el citado emperador las declaró implícitamente válidas dando al cónyuge donante la facultad de revocarlas durante su vida, cual si fuesen disposiciones últimas o por causa de muerte; y la semejanza llega hasta al punto de anularse la donación, si el cónyuge donatario muere antes que el donante.”*⁸⁷⁹

Finalment esmentar que la regulació en un futur codi civil de la prohibició de donacions entre cònjuges no havia de ser una qüestió jurídica a debatre, ja que la legislació catalana segueix a la romana i també la castellana, continguda en las Partidas, no es desvia de les disposicions de l'emperador Antonià. Doncs, clarament ens diu Martí d'Eixalà que Las Partidas: *“declara nulas las donaciones entre marido y mujer, pero a renglón seguido admite las mismas modificaciones introducidas en esta materia por el emperador Antonino.”*⁸⁸⁰

5.3.4 EL RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL

I. LA SOCIETAT DE GANACIALS

A Catalunya el règim econòmic matrimonial en què els contraents es subjectaven era el règim dotal, tot i que a Tarragona el més habitual era la subjecció a l'associació o acolliment a compres i millores, és a dir, un sistema similar al règim de ganancials⁸⁸¹ de Castella.

El model tarragoní, consistia en la formació d'una societat de ganancials en la que hi formaven part els cònjuges i els pares del futur marit. També incidentalment, hi podien

⁸⁷⁹ Ibidem, p. 290.

⁸⁸⁰ Ibidem, p. 293.

⁸⁸¹ Pel que fa a la societat de ganancials, vegis: Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 374-377.

inclòs formar part els avis del marit. De tal manera que el repartiment dels guanys podia ser entre els quatre membres, o bé entre tres si havia mort el pare o la mare del marit o només entre els cònjuges en cas de mort d'ambdós pares del marit. A més, d'aquests casos habituals, si els avis del marit hi participaven, aleshores la divisió era entre sis persones. Finalment, cal esmentar que el marit o els pares d'aquest eren els encarregats de l'administració d'aquesta societat de ganancials.

Respecte la constitució d'aquesta societat de ganancials tarragonina, les opinions dels juristes eren diferents. Per alguns cal un pacte exprés per entendre's establerta, per altres s'ha entendre aplicable si no s'ha estipulat quelcom contrari i per altres s'ha de demostrar que és costum del lloc la seva aplicació. Per Duran i Bas: *“lo más conforme a la libertad de contratar es no entender establecida la asociación a compras y mejoras, sino en el caso de pacto expreso en las capitulaciones matrimoniales”*⁸⁸². De fet, a les Costums de Tortosa es disposa que l'associació de béns entre els cònjuges s'ha de pactar expressament.

Aquest règim de ganancials, també s'aplicava en una altra regió catalana, la Vall d'Aran, degut a un privilegi donat pel rei Jaume II. Així, la costum de la Vall d'Aran consistia en què la muller que tenia la condició de “dona de convenença o guanyaderia” i els seus hereus tenien dret a la meitat dels béns mobles i dels immobles que haguessin format part del patrimoni conjugal. Per tant, només en els casos en què s'hagués estipulat expressament aquesta convenença o guanyaderia s'aplicava el règim de ganancials a la Vall d'Aran.

En definitiva, respecte aquest règim de ganancials previst a Tarragona, Tortosa i la Vall d'Aran, Duran i Bas⁸⁸³ senyala que únicament sigui aplicable quan els cònjuges hagin estipulat expressament la seva voluntat de subjecció aquest règim econòmic matrimonial.

⁸⁸² Duran i Bas, M., “Memoria..., ob. cit., p. 178.

⁸⁸³ “En cuanto a la costumbre del Campo de Tarragona, de Tortosa y del Valle de Arán, relativa a la asociación y acogimiento a compra y mejoras, lo único que reclama el principio de la libertad de contratar, y sobre todo la unidad de sistema, tan esencial en los Códigos, es que no se entienda establecida mientras no se halle expresamente estipulada” (Ibidem, p. 189-190)

Martí d'Eixalà també ens parla d'aquesta societat de ganancials, però sense fer menció a cap regió catalana en la qual era costum l'aplicació d'aquest règim econòmic.

El nostre advocat presenta el règim econòmic de la societat de ganancials com el tipus legal existent a Espanya i per tant d'aplicació automàtica pel fet de contraure matrimoni. “*Es ella una especie de sociedad que resulta del contrato de matrimonio sin necesidad de pacto alguno, y que por esta causa se llama sociedad legal*”⁸⁸⁴.

A nivell espanyol, el Liber Iudiciorum va establir els fonaments d'aquest règim econòmic, que posteriorment esdevindria costum en el Regne de Castella. Tanmateix, no era una societat econòmica autòctona, sinó que els alemanys legislarien sobre ella i posteriorment els francesos.

El Fuero Juzgo, Fuero Real i la Novísima Recopilación són els codis legislatius que menciona el nostre advocat per abordar la regulació d'aquesta institució majoritàriament castellana.

A partir de la referència als codis espanyols citats anteriorment, Martí d'Eixalà ens explica que la societat de ganancials estaria formada pels béns⁸⁸⁵ que cada un dels cònjuges guanyés, els béns que compressin durant el matrimoni i els fruits dels béns de qualsevol dels cònjuges.

En contrapartida, aquesta societat de ganancials es veuria afectada per una sèrie de deutes que s'haurien contret amb nom de la societat o per la societat. En aquest sentit, el nostre advocat comenta la dificultat, a vegades, de poder distingir un deute personal d'un dels cònjuges, d'un deute pròpiament societari.

Si bé, el mateix matrimoni i com a conseqüència la constitució ipso facto de la societat de ganancials, porta aparellada una sèrie de càrregues de la societat. Martí d'Eixalà menciona les següents: “*la de alimentar a la familia; la de constituir dotes a las hijas*

⁸⁸⁴ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 279.

⁸⁸⁵ Pedro Sáenz Hérdua i Espinosa ens parla dels béns ganancials. “*Deben reputarse gananciales los bienes adquiridos por título de compra durante el consorcio. (STS de 22 septiembre de 1859)*”. Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 53.

*comunes a los dos esposos; la de satisfacer las donaciones propter nuptias que se hubiesen prometido a los hijos, mediando también la circunstancia de ser comunes a los dos esposos; y por fin, la de costear los gastos indispensables para hacer producir todos los bienes de los cónyuges, pues que los frutos de todos entran en la comunión; las relaciones menudas que exijan dichos bienes”*⁸⁸⁶

Respecte l’administració de la societat, el nostre advocat senyala que correspon al marit, “*el legítimo administrador de los bienes comunes*”⁸⁸⁷ i que a més la llei considera, com a regla general, vàlides les alienacions dels béns de la societat que dugués a terme el marit, sempre que no s’hagués realitzat amb ànim maliciós de perjudicar a la seva esposa.

En quins casos es considera que el marit actua amb ànim fraudulent⁸⁸⁸? Doncs bé, tal com indica Martí d’Eixalà, en determinats supòsits d’actuació del marit, “*cuando el marido hiciese una donación excesiva, cuando hiciera alguna sin causa durante la última enfermedad de la mujer; cuando beneficiare a personas cuya referencia puede esperar con algun fundamento; y en otros casos de esta naturaleza*”⁸⁸⁹, es considera presumció de frau. Així, correspondrà al marit destruir la presumció de frau i demostrar la bona fe en els actes d’administració de la societat.

En cas de verificació de frau, l’acte viciat per tal frau es revocarà, però no del tot, sinó només aquella part que perjudica a la muller. Per tant, s’observa una legislació protectora de la muller, tot i que la infravalora al no permetre-li administrar els béns de la comunitat de ganancials.

Finalment, cal esmentar que la dissolució de la societat de ganancials es produirà per la dissolució del matrimoni, ja que és una institució aparellada al matrimoni. Si bé, Martí

⁸⁸⁶ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 280.

⁸⁸⁷ *Ibidem*, p. 280.

⁸⁸⁸ “*El fraude en la enajenación de bienes gananciales consiste en proponerse el marido perjudicar a la mujer por medio de las ventas. (STS de 31 de mayo de 1884)*”. Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 53.

⁸⁸⁹ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, pp. 280- 281.

d'Eixalà entén que la societat de ganancials s'ha de dissoldre encara que el matrimoni no s'hagi dissolt legalment, si els esposos estan separats⁸⁹⁰ de fet. “*Si se hubiese verificado separación de cuerpos, aunque permanezca el matrimonio, sería ridículo que continuase la comunión de bienes.*”⁸⁹¹

Una vegada exposat el contingut teòric de la societat de ganancials segons el Tractat de Martí d'Eixalà (“*Capítulo VI. Del Contrato de Matrimonio. Comunión de bienes entre marido y mujer.*”⁸⁹²), convé subratllar que aquesta descripció de la comunitat de béns entre marit i muller no és present en tots els manuals de l'època, doncs per exemple en l'*Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*⁸⁹³ de Juan Antonio de la Vega no trobem un específic apartat d'aquesta qüestió, tot i que de la lectura del “*Capítulo VIII. De los derechos y deberes respectivos de los esposos.*”⁸⁹⁴ i del “*Capítulo V. De las donaciones entre vivos. Sección Primera: De las donaciones entre marido y mujer*”⁸⁹⁵ es desprèn que de la Vega conceptualitzava el matrimoni com una societat de ganancials. De forma exemplificativa es pot citar els següents paràgrafs: “*Por derecho natural marido y mujer son dos socios.*”⁸⁹⁶ o “*Los cónyuges pendiente matrimonio pueden disponer recíprocamente, o uno solo de los dos a favor del otro, en propiedad o en usufructo, de la totalidad, o de la porción de bienes que juzguen a propósito, y de que la ley les permite disponer a favor de un extraño.*”⁸⁹⁷

⁸⁹⁰ Pel que fa a la separació legal dels esposos, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., pp. 192- 197 i Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 61-64.

⁸⁹¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 281.

⁸⁹² *Ibidem*, pp. 279-281.

⁸⁹³ De la Vega, J. A., *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*, Impremta de D. Miguel de Burgos, volum I, Madrid, 1832.

⁸⁹⁴ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum I, pp. 185- 190.

⁸⁹⁵ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, pp. 182- 192.

⁸⁹⁶ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum I, p. 185.

⁸⁹⁷ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, p. 186.

II. EL RÈGIM DOTAL

Martí d'Eixalà dedica l'article III, del capítol VIII, del Llibre II, del *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* a “*las dotes y del pacto que tiende a constituir las*”, tot prestant atenció al significat del terme dot i les seves diferents configuracions.

Així, el nostre advocat defineix el dot⁸⁹⁸ com: “*lo que la mujer da al marido, u otro en nombre de este, para aliviar al mismo en el sostén de las cargas del matrimonio*”⁸⁹⁹. A continuació diferencia aquesta dot en profectícia i adventícia. Es parlava de dot profectícia⁹⁰⁰ en els casos en què és el pare o avi de la dona el que constituïa el dot, en canvi es parlava de dot adventícia en els casos en què és la mateixa dona o altra persona la que constituïa el dot.

El fet que la llei permeti que no només la dona constitueixi el dot, sinó que el seu pare o el seu avi o inclòs un estrany pugui constituir un dot en nom seu és una interpretació flexible de la llei i el nostre advocat hi fa menció. “*solamente podría constituir adote la mujer; mas la ley siguiente da por supuesto que puede constituirse por los parientes de la misma, y aun por una persona extraña.*”⁹⁰¹

⁸⁹⁸ Sanpunts i Barba, I., Martí d'Eixalà, Ferrer i Subirana, J., *Las Siete...*, ob. cit., volum II, pp. 1013-1022.

Pel que fa a la regulació del dot en dret canònic, vegis: Maspons i Anglasell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 115.

Respecte les particularitats del dot a les regions d'Aragó, Catalunya, Navarra i Biscaia, vegis: Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 171-176.

⁸⁹⁹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 298.

⁹⁰⁰ En dret català l'obligació de dotar a la filla correspon al pare i, en defecte d'aquest, als hereus del pare, sinó a l'avi patern i en darrer terme a la mare. En cas de manca de pares o descendents o que aquests fossin tant pobres que no poguessin dotar a la filla, aleshores podrà el germà dotar a la seva germana. Tanmateix, la dona es pot dotar a ella mateixa. (Maspons i Anglasell, F., *Nostre dret familiar segons els autors clàssics Fontanella, Càncer, Comes, Mieres, Ferrer, etc*, Impremta de la casa provincial de caritat, Barcelona, 1899, pp. 16- 21.)

⁹⁰¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 299.

En dret català, la tradicional constitució del dot⁹⁰² que aportava la muller pel futur enllaç matrimonial es podia capgirar. És a dir, que no fos la dona la que aportés el dot, sinó el seu marit⁹⁰³. Aquesta institució catalana era coneguda com l'aixovar i es produïa en aquells casos en què per una banda, el marit no era l'hereu del patrimoni dels seus pares i, per altra banda, la seva futura esposa era la pubilla dels seus pares o d'altra persona i, per tant, s'entenia que aportava una massa patrimonial⁹⁰⁴ en el matrimoni més extensa que el seu marit.

Aquesta institució de l'aixovar era similar a les donacions i el dot. En aquest sentit, es pactava en contraure matrimoni i la restitució tenia lloc en morir la muller. Per tant, al igual que el dot, el marit ostentava el dret de retenir els béns de la muller mentre esperava la restitució de l'aixovar. Però no tots els béns podia retenir, sinó només aquells que administrava en el moment que es dissolia el matrimoni. Per tant, en aquests casos el marit no posseïa un dret de tenuta igual que la muller i tampoc tenia el benefici de l'opció dotal. Generalment, la muller s'encarregava de l'administració i ús de l'aixovar, però també es podia donar el cas que la dona entregués la gestió d'aquests béns al seu marit.

Relacionat amb l'aixovar, s'ha de mencionar el privilegi gironí a favor de la pubilla, el qual consistia en què els béns mobles que introduïa el marit a casa de la seva futura esposa, es consideressin propietat de la muller, a no ser que s'hagués establert quelcom contrari. Ara bé, no quedaven subjectes aquest privilegi els vestits i les armes del marit. Malauradament, d'aquests tipus d'aportació dotal no ens en parla Martí d'Eixalà.

⁹⁰² Referent a la regulació del dot en dret català, vegis: Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar segons els autors clàssics Fontanella, Càncer, Comes, Mieres, Ferrer, etc.*, Impremta de la casa provincial de caritat, Barcelona, 1899.

⁹⁰³ “El dot pot constituir-se a la muller o al marit o altre per voluntat d'ell, mentre pugui obligar-se i respondre de la seva restitució, però és de necessitat que en últim terme el tingui aquell que ha de subvenir a les necessitats de la família, o sigui el marit mateix.” (Ibidem, p. 32)

⁹⁰⁴ Respecte l'administració dels béns per part de la muller, Pedro Sáenz Hérnua i Espinosa recorda que a Catalunya: “las leyes forales autorizan a la mujer para administrar y disponer libremente de los bienes parafernales con independencia del marido. (Sentencia de 9 de julio de 1874)”. Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 56.

El nostre advocat⁹⁰⁵ comenta que el dret romà distingia el dot precedit de promesa d'aquell altre en què no hi havia promesa prèvia i en canvi, Las Partidas no feien menció de tal distinció.

Una altra classificació és en funció de l'estimació⁹⁰⁶ o inestimació del dot, és a dir, si les parts han valorat econòmicament la cosa objecte⁹⁰⁷ de dot. De tal manera, que el marit es fa responsable d'un determinat valor econòmic i no de la cosa en si. Tanmateix, a vegades, l'estimació de la cosa objecte de dot es realitza amb l'única finalitat de conèixer el valor de la cosa que es dona en dot.

La importància del valor objecte de dot és present en el dret català, concretament en l'obra *Recognoverunt Proceres*⁹⁰⁸. D'aquesta manera, aquesta col·lecció catalana de costums i privilegis barcelonins recull un privilegi a favor de la muller consistent en què la finca aportada en dot en què no s'hagi establert el seu valor, no es permeti la seva venda o subjecció a una obligació, sinó hi ha consentiment exprés i jurat de la dona.

A més, la constitució⁹⁰⁹ del dot, segons el dret romà, no havia de ser necessàriament una cosa, doncs es podia concedir un dret.

El que era rellevant per la constitució del dot, era l'efectiva celebració del matrimoni⁹¹⁰, ja que el dot consistent en una cosa, el seu valor o un dret es concedia per una determinada finalitat, el matrimoni.

⁹⁰⁵ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, pp. 299- 301.

⁹⁰⁶ Pel que fa a la quantia del dot, vegis: Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., pp. 24-28.

⁹⁰⁷ Per constituir el dot es podien entregar béns i/o drets. "*En concepte de dot poden entregar-se béns de tota mena, diners, mobles, drets, vestits, joies, i en general tot lo que pot adinerar-se, inclús la cosa litigiosa.*" (Ibidem, p. 23)

⁹⁰⁸ VVAA: *Recognoverunt Proceres: versión medieval catalana del privilegio así llamado*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1927.

⁹⁰⁹ La forma de constitució del dot era variable. "*Per a que els béns dotals tinguin la consideració de tals, es precis que es faci la constitució dotal; la que pot fer se per sola escriptura privada o declaració davant de testimonis, per senzilla promesa, per l'entrega de béns o per acta d'última voluntat, així com condicionada o no.*" (Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 31)

⁹¹⁰ Ibidem, p. 31.

Una altra qüestió a comentar és en quin moment el marit hauria de restituir el dot. Com a regla general, s'havia de restituir⁹¹¹ en el moment en què es dissolia la causa que el va fer néixer, és a dir, el matrimoni.

El beneficiari de tal restitució seria la muller o els seus hereus, per això Martí d'Eixalà recalca que la dona no perdia la condició de propietària de la cosa o dret, encara que la cedís al seu marit durant el matrimoni. “*Disolviéndose el matrimonio, debe el marido por punto general restituir la dote a la mujer o a los herederos de ella, de ahí es que la misma es también considerada como dueña, aun durante la unión conyugal.*”⁹¹²

Tanmateix, no sempre es restituïa la cosa o dret objecte de dot a la dona o els seus hereus. Doncs, la llei romana establí que en cas de mort de la muller, si la dot hagués estat aportada pel pare o avi de la dona, llavors fossin aquests els que tinguessin dret a la restitució.

En dret català, la restitució⁹¹³ habitual del dot es produïa en morir-se el marit. Tanmateix, en els casos en què la dona també havia mort, no hi havia fills comuns i no s'havia realitzat una declaració d'últimes voluntats prèviament, aleshores el dot havia de restituir-se a la persona que va aportar el dot i, sinó fos possible, als hereus legals de la muller.

Per tal que aquesta restitució del dot fos efectiva, la normativa catalana protegia a la dona amb la institució de la tenuta⁹¹⁴, consistent en què la dona es convertia en usufructuària i posseïdora de tots els béns del marit. Aquest benefici de la tenuta no és

⁹¹¹ El dret canònic preveu que: “*la separació legal dels cònjuges atorga a la muller el dret d'exigir la restitució del dot que aportà al matrimoni*”. I en casos de divorci legal: “*el marit està obligat a restituir el dot, i a partir amb la muller els béns que tenien en comú*”. Maspons i Anglasell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 114.

⁹¹² Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 301.

⁹¹³ Maspons i Anglasell, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 36.

⁹¹⁴ Segons Francisco Maspons i Anglasell, la tenuta consisteix en què: “*la muller, mort el marit, té la possessió civilíssima dels béns mobles i immobles, drets i accions que eren d'ell per assegurar la restitució del seu dot i escriu sense necessitat de aprehensió o tradició especial, així com tots els seus fruits menys els que se produeixen durant l'any de plor.*” (Ibidem, p. 61-62)

exclusiu de la vídua, sinó que els fills hereus⁹¹⁵ de la vídua també en podien gaudir. Tanmateix, per tenir dret a la tenuta calia que es complissin quatre condicions: que es justificu aquest pagament del dot; que el marit no hagués previst determinats béns de suficient valor per restituir aquest dot; que la dona hagués realitzat inventari⁹¹⁶ del patrimoni del marit i que en l'herència no hi hagués diners, or o plata suficients per dur a terme el pagament del dot.

Retornant al dret romà, la restitució dels béns immobles⁹¹⁷ es produïa en el moment de dissoldre's el matrimoni, però si es tractava d'una cosa moble o dret, aleshores calia esperar un any.

Tanmateix, la llei preveu casos excepcionals en què la restitució del dot es produeix amb anterioritat a la dissolució del matrimoni. En aquest sentit, Martí d'Eixalà, seguint la normativa romana, apunta que: *“antes de disolverse el matrimonio puede tener lugar la restitución de la dote por la voluntad del marido mediante justa causa, como prestar alimentos la mujer a los hijos, de otro matrimonio o a sus padres o a sus hermanos, pagar deudas u otra equivalente.”*⁹¹⁸

La restitució⁹¹⁹ del dot inclouïa no només la cosa o el dret cedit, sinó que a més calia retornar els fruits extraordinaris i les accessions que hi pogués haver. Respecte els fruits⁹²⁰ ordinaris, només s'havien de restituir aquells que s'haguessin percebut abans de la celebració del matrimoni i la meitat d'aquells altres que s'haguessin generat des de la dissolució del matrimoni.

⁹¹⁵ Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 65-66.

⁹¹⁶ Pel que fa al benefici d'inventari en dret espanyol, vegeu: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, pp. 107- 115.

Respecte el termini i els efectes de la realització d'inventari dels béns en dret català, vegeu: Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., pp. 48-49.

⁹¹⁷ Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 52-54.

⁹¹⁸ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 302.

⁹¹⁹ Respecte els béns que responen de la restitució del dot, vegeu: Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 55-56.

⁹²⁰ *Ibidem*, pp. 40-42.

Alhora de dur a terme la restitució del dot, també calia tenir en compte les millores que hagués efectuat el marit en les coses dotals. “*Si el marido hizo inversiones en las cosas dotales, conviene atender a que clase aquellas pertenecen.*”⁹²¹ De tal manera, que la legislació romana tenia en compte si la inversió efectuada era necessària o bé útil o bé “*voluptuaria*”. En el primer cas, el marit té un dret de retenció de la cosa fins que se l’indemnitzi per tal millora necessària. En el segon cas, la muller compensarà al marit econòmicament per tal millora útil, sempre que s’hagués realitzat amb el consentiment d’aquesta, però no donarà lloc a un dret de retenció de la cosa. Finalment, si la inversió fos “*voluptuaria*”, el marit únicament pot extreure tal millora sense malmetre la cosa.

La legislació romana tendia a protegir a la muller⁹²² davant la mala administració de l’economia familiar per part del marit. De tal manera, que si el marit esdevenia insolvent⁹²³, la dona tenia dret a la restitució del dot.

Aquest privilegi romà a favor de la dona, també estava recollit en el dret català consuetudinari. És a dir, en el supòsit que els béns del marit estiguessin subjectes a ser executats⁹²⁴ degut a una mala administració del patrimoni, la muller podia fer ús de l’opció dotal. Aquesta consistia en què la dona podia escollir aquells béns immobles o mobles que volgués, sempre que el seu valor s’adeqüés a la quantitat dotal que tenia dret a rebre. Tanmateix, era necessari el compliment de quatre condicions per tal que fos efectiva aquesta “opció dotal”. “*1ª, que la mujer justifique dentro del término de diez*

⁹²¹ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 303.

⁹²² El dret canònic establia que: “*la muller, per raó del seu dot, té acció contra qualsevol que detenti els béns del seu marit.*” (Maspons i Anglasell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 64)

En el mateix sentit, Francisco Maspons i Anglasell ens diu que la muller per recuperar el dot: “*si al disoldre’s el matrimoni el marit o els seus no restituïssin sa estimació, podrà ella dirigir-se contra el tercer posseïdor.*” (Maspons i Anglasell, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 37)

Pel que fa a l’administració dels béns per part del marit, vegis: *Ibidem*, p. 38.

⁹²³ En cas de pobresa del marit i per tant, d’impossibilitat de restituir el dot, el dret català concedeix al marit el benefici *ne egeat*, a través del qual només queda obligat a restituir el que pugui. (*Ibidem*, p. 56-57.)

Sobre altres supòsits de no restitució del dot, vegis: *Ibidem*, p. 57-58.

⁹²⁴ *Ibidem*, p. 43-46.

Referent a d’altres supòsits de restitució del dot durant el matrimoni, vegis: *Ibidem*, p. 58-61.

*días la entrega de la dote, por cualquier otro medio que no sea la simple confesión del marido; 2ª, que sea acreedora más privilegiada que el acreedor a cuya instancia se hace la ejecución; 3ª, que no haya firmado la obligación por la cual se hace ejecución en los bienes del marido, o no la haya consentido, con promesa de no contravenir a ella en razón de su dote u otros derechos; y 4ª, que la ejecución no se haga por una cantidad módica, entendiéndose la modicidad con relación al crédito del ejecutante y al importe de los bienes del marido y a la cuantía de la dote.”*⁹²⁵

Una altra disposició romana protectora del patrimoni familiar fou aquella consistent en declarar la nul·lital⁹²⁶ de tota alienació d'un bé immoble dotal realitzat pel marit, encara que la dona hagués donat el consentiment de tal actuació.

A més, el marit⁹²⁷ havia d'actuar, en tot moment, amb diligència respecte els béns dotals, de tal manera que si els mateixos sofrien algun dany o deteriorament havia de respondre pels mateixos. Tal com menciona Martí d'Eixalà: *“es también responsable el marido de los daños, de los menoscabos y de la prescripción que por su culpa hubiesen sufrido las cosas dotales.”*⁹²⁸

Tanmateix, el dret romà també requeria un comportament correcte a la dona dins el matrimoni, és a dir, que si cometia adulteri⁹²⁹ o altra actuació no deguda⁹³⁰ se la castigava econòmicament, ja que només tenia dret a una restitució parcial del dot.

⁹²⁵ Duran i Bas, M., “Memoria..., ob. cit., p. 182.

⁹²⁶ Respecte els béns de la muller, el dret canònic preveia que: *“els actes de dilapidació dels béns de la muller, realitzats pel marit, abusant de ses facultats, o posició marital, són nuls.”* (Maspons i Anglasell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 30)

⁹²⁷ Maspons i Anglasell, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 34.

⁹²⁸ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 303.

⁹²⁹ Mentre que la dona que cometia adulteri era castigada econòmicament, el dret canònic preveia que els fills nascuts per causa d'adulteri no fossin perjudicats per aquest fet. (Maspons i Anglasell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 24)

Vegis: Maspons i Anglasell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 111, 114 i 118.

L'adulteri també podia impedir la celebració futura del matrimoni dels adúlter. *“Por el solo adulterio consumado es nulo el matrimonio entre adúltero y adúltera, si antes o después de la cópula se han prometido seria y mutuamente el casar después de la muerte del otro conyugue, aunque no atentasen contra su vida.”* (De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. 159)

Aquesta normativa, tal com ens diu Martí d'Eixalà, fou derogada per Justinià, però en dret català es regulaven disposicions semblants en els Usatges. Així, en el codi de costums barcelonines es regulava el cas de la dona adúltera⁹³¹, tot disposant que si la dona cometia adulteri, aleshores, que totes les seves propietats fossin transmeses al marit. Si bé, els juristes catalans consideraven que si del matrimoni existien fills, fossin aquests els que haguessin de rebre la propietat dels béns de la seva mare i sinó hi hagués fills, aleshores els hereus legals de la dona adúltera tinguessin dret a tals propietats.

Tota aquesta legislació dotal encaminada a protegir el patrimoni familiar i sobretot el dot de la muller, fou la raó de perquè Duran i Bas defensés el règim dotal enfront el règim econòmic matrimonial de la societat de ganancials. *“Defender el sistema dotal, de injustos cargos, y combatir el principio de que los bienes del matrimonio deban gobernarse por las reglas de la sociedad de gananciales a falta de pacto expreso en contrario, sin distinción de lugares y prescindiendo de la influencia que en el modo de ser de la familia en las diversas provincias de la monarquía, han tenido uno y otro régimen, y en Cataluña el dotal romano”*⁹³²

Com a model a seguir en un futur Codi civil Estatal, Duran i Bas senyala el règim italià, basat en què la llei no imposa un règim econòmic matrimonial en cas que els cònjuges no hagin estipulat el tipus de règim matrimonial que volen estar subjectes al contraure matrimoni. És a dir, el que defensava Duran i Bas és que l'Estat espanyol no imposés ipso facto al matrimoni el règim de ganancials.

⁹³⁰ Pel que fa als privilegis dotals que s'adquireixen des de la celebració del matrimoni, cal tenir en compte que: *“la muller que viu deshonestament perd el dret a disfrutar d'ells.”* (Maspons i Anglasesell, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 46)

⁹³¹ Francisco Maspons i Anglasesell comenta la pèrdua de béns en casos d'adulteri de l'esposa o d'actitud deshonest de la mateixa. *“Si la muller comet adulteri, perd els drets al dot, i passa al seu marit la part d'aquest que li hagués sigut constituïda a les seves lliures voluntats, o tot ell, si tot aixís el tingués. Aquesta pèrdua no sols té lloc quan se pot provar que ha comès materialment l'adulteri, sinó també quan amb el seu comportament i deshonest vida demostra que verosímilment pot existir, o si permet que altre que no sigui el seu marit tingui amb ella familiaritats indecoroses.”* (Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions...*, ob. cit., pp. 25-26)

⁹³² Duran i Bas, M., *“Memoria...*, ob. cit., p. 176.

Què pensava Martí d'Eixalà? El nostre jurista ens explica les dos formes de règim econòmic matrimonial usuals en territori espanyol, basant-se en les disposicions romanes i castellanès i sense creuar la frontera d'allò estrictament legal, és a dir, sense manifestar la seva opinió vers els beneficis o dificultats de l'aplicació d'un o altre sistema legal a l'Estat espanyol. Si bé, de l'organització temàtica del seu manual de dret civil es pot apreciar una tendència cap el règim econòmic matrimonial de ganancials, ja que és en el capítol VI, titulat "*del contrato de matrimonio*", on explica "*la comunión de bienes entre marido y mujer*", és a dir, la societat de ganancials. En canvi, el règim de separació de béns, s'explica en un capítol diferent del contracte de matrimoni, concretament en el capítol VIII del manual, titulat, "*De los pactos de dote y de donación, llamados legítimos; de las donaciones por causa de muerte y de las ante nuptias y propter nuptias*". Així, en aquest capítol VIII comenta detalladament el dot en l'article III, titulat: "*de las dotes y del pacto que tiende a constituir las*".

Convé mencionar que Martí d'Eixalà vol recalcar l'obligatorietat dels pactes matrimonials i del mateix títol: "*De los pactos de dote y de donación, llamados legítimos*" en surt un peu de pàgina en el qual hi fa referència. "*De ellos se dijo en el capítulo primero de esta misma Parte, que sin entrar en la categoría de contratos eran declarados obligatorios por la ley.*"⁹³³

Malgrat que a Catalunya el règim econòmic habitual era el règim de separació de béns, ja s'ha mencionat que en alguns indrets del Principat català, com Tarragona, Tortosa i la Vall d'Aran, era comú un règim econòmic proper a la societat de ganancials.

A Castella, el règim matrimonial era el règim de ganancials, però *Las Partidas* en està impregnades de dret romà regulaven el règim dotal. Per això, Martí d'Eixalà ens diu que les discrepàncies entre legislació romana i la castellana són mínimes. "*Por nuestras leyes el derecho del marido sobre la dote es el mismo que le concede el código justiniano.*"⁹³⁴

⁹³³ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., volum II, p. 288.

⁹³⁴ *Ibidem*, pp. 303- 304.

Tanmateix, les divergències entre la normativa castellana i la catalana eren paleses. Doncs, a part de les institucions catalanes pròpies que ja s'ha mencionat anteriorment, a Catalunya, a diferència que a Castella, el dot es podia constituir o augmentar, tant abans de la celebració del matrimoni, com després de constituir l'enllaç matrimonial. Un altre tret diferencial del dret català, en comparació a la legislació castellana era la quantitat del dot. Doncs, la normativa castellana establia restriccions, mentre que la normativa catalana no preveia cap límit, sempre que la quantia dotal no afectés negativament a les legítimes dels altres fills. És a dir, que a causa de l'augment del dot, no es veiessin menys afavorides les legítimes dels altres fills.

Finalment, en comparació a d'altres manuals contemporanis al de Martí d'Eixalà, s'ha de mencionar que l'explicació del sistema dotal és un fet habitual. Així, per exemple, Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán desenvolupen aquesta qüestió en la seva obra *Elementos del derecho civil y penal de España*.⁹³⁵

5.4 DRET SUCCESSORI

El poder de disposició *mortis causa* no era uniforme en tot l'Estat espanyol i per això aquest fet va ser una de les causes que va dificultar la promulgació d'un codi civil de vigència estatal.

En un primer moment, el Projecte de codi civil de 1836⁹³⁶ seguia la tradició castellana en el tema de les llegítimes. Així, s'obligava a distribuir bona part de l'herència entre els descendents⁹³⁷, fet que ocasionava la configuració d'un sistema que limitava la facultat de disposar⁹³⁸. En aquest sentit, on la regulació s'allunyava més del sistema

⁹³⁵ Gómez de la Serna, P., Montalbán, J. M., *Elementos...*, ob. cit., volum I, pp. 346- 353.

⁹³⁶ Tal com senyala Pablo Salvador: "los redactores del Proyecto de 1836 se decidieron por adoptar una legítima larga inspirada en la legítima castellana." (Salvador Coderch, P., "El proyecto...", ob. cit., p. 57)

⁹³⁷ Sobre els diversos ordres de successió, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, pp. 72-78.

Pel que fa al dret dels fills a l'herència dels pares, segons el dret canònic, vegis: Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., p. 55 (apèndix).

⁹³⁸ Referent a la interpretació de la voluntat del testador, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 468- 472.

català era en el tema de la determinació de la quantia legítima i les regles de distribució.

Pel que fa al Projecte de codi civil de 1851⁹³⁹, aquest preveia legítima per descendents i ascendents. A més, establia una part de la legítima per “mejora” i una altra part de lliure disposició en benefici de persones estranyes. La quantia de la legítima dels descendents era de quatre cinques parts del caudal computable, excepte en el cas en què hi havia un únic fill, doncs aleshores la quantia era de dos tercers parts del caudal. En canvi, la legítima dels ascendents era de dos terços en el supòsit de dos o més ascendents, però si només hi havia un ascendent, aleshores la seva quota era d’un terç. Un altre aspecte era la quota de “mejora” que tal com menciona Pablo Salvador: “*variaba según el número de hijos, pues se calculaba dividiendo el caudal computable menos el quinto de libre disposición por el número de hijos (o estirpes de descendientes) más uno*”⁹⁴⁰. Altres característiques eren la refutació de la legítima dels col·laterals i de la legítima vidual. Ara bé, es permetia l’establiment d’un usdefruit vidual per part del testador.

Totes aquestes característiques de la regulació de la legítima en el Projecte de codi civil de 1851 condueixen a José María Pérez Collados a afirmar que: “*El Proyecto de Código civil de 1851 se presentaba, en el orden del Derecho sucesorio, como una alternativa bien diversa a la tradicional catalana y, en general, como una alternativa a un conjunto de ordenamientos forales que se caracterizaban por el principio de la libertad de testar*”⁹⁴¹

En resum, el Projecte de codi civil de 1851 aconseguia a través del sistema de “mejoras”⁹⁴² que “*la libertad de testar se iba restringiendo a medida que se incrementaba el número de hijos (o estirpes de descendientes) legítimos*”⁹⁴³.

⁹³⁹ Pérez Collados, J.M^a, “El derecho...”, ob. cit., p. 345.

⁹⁴⁰ Salvador Coderch, P., “El proyecto...”, ob. cit., p. 64.

⁹⁴¹ Pérez Collados, J.M^a, “El derecho catalán de sucesiones en vísperas de la codificación”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, volum LXXV, Ministerio de Justicia, Madrid, 2005, pp. 331-332.

⁹⁴² Sobre la natura jurídica de les “mejoras”, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 486- 489.

⁹⁴³ Salvador Coderch, P., “El proyecto...”, ob. cit., p. 65.

5.4.1 ELS TESTAMENTS

A Catalunya no existia una única forma testamental⁹⁴⁴, sinó que la tradició jurídica catalana havia incorporat a l'ordenament català tot un seguit de motlles testamentaris dels quals fa menció Duran i Bas⁹⁴⁵ en la seva memòria.

En primer lloc, es pot citar el testament nuncupatiu o obert⁹⁴⁶, el qual es realitzava davant notari i amb dos testimonis del lloc. En cas que no existís notari, el mossèn de la parròquia⁹⁴⁷ estava facultat per suplir el notari, però només dins els límits territorials de la seva parròquia. També el dret romà va permetre que es pogués testar sense escriptura, sempre que s'expressés l'última voluntat del testador davant set testimonis (testament nuncupatiu).

En segon lloc, el testament tancat⁹⁴⁸ consistia en què el testador dipositava la seva declaració d'última voluntat en poder d'un notari. De tal manera que es feia constar per escrit aquesta entrega, mitjançant la firma del testador i dos testimonis veïns del lloc. Si bé, en determinats casos el testador no sabia firmar i per tant, era necessari un tercer testimoni que per mitjà de la seva firma verificués el testament. Pel que fa a la seva revocació era necessari que el testador recuperés el testament dipositat en el notari.

En tercer lloc, s'ha de mencionar els testaments privilegiats, com el testament hològraf, en què el testador escrivia i signava de manera autògrafa la data d'atorgació, els noms dels instituïts, les parts de l'herència i si es dóna el cas els llegats que vol instituir. A més, es requeria la presència de dos testimonis, els quals havien de ser veïns del lloc en què afectava la voluntat del causant. En aquest tipus de testament no es permetia

⁹⁴⁴ Referent al testament en general, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 502-516.

⁹⁴⁵ Duran i Bas, M., "Memoria...", ob. cit., pp. 289-301.

⁹⁴⁶ Sobre el testament obert, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 522-532 i Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 392-394.

⁹⁴⁷ Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 105.

⁹⁴⁸ Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 533-538.

Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 394-395.

desheretar als descendents i si es volia revocar calia la constitució d'un nou testament en el qual es mencionés expressament el testament anterior. La regulació d'aquest testament es trobava en les Novel·les de Justinià.

Altres testaments privilegiats o extraordinaris que regien a Catalunya eren el militar⁹⁴⁹, el de la persona cega, el de la persona que no sap escriure, l'atorgat per raó de les circumstàncies, com per exemple en cas de pesta, i el sacramental. Aquesta última classe de testament, el sacramental⁹⁵⁰, estava vigent a la ciutat de Barcelona, a les poblacions que gaudien dels privilegis barcelonins, a la ciutat de Girona i alguns indrets gironins de la mateixa diòcesis. A més, cal citar el testament privilegiat de Tortosa, on el jurament no es realitzava davant un altar, sinó que el jurament s'havia de dur a terme pels testimonis davant els jutges i el veguer i calia la presència del notari de la ciutat.

Tots aquests tipus de testaments vigents a Catalunya en parla Martí d'Eixalà⁹⁵¹, possiblement perquè la regulació dels mateixos seguia les disposicions de dret romà i el nostre jurista en tot moment del seu *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* parteix del dret romà per després analitzar les particularitats del dret castellà.

Així, el nostre jurista senyala tres classes de testaments habituals i sis classes de testaments extraordinaris. “*Prescindiendo de las formas antiguas de testar, esto es, in comitiis, per aes et libram, y la que autorizaba el pretor, resultaron, digo, tres especies de testamento, a saber, testamento escrito abierto, escrito cerrado o místico, y el nuncupativo; sin contar el testamento insertado en las actas de la magistratura, y el que se ofrecía al príncipe para que lo aprobase, constando de este ofrecimiento por testigos; aprobadas entrambas especies de testamentos por constituciones imperiales; pero que tal vez estarían poco en uso, no haciéndose de ellas mención en las Instituciones.*”⁹⁵²

⁹⁴⁹ Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 539-541.

⁹⁵⁰ Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 105 i 107.

⁹⁵¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 220- 231.

⁹⁵² *Ibidem*, pp. 225- 226.

Entre els testaments extraordinaris analitzats per Martí d'Eixalà cal senyalar: el testament del cec, el testament a favor dels fills, el testament a favor dels successors ab intestat, el testament del pobletà atorgat en el poble, el testament fet en temps de pesta i el testament militar.

El testament a favor dels fills que ens menciona Martí d'Eixalà correspondria al testament hològraf⁹⁵³ que parla Duran i Bas. Doncs, l'element essencial que consisteix en escriure a mà el testament es compleix en aquest tipus de testament a favor dels fills. *“Bastan en él dos testigos si es nuncupativo; y ningún testigo es necesario, cuando es escrito de mano del padre, o que además de la firma ha puesto la fecha de su puño, junto con los nombres de los hijos, la parte en que a cada uno instituye, no con guarismos, sino con letras.”*⁹⁵⁴

Respecte el testament del pobletà atorgat en el poble, cal esmentar que les seves característiques són semblants al testament atorgat per raó de les circumstàncies que existia a Catalunya. Doncs, el nostre advocat indica, com element a recalcar, que alguns dels testimonis no sabien escriure, però tanmateix el testament era igualment vàlid, ja que es tenia en compte el nombre reduït d'habitants d'un poble en comparació a la ciutat. *“En él bastan cinco testigos, si no se hubiesen encontrado más; y no hay necesidad de que todos sepan escribir; los que supieren firmarán por los demás, debiendo empero en ese caso ser abierto el testamento, esto es, oír la voluntad última los testigos, sobre la cual depongan bajo juramento después de la muerte del testador. Si el aldeano testare en la ciudad, cesa su privilegio, ya que no puede suponerse la escasez de testigos, ni la dificultad de aconsejarse.”*⁹⁵⁵

⁹⁵³ Referent al testament ològraf, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado popular, consultas prácticas de derecho civil común y foral, canónico y político, mercantil, penal y administrativo*, Manuel Soler editor, Barcelona, 1898, pp. 517-521.

Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 395-396.

⁹⁵⁴ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 226- 227.

⁹⁵⁵ *Ibidem*, pp. 227- 228.

Martí d'Eixalà no ens menciona el testament sacramental⁹⁵⁶ que era vigent en algunes poblacions catalanes com s'ha esmentat anteriorment. Tanmateix, segons Duran i Bas, no existien motius contundents per conservar el testament sacramental. Doncs, el Projecte de Codi civil preveia el testament realitzat en alta mar i aquest tipus de testament, ja podia suplir els casos de testament sacramental. A més, senyala que en determinades ocasions es podia interpretar com a última voluntat el que només era expressió d'un desig o d'un propòsit que manifestava el testador abans de morir.

Un altre tipus de testament privilegiat era aquell concedit als ciutadans de Barcelona per Pere III el 1339, el qual consistia en què un testament fos vàlid malgrat que les persones que haguessin d'instituir-se o desheretar-se fossin pretèrits o desherats, o no es fes menció al pòstum o pòstums o s'hagués omès alguna solemnitat, sempre que hi hagués dos o més testimonis i el testament fos posat en forma pública. A més, en el privilegi concedit per Pere III, es disposava el següent: *“aunque el heredero escrito no admita la herencia, o admitida la repudie o bien por cualquier otro modo y manera falte el heredero universal del mismo difunto desde el principio o después, o en un intervalo, sin embargo, siempre que el testador ú otro que dispone otra última voluntad pudiese hacer testamento, valgan los legados y fideicomisos y las demás cosas dispuestas en testamento...”*⁹⁵⁷ Per tant, gràcies aquest privilegi es permetia que els llegats i fideïcomisos disposats en el testament poguessin tenir efecte.

Respecte aquest privilegi testamentari concedit només als ciutadans barcelonins i altres ciutats que gaudeixen dels privilegis barcelonins, Duran i Bas defensa la seva conservació, no només per Barcelona sinó per tot el Principat català. Si bé, en els casos en què el testador no sabia que la seva muller estava embarassada d'un fill seu, Duran i Bas creu que no s'havia de respectar la voluntat del testador, doncs no es podia presumir que el causant no volia beneficiar hereditàriament el seu futur fill.

Tanmateix, Duran i Bas, en la seva memòria, esmenta que l'advocat Pere Nolasc i Vives considera que el privilegi concedit a Barcelona i altres ciutats que gaudeixen d'aquest

⁹⁵⁶ Referent al testament sacramental i altres testaments privilegiats previstos en el *Recognoverunt Proceres*, vegis: Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 396-399.

⁹⁵⁷ Duran i Bas, M., *“Memoria...*, ob. cit., pp. 305-306.

privilegi concedit per Pere III el 1339 implica que el requisit de la necessitat d'institució d'hereu per donar validesa al testament no fos aplicable a Barcelona.

L'advocat Pere Nolasc i Vives va ser designat el 1833 director de l'Acadèmia de Pràctica Forense, que estava vinculada amb el Col·legi d'Advocats de Barcelona. En aquest sentit, la coneixença amb Martí d'Eixalà és palesa, ja que ambdós formaven part de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona i concretament el 1840 van treballar junts en la redacció dels Estatus d'aquesta Acadèmia de Jurisprudència i Legislació.⁹⁵⁸

Evidentment la necessitat d'institució d'hereu per tal que el testament sigui vàlid, és una de les característiques elementals del règim successori català i per tant, defensat pels clàssics juristes catalans com Fontanella i Mieres. Convé doncs saber què en pensava Martí d'Eixalà d'aquesta institució bàsica del testament català, tenint en compte que alguns dels seus contemporanis, com el citat Pere Nolasc i Vives, no ho consideraven tant imprescindible.

Seguint la mateixa línia de la no necessitat d'institució d'hereu, en les Costums de Tortosa es preveia el supòsit en què el testador no instituïa hereu i tanmateix aquesta declaració d'última voluntat continuava tenint vigència⁹⁵⁹.

Martí d'Eixalà, continuant la dinàmica estructural del seu Tractat, explicarà que en dret espanyol la necessitat d'institució d'hereu no era imprescindible en el testament, i com a conseqüència, tota la regulació romana entorn aquesta formalitat testamentària no tenia sentit en dret espanyol.

Tanmateix, aquest discurs narratiu separat entre dret romà i dret espanyol podia ajudar tant els advocats catalans com els advocats castellans del segle XIX. Doncs, en l'apartat de dret romà es podia cercar aquelles disposicions normatives romanes que ajudarien a desenvolupar les disposicions catalanes i en dret espanyol els corresponents codis legislatius castellans que tractaven la matèria en qüestió.

⁹⁵⁸ Veure l'apartat "1. 3. Etapa de consolidació professional" d'aquesta tesis doctoral.

⁹⁵⁹ Duran i Bas, M., "Memoria...", ob. cit., p. 307.

En aquest sentit, Josep Pella i Forgas ens explica que l'advocacia catalana dinamitzava el dret català a partir de l'ús dels textos romans. *“Pocos países como Cataluña hubieron de la Jurisprudencia tan alto concepto, hasta el punto que en aquellos días tuvieron el valor de proclamar nuestras Cortes Catalanas, reunidas en Barcelona en 1599, que la Jurisprudencia práctica tenía categoría de ley, o sea poniendo al mismo nivel de las Constituciones hechas en Cortes y del Derecho romano y del Derecho canónico supletorios “la doctrina de los Doctores.”*⁹⁶⁰

5.4.2 LA LLEGÍTIMA

I. ELS ORÍGENS DE LA LLEGÍTIMA CATALANA

Els orígens de la llegítima⁹⁶¹ a Catalunya es remunten al dret visigòtic⁹⁶², en què es regulava una llegítima consistent en les vuit quinzenes part del caudal relict. Aquesta

⁹⁶⁰ Pella i Forgas, J., *El ejercicio de la Jurisprudencia especialmente en Cataluña*, Hijos de Jaime Jepús impresores, Barcelona, 1906, p. 14.

⁹⁶¹ Respecte la quantia de la llegítima a Catalunya, Aragó, Biscaia, Navarra, Mallorca i Castella vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 615-616.

Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 249-252.

Roca i Sastre ens dóna una definició: *“la legítima constituye un condicionamiento legal de la libertad de testar del causante que deja legitimarios, de la que se deriva una obligación de disponer o destinar un valor patrimonial en favor de los mismos”*. (Roca Trias, E., *Natura i contingut de la llegítima en el dret civil català*, Càtedra Duran i Bas, Barcelona, 1975, p. 51)

Per Vallet de Goytisolo: *“Las legítimas, tanto como jurídicamente se traducen en una delación legal (atribución positiva) como cuando se circunscriben a una serie de normas protectoras del legitimario para asegurarle que no será privado de un mínimo determinado (protección negativa o de freno) y cualquiera que sea objetivamente su contenido cualitativo (quale), siempre se refieren, de un modo u otro, a una masa de bienes contemplada cuantitativamente (quantum)”* (Vallet de Goytisolo, J., *Aspecto cuantitativo de las legítimas*, Anuario de Derecho civil, Madrid, 1971, p. 5)

Sobre si les llegítimes són o no dret natural, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 475- 476.

⁹⁶² Ureña y Smenjaud, R., *La legislación gótico-hispana, leyes antiquiores- Liber Iudiciorum: estudio crítico*, Urgoiti, Pamplona, 2003.

Les reminiscències de la llegítima visigoda encara inserien en la societat catalana del segle XIV. *“Històricament, puix que al segle XIV, bé que ja s'havia introduït la llegítima justiniana, continuaven regint per a moltes localitats catalanes unes lleis gòtiques, recollides en les Constitucions i altres drets. Aquestes Constitucions en recullen, en el volum d'Usatges derogats, una de referida a la llegítima justiniana i una altra a la llei gòtica, la qual, segons Mieres, era aplicada a Catalunya en cinc casos, un*

havia de ser distribuïda en parts iguals entre els legitimaris i a més quatre quinzenes parts s'havien de donar a un dels fills en concepte de “mejora”.

Més endavant, a partir de l'any 1333, a les Corts de Montblanc⁹⁶³ s'introdueix a Catalunya la llegítima romana⁹⁶⁴ consistent en una tercera part del caudal relict. En aquest sentit, cal recordar que en els inicis de l'imperi romà el ciutadà romà tenia una àmplia capacitat de disposició *mortis causa* que s'aniria restringint a partir de disposicions jurídiques contingudes en el *Ius Civile* i més endavant amb la regulació del pretor continguda en la *bonorum possessio contra tabulas*⁹⁶⁵.

Martí d'Eixalà ens parla dels efectes de la *bonorum possessio contra tabulas* en tractar les solemnitats internes del testament. El nostre jurista ens explica que en el dret romà era indispensable la institució de l'hereu⁹⁶⁶, de tal manera que la seva mancança era causa de nul·litat del testament. En aquest sentit, els fills i nèts sota la pàtria potestat del testador eren anomenats “*sui heredes*”, i tal com indica el mateix nom això implicava que: “*los consideraba el derecho romano como a condueños con el padre o abuelo, de*

d'ells la llegítima, el text de la qual establia que l'herència del difunt es divideix en quinze parts, de les quals vuit han d'ésser llegítimes.” (Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 145)

Sanponts i Barba, I., Martí d'Eixalà, Ferrer i Subirana, J., *Las Siete...*, ob. cit., volum III, pp. 571- 572.

⁹⁶³ Pérez Collados, J.M^a, “El derecho...”, ob. cit., p. 349.

⁹⁶⁴ Ibidem, pp. 342-343.

Referent a la posició jurídica que atorga el dret romà al legitimari, Encarna Roca i Trias explica que: “*La llegítima romana confereix al legitimari el caràcter de perceptor o dret-havent de la portio debita o del seu suplement*” (Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 112)

⁹⁶⁵ La *bonorum possessio contra tabulas* amplia el dret legitimari a d'altres persones que n'estaven excloses amb el *ius civile*. “*Apareix per obra de pretor la bonorum possessio contra tabulas que no modifica el ius civile, sinó que el complementa en el sentit d'estendre el principi que hem exposat, i que presidia el ius civile, a d'altres persones que fins aquell moment no tenien dret a la successió; aquests eren els anomenats liberi, que constituïen una categoria de fills dins la qual hom incloïa els fills emancipats, sempre que fossin sui iuris en el moment de la mort del testador, els fills qui in potestate testatoris numquam fuerunt, els donats en adopció a altri, a condició que en el moment de la mort de llur pare natural no formessin part de la família adoptiva; així mateix podien invocar la bonorum possessio contra tabulas les filles i els fills de fills o anteriors descendents, però aquests darrers succeïen in locum i per stirps.*” (Ibidem, p. 111)

⁹⁶⁶ Pel que fa a la institució d'hereu a Catalunya i Navarra, vegis: Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 201-205.

*suerte que la sucesión a los bienes de estos no la consideraba propiamente tal, sino como una plena administración adquirida por el hijo o el nieto*⁹⁶⁷.

Per tant, el causant que no volia instituir hereus els anomenats “*sui heredes*” havia de desheretar-los. La llei roman prescrivia que si volia desheretar un fill havia de dir expressament el nom del fill el qual desheretava o expressar-se d’altra forma que no portés a confusió. Aquests requisits formals eren imprescindibles per donar viabilitat al testament. Tanmateix, per edicte del pretor es va concedir al fill “*sui heredes*” el benefici de la *bonorum possessio contra tabulas*, mitjançant la qual trencava aquest desheretament i es beneficiaria de la successió. També es podien beneficiar els fills emancipats desheretats i els fills dels emancipats que haguessin estat desheretats. “*Se daba a los hijos emancipados al efecto de rescindir el testamento en que se les hubiese preterido; añádase que también se ofrece a los sui haeredes, y a los hijos de los emancipados, cuio padre no tuviese derecho a la bonorum possessio*”⁹⁶⁸

L’exercici de l’acció del pretor de la *bonorum possessio secundum tabulas* no rescindia en tots els casos la totalitat del contingut del testament, doncs es mantenien els llegats a favor dels fills, dels pares i de la muller del causant, en el supòsit que s’hagués constituït el dot.

Ara bé, si no s’exercia aquest dret a la *bonorum possessio contra tabulas* degut a què el fill premorís al seu pare, repudiés o deixés transcórrer el temps per demanar-la, aleshores el contingut del testament tindria efectes i els hereus escrits es beneficiarien de la *bonorum possessio secundum tabulas*.

Aquest benefici de la *bonorum possessio contra tabulas*, que tal com esmenta Martí d’Eixalà: “*conseguían invalidar del todo el testamento*”⁹⁶⁹, no va tenir vigència en tota l’època romana, doncs la Constitució Antoniana va disposar que aquests “*sui heredes*” tinguessin dret a una porció de l’herència. Aquests drets legitimaris sorgirien d’extreure a cada un dels hereus un quota que seria igual al nombre d’hereus més un i a més, a les

⁹⁶⁷ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 236- 237.

⁹⁶⁸ *Ibidem*, p. 250.

⁹⁶⁹ *Ibidem*, p. 238.

persones estranyes instituïdes per heretar se'ls extreia la meitat. Aquí doncs, trobaríem els antecedents remots de la llegítima.

El nostre jurista va més enllà del dret romà i analitza la institució de l'hereu en el dret espanyol. Així, ens diu que *Las Partidas* no estableixen la institució d'hereu com element essencial per la validesa del testament. És a dir, que segons el dret castellà, el causant pot manifestar la seva última voluntat a través d'instituir un hereu o simplement disposant dels seus béns sense realitzar tal nomenament d'hereu. Tanmateix, el fet d'adjudicar a algú en testament una cosa certa o part de l'herència es considera que el designat té dret a la totalitat de l'herència sinó hi haguessin altres hereus designats.

Respecte el desheretament, *Las Partidas* estableixen unes causes legals de desheretament, de tal manera que el testador ha de dir el nom de la persona que vol desheretar i la causa legal. Per tant, s'evita que els menors de deu anys i mig es puguin desheretar. A més, aquest desheretament ha de ser sense condició i ha d'afectar a tota l'herència.

El fet que en dret castellà no fos obligatori establir la institució d'hereu⁹⁷⁰ o el desheretament dels fills ocasionava que la institució de la *bonorum possessio contra tabulas* no tingués sentit en dret castellà. En aquest sentit, el nostre jurista apunta que: “*la bonorum possessio contra tabulas no tiene objeto en nuestro derecho, porque al establecer la necesidad de la institución o desheredación de los hijos, no distingue entre los emancipados y los que se hallan constituidos en la patria potestad*”⁹⁷¹.

Tanmateix, a vegades el causant deixava via testamentària el seu patrimoni hereditari a favor de persones externes a la família, per això nasqué la *querella inofficiosi testamenti*⁹⁷²; que tal com esmenta Martí d'Eixalà era un tipus d'esdeveniment que impedia que el testament tingués efecte. “*Otros acontecimientos hay que impiden los*

⁹⁷⁰ Pel que fa a l'hereu forçós, vegis: Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 208-209.

⁹⁷¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 259- 260.

⁹⁷² Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 191-192.

En casos de constitució d'un dot excessiu i com a conseqüència de perjudici als dret legitimaris es podia instar la querella per dot inoficiós. (Maspons i Anglasesell, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 26)

efectos del testamento, cuando así se pronunciare por el juez a instancia de parte interesada; tales son los que dan lugar a la bonorum possessio contra tabulas; y a lo que se llama querela inofficiosi testamenti; y a esto llamamos rescindir el testamento.”⁹⁷³

Ara bé, la *querella inofficiosi testamenti*⁹⁷⁴ al igual que la *bonorum possessio contra tabulas* no anul·lava immediatament el testament com si que ho produïa: el naixement d’un fill hereu pretèrit del causant, la no utilització d’escriptura per atorgar testament, l’existència de testament posterior, la manca d’acceptació⁹⁷⁵ per part de l’hereu i el canvi d’estat del testador. Així, tal com recalca Martí d’Eixalà: “*el testamento contra del cual tiene lugar la querella inofficiosi testamenti, o la bonorum possessio, se considera título válido antes que el magistrado falle contra los herederos escritos, quedando estos en posesión, si la acción no se intentare dentro del tiempo prescrito, o se abandonare una vez intentada*”⁹⁷⁶

D’aquesta manera, per evitar aquesta situació de testaments inoficiosos, Justinià promulgaria diferents disposicions jurídiques encaminades a superar la problemàtica en el tema successori; entre les quals es pot citar la Novel·la 15 de Justinià en la qual es disposava: “*l’obligació per al testador d’instituir hereus als seus legitimaris i modificar la quantia de la llegítima, fent-la variable segons el nombre de fills que concorrien en la successió.*”⁹⁷⁷

El dret castellà seguia bastant les disposicions romanes en el tema de la queixa per inoficiós el testament. Martí d’Eixalà ens explica que únicament *Las Partidas* estableixen dos causes que impedeixen la viabilitat de la *querella inofficiosi testamenti*. “*Las leyes de Partidas no se separan del derecho romano en su último estado, excepto que no se hace mención en ellas de otras causas de perderse la acción, fuera de la*

⁹⁷³ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 241- 242.

⁹⁷⁴ Sanponts i Barba, I., Martí d’Eixalà, Ferrer i Subirana, J., *Las Siete...*, ob. cit., pp. 562-570.

⁹⁷⁵ Sobre l’admissió o repudiació de la successió, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, pp. 101- 115.

⁹⁷⁶ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 242.

⁹⁷⁷ Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 52.

renuncia que resulta de la aprobación del testamento, y del transcurso de cinco años sin instituir dicha acción, a contar desde el día en que fue aceptada la herencia.”⁹⁷⁸

En contraposició al sistema romà en el qual se seguia el principi de llibertat de disposició *mortis causa*, el model germànic regulava un tipus de successió en la qual no existia una llibertat de disposició del causant. De tal manera que la llei establí que el patrimoni del causant passés a les persones amb lligams més propers de parentesc. Inclòs en el sistema germànic era desconegut la constitució de testament per part de la població. Per això, Encarna Roca i Trias parla de la diversitat de caràcter entorn de la llegítima. “*La llegítima romana imposa al testador un facere, una obligació de disposar, a la llegítima germànica s’esdevé precisament el contrari, és a dir, que hom no té en compte per a res la voluntat del testador, de tal manera que la part que han de rebre els hereus legitimaris resta sostreta al poder de disposició del causant, i passa en bloc als legitimaris, que, d’altra banda, són hereus.*”⁹⁷⁹

Sobre l’entrada del sistema germànic a Catalunya, Encarna Roca i Trias considera que en estar vigent la llegítima regulada en la llei goda fins la Constitució de 1333 de les Corts de Montblanc, això va implicar una recepció del sistema germànic. Per tant, a partir de les Corts de Montblanc podem fixar el final del sistema germànic a Catalunya i l’entrada del sistema romà de Justinià.

Però, a Barcelona, aquesta llegítima justiniana només va durar deu anys, ja que el 1343⁹⁸⁰, Pere III redueix la llegítima en una quarta part de l’herència. Ara bé, no serà fins a les Corts de Monçó de 1585⁹⁸¹, en què Felip II accepta que la llegítima catalana sigui la quarta part⁹⁸². A partir d’aquest moment, el càlcul de la llegítima consistent en

⁹⁷⁸ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 260.

⁹⁷⁹ Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 53.

⁹⁸⁰ *Ibidem*, pp. 145-146.

⁹⁸¹ *Ibidem*, pp. 113-114.

⁹⁸² “*La cuarta es la cuota legitimaria tradicional en Cataluña y el final de un proceso histórico limitativo de su cuantía. Parece que inicialmente rigió en Cataluña, en algunas localidades, la legítima goda, modificada en Barcelona por costumbre, que la señaló en ocho quinceavos, y, en otras poblaciones, la justiniana del tercio o la mitad, según el número de hijos. La Constitución de las Cortes de Montblanch de 1333 extendió la legítima justiniana a todo Cataluña. A Barcelona por Privilegio dado por Pedro el Ceremonioso en 1343, se le aplicó la legítima teodosiana de la cuarta parte, que Felipe II, en la*

la quarta part del caudal relicte es va estendre per tot el Principat. La raó d'aquesta reducció legitimària era la supervivència de les cases pairals, “*zelant per la conservació de les cases principals*”⁹⁸³.

En aquesta Constitució “*zelant per la conservació de les cases principals*”, s'establia que el pare podia instituir hereus a qualsevol dels seus fills, o, inclús a un estrany. Pel que fa al títol de transmissió⁹⁸⁴ de la legítima aquest podia ser llegat o qualsevol altre i a més, el pagament de la legítima podia ser amb béns patrimonials del testador o bé amb efectiu dinerari⁹⁸⁵. Ara bé, el dret a la legítima s'adquiria després de la mort del testador, de tal manera que en vida d'aquest, els fills⁹⁸⁶ no la podien reclamar, ni podia veure's liquidada per deutes dels fills. Per determinar aquesta legítima calia tenir en compte el valor dels béns⁹⁸⁷ el dia de defunció del causant i aquelles donacions anteriors a la mort del causant que el legitimari hagués adquirit a títol lucratiu. A més, aquesta porció de

Constitución de las Cortes de Monzón de 1585, en su cap. 4, extendió a todo Cataluña, tanto para los descendientes como para los ascendientes. La misma cuantía tenía la cuarta antonina o piana para los arrogados impúberes y los adoptados por ascendiente de ulterior grado.” (Vallet de Goytisolo, J., *Aspecto...*, ob. cit., p. 93)

⁹⁸³ Constitució de les Corts de Monçó de 1585. (Figa i Faura, Ll., “La legítima en el dret català”, *Temes de Dret civil català*, núm. 6, diputació de Barcelona, Barcelona, 1984, p. 183)

Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 478- 480.

⁹⁸⁴ Tal com recorda Encarna Roca i Trias, Pere III va ordenar a les Corts de Monçó la normativa en matèria de llegítima catalana, tot establint que: “*el testador podia lícitament deixar la llegítima “sis vol per dret de llegat o per qualsevol altra manera, posat que non per dret de institució”, sense que això impliqués que hom havia de considerar el testament írrit o nul*” (Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 87)

“*La constitució de Felip II, que confirmava l'anterior de Pere III, en el sentit de permetre al causant de la successió d'atribuir la llegítima per qualsevol títol, encara que fos el d'hereu, sense que per això poguessin els legitimaris rescindir el testament, i permetre el pagament de les llegítimes en béns o diners, a elecció.*” (Ibidem, p. 119)

⁹⁸⁵ Referent al pagament de la llegítima, vegis: Maspons i Anglaseu, F., *Qüestions...*, ob. cit., pp. 81-82.

Encarna Roca Trias comenta que: “*Existeix, ja des del dret romà, la impossibilitat de pagar la llegítima amb un usdefruit*” (Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 99)

“*La constitució “Zelant” que exigia que l'hereu pagués “ab propietat immoble”, però no exigia que els dits béns pertanyessin a l'herència del causant*” (Ibidem, p. 229)

⁹⁸⁶ Pel que fa als drets legitimaris dels fills o nets, segons el dret canònic, vegis: Maspons i Anglaseu, F., *Dret canònic...*, ob. cit., apartat apèndix, p. 106.

⁹⁸⁷ Francisco Maspons i Anglaseu senyala que, a partir de la mort del causant, s'ha de tenir en compte, pel càlcul de la llegítima, els fruits. “*La llegítima's deu amb els fruits, i aquests s'han de comptar desde'l dia de la mort del causant.*” (Maspons i Anglaseu, F., *Qüestions...*, ob. cit., pp. 103-104)

llegítima havia d'estar lliure de càrregues⁹⁸⁸ i gravàmens, de tal manera que se seguia la tradició romana. “*Justinià establí que la portio debita havia d'ésser deixada lliure de càrregues, i no havien d'ésser tinguts en compte un modus o una condició que disminuïssin el valor econòmic d'allò deixat per via de llegítima.*”⁹⁸⁹ Una altra característica és la possibilitat que el testador expressament prohibís la detracció de la quarta trebel·liànica⁹⁹⁰ als hereus.

El nostre jurista⁹⁹¹ no ens parla en cap moment de la legítima catalana, ans al contrari ens explica la legítima castellana⁹⁹². D'aquesta manera, ens diu que la Novíssima Recopilación recull el dret de legítima que haurien establert els visigots i s'aparta del contingut de *Las Partidas* que seguien el model romà. Això suposa que es tracti d'una legítima àmplia, en la qual els pares tenen dret a tots els béns del fill menys un terç, en concepte de llegítima i els fills tindrien dret a tots els béns del pare, excepte una cinquena part. A més, es preveu que a part d'aquesta cinquena part que se li deixa al pare perquè disposi segons la seva voluntat, se li deixi disposar d'un terç de cabdal relict, una vegada extret la cinquena part, sempre que faci un acta de voluntat a favor dels seus fills o néts.

Per computar aquesta legítima, el nostre advocat ens indica que cal restar els deutes, però no les despeses d'enterrament. També s'haurà d'extreure el terç i la cinquena part que hem esmentat anteriorment i que eren coneguts com a “*mejoras de tercio y quinto*”⁹⁹³, sense que per calcular-se s'hagi de tenir en compte les donacions fetes pel testador. No obstant, *Las Partidas* preveuen que alhora de dividir l'herència paterna s'hagi d'afegir les donacions oneroses, les donacions amb causa i les donacions simples. La finalitat de la llei no es desposseir el donatari de la donació que li ha fet en vida el

⁹⁸⁸ Sobre el pagament de deutes i cargues, consultis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., pp. 133- 136.

⁹⁸⁹ Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 96.

⁹⁹⁰ Pel que fa a la regulació de la quarta trebel·liànica en el dret canònic, vegis: Maspons i Anglasesell, F., *Índex...*, ob. cit., p. 159, 160 i 186.

⁹⁹¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 260- 262.

⁹⁹² Sobre la llegítima castellana, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 476- 478.

⁹⁹³ Referent a les “mejoras”, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 617-620.

causant, sinó evitar que els altres fills vegin disminuïda la llegítima per aquestes donacions.

Aquesta afectació de les donacions era coneguda com a col·lació⁹⁹⁴. En les donacions oneroses la seva imputació seria en primer terme a la llegítima. Si tenint el valor de la llegítima i de la donació onerosa, aquesta segona fos major que la primera aleshores el romanent beneficiaria al terç, “mejora de tercio” i després a la cinquena part “mejora de quinto”.

En canvi, les donacions simples es consideraven “mejoras” i s’imputaven en primer terme al terç. Si hi hagués algun romanent s’imputaria a la cinquena part i finalment, si encara sobrès quelcom es beneficiaria a la llegítima.

A part de la llegítima castellana, el nostre jurista ens explica l’evolució de la llegítima romana. Aquesta consistia en una quarta de part de l’herència, la qual fou augmentada per Justinià fins arribà a una tercera part, en cas de tenir quatre o menys fills i inclòs la llegítima podia ser la meitat de l’herència si el causant tenia cinc o més fills.

Martí d’Eixalà⁹⁹⁵ senyala l’obra de Domat, “Tratado de las sucesiones” i la Novel·la 89 de Justinià per recolzar la seva idea de què els pares i germans del causant també es beneficiarien de la llegítima.

Per calcular la llegítima romana⁹⁹⁶, en nostre jurista recalca que no només s’havia de tenir en compte els béns del causant el dia de la seva mort, sinó que també s’havia d’afegir les donacions fetes pel causant amb anterioritat. Aquestes donacions inclòs podien ser revocades si en el cabdal relicte no quedaven suficients béns per pagar les llegítimes.

⁹⁹⁴ Sobre les col·lacions, vegis: De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., pp. 126- 133.

⁹⁹⁵ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 252.

⁹⁹⁶ Pel que fa a la regulació de la legítima segons el dret canònic, vegis: Maspons i Anglasell, F., *Índex...*, ob. cit., pp. 108-109.

Aquesta llegítima es podia obtenir a través de vàries institucions: hereu, llegat, fideïcomís, donació mortis causa i donació inter vivos. Inclòs el nostre advocat apunta que la Constitució de Zenon va establir que: “*se imputasen a la legítima, el adote y la donación proper nuptias*”⁹⁹⁷.

Tanmateix, va ser Justinià qui va promulgar certes disposicions encaminades a disminuir els béns subjectes al còmput de la llegítima. Concretament, va excloure les donacions *inter vivos* i per tant, això suposava que el dot i la donació *proper nuptias* tampoc computarien. A part, l'emperador Justinià va introduir la institució del suplement de la llegítima que serviria per evitar les queixes per testament inoficiós.

II. “MEJORAS” IL·LEGÍTIMES: EFECTES SOCIALS

A Castella, l'any 1281 Sancho IV crea la figura del “mayorazgo”, amb la mateixa finalitat que a Catalunya, la conservació del patrimoni de les cases principals. Així, per aconseguir aquesta fita se suprimeixen les llegítimes i s'estableix el “mayorazgo”. El “mayorazgo” era un privilegi que concedia el rei a un noble per tal que conservés tot el seu patrimoni. Per tant, el mayorazgo no era una norma de caràcter general, sinó un privilegi reial. Tanmateix, aquestes cases principals de Castella havien sorgit perquè el rei, com a recompensa cap als nobles de la seva ajuda en afers bèl·lics, els havia concedit terres. Aquest origen monàrquic dels territoris castellans, serà la causa de què en morir els nobles sense fills perdin tot el seu patrimoni en favor del rei.

Martí d'Eixalà ja apunta en el seu manual de dret civil la fundació d'aquesta institució típica castellana en les Lleis de Toro. Ara bé, no foren les Lleis de Toro les que obligaren en tots els casos a obtenir una autorització reial per la seva constitució, sinó que fou les lleis de la Novísima Recopilación que prescrivien la necessitat de la llicència reial. “*Para su fundación o creación, ya se hiciese en testamento ya en contrato, parece que las cortes de Toro no exigieron autorización superior, a no ser que tratase de perjudicarse en su legítima a los herederos forzosos*”⁹⁹⁸.

⁹⁹⁷ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 253.

⁹⁹⁸ *Ibidem*, p. 274.

El rei concediria la llicència per fundar “mayorazgos” sempre que el “mayorazgo” tingués com a mínim tres mil ducats de renda, la família del fundador pogués ajudar políticament o militarment a l’Estat i que el fundador posseís el ple domini de tots o la majoria dels béns. Tanmateix, es disposava que, per evitar un deteriorament dels béns i per afavorir la circulació dels mateixos, s’hi poguessin constituir censos, accions de bancs, efectes de rèdit fixa i altres similars.

Si bé, la distribució de la propietat a Castella i a Catalunya no era la mateixa. Doncs, a Castella la propietat de la terra estava en mans de pocs propietaris i en canvi, a Catalunya, no abundaven els grans latifundis, sinó els petits propietaris, ja fossin amos de ple domini de la terra o tant sols tinguessin un domini útil.

Per tant, aquesta diferent distribució de la propietat serà la causa de què els efectes del “mayorazgo” a Castella siguin equidistants amb els efectes de la Constitució catalana de 1585. Així, en territori castellà, es mantindrien les grans propietats, però aquelles mitjanes i petites propietats s’anirien esfondrant per la seva subjecció a la regulació visigòtica en tema hereditari. En canvi, a Catalunya, la Constitució “*zelant per la conservació de les cases principals*”, mantindria totes les cases pairals; petites, mitjanes i grans.

Martí d’Eixalà no ens parla de les conseqüències socials de la institució del “mayorazgo”, però en canvi, si que comenta els orígens d’aquesta substitució fideïcomissària⁹⁹⁹ universal i de la corresponent normativa castellana que la regula.

En aquest sentit, el nostre jurista recalca que el dret castellà volia facilitar la constitució d’aquests “mayorazgos” i donava validesa a les disposicions d’última voluntat que simplement establissin: “*fundo un mayorazgo, dispongo un mayorazgo y otras semejantes.*”¹⁰⁰⁰

⁹⁹⁹ En relació a les substitucions fideïcomissàries, vegis: Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp.493- 494 i Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 381.

¹⁰⁰⁰ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 331.

Pel que fa a les persones cridades a succeir per benefici del “mayorazgo”¹⁰⁰¹, cal senyalar que aquestes venien establertes en Las Partidas i en la Novísima Recopilación. Així, el nostre advocat senyala que en primer lloc es cridarien els descendents del causant i a falta d’aquests els parents col·laterals. La llei també preveïa la solució en casos de més d’una persona en la mateixa línia de parentesc. En aquest supòsit la llei es decantava per l’individu que tingués més proximitat amb el causant segons el grau de parentesc. Però, si ambdós tinguessin el mateix grau de parentesc, aleshores prevaldria el sexe, és a dir, l’home enfront la dona. En cas que ambdós fossin del mateix sexe, prevaldria el que tingui més edat. Però si fossin bessons del mateix sexe aleshores la llei preveïa que es pogués dividir el “mayorazgo” o que es designés la seva totalitat a un dels dos bessons per mitjà del sistema de sorteig. Per Martí d’Eixalà aquesta última opció respon més a la finalitat del “mayorazgo”, doncs recalca la voluntat del causant basada en la unitat familiar i patrimonial. *“Es en efecto indudable, que este se propuso perpetuar la familia en todo su lustre y riquezas, por medio de una persona que en cada generación la representase.”*¹⁰⁰²

La Novísima Recopilación també preveïa els casos en què els descendents o els parents col·laterals havien premort al causant, però havien deixat descendència. En aquests casos doncs, els descendents tindrien dret al “mayorazgo” pel dret de representació. Cal esmentar que en tots els casos, només els parents legítims podien succeir al “mayorazgo”, doncs els il·legítims en resultaven exclosos. A més, els parents per segones núpcies podrien ser admesos generalment, però si s’haguessin legitimat per rescripte reial aleshores se’ls podia excloure.

Aquest tipus de “mayorazgos” basats en el parentesc per establir la persona cridada a succeir eren coneguts com a “mayorazgos” regulars i tots aquells altres que seguissin un altre ordre de prelación diferent a l’esmentat, a voluntat del fundador, eren coneguts com a irregulars. *“Los que se separan de esta regla general, que puede a su arbitrio variar el fundador, pertenecen a la clase de irregulares. El número de ellos es indefinido.”*¹⁰⁰³

¹⁰⁰¹ Sanponts i Barba, I., Martí d’Eixalà, Ferrer i Subirana, J., *Las Siete...*, ob. cit., volum III, pp. 573-575.

¹⁰⁰² Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 333.

¹⁰⁰³ *Ibidem*, p. 275.

Com ja hem esmentat la finalitat del “mayorazgo” era la conservació del patrimoni familiar, per això la llei volia protegir el patrimoni de tot aquell conjunt d’actes que el perjudicaven, tot deixant sense eficàcia aquells deutes contrets per un tercer posseïdor que no fos el successor del “mayorazgo” o la reclamació d’aquelles despeses efectuades amb ànim de reparació o millora del patrimoni; fos qui fos qui les hagués realitzat. D’aquesta manera, Martí d’Eixalà menciona que el successor del “mayorazgo”: “*no responde de las deudas contraídas, ni de las cargas impuestas por persona alguna que no sea dicho fundador*”¹⁰⁰⁴ i que “*las fortalezas, cercas y edificios que se hicieren o repararen en los lugares de mayorazgo, son aumento del mismo; negándose la acción para reclamar el importe de los gastos, así al poseedor que los hizo, como a sus herederos*”¹⁰⁰⁵.

Una vegada exposat la figura del “mayorazgo” i els seus efectes en el patrimoni de les famílies castellanes, es passarà a indagar els efectes de la llegítima catalana.

Referent a la natura jurídica de la llegítima¹⁰⁰⁶, que ja s’ha comentat en part anteriorment, els juristes no es posen d’acord alhora de determinar si la legítima és una *pars hereditatis* o una *pars bonorum*. Segons, Duran i Bas, en el primer supòsit el legitimari sosté el dret d’iniciar un judici voluntari de testamentaria, en canvi en el segon supòsit el legitimari és considerat un simple creditor i no té dret a iniciar un judici de testamentaria.

A part de les conseqüències d’una o altra regulació jurídica, Lluís Figa i Faura apunta aspectes socials del tarannà català que ajudaren a la conservació de les cases pairals. En aquest sentit, comenta la figura de l’hereu: “*L’hereu es considera més aviat un portaveu d’una nissaga que no pas un veritable propietari*”¹⁰⁰⁷. I, respecte la reclamació de llegítimes ens diu que: “*El que passa és que a pagès les llegítimes no es reclamen. No es reclamen perquè l’hereu en virtut del nomenament d’hereu s’entén- i ell es considera*

¹⁰⁰⁴ Ibidem, p. 336.

¹⁰⁰⁵ Ibidem, p. 336.

¹⁰⁰⁶ Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., pp. 125-131.

¹⁰⁰⁷ Figa i Faura, Ll., “La legítima en el dret català”, *Temes...*, ob. cit., pp. 186-187.

i es veu considerat moltes vegades a desgrat seu- continuador del seu pare. Es posa, per tant, en el lloc del seu pare, i els seus germans són com si en realitat fossin els seus fills. Ha de seguir alimentant-los i cuidant-los, i a les germanes solteres mantenir-les si treballen a la casa, i als fills que hagin caigut en la mala fortuna, que se n'havien anat però que després tornen a la masia els ha de continuar mantenint.”¹⁰⁰⁸

També José María Pérez Collados apunta els trets tradicionals catalans de la societat catalana, com un element de pes en la configuració de la institució de la llegítima. Així, en primer lloc, es pot senyalar la família com una institució bàsica de l'ordre social català, que crearia una sèrie de lligams entre els catalans, prou importants com per considerar la societat catalana d'organicista¹⁰⁰⁹. Aquesta família catalana estava organitzada entorn de la figura del pare¹⁰¹⁰ que assumiria les cargues matrimonials i el poder de la pàtria potestat; constituint doncs un tipus de família patriarcal.

Aquest poder patriarcal¹⁰¹¹ es veuria minvat si s'imposava un sistema successori que restringís en escriure la capacitat dispositiva del pare de família en la seva declaració d'últimes voluntats.

¹⁰⁰⁸ Ibidem, p. 187.

¹⁰⁰⁹ “*Para el tradicionalismo catalán, la sociedad no se halla integrada por individuos aislados, sino que está estructurada en organismos, en corporaciones y estructuras que organizan a los seres humanos en torno a ideas y principios*”. (Pérez Collados, J.M^a, “El derecho...”, ob. cit., p. 338)

¹⁰¹⁰ Josep Pella i Forgas ens parla de la necessitat de protegir l'autoritat familiar en la família catalana i l'associació en el treball a Catalunya. “*Más confianza hay que tener en la protección de instituciones de orden privado, como las que tiendan a robustecer la autoridad familiar (en la organización de la familia catalana, por ejemplo, reconocía un delegado de la Internacional el fracaso de ciertos ensayos socialistas en Cataluña) y en buscar la asociación del capital y el trabajo industriales, como un día se halló en el enfiteusis la asociación del trabajador y el propietario de la tierra.*” (Pella Forgas, J., *Discurso...*, ob. cit., p. 25)

¹⁰¹¹ En relació al sistema de legítimes del Projecte de Codi civil de 1851, José María Pérez Collados apunta que: “*El sistema de las legítimas privaba al padre de familia de su derecho a disponer de los bienes familiares mortis causa, imponiéndole un reparto legal que lo convertía en mero usufructuario de sus propiedades, otorgando a sus descendientes un derecho sobre su propio patrimonio que debilitaba su autoridad y, por lo tanto, su capacidad de instrucción y de educación.*” (Pérez Collados, J.M^a, “El derecho...”, ob. cit., p. 340) “*El régimen sucesorio del Proyecto de 1851, en tanto que imponía un sistema legal y general de protección de los hijos a través de las legítimas, excluía al padre de esa función y limitaba enormemente su capacidad de disposición, al tiempo que ponía en marcha, como ya hemos dicho, un proceso de liquidación del patrimonio familiar, y por lo tanto, de la propia familia, la cual pasaría a desaparecer, como organismo patrimonial y social diferenciado, con ocasión de la muerte del causante*”. (Pérez Collados, J.M^a, “El derecho...”, ob. cit., p. 348)

En segon lloc, Pérez Collados menciona la institució de l'hereu¹⁰¹² que representava no només la continuïtat de treball del causant, sinó també l'eix vertebral de la família, en què conflüïen una sèrie de sentiments i principis cristians. De tal manera que a nivell jurídic s'establiria la necessitat d'institució d'hereu en tota successió testamentària catalana. Aquest hereu representava una successió de caràcter universal¹⁰¹³ del patrimoni del causant.

En tercer lloc, destaca la funcionalitat del testament a Catalunya, doncs aquest servia per resoldre el conjunt de drets i obligacions del testador. En canvi, en el testament castellà, el testador no havia de fer front a totes les responsabilitats que naixerien després de la seva mort. Per això, el règim successori castellà permetia la compatibilitat entre la successió testada i intestada, fet que a Catalunya no es donava. A més, al Principat català, era més habitual la successió testada que la intestada, ja que els beneficiaris de l'herència preferien rebre la seva porció d'herència via testamentària que via legal.

Martí d'Eixalà ens indica que la tradició romana no permetia l'obertura de la via testada i intestada al mateix temps. *“Entre los romanos nadie podía morir parte testado, y parte intestado, tanto con respeto al tiempo, como relativamente a las diferentes partes de la herencia.”*¹⁰¹⁴

Ara bé, el nostre jurista deixa de banda aquesta influència jurídica del dret romà en el dret català per fixar-se exclusivament en el dret castellà i concretament en *Las Partidas* i la *Novísima Recopilación*. Així, ens indica que la *Novísima Recopilación* permetia que poguessin concórrer al mateix temps la via testada i la intestada. *“la Nov. Rec. permitió las disposiciones parciales, o en otros términos, morir parte testado y parte intestado”*¹⁰¹⁵.

¹⁰¹² Pérez Collados, J.M^a, “El derecho...”, ob. cit., pp. 340-341.

Pérez Collados recorda que: *“La institución de heredero en Cataluña procedía directamente del Derecho Romano y se había incorporado al Derecho catalán a través de la Recopilación.”* (Ibidem, p. 351)

¹⁰¹³ Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 213-214.

¹⁰¹⁴ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 262- 263,

¹⁰¹⁵ Ibidem, p. 259.

Aquest fet fou la causa d'un seguit de divergències jurídiques entre el dret romà i el castellà. Per exemple, el supòsit d'un pare que fa un segon testament, perquè creu que el fill que ha instituit hereu ha mort. Si el fill no és mort, el dret castellà entén que li correspondrà l'herència, però s'haurà de donar eficàcia als llegats continguts en ambdós testaments.

Un altre supòsit que no anul·la el testament precisament per aquesta compatibilitat entre la successió testada i intestada és el cas de falta d'acceptació¹⁰¹⁶ de l'herència per part de l'hereu. Doncs, es permet que succeeixi l'hereu abintestat i que s'ocupi de les càrregues de l'herència esmentades en el testament i que també pugui adquirir els drets que són adherents al testament.

Duran i Bas, en la seva Memòria en defensa de les institucions catalanes, explica la regulació de la legítima a Catalunya a partir de les Costums de Tortosa i la legislació justiniana.

En aquest sentit, el deixeble de Martí d'Eixalà ens narra que aquesta varietat d'ordenaments jurídics seria la causa d'incompatibilitats normatives alhora de regular un mateix aspecte. Per exemple, en el cas de l'estipulació de les persones legítimes, el dret romà considerava en primer lloc els descendents com a titulars, en segon lloc els ascendents i en tercer lloc els col·laterals i en canvi, les Costums de Tortosa únicament preveien els descendents i els ascendents com a legítims. Aquesta contradicció d'ordenaments jurídics vigents a Catalunya es solucionava per l'ordre de prelación de fonts, però tanmateix, segons Duran i Bas, aquest fet hauria d'empènyer als juristes de l'època a la redacció d'una única compilació catalana.

Ara bé, el que qüestiona Duran i Bas, és la necessitat o idoneïtat de conservar la llibertat de testar pròpia de Catalunya. En aquest sentit, apunta que a nivell espanyol hi ha tres tendències polítiques. Des d'aquells que volen respectar la llibertat de testar pròpia de Catalunya, aquells que desitgen estendre aquesta llibertat a la resta de l'Estat espanyol i

¹⁰¹⁶ Referent a l'acceptació i repudiació de les herències, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 763-779.

aquells altres que volen suprimir o restringir la llibertat de testar catalana, tot imposant el model castellà.

A continuació, Duran i Bas analitza aquesta llibertat de testar des de diferents perspectives per tal d'entendre la funcionalitat de la mateixa. Així, des de la vessant del dret privat aquesta llibertat de testar té conseqüències en l'àmbit familiar i en la propietat¹⁰¹⁷. En la família, neixen un conjunt de relacions morals i jurídiques que el testador vol continuar mantenint després de la mort i per tant, necessita d'aquesta llibertat de testar per premiar, protegir, desentendre's o castigar determinades conductes o persones. Pel que fa a la propietat, Duran i Bas senyala que el dret de propietat és inherent a tot individu i per tant, resulta incoherent limitar-lo en els actes d'última voluntat. *“La propiedad es un derecho individual, un derecho de la libertad y del trabajo, la disposición de los bienes en testamento no es más que el ejercicio del derecho de la libertad con relación a ellos”*¹⁰¹⁸. A més, aquest dret de propietat es vincula amb la família, en el sentit que el testador disposarà per després de la seva mort de les seves propietats en funció dels seus deures familiars. *“Los bienes del padre, y en su defecto los de la madre, están destinados con relación a los hijos, no a la coposición, pues si así fuese toda la familia tendría derecho a gozar de la totalidad de ellos en sus productos, sino al alimento del cuerpo y del alma, a la conservación de la vida física, y a la preparación para la vida intelectual, moral y social.”*¹⁰¹⁹

Si bé, els moviments polítics contraris a la llibertat de testar argumenten que el fet de beneficiar a un determinat fill més que els altres és causa de naixement d'enveges i odís entre els germans. *“Con la libertad de testar germinan a veces profundos rencores que estallan sobre la tumba del padre”*¹⁰²⁰.

¹⁰¹⁷ També Encarna Roca i Trias comenta aquest principi de llibertat de testar que impera en el dret català per influència romana. *“La llibertat de disposició per causa de mort permet al testador de regular la seva successió, disposar dels seus béns de la manera més convenient, i adoptar la solució més idònia per als problemes econòmics o familiars que puguin sorgir a l'hora de testar; de la mateixa substitució fideïcomissària condicional, els usdefruits universals, els heretaments, amb totes les conseqüències que comporten, institucions totes que han estat tan criticades pels juristes d'altres regions, no restringeixen la llibertat de disposar, sinó que són una manifestació palpable d'aquesta llibertat i només es referiran a una persona determinada.”* (Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 55)

¹⁰¹⁸ Duran i Bas, M., *Memoria...*, ob. cit., p. 326.

¹⁰¹⁹ *Ibidem*, p. 331.

¹⁰²⁰ *Ibidem*, p. 343.

Tanmateix, segons Duran i Bas, en la majoria de casos, el fill cridat a succeir al pare ha col·laborat en la conservació del patrimoni familiar i en l'educació, matrimoni i benestar dels seus germans. En canvi, en els territoris en què impera la successió forçosa¹⁰²¹, els fills busquen el seu interès individual i la seva independència de la família.

Des de l'àmbit del dret polític, Duran i Bas senyala que l'Estat ha de vetllar perquè el dret individual de disposar de la propietat sigui afí als interessos de la civilització. Per tant, l'actuació de l'Estat es basaria sobretot en restringir determinats actes que anessin en contra d'aquests interessos. *“Donde hay sociedad debe haber Autoridad y disciplina, esto es, un poder que ordene, que impulse, que regularice, que conserve la sociedad según su fin; y un orden que resulte del movimiento libre de cada miembro de la misma.”*¹⁰²²

A nivell econòmic¹⁰²³, el deixeble de Martí d'Eixalà menciona que els economistes de més renom es decanten a favor de la llibertat de testar, doncs consideren que és un element que ajuda al desenvolupament de la producció d'un país. *“Roscher en Alemania, Stuart-Mill en Inglaterra, D. Segismundo Moret, entre nosotros, -y sería facilísimo multiplicar las citas- defienden la libertad de testar.”*¹⁰²⁴ Aquest afavoriment a la producció es dona perquè a través de la llibertat de testar el pare pot beneficiar el fill amb capital, ja sigui de forma dinerària o en espècie i aquest és essencial en tota producció. D'aquesta manera, l'augment de la producció causarà també un creixement

¹⁰²¹ Respecte els hereus forçosos, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 613-615.

¹⁰²² Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 333.

¹⁰²³ Encarna Roca i Trias explica els efectes econòmics positius d'una legítima reduïda. *“La reducció de la quantia és imposada per la necessitat de vetllar per les cases principals, tal com afirma Felip II, però aquest desig de protegir la noblesa catalana, que havia vingut a menys des de Ferran el Catòlic, aprofità a tothom: sociològicament redundà en benefici de la pagesia, ja que calia protegir el patrimoni familiar bàsic i evitar que hom el partís, la qual cosa fou aconseguida amb el sistema de llegítima curta; hom aconseguí també, a més, la puixança dels solters, que hagueren d'establir-se per compte propi com a comerciants o industrials, o bé exercir professió liberal, i això, que resultà molt útil en una societat d'economia agrícola, continua essent actual en una societat basada en una economia industrial, on l'agricultura i tot s'ha decantat vers la industrialització a causa de les necessitats del moment, i en una regió on no existeixen patrimonis immensos, sinó societats eminentment familiars, d'una considerable amplitud, això sí, però que no permeten, la majoria de les vegades, divisions i subdivisions, que perjudiquen el desenvolupament del negoci.* (Roca Trias, E., *Natura...*, ob. cit., p. 115)

¹⁰²⁴ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 347.

econòmic que repercutirà positivament en la taxa d'ocupació del país i en la renda per càpita dels ciutadans. Contràriament, el sistema de successió forçosa ataca els interessos empresaris i de creixement econòmic, doncs el pare de família sap que la llei obliga a dividir el seu patrimoni en posterioritat a la seva mort i això el desmotiva laboralment i el desanima en els seus projectes d'expansió empresarial.¹⁰²⁵ Un altre fet antieconòmic de la successió forçosa és que, a vegades, els fills del causant no es posen d'acord en el repartiment de l'herència del pare i per tant, això suposa la intervenció de persones alienes per dur a terme la divisió de l'herència¹⁰²⁶ i evidentment això ocasiona un cost econòmic que haurà de ser sufragat amb el caudal hereditari.

En definitiva, segons Duran i Bas, tots aquests efectes econòmics positius s'observen a Catalunya, on el creixement industrial a la ciutat de Barcelona i a la resta del Principat ha estat tant fructífer que avantatja a les altres regions espanyoles.

També Francisco Maspons Anglasell¹⁰²⁷ senyala la llibertat de testar, juntament amb l'emfiteusi, com a causes de la riquesa de Catalunya.

Per Martí d'Eixalà la facultat de disposició dels béns del causant post mortem ha d'estar restringida pels vincles de parentesc. El nostre autor es presenta defensor d'aquesta limitació de la facultat de testar. *“La facultad de testar se halla limitada a favor de los vínculos de la sangre. En efecto, hay una porción de los bienes, de la cual sin justa causa no podemos privar a los hijos, ni a los nietos cuyo padre no exista; a falta de descendientes, débase cierta porción a los padres, de la cual tampoco está en nuestra mano privarles sin justa causa de desheredación; en fin no es lícito olvidar los hermanos, instituyendo a personas de opinión dañada.”*¹⁰²⁸ Per tant, Martí d'Eixalà no segueix el principi català de la llibertat de testar, tant característic en el dret català i en canvi, aposta pel criteri castellà de les llegítimes.

¹⁰²⁵ Ibidem, pp. 348-349.

¹⁰²⁶ Referent a la partició de l'herència, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 780-800 i Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 312-315.

¹⁰²⁷ Maspons i Anglasell, F., *El dret...*, ob. cit., p. 48.

¹⁰²⁸ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 250- 251.

5.5 DRETS REALS

La redacció d'aquest *Tratado Elementar del Derecho civil romano y espanyol*, es produeix a principis del segle XIX, per tant, en un moment clau de transformació del concepte de propietat. Així doncs, de forma lenta i continuada, es passarà d'una propietat de la terra que no corresponia a ningú en exclusiva, anomenada propietat imperfecta, a una propietat individualitzada. Per tant, la conversió de la terra en propietat total, serà un dels objectius liberals.

Aquests propòsits liberals es plasmaran en aspectes econòmics i polítics. Econòmicament s'intentarà abolir les institucions d'origen feudal en què estava subjecta la terra, de tal manera que aquesta sigui lliure (no exclosa del comerç), absoluta (sense limitació de cap classe) i individual (pertanyent a persones físiques). Políticament, cal senyalar com a document jurídic bàsic d'aquest nou règim liberal la constitució de 1812.

A nivell jurídic s'aprovaran una sèrie de normes jurídiques¹⁰²⁹ en què es denota l'esperit liberal. En primer lloc, cal esmentar el reglament de 17 de gener de 1805¹⁰³⁰ en el qual s'establia que tots els censos eren redimibles excepte els furs temporals de Galícia i Astúries i aquells altres que són manifestació del domini pairal o carta pobla, així com les prestacions de fruits en part alíquota. Aquest reglament regulava un *laudemio* del dos per cent, per tant un percentatge inusual a Catalunya i que responia a models de dret romà o castellà.

¹⁰²⁹ Broca i Montagut, G. M^a., Pella i Forgas, J., D'Abadal i Calderó, R., *Dictamen donat pels senyors D. Guillem Mª de Brocá i Montagut, D. Joseph Pella i Forgas i D. Raymond D'Abadal i Calderó sobre si són o no redimibles els censos emfitèutics a Catalunya*, Fills d'en Jaume Jepús impressors, Barcelona, 1908, pp. 9- 11.

¹⁰³⁰ Pablo Salvador apunta que aquest reglament: "*respondía más a intentos de sanear las quebradas finanzas de la monarquía de Carlos IV que a una política liberal de reforma del estatuto de la propiedad.*" (Salvador Coderch, P., "El proyecto de código de derecho civil de 1851 y el derecho civil catalán", *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre colegio de abogados, academia de jurisprudencia y legislación, núm. 1, Barcelona, 1980, p. 67.)

Més endavant, a partir del Decret de 6 d'agost de 1811¹⁰³¹, van quedar incorporats a l'Estat tots els senyorijs jurisdiccionals, s'abolien totes les prestacions personals i reals que tinguessin el seu origen en un títol jurisdiccional, amb excepció les que procedien de contracte i s'establia que els senyorijs territorials i les cases pairals es consideressin com a drets de propietat particular.

Un altre Decret serà el de 8 de juny de 1813¹⁰³², en el qual s'estableix que les terres propietat dels particulars s'acotin de forma perpètua al seu lliure gaudiment i en exclusiva. Així, els arrendaments de qualsevol finca seran establerts lliurement pel seus contractants, tot establint la quota a pagar i el temps de l'arrendament. D'aquesta manera, es volia posar fi als arrendaments consuetudinaris i familiars que prolongaven la vinculació d'uns mateixos pagesos a les terres objecte d'arrendament.

Durant el trienni liberal s'aprovarà la llei d'11 d'octubre de 1820, en la qual s'estableix la superació de tots els fideïcomisos i de tota classe de vinculacions de béns. Més endavant, amb el Reial Decret de 19 de febrer de 1836¹⁰³³, es declararà la venda de tots els béns que haguessin estat propietat de les comunitats i corporacions religioses suprimides.

¹⁰³¹ Ibidem, p. 68.

Bartolomé Clavero comenta el contingut insuficient del Decret de 6 d'agost de 1811: *“una disposición que ya en la época destacó por su insuficiencia y por su ambigüedad; una disposición que puede incluso resultar sorprendente si mantenemos tal calificación de abolutiva del régimen señorial; de hecho, en ella, sólo hay un principio general realmente inequívoco: el de la incorporación a “la Nación” de la jurisdicción de los señoríos, con un anexo de supresión de “dictados” de vasallaje y de algún otro privilegio señorial de igual modo aparatoso y no mucho más sustantivo”* (Clavero, B., *El código y el fuero. De la cuestión regional en la España contemporánea*, siglo veintiuno de Espanya editores, Madrid, 1982, p. 101-102)

¹⁰³² Sobre els efectes del decret de 8 de juny de 1813 en els censos, Bartolomé Clavero senyala que: *“otras medidas de estos mismos años también podrían, en principio, afectar a la institución de los censos; así, fundamentalmente, el decreto de 8 de junio de 1813, que establecía una cierta libertad de arrendamientos rústicos, pero, como no dejaría con posterioridad de recordar el Tribunal Supremo precisamente declarando su inaplicación a los censos, en él no dejaban ya de introducirse expresamente excepciones como la de los foros.”* (Ibidem, pp. 102-103)

Vegis: Sanponts i Barba, I., Martí d'Eixalà, Ferrer i Subirana, J., *Las Siete Partidas del sabio rey d. Alfonso el IX, con las variantes de mas interés, y con la glosa de lic. Gregorio López, de consejo real de Indias de s.m., vertida al castellano y estensamente adicionada con nuevas notas y comentarios y unas tablas sinópticas comparativas, sobre la legislación española, antigua y moderna, hasta su actual estado*, Imprenta de Antonio Bergnes, volum II, Barcelona, 1844, pp. 865-867.

¹⁰³³ Simón Segura, F., *La desamortización española del siglo XIX*, Instituto de estudios fiscales, Madrid, 1973, p. 85.

Aquestes mesures de desamortització eclesiàstica i civil continuaran amb la llei de 29 de juliol de 1837¹⁰³⁴ amb la qual se suprimeix la contribució del delme i de qualsevol tipus de prestació relacionat amb ell. També es converteixen en béns nacionals totes les propietats del clero secular i es manifesta que tots els béns declarats nacionals són objecte d'alienació.

Una altra llei important vinculada amb la desamortització civil, és la llei d'1 de maig de 1855¹⁰³⁵ amb la qual es declara la venda de totes les finques rústiques, urbanes, censos i fòrums pertanyents a l'Estat, al clero, a determinades ordres militars, a confraries, obres pies i santuaris, els béns qualificats com a propis i comuns dels pobles, els pertanyents a la beneficència i a la instrucció pública i qualsevol altre pertanyent a mans mortes.¹⁰³⁶

Els efectes¹⁰³⁷ de la desamortització incidirien en les formes d'explotació de les terres i especialment en els seus propietaris. Mentre que els pagesos quedarien sense terres, els nobles i els burgesos augmentarien el seu patrimoni. També cal apuntar que la desamortització del segle XIX va condicionar el desenvolupament econòmic, social i polític d'Espanya.

Un avanç important en matèria de publicitat del domini immobiliari es va produir amb la llei de 8 de febrer de 1861, reformada per la llei de 21 de desembre de 1869¹⁰³⁸, en la qual s'estableix la possibilitat d'inscriure en el registre els béns immobles.

¹⁰³⁴ Peset, M., *Dos ensayos sobre la historia de la propiedad de la tierra*, editoriales de derecho reunidas, Madrid, 1982, p. 84.

¹⁰³⁵ Ibidem, p. 85.

Clavero, B., *El código...*, ob. cit., pp. 110-111.

Referent a la Llei d'1 de maig de 1855, Francisco Simón esmenta que: *“fue la más importante desde el punto de vista de los años de su vigencia y también, y lo que es más significativo, teniendo en cuenta el volumen que alcanzaron los remates.”* (Simón Segura, F., *La desamortización...*, ob. cit., p. 165)

¹⁰³⁶ Simón Segura, F., *La desamortización...*, ob. cit., pp. 191-192.

¹⁰³⁷ *“La desamortización de 1855 fue muy importante, porque gracias a ella millones de hectáreas de tierra esparcidas por todo el territorio nacional cambiaron de propietarios.”* (Ibidem, p. 281)

¹⁰³⁸ En l'exposició de motius de la Llei de 8 de Febrer de 1861 s'explica l'existència de dos sistemes de legislació hipotecària: el que va introduir el Codi civil francès i el nascut a Prússia. El sistema germànic es basa en la publicitat absoluta i l'especialitat absoluta de les hipoteques. En canvi, el model francès és un sistema mixta, per tant més proper a la legislació espanyola fins a la publicació de la Llei hipotecària.

Finalment, s'ha de mencionar la llei de 20 d'agost de 1873¹⁰³⁹, de redempció general dels censos. De tal manera que no es fixaven exempcions per aquesta redempció i per tant, les rabasses també serien redimibles. Conseqüentment, “*el verdadero censatario – el censatario campesino- podrá ser por fin propietario*”¹⁰⁴⁰. Ara bé, la vigència de la llei va ser efímera, doncs el 20 de febrer de 1874 el govern promulgaria un Decret¹⁰⁴¹ que deixaria en suspensió la llei de 1873 sobre redempció de censos.

Paral·lelament a l'aprovació d'aquestes lleis estatals, s'ha de mencionar el procés de codificació civil que s'inicia el 1821, amb l'elaboració del primer projecte de Codi civil. Posteriorment es redactarien d'altres projectes com el de 1832 del jurista de Guipúscoa, Pablo de Gorosabel, el de 1836¹⁰⁴² iniciat per Manuel García Cambroner i acabat per Eugenio Tapia, Tomás Vizmanos i José Ayuso, el de 1843 de José María Fernández de

Cal mencionar que fins aleshores la legislació hipotecària espanyola seguia un model basat en la combinació de la publicitat i l'existència d'hipoteques ocultes i generals, a favor de dones casades, dels menors, dels incapacitats i de la fermesa dels actes judicials.

Tenint present això esmentat el legislador espanyol senyalarà com a principi bàsic de la nova regulació hipotecària la fixació de les hipoteques. D'aquesta manera s'indica que: “*la condición más esencial de todo sistema hipotecario, cualesquiera que sean las bases en que descansa, es la fijeza, es la seguridad de la propiedad: si esta no se registra, si las mutaciones que ocurren en el dominio de los bienes inmuebles no se transcriben ó no se inscriben, desaparecen todas las garantías que puede tener el acreedor hipotecario.*” (Exposició de motius de la llei de 8 de Febrer de 1861, que correspon a la “*Exposición de 6 de junio de 1860, de los motivos y fundamentos del Proyecto de Ley Hipotecaria*”, elaborat per la Comissió de Codificació)

En definitiva amb la nova legislació hipotecària s'aconseguirà que: “*desaparezcan las hipotecas ocultas; en que no puede perjudicar al contrayente de buena fe ninguna carga que gravite sobre la propiedad si no se halla escrita en el registro; en que quien tenga derechos que haya descuidado inscribir, no perjudique por una falta que a él solo es imputable al que, sin haberla cometido, ni podido conocer, adquiera la finca gravada o la reciba como hipoteca en garantía de lo que se le debe; en que el registro de la propiedad, en que el registro de las hipotecas, se franqueen a todo el que quiera adquirir un inmueble, prestar sobre él, comprobar derechos que puedan corresponderle y, para decirlo de una vez, al que tenga un interés legítimo en conocer el estado de la propiedad y sus gravámenes*”. (Ibidem)

¹⁰³⁹ Diego Espín Cánovas comenta que: “*La ley de 1873 tenía un significado social-agrario marcado, de acorde, por otra parte, con la ideología liberal de la Revolución al liberar la tierra de gravámenes procedentes de épocas remotas.*” (Espín Cánovas, D., “*La Constitución de 1869...*”, ob. cit., p. 135.)

¹⁰⁴⁰ Clavero, B., *El código...*, ob. cit., p. 127.

¹⁰⁴¹ Ibidem, p. 129.

¹⁰⁴² Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 140.

Puig Ferriol, L., i Roca Trías, E., *Fundamentos...*, ob. cit., p. 144.

la Hoz i el de 1851¹⁰⁴³ fruit de la Comissió General de Codificació, la composició de la qual va canviar al llarg dels anys.

Respecte aquest projecte de 1851 cal mencionar la seva divisió en tres llibres i un títol preliminar. Així, va servir com a model per la redacció del Codi civil de 1889, doncs aquest últim simplement divideix en dos el llibre tercer del projecte de 1851 i per tant, crea un llibre quart.

Pel que fa al tema de la propietat s'ha de mencionar que en matèria de Dret hipotecari i registral es denota la influència del sistema prussià. A més, s'ha de destacar el sentit liberal i individualista de la propietat que s'observa en el seu articulat. Així, l'art. 391 senyala que: *“el derecho de gozar y disponer de una cosa sin más limitaciones que las que previenen las leyes o reglamentos”* i l'art. 608 disposa que: *“las iglesias y cabildos, los ayuntamientos y, en general, todos los cuerpos o asociaciones que se comprenden bajo la denominación de manos muertas no podrían adquirir por vía testamentaria bienes inmuebles y para adquirir bienes muebles necesitarían autorización especial del Gobierno”*.

En relació al tema foral, cal esmentar que el Projecte de 1851 seguia una política unificadora, de tal manera que en l'art. 1992 s'establia que: *“quedan derogados todos los fueros, leyes, usos y costumbres anteriores a la promulgación de este Código, en todas las materias que son objeto del mismo, y no tendrán fuerza de ley, aunque no sean contrarias a las disposiciones del presente Código”*. Per tant, aquest seria un dels elements que causaria que l'esmentat Projecte de 1851 no s'aconseguís aprovar. Cal afegir que aquesta oposició foral, tot i que es basa en arguments nacionalistes, conté un sòlid fonament basat en el tema de la propietat. Així, tal com menciona Mariano Peset: *“un código unitario representaba consecuencias distintas para la propiedad en Valencia o en Castilla, en Galicia o en Cataluña...”*¹⁰⁴⁴ A Catalunya, concretament, el Projecte de Codi civil de 1851¹⁰⁴⁵ suposava l'abolició de l'emfiteusi catalana i la

¹⁰⁴³ Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 140.

¹⁰⁴⁴ Ibidem, p. 146.

¹⁰⁴⁵ Clavero, B., *El código...*, ob. cit., p. 115.

rabassa morta era regulada de forma que no satisfieia els rabassaires i els propietaris consideraven d'insuficient la regulació d'aquesta institució típicament catalana.

Tanmateix, Encarna Roca Trías menciona que els juristes de les zones forals d'Espanya no s'oposaven a la codificació en si, sinó com es volia portar a terme aquesta i al rerefons polític de conceptualització de la codificació per alguns diputats castellans. “*La idea centralista de que la Codificación es el último paso para lograr la unificación de España y es a esta idea política de lo que para algunos debe ser la Codificación a lo que los foralistas oponen sus argumentos para demostrar que, existiendo de hecho esta unidad, no obsta para nada a ella la existencia de distintos ordenamientos jurídicos civiles.*”¹⁰⁴⁶

El reintent codificador s'inicià el 1880 amb la promulgació del Decret de 2 de febrer de 1880 d'Alvarez Bugallal¹⁰⁴⁷, en el qual es posa de manifest que el futur Codi civil espanyol ha de respectar aquelles institucions civils forals que mereixen ser preservades. Així, apuntava la tècnica legislativa dels apèndixs, per tal de recollir el dret foral que es volia conservar.

Per dur a terme això esmentat es va considerar necessari que la Comissió de codificació no estigués formada exclusivament per juristes castellans, sinó que es permetés l'entrada d'un representant per a cada una de les regions de Dret civil foral. A Catalunya el jurista escollit va ser Manuel Duran i Bas¹⁰⁴⁸, deixeble de Martí d'Eixalà. D'aquesta manera, Duran i Bas redactaria una Memòria en la qual apuntava aquelles institucions jurídiques catalanes que calia conservar.

Per tant, a partir de la Memòria de Duran i Bas, es delimitaran aquelles institucions catalanes en matèria de drets reals que es diferenciaven de la resta de l'Estat espanyol i

¹⁰⁴⁶ Roca Trias, E., “La codificación y el derecho foral”, *Revista de Derecho Privado*, volum LXII, gener-desembre, Editorial revista de derecho privado, Madrid, 1978, p. 598.

¹⁰⁴⁷ “En 1875 se había restablecido la comisión general de codificación, pero el impulso definitivo puede situarse en el decreto de 2 de febrero de 1880, del ministro Alvarez Bugallal: en él se admitía ya el criterio de conservar instituciones forales...” (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 147)

¹⁰⁴⁸ Encarna Roca Trias descriu la postura de Manuel Duran i Bas vers la codificació, en els següents termes: “Principal causante del retraso en la obra codificadora y principal defensor de la subsistencia de los Derechos nacionales.” (Roca Trias, E., “La codificación y el derecho...”, ob. cit., p. 660.)

que els juristes catalans no volien deixar morir amb la promulgació d'un Codi civil de vigència estatal.

Una vegada exposades les institucions pròpiament catalanes en temes de dret reals, es comentarà quines d'elles són tractades en el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y espanyol* de Martí d'Eixalà.

5.5.1 SERVITUDS

Pel que fa a les servituds¹⁰⁴⁹, Duran i Bas senyala la servitud forçosa de pas,¹⁰⁵⁰ de regulació romana, la qual no estava vigent en la legislació castellana. Aquesta servitud consistia en cedir el pas a l'amo d'un predi veí per dirigir-se a aquest, quan no existeix cap altre medi més fàcil i menys gravós.

Ara bé, Duran i Bas senyala que la normativa més important en matèria de servituds predials¹⁰⁵¹ són les Ordenacions de Santacília, en les quals s'estableix: “*la aproximación á las paredes medianeras, su altura y la facultad de cargar en ellas; el empotramiento de caños en las mismas para conducir aguas limpias o sucias; las cercas de albergue o de huertos; las ventanas por donde se tenga vista o se reciba luz, con la distancia que deben guardar de la pared o ventana del vecino; la vista en predio ajeno; la distancia en que estén de la pared del vecino, las letrinas, pozos, hornos comunes y de alfarería, telares de tejer, etc.; la en que deben estar las torres que en las casas se levanten, y el modo de cerrar las azoteas cuando están al mismo nivel; la manera como deben conducirse las aguas limpias o sucias, y derramarse las pluviales*”¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁹ Referent a les servituds en general, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 387-394 i Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 357-360.

¹⁰⁵⁰ Aquesta servitud de pas va ser introduïda en l'època romana per l'emperador Antoní, segons consta en el Digest.

Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 362.

¹⁰⁵¹ Sobre servituds en matèria d'aigües, vegis: Sáenz Hérdua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 360.

¹⁰⁵² Duran i Bas, M., *Memoria acerca de las Instituciones del derecho civil de Cataluña, escrita con arreglo a lo dispuesto en el artículo 4º del Real Decreto de 2 de febrero de 1880*, Imprenta de la casa de caridad, Barcelona, 1883, p. 227.

Respecte a les servituds que afecten a la plantació d'arbres, les Ordinacions de Santacília¹⁰⁵³ regulen: “*la distancia que deben guardar y la mayor altura que pueden tener los árboles plantados cerca del vecino en campo, viña o huerto; la obligación de cortar las raíces o ramas del árbol que toque o pueda tocar a la heredad del vecino a la distancia de siete palmos desde el término divisorio, o del que proporcione subida a la pared, tapia o casa del vecino; la de arrancar el árbol o vid cuyas ramas cuelguen sobre el edificio de éste si le causan perjuicio, o el árbol que por la fuerza del viento se ha inclinado sobre el edificio inmediato; la de construir una contra pared cuando junto a la pared del vecino se hace un huerto, y la altura que debe tener sobre el nivel de éste, etc.*”¹⁰⁵⁴ A més, en aquestes Constitucions de Santacília, es disposa que la persona que ven cases o albergs ha de manifestar la servitud que té la finca respecte al predi veí, en cas que aquesta fos amagada o ningú pogués veure-la.

Una altra normativa que senyala Duran i Bas, són les Costums de Tortosa, en les quals es regula qüestions referents a la facultat de fer “*albañales y desaguarlos, levantamiento de paredes vecinas, abertura de agujeros o ventanas en los tabiques, consideración legal de paredes medianeras, abertura de ellas, colocación de canalones para las aguas pluviales, abertura de pozos, empotramientos de vigas, etc.; o sobre paso de un campo, toma de agua nacida en el ajeno, acueducto, árboles plantados en los confines de otra heredad, y otras y otras*”¹⁰⁵⁵

Martí d'Eixalà, en el seu *Tratado Elementar del Derecho civil romano y espanyol*, divideix les servituds en rústiques i urbanes. Tanmateix, les fonts jurídiques citades són les obres del *Corpus Iuris Civilis* i de forma residual *Las Partidas*. Però en cap cas esmenta algun recull jurídic pròpiament català, com les Constitucions de Santacília o les Costums de Tortosa que menciona Duran i Bas.

¹⁰⁵³ Ribalta Haro, J., *Dret Urbanístic medieval de la Mediterrània*, Universitat Pompeu Fabra-Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2005.

¹⁰⁵⁴ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., pp. 227-228.

¹⁰⁵⁵ *Ibidem*, p. 228.

Si bé, Martí d'Eixalà en explicar-nos les servituds romanes ens està explicant les servituds catalanes, ja que aquestes últimes estaven àmpliament romanitzades.

Per tant, moltes de les vicissituds entre el dret espanyol i el romà, que senyala Martí d'Eixalà, seran també desavinences entre el dret espanyol i el català. Concretament, en el manual de Martí d'Eixalà s'explica que algunes servituds romanes: *cloacae inmitendae, projiciendi, protegendi* i *ne luminibus officiatur* no es regulen en *Las Partidas*.

Així, la servitud romana consistent en fer passar o desaiugar una cloaca en la propietat aliena (*ius cloacae*), que menciona Martí d'Eixalà, seria també una servitud regulada en les Constitucions de Santacilia, doncs Duran i Bas menciona entre les classes de servituds: “*la manera como deben conducirse las aguas limpias o sucias, y derramarse las pluviales*”¹⁰⁵⁶.

Una altra servitud,¹⁰⁵⁷ citada per Martí d'Eixalà, seria el dret de fer que el nostre edifici s'endinsi sobre l'àrea o casa veïna, però sense recolzar-s'hi, per tal de protegir les parets de la casa de la pluja (*ius protegendi*). De forma similar la raó per endinsar-se sobre la casa veïna podria ser edificar sobre les bigues o pedres que existeixen sobre l'edifici veí. Respecte aquesta classe de servituds, cal esmentar que en les costums de Tortosa es regula la: “*colocación de canalones para las aguas pluviales*”¹⁰⁵⁸ i allò referent a “*empotramientos de vigas*”¹⁰⁵⁹. A més, en les Constitucions de Santacilia es preveu la servitud de “*empotramiento de caños en las mismas para conducir aguas limpias o sucias*”¹⁰⁶⁰.

Una tercera servitud, no regulada en les Partidas i explicada per Martí d'Eixalà, és la “*ne luminibus officiatur*”¹⁰⁶¹, és a dir, el dret d'impedir al veí que disminueixi les llums

¹⁰⁵⁶ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 227.

¹⁰⁵⁷ Referent a les servituds urbanes, vegis: Huguet Camapañá, P., *El abogado...*, ob. cit., pp. 407-423.

¹⁰⁵⁸ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 228.

¹⁰⁵⁹ *Ibidem*, p. 228.

¹⁰⁶⁰ *Ibidem*, p. 227.

¹⁰⁶¹ Sobre servitud de llums i vistes, vegis: Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 361.

de la nostra casa, ja sigui edificant o d'una altra forma. En aquest sentit en les Constitucions de Santacília s'hi troba normativa referent a *“las ventanas por donde se tenga vista o se reciba luz, con la distancia que deben guardar de la pared o ventana del vecino”*¹⁰⁶².

Referent a les formes de constitució i extinció de les servituds existeixen a Catalunya dos especialitats, tot i que com a norma general es segueix el dret romà. La primera especialitat, té relació amb el règim econòmic matrimonial, concretament amb la restitució¹⁰⁶³ del dot a la vídua. *“El derecho de retener los bienes del marido mientras no se ha restituido a su viuda la dote”*¹⁰⁶⁴. La segona especialitat està vinculada amb l'adquisició de servituds per prescripció. Així, tal com preveu les Constitucions de Santacília: *“las servidumbres positivas se adquieren sin título por la prescripción de 30 años, a excepción de la de tener ventanas u otras aberturas en la pared del vecino medianera o propia que no esté a cierta distancia; y con la excepción igualmente de que la de paso no se adquiere por prescripción, cuando aquel se verifica por pared de tapias o ladrillos, o por entablados.”*¹⁰⁶⁵

Sobre l'adquisició de servituds per prescripció, ja en parla Martí d'Eixalà en el seu manual, tot i que distingeix entre adquisició per prescripció¹⁰⁶⁶ i adquisició per ús no interromput¹⁰⁶⁷ amb bona fe i sense just títol. Aquesta distinció romana, no es troba en

¹⁰⁶² Duran i Bas, M., “Memoria..., ob. cit., p. 227.

¹⁰⁶³ Tal com esmenta Francisco Maspons i Anglès: *“Dissolt el matrimoni, el dot se ha de restituir a la muller o a sos hereus, encara que el marit li hagués llegat aliments.”* (Maspons i Anglès, F., *Nostre dret familiar...*, ob. cit., p. 51)

¹⁰⁶⁴ Duran i Bas, M., “Memoria..., ob. cit., p. 228.

¹⁰⁶⁵ *Ibidem*, pp. 228-229.

¹⁰⁶⁶ *“5º. Se adquieren también las servidumbres por medio de la prescripción, debiendo ser no interrumpida la posesión por el espacio de diez o veinte años, lo mismo que en los inmuebles; L. ult. C. de praesc. Long.”* (Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 13)

¹⁰⁶⁷ *“6º. Y último, se constituyen durante el tiempo fijado por la ley para las prescripciones; con tal que de este uso tenga o puede tener noticia el dueño del predio que sirve de hecho, y que no sea dicho uso otorgado precariamente ni arrancado a la fuerza; L. 10, si serv. vind. LL. 1 et 2, C. de serv. et aq (a)”* (*Ibidem*, pp. 13-14)

les Partidas, doncs l'esmentada obra d'Alfons X el Savi, només preveu la constitució de servituds “*por uso de luengo tiempo*”¹⁰⁶⁸.

En les Costums de Tortosa es preveu la constitució d'una servitud per testament o contracte. Tanmateix, la constitució de servitud per disposició testamentària no és un fet distintiu de l'ordenament jurídic castellà, doncs la Partida Tercera, preveu aquest supòsit.

En relació a l'extinció de les servituds, Duran i Bas apunta que, segons el dret comú de Catalunya, aquestes s'extingeixen per prescripció trentenària. En canvi, tal com senyala Martí d'Eixalà, el dret romà preveu la pèrdua de les servituds: “*no usando de ellas por el espacio de diez años entre presentes y de veinte entre ausentes, y por un término doble si la servidumbre solo diese derecho a usar por intervalos*”¹⁰⁶⁹. A més, la regulació de les Partidas, també es diferencia del dret català i del dret romà. Així, la Partida Tercera estableix una distinció entre les servituds urbanes i les rústiques. Doncs, les servituds urbanes s'extingeixen pel no ús durant deu anys entre presents i de vint entre absents, però les rústiques es perden després de transcórrer vint anys, independentment que siguin presents o absents.

En darrer terme, s'ha de mencionar l'extinció de les servituds per causes especials que es regulen en les mateixes Ordenacions de Santacília. “*La que consiste en el derecho de arrojar las aguas pluviales sobre el terreno de su vecino, puesto que queda extinguida al punto que con una nueva edificación se han quitado los canalones que las arrojaban; así como el derecho de tener claraboyas abiertas sobre la propiedad del vecino, si sólo está adquirido por prescripción, se pierde luego de haberlas cerrado el que las tenía abiertas.*”¹⁰⁷⁰ Aquest tipus de pèrdua de servituds es pot relacionar amb el què el dret romà anomena desaparició de la causa.

¹⁰⁶⁸ Ibidem, p. 14.

¹⁰⁶⁹ Ibidem, p. 15.

¹⁰⁷⁰ Duran i Bas, M., “Memoria...”, ob. cit., p. 229.

5.5.2 L'EMFITEUSI

El contracte d'emfiteusi té orígens grecs, tot i que la seva regulació la trobem a la Compilació de Justinià del segle VI. Així, pels romans el *contractus emphiteuticarius* consistia en un dret real en cosa aliena, és a dir la finca del senyor és gravada pel dret d'emfiteusi. Més endavant, amb la difusió del dret romà¹⁰⁷¹ a les Universitats europees, l'emfiteusi adquirirà un contingut més ampli. De tal manera que també inclourà les institucions del feu, el cens i el precari.

De fet, per Jacobo Gil, el terme cens¹⁰⁷² es conceptualitza com a “*una pensión, una renta, una prestación de carácter periódico que no sea resultado de un arriendo*”¹⁰⁷³. A continuació divideix els censos en funció de si incideixen directament sobre els béns o no. Dins els censos que incideixen en els béns fa una altra subdivisió, en funció de si el censuari rep una cosa del censalista, subjecta al pagament d'una renda, amb la possibilitat d'afegir-hi d'altres gravàmens o si, al censuari se li assigna una cosa seva i aquesta es subjecta al pagament d'una renda, per haver rebut diners o degut a un acte de voluntat (liberalidad).

En el primer supòsit, el cas en què el censuari rep una cosa del censalista, Jacobo Gil hi senyala tres tipus diferents: el cens enfiteutic, el cens per dret de superfície i el cens reservatiu. En el segon supòsit, el cas en què s'assigna al censuari una cosa seva, l'anomena cens consignatiu.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷¹ Segons Francisco Maspons Anglasell: “*l'emfiteusi té, en el règim català, una categoria molt superior a la que tenia en el de Roma.*” (Maspons i Anglasell, F., *El dret...*, ob. cit., p. 48)

¹⁰⁷² Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 92-96.

Bartolomé Clavero comenta l'abast del terme cens: “*podemos así encontrar técnicamente calificadas como censos una serie efectivamente heterogénea de rentas; calificadas como tales con independencia de su origen o constitución, o con relativa independencia*” (Clavero, B., *El código...*, ob. cit., p. 87)

El cens grava tot l'immoble i no s'extralimita d'això. “*El Dret estatueix que un domini i el seu cens pesen íntegrament sobre cada un dels pams de la terra gravada, però que no ultrapassen, és a dir, que no s'estenen a les veïnes per un fet tant aliè a la constitució emfiteutica, com és el que amb els temps passin a ésser d'un mateix propietari, o sigui edificada una casa sobre el seu conjunt, o altre semblant.*” (Maspons i Anglasell, F., *Dictàmens...*, ob. cit., p. 62.)

¹⁰⁷³ Gil, J., *De los censos según la legislación general de España*, tipografía de José M. Paredes, Santiago de Compostela, 1880, p. 7.

¹⁰⁷⁴ Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., p. 108-110.

Aquest, doncs, seria l'esquema bàsic, ara bé, les diverses situacions de fet causarien la possibilitat d'existència d'altres modalitats mixtes de censos¹⁰⁷⁵ o inclús de situacions de subcens¹⁰⁷⁶. Així, Jacobo Gil menciona que “*bajo la apariencia de un censo consignativo, puede hasta constituirse una enfiteusis: bien podemos ser propietarios de una finca y conceder a un tercero, sobre ella, todas las ventajas de un dueño directo, o los que correspondan a cualquiera censalista*”¹⁰⁷⁷.

A Catalunya¹⁰⁷⁸ el primer text jurídic en el qual apareix per primera vegada l'expressió d'emfiteusi és en la constitució *Car dignament regna* de Pere I que va ser donada el 1210 a les Corts de Barcelona.

Respecte al concepte d'emfiteusi, la doctrina catalana senyala com a característica d'aquesta institució, la divisió del domini entre el senyor directe i el senyor útil¹⁰⁷⁹. Així, el senyor directe (censualista) tindria la veritable propietat i per tant, els drets de pensió, de millores, d'entrada, de firma, de lluïme, de fadiga, de capbreuació, d'amortització i de comís. En canvi, el senyor útil (emfiteuta), adquiriria el dret de possessió, de fruïció, de disposició de la finca, la carta precària i renúncia.

Mariano Peset diferencia el cens reservatiu i el consignatiu en funció del mode de constitució: “*el reservativo, cuando una persona pasa su propiedad a otra, a cambio de una pensión, mientras en el consignativo se recibe un capital sobre la finca propia, obligándose a pagar una pensión.*” (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 46)

¹⁰⁷⁵ Mariano Peset senyala l'extensa varietat de censos que trobem en les lleis i en la doctrina i que per tant, ocasiona dificultats en la seva classificació. “*Dependen de zonas o lugares, como los foros gallegos o asturianos, la rabassa catalana o los censos señoriales de Cataluña o de Valencia, los debitorios de Valencia, el fetosin segoviano o el censo mallorquín...*” (Ibidem, p. 44)

¹⁰⁷⁶ Pérez Collados, J. M., “El derecho patrimonial catalán en vísperas de la codificación”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, volum LXXVI, Ministerio de Justicia, Madrid, 2006, p. 4.

¹⁰⁷⁷ Gil, J., *De los censos...*, ob. cit., pp. 10-11.

¹⁰⁷⁸ Els censos a Catalunya adquireixen particularitats i terminologies pròpiament catalanes. “*Li ha donat modalitats especials com la rabassa morta, y com els subestabliments, y ha inventat una terminologia jurídica riquíssima i es parla d'honors, de senyors eclesiàstics o laics, directes o mitjans, de cabrevar, de fadigar, de corresponsions, de lluïsmes.*” (Broca i Montagut, G. M^a., Pella i Forgas, J., D'Abadal i Calderó, R., *Dictamen...*, ob. cit., p. 10)

¹⁰⁷⁹ Clavero, B., *El código...*, ob. cit., pp. 88-89.

Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 96-100.

La regulació tradicional catalana de l'emfiteusi es veurà afectada durant el segle XIX¹⁰⁸⁰. En aquest sentit, es qüestiona:

- Si tot cens emfitèutic s'ha de constituir per mitjà d'escriptura pública, doncs el cens de rabassa morta es constituïa a través de contracte privat.
- Si una de les causes d'extinció del cens emfitèutic pot ser la dimissió del censuari, sempre que hagi pagat les pensions, no hi hagi altres gravàmens a la finca i aboni els deterioraments de la finca al censualista.
- Si es pot extingir l'emfiteusi en cas que el censuari hagi reconegut com a senyor directe a una persona diferent que el veritable censualista.
- Si no es pot exigir més de 39 pensions eclesiàstiques degudes i més de 29 pensions laiques degudes.
- Si s'ha de mantenir el dret de capbreuació, és a dir, que l'emfiteuta reconegui en escriptura pública el senyor directe de la finca.
- Si cal preservar el precari, que és el títol que obté l'emfiteuta a través de jurar que ha perdut l'escriptura de constitució del contracte emfitèutic.
- Si el dret de fadiga, que permet exercitar el dret de tempteig i retracte¹⁰⁸¹, es pot cedir a una tercera persona.
- Si la quota dels lluïsmes¹⁰⁸² ha de ser la tradicional consistent en la tercera part del preu o s'ha de calcular aplicant un dos per cent o si s'ha de tenir en compte

¹⁰⁸⁰ Puig Ferriol, L., i Roca Trías, E., *Fundamentos...*, ob. cit., p. 144.

Duran i Bas, M., "Memoria...", ob. cit., pp. 245-256

¹⁰⁸¹ El dret de tempteig consisteix en què: "*si el enfiteuta o dueño útil quiere vender la cosa, debe comunicarlo al dueño directo, pudiendo obtenerla por tanteo –con plazo de dos meses–...*" (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 47)

¹⁰⁸² L'obligatorietat del pagament del lluïsmes neix en el moment en què: "*se fa enagenació, o nova adquisició de la cosa gravada amb emfiteusis.*" (Maspons i Anglasell, F., *Qüestions...*, ob. cit., p. 260)

el caire eclesiàstic o laic de l'emfiteusi en la determinació del tant per cent a aplicar.

- Si la institució de la rabassa morta ha d'estar limitada a cinquanta anys.
- Si la prescripció¹⁰⁸³ són trenta anys.
- Si la pena de comís s'aplica o no a l'emfiteusi.

Duran i Bas, en la seva Memòria de 1883, defensarà la emfiteusis amb molt ímpetu, doncs, segons l'autor, aquesta institució esdevé un element del tarannà genuïnament català. D'aquesta manera, senyalarà que l'emfiteusi urbana ha ajudat positivament en el fort desenvolupament industrial que ha tingut Catalunya. Doncs, en el segle XIX el

Sobre el laudemio o lluïisme, Mariano Peset senyala que: *“es una quincuagésima parte del precio. En Valencia asciende a la décima parte, así como también se ha introducido el quindenio, que consiste en pagar el laudemio cada quince años, cuando pertenece su dominio útil a iglesias o manos muertas. En Catalunya el luismo ascendía al tercio algunas veces.”* (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 47)

En el segle XIX, el dret de lluïisme consistent en un terç del preu de venda, es considerava excessiu. Així, Pablo Salvador comenta que: *“El laudemio del tercio se convierte en una prestación intolerable cuando la tierra y el trabajo manual dejan de ser factores predominantes de la producción y el enfiteuta se siente expropiado al ver que el laudemio, ya de por sí alto, se calcula sobre el precio de venta de la finca mejorada por él”* (Salvador Coderch, P., *“El proyecto...”*, ob. cit., p. 69)

Francisco Maspons Anglasesell comenta els casos en què el contracte de venda és nul i per tant, el pagament del lluïisme perd la seva raó de ser. *“Miri's com se vulgui la qüestió, el lluïisme se paga no graciosament, sinó amb causa, per un motiu i raó determinada, i quan el contracte de venda es nul, no hi ha causa o raó d'entrega”*. (Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions...*, ob. cit., p. 156)

En casos d'usdefruit, l'usufructuari té dret al lluïisme. *“Segons el Dret romà i la seva interpretació catalana, els lluïsmes són fruits dels béns, i tenint dret l'usufructuari a tots els fruits, corresponen a ell i no al propietari.”* (Maspons i Anglasesell, F., *Dictàmens...*, ob. cit., p. 98)

La redempció de les finques subjectes a emfiteusi i, per tant, la corresponent pèrdua del dret a cobrar el lluïisme per futures vendes de les finques suscitar problemes alhora de calcular una indemnització pels damnificats, doncs la periodicitat de les vendes era variable i en tot cas imprevisible.

També es qüestionava si en l'expropiació de la finca calia pagar lluïisme. Per Guillem Mª de Brocà, Josep Pella i Forgas i Ramon d'Abadal no s'havia de pagar lluïisme per les següents raons. En primer lloc, perquè en el cas d'expropiació de la finca, el senyor no té el dret d'acceptar o refutar la venda. En segon lloc, al produir-se l'expropiació, el propietari perd el domini de la finca i conseqüentment els drets que li són inherents. En tercer lloc, l'expropiant cedeix la finca exempta de qualsevol gravamen i, per tant, no es pot admetre un pagament de lluïisme. (Broca i Montagut, G. M^a, Pella i Forgas, J., D'Abadal i Calderó, R., *Dictamen...*, ob. cit., pp. 25-31.)

¹⁰⁸³ Mariano Peset esmenta que la Llei de Toro preveia trenta anys per la prescripció, mentre que les Partidas establien deu anys entre presents i vint entre absents. A més a València, els seus fueros preveien el transcurs de cent anys per la prescripció. (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., p. 45)

valor del solar era molt més car que el valor de l'edificació i per tant, mitjançant el contracte emfitèutic s'adquiria el domini útil del terreny i consegüentment, la possibilitat d'engegar una nova indústria fabril, especialment a la capital barcelonina.

Ara bé, els efectes positius¹⁰⁸⁴ de l'emfiteusi no es redueixen al sector industrial, sinó que en el camp també va sembrar bones llavors, és a dir, s'aconsegueix una producció més fructífera de raïm, d'olives, de blat... i inclús s'observa la conversió dels terrenys inerts en camps fèrtils.

En definitiva, segons Duran i Bas: *“ha contribuido el censo enfiteútico al gran desarrollo de la población en Cataluña; y no de una población holgazana, corrompida, turbulenta, sino de una población activa y fuerte, morigerada y de carácter entero, pues nada significan en tiempos agitados como los presentes los levantamientos políticos que en Cataluña como en otras provincias ha habido; ya que nadie puede negar a los catalanes hábitos de laboriosidad, espíritu de empresa, amor a la vida de familia, y una grande independencia de carácter que les ha llevado a veces, poco sufridos, a levantarse en armas contra los que han hollado sus leyes o les han hecho víctimas de injustas vejaciones.”*¹⁰⁸⁵

També, d'altres institucions econòmiques manifesten la seva opinió sobre una futura regulació de l'emfiteusi. Així, la Junta de Comerç de Barcelona presenta el 1816 un Informe¹⁰⁸⁶ en el qual elogia els resultats beneficiosos de l'emfiteusi catalana, però

¹⁰⁸⁴ Sobre les funcions que compleixen els censos en parla Mariano Peset: *“pueden agruparse en dos tipos: los unos, destinados a asentar campesinos sobre las tierras, y otros, destinados a proporcionar crédito a la agricultura o a otras necesidades.”* (...) *“Es evidente que los censos desempeñaron una importante función para el asentamiento de campesinos y sus prestaciones al señor por razón de las tierras; en Valencia o Cataluña hasta las vísperas de la revolución liberal. Censos enfiteúticos, con luismo y fadiga, que suponían prestaciones dinerarias o en especie, con partición de frutos a veces o partes alícuotas de las cosechas.”* (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., pp. 41-42.)

Lluís Puig i Encarna Roca comenten els avantatges que comporta l'emfiteusi durant el segle XVIII, tanmateix senyalen el canvi de postura en arribar el segle XIX. *“Las razones que llevan a este cambio de postura son –seguramente-varias y complejas. Por vía de generalización señalaríamos el progresivo auge de las ideas liberales, que tienden a despojar la propiedad de vínculos o gravámenes feudales – o pseudofeudales-; así como la idea de unificar la legislación civil española dando absoluta prevalencia a los principios que informan al Derecho civil castellano, en el cual la enfiteusis tiene una relevancia – incluso práctica- muy escasa”* (Puig Ferriol, L., i Roca Trías, E., *Fundamentos del derecho civil de Cataluña*, volum IV, editorial Bosch, Barcelona, 1981, pp. 143-144).

¹⁰⁸⁵ Duran i Bas, M., *“Memoria...*, ob. cit., p. 238.

¹⁰⁸⁶ Salvador Coderch, P., *“El proyecto...*, ob. cit., pp. 69-73.

crítica l'elevat lluïisme i la fadiga, doncs es tracta d'un dret exclusiu del propietari. D'aquesta manera proposa la supressió de la fadiga i la reducció del lluïisme.

La Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona redacta una Memòria¹⁰⁸⁷ el 1835 en la qual sol·licita al govern la promulgació d'una llei en la qual se segueixi la legislació romana pel que fa a la determinació de les proves de domini directe i el càlcul del laudemio. Concretament es proposava que per les cessions de domini a títol onerós es pagués en concepte de lluïisme una cinquantena part del preu de la cosa i si es tractava d'una cessió de domini a títol gratuït, no s'exigís el pagament de lluïisme. A més, es sol·licitava l'abolició del privilegi de capbreuació i qualsevol altre que pogués existir i fos diferent de les regles generals.

La Diputació Provincial de Barcelona¹⁰⁸⁸ presentaria una instància el 1836 en la qual demanava la reducció del laudemio al dos per cent en cas d'alienacions oneroses i la seva supressió si es tractava d'alienacions lucratives.

A més, referent al tema de la regulació de l'emfiteusi, alguns juristes manifestarien el seu punt de vista per a una futura llei. Així, Ramón Lázaro de Dou¹⁰⁸⁹ redactaria el 1829 la seva obra: "*Conciliación Económica y Legal de pareceres opuestos en cuanto a Laudemios y Derechos Enfitéuticos*". En aquesta defensa una regulació de l'emfiteusi basada en el lliure acord de les parts.

Eudaldo Jaumandreu¹⁰⁹⁰ escriuria la seva obra, *Curso Elemental de Economía Política*, el 1836, en la qual manifestaria la mateixa posició que la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona en relació a l'emfiteusi. Per tant, considera que la regulació catalana de l'emfiteusi estava viciada d'abusos feudals.

¹⁰⁸⁷ Ibidem, pp. 74-77.

¹⁰⁸⁸ Ibidem, p. 79.

¹⁰⁸⁹ Ibidem, pp. 73-74.

¹⁰⁹⁰ Ibidem, pp. 78-79.

A nivell Estatal, a través d'una Reial Ordre de 1835, el govern va sol·licitar un dictamen a la Secció d'Hisenda i un altre a la secció de Gràcia i Justícia. La secció d'Hisenda va presentar un dictamen conforme a la Memòria presentada per la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona, en canvi la secció de Gràcia i Justícia va redactar un dictamen amb interessos contraposats a l'esmentada Memòria.

A conseqüència d'aquesta contraposició d'interessos, el Projecte de Codi civil de 1836 no resolldria el problema de l'emfiteusi. Doncs, tot i que preveia amb caràcter general la redempció de tots els censos, excloïa d'aquesta redempció els furs de Galícia, Astúries i les emfiteusis de la Corona d'Aragó. Pel que fa al dret de tempteig establí la seva concessió tant a l'amo directe com a l'útil i en relació el laudemio el suprimia per les emfiteusis futures i el reduïa al dos per cent per les finques subjectes a emfiteusi.

Posteriorment es va requerir un dictamen del Tribunal Suprem, el qual va manifestar una postura més beneficiosa pels emfiteutes. Ara bé, no serà fins el 1847 que els diputats catalans presentin al govern una proposició de llei, en la qual senyalaven la reducció del laudemio al dos per cent per les futures emfiteusis i pel que fa a les ja existents, es preveia el seu còmput a partir del valor que tenia la finca en el moment de la seva última constitució d'emfiteusi. A més, establíen la redempció de tots els censos, malgrat que en les seves escriptures de constitució es preveiés quelcom diferent.

Per fer front aquesta proposició de llei de 1847, els propietaris de la província de Barcelona feren arribar al Congrés dels diputats una Exposició, en la qual exposaven els motius pels quals diferien de l'esmentada proposició de llei.

Finalment, en el Projecte de Codi civil de 1851 s'estableix la prohibició de constitució de nous censos excepte el consignatiu i el reservatiu i es preveu la redempció¹⁰⁹¹ de tots els censos. Respecte a l'emfiteusi es regula el càlcul de la seva redempció, de tal forma que perjudica els interessos econòmics dels propietaris de les finques. Segons Pablo Salvador: *“el Proyecto de 1851 no sólo pretendía acabar con aquellas características*

¹⁰⁹¹ La redempció dels censos no era un fet volgut per tothom. *“Al costat o enfront dels tenedors de les finques, dels senyors útils –com els solen dir- que demanen la redimibilitat dels censos al seu ahir, hi ha altres tants o més establints o senyors directes o mitjans que en la redempció hi veuen –no sense motiu- una usurpació de la seva propietat, que trenca lo contractat lliurement entre establint i terratinent.”* (Broca i Montagut, G. M^a., Pella i Forgas, J., D'Abadal i Calderó, R., *Dictamen...*, ob. cit., p. 13)

de la regulació catalana tradicional de la enfiteusis que eran més difícilment adaptables (o que no lo eran en absolut) al nou sistema econòmic (allí on predominava) com el laudemio del tercio, la fadiga com dret exclusiu del domini directe o, inclús, la irredimibilitat mantinguda a tot trance. El Projecte pretendia algo més: acabar per sempre amb la pròpia figura de la enfiteusis.”¹⁰⁹²

Tot això esmentat condueix a Duran i Bas a defensar que el cens emfitèutic es reguli en el futur Codi civil espanyol, doncs en el projecte de Codi civil de 1851 no es preveia la seva regulació¹⁰⁹³. A més, indica que el cens reservatiu no pot servir per regular les situacions jurídiques que preveu el contracte emfitèutic. En aquest sentit, cal recordar que la noció de cens reservatiu¹⁰⁹⁴ implica que el censalista té el dret d'exigir una pensió pel fet d'haver concedit al censuari una cosa en plena propietat o bé una part del domini, si el censalista no fós amo absolut de la finca objecte de cens. En canvi, el concepte de cens emfitèutic no implica una cessió de la plena propietat, sinó només la cessió del domini útil de la cosa. A més, en el cens emfitèutic cada vegada que s'alieni la cosa, el censalista tindrà dret al laudemio o lluïisme, i podrà exercitar el dret de fadiga¹⁰⁹⁵, és a dir, dur a terme el tempteig o retracte per tal d'adquirir la cosa en les mateixes condicions que l'adquirent.

Convé ara exposar el contingut del Manual de Martí d'Eixalà en relació al tema emfitèutic.

El més rellevant és que engloba tot el tema dels censos en un capítol titulat “*derecho emfitéutico*”. Això podria fer pensar que només parla de l'emfiteusi, però no és el cas,

¹⁰⁹² Salvador Coderch, P., “El proyecto..., ob. cit., p. 86.

¹⁰⁹³ Pérez Collados, J. M., “El derecho patrimonial..., ob. cit., p. 4.

¹⁰⁹⁴ Sáenz Hérnua i Espinosa, P., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 102-103.

¹⁰⁹⁵ Francisco Maspons Anglasell analitza el contingut del dret de fadiga: “*l'enfiteuta, al fer una venda, està obligat a donar-ne compte al senyor, a fi de que aquest, si li convé, pugui exercir el seu dret; i això, que es lo que deu fer, es, d'altra banda, lo que li convé, per una raó molt senzilla: o sigui, perquè la venda se fa per a obtenir el venedor el preu que de la cosa se dona, i aquest es millor o major si es ven directament al senyor que si es ven a un tercer; car del preu que aquest dona se n'ha de deduir el lluïisme per al senyor, i si és aquest qui compra, com no hi ha raó per a deduir-lo, el venedor cobra el preu sencer, sense cap deducció.*” (Maspons i Anglasell, F., *Qüestions...*, ob. cit., p. 218)

doncs clarament diferencia el cens reservatiu, el consignatiu i l'emfiteusi. A més, indica que el concepte de cens és molt ampli, incloent diferents tipus de renta o pensió.

En aquest sentit, apunta a peu de pàgina que: *“el nombre de censo es general y comprende todo derecho de exigir una pensión; pero como el enfiteutico tiene ya este nombre particular, se acomoda cuasi exclusivamente a los restantes la palabra genérica.”*¹⁰⁹⁶ Per tant, després d’haver tractat l'emfiteusi explica el contingut del cens reservatiu i consignatiu. *“Si el censo proviene de reserva hecha en el acto del traspaso de una finca, se llama reservativo: cuando lo adquirimos sobre una cosa que no nos pertenecía en el acto de la adquisición, se llama consignativo.”*¹⁰⁹⁷

Cal subratllar que en parlar del cens consignatiu, Martí d'Eixalà indica que aquest tipus de cens ha estat objecte de regulació per les lleis espanyoles per tal d'evitar les usures. *“Por la mucha afinidad que tiene con el préstamo a interés, ha sido objeto de constante solicitud por parte de nuestras leyes, las que lo han reglamentado con el objeto de precaver las usuras paliadas.”*¹⁰⁹⁸

Respecte les característiques del dret emfitèutic, Martí d'Eixalà explica la divisió del domini entre l'amo directe i l'amo útil o emfitèutic. De tal manera que el senyor directe tindrà dret a percebre el cànon o pensió anual i els drets de tampteig o retracte, laudemio i comís. Es pot dir doncs que Martí d'Eixalà explica en el seu Manual un dret emfitèutic basat en la facultat de plantar o edificar en un terreny aliè, però amb benefici propi. El tipus de contracte mitjançant el qual es constituïa l'emfiteusi era generalment el contracte de compravenda, tot i que Martí d'Eixalà també senyala la permuta. La diferència es notava en l'adquisició de drets per part del senyor directe, doncs en la permuta es perdia el dret de tempteig. Si bé, el nostre autor senyala altres formes de constitució del dret emfitèutic, com un document d'última voluntat o la prescripció, però no senyala diferències entre la legislació romana i les Partidas. Mentre que Duran i Bas, si que menciona que les Partidas preveïen l'otorgament d'escriptura pública com a requisit essencial en la constitució de l'emfiteusi, fet que no succeïa en el dret romà.

¹⁰⁹⁶ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 66.

¹⁰⁹⁷ *Ibidem*, p. 66.

¹⁰⁹⁸ *Ibidem*, p. 66.

A Catalunya, a la pràctica també es constituïa per escriptura pública, però no en tots els casos, doncs els contractes a rabassa morta era usual realitzar-los per mitjà de document privat.

Sobre les formes d'extinció de l'emfiteusi, Martí d'Eixalà enumera varies circumstàncies. En primer lloc, mitjançant la renúncia expressa o tàcita de l'amo directa o de l'amo útil. Aquest tipus d'extinció del cens emfitèutic, era usual a Catalunya, sempre que l'emfiteuta estigués al corrent del pagament de les pensions atraçades, tingués la finca lliure de gravàmens i s'obligués a pagar a l'amo directe els deterioraments que hagués sofert la finca. Però, Martí d'Eixalà no comenta cap diferència entre la regulació de les Partidas i el dret romà.

En segon lloc, es podia extingir per mitjà de la prescripció, que es computava pel transcurs de trenta anys durant els quals l'amo útil no va tenir la cosa subjecta a domini útil i per tant, la perdia a favor de l'amo directe o es perdia a favor de l'emfiteuta, si va deixar transcórrer els trenta anys sense reconèixer a l'amo directe.

Altres formes d'extinció de l'emfiteusi seran l'extinció de la cosa, la reunió del domini directe i l'útil, per extinció de la facultat de constitució o si la cosa caigués en comís.

Referent a la quantia del laudemio, que era un dels punts discutits pels juristes del segle XIX, el nostre autor la fixa en una cinquena part del preu, que era la quota que establia la legislació romana. Per tant, Martí d'Eixalà s'aparta de la tradicional quantia de lluïisme que es pagava a Catalunya, consistent en una tercera part del preu. A més, indica que el laudemio no és un element essencial del contracte d'emfiteusis i per tant les parts poden acordar el seu augment, disminució o inclús redempció. Crida l'atenció que només parli de laudemio i no citi el concepte de lluïisme o foriscapi, que eren les varietats catalanes.

Una altra qüestió objecte de disputa, és l'aplicació de la pena de comís, segons Martí d'Eixalà, aquest és un dret de l'amo directe que utilitzarà en el cas que l'emfiteuta laic hagi cessat de pagar el cànon o pensió durant tres anys. Però si l'emfiteuta fos eclesiàstic aleshores la falta de pagament només haurà de ser de dos anys per fer efectiu

aquest dret de reincorporar la cosa. Tanmateix, pel nostre autor aquest dret de comís tampoc és un dret essencial en l'emfiteusi i per tant, les parts, per mitjà de pacte, poden derogar-lo. Ara bé, si no s'acorda res respecte el comís, es considera que l'amo directe té aquest dret. Tanmateix, Duran i Bas explica que la pena de comís per falta de pagament de la pensió, a la pràctica no s'aplicava ni a Catalunya ni a Castella.¹⁰⁹⁹

Pel que fa a la duració del contracte d'emfiteusis, a Catalunya predominaven els contractes perpetus, menys determinades varietats de l'emfiteusi, com la rabassa morta. Aquest és un punt diferencial respecte la resta de l'Estat espanyol i la raó està en què la legislació catalana profundament influenciada pel *ius comune* segueix la tradició romana de les Institucions de Justinià en què la perpetuïtat era una característica del contracte emfitèutic. En canvi, les Partidas no preveuen la perpetuïtat com l'essència de l'emfiteusi, cosa que va permetre l'establiment de contractes emfitèutic temporals a Castella. Altra vegada, Martí d'Eixalà no indica les particularitats catalanes en el tema emfitèutic, però narra les diferències entre la regulació romana i les Partidas.

Cal esmentar que a Catalunya existeix un tipus especial d'emfiteusi coneguda amb el nom de rabassa morta o primers ceps¹¹⁰⁰. Aquest tipus d'emfiteusi es formalitza en un contracte mitjançant el qual el propietari del terreny cedeix el seu ús amb la finalitat de plantar-hi vinyes. L'element essencial d'aquest tipus de contracte és el caràcter temporal, doncs aquest s'extingirà en morir-se els primers ceps o bé si les dos terceres parts dels ceps quedessin infructíferes. En tot cas, el contracte s'extingirà passat cinquanta anys, doncs és el termini natural de vida que es presumeix que tenen els ceps.¹¹⁰¹ Duran i Bas senyala que no es generen laudemios (lluïsmes) en la seva transmissió i que la pensió, que paga el censuari, pot ser en fruits o en diners.¹¹⁰²

¹⁰⁹⁹ Duran i Bas, M., "Memoria...", ob. cit., p. 249-250.

¹¹⁰⁰ Sobre els orígens de la rabassa morta en parla Mariano Peset: "*en el siglo XVIII se desarrolla sobre las mismas (terres catalanes), así como en otras tierras francas, y sobre todo, roturadas nuevamente, contratos a rabassa morta, mediante los cuales se comprometía el rabassaire a plantar de viñas una tierra, dividiendo la cosecha con el dueño o enfiteuta por el tiempo que durasen las cepas vivas*" Tanmateix, el problema sorgirà en el moment en què: "*los adelantos técnicos empiezan a permitir el renuevo sobre las viejas cepas, de forma que el contrato se hace casi indefinido*". Com a conseqüència: "*la audiencia establece un plazo de cincuenta años, pero la cuestión –los pleitos– continúan a fines de siglo y comienzos del siguiente.*" (Peset, M., *Dos ensayos...*, ob. cit., pp. 51-52)

¹¹⁰¹ Pérez Collados, J. M., "El derecho...", ob. cit., pp. 47-48.

¹¹⁰² Duran i Bas, M., "Memoria...", ob. cit., p. 244.

Un altre tipus especial de cens emfitèutic català és el conegut com a revessejat, és a dir, la concessió del domini directe de la finca al censuari, de tal manera que el censalista només conserva el domini útil.

Fins la regulació de la rabassa morta en el Codi civil de 1889, existia un conflicte d'interessos entre propietaris i rabassaires que marcarà els diversos projectes de codi civil.

En primer lloc, el Projecte de Codi civil de 1836 es remet a una futura llei per tal que resolgui la controvèrsia, tot establint una normativa pels censos de Catalunya. Tanmateix, les Diputacions provincials de Barcelona, Girona, Tarragona, davant la incertesa que existia entorn al tema rabassaire van requerir al Govern el 1837 l'elaboració d'un projecte de llei que determinés la duració del contracte de rabassa morta.

El Govern davant les sol·licituds rebudes va demanar a l'Audiència de Barcelona¹¹⁰³ i als fiscals del Tribunal Suprem que emetessin un dictamen sobre la qüestió. L'Audiència de Barcelona va proposar fixar la duració del contracte tenint en compte l'estat dels ceps, és a dir, la relació contractual es perllongaria fins que dos tercers parts dels ceps haguessin quedat infructífers. La raó per decantar-se per l'estat de conservació dels ceps, en comptes de fixar un termini concret, estava fonamentat amb raons econòmiques. Doncs, si es fixava un duració determinada, podria ocórrer que els rabassaires en aproximar-se a la finalització del contracte no es veiessin estimulats a continuar treballant en els ceps o inclús que els cultius quedessin abandonats a causa de la finalització del contracte. A més, es podria desencadenar desordres públics, doncs si s'acabava el contracte els rabassaires es quedaven sense feina i per tant, la seva família es podria veure esquitxada pels resultats funestos de tal normativa.

¹¹⁰³ Salvador Coderch, P., "El proyecto...", ob. cit., pp. 92-93.

Els fiscals¹¹⁰⁴ del Tribunal Suprem presenten un Informe en el qual es decanten cap a una normativa més favorable als rabassaires, per tant el contingut de l'Informe és molt semblant al presentat per l'Audiència Provincial de Barcelona. Concretament proposaven que el contracte rabassaire es perllongués en funció de l'acord de les parts formalitzat en el contracte de constitució. En cas de manca de pacte, la duració del contracte depenia de l'estat dels ceps. És a dir, el contracte finalitzaria en quedar infructíferes determinada part de la finca. A més, pels futurs contractes s'establia que en primer lloc caldria tenir en compte allò acordat per les parts i si mancava pacte aleshores s'haurien de considerar perpetus els contractes.

Ara bé, el dictamen del Tribunal Suprem¹¹⁰⁵ seguia paràmetres contraposats a l'Informe dels Fiscals i de l'Audiència Provincial. D'aquesta manera, apostaven per la no fixació d'un termini de duració dels contractes, doncs pensaven que l'establiment d'un termini legal era una mesura que beneficiava els rabassaires. Aquesta opinió de mantenir les coses tal com estaven i no promulgar una nova llei que regulés els contractes de rabassa morta, serà una postura defensada pel diputat Joaquín Rey, el qual va presentar un informe sobre el tema el 1839.

En darrer terme, el marquès de Vallgornera¹¹⁰⁶ va emetre un Informe, en el qual defensava que la promulgació d'una llei especial no era oportuna, però en canvi reclamava la promulgació d'un codi civil espanyol en el qual es regulés l'emfiteusi.

Després d'aquesta sèrie d'informes, es promulgaria el Projecte de Codi civil de 1851, en el qual es regulava el contracte a primers ceps, tot establint que aquest finalitza als seixanta anys, sinó s'ha estipulant quelcom diferent.

Duran i Bas, en la seva Memòria, menciona la institució de la Rabassa morta o contracte a primers ceps i el contracte de revessejat; com també el dret de capbreuació, de precari, de tempteig anomenat fadiga i el foriscapi, com a drets propis del cens emfitèutic català. Ara bé, Martí d'Eixalà omet qualsevol tipus d'al·lusió aquests drets particulars de

¹¹⁰⁴ Ibidem, p. 94-95.

¹¹⁰⁵ Ibidem, pp- 95-96.

¹¹⁰⁶ Ibidem, pp. 97-98.

Catalunya. Sorpren sobretot que no mencioni el contracte de rabassa morta, tenint en compte la conflictivitat social que tenia en el segle XIX aquest tipus de cens pròpiament català.

El fet que el nostre advocat no mencioni les particularitats catalanes en tema de censos, no significa que els altres manuals de dret civil a nivell espanyol no esmentessin les particularitats del dret foral. Doncs, l'advocat de la Reial Audiència de Galícia, Juan Antonio de la Vega, si que explica algunes institucions forals gallegues en el seu *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* de 1834. Així, de la Vega ben clarament manifesta que explicarà quina és la situació de la propietat a Galícia. “*Me limitaré a lo que se palpa en Galicia, que es donde estos derecho están mas complicados que en ninguna otra parte de mundo.*”¹¹⁰⁷

De la Vega ens descriu una Galícia en la qual els petits propietaris de terres cultivaven ells mateixos la terra o se servien de criats, colons o arrendataris per dur-ho a terme. En els casos en què els mateixos propietaris conreaven la terra, es mantenia un estat òptim de producció, però si el conreu es cedia a un tercer aleshores aquesta producció disminuïa. “*Las heredades suelen esterilizarse, ya por escasearlas los abonos, ya por no darlas las labores convenientes, é ya también por no dárselas de modo necesario para la permanencia de sus capas.*”¹¹⁰⁸

Els grans terratinents sovintejaven conrear la terra a través d'emfiteutes que s'anomenaven “foreros”. El contracte que naixia d'aquesta relació d'emfiteusi s'anomenava a Galícia “foro”. Es podia donar el cas que l'emfiteuta cedís els seus drets a un tercer i llavors es constituís un “subforo” o el que a la resta d'Espanya era conegut com a subemfiteusi. En el moment que es constituïa aquest “foro” o “subforo” calia pagar un gravamen conegut com a “guantes” per part de la persona que rebia la terra i per tant, el beneficiari del cànon era el cedent del “foro” o “subforo”. És a dir, la figura de “guantes” equivaldria al “lluïisme” a Catalunya o al “laudemio” a Castella. De la Vega ens explica que el pagament d'aquests “guantes” no constava documentalment, perquè en realitat no era una venda del terreny. “*Los bienes son por lo común*

¹¹⁰⁷ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., volum II, p. 44.

¹¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 45.

*inalienables, este dinero no consta en el instrumento, porque constanding podría tacharse de venta simulada, y sería consiguiente declararse nulo.*¹¹⁰⁹ La quantia d'aquest gravamen era variable, perquè l'objectiu que es buscava era la constitució del “foro” o “subforo” i no la ruïna del receptor d'aquest.

La delimitació territorial del “foro” o “subforo” no quedava generalment ben delimitada en el document de constitució i això ha causat problemes en els successors d'aquests inicials “foreros”. Com a conseqüència d'això, de la Vega senyala la manca de terres d'alou. *“Por estos y otros desórdenes apenas quedaron tierras alodiales en Galicia.”*¹¹¹⁰

De la Vega, també ens comenta com algunes de les clàusules ordinàries dels “foros” no es podien aplicar a Galícia. Entre altres aspectes ens argumenta que la clàusula consistent en la prohibició d'alienar o dividir els béns subjectes a “foro” no tenia sentit, doncs a Galícia eren molt habitual les cessions de béns aforats. *“Los bienes aforados se subforan, se venden, se cambian, y sobre ellos no solo hay establecida una infinidad de censos e hipotecas de todas clases, sino que también se han erigido innumerables casas distinguidas, e innumerables fundaciones de establecimientos piadosos, de instrucción y de beneficencia.”*¹¹¹¹

Una altra qüestió discutida per de la Vega és el pagament obligatori de “laudemio”. Segons l'advocat gallec, era un cànon usurer, ja que: *“En Galicia se venden las heredades casi con la misma frecuencia que las vacas”*¹¹¹².

Finalment, de la Vega considera que el cànon a pagar anualment per l'existència del “foro” havia de ser proporcional als fruits i no una quantitat fixa.

Després d'aquesta exposició de la situació fàctica dels “foros” a Galícia per Juan Antonio de la Vega retornem al manual de Martí d'Eixalà.

¹¹⁰⁹ Ibidem, p. 46.

¹¹¹⁰ Ibidem, p. 47.

¹¹¹¹ Ibidem, p. 51.

¹¹¹² Ibidem, p. 51.

De la lectura de tot el capítol III, “*Del derecho enfiteutico*”, del segon volum del seu *Tratado Elementar del Derecho civil romano y espanyol*, es pot extreure algunes conclusions. En primer lloc, com ja s’ha repetit anteriorment no cita cap ordenament jurídic català, sinó que tot el contrari cita l’obra d’Alfons X, “Las Partidas”, que és l’ordenament jurídic castellà, a part, és clar, de les nombroses cites a l’obra justiniana. Però, per altra banda, dedica gran part del capítol a analitzar el dret emfitèutic, que era un tipus de contracte molt habitual a Catalunya, i en canvi no tant a la resta de l’Estat espanyol, on predominaven els censos reservatius i consignatius. En aquest sentit, l’explicació del cens consignatiu i reservatiu ocupen els últims apartats del capítol. Aquest fet, que narra en primer lloc tota qüestió de l’emfiteusi i en darrer terme dels censos reservatiu i consignatiu, ocasiona que en definir el terme cens, hagi de referir-se altra vegada a l’emfiteusi. “*De los censos:- siempre que no hubiere mas que el derecho de percibir una pensión del poseedor de cierta cosa, tenemos el derecho real llamado censo; nombre que también se da al enfiteusis*”¹¹¹³.

En definitiva, aquest ordre temàtic en tema de censos i el mateix títol del capítol, “*el derecho enfiteutico*”, fa pensar que aquelles qüestions censals que més interessaven als juristes de l’època eren les referents a l’emfiteusi. També es pot raonar amb el fet que Martí d’Eixalà era un jurista català, que donava classes a la Universitat de Barcelona i per tant havia d’instruir els futurs advocats catalans amb aquells temes que aixecaven més plets. Un altre motiu de fons és que Martí d’Eixalà era membre de la Societat Econòmica d’Amics del País de Barcelona; institució que va redactar una Memòria¹¹¹⁴ adreçada al govern sobre una futura llei de l’emfiteusi el 1835.

Sobre la divulgació del Manual i si era utilitzat pels juristes del segle XIX, tot apunta a una contestació afirmativa en el tema emfitèutic. Un exemple és el manual de Jacobo Gil, en el qual alhora de definir el cens consignatiu utilitza la terminologia de Martí d’Eixalà. “*Martí de Eixalá define este censo: “el derecho de percibir una pensión sobre cosa que ya pertenecía al que se sujetó al pago de la misma*”¹¹¹⁵.

¹¹¹³ Martí d’Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., pp. 65-66.

¹¹¹⁴ Salvador Coderch, P., “El proyecto...”, ob. cit., pp. 74-77.

¹¹¹⁵ Gil, J., *De los censos...*, ob. cit., p. 44.

En l'apartat dels danys causats a una cosa acensada del Manual de Jacobo Gil, també apunta l'opinió de Martí d'Eixalà respecte el cas en què el cens s'extingeix, però no hi ha una destrucció total de la cosa. Aleshores es qüestiona qui està legitimat per conservar les restes de la cosa; el censalista o l'emfiteuta. Segons Martí d'Eixalà: “*En el supuesto que de la cosa enfiteútica quede una parte que no llegue a la octava, ¿el enfiteuta se hará dueño absoluto de dicha parte que resta? ¿el que era dueño directo no conservará el derecho de tanteo ni el laudemio? La ley tan solo declara extinguido el gravamen del canon, con lo que parece dejar subsistentes los demás derechos a mas de que si estos desapareciesen en el caso en cuestión, podría suceder que el enfiteuta lucrara a consecuencia de una calamidad, e indudablemente aconteciera cuando no hubiese hecho mejoras; al paso que la ley se propuso únicamente librarle de un perjuicio grave. Es sin embargo atendible, que extinguido el canon parece faltar de todo punto el enfiteusis, pues que falta el reconocimiento del dominio directo*”¹¹¹⁶.

5.6 RAMON MARTÍ D'EIXALÀ I L'ESCOLA JURÍDICA CATALANA. ANÀLISIS D'UN MITE.

Malauradament, el nostre jurista només deixa petjada del dret comú com una font jurídica important en la resolució de conflictes. No ens cita en cap moment els Usatges, les costums de Tortosa, les Constitucions i els capítols de Cort de Catalunya. Quina podria ser la raó? Potser fou l'objectiu del manual de Martí d'Eixalà. Si el nostre jurista volia que el Manual fos una obra reconeguda i utilitzada en tot l'Estat espanyol havia de tractar el dret castellà. Però, també hauria estat encertat que mencionés les particularitats dels territoris forals¹¹¹⁷ (Catalunya, Aragó, Navarra, Galícia, Àlaba, Guipúscoa i

¹¹¹⁶ Gil, J., *De los censos...*, ob. cit., p. 87.

¹¹¹⁷ Federico Rahola Tremols elogia la figura de Baltasar Gracian (escriptor i polític del segle XVII) i recorda el seu pensament plural vers Espanya. “*Canvia per complert l'aspecte quan les nacions ajuntades no se semblen Gracian ho fa notar clarament: “pero en la monarquía de España, donde las provincias son muchas, las naciones diferentes, las lenguas varias, las inclinaciones opuestas, los climas encontrados, así como es menester gran capacidad para conservar; así mucha para unir”* (Rahola Tremols, F., *Discursos leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pública de D. Federico Rahola y Tremols, el día 24 de junio de 1902*, Imprenta de la Casa Provincial de Caritat, Barcelona, 1902, pp. 14-15.

Biscaia). Especialment, la realitat catalana de la qual n'hauria d'haver estat coneixedor per la seva condició de jurista català.

De fet, altres autors contemporanis a Martí d'Eixalà si que mencionen alguna institució foral que coneixien. Un exemple, és el manual de Juan Antonio de la Vega, *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*,¹¹¹⁸ de 1834 en el qual explica les institucions de “guantes”, “foro” i “subforo” aplicables a Galícia en tema de censos¹¹¹⁹.

Tanmateix, sembla ser que la preocupació per la varietat jurídica espanyola arribaria al voltant de 1851. Doncs, en el manual de Pedro Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán, *Elementos del derecho civil y penal de España*¹¹²⁰ que s'editaria durant varis anys, presenta una diversitat d'ordre temàtic en l'apartat de “*Reseña Histórica*” en les diferents edicions. Concretament, a l'edició de 1843, no inclou absolutament res de la diversitat foral espanyola. Mentre que l'edició de 1851, en l'apartat de “*reseña histórica de la legislación española*”¹¹²¹ tracta dels Furs d'Aragó¹¹²², les Constitucions de Catalunya, els Furs de València, el Fur general de Navarra i els Furs de les províncies basques (Furs d'Àlava, Furs de Biscaia i Furs de Guipúscoa). A més, és té en compte l'existència de diferents Corts espanyoles en les quals es legislava: les corts de Castella, les d'Aragó, les de Catalunya, les de València i les de Navarra.

¹¹¹⁸ De la Vega, J. A., *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*, Impremta de D. Miguel de Burgos, volum I, Madrid, 1832.

¹¹¹⁹ En l'apartat d'emfiteusi d'aquesta tesis s'explicarà en què consisteixen aquestes institucions forals gallegues.

¹¹²⁰ Tot i que la primera edició és de 1841, s'ha consultat la segona edició de 1843 i les altres edicions posteriors. Gómez de la Serna, P., Montalbán, J. M., *Elementos del derecho civil y penal de España*, Impremta de D. Vicente de Lalama, volums I, II i III, 2ª edició, Madrid, 1843.

¹¹²¹ En el capítol V, “*Desde el reinado de D. Alfonso el Sabio hasta el de los Reyes Católicos*”, inclou els següents apartats: “*Fueros de Aragón*”, “*Constituciones de Cataluña*”, “*Fueros de Valencia*”, “*Fuero general de Navarra*”, “*Fueros de las provincias vascongadas*” (desglossat amb els “*Fueros de Álava*”, “*Fueros de Vizcaya*” i “*Fueros de Guipúzcoa*”), “*De las Cortes*” (desglossat amb les “*Cortes de Castilla*”, “*Cortes de Aragón*”, “*Cortes de Cataluña*”, “*Cortes de Valencia*” i “*Cortes de Navarra*”). A més, en el capítol VI, “*Desde la época de los Reyes Católicos hasta el último reinado*”, s'insereix un apartat sobre “*colecciones de fueros provinciales en esta época*”. (Gómez de la Serna, P., *Elementos del derecho civil y penal de España*, volums I, II i III, 4ª edició, Madrid, 1851, pp. 810- 811)

¹¹²² Referent al dret foral aragonès, vegis: Foz, B., *Idea del gobierno y fueros de Aragón*, Rolde de estudios aragoneses, Saragossa, 1997.

A tot això, si hauria d'afegir un manuscrit¹¹²³ de 15 de febrer de 1851 firmat per Ramon Martí d'Eixalà sobre el programa pel 3er any de jurisprudència pel curs acadèmic 1851-1852 a la Universitat de Barcelona. En aquest programa, s'observa que en la lliçó 12 de l'apartat "*Historia del derecho español*" ens parla del dret foral. És l'únic document de Martí d'Eixalà que parla de dret foral. Doncs, en els apunts d'Alexandre Novellas del curs acadèmic 1848-1849, "*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia*", no es cita el dret foral en les lliçons d'història del dret espanyol.

A continuació es transcriurà aquesta lliçó 13 de l'apartat "*Historia del derecho español*" del programa pel 3er any de Jurisprudència:

"Concluye la época 5ª.- Idea general de las Cortes y en particular de las de Castilla.- Época de su aparición y causas que dan lugar a ella, o lo que es igual a la admisión de la clase media a tratar de los grandes negocios del estado.

-Preponderancia de dichas clases.- decadencia de las Cortes.- Facultades que les competían.

*-Fueros o leyes especiales de Aragón, Navarra, Cataluña y otras provincias."*¹¹²⁴

En definitiva, els discursos polítics entorn del Projecte de Codi civil de 1851 sobre la qüestió foral no quedarien atrapats en les parets del Congrés dels Diputats, sinó que els juristes deixarien petjada en allò que manejaven: manuals per publicar, programes de jurisprudència...

En base això esmentat, ens preguntem, - Martí d'Eixalà, defensava el dret civil català? La resposta ha de ser negativa. – Per què?

En primer lloc, el nostre jurista va estudiar la llicenciatura en Lleis en un moment en què l'ensenyament universitari era uniforme en tot l'Estat espanyol i obeïa els Plans

¹¹²³ AGA. Caixa 31/16143. Llegat 923. Expedient 45.

¹¹²⁴ AGA. Caixa 31/16143. Llegat 923. Expedient 45.

d'Estudis aprovats pel govern. Així, estudiaria sota la vigència del Pla Caballero¹¹²⁵, el qual consistia en estudiar els llibres d'Hennecio i de Vinnio (dret romà) i les *Instituciones de Asso y Manuel, Las Partidas* i *La Novísima Recopilación* (dret castellà). Un altre pla d'Estudis que afectaria el nostre advocat fou el Pla Calomarde de 1824, en el qual s'imposa l'estudi de tres anys de filosofia per accedir a la Llicenciatura de Teologia, Lleis, Canòns o Medicina. Aquesta seria una de les raons de perquè el nostre advocat tenia amplis coneixements filosòfics que el conduïren a la redacció de dos manuals filosòfics i diversos escrits inèdits. La llicenciatura en lleis s'aconseguia després de superar els set cursos dividits en dos cicles. Allò que s'estudiava en la Llicenciatura en Lleis continuava essent dret romà i dret castellà. Concretament en dret romà s'estudiava *Historia y Elementos del Derecho Romano* de Heineccio, *Instituta* amb els comentaris de Vinio i el *Digestum Romano-Hispanum* de Juan Sala. En dret espanyol, l'obra que s'utilitzava perquè els estudiants aprenguessis dret patri (dret castellà) fou l'obra *Ilustración del Derecho Real de España* de Juan Sala. També s'estudiava en el quart curs dret canònic, amb el manual de Juan Devoti, *Instituciones Canónicas*.

Per tant, encara que Martí d'Eixalà cursaria els seus estudis de Lleis a la Universitat de Cervera, és a dir, en terres catalanes, els Plans d'Estudis imposats pel govern aconseguïen que els universitaris ceriverins es llicenciessin en Lleis sense la més mínima noció de dret català. Lluís Figa Faura culpa d'aquest fet al cap de la Universitat de Cervera, el jurista Josep Finestres i de Monsalvo. “*Los resultados de su enseñanza fueron catastróficos y fatalmente duraderos: treinta promociones estudiantiles salieron de la Universidad de Cervera sin saber absolutamente nada del derecho vivo de Cataluña.*”¹¹²⁶

¹¹²⁵ Prats i Cuevas, J., *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, pagès editors, Lleida, 1993, p. 362.

¹¹²⁶ Figa Faura, L., “*Mos Italicus*” y los juristas catalanes: conferencia pronunciada en la Academia matritense del notariado el día 22 de febrero de 1974, *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, 1976, pp. 293- 294.

Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología...*, ob. cit., pp. 785- 786.

Sobre l'obra jurídica de Josep Finestres i de Monsalvo, Lluís Figa Faura¹¹²⁷ ens diu que jurídicament el cap de la Universitat cerverina es decantava per les obres de dret romà i que en l'estudi de la Llicenciatura en Lleis a la Universitat de Cervera va impulsar l'estudi de les obres de Voet, Vinnio, Cuijaccio i Heineccio. Per tant, no és d'estranyar que Martí d'Eixalà comenti en el seu manual de dret civil l'aportació de Cuijaccio i Heineccio en el coneixement del dret romà i en canvi obvi d'explicar l'aplicació pràctica del *ius comune* en l'ordenament jurídic català.

José María Pérez Collados¹¹²⁸ també destaca la vessant romanista del jurista Josep Finestres, però des d'una perspectiva afina al dret català i allunyada de les noves tendències liberals afrancesades. En aquest sentit, Josep Finestres estudiaria el dret propi de Catalunya a través dels textos de dret romà, és a dir, les *Institutiones* de Justinià. La prova d'aquest fet es troba en la correspondència que va mantenir Josep Finestres amb un altre gran jurista, Gregorio Mayans. Aquest darrer considerava a Josep Finestres com el mestre per excel·lència a Catalunya en la interpretació del Dret Romà.

Concretament de la correspondència que mantingueren ambdós juristes es pot llegir que Josep Finestres estava redactant dos obres: *Iuris catalauni elementa, relata ad certos locos institutionum Iustiniani* i *Historia iuris catalauni*¹¹²⁹, que seguien l'esquema d'estudi mencionat, és a dir, entendre el dret català a través dels textos de Dret Romà. Una altra obra a destacar, la qual ha arribat als nostres dies, és *De iure dotium libri V* de 1754; en la qual es compara el règim dotal romà, canònic i català.

¹¹²⁷ Lluís Figa Faura critica durament el tarannà jurídic de Josep Finestres i de Monsalvo: "*Felipe V suprime las Universidades catalanas y funda la Universidad de Cervera y al frente de la Facultad de Derecho coloca a José Finestres y de Monsalvo, personaje intelectualmente extraordinario, personalmente angelical y jurídicamente nefasto*".

Les crítiques enfoquen la maca d'apreciació per part de Josep Finestres i de Monsalvo de l'escola pràctica catalana, que a través del "ius comune" s'adaptava a les necessitats de la societat catalana i les corresponents obres dels juristes que plasmaven la mateixa. En una carta de Josep Finestres i de Monsalvo dirigida a Ignacio de Dou es pot llegir: "*me he enterado de que aún te estás revolcando en esta pocilga de la Práctica de Peguera, en que más de la mitad toca a procuradores y no a jurisconsultos*".

Respecte les fonts del dret, per Josep Finestres i de Monsalvo només s'ha de donar valor jurídic a la llei, és a dir, el Corpus Iuris i les Constitucions de Catalunya. La resta de fonts jurídiques (la costum, els autors i la jurisprudència) no tenen la menor importància. (Figa Faura, L., "*Mos Italicus*"..., ob. cit., p. 293)

¹¹²⁸ Pérez Collados, J. M., "La tradición...", ob. cit., pp. 147- 149.

¹¹²⁹ Casanovas, I., *Josep Finestres. Estudis biogràfics*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1931, pp. 431-432.

La defensa de l'estudi del Dret Romà en els plans d'estudi de la llicenciatura en lleis, per part de Josep Finestres, no es pot entendre doncs com una opció anticatalanista, ja que dels informes que s'elaborarien a la Universitat de Cervera per reformar l'ensenyament universitari no s'inclou l'estudi del dret natural. Per tant, la manca d'elusió a l'estudi del dret natural que es forjava a Europa i, per contra, la defensa de l'estudi del Dret Romà significava promocionar l'estudi del dret català. En aquest sentit, José María Pérez Collados comenta que: *“el Derecho civil en Cataluña era una tradición esencialmente doctrinal y jurisprudencial que se hacía desde un Derecho Romano y canónico aplicado sobre una base institucional propia; por ello, unos estudios como los que se proponían en Cervera no tenían por qué ser elusivos con respecto al Derecho patrio, sino todo lo contrario, resultaban profundamente defensores del Derecho propio frente al empuje centralizador castellanista borbónico.”*¹¹³⁰

Retornant als arguments en contra d'una possible defensa del dret civil català per part de Martí d'Eixalà, convé subratllar que, com ja s'ha esmentat anteriorment, dels documents que s'han conservat fins els nostres dies, atribuïts a Martí d'Eixalà, no es constata cap explicació ni citació del dret civil català. Ni en el *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español*, ni en les *“Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia”* (apunts d'Alexandre Novellas), no es parla de cap institució civil catalana ni del dret català històric. Amb l'única excepció de la breu referència als furs d'Aragó, Navarra, Catalunya i altres províncies, en el manuscrit *“Programa para el 3er año de Jurisprudencia. Para el año de 1851 a 1851”*, de Martí d'Eixalà.

Tampoc en l'obra *Las Siete Partidas del sabio rey d. Alfonso el IX, con las variantes de mas interés, y con la glosa de lic. Gregorio López, de consejo real de Indias de s.m., vertida al castellano y estensamente adicionada con nuevas notas y comentarios y unas tablas sinópticas comparativas, sobre la legislación española, antigua y moderna, hasta su actual estado*, se citen fonts jurídiques catalanes. Aquesta obra va ser elaborada

¹¹³⁰ Pérez Collados, J. M., “La tradición..., ob. cit., p. 149.

conjuntament entre Ignasi Sanpunts i Barba, Ramon Martí d'Eixalà i Josep Ferrer i Subirana.

Sembla ser que la finalitat del *Tratado Elementar del Derecho civil romano y español* era didàctica, és a dir, la utilització del Tractat com a obra de text pels estudis de Jurisprudència a les Universitats espanyoles. Això s'extreu de la coberta del Tractat, en la qual fa constar la seva ocupació de professor a la Universitat de Barcelona i en altres centres d'ensenyament superior com l'Acadèmia de Bones Lletres i l'Acadèmia de Ciències i Arts. Per tant, no vol donar a conèixer la seva vocació de diputat barceloní al Congrés dels Diputats o la seva col·legiació en el Col·legi d'advocats de Barcelona. Textualment es llegeix: “*Dr. D. Ramón Martí y de Eixalá, profesor de derecho español en los estudios generales de la ciudad de Barcelona, y ahora de su Universidad literaria; individuo de la Academia de Buenas Letras; y socio profesor de ideología en la de Ciencias Naturales y Artes de la misma ciudad.*”¹¹³¹

La voluntat del nostre jurista era elaborar un manual amè i no feixuc pels seus lectors. Per això s'excusa en el discurs preliminar, tot advertint que ha obviat la cita d'autors per aconseguir la seva finalitat de redactar una obra elemental de dret civil. “*Si apenas se encuentran citas en esta obra a excepción de las que se refieren a textos legales, no es porque mi intención haya sido apropiarme los trabajos ajenos; y si solo con el objeto de no recargar inútilmente la impresión.*”¹¹³²

El fet que Martí d'Eixalà obvi la citació d'autors és una opció personal que no segueixen d'altres juristes contemporanis com Juan Antonio de la Vega, advocat de la Reial Audiència de Galícia. En aquest sentit, de la Vega descriu el seu *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* com: “*el deseo de una obra metódica y compendiosa suficientemente instructiva de los derechos y deberes civiles*”.¹¹³³ I, clarament manifesta la seva voluntat que l'obra sigui consultada per tot tipus de

¹¹³¹ Martí d'Eixalà, R., *Tratado elemental del derecho civil romano y español*, Impremta Verdaguier, Barcelona, 1838.

¹¹³² *Ibidem*, p. 26.

¹¹³³ De la Vega, J. A., *Ensayo...*, ob. cit., p. III.

persones: *“Tal es en ensayo la obra que ofrezco en dos tomos a todas las clases del estado, porque ninguna debe ignorar lo que en ella se contiene”*¹¹³⁴.

En definitiva, el nostre jurista únicament presta atenció el dret comú, entre el conjunt de fonts jurídiques aplicables aleshores a Catalunya. La resta de legislació citada en el seu manual és dret castellà. Ben clarament argumenta en el discurs preliminar del Tractat que per la redacció de la seva obra elemental cal escollir un mètode de treball que delimiti la legislació que tindrà en compte per confeccionar cada capítol. En aquest sentit, després de recalcar la necessitat d'un bon mètode de treball, menciona que per la redacció del manual de dret civil ha escollit la legislació romana i l'espanyola. *“Deben ser consideradas la legislación romana y la española, para fijar el punto desde, donde ha debido partirse y los obstáculos casi insuperables, que se ofrecen en la composición de nuestras obras elementares de derecho positivo.”*¹¹³⁵

El fet que Martí d'Eixalà únicament ens citi el dret comú com a font jurídica catalana i eviti la citació d'altres fonts ens porta a qüestionar-nos si se'l pot considerar pare de l'Escola Jurídica Catalana. És a dir, en el substrat teòric de Duran i Bas, deixeble de Martí d'Eixalà, es configurava una escola històrica amb un seguit de paràmetres que potser molts d'ells eren seguits pel nostre jurista; com per exemple el seu mètode de treball analític, la seva inclinació pel dret privat, la defensa per la filosofia del sentit comú, el seu respecte pel passat històric..., però, tot això, no són més que qualitats complementàries que podria tenir un jurista català. Perquè, és evident, que per ser considerat jurista, cal saber de lleis, i per ser considerat jurista català, cal saber i defensar dret català. I això veiem que no es produeix en Martí d'Eixalà. Després ja es parlarà de què tenien en comú aquella colla de juristes del dinou, que de ben segur quelcom més el unia. I dit això, no ens queda més remei que desmantellar aquesta teòrica Escola Jurídica Catalana o destronar el seu pare.

¹¹³⁴ Ibidem, p. VIII.

¹¹³⁵ Martí d'Eixalà, R., *Tratado...*, ob. cit., p. 7.

Capítol 6

LA INFLUÈNCIA DE LA IL·LUSTRACIÓ BRITÀNICA

6.1 DAVID HUME

6.1.1 ELS SENTIMENTS MORALS

El coneixement del mètode empirista del filòsof britànic David Hume¹¹³⁶ és conegut en Ramon Martí d'Eixalà, doncs ja en el seu *Manual de la Historia de la Filosofía* tracta de la filosofia moral i racional de David Hume en la segona part del capítol XIX dedicat al positivisme dels anglesos. A més, a la última part del Manual que es titula “*parte bibliográfica*”, Martí d'Eixalà cita eminents historiadors de la filosofia començant pels clàssics historiadors de l'antiguitat (Plató, Aristòtil, Ciceró...) i acabant amb filòsofs més contemporanis. Concretament, Hume s'engloba en l'apartat de “*escritores que han descrito los progresos del género humano en general*”. Així, descriu “*David Hume, en sus Ensayos hace á cada paso algunas observaciones sobre el origen y los progresos de las ciencias y sobre la marcha del espíritu humano; observaciones ingeniosas siempre y a menudo profundas. Además, se ha ocupado indirectamente de algunos de los puntos*

¹¹³⁶ David Hume (1711-1776) va nèixer a Edimburgh, essent el petit dels tres germans de la família Hume. A l'edat d'onze anys es va matricular a la Universitat d'Edimburgh on estudià llatí, grec, ciències naturals, lògica i filosofia. Aviat es decantà per l'estudi de la literatura i el 1729 va prendre la determinació de realitzar una obra filosòfica important. Així, Hume va dedicar cinc anys d'estudi intensiu a la seva casa d'escòcia i després es va retirar a un petit poble de França. Entre 1734 i 1737 va escriure la seva obra magna *A Treatise of Human Nature* i posteriorment una sèrie d'assajos, els quals van donar-li fama i alguna fortuna. El 1754 va publicar la primera part d'una controvertida història de Gran Bretanya, la qual acabaria el 1762. Amb aquesta obra va guanyar prou diners com per viure confortablement fins la seva mort. Els últims anys de la seva vida els va viure a Edimburgh, a prop dels seus amics escocesos.

És considerat un dels representants més típics del pensament empirista. Aquest filòsof britànic va realitzar un anàlisi del coneixement, seguint allò establert amb anterioritat per Locke. D'aquesta manera accepta com a única font de coneixement la sensació i elabora la teoria associacionista, a la vegada que refuta els conceptes de substància i causalitat, que dominaven en el pensament racionalista.

El seu escepticisme el va portar a recusar qualsevol argumentació racional en el camp d'allò religiós i a considerar que el comportament moral no és resultat d'un cert tipus de raonament, sinó de l'hàbit de realitzar actes agradables pels individus i conduents a una convivència satisfactòria. Les seves principals obres són: *A Treatise of Human Nature* (1740), *Enquiry Concerning Human Understanding* (1778), *Enquiry Concerning the Principles of Morals* (1751) i *The Natural History of Religion* (1755). El 1752 va publicar els *Political Discourses*, en els que va incloure assajos econòmics (*Of Money, Of Commerce, Of the Balance of Trade*, etc), en els quals inicia una crítica al mercantilisme. (Hume, D., *An Enquiry concerning the Principles of Morals*, Schneewind, Indianapolis i Cambridge, 1982, pp. 1-2)

*mas importantes de la historia de la filosofía, tales como las cuestiones suscitadas por los epicúreos, los estoicos, los platónicos y los sépticos”.*¹¹³⁷

Una altra obra de Martí d'Eixalà en la qual podem trobar alguna similitud amb el pensament de David Hume és el manuscrit inèdit titulat *Análisis de la Educación Moral del Hombre*. L'objecte d'aquesta obra està relacionat amb les passions i hàbits socials; *“Impedir que nazcan hábitos y pasiones antisociales y sofocarlos cuando existan”* i *“excitar las pasiones y hábitos sociales”*¹¹³⁸. Pel que fa a les passions antisocials Martí d'Eixalà menciona entre d'altres: l'orgull, la vanitat, la mandra, la mentida, la precipitació o imprudència, l'odi, la ingratitude, la injustícia, la insubordinació... En canvi, en relació als hàbits socials el filòsof català parla de: l'amor paternal, l'amor filial, l'amistat, l'amor conjugal, la virtut, la veracitat, la prudència, la justícia, el sentiment religiós...

En aquest sentit convé esmentar que el filòsof escocès també tracta en el seu *Treatise of Human Nature* de les passions i hàbits socials. Segons Hume, el fonament de les qualitats morals de la persona consisteix en la seva utilitat per la vida social. L'aprovació que recau sobre certs sentiments o certes accions i la reprovació d'altres sentiments i accions, es fonamenten en el reconeixement implícit o explícit de la seva utilitat social.

Cal recordar que Hume enfoca l'estudi dels problemes morals en base a l'anàlisi dels sentiments i de les accions. El primer resultat d'aquest estudi consisteix en l'exclusió d'una relació directa entre idea i acció. Les idees poden aparèixer com a motiu d'acció, però només per la seva aprovació o desaprovació que les acompanya. És a dir, per un sentiment de caràcter pràctic que s'agrega a l'acte de l'ordre teòretic.

¹¹³⁷ Martí d'Eixalà, R., *Manual de la Historia de la Filosofía. Traducido del manual de Filosofía experimental de Mr. Amice, con notas y aumentado con un apéndice de la Filosofía de España y con la parte bibliográfica*, Imprenta del Constitucional, Barcelona, 1842, p. 215.

¹¹³⁸ Parpal Marquès, C., *Análisis de la educación moral del hombre. Un manuscrito inédito de Martí d'Eixalà de Eixalà*, Imprenta de Pedro Ortega, Barcelona, 1920, pp. 10-11.

Veure annex: Document 8 i Document 9.

Aquesta exclusió condueix a Hume a negar de la manera més decidida que l'ètica consisteix en actuar conforme la raó.¹¹³⁹ La raó en efecte, no dicta cap acció ni moral ni immoral.¹¹⁴⁰ L'ètica només pot ser suggerida per sentiments i es tracta de determinar quins són els sentiments característics que constitueixen la base de l'aprovació o de la reprovació moral. Aquests sentiments morals són agradables si esdevenen sentiments d'aprovació (amor) i desagradables si constitueixen sentiments de desaprovació (odi). L'objecte d'aquests és sempre un caràcter o qualitat humana.

En definitiva, Hume atribueix les decisions morals al sentiment per diverses raons: perquè sembla l'única alternativa a la raó, perquè el sentiment era l'única impressió que ell podia trobar per la idea del vici, i perquè les decisions morals influeixen l'acció; quelcom que només els sentiments i passions poden fer. Per tant, tal com esmentava Hume la raó esdevindria l'esclava de les passions, (“the slave of the passions”).¹¹⁴¹

A continuació es realitzarà un estudi comparatiu entre Ramon Martí d'Eixalà i David Hume de les passions i hàbits socials i tot seguit es prestarà atenció a les passions i hàbits antisocials.

La virtut, pels dos autors, Martí d'Eixalà i Hume, es presenta com la mare de moltes passions i hàbits socials. Martí d'Eixalà senyala tres causes que influeixen en la seva formació: la religió, l'exemple de les persones i la solidesa de la instrucció. Per altra banda, no ajuden al desenvolupament d'aquesta passió: “1º. *El hábito de los placeres.* 2º *El ejemplo.* 3º *Todo lo que contribuye a constituir aquella especie de carácter que se deja arrastrar de las impresiones del momento.* 4º *La falta de inteligencia es, también, de ordinario un obstáculo, pero si la religión y el ejemplo concurren para crear hábitos*

¹¹³⁹ “Hume goes on to suggest, that our belief in the existence of external objects is not dependent on reason” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise of Human Nature*, Oxford University Press, Oxford, 2000, p. 139)

¹¹⁴⁰ “Hume undertakes to show first that reason alone cannot directly influence the will, and then that it cannot directly oppose the influence on the will that the passions do have.” (Ibidem, p. 170-171)

¹¹⁴¹ “the passions, not reason, motivate us to action; moreover, some of the passions motivate us directly, while those that do not motivate directly either motivate indirectly or add force to existing motivations” (Ibidem, p. 148)

“Reason is, and ought only to be the slave of the passions, and can never pretend to any other office than to serve and obey them” (Ibidem, p. 171)

virtuosos, estos son más constantes y uniformes que en el caso de concurrir los conocimientos unidos a un carácter activo que revisa a cada momento sus opiniones."¹¹⁴² Aquesta virtut es relaciona amb els actes que duem a terme, de tal manera que el filòsof català explica la facultat d'experimentar aquest sentiment. En aquest sentit, és el record el que ens condueix a verificar un acte virtuós. Aquest s'origina a causa del venciment d'un obstacle, una pena que s'ha suportat o l'abstenció d'un plaer del qual calia fugir. Ara bé, aquest sentiment de virtut només serà efectiu si la persona que ha dut o s'ha abtingut de l'acte no es compara amb altres persones, ja que la comparació de l'acte no produeix el sentiment de virtut, sinó el sentiment d'orgull.

Per Hume, el plaer esdevé l'essència de la virtut.¹¹⁴³ De tal manera, que aquesta virtut produeix als observadors un sentiment o impressió agradable, un plaer. Aquesta concepció de la virtut, és semblant a Martí d'Eixalà, ja que també ens parla del "*sentimiento de la virtud*" com a "*placer actual*" i que està vinculat a "*un punto, por lo regular, invariable, a saber, el juicio que formamos de nuestras acciones.*"¹¹⁴⁴

A més, l'empirista britànic distingeix entre virtuts naturals i artificials. Les virtuts naturals deriven directament i immediatament de la natura humana i no tenen dependència en les convencions dels homes. Hume cita quatre característiques que comparteixen les virtuts naturals. Així, esmenta que totes elles són trets originals i inherents a la natura humana. Aquests trets inherents són passions naturals específiques que han estat motivades sempre per específics comportaments i aquestes passions produeixen un bé en cada ocasió que operen. Finalment dir, que les passions ocasionen sentiments positius d'aprovació moral en qualsevol cas que siguin observats per motivar el comportament d'un altre ésser humà.

En canvi, les virtuts artificials depenen de les invencions humanes i de les convencions que han estat desenvolupades relativament durant llargs períodes de temps. Les característiques d'aquestes es basen en què no són trets naturals i inherents a la natura

¹¹⁴² Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 28.

¹¹⁴³ "Hume argues that, according to certain accounts of the foundations of morality, we must say either that "pleasure" is the "very essence of virtue", or, what comes to the same thing that "satisfaction" constitutes the "very nature and essence" of virtue" (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 152)

¹¹⁴⁴ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 30.

humana. A més, no han estat sempre motivats o influenciats pel comportament humà (aquestes són desconegudes a l'inici de la vida humana). En últim lloc, dir que les pràctiques uniformes de les virtuts artificials apareixen ser absolutament necessàries pel bé públic.

Aquestes virtuts artificials, segons Hume, no eren necessàries pels humans en la seva condició original, perquè les virtuts naturals eren adequades per mantenir l'ordre en petites comunitats basades en el parentiu. Però, la societat humana va esdevenir més gran i complexa i aquests canvis van ser seguits també de conflictes socials que les virtuts naturals esdevindrien incapaces de resoldre. Com a conseqüència naixerien les convencions per governar la societat i regular la propietat.

Com exemples de virtuts artificials Hume ens parla de: mantenir una promesa, mantenir un tracte, fidelitat o lleialtat al govern, la justícia i la castedat. En canvi, com exemples de virtuts naturals, l'empirista escocès cita la: generositat, humanitat, compassió, gratitud, fidelitat, llibertat, amistat, entusiasme i l'orgull ben fundat.

Aquesta fidelitat o lleialtat al govern que Hume cita com a virtut artificial es analitzada per Martí d'Eixalà en citar l'hàbit de respectar les lleis establertes o sigui l'amor a la justícia i l'hàbit de la subordinació.

Així, mentre Martí d'Eixalà fa menció a l'hàbit de la subordinació que s'ha de formar “1º Por medio del ejemplo. 2º Por la habilidad del que manda, haciendo que ningún acto de insubordinación quede impune, dirigiéndola siempre al bien general, y estimulando a los subordinados por medio de recompensas. 3º Por medio de la instrucción que haga posible la necesidad de la subordinación”¹¹⁴⁵, Hume parla de l'obediència, com la virtut política més important en relació a la utilitat social. Doncs, l'obediència, “*allegiance or loyalty to government*”¹¹⁴⁶, manté als governs i els governs són indispensables pels homes, que freqüentment manquen de sagacitat suficient per

¹¹⁴⁵ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., pp. 58-59.

¹¹⁴⁶ Hume parla de la lleialtat, “*allegiance*”, com: “*recognize some head of state gradually and implicitly, or at some particular time explicitly promised to obey some particular governor, they did come to feel the duty of allegiance.*” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 190) Aquesta obligació de lleialtat o fidelitat té un fonament moral i natural a la vegada.

donar-se compte dels interessos que els uneixen als seus semblants o de la força espiritual necessària per mantenir-se fidels a l'interès general. Aquesta lleialtat s'origina en el propi interès dels il·lustrats i és seguit per la resta de la ciutadania. *“Hume argues that it was at first enlightened self-interest that produced this sense of obligation, but that citizens came later to feel also the distinctive moral sentiments in response to actions showing or failing to show allegiance”*.¹¹⁴⁷ Per tant, des del punt de vista de Hume, governants, drets i institucions són útils per la societat humana. Les seves justificacions estan en la seva utilitat, la qual depèn en gran part de l'habitual confiança i fidelitat que els homes dipositen en ells. Així, l'autoritat d'un govern no resta en un contracte, sinó en la seva utilitat.

En analitzar l'origen de l'hàbit de respectar les lleis establertes o sigui l'amor a justícia, l'autor català cita quatre fonts: *“1º Del ejemplo, sobre todo cuando las personas que nos lo hayan dado, hayan manifestado hallarse bien con yugo de la ley, y nos han hablado de ella con cierto respeto. El ejemplo puede tomarse de la historia y en particular de la lectura de la vida de hombres que merecen el título de grandes. 2º Del amor a la patria, siempre que las leyes merecen este nombre, esto es, que van dirigidas al bien general. 3º Del conocimiento de los motivos en que se fundan nuestros deberes formulados en la ley.”*¹¹⁴⁸ En sentit contrari, no ajuda a la formació d'aquest hàbit: *“1º El mal concepto que nos merecen los que administran la justicia y lo arbitrario en su administración. 2º Todas las pasiones antisociales.”*¹¹⁴⁹

Per Hume, la justícia és una virtut artificial perquè en els orígens de la humanitat no existia i per tant, la seva constitució va ser amb posterioritat, a través de convencions desenvolupades relativament per un llarg període de temps. Així, el sentit de la justícia i de l'injustícia no deriva de la natura, sinó s'origina artificialment de l'educació i de les convencions humanes. Ara bé, la justícia és necessària per mantenir viva a la societat humana; és l'únic fonament de virtut de la justícia. Per això Hume parla de l'artificialitat de la justícia.

¹¹⁴⁷ Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 190.

¹¹⁴⁸ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 58.

¹¹⁴⁹ *Ibidem*.

Cal dir que les regles de la justícia imposen límits precisos en la distribució i l'ús dels béns, depenen de la condició particular en la qual l'home es trobi i deuen el seu origen a la utilitat que tenen per la vida de la societat humana.

Finalment esmentar que les regles de la justícia es respecten menys entre les nacions que entre els homes, ja que els homes no poden viure sense societat, mentre que les nacions poden existir sense estretes relacions entre si.

Una altra virtut artificial ja senyalada per Hume és la castedat. Martí d'Eixalà també hi dedica dues línies a comentar-la i concretament a senyalar que és una virtut en la formació de la qual s'han de tenir en compte les mateixes causes que l'hàbit de l'honestedat. Per tant, influiran en la seva formació: *“1º El ejemplo. 2º La ilustración, siempre que ésta se entienda hasta comprender con alguna precisión los males que pueden resultar a la sociedad y a cada individuo en particular, de apartar todos los objetos que pueden estimular los deseos sensuales más imperiosos; los de la venus. 3º El hábito de los sentimientos elevados en punto al sexo.”*¹¹⁵⁰

Hume seguirà la mateixa línia d'argumentació, de tal manera que farà referència a què la castedat és una virtut atribuïda a les dones i esdevé una virtut més convencional que natural. Conseqüentment Hume senyala que les idees de la castedat s'originen en l'educació, en convencions voluntàries dels homes, i en l'interés de la societat. A més vincula aquesta virtut amb la tradicional família unida que depèn del compromís de l'home vers aquesta unitat. El filòsof anglès observa que la connexió entre un home i la seva mainada no és igual d'òbvia que entre una dona i la seva mainada. Llavors, argumenta que només si un home pot estar segur de la seva paternitat vers un particular nen, es produirà en l'home el vincle paternal que el motivarà a cuidar aquest nen. En definitiva, per tal de produir aquest vincle paternal és vol assegurar la castedat de la dona esperada. *“The woman who only is rigorously faithful to her husband, but also always appears to be chaste is said to strengthen the grounds for believing that her children are also her husband's children.”*¹¹⁵¹

¹¹⁵⁰ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 57.

¹¹⁵¹ Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 191.

Aquest sentiment paternal és un dels sentiments més extensament tractats en el manuscrit inèdit, *Análisis de la Educación Moral del Hombre*. Pel filòsof català aquesta passió d'amor paternal es desenvoluparà al llarg del temps, tot contribuint en el seu desenvolupament: “1º El sentimiento de benevolencia (...). 2º Las gracias de la niñez. 3º El considerar comúnmente el padre como obra suya todo lo bueno que ve en el hijo. 4º Contribuye, también, el amor que tiene el padre a su compañera. 5º El ejemplo. 6º La religión.”¹¹⁵² Contràriament dificultaran el desenvolupament d'aquesta passió: “1º Las voluntariedades y otros defectos morales del hijo. 2º La fatuidad, la demencia y los defectos morales del hijo. 3º La aversión que tiene el padre a su compañera. 4º El ejemplo. 5º Las pasiones dominantes.”¹¹⁵³ De totes aquestes causes que enforteixen o debiliten el sentiment paternal, convé recalcar la que fa referència a l'amor cap a la parella, “el amor que tiene el padre a su compañera” o “la aversión que tiene el padre a su compañera”. Doncs, com ja s'ha explicat amb anterioritat per Hume la tradicional família implica la castedat de la dona esperada per tal que l'home cregui en la seva paternitat i com a conseqüència floreixi el sentiment paternal.

Cosme Parpal i Marquès, comenta l'amor paternal que analitza Ramon Martí d'Eixalà, tenint en compte altres manuscrits del jurista català com *Lecciones sobre los sentimientos morales*¹¹⁵⁴ i observa que el desig de la paternitat no és instintiu, possiblement no existeix i si existeix no és tant patent i fort com el maternal. A més, fixant-se amb els animals, el mascle protegeix a la femella, la cuida, la vigila..., però l'instint de paternitat no queda palès, mentre que el de maternitat és notori. Ara bé, relacionat amb l'amor paternal cal citar el sentiment de benevolència, de dignitat personal i d'esperança.

Aquest sentiment paternal s'experimenta en el moment en què un pare rep “muestras de correspondencia de parte de sus hijos” i quan el pare contempla “las gracias, la felicidad y los progresos de sus hijos”¹¹⁵⁵. De tal manera que juguen en aquest

¹¹⁵² Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 12.

¹¹⁵³ *Ibidem*.

¹¹⁵⁴ Duran i Bas, M., *Martí de Eixalà y sus lecciones sobre los sentimientos morales*, memòria llegida a la Reial Acadèmia de Bones Lletres el 6 de desembre de 1902, Impremta de la Casa provincial de Caritat, Barcelona, 1905.

¹¹⁵⁵ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 14.

sentiment la força o importància personal, en el sentit que el pare considera el seu fill com una producció seva i per tant serà objecte de glòria, vanitat o orgull. A més, el pare observa el fill com una prolongació de la seva existència més enllà de la mort. Uns altres efectes són el sentiment de benevolència i el plaer d'esperança dels consols dels fills. Doncs, rebran l'acolliment i auxilis que podran prestar-los els fills.

A part del vincle amb el sentiment paternal, l'hàbit social de la benevolència és analitzat per Martí de forma separada, tot senyalant que la seva formació depèn “1º *Del ejemplo. 2º Del carácter y de la pasión particular del individuo de modo que halle contento con su suerte y persuadido de que los demás no pueden perjudicar a la misma. 3º De la religión.*”¹¹⁵⁶ En canvi, no ajuda a originar-se la benevolència “1º *La pasión de la envidia. 2º Las pasiones, cuya satisfacción exige el mal inmediato de nuestros semejantes.*”¹¹⁵⁷ Aquest sentiment que neix, segons el jurista català, en virtut d'un acte d'agraïment també és definit per Hume com “*the compound passion of benevolence is the desire of adding to the happiness of a person loved.*”¹¹⁵⁸

En sentit contrari a la benevolència, Martí d'Eixalà esmenta el sentiment de l'enveja com aquell “*que sentimos a la vista de lunares, desaciertos, contratiempos, etc., de aquellas personas cuyas circunstancias, fama, fortuna, etc., creemos nos perjudica en punto a la gloria, riquezas, mando, etc.*”¹¹⁵⁹ D'aquesta manera, en el naixement d'aquest sentiment juguen dos premisses el mèrit d'una persona i en sentit contrari, el mèrit dels altres. Per tant, el sentiment d'enveja florirà en el moment en què “*hemos de sentir disminuir nuestra dignidad a proporción que aumentan las cualidades laudables en los otros, experimentando entonces una pena.*”¹¹⁶⁰ Hume també parla dels trets d'altres persones que es consideren superiors respecte als trets particulars i per aquesta raó ocasionen un sentiment de pena. “*Envy is excited by some pleasure of another person, a pleasure that person takes in a feature or possession supposed to be superior*

¹¹⁵⁶ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 52.

¹¹⁵⁷ *Ibidem.*

¹¹⁵⁸ Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p.160.

¹¹⁵⁹ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 54.

¹¹⁶⁰ *Ibidem.*

to my own similar feature or possession, and which for that reason produces pain in me."¹¹⁶¹

Un altre hàbit antisocial és l'orgull, el qual és definit per Martí d'Eixalà com "*el que experimenta uno al considerarse superior a otro o a cierta clase de personas a las cuales desprecia.*"¹¹⁶² Aquest sentiment, segons el jurista català, es compon de la dignitat pròpia i del menyspreu. Aquest sentiment de menyspreu, mai és de plaer, sinó que és un dolor que ens allibera d'un dolor major, la humiliació o l'enveja. En canvi, Hume al parlar de l'orgull relaciona aquesta passió indirecta amb el plaer i la virtut; "*he assumes that a well-founded and well-modulated pride is natural virtue*"¹¹⁶³. Aquest filòsof britànic parla de les causes de l'orgull com l'afecció del significat de certs subjectes o entitats en la pròpia persona. De tal manera que la idea de la meua casa bonica, el meu caràcter virtuós o el meu cos fort produeix un immediat efecte en la persona. Així, aquest subjecte o entitat ocasiona la idea que serà precisament l'objecte de l'orgull. Al mateix temps, la qualitat del subjecte o entitat (la bellesa, la virtut o força del subjecte) degut a què és una qualitat positiva, dóna plaer. En aquest sentit, Hume esmenta que "*If I own something that is beautiful or useful or novel, this item will give pleasure and, by the double relation of ideas and impressions, cause me to feel pride.*"¹¹⁶⁴

Tanmateix, Hume explica perquè un orgull ben fundat i modulad és una virtut, mentre que un orgull excessiu esdevé un vici. D'aquesta manera, l'orgull no ben fundat o ben modulad es produirà pels efectes de la comparació, doncs l'individu observador sentirà pena o desaprovació. Per exemple en el cas que l'individu observat estigui de fet amb inferioritat a l'observador i menyspreuat. Aquesta última explicació del sentiment d'orgull s'apropa més al concepte donat per Martí d'Eixalà.

En definitiva, per Hume, el terme orgull pot esdevenir una virtut o un vici depenen de la seva aprovació o desaprovació. "*Given that those mental qualities that excite*

¹¹⁶¹ Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 160.

¹¹⁶² Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 24.

¹¹⁶³ Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 192.

¹¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 154.

*approbation are designated virtues, and those that excite disapprobation are designated vices, it follows that a justly proportioned pride is a virtue, while an excessive pride is a vice*¹¹⁶⁵. Però per Martí d'Eixalà el terme orgull fa referència a un hàbit i passió antisocial que es desenvolupa: “1º Por el ejemplo. 2º Inculcando ideas de superioridad en la niñez y dando a aquella una importancia fantástica. A esto contribuye particularmente la ignorancia o bajeza de algunos ayos, maestros o criados. 3º Favorece también el desarrollo de esta pasión la distinción de clases hereditarias.”¹¹⁶⁶ Contràriament, no ajudarà al desenvolupament d'aquesta passió i la sufocaran encara que no sempre: “1º Los ejemplos de sensatez y de humildad. 2º Aquellas situaciones que ponen al descubierto nuestra flaqueza obligándonos a recibir los auxilios ajenos.”¹¹⁶⁷

6.1.2 UN CONEIXEMENT A PRIORI

Una de les obres mestres del jurista català Ramon Martí d'Eixalà és el seu manual dedicat a les Universitats i Col·legis d'Espanya, titulat *Curso de Filosofía Elemental*, en el qual tracta de la teoria de les idees, la gramàtica general i la lògica. En aquest, l'estudi de la memòria ocupa tot el capítol VII, part I, on Martí d'Eixalà cita en més d'una ocasió els assaigs filosòfics de David Hume. Concretament, es fa menció de l'empirista escocès al parlar de la diferenciació entre els records i les percepcions actuals. Així, esmenta “*que un hombre, dice Hume en el 2º de sus ensayos filosóficos, sienta la incomodidad que causa un calor excesivo, o el placer que proviene de un calor moderado; que el mismo sujeto se acuerde después de estas sensaciones: cualquiera convendrá en que hay una diferencia notable entre estos dos modos, de percibir*”¹¹⁶⁸.

¹¹⁶⁵ Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 194.

¹¹⁶⁶ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 63

¹¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 63-64.

¹¹⁶⁸ Martí d'Eixalà, R., *Curso de Filosofía Elemental*, Impremta de D. J. Maria de Grau, Barcelona, 1841, p. 38.

Més endavant, al tractar de “*la ley a tenor de la cual se verifican los recuerdos*”¹¹⁶⁹ explica la doctrina de Hume vers les relacions de contigüïtat, causa i efecte i semblança.¹¹⁷⁰

Per Hume, les idees que constitueixen el món de la nostra experiència presenten un ordre i regularitat. Tals caràcters són deguts als principis que els associen i uneixen entre si. L'autor britànic reconeix tres únics principis d'aquesta naturalesa: la semblança, la contigüïtat en el temps i en l'espai i la causalitat.¹¹⁷¹

Ara bé, tenint en compte el pensament de Hume de les idees com imatges visuals¹¹⁷², cal comprendre el què ell entén com a “relacions d'idees”¹¹⁷³. Ell afirma en el Tractat que les relacions les quals depenen de les idees són: ressemblança, contrarietat, graus de qualitat i proporcions en qualitat i número. Causació, identitat i relacions espai-temporals no són relacions d'idees.¹¹⁷⁴

La relació de semblança, quan es refereix a simples idees i no a coses reals posseeix una certesa absoluta i constitueix el domini del coneixement veritable de la ciència. Sobre

¹¹⁶⁹ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 42.

¹¹⁷⁰ “Hume, en el 3º de sus ensayos filosóficos, atribuye la misma fuerza que a la relación de contigüidad, a la de causa y efecto y a la de semejanza, es decir que la idea de la causa recuerda la del efecto y viceversa, y un retrato la idea del original. No puede negarse que tales relaciones tienen el poder que les atribuye Hume, pero también es cierto, que tanto la una como la otra pueden reducirse en este punto a la contigüidad, o que la contienen.” (Ibidem, p. 42-43)

¹¹⁷¹ “Hume also distinguishes between two kinds of relation, natural and philosophical. The three natural relations, resemblance, contiguity and causation, are in fact three forms or principles of natural association.” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 120)

¹¹⁷² “We do not see the sun immediately, but an idea; or, as Mr. Hume calls it, an impression in our own minds. This idea is said to be the image, the resemblance, the representative of the sun, if there be a sun.” (Ayer, A.J., *British empirical philosophers: Locke, Berkeley, Hume, Reid and J.S.Mill*, Routledge and Kegan Paul Ltd., Londres, 1965, p. 520)

¹¹⁷³ “Says Mr. Hume, there is nothing in nature but ideas only; for what we call a mind is nothing but a train of ideas connected by certain relations between themselves.” (Ibidem, p. 521)

¹¹⁷⁴ “Hume approaches the difference between knowledge and probability through a second discussion of philosophical relations. These relations, he argues, are of two kinds. The first kind includes resemblance, proportion in quantity or number, degrees in any quality, and contrariety; these relations, “depend entirely on the ideas, which we compare together”. The second kind includes the relations of identity, relations of time and place, and causation; these may be changed without any change in the ideas” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 124)

ella es fonamenten la geometria, l'àlgebra i l'aritmètica, els objectes dels quals són idees simples que no aspiren a cap realitat efectiva.

Tots els raonaments que es refereixen a realitats o fets es fonamenten en la relació de causa i efecte. Ara bé, la tesis fonamental de Hume és que la relació de causa i efecte no pot ser mai coneguda a priori¹¹⁷⁵, això és, amb un pur raonament, sinó només per l'experiència. Ningú, posat front a un objecte que per ell sigui nou, pot descobrir les causes i els seus efectes abans d'haver-los experimentat i només raonant sobre ells.¹¹⁷⁶

En aquest sentit, Martí d'Eixalà esmenta que en cas de *“relación de causa y efecto se conoce a primera vista, pues que semejante relación no puede suponerse, sin que a la idea que se denomina causa haya visto sucederse por algunas veces la que llamamos efecto.”*¹¹⁷⁷

Així, cap objecte manifesta a primer cop d'ull les causes que el produeixen o els efectes que produirà i la nostra raó no pot, sense l'ajuda de l'experiència efectuar cap inducció que es refereixi a la realitat o els fets que succeiran. Això significa que la connexió entre causa i efecte, tot i després d'haver estat cercada per l'experiència, continua essent arbitrària i amb manca de qualsevol fet objectiu. Causa i efecte són dos fets totalment diversos, cada un dels quals no té res en si que suposi necessàriament l'altre.

Per tant, tot el que sabem per l'experiència és que de causes que aparenten semblants esperem efectes semblants. Ara bé, és impossible que arguments extrets de l'experiència puguin demostrar la semblança del passat amb el futur: tots aquests arguments estan fonamentats en la suposició de tal semblança. Aquestes consideracions de Hume exclouen que el vincle entre causa i efecte pugui ser demostrat objectivament com a necessari, és a dir, absolutament vàlid.

¹¹⁷⁵ *“The relation of cause and effect can never correspond to an a priori logical nexus; for it can never imply a contradiction in terms to suppose one body annihilated whilst others remain unaltered.”* (Stephen, L., *History of English Thought in the Eighteenth century*, Hart-Davis, London, 1962, p. 42)

¹¹⁷⁶ *“Hume sees in our so-called “knowledge” only a fiction to be accounted for in terms of that experience which is for him the only source of human “understanding”, the only basis of that probability which supersedes our imagined knowledge and certainty.”* (Seth, J., *English Philosophers and Schools of philosophy*, Ballantyne Press, Edinburg, 1912, p. 152)

¹¹⁷⁷ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 43.

La importància de la doctrina de Hume no està en la seva definició d'un efecte com una seqüència invariable i esperada, sinó en la seva insistència que no hi ha altre camí d'anticipació o suplement a les nostres observacions que la inferència basada en la nostra experiència de què sempre o normalment ocorre. Segons Hume no hi ha relacions causa i efecte que estableixi una via per deixar de banda l'apel·lació a l'experiència en qüestions de fet. Així, si A causa B, serà un fet que només pot decidir l'experiència.¹¹⁷⁸

6.1.3 CREENÇA I PROBABILITAT

Per Hume, tota creença en realitats o en fets, és un sentiment o un instint, no un acte de raó.¹¹⁷⁹ Tot el coneixement de la realitat manca per tant de necessitat racional i s'endinsa en el camp de la probabilitat. A més, la creença és un sentiment natural, no sotmès al poder de l'enteniment, que neix de la situació particular en la qual la ment es troba.

Per tant, la creença és quelcom sentit per a ment, el qual distingeix les idees del judici de les ficcions de la imaginació.¹¹⁸⁰ Dóna aquestes idees més força i vivacitat i fa que elles apareguin més rellevants, influeixin en la ment, i constitueixin els principis governants de totes les nostres accions. Així, aquest sentiment es descriu com una concepció més viva, més intensa i forta que la que acompanya a les pures funcions de la imaginació. La central característica de la creença és que aquesta es manifesta en la conducta.

¹¹⁷⁸ *"This being so it must clearly be Hume's view that the general principle of causation cannot be apprehended by intuition or by abstract reasoning." (...) "His conclusion is that the principle, since it is clearly in fact operative in our thinking, must have arisen as the result of observation and experience."* (Morris C. R., *Locke Berkeley Hume*, Oxford University Press, London, 1931, p. 132)

¹¹⁷⁹ *"belief is a matter of feeling, not of rational insight. "Thus all probable reasoning is nothing but a species of sensation."* (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 163)

¹¹⁸⁰ *"Belief is a "particular manner of forming an idea", a distinct "manner of conception", or "nothing but a peculiar feeling, different from the simple conception"* (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 132)

"The belief that anything exists outside our mind, when not actually perceived, is a fiction. The belief in a continuous subject which perceives the feelings is another fiction. The only foundation of the belief that former coherences will again cohere is custom. Belief is a "lively idea related to or associated with a present impression". (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 37)

Aquest sentiment de creença també és analitzat per Martí d'Eixalà, en el seu manual, *Curso de Filosofía Elemental*, en tractar dels judicis de causa i efecte. Així, ens explica que és un fet inexplicable com la gravetat i ens descriu com s'origina. “*Se produzca en el hombre en vista de la sucesión de unos mismos fenómenos, mas o menos repetida.*”¹¹⁸¹ De fet, certs fenòmens es produeixen amb certa regularitat i “*de consiguiente que resulta la armonía de haber creado a los seres inteligentes con la inclinación a creer en esta misma regularidad establecida.*”¹¹⁸²

En relació a la probabilitat Hume ens parla de la probabilitat dels canvis i de la probabilitat de les causes. Així doncs, l'ensenyament de l'experiència és no sempre inequívoc.¹¹⁸³

Cal esmentar que la probabilitat és una creença més intensa, oposada a una altra creença més dèbil i incompatible. Aquest concepte és molt proper a Martí d'Eixalà, ja que defineix la probabilitat com “*la esperanza que concebimos acerca la verificación de tal o tal hecho*”¹¹⁸⁴. De tal manera que “*la esperanza o creencia llamada probabilidad, viene a ser el resultado definitivo o la impresión que resta de dos o más juicios de causa y efecto que se oponen entre sí*”¹¹⁸⁵.

Martí d'Eixalà conclou l'epígraf dedicat a la probabilitat fent menció a Hume i la seva teoria sobre les causes dels successos com a un mitjà factible per arribar a la creença o opinió vers un determinat fet. D'aquesta manera, l'autor català cita breument l'observació que Hume fa en els seus assajos filosòfics. “*Hablando en rigor, dice, no existe lo que se llama casualidad; pero hay un equivalente: la ignorancia en que estamos de las verdaderas causas de los sucesos, ejerce sobre nuestro entendimiento la*

¹¹⁸¹ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 67.

¹¹⁸² *Ibidem*.

¹¹⁸³ “*But while neither reason nor experience can answer these questions of fact, custom –Hume’s name for “everything... which proceeds from a past repetition” leaves us believing in and acting on the universality of causes and the uniformity of nature. Custom is the true “guide of life” that leads us to believe what reason and experience can neither prove nor disprove.*” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 135)

¹¹⁸⁴ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 229.

¹¹⁸⁵ *Ibidem*.

influencia que se atribuye a la casualidad, y dicha ignorancia produce la misma especie de creencia o de opinión.”¹¹⁸⁶

6.1.4 ESPAI I TEMPS

L’espai i el temps són els mitjans en els quals les nostres impressions ocorren.¹¹⁸⁷ Hume manté que les nostres impressions o les nostres idees no són infinitivament divisibles, sinó que arriben a un mínim més enllà del qual no podem veure, sentir o imaginar alguna cosa més petita en talla o curta en duració. Aquests mínims Hume els anomena punts visibles i tangibles. La seva existència és un fet empíric i l’experiment del qual hi dóna suport.

Hume està convençut que l’espai en general, objecte de la geometria, és una pura ficció a la que no correspon cap impressió empírica. Només els cossos extensos són objecte de la percepció, ja que tot cos extens no és res més que un conjunt de varis punts colorits disposats amb cert ordre. Tampoc pot sostenir-se que l’espai en general sigui una idea, és a dir, una còpia d’alguna impressió ben determinada. Entre la ciència de l’espai i les percepcions dels cossos extensos s’ha de reconèixer una fractura. És aquesta fractura la que impedeix aplicar amb seguretat les proposicions científiques a l’experiència.

Martí d’Eixalà parteix de la idea de l’extensió per tal d’explicar la idea de l’espai. Això ens recorda els cossos extensos objectes de la percepció dels quals fa referència Hume. D’aquesta manera, el filòsof català ens dóna el següent exemple per tal de comprendre la noció d’espai. “*Supóngase un cuerpo geométrico inscrito en una esfera de cristal: sáquese luego dicho cuerpo quedando marcados en la esfera los puntos a que correspondían los ángulos de aquel, y tendremos que para pasar de uno de los puntos a otro, siguiendo la dirección de la cuerda, tendrá que verificarse un movimiento igual al que debía ejecutarse para pasar del uno al otro de los puntos correspondientes del*

¹¹⁸⁶ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 230.

¹¹⁸⁷ “*He had concluded that “all our simple ideas proceed, either mediately or immediately, from their correspondent impressions”.* (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 122)

cuerpo inscrito, con la sola diferencia de faltar la sensación de resistencia; y esto es lo que caracteriza a la idea de espacio."¹¹⁸⁸

Pel què fa la noció de temps, segons Hume es pot realitzar un anàlisi similar. Aquesta noció que va ser assumida per Newton¹¹⁸⁹ com a fonament de la seva mecànica i interpretada per ell mateix com a corresponen a una realitat absoluta, Hume la redueix a un simple nombre que serveix per designar els esdeveniments complexos, doncs resulten compostos per instants successius.¹¹⁹⁰

El nostre jurista català, associa la idea del temps amb la distància que existeix entre dues idees. De tal manera que calcularem el temps transcorregut tot recordant *“la serie de hechos que han pasado desde que tuvo lugar aquel al cual se refiere”*¹¹⁹¹.

6.2 JOHN LOCKE

6.2.1 LA TEORIA DE LES IDEES

En el manual de filosofia de Martí d'Eixalà, titulat *Curso de Filosofía Elementar* es cita a Locke, doncs aquest filòsof britànic també es va interessar per l'estudi de les idees. De fet el terme clau en l'*Essay Concerning Human Understanding* de Locke¹¹⁹² és “idea”,

¹¹⁸⁸ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., pp. 102-103.

¹¹⁸⁹ “Hume announced in his own first book that he proposed to use the same methods to explore the human or moral world as Newton had used to explore the natural or physical one, he was claiming to proceed in a way everyone would take to be sound.” (Hume, D., *An Enquiry...*, ob. cit., p. 4)

¹¹⁹⁰ “But we can none the less form an idea of particular experience of time –a particular succession of perceptions and from this we can form the general or abstract idea of time. This abstract idea, Hume says, like all other abstract ideas, is represented in the imagination by a “particular individual idea of a determinate quantity and quality” joined to a term (in this case the term time) having general reference.” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., pp. 123-124)

¹¹⁹¹ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 103.

¹¹⁹² John Locke (1632-1704) es va educar a Westminster School (1646-52) i a Oxford, on va estar-hi fins el 1667 com a professor de grec i filosofia. Insatisfet de l'educació escolàstica rebuda es va interessar pel pensament de Descartes i l'experimentació científica. Va estudiar medicina i, a la vegada que redactava la seva obra, va tenir una intensa vida política, que el va portar dos vegades a l'exili, com amic i ajudant de lord Shaftesbury. La seva obra, malgrat el seu aspecte modest i fragmentari, ha exercit una influència extraordinària en el pensament modern.

la qual és definida com “*whatsoever is the object of the understanding when a man thinks*”¹¹⁹³. Locke parla de les idees com a “materials del coneixement”. El coneixement per ell mateix, posseït i fet objecte de la ment ha de ser una idea. Aquest concepte és molt proper a Martí d’Eixalà doncs defineix el terme idea com “*cualquier acto de nuestra existencia, en cuanto tenemos conciencia del mismo*”.¹¹⁹⁴

Les idees, segons el filòsof britànic, excepte quan són construccions lliures de la ment, signifiquen i representen existències i esdeveniment reals, encara que imperfectament.

Locke afirma que no existeixen principis innats¹¹⁹⁵ marcats en la ment de l’home i portats en el món de l’ànima. Així, l’autor assumeix que allò innat és equivalent a la percepció “conscient” i argumenta que allò que es troba en la ment és quelcom percebut o cridat per la percepció. Locke admet que existeix una capacitat en nosaltres de conèixer vàries veritats, però afirma que això no significa que aquestes siguin innates.

Per una part, la seva crítica del coneixement va ser el primer pas d’un estil de filosofar empirista que havia de ser, des de llavors, característic del món anglo-saxó, i per altra part, la seva doctrina política, tolerant i liberal, es troba en base dels Estats moderns, especialment en l’àrea anglo-saxona.

Epistemològicament, es basa en una absoluta recusació del innatisme: tot coneixement prové de l’experiència sensible, ja sigui per impressió directa, ja sigui per reflexió, que provoca en l’individu idees, és a dir, continguts mentals que poden combinar-se i donar lloc a idees complexes. Tot coneixement especulatiu que postuli principis o entitats que no puguin derivar de l’experiència pròpia de l’home, han de refutar-se. D’aquí, l’oposició de Locke a la metafísica i la construcció d’una ètica en base a motivacions concretes de la conducta humana (tendència al benestar). La societat és el resultat de l’associació d’individus que, per la seva autoconservació necessiten la propietat de certs béns, i del·leguen, per acord mutu, en l’Estat la salvaguarda del benestar social que deriva del respecte recíproc a la propietat i de la tolerància política i religiosa. Locke concep l’Estat amb separació de poders i amb institucions tals com les que es desenvolupen a Anglaterra després de la revolució (1688), de la que ha estat considerat teòric. Principals obres: *Two Treatises on Government* (1689), *An Essay Concerning Human Understanding* (1690), *Some Thoughts Concerning Education* (1693), etc. (Edwards, P., *The Encyclopaedia of Philosophy*, Collier-Macmillan limited, volum IV, Londres, 1967, pp. 487- 489.

¹¹⁹³ Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 96.

Ayer recorda que “*Mr. Locke in the introduction to his Essay, tells us, that he uses the word idea to signify whatever is the immediate object of thought; and then adds, “I presume it will be easily granted me that there are such ideas in men’s minds; every one is conscious of them in himself; and men’s words and actions will satisfy him that they are in others”. I am indeed conscious of perceiving, remembering, imagining; but that the objects of these operations are images in my mind, I am not conscious.*” (Ayer, A.J., *British...*, ob. cit., pp. 522-523)

¹¹⁹⁴ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 12.

¹¹⁹⁵ Stephen fa menció a la doctrina de Locke respecte a les idees innates: “*Attacking the theory of innate ideas, he yet retains conceptions vitally associated with that theory*”. (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 31)

Els sentits ens proveeixen idees particulars, les quals la ment les interioritza i les converteix en familiars, per mitjà dels records i noms.¹¹⁹⁶ La ment fa abstraccions d'aquestes idees particulars i dóna noms a les idees generals. Les idees generals, les paraules generals i l'ús de la raó creixen juntes, i estableixen la veritat de les proposicions que depenen de tenir clar el significat dels termes. En definitiva, tenim facultats naturals o capacitats de pensar i de raonar i això no és la mateixa cosa que tenir idees innates. Aquestes idees esdevenen per Martí d'Eixalà, "*ideas nociones*", ja que formen part d'aquest grup "*1º Los recuerdos de las sensaciones, y con mayoría de razon los de otras ideas. 2º Las ideas formadas por abstracción de las sensaciones, como las generales árbol, ciudad, casa; las que lo fueron por composición y los juicios. 3º Las ideas de los sentimientos morales. 4º Las ideas que adquirimos de nuestras facultades morales e intelectuales*"¹¹⁹⁷

Tanmateix, Locke estava convençut que existeixen principis eterns de moralitat, els quals els homes poden conèixer a través de l'ús de la raó. Però, això no significa que aquests siguin innats.

Cada idea que tenim és en últim terme derivada de l'experiència.¹¹⁹⁸ Locke afirma que l'home és conscient de dos coses, del fet "que ell pensa" i "les idees" en la ment sobre el que ell pensa. Així doncs, Locke considera que obtenim totes les nostres idees de l'experiència, de dos fonts, les quals són la sensació i la reflexió. Els nostres sentits estan afectats pels objectes externs (cossos) que ens porten idees com el groc, blanc, calor, fred, suau, dur, amarg i dolç.¹¹⁹⁹ Això és el que Martí d'Eixalà anomena "*objetos sensibles*", ja que "*toda vez que de un cuerpo no tenemos otra noticia fuera de la idea*

¹¹⁹⁶ "The elements, data, or materials of knowledge are called by Locke "ideas" (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 96.)

¹¹⁹⁷ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 15.

¹¹⁹⁸ "Locke had acknowledge that an event which corresponded with common experience was probable, and that an event which was contrary to common experience was inherently improbable." (Wootton, D., "Hume's of Miracles': Probability and irreligion", *Studies in the Philosophy of the Scottish Enlightenment*, editor Stewart, M. A., Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 226)

¹¹⁹⁹ "The ideas of sensation, he says, are unquestionably simple and distinct in the mind – "the coldness and hardness which a man feels in a piece of ice being as distinct ideas in the mind as the smell and whiteness of a lily, or as the taste of sugar and the smell of a rose; and there is nothing can be plainer to a man than the clear and distinct perception he has of those simple ideas." (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 31)

producida, la que por lo mismo no puede ser imagen mas que de sí misma."¹²⁰⁰ Aquestes idees són anomenades també per Martí d'Eixalà "*ideas sensaciones*", doncs, "*provieneen inmediatamente de la acción de algun cuerpo sobre los sentidos externos, o sobre los órganos internos, o de la acción de algun órgano sobre de otro*"¹²⁰¹. En definitiva, les idees, proporcionades a través de l'experiència, són els materials de la raó i el coneixement. Aquestes idees que tenim representen coses reals del nostre voltant i constitueixen la connexió a través de la qual coneixem alguna cosa del món físic extern.

6.2.2 CLASSIFICACIÓ DE LES IDEES

En el capítol III del *Curso de Filosofía Elemental*, Martí d'Eixalà classifica les idees en cinc grups (sensacions-nocions, simples-complexes, abstractes-concretes, generals-individuals i actuals-recordades). En tractar aquestes divisions ens esmenta en més d'una ocasió que segueix la classificació donada amb anterioritat per Locke; "*Ahora siguiendo a Locke...*"¹²⁰²

Tenint present que les idees dels sentits i les nocions, ja se n'ha parlat en tractar la teoria de les idees es procedirà a analitzar la divisió entre idees simples i complexes.

En aquest sentit, per Locke, una idea simple¹²⁰³ és "*nothing but one uniform appearance or conception in the mind, and is not distinguishable into different ideas.*"¹²⁰⁴ Un color vist, un so escoltat, una calor sentida, una olor olorada, són totes les idees simples¹²⁰⁵ dels sentits. Els sentits¹²⁰⁶ proporcionen un conjunt d'idees simples, les

¹²⁰⁰ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 13.

¹²⁰¹ *Ibidem*, pp. 14-15.

¹²⁰² En una nota a peu de pàgina indica que es tracta del llibre de Locke, titulat *Assaig sobre l'enteniment humà*. (*Ibidem*, p. 16)

¹²⁰³ "*All those ideas in our minds which are not simple are said by Locke to be compounded of simple ideas.*" (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 32)

¹²⁰⁴ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 492.

¹²⁰⁵ "*Locke accepted and developed at length the distinction between primary and secondary qualities to recognise the possibility of that kind of knowledge which he seems to disclaim. The primary qualities – solidity, extension, figure, motion, or rest, and number, according to his first numeration are those which are inseparable from matter generally.*" (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 31)

quals la ment té el poder de repetir-les, comparar-les i unir-les en gairebé una varietat infinita de combinacions. Però, és totalment incapaç d'inventar o formar una nova idea simple. Seguint la mateixa línia d'argumentació, Martí d'Eixalà defineix les idees simples com aquelles que *“no pueden considerarse por partes, como la de color, la de estension”*¹²⁰⁷.

Per tant, les idees complexes seran aquelles que *“el entendimiento ve diferentes partes, como la de hombre: en ella entran el color, la estatura, la figura, la inteligencia y otras, en las cuales el entendimiento puede sucesivamente fijar-se, al paso que no podemos fijarnos parcialmente en una idea simple, en la de color, por ejemplo, respecto de la cual y las demas de su clase nos hallamos en la alternativa de verlo todo o nada, de tener la idea por completo o no tenerla de todo punto.”*¹²⁰⁸ Aquesta unió d'idees que recalca Martí d'Eixalà com element bàsic en la formació de les idees complexes és també seguida per Locke. Doncs, l'autor britànic senyala el fet que certes combinacions d'idees simples conformen una altra idea. Això es pot produir per la nostra acció voluntària d'unir vàries idees simples i formar una de complexa.

Pel que fa a les idees complexes, Martí d'Eixalà esmenta que les subdivideix de la mateixa forma que Locke¹²⁰⁹ en: idees de substància, de modismes, de relació i agregats. En el primer grup¹²¹⁰ formarien part aquelles que fan referència als diferents éssers o objectes de la naturalesa o de l'art com per exemple: home, cavall, taula... En el segon grup, s'englobarien aquelles idees, les causes de les quals no es troben constantment reunides per la naturalesa o l'art. Sinó que l'interés de les ciències, les arts o el seu tracte comú fa que els homes les agregin en un altre grup. Com exemples d'aquesta classe es pot citar: la virtut, el vici, la societat, el govern, etc. Aquestes idees

¹²⁰⁶ “Mr. Locke maintains, that the sensations we have from primary qualities are resemblances of those qualities.” (Ayer, A.J., *British...*, ob. cit., p. 534)

¹²⁰⁷ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 15.

¹²⁰⁸ *Ibidem*, pp. 15-16.

¹²⁰⁹ Per Locke: “The complex ideas of substances, modes, and relations are all the product of the combining and abstracting activity of mind operating upon simple ideas, which have been given, without any connection, by sensation or reflection.” (Sorley, W. R., *A history of british philosophy to 1900*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, p. 114)

¹²¹⁰ El filòsof britànic admet que “substance is a complex idea; that is to say, it is formed by the mind's action out of simple ideas.” (*Ibidem*, p. 117)

de modismes es poden subdividir en simples i complexes, en funció de si es troben formades per la repetició d'una mateixa idea (simples, per exemple: la quantitat) o si resulten de la reunió d'idees de diferent espècie (complexes, per exemple: el govern). Martí d'Eixalà indica que aquesta subdivisió és originària de Locke.

En el tercer grup se cita les idees de relació¹²¹¹, les quals tal com indica el seu nom consisteixen en comparar una idea amb una altra. Finalment, esmentar el grup dels agregats que seria aquella classe formada per objectes imaginaris i aquells altres conjunts d'idees que no poden referir-se al grup dels modismes.

Una altra divisió es basa en la diferenciació entre idees abstractes i idees concretes. Per Martí d'Eixalà les idees abstractes es formen en el moment en què *“prescindimos o apartamos la consideración de algunas circunstancias del objeto o causa de la que proviene la idea”*¹²¹². En contraposició s'anomenaran idees concretes aquelles que *“prescindimos de circunstancia alguna del objeto o causa de la idea.”*¹²¹³

L'admissió d'idees abstractes és rellevant, ja que no tots els il·lustrats anglesos creien en la seva existència i per tant, això significarà una aproximació o un allunyament vers el pensament filosòfic de determinats autors.

Així doncs, els empiristes els quals mantenen que totes les nostres idees són derivades de l'experiència han trobat dificultat en l'explicació de les idees generals. Per exemple, els termes generals d'“home”, “triangle”, “vermell” i “moció”.

Per veure només els trets dels homes o dels triangles, Locke parteix de l'existència del poder de l'abstracció, ja que per mitjà de les particulars idees del sentit, manufacturem idees generals, les quals representen només els trets comuns de tots els individus de la mateixa mena i ometen el què és particular de cada un.

¹²¹¹ Referent a les idees de relació, Locke esmenta que: *“knowledge involves relations, and relations are the work of the mind; it requires complex ideas, and complex ideas are mental formations”* (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 114)

¹²¹² Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 17.

¹²¹³ *Ibidem.*

Però, Berkeley havia indicat que si cadascú de nosaltres elimina de la seva idea o imatge d'un particular home tots els trets peculiars del mateix i allò que no és igual que els altres homes, llavors no s'obté cap imatge.

Això és particularment clar en el cas d'una idea com "vermell". No hi ha cap tret imaginable comú a tots els colors de vermell. La nostra idea general de vermell no pot ser vermell del tot, el qual és absurd. Així doncs, Berkeley manté que la idea de la ment que respon a un terme general, és sempre quelcom particular i específic, però l'ús d'aquest el fa general.

Concloent, Berkeley sempre es mostra en contra de la tendència a considerar les abstraccions com a coses reals. Així, nega la possibilitat de "l'abstracció", dient que una línia A o una superfície la qual no és negra, ni blanca, ni blava, ni groga..., no llarga ni curta, no aspre, no llisa, no quadrada, no rodona... és perfectament incompreensible. Així, l'autor ataca les abstraccions en base a dos principis. El primer, es basa en què res existeix, excepte allò què és particular. El segon manté que res pot existir per si mateix, a no ser que pugui ser sentit o imaginat.¹²¹⁴

Hume continua Berkeley, però va més enllà tot explicant quin és el significat d'una idea particular, que tothom comparteix. Per explicar això, Hume invoca la doctrina de l'associació d'idees. Idees, les impressions de les quals són semblants i contínues en l'espai o temps esdevenen associades a la ment. Això vol dir que la ment té una tendència a passar d'una a l'altra. Un terme general és associat per la contigüïtat (per mitjà del temps i l'espai) amb unes quantes coses particulars les quals és aplicada. Les idees d'aquestes són associades per la ressemblança amb una altra i amb altres com elles en el mateix sentit. Així, el terme "mantenir" la idea general, implica tendir a l'associació particular de membres d'una família d'idees associades per la ressemblança.

¹²¹⁴ "Against "abstract ideas" of this sort, his polemic was fully justified." (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 139)

"The proving that abstract ideas are psychologically impossible does not prove that thought deals only with particular ideas, which is Berkeley's thesis." (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., pp. 72-73)

El mèrit d'aquesta teoria és que explica com es pot entendre un terme general sense formar una "idea general abstracta". Aquest va ser el primer dels molts usos que Hume va fer del principi de l'associació d'idees.

Vinculat amb el terme abstracció, Martí d'Eixalà també distingeix entre idees generals i idees individuals. En aquest sentit, declara la necessitat de l'abstracció en la concepció de les idees generals doncs clarament esmenta que "*se concibe que toda idea general ha de ser abstracta, pues que para que convenga a varios objetos, es indispensable hacer abstracción de las circunstancias o puntos en que discrepan.*"¹²¹⁵

La cinquena divisió de Martí d'Eixalà de les idees consisteix en idees actuals i idees recordades. En el primer grup formarien part aquelles idees que "*tenemos por la vez primera, o por la repetición de la causa que por la vez primera las produjo*"¹²¹⁶. En canvi, les idees recordades es produirien en aquells casos en què es renova la idea d'un cos sense que es repeteixi l'acció d'aquest sobre els nostres sentits.

El record de les idees està vinculat amb la memòria, que Martí d'Eixalà tractarà més minuciosament en el capítol VII, I^a part, del seu *Curso de Filosofía Elementar*. Referent aquest tema, esmentar que Locke també presta atenció a l'anàlisi de la memòria, però des d'un punt de vista més psicològic que filosòfic. El filòsof britànic distingeix la memòria vertadera de la falsa memòria. A més, l'autor es fixa en què l'atenció, la repetició, el plaer i el dolor són auxiliis de la memòria i esdevenen les condicions a través de les quals la memòria és enfortida o debilitada.¹²¹⁷ El jurista català alhora d'enumerar les circumstàncies que influeixen en la memòria esmentarà en primer lloc les citades per Locke i n'inclourà de noves.¹²¹⁸

¹²¹⁵ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 18.

¹²¹⁶ *Ibidem*, p. 19.

¹²¹⁷ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, pp. 492 493.

¹²¹⁸ Martí d'Eixalà parla de "*las circunstancias que influyen en la memoria, ya en general, ya respecto de ciertas ideas*". Aquelles que el filòsof català considera més principals són "*la repetición de la idea, el placer o dolor inmediato resultante de ella; el interés que inspira, o sea el placer o dolor mas o menos probable; el tiempo que ha transcurrido desde que la misma tuvo lugar; el carácter de ella; la edad; la organización del individuo; el orden en las ideas, el ejercicio de dicho facultad, y el análisis.*" (Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 45)

6.2.3 CLASSES DE JUDICIS

Martí d'Eixalà enumera cinc classes de judici (de causa i efecte, d'identitat o diversitat, d'igualtat o desigualtat, de semblança o dissemblança i de coexistència), tot senyalant al començament de l'epígraf segon, del capítol VIII (“*Del Juicio*”), I^a part, del seu *Curso de Filosofía Elementar* que segueix “*en parte*” a Locke.

Referent aquest tema, l'empirista anglès ens parla dels termes identitat i diversitat, com la relació d'una cosa per ella mateixa respecte a diferents temps i llocs. Així, la identitat d'una planta, d'un animal o d'un home consisteix en la seva participació en la vida de forma continuada. Locke, igual que Martí d'Eixalà, examina la identitat personal i ens argumenta que “*personal identity is consciousness of being the same thinking self at different times and places*”.¹²¹⁹ Aquesta concepció és molt propera al jurista català, doncs vincula aquesta identitat personal amb la consciència de l'individu vers les seves idees. De tal manera, que senyala: “*que si en un momento dado se fueran borrando sucesivamente o al golpe todas las ideas que le ocupan, desapareciera el individuo para sí mismo.*”¹²²⁰

A més, el filòsof britànic ja havia prestat atenció a la relació de causa i efecte. Així, observa que l'ordre i connexió de les nostres idees troba el punt de partida en les coses i qualitats. En aquest sentit, Locke és estrictament empíric i defineix causa com “*that which produces any simple or complex idea and that which is produced, effect*”.¹²²¹ Locke mostra com tenim idees de causa i efecte per l'experiència.¹²²² Aquesta comprensió de la causació com a fruit de l'observació repetida de les idees dels objectes és també seguida per Martí d'Eixalà, doncs concep la relació causa i efecte en els següents termes: “*si por cualquier medio las ideas de dos objetos los mas discordantes*

¹²¹⁹ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 495.

¹²²⁰ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 70.

¹²²¹ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob.cit., volum IV, p. 495.

¹²²² “*The conclusion is that however many and various may be the qualities which we apprehend by sense, we can never have knowledge strictly speaking of any real thing, since we can never be assured of any real or necessary connexion between the qualities apprehended. Our knowledge in this sphere “reaches very little farther than our experience”; that is to say, since experience makes us aware of qualities but does not assure us of connexions between qualities, it can give us no knowledge of particular substances at all.*” (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 47)

viene a enlazarse en el entendimiento, sucediendo la una a la otra repetidas veces, tomaremos al objeto primero por causa del segundo."¹²²³

Continuant amb el tema de causa i efecte, el jurista català ens cita breument a David Hume, tot indicant que aquest filòsof escocès va demostrar que la naturalesa exterior ens ofereix relacions de successió. Addicionalment, ens comenta que els arguments empleats per Hume en l'ordre de la successió de fenòmens són extensos.¹²²⁴

En aquest sentit, convé esmentar que Hume ofereix dos definicions de causa. La primera consisteix en: "*an object precedent and contiguous to another, and where all objects resembling the former are placed in like relations of precedence and contiguity to those objects that resemble the latter*"¹²²⁵. La segona es basa en: "*an object precedent and contiguous to another and so united with it that the idea of the one determines the mind to form the idea of the other, and the impression of the one to form a more lively idea of the latter.*"¹²²⁶

Pel que fa els termes "causa" i "efecte", l'autor escocès considera que no mantenen cap tret comú que s'observi en els objectes en els quals s'aplica, a part de la seva contigüitat en l'espai, successió en el temps, i la constant conjunció d'objectes semblants en experiències passades.¹²²⁷ No existeixen altres trets a observar, i si hi haguessin "poders" que hi inferissin, tampoc podríem explicar o predir el fenomen millor que ho podem fer sense ells. De fet, no hauríem de conèixer perquè certs objectes tenen certs poders i la persistència dels mateixos. A més, la natura dels seus efectes hauria de ser predicable només per mitjà de dades empíriques.

¹²²³ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 66.

¹²²⁴ *Ibidem*, pp. 62-63.

¹²²⁵ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 80.

¹²²⁶ *Ibidem*.

¹²²⁷ "*He also sees that a cause always occurs prior to its effect, which is to say an effect always succeeds its cause. Contiguity and priority (or succession), Hume concludes, are two perceptible features of a causal relationship, but he also concludes that contiguity and priority are not by themselves enough to establish such a connection*" (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 128)

Cal mencionar que a part de la contigüïtat, la successió i la constant conjunció, existeix un altre element en la nostra idea de causa, la idea de la connexió necessària. Hume examina com descobrim relacions causals.¹²²⁸ És simplement un assumpte d'associació d'idees. Així, l'experiència mostra que A ha estat freqüentment seguida de B i mai ha ocorregut sense B. La idea de B és llavors associada amb A. Com a conseqüència, quan la idea A ocorre la ment està determinada a passar a la idea de B, i quan la impressió A ocorre, això determina no només formar la idea de B, sinó transferir que la idea és la impressió de A.¹²²⁹

En definitiva, la determinació de la ment¹²³⁰ depèn només de la repetició (de conjuncions passades), és a dir el costum o l'hàbit i no de cap raonament. Però, l'hàbit explica la unió que establim entre els fets, però no la seva connexió necessària. És a dir, explica perquè creiem en la necessitat de vincles causals, però no justifica aquesta necessitat. I veritablement aquesta necessitat és injustificable. L'hàbit, com l'instint dels animals és una guia infalible per la pràctica de la vida, però no és un principi de justificació racional o filosòfica, doncs no existeix un principi d'aquesta classe. Aquest raonament és totalment compatible amb la doctrina de Martí d'Eixalà sobre la successió de fenòmens. Doncs afirma que *“nunca podrá decirse, filosóficamente hablando, que un fenómeno sea idéntico a otro, ni que sea el mismo que antes presenciábamos; pudiendo a lo mas concebirse una serie de fenómenos iguales o distintos, procedentes de una misma causa. Porque todo fenómeno no es mas que un hecho, que se considera independientemente de todo ser”*.¹²³¹

¹²²⁸ “There is another, more important aspect of the causal relation. When we say one object or event is the cause of another object or event, we also think that the two objects or events are bound together in such a way that, if the cause occurs, the effect must follow, or if the effect is seen, the cause must have preceded it.” (Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise...*, ob. cit., p. 128)

¹²²⁹ “In short, we think that causes necessarily produce their effect and thus that causes and effects are in that sense necessarily connected together. As Hume was to put this crucial point, when we say that objects are related as causes and effects, there is also “a necessary connexion to be taken into consideration; and that relation is of much greater importance” than contiguity and priority” (Ibidem, p. 128)

¹²³⁰ “Only when we know and understand the powers and operations of the human mind will we know what we can reasonably hope to understand about others subjects.” (Ibidem, p. 114)

¹²³¹ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 69.

6.2.4 CONEIXEMENT DE LA VERITAT

L'empirisme i racionalisme de John Locke es fonamenta en totes les idees i el coneixement de l'experiència i va més enllà de l'experiència, cap a l'existència de les coses.

En aquest sentit Locke defineix el coneixement com: “*the perception of the connection and agreement, or disagreement and repugnancy, of any of our ideas*”¹²³². Aquest acord o desacord és en respecte a quatre tipus: identitat i diversitat, relació, coexistència o necessària connexió i real existència.

De tal manera, que si la percepció de l'acord o desacord en la identitat i diversitat és el primer acte de la ment, llavors aquest acte és un judici. En definitiva, el coneixement d'aquesta identitat i diversitat és un judici.

Seguint la mateixa línia argumentació, Martí d'Eixalà després que en la I^a part del seu manual, *Curso de Filosofía Elemental*, hagués esmentat les classes de judicis, torna a citar aquests mateixos tipus de judicis (causa i efecte, identitat, igualtat, semblança i coexistència), per tal d'analitzar la veritat i els mitjans per reconèixer-la, en la III^a part d'aquest manual dedicat a la “*lógica*”.

Per tant, segons el jurista català, la veritat i l'error seran qualificatius dels judicis i en cap cas idees considerades aïlladament. Ara bé, Martí d'Eixalà afirma la dificultat d'expressar les circumstàncies que han de concórrer perquè un judici sigui considerat vertader. De tal manera que “*las diferentes tentativas que se han hecho, han dado por resultado una variedad grande en la solución del problema, la mas a propósito para producir el escepticismo.*”¹²³³

Així, per arribar a la veritat del coneixement, el jurista català al·ludeix als judicis de causa i efecte tot establint la següent premissa: “*será verdadero cualquier juicio de esta*

¹²³² Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 45.

¹²³³ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 212.

*clase, si el orden de sucesión que hemos observado es entre objetos ó fenómenos que no pertenecen a series distintas é independientes en el orden del universo”.*¹²³⁴

En analitzar, la veritat en els judicis d'identitat, el nostre autor diferencia entre cossos orgànics i inorgànics. De tal manera, que si el judici es refereix a un cos inorgànic, “*será verdadero, en rigor, en el único caso en que las partes de que se componía en el primero de los tiempos en que lo consideramos, hayan continuado existiendo de la misma manera reunidas, y sean ellas las que nos afectan en el segundo tiempo.*”¹²³⁵ En canvi, en el cas de cossos orgànics, el judici serà vertader, “*cuando lo que comparamos es una misma organización considerada en diferentes tiempos; y lo que nos da aquí la certeza son juicios de causa y efecto*”.¹²³⁶

Pel què fa als judicis d'igualtat, es recalca que és necessari distingir entre idees de caràcter objectiu i idees que manquen d'aquest caràcter. Doncs, en el primer supòsit, és convenient que “*los objetos a los cuales se refieren las ideas comparadas, sean tales, que colocados en cualquier posición igual para entrambos, el conjunto de las que tienda a producir el uno, comparando con el conjunto de las que tienda a producir el otro, no experimente el entendimiento cambio alguno en el modo de ser*”¹²³⁷. Mentre que en el segon supòsit, per tal d'arribar a la veritat del judici, es requerirà que “*al pasar de la una a la otra no pueda el entendimiento experimentar cambio alguno en el modo de ser*”¹²³⁸.

Respecte a la veritat dels axiomes, Martí d'Eixalà, apunta que es tracta de certs judicis molt generals, de tal manera que la veritat dels mateixos apareix instantàneament. Per tant, no caldrà interposar un altre judici o bé derivaran immediatament de judicis particulars. Així, després de dividir aquests axiomes en tres grups: “*los hay que nada enseñan, consistiendo en reproducir para segunda idea la primera*”, “*otros hay que se*

¹²³⁴ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 212.

¹²³⁵ Ibidem, p. 214.

¹²³⁶ Ibidem, pp. 215-216.

¹²³⁷ Ibidem, p. 216.

¹²³⁸ Ibidem, p. 217.

reducen a la explicación, en todo o en parte, del sentido de un nombre” i finalment aquells que “contienen la generalización inmediata de varias observaciones individuales sobre igualdades e semejanzas”¹²³⁹, el nostre autor dóna l’opinió de Locke referent aquest tema. “Locke, quien partiendo de la experiencia, prueba con mucha solidez que los axiomas de que tratamos son proposiciones que se forman como las demás de la clase de las generales, es a saber, partiendo de lo concreto.”¹²⁴⁰

Tal com comenta Morris, en relació al filòsof anglès, *“He expects to be able without much difficulty to show how by perceptual experience alone we can come to certain knowledge- for instance, knowledge of the mathematical axioms.”¹²⁴¹*

Tanmateix, cal subratllar el fet que Martí d’Eixalà al·ludeix al factor de l’experiència en Locke. Doncs, *“all the knowledge, then, and all the beliefs which have been acquired by man in the course of the ages, must be shown to be wholly and completely founded on the experiences of individual men during their lives. All the ideas which are in the mind must have been come by, Locke maintains, through human experience between birth and death.”¹²⁴²*

Finalment dir, que el jurista català analitza la veritat en els judicis de coexistència, tot senyalant que *“la calidad de verdadero un juicio de esta clase, es preciso que la simultaneidad que se ha observado sea entre ideas que provengan de una misma causa, o, lo que viene a parar a lo mismo, que pertenezcan a una misma serie”¹²⁴³* i en darrer terme conclou l’epígraf dedicat a la veritat dels judicis explicant la certesa en els raciocinis.

¹²³⁹ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 222.

¹²⁴⁰ *Ibidem*, p. 223.

¹²⁴¹ Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., pp. 23-24.

¹²⁴² *Ibidem*, p. 24.

¹²⁴³ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 223.

6.2.5 TIPUS DE VERITATS

Locke reconeix dos graus de coneixement¹²⁴⁴; la intuïció i la demostració. Entre totes dues, la intuïció és més fonamental i certa. Doncs, aquesta consisteix en què: “*the mind perceives the agreement or disagreement of two ideas immediately, without intervention of any other*”¹²⁴⁵. En canvi, en la demostració¹²⁴⁶, la ment percep l’acord o desacord, no immediatament, sinó a través d’altres idees mediatas.

Martí d’Eixalà apunta tres espècies de veritats en funció de com s’obtenen aquestes (intuïtives, demostratives i inductives). Això suggereix la influència de l’empirista anglès, doncs, el nostre jurista defineix les veritats intuïtives com les que “*se conciben en virtud de la mera comparación de las ideas entre las cuales se advierte la relación, sin que se interponga proposición alguna*”¹²⁴⁷ i les demostratives com “*las verdades que se alcanzan con la interposición de alguna o algunas proposiciones, las que pueden ser generales o particulares.*”¹²⁴⁸

Respecte a les veritats inductives, és a dir, “*las que resultan de la reunión de las circunstancias comunes a diferentes observaciones particulares*”¹²⁴⁹, el jurista català adverteix que aquestes veritats inductives s’obtenen en el moment en què “*al recorrer diferentes actos de la voluntad fijando la atención en las circunstancias comunes que les preceden, advierto que la fuerza de tales actos está en razón compuesta de la idea*

¹²⁴⁴ “*Knowledge consists in the perception of the agreement or disagreement of ideas, and such perception must be clear or certain. He distinguishes two degrees of knowledge –intuition and demonstration. In the former case, the agreement or disagreement is immediately perceived; in the latter, it is perceived through the mediation of a third idea, but each step in the demonstration is itself an intuition, the agreement or disagreement between the two ideas compared being immediately perceived. This knowledge, however, extends but a little way in matters of real existence; it comprises only two certainties: the existence of ourselves, by intuition, and that of God, by demonstration.*” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 105)

¹²⁴⁵ Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 45.

¹²⁴⁶ “*The next degree of knowledge is where the mind proceeds to discover the agreement or disagreement of two ideas by the intervention of other ideas –one or more, as it happens; this kind is called demonstrative knowledge*” (Ibidem)

¹²⁴⁷ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 225.

¹²⁴⁸ Ibidem.

¹²⁴⁹ Ibidem, p. 226.

que tenemos acerca la importancia del objeto, y del grado de confianza en los medios”¹²⁵⁰. De tal manera, que la característica que comparteixen aquest tipus de veritats és que consisteixen en vàries observacions, però no denoten cap proposició intermèdia.

Tot això comentat, recorda un tercer grau de coneixement de Locke anomenat “*sensitive knowledge*”. Aquest coneixement sensitiu és “*employed about the particular existence of finite beings without us, which going beyond bare probability and yet not reaching perfectly to either of the foregoing degrees of certainty, passes under the name of knowledge*”¹²⁵¹. De fet, per Locke les idees dels sentits esdevenen senyals o representacions d’alguna cosa més enllà d’elles mateixes.

Morris també fa menció, al tractar del pensament de l’empirista anglès, d’aquest coneixement sensitiu. Així, cita que “*of our own existence it is true we have intuitive knowledge, and of God’s demonstrative knowledge; but of the existence of other things, we have only this “sensitive knowledge”, by courtesy so-called*”¹²⁵²

Per acabar, cal esmentar que Martí d’Eixalà senyala que aquestes veritats inductives són l’instrument creador dels principis. A més, apunta que els escolàstics desconeixien aquest tipus de veritats i per això van acudir a concepcions innates o d’evidència, sense fonamentar-ho amb cap raó coherent.

6.2.6 L’APLICACIÓ DEL CRITERI DE LA VERITAT A CERTS JUDICIS MOLT COMUNS

Més enllà del coneixement cert, Locke indica que s’extén el domini del coneixement provable. El coneixement cert és molt restringit: consisteix només en la intuïció del nostre jo, en la demostració de Déu i en la sensació actual de les coses externes. Així doncs, tenint en compte la limitació d’aquest coneixement, l’home està dotat

¹²⁵⁰ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 226.

¹²⁵¹ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 497.

¹²⁵² Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 47.

providencialment d'una facultat amb la qual supleix la falta d'un coneixement cert. Aquesta facultat és el judici. Així doncs, el judici com a coneixement consisteix en l'acord o desacord de les idees entre si. Però a diferència del coneixement, aquest acord no es percep, sinó que només es suposa.

En aquest sentit, Martí d'Eixalà menciona que *“el hombre no puede verlo todo por sí. La mayor parte de los hechos que entran como elementos en las combinaciones del entendimiento, han pasado fuera del tiempo en que vivimos, o a una distancia a la que no han podido alcanzar directamente nuestras facultades”*¹²⁵³.

En el coneixement, la demostració consisteix en mostrar l'acord o el desacord de dos idees mitjançant una o més proves que tenen una connexió constant, immutable i visible una amb altra. En canvi, el judici no dóna demostracions, sinó que només probabilitats degudes a la intervenció de proves, la connexió de les quals no és constant ni immutable, però sembla suficient per induir a acceptar-les. Així doncs, la probabilitat es refereix a les proposicions que no són certes, però que ofereixen una certa persuasió per tenir-les com a vertaderes. Tal com indica Martí d'Eixalà: *“a cada paso nos vemos en la necesidad de suplir con inducciones la falta de intuición”*.¹²⁵⁴

Locke apunta dos fonaments en la probabilitat. En primer es basa en la conformitat d'alguna cosa amb el coneixement, l'observació i l'experiència. El segon consisteix en el testimoni dels altres que testifica les seves observacions i les seves experiències. D'aquesta manera, en base aquests dos fonaments es fonamenten els diversos graus de la probabilitat, és a dir d'assentiment.¹²⁵⁵

El primer grau de probabilitat, que senyala el filòsof anglès, és el d'una proposició sobre la qual recau el consentiment general de tots els homes.

¹²⁵³ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 233.

¹²⁵⁴ *Ibidem*.

¹²⁵⁵ *“The grounds of probability lie in the apparent conformity of propositions with our experience and the testimony of others.”* (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 498)

El segon grau es dóna en aquells casos en què la nostra experiència coincideix amb el testimoni de moltes persones dignes de fe. Martí d'Eixalà també parla d'aquest tipus de testimoni immediat, de tal manera que comenta que *“el testimonio inmediato de los hombres era un hecho, que en la forma de su producción influirán diferentes causas, de las que unas obran en sentido favorable y otras en sentido contrario, para que dicho testimonio sea conforme con la verdad de los hechos a los cuales se refiere.”*¹²⁵⁶ Així, el filòsof català enumera una sèrie de causes favorables i desfavorables que influeixen en el testimoni i conseqüentment a la veritat dels fets.

En relació als factors positius es cita: *“la propensión natural a la verdad, el temor de la opinión, el temor de la pena legal en los casos que esta sea aplicable, el temor religioso, el sentimiento de la justicia: ahora, influye en la acción de todas estas causas la edad y el carácter de la educación; y en el temor de la opinión, la posición que el testigo ocupa en la sociedad y en el mundo.”*¹²⁵⁷

Pel que fa als factors negatius es menciona: *“la facilidad con que se alteran los recuerdos, aun supuesto que sea imparcial el testigo; interés personal de este en figurarnos de cierta manera el hecho; interés de afeción personal; interés de partido, de secta, de corporación, de nacionalidad. El interés, sea cual fuere su especie, influye también haciéndonos ver las cosas de diferente manera de lo que son en la realidad, y alterando los recuerdos.”*¹²⁵⁸

El tercer grau és té respecte a les coses que succeeixen indiferentment i estan testimoniades per persones dignes de fe. En aquesta última probabilitat es funda la història. Referent aquest tipus de probabilitat per arribar a la veritat dels fets, el jurista català indica que *“la tradición se halla en el fondo conforme en diferentes pueblos, que no han tenido comunicación, y recae aquella sobre un hecho que han podido presenciar, creemos en ella, de la misma manera que en el dicho de testigos contestes”*.¹²⁵⁹

¹²⁵⁶ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 234.

¹²⁵⁷ *Ibidem*, p. 235.

¹²⁵⁸ *Ibidem*.

¹²⁵⁹ *Ibidem*, p. 236.

6.2.7 EL LLENGUATGE

Al final del llibre II de l'*Essay Concerning Human Understanding*, Locke al·ludeix al llenguatge com la connexió entre les paraules i les idees, particularment entre les idees abstractes i les paraules generals. Ara bé, també analitza la natura, l'ús i la significació del llenguatge, doncs tot el coneixement consisteix en proposicions.

Així doncs, pel filòsof anglès les funcions primàries del llenguatge consisteixen en la comunicació amb els altres homes, fer senyals per nosaltres mateixos de concepcions internes, i esdevenir signes per les idees.

Martí d'Eixalà també presta atenció a l'estudi del llenguatge, doncs dedica la segona part del seu *Curso de Filosofía Elementar* a l'anàlisi de la gramàtica general. Ara bé, tracta en tot moment la gramàtica castellana, doncs on existeixen diferències respecte la catalana, l'autor català fa cas omís. Així, en al·ludir als sons vocàlics, explica, per exemple, que la vocal "e" pot ser oberta o tancada però que la llengua castellana no ho diferencia. "*Advertimos también dos e, la una abierta y la otra cerrada; las que tampoco distingue la ortografía castellana, siendo cerrada al igual que la de la a la pronunciación*"¹²⁶⁰. Tot seguit, en parlar dels sons de la "o" senyala que "*tampoco se notan en esta parte las diferencias por nuestra ortografía, inclinándose por lo general la pronunciación, mas bien a ser cerrada que abierta.*"¹²⁶¹ Crida l'atenció que l'autor malgrat ser català considera la llengua castellana com a pròpia.

Al començament del primer capítol de la II^a part de la "*Gramática General*" es fa referència a l'objecte de la gramàtica. "*La gramática general tiene por objeto la expresión del pensamiento del modo más claro y más preciso, sea cual fuere la clase de los signos que se empleen*"¹²⁶². Aquesta definició recorda les funcions primàries del llenguatge segons Locke.

¹²⁶⁰ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 182.

¹²⁶¹ Ibidem.

Veure annex: Document 7.

¹²⁶² Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 113.

Doncs, pel filòsof anglès el llenguatge esdevé molt útil en el cas de noms generals, ja que simbolitzen les idees generals i ajuden a la ment a establir un cert ordre de les idees. Cal tenir present que tot excepte els noms propis són termes generals. Tal com esmenta Locke: “*words, in their primary or immediate signification, stand for nothing but the ideas in the mind of him that uses them*”¹²⁶³. Així, es suposa que els homes simbolitzen les mateixes idees en les seves ments. En definitiva, les paraules generals representen idees generals, les quals esdevenen generals degut a la separació d’altres idees i per particular circumstàncies. Aquest procés Locke l’anomena abstracció.

En relació als noms generals Martí d’Eixalà apunta que a partir de la seva terminació es distingirà el nombre i el gènere al qual fa referència. “*A los nombres generales se les hará distinguir por medio de la terminación si se refieren a uno o a muchos individuos; y cuando estos tuvieron sexo, si se trata del masculino o del femenino.*”¹²⁶⁴

Pel que fa a la definició de les idees, Locke senyala que la definició, per categoria i diferenciació, és convenient simplement per evitar enumerar vàries idees simples, les quals s’engloben en un mateix gènere.

Cal esmentar que Locke assevera que els noms d’idees simples no són definibles. Així doncs, pel filòsof anglès les idees simples són “*perfectly taken from the existence of things and are not arbitrary at all*”¹²⁶⁵. El nostre filòsof català, seguint la mateixa línia d’argumentació que Locke, explica amenament el fet que les idees simples tenen significat en el moment que van acompanyades d’altres idees, doncs si es troben aïllades no és possible emetre cap tipus de judici.¹²⁶⁶

¹²⁶³ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 496.

¹²⁶⁴ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 144.

¹²⁶⁵ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum IV, p. 496.

¹²⁶⁶ “*Fijemos en primer lugar la atención sobre las ideas simples. Tomemos por ejemplo las que se expresan con los nombres blanco, negro, dulce; y fácilmente se advertirá que si bien podemos aisladamente pronunciar o escribir dichos nombres, ningún objeto conseguiríamos con ello, mientras expresa o implícitamente no indicáramos algún juicio acerca de dichas cualidades, como que tal cuerpo es blanco, que tal otro es negro, que tal fruta es dulce. Al hombre que acostumbrara pronunciar palabras aisladas que no significasen mas que ideas simples, se le creyera destituido de razón. Debe advertirse que muchas veces una palabra es sola y aislada tan solo en la apariencia, a causa de omitirse, dándolas*

Respecte a les idees complexes, convé mencionar que consisteixen en un conjunt d'idees simples que són definibles i intel·ligibles. De tal manera, que per mitjà de l'experiència de les idees simples es componen. En aquest sentit, el nostre filòsof català menciona que *“para expresar los diferentes juicios debía atenderse a las ideas componentes y combinar los signos que le sean propios”*¹²⁶⁷. Com a conseqüència les idees complexes que es formaran seran múltiples. *“El número de las diferentes ideas compuestas que pueden ser sujetos de una proposición es indefinido.”*¹²⁶⁸

Pel que fa a les idees de substàncies, cal senyalar que aquestes representen idees complexes percebudes regularment per estar unides a una cosa. Per exemple es pot usar la paraula “or” per significar la coexistència d'unes quantes idees. En cada cas, els límits de les espècies de substàncies estan dibuixades pels homes. Aquesta concepció de les idees de substància es manté amb Martí d'Eixalà, el qual indica que *“las ideas de sustancia, como las expresadas con las palabras hombre, árbol y otras de esta clase, también es evidente que no podríamos llevar objeto alguno indicándolas aisladamente, y que solo podremos valerlos de los signos que las representan, siempre que debiésemos enunciar algún juicio que hubiésemos formado acerca de las mismas.”*¹²⁶⁹

Referent a les paraules d'enllaç, Locke mostra que necessitem el significat dels connectors que la ment fa entre les idees o proposicions. De tal manera que aquestes paraules connecten, restringeixen, diferencien, denoten oposició o èmfasis a les parts del discurs. Cal tenir en compte que depenen si representen actes d'afirmació o de negació, llavors la ment comprèn les nostres accions en un sentit o altre i ocasiona que tinguem idees d'afirmació o de negació. Tot això fa pensar en les funcions de les preposicions que parla el nostre filòsof català. *“Los de esta clase que se interponen entre dos ideas, que guardan relación entre sí, son diferentes, aun que en pequeño número, y son*

por sobrentendidas, las demás que juntamente con ella expresan un juicio completo: así se verifica cuando al preguntárseme si tal fruta es dulce o amarga, contesto secamente dulce.” (Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 118)

¹²⁶⁷ Ibidem, p. 124.

¹²⁶⁸ Ibidem.

¹²⁶⁹ Ibidem, p. 119.

conocidos con el nombre de preposiciones: cada una sirve para marcar una relación; y a veces dos o tres, siempre que el carácter de cada una de estas es tal que no es posible equivocarse atendiendo al sentido de las palabras unidas”¹²⁷⁰

Finalment dir, que segons el filòsof anglès existeixen dos tipus de proposicions: mental (les idees enteses per nosaltres són, sense l'ús de les paraules, unides o separades per la ment, depenen de com són percebudes o jutjades) i verbal (les quals proporcionen proposicions mentals). Respecte aquestes proposicions verbals, Martí d'Eixalà explica que per mitjà de les conjuncions s'aconsegueix la unió entre elles. *“Si la idea expresada por una proposición o una serie de proposiciones, forma parte de otra inmediata, ya sea como causa, ya como efecto, o a manera de consecuencia, o de principio, o como coexistente etc, en vez de darse lugar a la repetición, lo que complicaría demasiado el discurso, conviene juntar las dos proposiciones o la proposición y la serie por medio de uno de cierto número de los signos, a los cuales se encargue esta función, signos conocidos con el nombre de conjunciones.*”¹²⁷¹

6.3 GEORGE BERKELEY

6.3.1 LA PRESENCIA ACTIVA I PROVIDENCIAL DE DÉU

Els contemporanis de Martí d'Eixalà al·ludeixen al catolicisme del filòsof català, així per exemple Estanislau Reynals i Rabassa en la seva obra *Elogio fúnebre del dr. Ramon Martí de Eixalà* apunta aquest sentiment religiós que sempre va cultivar el nostre autor. *“Quien le hubiera oído discurrir sobre los fueros de la razón del hombre, tal vez le hubiera atribuido pensamientos sobre cosas religiosas mas libres de lo que conviene y tenia. No imitaba a la verdad a los que gastan, a puro de usarlas, las cosas santas, olvidando el precepto de no valerse del nombre de Dios en vano. Quisiera nuestro consocio hacerse digno de las inspiraciones religiosas, antes de invocarlas, fatigando su propia razón para llegar hasta donde le fuese concedido; quisiera, como decía uno de nuestros clásicos, erigir en su corazón, primero el templo, para que en él pudiera*

¹²⁷⁰ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 126.

¹²⁷¹ *Ibidem*, p. 137.

después morar la fe; porque la buscaba no venal, no instable, no mentida, sino verdadera, firme, perenne. Quería no comprarla, sino merecerla, porqué la fe como los goces de la familia, y todos los bienes morales, también se merece."¹²⁷² A més, un dels deixebles de Martí d'Eixalà, el filòsof Francesc Xavier Llorens i Barba, caracteritza el seu mestre de poc ortodoxa.¹²⁷³

De fet, tal com recorda Cosme Parpal i Marquès¹²⁷⁴ la fe religiosa de Martí d'Eixalà va produir conseqüències fatídiques, ja que poc després de la seva mort, un canònic de Barcelona va ordenar cremar tots els escrits del nostre jurista i amb ells la seva correspondència. Conseqüentment, només es van poder salvar alguns manuscrits que són els que encara es poden consultar a l'actualitat. També resulta sorprenent que la seva dona i tres filles ingressessin al convent religiós de les Saleses de Barcelona al voltant de l'any 1875 i que per tant la descendència del jurista català esdevingués desmembrada.¹²⁷⁵

El tema del sentiment religiós és analitzat en el manuscrit *Análisis de la Educación Moral del Hombre* on Martí d'Eixalà esmenta que entre les sensacions morals cal destacar l'amor de Déu. Aquesta estimació divina pot produir un cert temor en determinats moments. Així, el jurista català parla del "*temor de incurrir en la animadversión de la providencia. Dudas sobre la existencia de la divinidad o sobre sus atributos.*"¹²⁷⁶ Un altre temor és el "*que se nos ponga en duda la existencia de la divinidad o algunos de sus atributos o la importancia de ciertas prácticas o que se disminuya el sentimiento religioso.*"¹²⁷⁷ A part d'aquests temors, l'autor català també cita certs successos de la vida diària que els categoritza com a "*actuales*" que poden afectar aquest amor diví. Així, apunta el cas de "*ciertos sucesos desgraciados que*

¹²⁷² Reynals i Rabassa, E., *Elogio...*, ob. cit., pp. 76-77.

¹²⁷³ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 6

¹²⁷⁴ *Ibidem*, p. 7.

¹²⁷⁵ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., pp. 139-140.

¹²⁷⁶ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 60.

¹²⁷⁷ *Ibidem*, p. 60.

*tomamos como castigo del cielo” o les “prácticas o creencias que observamos creyéndolas desagradables a aquélla...”*¹²⁷⁸

Contràriament, l'amor diví ocasiona un sentiment de plaer en l'individu en els supòsits en què es percep *“algún acto de la bondad divina respecto de nosotros”* o es considera *“la divinidad como el tipo de lo bello y de lo sublime; al ver que se le tributan los homenajes que se le deben.”*¹²⁷⁹ També menciona l'autor català un dels sentiments clau en el cristianisme, l'esperança. Així, apunta que l'*“esperanza de ser objeto de la bondad o clemencia divina”* i l'*“esperanza de que se le tributen los homenajes debidos; que se refuten los errores sobre sus atributos o sobre su existencia.”*¹²⁸⁰

Tenint en compte tot això esmentat, no estranya que Martí d'Eixalà es fixés amb el sacerdot anglicà George Berkeley¹²⁸¹. Tanmateix, les referències directes aquest filòsof irlandès només es troben en el *Manual de la Historia de la Filosofía*. Així, Berkeley serà el primer autor que descriu el nostre filòsof català en l'apartat dedicat al

¹²⁷⁸ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 60.

¹²⁷⁹ Ibidem.

¹²⁸⁰ Ibidem.

¹²⁸¹ George Berkeley (1685-1753) van nèixer aprop de Kilkenny (Irlanda) i va estudiar en el Trinity College de Dublin (1700), del qual va ser nomenat “Fellow” el 1706. Ordenat sacerdot anglicà (1709), com a capellà del comte de Peterborough i com a tutor va viatjar pel continent (1713-20). Va estar tres anys a Amèrica, a Rhode Island, amb la intenció de fundar un col·legi de missioners. El 1732 va tornar a Anglaterra on exercí de bisbe a Cloyne i després es traslladà a Oxford (1752) on va morir. Va combatre a ateus i escèptics, atribuint ambdues postures a l'acceptació de l'innatisme, i va sostenir que només la percepció pot fundar el coneixement. Es va oposar també al mecanicisme físic i psicològic de Locke i a tot tipus d'abstraccionisme. Les nocions universals referides a una pluralitat d'objectes no tenen més valor que el de signes, no nombren cap realitat externa a l'esperit i no tenen cap substantivitat.

Amb Berkeley es troben units l'empirisme i sensualisme amb un particular espiritualisme: tot el que existeix només existeix en la mesura en què és percebut o es pot percebre per algun esperit (*esse est percipi*). D'aquesta tesis es dedueix: la primacia de la percepció, la negació de la matèria i que la realitat és de naturalesa espiritual. La distinció empirista entre qualitats primàries o objectives i secundàries o subjectives és negada per Berkeley, el qual va afirmar que ambdues depenen de la percepció i que cal buscar-les en el subjecte.

El fonament de la permanència d'allò real cal buscar-ho en la regularitat amb què es manifesta (les idees de la Naturalesa) independentment de l'esperit que la percep. Però, per altra part, també es funda en la percepció de l'esperit universal. El conjunt d'idees que constitueixen la realitat culminen en Déu, creador de la regularitat, manifestació seva. Per això, és impossible aconseguir una explicació de tipus causal en el món dels fenòmens. Les obres principals de Berkeley són: *A Treatise on the Principles of Human Knowledge* (1710), *Three Dialogues between Hylas and Philonous* (1713). (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum I, pp. 295-296)

positivisme anglès. “Berkeley, acercándose mas a la escuela eleática metafísica, niega la existencia y admite solo la realidad subjetiva.”¹²⁸²

Per Berkeley els objectes materials són percebuts mediatament o indirectament a través de les idees¹²⁸³. Ara bé, aquesta existència de les coses no és res més que l'ésser percebut (*esse est percipi*). Per tant, les idees tenen la necessitat de ser percebudes (*esse*) i això es produeix a través del “percipi”. De tal manera, que no seria possible que existissin si els esperits no les percebessin.¹²⁸⁴ Per tant, l'esperit esdevé la substància que pensa, percep i vol, sense tenir caràcters comuns amb les idees. L'esperit¹²⁸⁵ com a realitat permanent i simple, sense cap tipus de composició, és l'activitat. En canvi, les idees són passives¹²⁸⁶, passatgeres i mutables.¹²⁸⁷

¹²⁸² Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 88.

¹²⁸³ “Berkeley displays his whole logical skill, especially in the admirable Dialogues, to establish the proposition, in some sense undeniable, that “no idea can exist out of the mind”. It is impossible for us – for it involves a contradiction even to imagine anything except sensations, perceptions, or emotions. We cannot even think of anything but “ideas”, and ideas are dependent upon the mind. From this the natural inference is that, where there is no mind there is no idea that is, nothing.” (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 33)

¹²⁸⁴ “This doctrine is evidently based on the argument that whenever we are aware of a physical object, introspective analysis shows that there is nothing present in our mind but a number or collection of simple ideas of qualities; and it is taken by Berkeley to prove that knowledge simply consists in the awareness of sensible qualities.” (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 75)

“Sensible things”, he says, “do really exist, and if they really exist, they are necessarily perceived by an infinite mind; therefore there is an infinite mind or God. This is calls “a direct and immediate demonstration of God’s existence a short method of crushing scepticism” (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 34)

¹²⁸⁵ “The true cause must be spiritual and immaterial, or, in other words, God. It is God who speaks to us by the symbolism of ideas” (...) “We know the existence of spirit, he says, though we cannot know the existence of matter. We have “notion” of spirit, though we cannot frame an “idea” of it; and that “notion” does not, like the idea of matter, involve any contradiction. What, then, is the notion? Spirit, he says, is that “active being, whose existence consists, not in being perceived, but in perceiving ideas and thinking, whereas ideas are inactive and perceived by the spirit. It follows that we can only conceive of cause or active power as inherent in a spiritual substance.” (Ibidem, p. 35)

¹²⁸⁶ “Berkeley has another answer, which, however, is not clearly distinguished by him from the foregoing. He tells us that “all the things which we perceive are visibly inactive. There is nothing of power or agency included in them. So that one idea or object of thought cannot produce or make any alteration in another.” (Ibidem, p. 34)

¹²⁸⁷ La doctrina britànica que ha analitzat l’obra de Berkeley al·ludeix a l’element de l’espiritualitat del filòsof irlandès:

“For it was Berkeley who first discovered the alternative of a spiritual monism to the dualism alike of the Lockian and of the Cartesian philosophy; who first ventured the affirmation that the *esse* of material and extended things is *percipi*, that the primary reality is spiritual and the reality of the material world mind-dependent; that matter and extension are neither substantial nor attributes, co-ordinate with thought, of

Martí d'Eixalà també es refereix aquest caràcter actiu de l'ànima en l'apartat del seu *Manual de la Historia de la Filosofía* dedicat a la filosofia eclèctica. “*En su esencia el mundo exterior es activo como nuestra alma, salvo ciertas diferencias, así en el carácter como en el grado de actividad.*”¹²⁸⁸

En relació a les “idees” de la nostra ment, Berkeley manifesta que les nostres idees provenen de Déu. D'aquesta manera, Déu és la causa de les nostres idees i per tant, cada cosa que nosaltres veiem, sentim, escoltem o percebem pels sentits és un signe o efecte del poder de Déu.¹²⁸⁹ Aquesta concepció que l'origen de les idees rau en la divinitat, és explicada pel filòsof català en tractar precisament la ideologia de Berkeley. Així, clarament apunta que “*impulsado por su propia naturaleza a elevarse al conocimiento de una causa primera, no puede dejar de referir el hombre y el universo a un poder soberano, a Dios.*”¹²⁹⁰ Aquest Déu és presentat en la seva vessant d'omnipresència, doncs es comenta que “*el Dios de la conciencia no es un rey solitario, colocado más allá de la creación en el trono de una existencia absoluta que se parece a la nada de la existencia; es sí presente por todas partes, todo lo anima, cada cosa no es él como en el*

one ultimate substance, but in their very nature subordinate to thought and the thinking mind.” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 127)

“*Berkeley's philosophy is essentially dependent on his theory of causation. The one reality in the universe is mind or spirit; and mind reveals itself only as will or as the sole conceivable type of creative force. Spirit perceives and generates ideas, in themselves inactive. The one omnipresent Spirit is revealed in the persistence and harmony of the universe; finite and created spirits manifesting their own existence through their spontaneous activity, and recognising the existence of the Supreme Spirit by the sense of dependence. This is what remains when we have got rid of matter. There is one substance –spirit; and the soul of man is in presence of the Creator, who addresses it through the symbolism of ideas.*” (Stephen, L., *History...*, ob. cit., pp. 35-36)

“*We have an immediate knowledge of self as an active being and, by inference there from, of other finite spirits and of God. This knowledge, as well as our knowledge of laws of nature, is not through ideas, and he calls it notion. We have, therefore, not merely ideas of sensible things and of mental operations and of remembered or imagined objects, but also notions of spirits and of laws.*” (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., pp. 141-142)

¹²⁸⁸ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 137.

¹²⁸⁹ “*He teaches that the world is in every detail always in the hand of God, and that our ultimate understanding of it depends on our knowledge of God.*” (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 70)

“*Such, in brief outline, is Berkeley's bold and brilliant youthful speculation as to the nature of the material world and its relation to man and God.*” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 140)

¹²⁹⁰ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 138.

panteísmo, pero sí cada cosa procede de él, es un efecto de su poder, un desarrollo de esta causa primera, la que por ser causa, no puede dejar de pasar al acto, esto es, no puede dejar de manifestar su existencia por medio de algunos efectos; en fin, cada cosa es un testimonio de la presencia activa y providencial de este Dios, un símbolo de la divinidad, y no la divinidad misma."¹²⁹¹

A continuació suggereix l'origen de la humanitat segons la fe cristiana, doncs menciona que després d'haver creat els homes i la resta éssers vivents, Déu va continuar el seu contacte amb la humanitat a través de les seves accions poderoses. Tal com cita Martí d'Eixalà: *"en una palabra, son criaturas animadas con su soplo, y manifestaciones visibles de su principio y de su poder"*¹²⁹².

El sacerdot anglicà refuta el materialisme (la matèria es converteix en causa de totes les coses i de les idees que tenim) i apunta cap a l'espiritualisme. És a dir, es recorre a Déu per explicar l'origen i la bellesa de les nostres idees sensibles. En aquest sentit, Martí d'Eixalà al·ludeix a l'idealisme de Berkeley, tot apuntant que *"el inmaterialismo de Boscovich difiere del idealismo de Berkeley, en cuanto al primero, admite fuerzas exteriores, mientras que el segundo no reconoce mas que el yo modificado: en esta hipótesis todo se limita a manifestar la relación que existe entre lo activo y lo pasivo, al paso que es difícil explicar el papel que representa la molécula en el universo, tanto con respecto a Dios, como con relación al alma."*¹²⁹³

En definitiva, el tema religiós és constant en Berkeley, de tal manera que no considera la possibilitat d'una moral sense religió.¹²⁹⁴ A més, reivindica la superioritat del cristianisme sobre les altres religions, tot defensant els misteris i els miracles d'aquesta religió. Tal com menciona Seth en relació a l'espiritual doctrina de Berkeley: *"intellectual interest was the defence of the faith from the attacks of deists and "free-*

¹²⁹¹ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 138.

¹²⁹² Ibidem.

¹²⁹³ Ibidem, pp. 137-138.

¹²⁹⁴ *"We have already seen in our consideration of the Principles that on Berkeley's view the universe depends for its reality on God."* (Morris C. R., *Locke...*, ob. cit., p. 97)

thinkers”¹²⁹⁵. Això suggereix un cert vincle amb Martí d’Eixalà, doncs com ja s’ha apuntat, en analitzar el manuscrit *Análisis de la Educación Moral del Hombre*, l’autor català dedica un extens apartat al sentiment religiós i d’altres aspectes cristians com la grandesa de l’ànima.

6.4 FRANCIS BACON

6.4.1 LA TEORIA DE LA “*GREAT INSTAURATION*”

En el *Curso de Filosofía Elementar*, Martí d’Eixalà fa referència en una nota a peu de pàgina de la ideologia de Bacon¹²⁹⁶: “*cuan acertado y profundo era el pensamiento de Bacon, de formar la historia de toda las artes, pensamiento que hasta ahora no se ha comprendido, ó cuando menos no se ha generalizado ; y es prueba de esto la división que existe, respecto de la legislación y el derecho, entre la escuela filosófica y la histórica.*”¹²⁹⁷

¹²⁹⁵ Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 126

¹²⁹⁶ Francis Bacon (1561-1626) és també conegut com a Baró de Verulam i vescomte de Sant Albans. Va estudiar al Trinity College de Cambridge i en el Col·legi d’Advocats de Gray (Londres). Al pujar al tro Jacob I, va aconseguir alts càrrecs: procurador general (1607), fiscal del regne (1613), conseller privat (1616) i canceller del regne (1618). Acusat de suborn i prevaricació (1621) va ser empresonat. Al sortir de la Torre de Londres es va retirar a les seves possessions, on es va ocupar de treballs filosòfics i literaris fins la seva mort. Bacon va intentar alliberar al científic (intèrpret de la naturalesa) de la teologia natural platònica i de la lògica aristotèlica. Pretenia establir un nou *Organon* i una nova filosofia o filosofia experimental. Aquesta es basava en què el raonament sil·lògic, el valor del qual és purament formal, no condueix a la veritat. Aquesta només es pot aconseguir a través de l’experiment i del raonament inductiu.

Aquest filòsof i polític anglès examina les causes de les representacions enganyoses (ídols) amb el fi d’eliminar-les. Aquesta crítica dels “ídols” va inspirar en el s.XVIII la doctrina il·lustrada dels “prejudicis”. Les seves principals obres són *Instauratio Magna* (1620), enciclopèdia de tots els sabers, *Novum Organum* (1621), on es proposa reemplaçar el mètode deductiu d’Aristòtel pel mètode inductiu, com a instrument per l’anàlisi del saber i interpretació de la naturalesa, *New Atlantis* (1624), que delinea l’estructura d’una societat perfecta (com a descripció d’una illa imaginària habitada per un poble feliç) i *Essays: Moral, Economical and Political* (1597). (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum I, pp. 235- 236.

¹²⁹⁷ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 116.

Això recorda el propòsit de reforma de tot el saber en un sentit pràctic i operatiu, que impulsa Bacon¹²⁹⁸ en projectar l'estructuració de la ciència en una nova enciclopèdia¹²⁹⁹ (*Instauratio Magna*) totalment diferent de la d'Aristòtil.

El filòsof anglès va anomenar el nou mètode descrit com “*the Great Instauration*”. De fet, aquesta teoria de la “*Great Instauration*” va ser presentada en sis parts: una completa classificació de les ciències existents; els principis del nou art d'interpretar la natura, una nova lògica inductiva¹³⁰⁰, per tal d'establir una nova guia fiable per l'invenció de les noves arts i ciències; la col·lecció de dades empíriques i la conducció dels experiments; una sèrie d'exemples il·lustrant l'existós treball del nou mètode; una llista de generalitzacions que podien ser derivades inductivament de l'estudi de la història natural; i la nova filosofia que empenia el camí com a ciència completa de la natura.

Ara bé, el desenvolupament d'aquesta àmplia enciclopèdia que rememora Martí d'Eixalà no va anar més enllà del seu estat de simple projecte.

¹²⁹⁸ Bacon opinava en relació a l'estat de les ciències de la seva època que: “*nowadays the sciences are presented in such a way as to enslave belief instead of provoking criticism; the intervention of a blighting authority precludes fruitful research. Consequently the whole scientific process has become a succession of teachers and pupils and not of inventors and improvers of inventions. Inevitably the sciences have become stuck in their track and cannot be moved forward.*” (Farrington B., *The philosophy of Francis Bacon*, Liverpool University Press, Liverpool, 1964, p. 76)

¹²⁹⁹ Seth menciona l'ambiciós projecte de Bacon (l'enciclopèdia de les ciències) i el mètode de l'experimentació: “*Though English philosophy begins, in Bacon, with an ambitious attempt to construct, at least in outline, the encyclopaedia of the sciences, the basis of the entire structure being “natural history”, or a collection of all the facts, it was not long before it narrowed its scope to the more specific problems of philosophy, and the experiential became the psychological or introspective method, the method of inner observation, which fixes attention upon the inner side of experience, or upon experience as upon the inner side of experience, or upon experience as such. This is the method common to Locke, Berkeley, and Hume, to the associationists and the Scottish intuitionists.*” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p.4)

¹³⁰⁰ Pel que fa al mètode d'inducció de Bacon, Farrington esmenta que: “*later generations came unduly to narrow the scope of Bacon's projected reform by an exclusive emphasis on his method of induction. This was then taken to constitute his title to be the founder of experimental philosophy. But the generation immediately Bacon understood him better.*” (Farrington B., *The philosophy...*, ob. cit., p. 32)

6.4.2 LA NATURALESA

Per Bacon, l'home actua i entén si observa l'ordre de la naturalesa per mitjà de l'experiència o de la reflexió. De tal manera, que més enllà d'això esmentat no sap ni pot saber res. A més, creu que només es venç la naturalesa obeint-la. En aquest sentit, la intel·ligència humana té la necessitat d'instruments eficaços per penetrar en la naturalesa i dominar-la. Així, els instruments de la ment seran els experiments, és a dir, aquells experiments preparats i adaptats tècnicament cap al fi que es vol aconseguir. Per tant, l'exclusivitat dels sentits no resulta suficient per donar una guia segura, doncs només els experiments són els guardians i intèrprets de les respostes.¹³⁰¹

D'aquesta manera, Bacon oposa la interpretació de la naturalesa a l'anticipació de la naturalesa. Doncs, l'anticipació de la naturalesa prescindeix de l'experiment i passa immediatament de les coses particulars sensibles als axiomes més generals. En canvi, la interpretació de la naturalesa penetra amb mètode i amb ordre a l'experiència i ascendeix gradualment dels sentits i de les coses particulars als axiomes. De tal forma, que arribarà només en últim lloc als axiomes més generals.¹³⁰²

Tal com esmenta Seth en relació al pensament de Bacon: *“The true method of knowledge is the Interpretation, the false method is the Anticipation of nature. We must derive our notions from the facts of experience, not deduce the facts from our preconceived notions.”*¹³⁰³ De fet, el filòsof angles lluita per la substitució del mètode

¹³⁰¹ *“We must be content to let our minds reflect the nature of things, and to interpret them after the analogy of the universe. Bacon’s conception of knowledge is that it is the copy or reproduction of reality; the mind –the sense and the intellect is, or may become, a true mirror of things. The error, the distortion of reality, results from our refusal to observe with sufficient care, and to be content with the discovery of the order of things as that order is revealed to careful observation and experiment. “All depends on keeping the eye steadily fixed on the facts of nature and so receiving their images simply as they are.” (Seth, J., English..., ob. cit., p. 35)*

¹³⁰² Referent al tractament de la naturalesa, Bacon considera que: *“We must not “anticipate” nature by reading our own preconceptions into the facts; we must be content to “interpret” nature, we must allow her to dictate to us the conceptions which shall truly represent the facts. There are and can be only two ways of searching into and discovering truth. The one flies from the senses and particulars to the most general axioms, and from these principles, the truth of which it takes for settled and immovable, proceeds to judgement and to the discovery of middle axioms. And this way is now in fashion. The others derives axioms from the senses and particulars, rising by a gradual and unbroken ascent, so that it arrives at the most general axioms last of all. This is the true way, but as yet untried.” (Ibidem, p. 32)*

¹³⁰³ Ibidem, p. 35.

deductiu i dialèctic de la filosofia escolàstica per un mètode inductiu i experimental.¹³⁰⁴
Així, Bacon difereix d'Aristòtil en relació al mètode de coneixement.¹³⁰⁵

Cal esmentar que el sorgiment de la filosofia de Bacon va tenir lloc durant l'ampli moviment de la Renaixença. Els inicis de la Renaixença (segles XIV i XV) es centra especialment amb l'interès de la literatura i l'art, és a dir, de caire humanístic. En canvi, la Renaixença més tardana (segle XVI) enfoca el seu punt de mira cap a la natura. De tal manera, que el seu interès predominant és la ciència i la interpretació de la natura. Per tant, Bacon esdevindrà un expositor i capdavanter d'aquest moviment intel·lectual.

Sembla ser que Martí d'Eixalà coneixia aquesta ideologia de Bacon. Doncs, senyala que l'anàlisi és una de les causes que contribueix més a la consecució de l'exactitud de les idees. Ara bé, sovint resulta difícil apartar l'acció de les causes morals que són les responsables de la manca d'examen analític.

Tot seguit, l'autor català cita la famosa frase de Bacon "*observando la naturaleza se la domina*"¹³⁰⁶ i reconeix la certesa de la premissa, però apunta certes excepcions. "*Este principio es cierto, pero tiene sus excepciones: hay casos, según acabamos de indicar, en que conocemos la marcha de la naturaleza, y sin embargo nos es imposible influir en sus operaciones, o cuando menos dirigirlas a nuestro arbitrio.*"¹³⁰⁷

¹³⁰⁴ "It is only our ignorance of Nature, our foolish effort to compel her to act unnaturally, that limits our power over her. But to know or understand nature, we must observe the facts: experience is here our only guide. The secret of modern discovery and invention is found in the new attitude of man to nature, in the substitution of observation and experiment, that is, of induction, for mere argument and conception, or the deductive method of the schools." (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 29)

¹³⁰⁵ Pel que fa al mètode de coneixement de Bacon: "*For the deductive method of Aristotle he would substitute the inductive method; for the conceptual he would substitute the experiential, observational, and experimental method.*" (Ibidem, p. 31)

¹³⁰⁶ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 210.

¹³⁰⁷ Ibidem.

6.4.3 LES CAUSES DE L'ERROR

En el capítol VI, de la III^a part, del *Curso de Filosofía Elemental*, dedicat a les causes de l'error i els mitjans idonis per evitar-lo, el jurista català explica detalladament els tipus d'error que enumera Bacon en la seva obra *Novum Organum*. D'aquesta manera, narra que “*la investigación de las causas del error es uno de los dos puntos fundamentales de la Lógica, no será inútil que nos ocupemos de algunas de las soluciones que se han dado a este problema. Principiaremos por el canciller Bacon*”¹³⁰⁸.

Així doncs, per Bacon, més enllà dels defectes de l'aprenentatge corrent, cal discernir certes tendències generals de la ment humana que necessiten ser corregides si es vol que el coneixement avanci.¹³⁰⁹ El filòsof anglès anomena aquestes falses nocions, “*Idols*”, i els divideix en quatre tipus¹³¹⁰. En primer lloc, cita els “*Idols of the Tribe*”¹³¹¹, ja que esdevenen “*inherent in human nature and the very tribe or race of men*”¹³¹². Resulta natural pels homes suposar que els seus sentits donen un coneixement directe i verídic de la realitat. Així, obliden que les percepcions dels seus sentits són al menys parcialment dependents de les seves pròpies ments i que per tant, tot el coneixement sensorial és relatiu. Les nostres facultats de percepció sovint actuen com

¹³⁰⁸ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 255.

¹³⁰⁹ “*Bacon's object was to establish or restore the empire of man over nature. This empire depends upon knowledge; but in the mind of man, there are certain obstacles to knowledge which predispose it to ignorance and error. The doctrine of the tendencies to error inherent in the human mind is another of his fundamental thoughts. These tendencies to error he called idola mentis –images or phantoms by which the mind is misled.*” (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 24)

¹³¹⁰ Farrington menciona els quatre tipus d'idols que senyala Bacon en la seva obra *Novum Organum*. “*His four types of mental obstacles to the acquisition of a true knowledge of Nature: those arising from our human nature (Idols of the Tribe), those arising from the nature of language (Idols of the Marketplace), those arising from the circumstances and education of the individual (Idols of the Cave), those arising from the errors of learned men (Idols of the Theatre)*” (Farrington B., *The philosophy...*, ob. cit., pp. 39-40)

¹³¹¹ “*The originality is conspicuous in what he says concerning the idols of the tribe. They are deceptive tendencies which are inherent in the mind of man as such and belong to the whole human race. The understanding, he says, is like a false mirror, that distorts and discolours the nature of things.*” (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 25)

¹³¹² Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum I, p. 237.

“*false mirrors*”¹³¹³, distorsionant el què és percebut de l’exterior. El nostre enteniment imposa el món extern un ordre i regularitat que prové de nosaltres i no esdevé la realitat per ella mateixa.

Addicionalment, els nostre judicis estan colorits pels nostres sentiments (tendim a creure el què volem creure). Per exemple, si tenim un somni que esdevé veritat, arribem a la conclusió que els nostres somnis són profecies, oblidant els nombrosos somnis que no han esdevingut vertaders. L’únic camí per corregir aquesta tendència, segons Bacon, és donar més atenció a les instàncies negatives que les positives que aparentment connecten seqüències.

Per Martí d’Eixalà, aquesta primera classe d’errors, “*los errores que dependen de la misma naturaleza humana, considerada en general, esto es de la condición del entendimiento y de los sentidos del hombre*”¹³¹⁴, no han estat prou ben explicats per Bacon. Doncs, pel filòsof català “*no sabemos a punto fijo de que especie de errores habla, cuando dice que los hay que provienen de la naturaleza del entendimiento*”¹³¹⁵. A continuació, Martí d’Eixalà cita possibles causes per argumentar la falta de comprensió d’aquest primer grup d’errors: “*podría ser que en este punto no hubiese tenido las ideas bien determinadas; y podría ser también que se refiriese a la propensión que existe en el hombre, a inducir la relación de causa y efecto, sin aguardar la repetición de hechos similares; propensión que se va moderando con el tiempo, pero que nunca desaparece del todo*”¹³¹⁶.

En canvi, l’autor català si que comprèn el fet que els sentits puguin induir-nos a l’error, però afirma que l’error no es troba en els sentits, sinó en el judici que l’home forma en una determinada situació. Així menciona que “*el error no puede hallarse en una pura*

¹³¹³ “*The human understanding is like a false mirror, which, receiving rays irregularly, distorts and discolours the nature of things by mingling its own nature with it*”. “*As an uneven mirror distorts the rays of objects according to its own figure and section, so the mind, when it receives impressions of objects through the sense, cannot be trusted to report them truly, but in forming its notions mixed up its own nature with the nature of things.*” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 36)

¹³¹⁴ Martí d’Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 255.

¹³¹⁵ *Ibidem*, p. 257.

¹³¹⁶ *Ibidem*.

sensación, esto es, mientras no se forme acerca de la misma algún juicio; cuando desde cierta distancia juzgo redonda a una torre cuadrada, el error está en el juicio y no en la sensación; y no proviene de imperfección de la vista, sino de la precipitación en juzgar acerca de la correspondencia de las impresiones visuales con las táctiles."¹³¹⁷

Ara bé, també existeixen defectes que són peculiars en cada individu. Aquests són els "*Idols of the Den*"¹³¹⁸. Per "*den*", Bacon fa referència al mite de la gent vivint en una cabanya, o en un cau, i confonent les ombres que passen davant d'ells per la realitat. Cada persona, esmenta Bacon, "*has his own private den or cavern, which intercepts and discolours the light of nature*"¹³¹⁹. Cada un de nosaltres és propens a interpretar el que aprèn segons la llum de la seva peculiar i singular disposició o segons les seves teories favorites. Cada un de nosaltres tendeix a veure-ho tot des de la particular part amb la qual és especialment assabentat. En aquest cas, la correcció es basa en tractar de superar la limitació de cada home, els seus gustos, les seves tendències particulars, les costums concrets per l'educació...

Pel jurista català, aquesta segona classe d'errors, "*los que provienen de la naturaleza particular de cada individuo, efecto en parte de su constitución y en parte de la educación*"¹³²⁰, és presentada per Bacon d'una forma massa global i a la vegada confusa.

Bacon anomena la tercera classe de nocions falses "*Idols of the Market Place*"¹³²¹. En aquest cas, l'autor està pensant amb els errors que s'originen del comerç i del tracte entre els homes. Els homes conversen amb els altres amb un llenguatge, per mitjà del

¹³¹⁷ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., pp. 257-258.

¹³¹⁸ "*The idols of the cave belong not to the race but to the individual. They take their rise in his peculiar constitution, and are modified by education, habit, and accident. Thus some minds are apt to mark differences, others resemblances, and both tend to err, though in opposite ways; or again, devotion to a particular science or speculation may so colour a man's thoughts that everything is interpreted by its light.*" (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 25)

¹³¹⁹ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum I, p. 238.

¹³²⁰ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 255.

¹³²¹ "*The idols of the market-place are those due to the use of language, and they are the most troublesome of all. For men believe that their reason governs words; but it is also true that words react on the understanding; and this it is that has rendered philosophy and the science sophistical and inactive*" (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 25)

significat de les paraules, i les paraules tenen dos perills: aquestes són sovint ambigües i serveixen per donar nom a les coses. De tal manera, que dos homes utilitzen la mateixa paraula amb un significat diferent i no s'adonen que ho estan fent. Ells pensen que estan d'acord quan ells no estan d'acord, i ells pensen que estan en desacord quan ells no estan en desacord. Igualment, els homes tracten aquestes paraules amb significats ficticis com si veritablement fossin els noms de les reals entitats. Així doncs, l'eliminació d'aquests ídols implica l'eliminació de tots els conceptes il·lusoris i de les infinites controvèrsies verbals que es produeixen al voltant d'aquests.

En relació aquest tercer tipus d'error, "*los errores contrahidos en virtud de las relaciones con los demás hombres*"¹³²², el filòsof català explica que prové de l'educació i admet que tal com indica Bacon, s'origina en els hàbits que adquirim, les idees que percebem i les relacions que mantenim amb els altres individus.

En quart lloc, cal mencionar els "Idols of the Theater"¹³²³, els error "*which have crept into men's minds from the various dogmas of systems of philosophy*"¹³²⁴. Aquests sistemes, segons Bacon, són realment invencions, com escenaris de comèdia. Aquests no donen una representació de l'univers com de fet és. Així doncs, un tipus de filosofia serà defectuosa si aquesta "*leads experience like a captive in a procession*"¹³²⁵. A més, serà considerada en pitjor condició si "*abandoned experience altogether*"¹³²⁶. Finalment, un darrer tipus de filosofia poc apreciada serà aquella que passi precipitadament a partir d'una sèrie d'obscurs experiments a crear una filosofia natural completa.

¹³²² Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., pp. 255-256.

¹³²³ "*The idols of the theatre are due to "philosophical systems and the perverted rules of demonstration."* In this connection Bacon classifies "false philosophies" as *sophistical, empirical, and superstitious.*" (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., pp. 25-26)

¹³²⁴ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum I, p. 238.

¹³²⁵ Ibidem.

¹³²⁶ Ibidem.

Referent aquesta última classe d'errors, *“los errores que tienen su origen en los dogmas de los filósofos o en equivocadas reglas que se observen para las demostraciones”*¹³²⁷, el jurista català només menciona que s'originen en l'educació i concretament en l'educació que es rep en les escoles i a través dels llibres.

En darrer terme, Martí d'Eixalà acaba l'epígraf dedicat a Bacon tot valorant aquesta classificació dels errors anteriorment comentada. Així, critica severament la teoria de Bacon tot dient que *“el análisis de Bacon es incompleto, pues que se encuentra errores que no pueden referirse a ninguna de las cuatro clases en que los distribuye; y al mismo tiempo falta de precisión, atendido que los errores de la tercera y cuarta clase vienen comprendidos en la segunda.”*¹³²⁸ A més de la mancança analítica, el filòsof català recalca d'altres aspectes de l'obra de Bacon; *“entre los vastos planes que concibió Bacon se deslizan algunos conceptos vulgares”*¹³²⁹. Finalment, el nostre jurista intenta argumentar en les últimes quatre línies, la raó per la qual l'obra de Bacon manca de perfecció. *“El hombre que delineó una obra grandiosa cual la restauración de todas las ciencias, no podía abrazar todos los pormenores, mayormente habiendo desdeñado mas de lo que era justo los trabajos de los filósofos que le habían precedido.”*¹³³⁰

6.5 THOMAS HOBBS

6.5.1 L'ABSOLUTISME POLÍTIC

La filosofia política de Thomas Hobbes consisteix en combatre totes les teories, encara que siguin contradictòries entre elles, que tendeixin a limitar o condicionar l'autoritat indiscutible de l'Estat. D'aquesta manera, l'autor afirma la unitat del poder estatal dins de l'àmbit del seu territori. Així doncs, cap autonomia pot reivindicar l'individu ja que forma part del conjunt de l'Estat. Tal com comenta Sorley en relació a les teories de

¹³²⁷ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., p. 256.

¹³²⁸ Martí d'Eixalà, R., *Curso...*, ob. cit., pp. 258-259.

¹³²⁹ *Ibidem*, p. 259.

¹³³⁰ *Ibidem*.

Hobbes¹³³¹: “*sovereignty cannot be limited, divided or forfeited*”¹³³². Tampoc l’església li correspon cap tipus d’independència, ja que està subordinada al poder civil.¹³³³ Així doncs, l’Estat, com a ànima de la comunitat, reuneix en si mateix l’autoritat religiosa, és a dir, església i Estat coincideixen.

Martí d’Eixalà senyala l’absolutisme polític que defensa Hobbes i recorda el context polític en què va viure el filòsof anglès. “*Habiendo sido testigo y víctima de los excesos de la democracia, se declaró defensor del poder absoluto*”¹³³⁴. Doncs, l’època en la qual es va formar l’autor anglès va estar marcada per les terribles lluites provinents de les noves forces, defensores de l’Estat modern. Entre aquests obstacles es pot mencionar l’església que en nom de l’esperit pretenia sotmetre l’autoritat estatal al seu control. Un altre obstacle el constituïa l’educació individualista que es remuntava a l’època renaixentista i que tendia a contenir la jurisprudència de l’Estat perquè es veiés afectada la independència de l’individu.

¹³³¹ Thomas Hobbes (1588-1679) va néixer a Westport el 1588. Va fer els seus estudis universitaris a la Magdalen Hall de Oxford, dedicant-se després a lectures i estudis literaris, apassionant-se especialment per Tucídides, del que va fer una traducció (publicada el 1629). Va tenir l’oportunitat de viatjar per molts països europeus i el 1636 va poder visitar Galileo, malgrat l’aïllament en què estava obligat a viure el gran científic. Hobbes va estudiar les *Meditacions metafísiques* de Descartes i va participar activament de les lluites polítiques que van marcar la societat anglesa de la seva època. El 1640 va distribuir entre els seus amics *Els elements de legislació natural i política*, en els quals defensava la teoria de la indivisibilitat del poder sobirà sense dret diví. Degut al seu recolzament a la monarquia va haver de marxar d’Anglaterra el 1640 i només va poder tornar-hi després de la restauració. S’establí a París on hi residí fins el 1651 i va ser allà on va entrar en contacte amb el pare Mersenne, per mitjà del qual va fer arribar a Descartes les seves *Objeccions* a les *Meditacions*. En retornar a la seva pàtria va ser vivament protegit pel rei Carles II.

Encara que no va ser matemàtic, Hobbes com alguns dels seus contemporanis, es va sentir fascinat per la racionalitat de les matemàtiques. L’any 1637 va concebre el pla d’una gran obra tripartida, que hauria d’exposar les lleis de la matèria, de l’home i de l’Estat, amb un mètode el més deductiu possible, sobre la base de les lleis generals del moviment. Va començar a publicar la tercera part de la seva obra el 1642 (*De cive*). Posteriorment, va publicar la primera part el 1655 (*De corpore*) i finalment publicaria la segona el 1658 (*De homine*). Però la seva cel·lebritat és deguda a una altra obra, també de caràcter polític, apareguda el 1651, *Leviathan*. El títol de l’obra és el nom d’un monstre molt fort recordat en el llibre de Job, que simbolitzarà en la concepció de Hobbes, el poder absolut de l’Estat. Així doncs, per evitar la lluita constant entre els individus, aquests establiran un pacte (antecedent de Rousseau) que crea la societat. També la reflexió de *Leviathan* ve guiada per un mètode estrictament naturalista. (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., pp. 60- 61)

¹³³² Ibidem, p. 66.

¹³³³ “*A man cannot serve two masters: “mixed government” is no government; nor can the spiritual power be independent of the temporal. The doctrines “that every private man is judge of good and evil actions,” and “that whatsoever a man does against his conscience is a sin,” are seditious and repugnant to civil society. By living in a commonwealth a man takes the law for his conscience.*” (Ibidem, p. 67)

¹³³⁴ Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 79.

Per Hobbes els individus es troben en la necessitat de formar l'Estat¹³³⁵ a través del contracte social per tal de posar fi a l'estat de guerra. *“The only way to create such a common power is for all the individuals to enter into an original contract “to confer all their power and strength upon one man, or upon one assembly of men, that may reduce all their will, by plurality of voices, unto one will: which is as much as to say, to appoint one man, or assembly of men, to bear their person...”*¹³³⁶ Aquest Estat consistirà en un poder superior als individus dotat de la capacitat de reprimir o impedir el recurs a la violència individual i capaç de posar fi a l'estat de guerra i instaurar la pau.¹³³⁷ En aquest sentit, la sobirania absoluta es fonamenta en la seva capacitat de protegir els seus súbdits. Per tant, l'obligació dels súbdits és entendre que en últim terme l'Estat existeix per protegir-los. *“The validity of the commands of the sovereign is conditioned by his ability to discharge the office of sovereign, that is, to protect his subjects. The obligation of subjects to the sovereign is understood to last as long, and no longer, than the power lasted, by which he is able to protect them.”*¹³³⁸

Ara bé, per revocar el pacte estipulat entre els individus, es necessita el consens de tots ells, inclòs aquell que se li atorga l'ús del poder, per tant resulta impossible.

Aquest Estat, una vegada constituït, exerceix sobre els seus súbdits, de manera exclusiva, tota la seva autoritat i no pot condicionar o compartir amb altres forces (per exemple, l'església) el seu poder absolut. Tot això manifesta una postura radical de Hobbes doncs, senyala que el governant ha de tenir tot el poder per tal que l'Estat existeixi i esdevingui evidentment absolut. *“The conduct of the commonwealth in peace*

¹³³⁵ *“For Hobbes had the same view of human nature and the human condition as Calvin, Luther, and St. Augustine: that men without divine grace are essentially self-seeking, that the natural life of man on earth is consequently one of grim strife and misery, and that only the external force of political authority can keep society in order.”* (Hume, D., *An Enquiry...*, ob. cit., p. 7)

¹³³⁶ Seth, J., *English...*, ob. cit., pp. 69-70.

¹³³⁷ *“This done, the multitude so united in one person, is called commonwealth”. A commonwealth may therefore be defined as “one person, of whose acts a great multitude, by mutual covenants one with another, have made themselves the author, to the end he may use the strength and means of them all, as he shall think expedient, for their peace and common defence”* (Ibidem, p. 70)

¹³³⁸ Ibidem, p. 76.

and war, and the rights of subjects against one another, are decided by the sovereign. He is sole legislator, supreme ruler, and supreme judge."¹³³⁹

Si bé, en cas que els poders estiguessin dividits, el polític anglès afirma contundentment que aleshores l'Estat no existiria i es constituïria una anarquia.

Convé mencionar que Hobbes sempre es manifesta a favor de la superioritat de la monarquia enfront d'altres formes de govern. A més, el tipus d'Estat que professa Hobbes és cristià.¹³⁴⁰

Martí d'Eixalà es pronuncia clarament respecte al tema de la sobirania absoluta en el discurs pronunciat arrel de la instal·lació de la Universitat literària de Barcelona, el 18 d'octubre de 1837, com a professor de la mateixa.

En aquesta magistral lliçó inaugural senyala les conseqüències negatives que comporta un sistema absolut com el que defensa Hobbes. Així explica que *"en los sistemas absolutos es durante mucho tiempo una causa que aumenta la violencia de los demás agentes: es ella la que engendra la suspicia en los gobernantes: esta añade la crueldad a la opresión, y las víctimas caen hasta que llega una día, en que siendo el poder de aquella irresistible, rompe todos los diques y acaba con el gobierno establecido. En ellos la voluble fortuna reside a los destinos del pueblo"*¹³⁴¹.

De la descripció de Martí d'Eixalà del règim absolutisme destaca el fet que considera els súbdits com a víctimes i senyala el poble com l'única força capaç de desmembrar el govern establert.

Més endavant, al·ludeix a la intel·ligència dels oprimits, com la millor arma del poble, que a mesura que la causa privilegiada va perjudicant la situació dels ciutadans, va creixent com si es tractés d'una planta i acaba posant fi al règim absolut. *"Allí donde un cuerpo privilegiado goza exclusivamente de los derechos de ciudadano i de la*

¹³³⁹ Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 66.

¹³⁴⁰ Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., pp. 66-67.

¹³⁴¹ Martí d'Eixalà, R., *Discurso...*, ob. cit., p. 30.

autoridad soberana, de cuyo ejercicio está encargado un ser moral que nunca muere; los movimientos del cuerpo político se ven sujetos a causas regulares. El interés de la causa privilegiada, o de una facción dominante en ella, revistiéndose de títulos pomposos, decide de la suerte del pueblo; y mientras tal estado de cosas subsiste, los adelantos de la inteligencia no producen otro efecto que modificar el sistema de los opresores, infundiendo a los oprimidos la esperanza de arrancar a la usurpación su presa.”¹³⁴²

6.5.2 LES SENSACIONS

Per Hobbes la sensació és la imatge aparent de l'objecte corpori que la produeix en els òrgans dels sentits. “*Sense, therefore, properly so called, must necessarily have in it a perpetual variety of phantasms, that they may be discerned one from another... it being almost all one for a man to be always sensible of one and the same thing, and not to be sensible at all of any thing*”¹³⁴³ De fet, pel filòsof anglès totes les idees s'originen en els sentits. Com breument recorda Martí d'Eixalà: “*imbuido del sensualismo, sienta que no hay idea que no derive de los sentidos.*”¹³⁴⁴

Tant l'objecte com la sensació són moviments¹³⁴⁵, de tal manera que els moviments seran les qualitats sensibles que estan en l'objecte i també seran els moviments les sensacions que produeixen tals qualitats en l'home. Per tant, la sensació és un trobament entre dos moviments: el que va de la cosa a l'òrgan de sentit i el que va de l'òrgan del sentit a la cosa que constitueix la reacció del primer. Aquesta idea del moviment relacionada amb la sensació és explicada per Martí d'Eixalà en el seu *Manual de la Historia de la Filosofía*. Així, menciona que segons Hobbes: “*las diferentes cualidades*

¹³⁴² Martí d'Eixalà, R., *Discurso...*, ob. cit., p. 31.

¹³⁴³ Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 61.

¹³⁴⁴ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 79.

¹³⁴⁵ “*Light and colour, and heat and sound, and other qualities which are commonly called sensible, are not objects, but phantasms in the sentiments.*” *It follows that the object of sense-perception is purely subjective, and totally unlike the real object, which is the cause of the sense-appearance. This real object, or cause of the sense-appearance, is in every case motion. All sensible qualities are, “in the object, that caused them, but so many several motions of the matter, by which it pressed our organs diversely. Neither in us that are pressed, are they anything else but divers motions; for motion produced nothing but motion*” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 62)

sensibles de los cuerpos son simples movimientos de la materia hacia los órganos, y no formas ni imágenes particulares adherentes a los cuerpos.”¹³⁴⁶

El moviment també és la imaginació que conserva les imatges dels sentits i que, per tant, és una espècie d’inèrcia dels moviments que s’originen des de l’exterior amb la sensació. Tal com apunta el nostre filòsof català: “*la imaginación es la sensación de un objeto, debilitada con la ausencia del mismo. Si en los sueños son las imágenes tan vivas como si realmente obraran los objetos, debe atribuirse a que la actividad de los órganos interiores no se halla distraída por la acción de los objetos externos.*”¹³⁴⁷

Cal esmentar que segons Hobbes, tant la memòria com la sensació són mitjans de coneixement dels fets. “*Whereas sense and memory are but knowledge of fact, which is a thing past and irrevocable; science is the knowledge of consequence, and dependence of one fact upon another.*”¹³⁴⁸ El nostre filòsof català també comenta el terme de la memòria analitzat per Hobbes i el vincula amb la imaginació i els sentits, tot resumint les teories del filòsof anglès.¹³⁴⁹

6.5.3 L’ESPÀI COM A LÍMIT DELS COSSOS

Segons Hobbes tots els actes i totes les essències poden ser explicades racionalment, només per mitjà d’un procés genètic que acaba amb un cos. En conseqüència, Hobbes es refereix al cos com tot el que no depenent del nostre pensament coincideix amb alguna part de l’espai.

Així, el polític anglès proposa eliminar idealment de l’univers totes les coses percebudes. Si s’efectua aquesta operació fictícia, el primer concepte que es troba és el de l’espai, però vinculat a la noció general de quelcom que existeix fora de l’ànima. El

¹³⁴⁶ Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 79.

¹³⁴⁷ Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 79.

¹³⁴⁸ Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 60.

¹³⁴⁹ “*Cuando la imaginación consiste en la renovación de una idea que había desaparecido se llama memoria. No hay asociación de ideas que antes no haya tenido lugar respecto de las percepciones correspondientes recibidas por los sentidos.*” (Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 79)

segon concepte és el de temps que Hobbes defineix en els mateixos termes que Aristòtil. Ni l'espai ni el temps ni el món poden anomenar-se infinits.

En aquest sentit, Martí d'Eixalà esmenta aquesta concepció dels cossos limitada en l'espai que senyala el polític anglès. *“Todo lo que nos representamos, dice, es limitado: si decimos que Dios es infinito no es porque le concebamos tal, y sí solo para ensalzarlo: nadie puede concebir una cosa sin que la refiera a cierto espacio y sin considerarla de una dimensión determinada.”*¹³⁵⁰

6.6 ADAM SMITH

6.6.1 LA TEORIA DELS SENTIMENTS MORALS

Adam Smith, a part de la seva majestuosa obra de caire econòmic, *“Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”*, va publicar un escrit filosòfic titulat *“Theory of Moral Sentiments”*¹³⁵¹, en el qual pretenia analitzar les regles naturals que orienten la conducta de l'home.

Per altra banda, Martí d'Eixalà elaboraria les seves *Lecciones sobre los sentimientos morales* que es llegirien en la Reial Acadèmia de Bones Lletres, el 6 de desembre de 1902, pel seu deixeble Manel Duran i Bas. En el mateix títol d'aquestes lliçons filosòfiques ja s'observa certa igualtat temàtica amb l'obra de Smith, i de fet, Duran i Bas en la publicació de 1905, *Martí de Eixalá y sus lecciones sobre los sentimientos morales*, indica aquest similitud. *“Bajo el nombre de sentimientos morales, en lo cual imita a Adam-Smith que, con el carácter y el nombre de teoría de ellos, los había estudiado en 1759”*¹³⁵². A més, a l'inici de l'exposició sobre els sentiments morals,

¹³⁵⁰ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 79.

¹³⁵¹ *“Adam Smith’s “Theory of Moral Sentiments” appeared in 1759, and won a rapid popularity, though producing little conviction. The qualities of thought and style which afterwards caused the success of the “Enquiry into the Wealth of Nations” are equally visible in its predecessor.”* (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 59)

¹³⁵² Duran i Bas, M., *Martí de Eixalá y sus lecciones sobre los sentimientos morales*, memòria llegida a la Reial Acadèmia de Bones Lletres el 6 de desembre de 1902, Impremta de la Casa provincial de Caritat, Barcelona, 1905, p. 14.

Martí d'Eixalà classifica els escriptors que han tractat aquest tema en tres grups. En el primer inclou aquells tractadistes que han descrit caràcters en què predomina una passió. En segon lloc, aquells que s'han ocupat principalment dels efectes de la passió o del sentiment; entre d'altres es cita Adam Smith. Finalment, “*a los de la tercera clase, hace notar que el primero deriva todos los sentimientos de la atracción o la aversión al placer o al dolor físicos*”¹³⁵³.

El principal element en l'anàlisi dels sentiments morals de Smith és la comprensió, “*sympathy*”, la qual esdevé el sentiment¹³⁵⁴ que experimentem vers les passions o afeccions d'altre persona. L'economista escocès¹³⁵⁵ caracteritza el mecanisme de comprensió de la següent forma: “*whatever is the passion which arises from any object in the person principally concerned, an analogous emotion springs up at the thought of his situation, in the breast of every attentive spectator*”¹³⁵⁶. La important part de la noció de comprensió per Smith és “*at the thought of his situation*”.¹³⁵⁷

¹³⁵³ Duran i Bas, M., *Martí...*, ob. cit., p. 15.

¹³⁵⁴ “*He holds that the moral sentiments contribute blindly to promote the happiness of mankind.*” (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 62)

¹³⁵⁵ Adam Smith (1723-1790) va nèixer a Kirkcaldy, (Escòcia). La seva infantesa va estar marcada per la orfandat paterna, doncs el seu pare havia mort poc abans que nasqués. Va accedir a la Universitat de Glasgow el 1737, on assistia a les classes de Francis Hutcheson. El 1740 va entrar al Balliol College d'Oxford, on hi estaria durant set anys i després tornaria a Kirkcaldy. Més endavant, el 1748 es va traslladar a Edimburgh on es faria amic de Hume i Lord Kames. El 1751 va ser escollit professor de lògica de la Universitat de Glasgow, i el següent any seria professor de filosofia moral. El 1759 va publicar la seva obra, *Theory of Moral Sentiments* i més tard deixaria la seva carrera de professor a la Universitat de Glasgow, per acompanyar al duc de Buccleuch a visitar el continent europeu durant els anys 1764 i 1766. De retorn, s'establí a Kirkcaldy on dedicà els següents deu anys a l'elaboració de l'obra *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, la qual va ser publicada el 1776 i amb la qual va esdevenir famós. (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum VII, pp. 461- 462)

¹³⁵⁶ *Ibidem*, p. 462.

“*Smith's general reply is that he is formed by sympathy. God has given us the gift, though not in such perfection as might be desired, to see ourselves as others see us. We invent, as it were, an impartial spectator, and approve or disapprove of our conduct as we feel that another man would or would not sympathise with our actions.*” (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 63)

¹³⁵⁷ “*Mr Smith gives the name of sympathy or fellow-feeling, which two words he employs as synonymous. Upon some occasions, he acknowledges that sympathy arises merely from the view of a certain emotion in another person; but in general it arises, not so much from the view of the emotion, as from that of the situation which excites it.*” (Smith, A., *Essay on Philosophical Subjects*, Clarendon press, Oxford, 1980, p. 281)

Aquest sentiment de comprensió¹³⁵⁸ pot tenir origen quan observem l'expressió d'una certa emoció en una altra persona, de tal manera que si l'expressió és de pena o alegria ens produeix un sentiment similar. Això, succeeix perquè aquests sentiments ens suggereixen la general idea de bé o mal, respecte al que ha succeït a la persona observada.¹³⁵⁹ Pel jurista català¹³⁶⁰, tot sentiment moral està vinculat al plaer o dolor, elements que indica Smith en la seu apropament al sentiment de comprensió. “*En los momentos en que se pierde de vista la idea causa del sentimiento, queda en verdad una impresión dolorosa o agradable, pero comparativamente muy débil y en extremo vaga, de manera que no sólo se confunden diferentes impresiones de esta misma clase, sino que tienden a unirse o confundirse con la primera impresión distinta que se produce, la que las absorbe aumentando de esta suerte su fuerza.*”¹³⁶¹

L'economista escocès conclou que aquesta comprensió no s'origina des del punt de vista de la passió, sinó depenent de la situació en la qual succeeix. Ell es basa en què a vegades sentim per un individu una passió, la qual la persona font de la comprensió, sembla totalment incapaç de comprendre. D'igual forma, quan algú sent vergonya pel comportament mal educat d'un individu i l'individu en qüestió no sent la impropietat del seu comportament.

La comprensió esdevé la base pels nostres judicis i el mèrit cap els sentiments de la gent que ens envolta, amb les conseqüents accions que sorgiran d'aquesta gent. Així, l'economista escocès pensa que la comprensió, com a fenomen humà reconegut, és l'origen d'una gamma de sentiments¹³⁶² els quals constitueixen un fonament per la

¹³⁵⁸ “*The great merit of the theory, as worked out by Smith, is its recognition of the importance of the social factor in morality, and of sympathy as the means by which this social factor operates.*” (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 189)

¹³⁵⁹ “*From these principles, it is inferred, that the only actions which appear to us deserving of reward, are actions of a beneficial tendency, proceeding from proper motives; the only actions which seem to deserve punishment, are actions of a hurtful tendency, proceeding from improper motives.*” (Smith, A., *Essay...*, ob. cit., p. 285)

¹³⁶⁰ “*En todo sentimiento moral hallamos el placer o el dolor; o en otros términos, no cabe reconocer por sentimiento la simple modificación del alma que no contiene este elemento*” (Duran i Bas, M., *Martí...*, ob. cit., p. 17)

¹³⁶¹ Ibidem.

¹³⁶² “*Adam Smith tried to resolve all our moral sentiments into sympathy*”. (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 53)

virtut. En aquest sentit, el jurista català recorda que alguns filòsofs han tractat de reduir totes les passions i els sentiments a un o dos principis. Així, senyala que “*Smith buscó el origen de todas en la simpatía*”¹³⁶³. Respecte aquest sistema de classificació de l'economista escocès, Duran i Bas indica que “*Se aparta nuestro Autor de la opinión de Adam-Smith, quien lo refiere todo a un sentimiento, por decirlo así, fundamental*”¹³⁶⁴. Doncs, la divisió dels sentiments segons Martí d'Eixalà és la següent:

- “1.º *En simples y compuestos.*
- 2.º *En originarios y derivados.*
- 3.º *a) En estado de placer. (actual o de esperanza)*
*b) En estado de dolor. (actual o de temor)”*¹³⁶⁵

Segons Smith, la comprensió dóna augment als sentits de la propietat i del mèrit en els nostres judicis de les passions i conducta dels altres.¹³⁶⁶

En la seva filosofia moral, l'economista escocès tracta sobre la virtut. Les diferents explicacions de la virtut poden ser reduïdes a tres principis. En primer lloc, la virtut és el propi govern i direcció de totes les nostres afeccions (propietat). En segon lloc, la virtut és el judici seguit en els nostres interessos privats (prudència). Finalment, la virtut es troba en l'exercici de només aquestes afeccions, les quals són l'objectiu de l'alegria dels altres (benevolència). Sobre els sentiments de propietat, avarícia, glòria, ambició, vanitat i orgull, Martí d'Eixalà en parla en les últimes lliçons dels seus sentiments morals¹³⁶⁷.

¹³⁶³ Duran i Bas, M., *Martí...*, ob. cit., p. 21.

¹³⁶⁴ Duran i Bas, M., *Martí...*, ob. cit., p. 26.

¹³⁶⁵ *Ibidem*, p. 25. Veure annex: Document 10.

¹³⁶⁶ “*The words propriety and impropriety, when applied to an affection of the mind, are used in this theory (as has already observed) to express the suitability or unsuitability of the affection to its exciting cause. The words merit and demerit have always a reference (according to Mr Smith) to the effect which the affection tends to produce. When the tendency of affection is beneficial, the agent appears to us a proper object of reward; when it is hurtful, he appears the proper object of punishment.*” (Smith, A., *Essay...*, ob. cit., p. 284)

¹³⁶⁷ Duran i Bas, M., *Martí...*, ob. cit., p. 31.

Smith¹³⁶⁸ recorda el sentit moral, com a objectable, en el sentit que ningú semblava ser conscient que tenia un sentit moral abans que la filosofia moral comencés a parlar sobre el mateix. Respecte a la consciència d'aquest sentiment moral, el jurista català indica les diferències existents entre els sentiments i les sensacions, actes d'intel·ligència i volicions. *“Por lo sentado se ve que el sentimiento se distingue de la sensación en que ésta se localiza, mientras que el primero se confunde exclusivamente con el yo. También se distingue de los actos de mera inteligencia, en que le es inherente el placer o el dolor; y de los actos de la voluntad, en que ésta es la base de un principio de acción, al paso que la volición es la acción misma.”*¹³⁶⁹

Finalment dir que en *Manual de la Historia de la Filosofía*, es cita en dos ocasions a l'economista escocès. La primera referència fa menció a la vessant econòmica de l'autor, *“Smith creó la teoría de la economía política,”*¹³⁷⁰ i la segona a la vessant filosòfica, *“Adam Smith empezó a trabajar una historia de la filosofía que no pudo concluir.”*¹³⁷¹

6.7 THOMAS REID

6.7.1 EL MOVIMENT FILOSÒFIC ESCOCÈS DEL SENTIT COMÚ

Thomas Reid¹³⁷² és recordat com el fundador de l'escola escocesa¹³⁷³ del sentit comú; un moviment filosòfic que va donar impuls a l'estudi de la retòrica a Escòcia a finals del segle XVIII i a principis del segle XIX.

¹³⁶⁸ *“As if to redeem the intellectual honour of the nation, two rival “answers” to Hume soon appeared, by Thomas Reid and by Adam Smith, which while building on Hume’s results attacked his ambiguities. Both men began with a demolition of the sceptical element in Hume which had seemed to justify the antimonies leap of faith, Reid using a speculative geometrical approach, Smith a historical factual one.”* (Davie, G., *The Scottish Enlightenment and other essays*, Polygon, Edinburgh, 1991, pp. 20-21)

¹³⁶⁹ Duran i Bas, M., *Martí...*, ob. cit., p. 20.

¹³⁷⁰ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 89.

¹³⁷¹ *Ibidem*, p. 207.

¹³⁷² Thomas Reid (1710-1796) va nèixer a Strachan (a prop d'Aberdeen), on el seu pare era el pastor de la parròquia. A l'edat de 12 anys, va entrar al Marischal College, de la ciutat d'Aberdeen, però no va aprofitar massa l'ensenyament rebut. Després de graduar-se en Arts, va estudiar Divinitat i es va llicenciar el 1731. El 1733 va ser nomenat bibliotecari del Marischal College.

Reid invocava el sentit comú com a reacció a l'escepticisme, tant epistemològic com religiós. El qual va ser promogut per un altre escocès contemporani, David Hume (1711-1776). Reid també reaccionava contra un tipus d'empirisme seguit per Hume que tenia el seu origen en els propòsits de Locke i Berkeley.¹³⁷⁴

Al principi els seus feligresos eren hostils; la tradició diu que el seu oncle havia de vigilar les escales del púlpit arrossegant una espasa. Però els seus prejudicis van ser gradualment vençuts per les benvolents pràctiques de Reid. Tot i que al final estaven descontents amb els seus sermons, els quals consideraven no suficientment originals.

El 1751 va ser nomenat regent al King's College i va esdevenir "*Professor of Philosophy*". Les seves classes magistrals incloïen matemàtiques i física. Va fundar a Aberdeen la Societat Filosòfica ("*The Wise Club*"), que seria l'origen de l'Escola Escocesa. Va ser en aquesta societat que Reid va desenvolupar la seva filosofia. El seu punt de vista va ser conegut en la Societat Filosòfica a través d'un parell d'articles, els quals van ser sistematitzats en l'obra *Inquiry into the Human Mind on the Principles of Common Sense*. La seva publicació va ser l'any 1764, any en què Reid succeïa Adam Smith com a *Professor of Moral Philosophy* a la Universitat de Glasgow. Els següents setze anys es va dedicar totalment a les seves obligacions de càtedra i assumptes de la Universitat.

El 1780 es va retirar del seu treball universitari per tal de completar el seu sistema filosòfic. El 1785 van aparèixer els *Essays on the Intellectual Powers of Man*, i tres anys més tard els *Essays on the Active Powers of Man*. Els últims anys de la seva vida els va dedicar a les matemàtiques i la jardineria. (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum VII, pp. 118- 119)

¹³⁷³ "A philosophical movement which originated in Scotland in the eighteenth century and spread abroad particularly to France and the United States. The movement sometimes goes by the name of the Scottish school or Scottish Realism. Its fundamental position was announced clearly by its founder and greatest figure, Thomas Reid, in these words: "If there are certain principles, as I think there are, which the constitution of our nature leads us to believe, and which we are under a necessity to take for granted in the common concerns of life, without being able to give a reason for them –these are what we call the principles of common sense; and what is manifestly contrary to them, is what we call absurd" (VVAA: *Collier's Encyclopaedia*, Macmillan Educational Company, New York, 1992, volume 7, p. 66)

¹³⁷⁴ L'ideal sistema de Hume consistia en: "the only things with which the mind could be in immediate contact were sensations or, in Hume's terminology, "impressions". It followed that no external object could be immediately present to the mind; consequently, our knowledge of the external world could not be direct. Could it then be indirect? Do our sensations constitute reason or evidence for an external world? Hume's answer was negative; and Reid was entirely in agreement." (...) Però, "Reid's refusal to accept Hume's sceptical conclusion was, for almost two decades, supported entirely by an appeal to common sense; and not by any direct refutation of the ideal system." (Brookes, D. R., *Thomas Reid, An Enquiry into the human mind, on the principles of common sense*, Edinburgh University press, Edinburgh, 2000, pp. 15-16)

Johnston recorda que "*The Scottish Philosophy of Common Sense originated as a protest against the philosophy of the greatest Scottish philosopher. Hume's sceptical conclusions did not excite as much opposition as might have been expected.*" (Johnston, G. A., *Selections from the scottish philosophy of common sense*, The open court publishing company, Chicago i Londres, 1915, p. 1)

"The theory of instincts as taught by Reid and his school is a disservice to science, since it implies that the central system of human belief is such as can't be manipulated experimentally" (Davie, G. E., *The social significance of the Scottish philosophy of common sense*, University of Dundee, Dundee, 1973, p. 10)

En definitiva, "Reid's philosophy, though of doubtful value, is at least the serious attempt of a man of genuine intellectual power to refute Hume's scepticism." (Stephen, L., *History...*, ob. cit., p. 324)

Martí d'Eixalà coneixia aquesta filosofia escocesa, doncs en el seu *Manual de la historia de la filosofía*, cita la “*escuela escocesa*”¹³⁷⁵ i explica la seva doctrina. També menciona en més d’una ocasió el mestre per excel·lència d’aquesta escola: “*Reid, jefe de la escuela escocesa*”¹³⁷⁶.

Ara bé, Martí no sabia anglès, i va conèixer els filòsofs escocesos a través de traduccions franceses. De fet, a la seva biblioteca crida l’atenció una edició francesa en sis volums de les obres completes de Thomas Reid.¹³⁷⁷

En aquest sentit, cal esmentar que la influència d’aquest corrent filosòfic es va estendre més enllà dels filòsofs escocesos del moment. Així, les idees de Reid es van introduir a França¹³⁷⁸ a començaments del segle XIX per Pierre-Paul Royer-Collard.¹³⁷⁹ Aquesta

¹³⁷⁵ Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 122.

¹³⁷⁶ *Ibidem*, p. 123.

¹³⁷⁷ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., p. 189.

¹³⁷⁸ “*The principles of Common Sense School became a force in France through their adoption by Victor Cousin and through the translation of Reid’s works into French by Jouffroy; in the United States they formed the dominant academic philosophy through the middle decades of the nineteenth century. James McCosh (1811-1804) carried Scottish Realism with him when in 1868 he left Scotland to become president of Princeton. Noah Porter (1811-1892) taught Common Sense realism to generations of students at Yale.*” (VVAA: *Collier’s...*, ob. cit., p. 66)

¹³⁷⁹ Cal destacar el fet que Pierre-Paul Royer-Collard esdevingués un dels forjadors del liberalisme doctrinari junt amb François Guizot. Doncs, aquest corrent doctrinari francès va influir el tarannà espanyol del segle XIX (concretament les constitucions de 1837, 1845 i 1876). A més, Martí d’Eixalà va llegir un discurs el 21 de març de 1839 a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, titulat *Juicio de la obra de Mr. Guizot, intitulada, Historia de la civilización*.

Pierre-Paul Royer-Collard (1763-1845) va néixer a Sompuis (Champagne) i es va distingir per la seva activitat política en diverses posicions: representant en el Consell de la Comuna de París, membre del grup moderat de la Convenció, diputat en el Consell dels Cinc-cents. Sense abandonar els ideals de llibertat de la Revolució, la seva tendència a l’ordre i a la legitimitat el va convertir en conseller del partit monàrquic. Així doncs, diputat a la Cambra des del 1815 a 1839 amb escasses interrupcions, va ser un dels capdavanters del partit dels doctrinaris, junt amb François Guizot (1787-1874).

La seva activitat filosòfica es va desenvolupar sobretot des del 1811 a 1814 en els cursos donats a la Facultat de Lletres de Sorbona. Oposat a la filosofia sensualista de Condillac i dels ideòlegs, Royer-Collard va ser captivat per la refutació que Thomas Reid havia fet dels sensualistes anglesos. Per Royer-Collard tant Condillac com els ideòlegs dissolien la psicologia en una mera psicognòsia. Amb això pretenia restablir la gran corrent de la filosofia clàssica francesa, de Descartes a Pascal, la qual havia distingit entre la sensació i la percepció conscient. Un dels deixebles de Royer-Collard en els seus cursos va ser Victor Cousin. La seva obra és: *Les fragments philosophiques de Royer-Collard* (1913). (Ferrater Mora, J., *Diccionario de filosofía*, Alianza, Madrid, 1981, p. 3130)

corrent doctrinària va ser copsada per Victor Cousin¹³⁸⁰, que seria el gran divulgador i va ser usada contra l'ascendent doctrina empirista. Reid també va ser estudiat a Itàlia i Bèlgica. A Espanya, va arribar a través del nostre jurista i filòsof, Ramon Martí d'Eixalà, que com ja he mencionat, posseïa les traduccions franceses de les obres de Reid. Finalment dir que durant la primera meitat del segle XIX, va tenir una similar influència a Amèrica.¹³⁸¹

El mestre de l'escola escocesa va enfocar els seus estudis en els poders de la ment humana, els quals pensava que eren accessibles al sentit comú¹³⁸². De tal manera que

¹³⁸⁰ Victor Cousin (1792-1867) va néixer a París i va exercir de professor a la Universitat de París i a l'Escola Normal Superior. La seva posició és normalment qualificada d'eclèctica i d'espiritualista. Va estar influït per l'escola escocesa i per la filosofia de l'idealisme alemany, els capdavaners del qual, Schelling i Hegel, van mantenir-hi relacions personals.

Sempre va mostrar interès per la història de la filosofia. De fet, l'eclecticisme de Cousin va ser un dels motors principals que el va portar a ocupar-se sèriament de la història de la filosofia. Cousin va dur a terme no només els treballs d'exposició d'història de la filosofia, sinó també treballs d'investigació, amb edicions de manuscrits inèdits, edicions crítiques de textos, etc. Segons Cousin, l'observació directa de la realitat permet advertir l'origen de les dades i permet que siguin acceptades com a primitives les facultats actives de l'esperit i les mateixes condicions de la possibilitat del coneixement universal de les coses.

La seva obra cabdal és: *Cours d'histoire de la philosophie moderne*, publicat en dos sèries i en nombroses edicions corregides i augmentades. A més, cal destacar *Fragments philosophiques* (1826), *De la Métaphysique d'Aristote* (1835) i *Études sur Pascal* (1842). (Ferrater Mora, J., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 709- 710)

¹³⁸¹ “But it was Reid’s system, not Esther of theirs, which was institutionalized at four of the colleges by the 1780s; and it was a version of his common-sense philosophy which most affected teaching in America after 1800 just as it interested thinkers in France and elsewhere in Europe.” (Emerson, R. L., “Science and moral philosophy in the Scottish Enlightenment”, *Studies in the Philosophy of the Scottish Enlightenment*, editor Stewart, M. A., Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 35)

¹³⁸² Els filòsofs moderns consideren “el sentit” com un poder diferent que “el judici”. Ells consideren “el sentit” com el poder a través del qual percebem certes idees o impressions dels objectes. En canvi, “el judici” seria el poder a través del qual comparem aquestes idees, i percebem els necessaris acords i desacords.

Els sentits externs ens donen la idea del color, la figura, el so i altres qualitats del cos, primàries o secundàries. Locke va donar el nom de sentit intern a la consciència, perquè a partir d'aquesta tenim les idees de pensament, memòria, raonament, i altres operacions de les nostres ments. Hutcheson, concebent que tenim idees simples i originals les quals no poden ser imputades als sentits externs o a la consciència, va introduir altres sentits interns, com el sentit de la memòria, el sentit de la bellesa i el sentit moral. Els filòsofs antics també van parlar dels sentits interns, en els quals hi formava part la memòria.

Tots aquests sentits, ja siguin externs o interns, han estat tractats pels filòsofs, com a significats concebuts en la nostra ment, sense incloure cap tipus de judici. Hutcheson defineix un sentit com una determinació de la ment a rebre una idea a partir de la presència d'un objecte independent i sota l'impuls de la nostra voluntat.

Contràriament, en el llenguatge comú, el sentit sempre implica judici; un home de sentit és un home de judici; bon sentit és bon judici. No sentit és evidentment contrari al judici correcte. Seguint la mateixa línia, el sentit comú és aquell grau de judici, el qual és comú en els homes, els quals podem conversar i

podria construir una teoria i pràctica retòrica que serviria en el seu dia com a l'actualitat. Els poders en els quals Reid estava interessat són de dos tipus: poders intel·lectuals i poders actius.

La doctrina contra la qual reaccionava Reid es basava en què nosaltres generalment coneixem una impressió o una idea que és localitzada en una de les nostres facultats de coneixement (aquesta doctrina va ser proposada per Locke, Berkeley i Hume)¹³⁸³. Martí d'Eixalà, en l'epígraf del seu *Manual de la historia de la filosofía* dedicat als "ingleses", al·ludeix a Reid tot esmentant la seva confrontació vers l'escepticisme de Hume. "*Reid atacó el escepticismo de Hume*"¹³⁸⁴.

L'objecció del sentit comú, que impulsava Reid, es basa en què no coneixem impressions o idees, sinó que coneixem coses. Així, la postura del sentit comú¹³⁸⁵ del filòsof escocès és que els nostres poders naturals ens permeten conèixer coses directament, i conèixer com elles són.¹³⁸⁶ D'aquesta manera, el nostre jurista català comenta en relació a la filosofia escocesa del sentit comú que "*las sensaciones solo se*

negociar. (Reid, T., *The works of Thomas Reid: Now fully collected with selections from his unpublished letters, Maclachlan and Stewart, London, 1872, volum I, pp. 421-426*)

¹³⁸³ Broadie explica la confrontació conceptual entre Thomas Reid i David Hume: "*What, then, is the dispute between the two? Reid says that its existence is a principle of common sense, in that its existence is not in need of, and does not admit of direct proof; it is however used as a premises in all our scientific study of the world. Hume does not deny that we believe in the external world. But he is interested in determining the nature of the relationship between that world and ourselves who perceive it and act upon it. His answers is that there is no rational basis for the belief that the external world has a truly independent existence. He examines reasons for thinking that there is such a rational basis and he rejects them. But there does after all seem to be a world external to, and therefore independent of, us, which we confront whenever we employ our sensory receptors.*" (Broadie, A., *The tradition of scottish philosophy*, Polygon, Edinburgh, 1990, p. 116)

¹³⁸⁴ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 89.

¹³⁸⁵ "*Against this "ideal system" and its sceptical outcome, the Common Sense School maintained that the ordinary experience of all men give intuitively certain assurance of the existence of the self, the existence of real objects directly perceived, and certain "first principles" upon which sound morality and religious beliefs may be established.*" (VVAA: *Collier's...*, ob. cit., p. 66)

¹³⁸⁶ "*Of the various powers and faculties we possess, there are some which nature seems both to have planted and reared, so as to have left nothing to human industry. Such are the powers which we have in common with the brutes, and which are necessary to the preservation of the individual, or the continuance of the kind. There are other powers, of which nature hath only planted the seeds in our minds, but hath left the rearing of them to human culture. It is by the proper culture of these that we are capable of all those improvements in intellectuals, in taste, and in morals, which exalt and dignify human nature; while, on the other hand, the neglect or perversion of them makes it degeneracy and corruption.*" (Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit, p. 31)

refieren a lo que está al alcance de los sentidos; si ellas son ideas lo son tan solo de las cosas sensibles”¹³⁸⁷.

Entre els poders intel·lectuals de Reid trobem la sensació “*sensation*”, la percepció “*perception*”¹³⁸⁸ i la intel·ligència “*intellect*”. Per Reid, les sensacions¹³⁸⁹ són de fet les coses que sentim, un exemple seria l’olor d’una rosa. Les sensacions són senyals naturals de les percepcions, els quals ens indiquen que hem percebut un objecte¹³⁹⁰. La sensació és el senyal i la percepció donarà origen a una cosa.

Però, per evitar l’error en la percepció també intervenen d’altres actes de coneixement. Els més importants són la concepció i el judici. Els dos suposen activitats de la ment que ens són conegudes directament a través de la consciència¹³⁹¹ (l’immediat coneixement que tots tenim dels nostres pensaments presents i intencions). La concepció “*conceiving*” és ser conscient que l’objecte olorat és una rosa. El judici “*judging*”¹³⁹² és poder atribuir la qualitat a l’objecte posseït. Per exemple quan algú esmenta que la rosa és aromàtica.

¹³⁸⁷ Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 123.

¹³⁸⁸ “*The perception, on the other hand, is an act of knowledge whose object is the real external thing.*” (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 206)

¹³⁸⁹ “*Reid says, “We perceive material objects and their sensible qualities by our senses; but how they give us this information, and how they produce our belief in it, we know not.”* (Hope, V., *Philosophers of the Scottish Enlightenment*, Edinburgh University Press, Edimburg, 1984., p. 33)

¹³⁹⁰ “*As well as a subject of my mental operations there is also, in most cases, an object which is distinct from the operation itself. The operation of seeing is directed to an object. I cannot see without seeing something. It is not that the act of seeing is somehow incomplete if there is no object to which the act is directed. It is that there is no act of seeing at all. The reason I say it is not incomplete if it lacks an object is that the metaphor of incompleteness implies that the object which would complete the act is itself part of the act. And it is important to recognise that the relation between a mental act and its object is not that of part to whole. I cannot remember without remembering something, and what I remember, the object of the act, must be different from the act itself, for the act is present and the object is past. This insight by Reid is accompanied by a reference to its linguistic correlate.*” (Broadie, A., *The tradition...*, ob. cit., pp. 109-110)

¹³⁹¹ “*We are faced here, again, with an original feature of human nature, the consciousness each has of himself through his consciousness of his mental acts. For me, that I exist is, in Reid’s technical sense, common sense; it neither needs proof nor admits of direct proof, and I cannot resist giving assent to the proposition.*” (Ibidem, p. 109)

¹³⁹² “*In all knowledge, he holds, is involved the perceptual activity of the self, working in accordance with certain natural judgments.*” (Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit, p. 17)

“*So that here, instead of saying that the belief or knowledge is got by putting together and comparing the simple apprehensions, we ought rather to say that the simple apprehension is performed by resolving and*

Respecte aquesta doctrina sobre la sensació i percepció de les coses, Martí d'Eixalà senyala l'element de la consciència. “*Se hace indispensable admitir la conciencia, porque sin la conciencia no hay nada, y admitida la conciencia, he aquí lo que se observa desde luego en el pensamiento.*”¹³⁹³

En definitiva, les nostres percepcions transcorren paral·leles als significats de les paraules que usem. Existeixen dos tipus: individual i general. Les concepcions individuals són els nostres contactes primaris amb objectes diferents del món de l'experiència. En canvi, les concepcions generals són aquelles que es formen mentre la mainada aprèn els significats de les paraules. Així, Reid anomena concepcions generals “universals”, les que estableixen les bases per tots els nostres subseqüents judicis i processos de raonament.

En aquest context, Reid, parla de sentit comú com la constitució d'un conjunt de principis bàsics, anomenats “*first principles*”¹³⁹⁴. Aquests volen contrarestar la filosofia escèptica elaborada per Hume. Aquests principis són trets originals de la constitució humana. No esdevenen idees innates, sinó camins instintius que tenim per jutjar, de tal manera que el seu resultat no requereix cap tipus de prova, ja que són immediatament evidents per nosaltres. Alguns d'aquests són els que Reid anomena veritats necessàries (“*necessary truths*”), les quals regulen la gramàtica i la lògica. Altres són veritats contingents (“*contingent truths*”), perquè depenen d'algun efecte del desig o poder que té un començament i pot tenir un final. El més important de les veritats necessàries és el principi causal de Reid (“*causal principle*”), que expressa “*that whatever begins to*

analysing a natural and original judgement. And it is with the operations of the mind, in this case, as with natural bodies, which are, indeed, compounded of simple principles or elements. Nature does not exhibit these elements separate, to be compounded by us; she exhibits them mixed and compound in concrete bodies, and it is only by art and chemical analysis that they can be separated.” (Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit., p. 43-44)

¹³⁹³ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., pp. 123-124.

¹³⁹⁴ “*The evidence of sense, the evidence of memory, and the evidence of the necessary relations of things, are all distinct and original kinds of evidence, equally grounded on our constitution: none of them depends upon, or can be resolved into another. To reason against any of these kinds of evidence is absurd; nay, to reason for them is absurd. They are first principles; and such fall not within the province of reason, but of common sense.*” (Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit., pp. 47-48)

exist must have a cause which produced it".¹³⁹⁵ Tota aquesta doctrina, esdevé un camí preliminar en l'obra de Reid, *Inquiry into the Human Mind* (1764). Posteriorment elaboraria més plenament les seves teories en els seus *Essays on the Intellectual Powers* (1785).¹³⁹⁶

El nostre filòsof català al·ludeix al sentit comú com l'essència de la doctrina de l'escola escocesa. Així, apunta que "*renovando las objeciones de Reid contra Berkeley y Hume, hizo ver que el idealismo, repugnando a la vez al sentido comun que no lo admite, y a la filosofia que lo explica mal, se halla demasiado distante de la verdad para poder dejar satisfacer la razon: manifestó que al recibir la sensación salimos de nosotros mismos, y vemos fuera de nosotros algo que existe como nosotros y que nos limita; que esto se verifica, no en virtud de un racionio, y si en fuerza de un instinto o por la necesidad de una inducción que nos conduce como por fatalidad a la idea de un mundo exterior realmente existente.*"¹³⁹⁷

6.7.2 PODERS I ÈTICA ACTIVA

L'afirmació de Reid de l'eficàcia causal esdevé un dels trets característics de la nova filosofia escocesa que s'oposa a les teories de Hume, doncs aquest havia denegat explícitament aquesta eficàcia causal. La doctrina de Reid de la causalitat és mostrada a través dels "*Active Powers*", els quals van ser analitzats en els *Essays on the Active Powers* de Reid, el qual va continuar després analitzant els poders intel·lectuals el 1788.

¹³⁹⁵ Wallace, W. A., "Thomas Reid's Philosophy as a Basis for Rhetoric", *Scottish rhetoric and its influences*, Gaillet, L. L. coordinador, Hermagoras Press, New Jersey, 1997, p. 35.

¹³⁹⁶ "In 1785 his *Essays on the Intellectual Powers of Man* appeared, to be followed one year later by the *Essays on the Active Powers of the Human Mind*. The two sets of *Essays* are the main documents of the Scottish school of Common Sense which formed round Reid; they contain a powerful attack upon Hume's system, and a vigorous defence of common sense." (Broadie, A., *The tradition...*, ob. cit., p. 105)

¹³⁹⁷ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 123.

Respecte el coneixement de la filosofia del sentit comú per Jaume Balmes, Colomer afirma que "*Balmes no llegí mai Reid i, si s'interessà tardanament per Dugald-Stewart i n'adquirí les obres, no fou per ell que formulà el criteri del sentit comú.*" (Colomer i Pous, E., *Estudis de filosofia catalana: J. Balmes, R. Martí d'Eixalà, R. Turró, E. d'Ors i l'Escola de Barcelona*, Universitat Ramon Llull, Barcelona, 2004, p. 28)

Reid estava convençut que la ment no és simplement passiva en l'adquisició del coneixement. Sinó que ha de ser també activa perquè usa la informació per accions pràctiques i per conductes morals. Cal esmentar, el desig que és la clau del poder humà per l'acció.

En la teoria de Reid, les nostres accions humans són causades directament per cada un de nosaltres i pels nostres desitjos. Així, les accions són voluntàries, a través de la volició, i són també lliures. En aquest sentit, Martí d'Eixalà fa referència a la idea de causalitat de l'escola escocesa tot recalcant l'element de la voluntat i la consciència en el subjecte actiu. "*Activo el pensamiento con la voluntad y el poder al momento que tiene la conciencia de estas facultades, se concibe a manera de una causa a la que refiere lo que quiere y lo que hace; establece entre el efecto y la causa una relación que pronto generaliza hasta el punto de juzgar absolutamente, que todo efecto supone una causa.*"¹³⁹⁸

Per l'autor escocès, la llibertat és el poder de fer el que desitgem i el poder de determinar el què desitgem. El desig junt amb la intel·ligència forma els principis d'acció ("*principles of action*"), els quals no només descriuen com actuem, sinó que prescriuen com hauríem d'actuar seguint una adequada conducta moral.

L'autor és conscient que la noció de principi és quelcom ambigu en el fet que existeixen alguns principis que ens inciten a actuar, inclòs quan no existeix cap acte de desig. Les accions que es realitzen per instint o hàbit són d'aquesta mena. Existeixen d'altres principis que inciten les accions simplement per influència dels actes de desig. En aquesta categoria trobem l'apetit, desig, i la passió, mostrats com a principis animals. Però els més importants de tots són els principis racionals o morals, els quals ens donen un fi a seguir i actuar raonablement.

Respecte aquests principis d'acció, el nostre filòsof català, apunta que existeixen una sèrie de fets interns que percebem de forma comparable a les sensacions. "*Llama también la atención el mismo filósofo sobre la serie de hechos internos, de los cuales a cada instante, y sin el ministerio de órganos u otros agentes físicos, tenemos una*

¹³⁹⁸ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 124.

percepción tan cierta y tan clara como la que debemos a la sensación y a sus instrumentos. Reducir el hombre moral a la sensación, es limitarlo a querer el placer por instinto, la utilidad por cálculo, el bienestar en todos los casos, y a buscar la felicidad dentro del estrecho círculo de los goces físicos; en una palabra, es limitarlo a una parte muy pequeña de las inclinaciones en el hombre.”¹³⁹⁹

Hume havia afirmat que la raó mai determina un fi a seguir, sinó que és la realització de les nostres passions el que ens indueix a pretendre quelcom. De les explicacions de Reid, s’observa la distinció de dos fins: en primer lloc, el bé, el qual ens indueix a viure raonablement i desenvolupar les virtuts i en segon terme, existeix el nostre sentit de l’obligació, el qual ens fa conscients de les obligacions morals com a guia d’una conducta humana adequada. Això, recorda el manuscrit inèdit de Ramon Martí d’Eixalà, *Análisis de la Educación Moral del Hombre*, el qual té per objecte incentivar una sèrie d’hàbits socials i per altra banda, evitar el sorgiment de passions considerades antisocials.

En relació a l’ètica, existeixen tres assumptes importants d’ètica pràctica: les nostres obligacions de Déu, les nostres obligacions cap a nosaltres mateixos (regulades a través de les virtuts de prudència, temperament i fortalesa) i les nostres obligacions cap als altres (regulades per la justícia i la jurisprudència). La justícia és per Reid una veritable virtut natural, no una virtut artificial, per tant, contrari a la concepció de Hume. Pel que fa a la jurisprudència, el significat és triple: un tipus és privat (és la guia pels drets naturals i derivats), un altre tipus és econòmic (aquest és establert pel contracte social) i un tercer tipus és polític (afecta assumptes governamentals).

Reid en parlar de les nostres obligacions de Déu, deixa palès la seva creença religiosa¹⁴⁰⁰. Així, es pot afirmar una certa similitud ideològica respecte al nostre jurista. Doncs, en el manuscrit inèdit dedicat a l’educació moral de l’home analitza el sentiment religiós com una passió social a fomentar. Aquest sentiment religiós es veurà influenciat

¹³⁹⁹ Martí d’Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 124.

¹⁴⁰⁰ “Reid, a son of the manse and a minister of the kirk for many years, was a theologian whose theology emerges on almost every page of the *Essays on the Intellectual Powers*. Reid appears to have held that the truth of common sense beliefs is underpinned by a benevolent God who created us with such a nature as to find those beliefs irresistible” (Broadie, A., *The tradition...*, ob. cit., p. 118)

per: “1º *El ejemplo sobre todo cuando las personas que nos lo dan ofrecen el aspecto de la resignación y de una tranquilidad grande de espíritu.* 2º *Las adversidades, en particular cuando se trata de personas que tienen el hábito de los sentimientos morales.* 3º *La ilustración.*”¹⁴⁰¹ Ara bé, dificultarà el sorgiment d’aquest sentiment cristià: “1º *El hábito de los placeres.* 2º *La mala conducta de los ministros del culto.* 3º *Lo ridículo de ciertas prácticas religiosas.*”¹⁴⁰²

Referent a les nostres obligacions cap a nosaltres mateixos que l’autor escocès les vincula amb les virtuts de prudència, temperament i fortalesa, cal mencionar que Martí d’Eixalà també analitza aquestes virtuts i d’altres de similars en l’obra citada anteriorment, *Análisis de la Educación Moral del Hombre*. D’aquesta manera, segons el filòsof català, contribueix a formar l’hàbit de la prudència: “1º *El ejemplo.* 2º *La experiencia acerca de los males resultantes de dejarnos arrastrar por los primeros impulsos de nuestras pasiones.* 3º *El hábito de discurrir sobre nosotros mismos el cual hace que al primer impulso de las pasiones no siga la acción sino el examen de las causas y de los efectos de las mismas, con lo que se disminuye y a veces se neutraliza su fuerza.* 4º *La religión*”¹⁴⁰³. Contràriament, no ajuda a la formació de la prudència: “1º *El carácter de ciertos temperamentos.* 2º *La ignorancia.* 3º *El hábito del mando arbitrario y que se ejerce sin contradicciones, como el militar en tiempo de guerra.*”¹⁴⁰⁴

Cal esmentar el fet que Martí d’Eixalà no analitza el temperament de forma particular, però el vincula a d’altre virtuts com la prudència o la constància¹⁴⁰⁵. Per tant, això denota una certa similitud en termes terminològics, doncs ambdós utilitzen la paraula “temperament”.

Pel que fa a les obligacions cap als altres, és a dir, aquell tercer conjunt d’accions d’ètica activa que propugna l’autor escocès, s’observa una evident connexió amb el

¹⁴⁰¹ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 59.

¹⁴⁰² Ibidem.

¹⁴⁰³ Ibidem, p. 49.

¹⁴⁰⁴ Ibidem.

¹⁴⁰⁵ Ibidem, p. 51.

nostre jurista. Doncs, Martí d'Eixalà tracta d'hàbits socials que esdevenen realitzats gràcies a l'acció positiva d'un individu vers un altre i a més contenen una elevada connotació ètica. Així, formarien part d'aquest grup d'accions la beneficència i la gratitud. La formació de la beneficència depèn de dos factors: “1º *Del ejemplo y demás circunstancias que influyen en la benevolencia. 2º De las desgracias que uno ha sufrido, las que enseñan a comprender las penas de los demás y a identificarse con ellas*”¹⁴⁰⁶. Contràriament, dificultaran el desenvolupament d'aquest hàbit: “1º *La ingratitud de parte de los que favorecemos. 2º Una ciega confianza, creyéndonos libres de toda desgracia.*”¹⁴⁰⁷

En relació a la gratitud, el nostre filòsof menciona els elements que ens inciten a manifestar aquesta actitud social i per contra aquells altres que ens impedeixen desenvolupar-la. Així, la gratitud es veurà afavorida: “1º *Por la delicadeza con que se nos dispensan los beneficios. 2º Por la grandeza del alma de parte del que los recibe.*”¹⁴⁰⁸ En canvi, es veurà perjudicada per: “1º *El orgullo y la vanidad por parte del que recibe el beneficio, pasiones que hacen que se considere como una carga pesada al que lo dispensa. 2º La afectación de superioridad de parte de éste. 3º La educación que lejos de contrariar los caprichos los favorece: con ella el niño adquiere el hábito de creer que todo se le deba y que en cualquier negativa hay una injusticia: arraigado este hábito, sólo experiencias muy duras pueden destruirlo.*”¹⁴⁰⁹

Finalment dir, que Reid creu que els éssers humans tenen ànimes i també ments, però no pensa que les discussions metafísiques sobre la natura de l'ànima, o de la intel·ligència i el desig, siguin molt útils per avançar cap a una millor comprensió de la psicologia o l'ètica. Com molts autors del seu dia, Reid admirava Isaac Newton, el qual va professar una postura agnòstica vers les qüestions fonamentals de les ciències físiques.

Referent a la creença religiosa de l'ànima, Martí d'Eixalà en parlar dels poders naturals de Reid esmenta que “*al momento que el alma se siente, cree existir: al momento*

¹⁴⁰⁶ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 55.

¹⁴⁰⁷ Ibidem.

¹⁴⁰⁸ Ibidem, p. 56.

¹⁴⁰⁹ Ibidem, pp. 56-57.

*generaliza esta relación de si misma a su ser y así como no concibe ser alguno sin calidad, tampoco sabe ver calidad sin ser; y esto lo concibe instintiva y necesariamente, por el mero hecho de que no puede ver nada ni puede verse a si mismo, sin que el atributo se presente junto con el sujeto, y el sujeto sin el atributo*¹⁴¹⁰.

Tanmateix, convé apuntar que el nostre filòsof català també creia en l'ànima cristiana. Doncs, en la seva obra, *Análisis de la Educación Moral del Hombre*, analitza la grandesa de l'ànima. Així, aquest hàbit social de la grandesa de l'ànima consisteix en “*sobrepujarnos en las relaciones con nuestros semejantes a las pasiones bajas como la venganza, el odio, la vanidad, la avaricia teniendo a la vista intereses elevados*”¹⁴¹¹. A més, s'originarà a partir de: “*1º Del ejemplo ya provenga de sujetos contemporáneos, ya de personajes históricos. 2º De la religión. 3º De las pasiones de la gloria, de la virtud, del amor a la patria y demás de esta clase. 4º Del hábito de reflexionar sobre nosotros mismos y de combatir nuestras inclinaciones.*”¹⁴¹² En canvi, s'oposarà a la formació d'aquest hàbit: “*un exceso de fuerza de parte de las pasiones bajas.*”¹⁴¹³

6.8 DUGALD-STEWART

6.8.1 ELS DRETS FONAMENTALS DE LA CREENÇA HUMANA

En la biblioteca particular de Martí d'Eixalà s'hi trobava una traducció francesa dels *Elements de la filosofia de l'esperit humà* de Dugald-Stewart¹⁴¹⁴, tot i que la seva edició

¹⁴¹⁰ Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 124.

¹⁴¹¹ Parpal Marquès, C., *Análisis...*, ob. cit., p. 52.

¹⁴¹² *Ibidem*.

¹⁴¹³ *Ibidem*.

¹⁴¹⁴ Dugald Stewart (1753-1828) va néixer a Edimburg, on el seu pare era professor de matemàtiques. El 1765 va entrar a la Universitat, on esdevindria un brillant matemàtic i entraria en contacte amb Adam Ferguson, un altre representant de la filosofia escocesa del sentit comú. El 1771 es traslladà a Glasgow i assistí a conferències de Reid. Posteriorment tornà a Edimburg on va fer-se càrrec de les classes de matemàtiques del seu pare. El 1785 va ocupar la càtedra de filosofia moral. Ràpidament va adquirir influència en la societat d'Edimburg i en el món filosòfic.

Va ser un prolífic escriptor, començant amb l'obra *Elements of the Philosophy of the Human mind*, el primer volum del qual va publicar el 1792 i acabant amb *the Philosophy of the Active and Moral Powers of Man*, el 1828. Finalment dir que es va retirar de les seves obligacions de la càtedra el 1809 i des de

datava de tres anys més tard de la publicació del seu *Curso de filosofía elementar*. Tanmateix, entre els anys 1830 i 1840 les traduccions franceses de les obres de Dugald-Stewart van tenir una gran difusió.¹⁴¹⁵ Per tant, existeix la possibilitat que el nostre filòsof català hagués adquirit l'obra *Esquisses de philosophie morale*, que fou la traducció francesa realitzada per Jouffroy¹⁴¹⁶ d'una de les obres de Dugald-Stewart. Cal apuntar que en l'edició de 1833, Jouffroy adverteix que la primera edició de 1826 es va difondre ràpidament entre tots els estudiosos de tal manera que en dos anys s'exhaurir l'edició.

Roura¹⁴¹⁷ senyala el fet que en la facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona s'hi ubiquin les traduccions franceses de Dugald-Stewart que s'ha mencionat anteriorment. Algunes de les quals consta que pertanyien al deixeble de Martí d'Eixalà, el també filòsof català Francesc Xavier Llorens i Barba.¹⁴¹⁸

llavors i fins la seva mort el 1828 es va ocupar del seu treball literari. (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum VIII, p. 16)

¹⁴¹⁵ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., pp. 189-190.

¹⁴¹⁶ Théodore Jouffroy (1792-1842) va néixer a Pontets (Jura) i va ser professor de filosofia al "Collège Bourbon" i a l'Escola Normal de París (1817-1822). Privat de la seva càtedra durant els dos últims anys del regnat de Lluís XVIII i durant la restauració (de Carles X) va reingressar el 1828 a l'Escola Normal i va ser així mateix professor a la Sorbona i al Collège de France.

El pensament filosòfic de Jouffroy està dominat per la idea de què els vells dogmes han declinat i de què és necessari trobar una sortida aquesta situació. Particularment són importants les meditacions de Jouffroy respecte a la psicologia i a la moral. La psicologia ha d'organitzar-se, al seu entendre, científicament, segons el model de les altres ciències naturals, però admetent la introspecció com a font de coneixement. Pel que fa a la moral, condueix d'immediat a la metafísica, sobretot quan s'examina la idea del destí.

Les seves obres són: *Les sentiments du beau et du sublime* (tesis) de 1816, *Mélanges philosophiques* (1833), *Cours de Droit naturel* (1834-1835), prefacis a la traducció d'*Esquisses de philosophie morale* de Dugald Stewart (1826), *Oeuvres complètes* de Thomas Reid (1828-1836) que són un total de sis volums, *Nouveaux mélanges philosophique* i *Cours d'Esthétique*. (Ferrater Mora, J., *Diccionario...*, ob. cit., p. 1950- 1951)

¹⁴¹⁷ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., p. 190.

¹⁴¹⁸ Francesc Xavier Llorens i Barba (1820-1872) va néixer a Vilafranca (província de Barcelona) i va estudiar dret i filosofia, de tal manera que esdevindria catedràtic de la facultat de filosofia de la Universitat literària de Barcelona. Així doncs, va consagrar la seva vida a l'estudi i al bon desenvolupament de la seva càtedra. Les seves obres són: *Discurso inaugural leído en la Universidad literaria de Barcelona* el 1854, *Memoria acerca de la filosofía del malogrado D. R. Martí de Eixalá*, que va ser llegida el 20 de maig de 1859 a la Reial Acadèmia de Bones Lletres i *Lecciones de Filosofía* (1956). (Elías de Molins, A., *Diccionario...*, ob. cit., p. 61.)

A més, en el *Manual de la Historia de la Filosofía*, el nostre filòsof català cita en penúltim lloc a Dugald-Stewart en l'epígraf dedicat al positivisme dels anglesos. Tot això esmentat fa pensar que Martí d'Eixalà coneixia el continuador de les idees filosòfiques de Thomas Reid.

Així doncs, Stewart és considerat un seguidor de les teories de Reid en relació a la filosofia de la ment¹⁴¹⁹. Aquesta ciència de la ment fonamenta les seves bases a partir del què Reid anomena “principis del sentit comú”. D'aquesta manera, en comptes de parlar de “*the principles of common sense*”, Stewart mencionava “*the fundamental laws of human belief*”¹⁴²⁰. Aquests drets fonamentals de la creença humana es recolzen en les següents proposicions: “*I exist; I am the same person to-day that I was yesterday; the material world has an existence independent of my mind; the general laws of nature will continue, in future, to operate uniformly as in time past*”¹⁴²¹.

Martí d'Eixalà es refereix a les idees de Dugald-Stewart i concretament subratlla el fet que aquest autor escocès compartís l'opinió de Reid respecte l'existència dels principis del sentit comú. “*Dugald Stewart se esfuerza en colocar la metafísica al nivel de las ciencias prácticas, y toma al sentido común por criterio de la verdad: en este punto es partidario de la opinión de Reid, según el cual la filosofía debe limitarse a desarrollar el hecho de la percepción y las leyes de la misma, hasta el punto que podamos con la observación; sin curarnos nunca de la causa primera subjetiva y objetiva de la naturaleza, ni de explicar la posibilidad de las ideas, cosas superiores al alcance de nuestras facultades.*”¹⁴²²

¹⁴¹⁹ “*Dugald Stewart (1753-1828) re-expressed Reid's position in writings of literary merit and sought to remove difficulties which he detected in Reid's terminology, but added no significant contribution.*” (VVAA: *Collier's...*, ob. cit., p. 66)

¹⁴²⁰ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum VIII, p. 16.

Sorley fa esment dels drets fonamentals de la creença humana: “*He speaks, instead of “the fundamental laws of human belief or the primary elements of human reason”; and these he regards not as the data upon which conclusion depend, but rather “as the vincula which give coherence to all the particular links of the chain, or (to vary the metaphor) as component elements without which the faculty of reasoning is inconceivable and impossible.*” (Sorley, W. R., *A history...*, ob. cit., p. 208)

¹⁴²¹ Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob. cit., volum VIII, p. 16.

¹⁴²² Martí d'Eixalà, R., *Manual...*, ob. cit., p. 90.

6.9 THOMAS BROWN I WILLIAM HAMILTON

6.9.1 ELS REPRESENTANTS ESCOCESOS SEGUIDORS DEL MOVIMENT FILOSÒFIC DEL SENTIT COMÚ

L'escola del sentit comú, la qual deriva de Reid, va ser continuada per Dugald Stewart¹⁴²³. Els seus ensenyaments van produir una profunda impressió en Thomas Brown i William Hamilton. Tot i que ambdós no van seguir de ple els paràmetres de l'escola escocesa del sentit comú. Tal com senyala Johnston: “*Thomas Brown (1778-1820) and Sir William Hamilton (1788-1856) are sometimes classed with the common-sense philosophers; but they both abandoned many of its most important positions*”¹⁴²⁴.

Thomas Brown¹⁴²⁵ va modificar lleument la teoria del sentit comú amb la introducció d'un cert “fideisme” social-religiós, molt ben acceptat en els ambients apologetics¹⁴²⁶. Així, la seva doctrina es basa en què si l'home i el món són obra de Déu, no pot ser que

¹⁴²³ “If we are to make real sense of the later philosophical movement from Dugald Stewart through Thomas Brown and through Sir William Hamilton up to J. F. Ferrier, “the last of the metaphysicians”, we must start with the Edinburgh Review, and in particular, its response to these attacks, by Cobbett and by the Utilitarians, on the irrelevance, to the new age, of the Scottish approach to philosophy and education” (Davie, G. E., *The social...*, ob. cit., p. 14)

¹⁴²⁴ Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit, p. 20.

¹⁴²⁵ Thomas Brown (1778-1820) va néixer a kirkmabreck (Escòcia) i va estudiar a la Universitat d'Edimburg, on professava Dugald Stewart. Des de 1810 va professar filosofia moral a la citada Universitat, juntament amb Dugald Stewart. Brown va prendre com a punt de partida les doctrines de l'escola escocesa del sentit comú, però es va separar en molts punts dels mètodes seguits per aquesta escola i va destacar la importància de l'anàlisi de conceptes per a la dilucidació i aclaració de significats. Va criticar amb freqüència a Thomas Reid, el “fundador” de l'escola del sentit comú. L'empirisme de Brown es va apropar al de Hume i sobretot al de Condillac.

Brown va examinar l'origen de les idees tals com les de causa, acció voluntària i consciència. En els seus anàlisis de la percepció, Brown va mostrar, de forma semblant a Condillac, que partint de sensacions bàsiques es poden explicar les percepcions més complexes i les idees.

Les seves obres són: *Observations on the Nature and Tendency of the Doctrine of Mr. Hume concerning the Relation of Cause and Effect* (1804), *An Enquiry into the Relation of Cause and Effect* (1818) i *Lectures on the Philosophy of the Human Mind* (1922). (Ferrater Mora, J., *Diccionario...*, ob. cit., pp. 432- 433)

¹⁴²⁶ Johnston recalca l'escasa aportació de Thomas Brown a la filosofia escocesa: “*Brown's philosophy has interest now mainly as an anticipation of the association psychology, and almost everything he added to the Scottish philosophy was inconsistent with it.*” (Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit, p. 20-21)

la intel·ligència humana no sigui una eina correcta per a entendre el món tal com és i tal com tothom el veu i l'entén.

Referent a un factible influx del pensament filosòfic de Brown en alguna de les obres filosòfiques de Martí d'Eixalà cal senyalar el seu refús, ja que les traduccions franceses d'aquest autor escocès es dugueren a terme amb posterioritat.

William Hamilton¹⁴²⁷ va intentar combinar les idees de l'escola del sentit comú amb les nocions obtingudes de Kant¹⁴²⁸. Aquesta influència de la filosofia alemanya és tant rellevant que Johnston posa en dubte la seva consideració com a representat de la filosofia del sentit comú. *“Sir William Hamilton was much influenced by German philosophy, especially that of Kant. His “Natural Realism” is a strange mixture of Reid and Kant, and he should not be regarded as a representative of the Philosophy of Common Sense.”*¹⁴²⁹

Per la doctrina majoritària va ser un seguidor de les teories del sentit comú¹⁴³⁰, editor i comentador de Reid. Hamilton pertany al *“Late-Enlightenment”* i té uns interessos

¹⁴²⁷ William Hamilton (1788-1856) va nèixer a Glasgow, on cursà els seus estudis superiors de grec i llatí a la mateixa Universitat. El 1806 inicià els seus estudis de Medicina a la Universitat d'Edimburg, que l'any 1811 abandonaria i estudiaria Dret. El 1821 va començar la seva carrera docent com a professor d'Història civil a la Facultat de Dret d'Edimburg. Tanmateix alternava les classes docents amb experiments d'anatomia.

El 1827 va contraure matrimoni amb la seva cosina i posteriorment, l'any 1829 escriuria articles a la revista *Edinburgh Review*, els quals van formar la col·lecció *Discussions*. Aquests articles li donarien publicitat i fama. El 1836 seria elegit professor de Filosofia moral, lògica i matemàtiques a la mateixa Universitat d'Edimburg

Seguidor de l'escola escocesa i introductor del kantisme a Anglaterra va centrar el seu interès en la crítica del coneixement. Va formular una teoria coneguda com la “filosofia d'allò condicionat”; allò condicionat no és l'objecte, sinó el subjecte, per les seves pròpies facultats cognoscitives. Allò absolut o infinit, allò que ens remet la finitud d'allò sensible, és allò condicionat i, com a tal, incognoscible, i només possible objecte de la teologia. En el camp de la investigació lògica va elaborar la doctrina de la quantificació del predicat. Les seves obres són *Lectures on Metaphysics and Logia* (1859-60) i *The Works of Thomas Reid* (1856), edició comentada per Hamilton dels textos d'aquest filòsof. (Edwards, P., *The Encyclopaedia...*, ob cit., volum III, p. 409)

¹⁴²⁸ *“Sir William Hamilton (1788-1856), an erudite historian of ideas and an eclectic thinker, regarded himself as in the Common Sense School, but he was so influenced by German thought that he rather marks the end of the School.”* (VVAA: *Collier's...*, ob. cit., p. 66)

¹⁴²⁹ Johnston, G. A., *Selections...*, ob. cit, p. 21.

¹⁴³⁰ Respecte la teoria del sentit comú en William Hamilton, Davie opina que: *“Just as in the study of mind, so in the study of matter, the extroverted work of observation and experiment presupposes a self-*

pedagògics i de general erudició, dintre dels quals el sentit comú apareix com una doctrina acceptada del passat.

Les obres de Hamilton també es van traduir al francès, concretament a l'any 1840 Peisse tradueix i edita quatre articles de Hamilton, titulats *Fragments de philosophie*.¹⁴³¹ Ara bé, en aquestes dates Martí d'Eixalà ja estava acabant de confeccionar el seu *Curso de Filosofía Elementar* que publicaria el 1841. Per tant, l'elaboració d'aquest manual de filosofia dedicat a les Universitats i col·legis espanyols no es veuria influenciat pel pensament de Hamilton.¹⁴³²

Ara bé, la filosofia de Hamilton representa l'inici i el punt de retrobament de la filosofia escocesa de la Il·lustració, en el seu final, amb la filosofia catalana de la Renaixença del segle XIX. En aquest sentit, el deixeble de Martí d'Eixalà, Francesc Xavier Llorens i Barba és “*l'indubtable capdavanter, forjador i introductor del pensament escocès del “Common sense” a través de Hamilton, que conceptualment, però més editorialment, comporta el pensament de Reid*”¹⁴³³.

introverted analysis, which establishes its fundamental concepts by reflection on the appropriate part of common sense” (Davie, G. E., *The social...*, ob. cit., p. 17)

Seth cita la concepció de Hamilton del sentit comú: “*Common Sense*”, he says, “*is like Common Law. Each may be laid down as the general rule of decision; but in the one case it must be left to the jurist, in the other to the philosopher, to ascertain what are the contents of the rule; and though in both instances the common man may be cited as a witness, for the custom or the fact, in neither can he be allowed to officiate as advocate or as judge*” (Seth, J., *English...*, ob. cit., p. 300)

¹⁴³¹ Roura Roca, J., *Ramon...*, ob. cit., p. 189.

¹⁴³² Parpal Marquès entén que: “*no tuvo necesidad Martí de Eixalá de conocer los escritos de Hamilton para establecer su sistema, porque conocía y había estudiado perfectamente a Luís Vives*”. (Parpal Marquès, C., *Antecedentes de la Escuela Filosófica Catalana del siglo XIX*, impremta Comas i Portavella, Barcelona, 1914, p. 29)

“*En Cataluña fueron proclamados por Martí de Eixalá el principio de la integridad de conciencia y de su simplicidad, antes de que se divulgasen en ella las ideas de Guillermo Hamilton y los artículos y fragmentos de la Revista de Edimburgo.*” (Rubio Lluch, A., *Algunas indicaciones sobre los educadores intelectuales y las ideas filosóficas de Menéndez y Pelayo*, Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, Madrid, 1912, p. 28)

“*Martí d'Eixalà conegué Reid i Dugald Stewart a través dels francesos (Royer Collard i Jouffroy), Llorens i Barba va més enllà i enllaça amb W. Hamilton (1788-1856), pràcticament contemporani seu*” (Maragall, J., *El pensament filosòfic, segles XVIII i XIX*, Dopesa, Barcelona, 1978, pp. 49-50)

¹⁴³³ Colomer, O., *Memòria de post-graduació*, Universitat d'Edimburg, Edimburg, 1991, p. 2.

Així doncs, el pensament filosòfic de Hamilton s'introduirà a la restaurada Universitat de Barcelona a la mà de Francesc Xavier Llorens i Barba¹⁴³⁴.

Per concloure, cal recordar que *“la introducció de la filosofia del sentit comú a Catalunya és una de les fites culturals més importants del segle XIX. Després de la crisi que representava l'ensorrament de l'Antic Règim i, amb ell, de la filosofia escolàstica que perdurava entre nosaltres des de l'Edat Mitjana, l'obra de Martí d'Eixalà i, sobretot, la de Llorens i Barba tenen el valor d'una represa seriosa dels estudis filosòfics. Cal senyalar que amb aquests dos pensadors s'inaugura un estil de filosofar que arrelarà dins el pensament català i que, amb algunes solucions de continuïtat, arribarà fins al segle XX, en el qual l'Escola de Barcelona emprà molts mètodes que ens recorden especialment X. Llorens i Barba.”*¹⁴³⁵

¹⁴³⁴ *“El sentit comú de Llorens i Barba enllaçaria, doncs, amb el relativisme i l'historicisme i amb la conseqüent repugnància per les construccions metafísiques abstractes. I enllaçaria amb l'escola històrica del dret de Savigny mantinguda pels juristes catalans (Duran i Bas), donant suport a la impugnació que aquests feren a la codificació i unificació del dret civil a Espanya, i defenent el famós proteccionisme, tan vital per a l'esdevenidor industrial de Catalunya. Es replantejaria en aquest cas la qüestió plantejada per Joan Fuster: la classe dominant catalana tenia una certa necessitat d'un pensament filosòfic que donés base ideològica i coherència a les reivindicacions de la indústria catalana. La desconexió entre el pensament filosòfic i jurídic i la realitat burgesa no existiria. I la filosofia del sentit comú no seria sols una atzarosa adopció de l'escola escocesa per uns pensadors aïllats, sinó justament allò que la burgesia requeria per a consolidar la seva prosperitat.”* (Maragall, J., *El pensament...*, ob. cit., p. 54)

Sobre l'obra de Llorens i Barba: *“Consérvanse únicamente su Oración inaugural de 1854 y varios apuntes taquigráficos tomados por algunos de sus antiguos alumnos, y sobre todo los de los cursos de 1864 a 65 y 1867 a 68 debidos al sabio filólogo D. José Balari, los cuales cuidadosamente revisados custodia como sagrado depósito la Facultad de Letras de la Universidad de Barcelona, a la que en vida perteneció el sabio maestro. Leyó además en Mayo de 1859 en la Real Academia de Buenas Letras de dicha ciudad, una notable Memoria acerca de la Filosofía del malogrado D. Ramón Martí de Eixalá, que fue propiamente el fundador de la Escuela escocesa-catalana cuyas sabias lecciones tenía a dicha haber recibido”* (Rubio Lluch, A., *Algunas...*, ob. cit., p.10)

¹⁴³⁵ Berrio, J., *El pensament filosòfic català*, editorial Bruguera, Barcelona, 1966, p. 66.

CONCLUSIONS

I. BIOGRAFIA:

La vida de Martí d'Eixalà va transcórrer a la primera meitat del segle XIX, moment en el qual s'havien iniciat una sèrie de canvis econòmics i socials profunds que causarien la liquidació del vell ordre feudal i l'auge de les relacions capitalistes de producció.

Va ser una nova classe social, la burgesia comercial i industrial, la que va impulsar aquestes transformacions. La família Martí d'Eixalà formava part d'aquesta burgesia, doncs, el nostre jurista provenia d'una família de comerciants (els Martí) i vinculada en l'àmbit jurídic (els d'Eixalà). A més, a part de la seva activitat professional posseïen un seguit de propietats i censos prou important com per consolidar una economia familiar benestant.

Aquesta situació econòmica privilegiada va permetre al nostre jurista, la possibilitat de cursar estudis en les escoles de renom del Principat català durant la seva infantesa i posteriorment accedir a la Universitat de Cervera per assolir la llicenciatura i el doctorat en Lleis. Així doncs, segons consta documentalment, el nostre jurista va estudiar l'educació primària al col·legi de les Escoles Pies de Solsona, al convent d'Agustins Calçats de Barcelona i el col·legi de Santa Anna. Posteriorment, a la Universitat cerverina cursaria els seus estudis de secundària, tot aconseguint el grau de batxiller en Lleis, a claustre ple el 1827, el grau de Llicenciat en Lleis, el 1830 i el grau de doctor el 1837.

Una altra conseqüència d'aquesta economia benestant, és el fet que Martí d'Eixalà, malgrat exercí en un primer moment d'advocat va poder dedicar bona part de la seva vida a donar classes de caire filosòfic i jurídic a diverses acadèmies barcelonines (l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, l'Acadèmia de Bones Lletres i l'Institut Barcelonès) i a la mateixa Universitat de Barcelona. Tot i que és un fet notori i documentat que els salaris dels professors eren escassos degut sobretot a les dificultats econòmiques que travessaven les Universitats de l'Estat espanyol.

Un altre fet, fruit d'aquesta plena suficiència econòmica, és la constància que el nostre jurista era soci de diverses institucions (la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del

País, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, la Societat del Foment de la Il·lustració, l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts i l'Acadèmia de Bones Lletres) i en la majoria d'elles calia pagar una determinada taxa per ser-ne soci.

Per altra banda, com ja s'ha apuntat anteriorment, les noves costums, mentalitats i ideologies anaven florint, a causa de la lluita contra els principis de la societat feudal. Així, la ciutat va substituir el camp i els banquers, industrials i comerciants van reemplaçar els antics nobles, clergues i *hidalgos*. Aquest és el cas de la família Martí d'Eixalà que va abandonar la vila de Cardona per traslladar-se a la ciutat de Barcelona. Ara bé, es tracta d'una burgesia amb arrels rurals i feudalitzants, com es demostra en la defensa dels censos i sistemes successoris tradicionals que farà Martí d'Eixalà.

II. CREENÇA RELIGIOSA:

A Europa, la uniformitat de les creences religioses va donar pas a la varietat de credos, inclòs es va admetre l'escepticisme. A més, l'ordre diví va ser substituït pel culte obert a la naturalesa humana. Ara bé, malgrat aquesta obertura religiosa a nivell europeu, la societat espanyola va continuar majoritàriament fidel a la doctrina catòlica. En aquest sentit, convé apuntar que el catolicisme és part de la tradició constitucional espanyola, ja que la llibertat de culte, però amb reserves, amb prou feines s'aconsegueix en la Constitució de 1869 i 1876. Realment doncs, no existeix llibertat de culte fins la Constitució de 1931. Per tant, no és estrany que el filòsof i deixeble de Martí d'Eixalà, Llorens i Barba i el jurista català Reynals i Rabassa constatessin el catolicisme del nostre jurista.

Potser doncs, va ser aquest sentiment cristià del nostre autor, el que va causar que es fixés en la ideologia de Berkeley, marcada profundament per la creença en el poder omnipresent de Déu. A més, en el manuscrit *Análisis de la Educación Moral del Hombre*, el jurista català profunditza en el sentiment religiós i en la grandesa de l'ànima; una temàtica molt propera a Berkeley.

Respecte al tema de la moralitat, cal mencionar que en el manuscrit citat anteriorment, Martí d'Eixalà intenta incentivar determinats hàbits socials en la humanitat. De tal manera que recorda la doctrina de Reid sobre la conducta humana que ha d'estar guiada

per la consecució del bé i la consciència de les obligacions morals. En aquest sentit, l'impulsor de la filosofia escocesa del sentit comú, senyalava tres tipus d'obligacions (vers la divinitat, vers nosaltres mateixos i vers els altres), les quals són tractades també pel filòsof català.

Tot i aquest catolicisme de Martí d'Eixalà, això no el va influenciar perquè es fixés en David Hume, autor de l'obra *Treatise of Human Nature* i acceptés la relació causa i efecte explicada pel filòsof britànic; és a dir, ningú pot conèixer la causa i l'efecte de quelcom a priori. Doncs, la seva argumentació es basa en què si cada vegada que hem observat A, llavors hem trobat B, es forma en nosaltres un estat d'ànim d'espera que ens fa presumir, que observant una altra vegada A, ens veurem obligats a retrobar B. Aquesta espera és del tot subjectiva i res ens garanteix que hagi de ser satisfeta.

Així doncs, malgrat l'escepticisme de Hume en el camp religiós i en la seva visió del comportament moral com a resultat de l'hàbit humà de realitzar actes agradables per la consecució d'una convivència satisfactòria i no com a resultat de cert tipus de raonament, Martí d'Eixalà presenta una similitud doctrinal amb l'autor britànic, vers les passions i hàbits socials següents: la virtut, la justícia, la castedat, la benevolència, l'enveja i el sentiment paternal.

III. TENDÈNCIA POLÍTICA:

La idea de democràcia anava de la mà del liberalisme que a Espanya es va desmembrar en dos sectors enfrontats, que marcarien les tensions polítiques del segle XIX: els moderats i els progressistes. El nostre jurista es va afiliar el partit moderat i durant els anys 1843, 1844, 1845, 1846, 1853 i 1857 va ser escollit diputat a les Corts. Així, a Madrid defensaria els interessos proteccionistes de la indústria catalana, a partir dels contactes que mantenia amb la Junta de Comerç de Barcelona que representava la burgesia catalana.

Com a conseqüència d'aquesta relació amb la Junta de Comerç de Barcelona, el nostre jurista defensaria l'augment de les taxes de duana i la conservació dels centres d'ensenyament superior de la Junta de Comerç.

Convé apuntar que la inestabilitat política entre els partits liberals va ocasionar un seguit de canvis de Plans d'Estudis en què quedarà pal·les la ideologia del partit governant. No només la matèria objecte d'estudi de les Facultats es va veure afectada, sinó que des del govern es va separar professors de la seva tasca docent a les Universitats de l'Estat espanyol. D'aquesta manera, el nomenament del general Espartero el 1840, va separar forçosament de la Universitat de Barcelona al nostre jurista. No serà fins el 1844, sota el govern del General Narváez que va tornar a exercir de professor universitari, ocupant la càtedra d'Elements d'Història i de Dret Civil i Mercantil d'Espanya.

Aquest vincle notori amb el partit moderat, denota la ideologia liberal de l'autor marcada pels principis de democràcia que consistirien en un sufragi censatari, un estatut constitucional que establís i limités els drets i atribucions de l'individu i l'Estat, l'adopció d'uns principis fonamentals i la divisió de poders dins l'Estat espanyol. També el partit moderat i per tant, Martí d'Eixalà apostaven per la monarquia enfront de la república. Això queda palès, en el discurs inaugural de la restauració de la Universitat de Barcelona de 1837, on s'exalta el regnat de Mª Cristina, degut a la minoria d'edat de la seva filla Isabel.

En aquest mateix discurs inaugural, Martí d'Eixalà explica les conseqüències nefastes de l'absolutisme polític i per tant, no és partidari del model d'estat absolutista que defensa Thomas Hobbes.

En el manual de dret mercantil, s'observa que el nostre jurista respecta la institució dels gremis. Fet que no és d'estranyar, degut a les relacions que mantingué el nostre autor amb les institucions que protegien el valor social dels gremis, com la Junta de Comerç o la Societat Econòmica d'Amics del País. També, Martí d'Eixalà cita en les *Instituciones de derecho mercantil de España* l'obra *Memorias Históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona* d'Antoni de Capmany i Surís de Montpalau. Aquest darrer fou un clar defensor de la institució dels gremis.

Dels discursos polítics de Martí d'Eixalà pronunciats en el si del Congrés dels Diputats es pot observar una preocupació constant del nostre jurista per la legalitat. En aquest sentit, creu del tot necessari cimentar el país amb una estructura política forta que neixi

de la legalitat per evitar els cops d'Estat provinents del partit liberal revolucionari. Així, aposta per la constitució d'un Parlament que sorgeixi de la voluntat del poble i nega qualsevol tipus de règim dictatorial, ja sigui emmascarat o a la vista de la població.

Fidel a la legalitat, demana la promulgació d'una llei que permeti a les comunitats religioses continuar mantenint els seus edificis, ja que en època moderada, la legislació liberal revolucionària d'expropiació dels convents religiosos encara no s'havia derogat. Per tant, tot i que els jutges no aplicaven aquesta legislació liberal, segons el nostre jurista, els convents religioses sofrien una desprotecció legal.

El nostre jurista també va alçar la veu en el Congrés dels Diputats per defensar la veu de la minoria i la persecució penal de determinats vagabunds.

IV. LA NOVA CIÈNCIA SOCIAL:

Una altra tendència que havia sorgit arrel de les noves doctrines liberals, va ser la investigació científica independent, recolzada en l'experiència i en l'observació de la naturalesa. Martí d'Eixalà es mostra a favor d'aquesta tendència, doncs en el discurs inaugural del curs acadèmic 1849-1850 de la Universitat de Barcelona, senyala la institució eclesiàstica com una trava pel progrés científic i per tant considera la llibertat d'ensenyament i d'investigació com elements necessaris per un fruitós progrés en totes les branques del saber. Això, denota la mentalitat burgesa del nostre jurista, ja que el que caracteritzava aquesta burgesia era la seva idea de lucre juntament amb una concepció individualista de l'home i la societat, basada en les nocions de llibertat i democràcia.

Entre els pensadors que més van influir en la concepció del liberalisme es pot citar a l'anglès John Locke, per la seva concepció de l'Estat com a protector de la llibertat i la propietat individual. Martí d'Eixalà coneixia la doctrina de Locke i ho plasma en el seu *Curso de Filosofía Elemental*. D'aquesta manera, el nostre jurista adopta de Locke el significat del terme idea com aquell acte en què l'individu és conscient. A més, segueix la classificació de les idees establerta per Locke i la seva concepció d'idees generals, simples, complexes, sensacions i nocions. Pel que fa al coneixement dels fets, el nostre jurista apunta els tipus judicis que menciona Locke. Tot això, significa que Martí

d'Eixalà, malgrat ser un home religiós, està a favor de la nova ciència, que es caracteritza per l'anàlisi i l'especulació empírica. D'aquesta manera, aquest tipus d'estudi analític al marge de la teologia es veurà reflexat en el seu *Curso de Filosofía Elemental*.

Enllaçat amb els il·lustrats britànics que cita Martí d'Eixalà en les seves obres filosòfiques, convé doncs mencionar les doctrines empiristes que són fruit precisament del moviment de la Il·lustració que es produeix a Gran Bretanya en els segles XVII i XVIII i que s'estén posteriorment per la resta d'Europa. En síntesis, té arrels en el *Novum Organum* de Bacon, adquireix una formulació sistemàtica amb l'*Essay Concerning Human Understanding* de Locke i aconsegueix la seva elaboració més madura en el *Treatise of Human Nature* de Hume. Per tant, tots els seus influxos són obres d'autors britànics tractats en les obres de Martí d'Eixalà.

V. ESTRUCTURA I TEMÀTICA DEL MANUAL DE DRET CIVIL

El manual de dret civil de Martí d'Eixalà presenta una ordenació temàtica molt semblant al Projecte de Codi civil de 1836 i a la resta de manuals contemporanis. En aquest sentit, tots ells s'estructuren seguint el següent esquema: títol preliminar, dret de les persones i drets reals.

La inclusió de matèries penals i processals en un manual de dret civil també és una característica de la manualística de la primera meitat del dinou. Tot i que el tractament jurídic de les qüestions penals és residual en gairebé tots ells, amb l'excepció del manual de Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán, en el qual el fet delictiu és analitzat en tant detall com les qüestions civils.

La referència a la doctrina estrangera és obviada en el manual de Martí d'Eixalà, però si que en altres manuals contemporanis es pot trobar referències al dret francès. N'és un exemple el *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* del jurista gallec Juan Antonio de la Vega.

VI. ELS DRETS FORALS

La preocupació per la conservació dels drets forals a la primera meitat del segle XIX sembla ser que tingué un gran ressò en el Projecte de Codi civil de 1851. Aquesta afirmació neix de la temàtica dels propis manuals i altres manuscrits que s'ha pogut consultar. Així, es pot esmentar, en primer lloc, el manual de dret civil i penal de Gómez de la Serna i Juan Manuel Montalbán, el qual inclou els drets forals d'Espanya a partir de la quarta edició del seu manual que es publicaria l'any 1851. És a dir, des de la primera edició que tingué lloc el 1841 no s'havia inclòs cap apartat en què s'expliqués breument els Furs d'Aragó, les Constitucions de Catalunya, els Furs de València, el Fur General de Navarra i els Furs de les províncies vascongades. Tampoc s'havien mencionat els centres de producció legislativa de l'Estat espanyol, és a dir, les Corts de Castella, les d'Aragó, les de Catalunya, les de València i les de Navarra.

De l'estudi del llegat jurídic de Martí d'Eixalà s'arriba a la mateixa conclusió, ja que del *Tratado elementar del derecho civil romano y español* de 1838, no es menciona la pluralitat foral espanyola, ni tampoc dels apunts d'Alexandre Novellas, "*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*" En canvi, en un manuscrit de 15 de febrer de 1851, "*Programa para el 3er año de Jurisprudencia*", pel curs acadèmic 1851-1852 de la Universitat de Barcelona, en l'apartat d'història del dret espanyol, s'inclou un apartat sobre el dret foral, "*Fueros o leyes especiales de Aragón, Navarra, Cataluña y otras provincias.*"

VII. DRET COMÚ

A Catalunya l'arrelament del ius comune va ser més fort que la resta de l'Estat espanyol. Entre els factors que ajudaren a la recepció del dret romà a Catalunya es pot citar el fet que els juristes catalans cursaven els seus estudis de Lleis a les Universitats italianes. També el contingut del *Corpus Iuris Civilis* destacava per la seva claredat expositiva de la normativa jurídica i la tècnica en què estaven redactades les seves disposicions. Tanmateix, davant l'elevat contingut del *Corpus Iuris Civilis*, Jaume I va témer que la normativa catalana es deixés de banda o que inclòs decreixés la producció

normativa i per això el 1251 ordenà que els jutges resolguessin en primer lloc en funció del dret del Principat català i només en defecte de normativa catalana que acudissin a la raó natural. Posteriorment, Felip II, el 1599, a les Corts de Barcelona va establir un ordre de prelació de fonts del Dret Català, en el qual s'establia una preferència pel dret propi del Principat (Usatges, Usos, Costums, Constitucions, Capítols de Cort...). Tanmateix, a manca de normativa pròpia per resoldre el litigi aleshores seria aplicable el dret canònic i finalment si tampoc el canònic contenia normativa aplicable al cas concret s'hauria d'acudir al *Ius Comune*.

Potser fou aquest un dels motius de perquè, entre el ventall de fonts jurídiques catalanes, únicament trobem el tractament del *Ius Comune* en el manual de dret civil de Martí d'Eixalà.

Una altra causa podria estar en el mateix títol de la seva obra jurídica, on especifica que es tracta d'un manual de dret civil romà i espanyol.

La raó de fons també podria ser la finalitat de l'obra, doncs anava dirigida als estudiants de la llicenciatura de dret i per tant, el manual voldria complir amb els plans d'estudi imposats pel govern estatal que buscaven la uniformització de l'ensenyament universitari.

VIII. ESCOLA JURÍDICA CATALANA

L'Escola jurídica catalana va agafar forma a partir dels pressupòsits teòrics del jurista Duran i Bas, deixeble de Martí d'Eixalà. Així doncs, cap la possibilitat que per motius de respecte i admiració pel llegat jurídic del seu mestre, Martí d'Eixalà, Duran i Bas posés com a capdavanter d'aquesta Escola Jurídica Catalana al nostre jurista. De fet, Duran i Bas va publicar altres edicions d'*Instituciones de derecho mercantil de España*, amb posterioritat a la mort del nostre jurista.

Ara bé, Martí d'Eixalà no defensa en cap moment de la seva obra jurídica el dret català i les institucions catalanes. Per això, malgrat que compleixi els pressupòsits fàctics que conreava tot membre de l'Escola Jurídica Catalana, com: utilitzar un mètode de treball analític i pràctic, preocupar-se pel dret civil, fixar els ulls en el passat històric, defensar

la filosofia del sentit comú o respectar els principis ètics; no es suficient per entaforar-lo en una Escola Jurídica Catalana, i no només entaforar-lo, sinó també coronar-lo com a capdavanter de la mateixa.

Alguns autors, com Lluís Figa i Faura i Juan Vallet de Goytisolo afirmen que tots els juristes que van cursar la Llicenciatura en Lleis a la Universitat de Cervera no van aprendre absolutament res de dret català i per tant, Martí d'Eixalà no podria parlar-nos d'aquest dret català perquè ni tan sols l'hauria conegut.

Per altra banda, altres autors, com José María Pérez Collados i Benvingut Oliver afirmen que a la Universitat de Cervera les explicacions del dret comú a les aules cerverines es duïen a terme de forma pràctica, i per tant, el dret català es mantingué viu en aquells anys de funcionament de la Universitat cerverina.

En aquest sentit, si que cal admetre que en el manual de dret civil de Martí d'Eixalà, el dret comú té un pes important i, de fet, en cada capítol del mateix es comença explicant la normativa de Dret romà, per després senyalar en quines qüestions s'apropa el Dret Castellà i en quines altres s'allunya.

IX. DRET MATRIMONIAL, DRET SUCCESSORI I DRETS REALS

A la primera meitat del segle XIX, l'església encara mantenia la potestat exclusiva en temes de registre civil i matrimoni. Tanmateix, durant el trienni liberal s'aprova una llei de registre civil, que Martí d'Eixalà no esmenta en el seu manual de dret civil.

De forma similar, el nostre jurista no es pronuncia sobre la possible regulació del matrimoni civil.

Relacionat amb el matrimoni, el nostre jurista ens explica la institució castellana de les "arras", però en canvi obvia la menció dels pactes nupcials catalans com: l'esponsalici, el tantundem o el regensament.

A nivell de règim econòmic matrimonial, el nostre jurista també es decanta pel règim castellà de la societat de ganancials, tot i que en l'apartat del dot i donacions s'explica el règim de separació de béns.

El fet que expliqui amb molt detall la legislació justiniana ens apropa al dret català, degut a la similitud d'ambdues legislacions, però en cap cas esmenta res de dret propi del Principat de Catalunya. Això es constant al llarg de tot el manual de dret civil. Per tant, aquesta versemblança es farà palesa en temes de dret matrimonial, dret de successions o drets reals.

En tema hereditari, el nostre jurista no segueix els principis de dret català sobre la llibertat de testar o la figura de l'hereu, com un element essencial en tot testament. A més, ens explica la llegítima castellana i la institució del "mayorazgo".

Pel que fa als censos, seguint la dinàmica del seu manual, ens narra els tipus de censos existents a l'Estat Espanyol: cens reservatiu, cens consignatiu i cens emfitèutic, com també ens parla del "*laudemio*" castellà i, per tant, obvia la citació de les institucions catalanes en matèria censitària com el lluïisme, el foriscapi o la rabassa morta.

Si bé, el tipus de cens més habitual a Catalunya fou el cens emfitèutic i aquest tipus de cens és analitzat àmpliament en el seu manual i en primer lloc. A part que titula l'apartat de censos: "*derecho enfitéutico*".

El fet de no citar les institucions censatàries pròpies de Catalunya és una opció legislativa de Martí d'Eixalà, que no seguiren tots els autors contemporanis. Doncs, el jurista gallec Juan Antonio de la Vega si explica un tipus de cens habitual a Galícia en el seu manual de dret civil.

X. HISTÒRIA DEL DRET MERCANTIL

Martí d'Eixalà concep el dret mercantil com un dret universal fins a l'època de codificació i això es plasma en l'evolució història del seu manual de dret mercantil. En aquest sentit, ens explicarà que la borsa té els seus orígens en l'activitat dels mercaders

italians o que les Lleis d'Oleron tingueren vigència a la zona de Cantàbria, tot anomenant-se Fuero de Layron.

En aquesta evolució històrica és destacable la seva opció historicista de separació dels períodes històrics mercantils en funció dels successos mercantils i no segons la història en general. En aquesta, les llotges, cases de contractació i borses tingueren un pes important i, segons el nostre jurista, configuren una mateixa institució però amb denominació diferent en funció del moment històric.

Cal senyalar que al llarg d'aquest repàs històric, Martí d'Eixalà no cita la legislació aprovada durant el regnat de Josep Bonaparte (tribunals de comerç, Borsa de Madrid i patents d'invenció), ni el procés d'aprovació del primer codi de comerç espanyol, com tampoc la llei de 10 de setembre de 1831 sobre la constitució d'una borsa a Madrid i la llei de 9 de juliol de 1829 sobre l'establiment del Banco de San Fernando. Tanmateix, el seu manual sobresurt amb escriu si es compara amb les anotacions històriques que inclouen d'altres manuals contemporanis. Per aquesta raó, els altres manuals es remeten a les *Instituciones de derecho mercantil de España* de Martí d'Eixalà per conèixer el passat mercantil.

XI. CONFIGURACIÓ DE L'ORDENAMENT JURÍDIC MERCANTIL

El nostre jurista defensa en tot moment l'encert en promulgar un codi de comerç espanyol, separat per tant del dret civil. Pel nostre autor, el dret mercantil és un dret excepcional al dret civil i alhora un dret suplementari aquest darrer. Aquesta postura és també seguida per altres reconeguts juristes com González Huebra i Levin Goldschmidt.

Com a conseqüència d'aquesta vinculació amb el dret civil, a les aules de la Universitat de Barcelona, l'estudi d'ambdues matèries es realitzava conjuntament; tot establint pel tercer any de Jurisprudència l'assignatura de "*Elementos de Historia y del derecho civil y mercantil de España*". Amb l'explicació conjunta ambdues matèries es volia aconseguir que els estudiants de Jurisprudència comprenguessin aquestes temes de dret privat amb més facilitat.

Pel que fa a la resolució de conflictes jurídics, el nostre jurista aposta per una jurisdicció mercantil separada de la ordinària, per tal d'aconseguir brevetat en el procés. A més, era habitual en la pràctica jurisdiccional mercantil incloure comerciants per exercir la judicatura.

XII. OPERACIONS MERCANTILS

Segons el nostre jurista, tots aquells socis, membres de societats que actuaven sense haver-se inscrit en el Registre Mercantil, haurien de ser reconeguts per l'ordenament jurídic i per tant, les seves accions no s'haurien de considerar ineficaces. Ja que, si el govern permet que la societat pugui funcionar, tot i que li manqui la corresponent inscripció registral, no té raó de ser que no se li reconeixin les seves actuacions societàries. A més, el codi de comerç reconeix l'existència de la societat enfront de terceres persones que han actuat de bona fe.

Relacionat amb les societats mercantils cal esmentar que el nostre jurista estava a favor de la intervenció del govern per autoritzar la constitució de societats anònimes.

El codi de comerç de 1829 obligava a tot comerciant a anotar totes les operacions que realitzés el comerciant en l'exercici del seu tràfic comercial. Per tant, totes aquelles altres adquisicions o lliuraments (donacions, herències, vendes de béns...) per part del comerciant no s'inscriurien en els llibres de comptabilitat. Martí d'Eixalà es mostra en desacord amb aquesta legislació i creu que el codi de comerç hauria d'obligar a tot comerciant a anotar en els corresponents llibres de comptabilitat tot tipus d'enriquiment per part del comerciant, encara que no provingui del tràfic comercial. Aquesta opció legislativa és també defensada per González Huebra i el jurista francès Pardessus.

La dona podia actuar en el tràfic comercial sempre que tingués l'autorització del seu marit, si estava casada. En aquests casos, es preveia que quedessin subjectes els béns ganancials i els béns dotals, però, en canvi, no quedaven afectats els béns comuns o els béns del marit. El nostre jurista considera injust que els béns dotals també quedin afectats per aquestes actuacions comercials de la muller.

En casos de fallida del marit, segons Martí d'Eixalà, la muller es podia veure perjudicada si no havia inscrit en el registre mercantil els béns dotals i parafernals. Doncs, la muller perd els seus drets com a creditora de domini de tots aquells béns dotals i parafernals que hagin estat alienats en el moment de la fallida i no s'haguessin inscrit prèviament en el registre. La raó rau en la manca d'escriptura de domini que acrediti la titularitat de tals béns per reinvincar-los.

Respecte els creditors de domini, Martí d'Eixalà opina que la denominació de creditors de domini és contradictòria, ja que no es pot ser alhora creditora i propietària d'un bé o dret.

Relacionat amb les operacions mercantils, el nostre jurista es qüestiona els casos d'extinció d'obligacions mercantils que consisteixen en fer quelcom. Segons Martí d'Eixalà, l'obligat hauria de fer una interpel·lació formal davant al creditor i aleshores podria reclamar el què se li va prometre en recompensa. Així, quedaria alliberat de l'obligació que tenia; havent de prestar el servei, depenent de les circumstàncies.

Pel que fa a la constitució de lletres de canvi a càrrec d'un factor o dependent, el nostre jurista considera que es tracta d'una lletra mal constituïda, doncs li manca la garantia de l'acceptant o pagador. És a dir, el factor o dependent no actua en nom propi, ni s'obliga a si mateix i per tant, es deteriora la figura de l'acceptant o pagador.

Martí d'Eixalà també opina que el portador d'una lletra de canvi té acció executiva contra l'acceptant de la mateixa, encara que el protesto s'hagi realitzat fora de termini. Vinculat amb les lletres de canvi, cal esmentar que segons Martí d'Eixalà la lletra de ressaca no merita rèdits des del protesto.

XIII. DRET MARÍTIM

A nivell històric s'observa que el nostre jurista coneix els orígens grecs i romans del dret marítim, com també els ordenaments jurídics espanyols que han anat configurant aquest dret marítim. Per exemple, el "*derecho de pezio*" del *Fuero de San Sebastián*, les Ordenances del Consolat de Burgos o les Ordenances del Consolat de Sevilla.

Referent a les assegurances, Martí d'Eixalà reclama una assegurança de vida dels tripulants del bot. Doncs, la vida d'un home té dos valors: un de material i un de moral. Així, el treball de l'individu, si que es podria assegurar, per tal d'ajudar a les famílies que perden el membre que les sostenia econòmicament.

El codi de comerç de 1829 regulava diferents classes d'averies. Tanmateix, el nostre jurista presenta una classificació de les averies en el seu manual que no és del tot igual a la prevista en el codi de comerç.

Referent a les averies, el nostre jurista opina que el concepte d'averia hauria de ser més ampli i incloure altres tipus d'averia. Per exemple, s'hauria de tenir en compte els casos de l'averia d'un bot que s'ha sacrificat per salvar altres bots. Un altre cas no previst, és aquella averia produïda en el mateix port d'expedició (cables picats, àncores abandonades...), que ha succeït com a causa de salvar persones.

Finalment, en relació als contractes a la grossa ventura, el nostre jurista considera que en casos de perillositat inicial, aquest fet no ha d'esdevenir conclouent per prohibir la constitució d'aquest tipus de préstec.

XIV. EL MANUAL DE DRET MERCANTIL I LA SEVA REPERCUSSIÓ SOCIAL

Les *Instituciones de derecho mercantil de España* foren molt més reconegudes que el *Tratado elemental del derecho civil romano y español*. Doncs, el manual de dret mercantil fou recomanat com a llibre de text pels estudis de Jurisprudència durant varis anys, mentre que el manual de dret civil mai va formar part del llistat de manualística elaborat pel govern.

Potser la raó es troba en la quantitat de referències al dret francès que trobem en el manual de dret mercantil, però no en el manual de dret civil. Pardessus, Boulay-Paty, Locrè... són alguns dels juristes francesos que Martí d'Eixalà coneixia. Evidentment, això suposa que el nostre jurista dominava la regulació del codi de comerç francès i, consegüentment, en més d'una ocasió ens indica les similituds entre el codi espanyol i el francès. Per exemple, en la regulació de la retroacció de la fallida, el nostre jurista admet la influència francesa.

XV. LA LLENGUA CATALANA :

Crida l'atenció que tant Martí d'Eixalà com Locke, es van veure atrets per l'estudi del llenguatge. Concretament, el nostre filòsof dedica la II^a part del *Curso de Filosofía Elementar* a l'anàlisi de la gramàtica castellana. Sobta, per tant, que malgrat ser català, tracti exclusivament de la llengua castellana, doncs en cap moment fa menció de les particularitats de la llengua catalana, sobretot en aspectes prou diferenciadors, com el tema vocàlic. Això no és un fet aïllat, doncs tots els manuals, manuscrits i qualsevol altra paper escrit pel nostre autor, i que ens ha arribat als nostres dies, està exclusivament escrit en castellà.

De fet, tot i que el passat mercantil sempre s'havia caracteritzat per l'ús de les llengües vulgars, com la catalana en la redacció del Llibre del Consolat de Mar, el nostre jurista no manifesta el seu desacord en què el codi de comerç imposi al comerciant la redacció dels llibres de comptabilitat en castellà. Doncs, si el comerciant ho escrivia en llengua catalana, se li podia imposar una multa pecuniària.

Això es pot atribuir al fet que en aquell moment a Catalunya tota la cultura i tots els gèneres literaris es realitzaven bàsicament en castellà. Es tracta d'un fenomen que s'explica si tenim en compte entre d'altres factors, la no existència d'una premsa ni d'una activitat editorial en català que permetessin de viure de la literatura en la llengua catalana. D'altra banda, no sols no existia un públic que consumís regularment productes en català, sinó que la mateixa llengua no gaudia d'una consideració social sòlida per part dels sectors cultes i era tinguda com un simple dialecte sense aptesa per a les grans creacions.

XVI. - ROMANTICISME CATALÀ? : SENY I SENTIT COMÚ

Una altra corrent doctrinària vinculada amb Martí d'Eixalà serà el romanticisme conservador que es caracteritzava pels seus seguidors monàrquics, confessionals i de corrents polítiques moderades, els quals no admetien la subversió de les idees religioses, morals i polítiques que comportava el Romanticisme més pur. Entre els seus models literaris, destacava en filosofia, l'escola escocesa del sentit comú.

De la tendència política moderada, monàrquica i confessional de Martí d'Eixalà ja se n'ha parlat anteriorment, ara doncs, convé argumentar aquesta fixació cap a la filosofia escocesa del sentit comú. El coneixement d'aquest tipus de filosofia queda palès en el seu *Manual de la Historia de la Filosofia*, on es recorda els “*first principles*” del capdavanter de la filosofia escocesa del sentit comú, Thomas Reid. Aquests principis bàsics tenen el seu origen en els homes i ens condueixen instintivament a la consecució de judicis, sense la necessitat de cap tipus de prova.

Tanmateix, el nostre jurista no només coneixia a Thomas Reid, sinó que també coneixia la filosofia de Dugald-Stewart, ja que en la seva biblioteca particular es conservava una obra traduïda al francès d'aquest autor escocès i en el *Manual de la Historia de la Filosofia*, s'explica les teories afines a la filosofia del sentit comú de Reid, que Dugald-Stewart va impulsar. En canvi, no hi ha constància que Martí d'Eixalà hagués tingut contacte amb la filosofia que propugnava Thomas Brown i William Hamilton. Però, el deixeble del nostre jurista, Llorens i Barba, sí que va estudiar el pensament filosòfic de Hamilton.

Ja s'ha parlat del moviment empirista en el punt IV, “la nova ciència social”, la doctrina del qual subjecta la font del coneixement en l'experiència. De tal manera que el subjecte només pot arribar a elaborar un coneixement després d'estar amb contacte amb la realitat sensible i únicament amb els elements que aquesta realitat li aporti. Aquest, és l'empirisme “*sensu stricto*”, que no només posa l'origen, sinó la validesa del coneixement en l'experiència. Així doncs, de l'estudi global de les obres de Martí d'Eixalà no es pot pas concloure que el nostre jurista segueixi fil per randa el moviment empirista, doncs el nostre jurista és partidari de les teories de l'escola escocesa del sentit comú i això suposa acceptar l'existència d'un conjunt de judicis originaris i naturals, evidents per si mateixos, a partir dels quals es formen altres raonaments que permeten afirmar la realitat exterior, sense la necessitat de cap tipus de prova o experimentació.

Finalment dir, que aquest sentit comú enllaça doctrinalment amb el denominat *seny català*, com a criteri de la veritat i com actitud assenyada que evita els excessos del subjectivisme i el racionalisme criticista.

CONCLUSIONS

(English)

I. BIOGRAPHY

Ramón Martí de Eixalá lived in the 19th century, at a time when a series of deep economic and social changes had begun, that caused the end of the old feudal order and the rise of capitalism.

The commercial and industrial bourgeoisie, then a new social class, stimulated these transformations. Martí d'Eixalà's family was part of this bourgeoisie. Our jurist whilst coming from a merchants' family (Martí) had connections in juridical areas (Eixalá). In addition, they were a family of property.

This privileged economic situation allowed our jurist to study in the most prestigious schools of Catalonia during his infancy and later to gain access to the University of Cervera where he would obtain a Bachelor's degree and a Doctorate. Our jurist studied primary education in the college of *Escuelas Pías* of Solsona, at the convent of *Agustins Calçats* of Barcelona and at the college of *Santa Ana*. Later, at the University of Cervera he would study secondary education. In 1827 he would obtain a Baccalaureate, in 1830 a Bachelor's degree and in 1837 a Doctorate.

Ramon Martí d'Eixalà was an attorney, but also he was a professor of Philosophy and Law in a few academic centres of Barcelona (Academy of Natural Sciences and Arts, Academy of *Buenas Letras*, Barcelonian Institute and University of Barcelona). However at that time the earnings of professors were low due to economic difficulties within Spanish Universities.

Our jurist was a member of several institutions: *Sociedad Económica de Amigos del País*, *Academy of Jurisprudence and Legislation of Barcelona*, *Sociedad del Fomento de la Ilustración*, *Academy of Natural Sciences and Arts*, *Academy of Buenas Letras*. In almost all of these institutions members would pay a membership fee.

On the other hand, new customs, mentalities and ideologies were contrary to the principles of the feudal society. For example, the city replaced the countryside,

bankers, manufacturers and merchants replaced the old clergymen and noblemen. Therefore Martí de Eixalá's family moved from Cardona village to Barcelona. However Martí de Eixalá defended the traditional inheritance system because of his history with the countryside.

II. RELIGIOUS BELIEF

In Europe, uniformity of religious beliefs gave rise to a variety of creeds, even skepticism was allowed. Sometimes the divine order was replaced by humanitarianism. Despite this religious freedom in Europe, the majority of Spanish society continued to be faithful to Roman Catholicism.

In this respect, the Spanish constitution maintained the tradition of Roman Catholicism until freedom of worship was obtained in the Constitutions of 1869 and 1876. In reality, freedom of worship did not exist until the Constitution of 1931. Hence the philosopher Francesc Xavier Llorens i Barba, a disciple of Ramón Martí de Eixalá, and the Catalan jurist Estanislau Reynals i Rabassa were able to avow the Catholicism of our jurist.

Probably, this Christian feeling stimulated our author to concentrate on Berkeley's ideology, which is marked by the belief in the omnipresent power of God. In addition, in the manuscript *Análisis de la Educación Moral del Hombre*, the Catalan jurist talked about the religious feeling and the greatness of the soul, a subject close to the Philosophy of Berkeley.

With respect to morality, it is necessary to point out that in the manuscript mentioned above, Ramón Martí d'Eixalà tries to stimulate certain social habits within humanity. This recalls Thomas Reid's doctrine that human behaviour that must be guided towards the achievement of good and moral obligations. In this sense, the head of the Scottish Philosophy of Common Sense, noted three types of obligations; towards the divinity, towards us and towards others. These obligations were also examined by our Catalan philosopher.

Despite his Catholic religion, Martí d'Eixalà analyzed the *Treatise of Human Nature* of David Hume. So, he accepted the relation between cause and effect explained by the British philosopher. In other words, no one can know the cause and effect of something 'a priori'.

Therefore, his argument is based on the following: "if every time we have noticed A, we have found B, this produces an expectation that the next time we find A, we again meet with B". This expectation is entirely subjective and there are no guarantees that it will happen.

David Hume's skepticism of religion, and his vision of moral behavior as the result of man's habit of hoping to achieve a good life, through good living, those things are examined by Ramón Martí d'Eixalà. He presents a doctrinal similarity with the British author, especially with the following passions and social habits: virtue, justice; chastity; benevolence; envy; and paternal feeling.

III. POLITICAL TREND

Spanish liberalism of the 19th century was represented by two political parties: the moderate and the progressive. Our jurist joined the moderate party, and in 1843, 1844, 1845, 1846, 1853 and 1857 was an elected member of the Spanish Parliament. Ramón Martí d'Eixalà defended the protectionist interests of Catalan industry as a result of his relationship with the *Junta de Comerç* of Barcelona that represented the Catalan bourgeoisie.

Due to his relationship with the *Junta de Comerç* of Barcelona, our jurist defended the increase of customs rates and the conservation of centres of higher education of the *Junta de Comerç*.

The political instability of the time caused the approval of a series of Plans of Study. Every plan established various matters for the university studies, according to the ideology of the governing party. Also, from the government there was decreed the dismissal of several professors. During the government of Espartero, Martí d'Eixalà was removed from office as a professor of the University of Barcelona. Between 1840 and

1844 he could not undertake his teaching assignments. But he was reinstated to the University of Barcelona under Narváez's mandate, and there he would occupy the chair of *Elementos de Historia y de Derecho Civil y Mercantil de España*.

The links of our jurist with the moderate party show us the liberal ideology of the author, whose principles of democracy were well known. These consisted of the following: a limited suffrage; a constitutional statute that established and limited the rights and attributions of the individual and of the State; the adoption of various fundamental principles; and the power division inside Spain.

The moderate party defended the monarchy and not the republic. Therefore, our jurist praised the reign of Maria Cristina in the inaugural speech of the University of Barcelona in 1837. Moreover, in this inaugural speech he explained the disastrous consequences of the political absolutism. That is why he does not believe in the absolute state defended by Thomas Hobbes.

In the manual of commercial law, our jurist respects the institution of the unions. This was not unusual due to his relationship with institutions of the time that were protecting the social value of the unions, for example *Junta de Comerç* or the *Sociedad Económica de Amigos del País*. Besides, Martí d'Eixalá mentions Antoni de Capmany y Surís de Montpalau's work, *Memorias Históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona*, in *Instituciones de derecho mercantil de España*. The latter was a relentless defender of the institution of the unions.

From the political speeches that Martí d'Eixalá gave in the Spanish Parliament, it is possible to observe his concern for the law. In this respect, our jurist believes it necessary to build a country with a politically strong structure based on the law. This would avoid uprisings by the revolutionary liberal party. For this reason he fought for a Parliamentary constitution born of the will of the people and he denounced any type of dictatorship, either clandestine or overt.

During the time of the moderate party, the earlier legislation of the revolutionary liberal party allowing the expropriation of the religious convents had not yet been repealed. Therefore, according to our jurist, although judges were not applying this legislation,

the religious convents were suffering a lack of legal security. So, faithful to the law, he called for the enactment of a law allowing religious communities to continue to own their buildings.

In the Spanish Parliament, our jurist also defended the criminal prosecution of certain vagrants and the voice of the minority.

IV. THE NEW SOCIAL SCIENCE

Another trend that arose with the new liberal doctrines was independent scientific research; based on experience and observation of nature. Ramón Martí d'Eixalà was in favour of this trend. So, in the inaugural speech of the academic course 1849-1850 at the University of Barcelona, he drew attention to the church institution as an impediment to the scientific progress. This shows he considers the freedom of education and research as necessary elements for progress in human knowledge and this reflects the bourgeois mentality of our jurist. The bourgeois society had an idea of common benefit alongside an individualistic conception of man and society which is based on the notions of freedom and democracy.

Among thinkers who greatly influenced the conception of liberalism it is possible to mention John Locke, for his conception of the State as protector of freedom and individual property. Ramón Martí d'Eixalà knew John Locke's doctrine and he mentioned it in his work, *Curso de Filosofía Elementar*.

In this way, our jurist takes from John Locke the meaning of the idea as, that act in which the individual is aware. In addition, he follows the classification of the ideas established by Locke and his conception of general, simple and complex ideas as well as sensations and notions.

Regarding the knowledge of facts, our jurist addresses the types of trials that Locke mentions. Meaning that Martí d'Eixalà, in spite of being a religious man, is in favour of the new science, which is characterized by experimentation and empirical speculation. In this way, this type of analytical study outside theology will be reflected in *Curso de Filosofía Elementar*.

In relation to the English sources that Ramón Martí d'Eixalà mentions in his philosophical works, we should quote the empiricists' doctrines that arise from the movement of the Illustration that takes place in Great Britain in the XVIIth and XVIIIth centuries and that spreads over the rest of Europe later. In short, it has connection with *Novum Organum* of Bacon, acquires systematic form with *Essay Concerning Human Understanding* of Locke and gets its development more mature in the *Treatise of Human Nature* of Hume. Therefore, all their influences are works of British authors mentioned in Ramón Martí d'Eixalà's works.

V. STRUCTURE AND THEMATIC OF RAMÓN MARTÍ D'EIXALÀ'S CIVIL LAW WORK

Ramón Martí d'Eixalà's civil law work presents a thematic organization very similar to the Project of Civil Code of 1836 and to the rest of contemporary works. In this sense, all of them are structured according to the scheme: Preliminary Title, Individual Rights and Real Rights.

The inclusion of criminal and procedural matters in Martí d'Eixalà's civil law work is also a feature of nineteenth century works, However, the juridical treatment of the criminal matters is minimal in almost all of them, with the exception of Gomez de la Serna and Juan Manuel Montalban's work, in whom the criminal fact is analyzed by as much detail as the civil questions.

The reference to the foreign doctrine is obviated in Martí de Eixalà's work, but in other contemporary works we can find references to French law. An example is *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España* of Juan Antonio of the Vega, a Galician jurist.

VI. THE PROVINCIAL RIGHTS

In the first half of the nineteenth Century conservation concerns for the provincial right influenced the Project of the Civil Code of 1851. This assertion is born of Martí d'Eixalà's works and other manuscripts that we have been able to consult.

Firstly it must be stated that, Gomez de la Serna and Juan Manuel Montalban's civil and criminal law work includes provincial rights of Spain in the Fourth and subsequent editions and but nothing in the First edition. The Fourth edition would be published in 1851.

That is to say, from the First edition of 1841, no paragraph had been included describing even briefly, the Jurisdictions of Aragon, the Constitutions of Catalonia, the Jurisdictions of Valencia, the General Jurisdiction of Navarre nor the Jurisdictions of the Basque Provinces. Neither had they mentioned the law-making centres of Spain; that is to say, the Spanish Parliament of Castile, and those of Aragon, Catalonia, Valencia and Navarre.

After studying Martí d'Eixalá's works, we must come to the same conclusion, because in the *Tratado elementar del derecho civil romano y español* of 1838, there is no mention of Spanish provincial rights, nor in Alexandre Novellas's notes; "*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*"

Additionally, in a manuscript of February 15, 1851, "*Programa para el 3er año de Jurisprudencia*", written for the academic course 1851-1852 at the University of Barcelona, a section is included on provincial rights in the paragraph on Spanish Legal History: "*Fueros o leyes especiales de Aragón, Navarra, Cataluña y otras provincias.*"

VII. COMMON LAW

In Catalonia the rooting of the *Ius Commune* was stronger than in the rest of Spain. Among the factors that helped to establish *Roman Law* in Catalonia, we should mention the following. Firstly, Catalan jurists studied Law in Italian universities. Secondly, the content of the *Corpus Iuris Civiles* stands out with its explanatory clarity of juridical regulation and the technique with which its provisions were drafted.

Nevertheless, Jaume I was concerned that Catalan Law was not being used or that even normative production was decreasing due to the high content of the *Corpus Iuris*

Civiles. Therefore, in 1251 he ordered that judges decide in the first place the basis of Catalan Law and only in the absence of Catalan rules, could they use *Ius Commune*.

Later, in 1599, Philip II established the priority of Catalan Law sources (*Usatges, Usos, Costumbres, Constituciones, Capítulos de Corte...*) before other Spanish Law sources in the Spanish Parliament of Barcelona. However, due to the lack of Catalan Law to solve litigation, they would apply Canon Law, and finally, if Canon Law did not contain appropriate regulations, they should use the *Ius Commune*.

Ramon Martí de Eixalá's works only mention *Ius Commune*. One reason for this is probably the importance of *Ius Commune* in Catalan Law.

Another reason might be derived from the title of his civil law work, which states that it is a "Roman and Spanish Civil Law" work.

The reason also might be the purpose of work, as it was addressed to Law degree students and therefore, Martí de Eixalá's would want the work to comply with the study plans imposed by the State Government who were seeking to standardize university education.

VIII. CATALAN LEGAL SCHOOL

The Catalan Legal School is born from the theoretical assumptions of Manuel Duran i Bas, a Catalan jurist and a disciple of Ramon Martí de Eixalá.

Manuel Duran i Bas named our jurist as the father of this Catalan Legal School. Probably, Manuel Duran i Bas respected and admired Ramon Martí de Eixalá. In fact, Manuel Duran i Bas published other editions of *Instituciones de Derecho Mercantil de España*, after the death of our jurist.

Nevertheless, Martí de Eixalá does not defend Catalan Civil Law or Catalan institutions at any time in his work. Therefore, although he fulfills the theoretical assumptions of all members of the Catalan Legal School, (such as: to use a method of analytical and practical work; to have concern for civil law; to acknowledge the historical past; to

defend the philosophy of common sense; and/or to respect ethical principles), this is not enough to consider him a member of the Catalan Legal School. Not only that, it is not enough to consider him crowned leader of the Catalan Legal School.

Some authors, such as Luis Figa Faura and Juan Vallet Goytisolo, assert that none of the jurists, who studied a Bachelor's Degree in Law at the University of Cervera, learnt anything about Catalan Law. This implies that Martí de Eixalà could not speak to us about Catalan Law, because he would have no knowledge of it.

On the other hand, other authors, such as José María Pérez Collados and Benvingut Oliver, argue that the theories of *Ius Commune* were considered in Cervera University. Therefore, Catalan Law was kept alive during the years of the University Cervera.

In this sense, we have to admit that *Ius Commune* has a significant impact on Martí de Eixalà's work on civil law. In fact, each chapter of that work begins by explaining the regulation of Roman law, and then goes on to indicate which issues are moving towards Castilian Law and which are moving away.

IX. MARRIAGE LAW, INHERITANCE AND REAL RIGHTS

In the first half of the 19th century, the Church continued to hold its unique power in issues of civil registration and marriage. However, during the liberal triennium a civil registration act was approved which Martí de Eixalà does not refer to in his civil law work.

Similarly, our lawyer did not mention the possibility of regulating a civil marriage in the future.

Relating to marriage, our jurist explains the Castilian institution of *arras*, but he does not point out Catalan wedding agreements such as: *esponsalici*; the *tantundem*; or the *regensament*.

Regarding the financial arrangements within matrimony, our jurist praised the Castilian rules of joint property, although he had discussed the Division of property rules within the dowry and donations chapter.

In fact our jurist explains in great detail that Emperor Justiniano's legislation brings us closer to traditional Catalan Law due to the similarity of both legislations. But, he mentions nothing of Catalan Law. This is a consistent feature throughout the entire civil law work. Therefore, this will also occur in matters of marriage law, inheritance law or real rights.

On the topic of hereditary our jurist does not follow the Catalan Law principles on the freedom of wills or the role of the heir, as an essential element in any testament. Instead he explains the Castilian system of enforced heir and the institution of *mayorazgo*.

Concerning property, following the dynamics of his work, he states the types of limited property existing in Spain and not in Catalonia. He talked about the *censo reservativo*, *censo consignativo* y *censo enfiteútico* and Castilian *laudemio*. He does not mention Catalan institutions in limited property such as *lluïisme*, *foriscapi*, or *rabassa morta*.

Nevertheless, the most habitual limited property in Catalonia was the *censo enfiteútico* and this type of limited property is analyzed primarily and widely in his work. Moreover, he entitles the limited property chapter "*Censo enfiteútico*".

Not mentioning the traditional Catalan institutions of limited property is a Martí de Eixalà's legislative option, which not all the contemporary authors followed. So, the Galician jurist Juan Antonio de la Vega explains a Galician habitual type of limited property in his civil law work.

X. COMMERCIAL LAW HISTORY

Ramon Martí d'Eixalà conceives Commercial Law as a universal law until the time of the Codification and this is reflected in the historical evolution of his commercial law work. In this sense, he explains that the "stock exchange" has its origins in the activities

of the Italian merchants, in the same way that the Laws of Oleron had authority in the zone of Cantabria, where they were called “Fuero de Layron”.

In this historical evolution it is worth pointing out his historicist option of the separation of the mercantile periods on the basis of commercial events and not according to general history. Thus *lonjas*, *casas de contratación* and the “stock exchange” had a significant importance and, according to our jurist, they formed the same institution but with different names merely based on the historical moment.

It is necessary to indicate that alongside this historical re-examination, Martí de Eixalá does not mention the legislation, (Trade Courts, the Stock Exchange of Madrid and invention patents), approved during Jose Bonaparte’s reign. Similarly, he does not point out the following legislation events: the process of approval of the first Spanish Commercial Code of 1829; the law of September 10, 1831 constituting a stock exchange in Madrid; and the Law of July 9, 1829 establishing of the San Fernando Bank.

Nevertheless, in his work there are more historical annotations that in contemporary works. For this reason, other manuals referred everybody to Martí de Eixalá’s *Instituciones de derecho mercantil de España* to enable them to understand the mercantile past of Spain.

XI. CONFIGURATION OF COMMERCIAL LEGAL SYSTEM

Our jurist always defends the need to promulgate a code of Spanish trade, which is separate from civil law. For our jurist, commercial law is a departure from civil law but at the same time a supplement to it. This position is held also by other recognized jurists such as Gonzalez Huebra and Levin Goldschmidt.

As a result of this relationship with civil law, the combined study of both matters was carried out at the University of Barcelona. The subject of “*Elementos de Historia y del derecho civil y mercantil de España*” was set for the third year of jurisprudence. By joint explanation of both subjects they wanted to get students of Jurisprudence to understand more easily these issues of private law.

On the resolution of conflicts, our jurist relied on mercantile jurisdiction, as distinct from the ordinary one, to obtain briefness in the process. In addition, it was usual in commercial practice to include traders acting as judges.

XII. BUSINESS

According to our jurist, all those members of companies who were acting without having registered in the Trade Register, should still be recognized by the legal system. Their actions should not be considered ineffective. Therefore, if the government allows these companies to operate, even if they fail to register accordingly, there is no reason that the government should not want to recognize their corporate performances. In addition, the commercial code recognizes the existence of the company in front of third parties who have acted in good faith.

Related to the mercantile companies it is necessary to mention that our jurist was in favour of the intervention of the government to authorize the constitution of joint-stock companies.

The code of trade of 1829 required every merchant to record only the operations that he realized in the market place. Therefore, all other acquisitions, deliveries, donations, inheritances, sales, etc., by the trader would not be registered in the account books. Ramon Martí d'Eixalá disagrees with this legislation and believes that the code of trade should force every merchant to account for all his income and expenditure, even though it does not come directly from commercial traffic. This legislative option is defended also by Gonzalez Huebra and the French jurist Pardessus.

A woman could act in commerce providing that she had the authorization of her husband if she was married. In these cases, it was foreseen that joint property and dowry goods would remain attached, but, on the other hand, common goods or those of the husband should not be affected. However our jurist considers it to be unfair that dowry goods remain affected by the commercial activities of the woman.

In cases of bankruptcy of the husband, according to Martí d'Eixalá, the woman could be disadvantaged if she had not registered the dowry and *parafernales* goods in the mercantile register. In other words, the woman could lose her rights as *acredor de dominio* of all those dowry and *parafernales* goods which had been selling during the time of the bankruptcy but had not been previously registered. Failing to register in writing such goods, risked losing proof of ownership.

With respect for the *acredor de dominio*, Martí d'Eixalá thinks that the name of *acredor de dominio* is contradictory, since it is not possible to be at the same time a creditor and an owner of a good or right.

In relation to business, our lawyer disputed cases of the wiping out of mercantile duties that consist of actions. According to Martí d'Eixalá, the debtor should make a formal appeal to the creditor and then he might claim what he promised him in reward. This way, he would remain free of the obligation that he had of having to provide the service – depending on the circumstances.

On the constitution of bills of exchange at the expense of a factor or dependant, our jurist thinks that it is a question of a badly constituted bill. It lacks the guarantee of acceptor (or payer). In other words, the factor or dependant is not acting on his behalf and he is not obliged. All this diminishes the role of the acceptor.

Martí d'Eixalá also believes that the taker of a bill of exchange has executive action against the acceptor of the same one, even though the time for *protesto* has expired. Also in relation to bills of exchange, it is necessary to mention that according to Martí d'Eixalá the *Letra de Resaca* will not generate interest from the *protesto*.

XIII. MARITIME LAW

Regarding maritime law history, Ramón Martí d'Eixalà knew the origins of the Rhodian and Roman maritime law, as well as traditional Spanish legal systems that formed this maritime law. For example, he talked about the *derecho de pezio* of San Sebastian Jurisdiction, the Ordinances of Burgos Consulate and the Ordinances of Seville Consulate.

Concerning insurance, Martí d'Eixalà demands life insurance for the crewmembers of boats. So, the life of a man has two values: one material and one moral. This way, the work of crewmembers might be insured to help the families who lose a crewmember who was supporting them economically.

The Commercial Code of 1829 regulated to cover different kinds of breakdowns. However, Ramón Martí d'Eixalà's commercial work presents a breakdown classification that is not entirely the same as that provided by the Commercial Code.

Concerning breakdowns, our lawyer thinks that the concept of breakdown should be widened to include other types of breakdown. For example, it would have to take into account the case of a boat that was sacrificed to save other boats. Another unforeseen case is a breakdown such as damaged cables or loss of anchors in the port of departure, caused in order to save people.

Finally, in relation to *gruesa ventura* contracts, our jurist considers that in cases of initial danger, this fact should not be enough to prohibit the constitution of this type of contract.

XIV. COMMERCIAL LAW WORK AND ITS SOCIAL IMPACT

Ramón Martí d'Eixalà's work in commercial law, "*Instituciones de derecho mercantil de España*", was much more recognized than the "*Tratado elemental del derecho civil romano y español*". Therefore, his work was recommended as the textbook for studies in jurisprudence for several years. In contrast, his civil law work never formed part of the textbook list recommended by the Government.

This is probably due to the quantity of references to French law that we find in his commercial law work, but not in the civil law work. Pardessus, Boulay-Paty and Locré are just some of the French jurists that Martí d'Eixalà knew.

Obviously, this meant that our jurist had mastered the French Commercial Code. Consequently, he points out the similarities between the Spanish Commercial Code and

French Commercial Code. For example, our jurist acknowledges the French influence in the regulation of bankruptcy.

XV. CATALAN LANGUAGE

Ramón Martí d'Eixalà and John Locke were interested in the study of language. Specifically, our philosopher talked about Castilian grammar in the second part of his work, "*Curso de Filosofía Elementar*". It is surprising that he does not expound Catalan grammar considering that he was born in Cardona, (a Catalan village) and grew up in Catalonia.

This way, he does not use the Catalan vowel system, which is different to the Castilian vowel system. This is not an isolated fact, because all works, manuscripts and other papers written by our author are exclusively written in the Castilian Language.

It is important to recall that historically trade had always been characterized by the use of vulgar languages such as Catalan. Then, the drafting of the "*Llibre del Consulat de Mar*", a Middle Age book, was written in Catalan. However, our jurist does not express his disagreement with the fact that the Commercial Code of 1829 decreed that the drafting of the merchant account books should be in the Castilian Language. Therefore if a merchant wrote those account books in Catalan, it was possible to impose a pecuniary fine.

This can be attributed to the fact that at that time in Catalonia the whole culture and literature basically were written in Castilian. The reason was the lack of a Catalan press to publish in the Catalan language. Moreover, the public did not regularly purchase books in Catalan. The upper classes did not consider the Catalan language to be socially prestigious. In short, the Catalan language was considered as a simple dialect without enough prestige for a large publishing company.

XVI. CATALAN ROMANTICISM *versus* COMMON SENSE

Another doctrine linked with Martí d'Eixalà was the conservative romanticism that was characterized by its Royalist, religious and politically liberal followers. However they

did not recognise the highest Romanticism, which defended the subversion of religious, moral and political ideas. Among their literary models, the Scottish School of Common Sense was highlighted their philosophy.

Ramón Martí d'Eixalà was himself religious, politically liberal and a Royalist, as we have said previously. Therefore, we should argue his interest toward the Scottish philosophy of common sense. His knowledge of this type of philosophy is reflected in the "*Manual de la Historia de la Filosofía*", where he recalls the "first principles" of the founder of the Scottish philosophy of common sense, Thomas Reid. These basic principles have their origin in men and lead us instinctively to the achievement of judgments without the need of any kind of evidence.

Nevertheless, our jurist not only knew Thomas Reids' views but also Dugald Stewart's philosophy, because in his particular library there was held a work of Dugald-Stewart's, translated into French. Besides, the "*Manual de la Historia de la Filosofía*" explains the Thomas Reid's philosophy theories of common sense. Dugald Stewart defended these theories.

On the other hand, we could not prove that Ramón Martí d'Eixalà knew either the philosophy of Thomas Brown or of William Hamilton. But, Francesc Xavier Llorens i Barba, the disciple of Ramón Martí d'Eixalà, had studied William Hamilton's philosophical thought.

We have already spoken of the empiricist movement, a doctrine that believes that the source of knowledge remains in the experience, known as "the new social science". So, the individual can only develop a real knowledge after being in contact with the true reality and only with the elements that this reality gives to him. This is the empiricism *sensu stricto*, which not only takes into account the origin, but also the truthfulness of knowledge in the experience.

Thus, after studying Ramón Martí d'Eixalà's works, we could not conclude that our jurist follows the empiricist movement, because of our jurist is in favour of the theories of the Scottish School of Common Sense. This means accepting the existence of a series of natural and original judgements that are self-evident, from which other reasoning is

formed to endorse external reality, and without the need of any kind of proof or experimentation.

Finally, we should say that this common sense connects doctrinally with the Catalan *seny*, as a criterion of the truth and as a correct attitude that avoids the excesses of subjectivism and critical rationalism.

OBRES GENERALS

Aguilera Barchet, B., *Evolución histórica de la letra de cambio en Castilla: siglos XV al XVIII*, Editorial de la Universidad Complutense, Madrid, 1983.

Alcocer Martínez, M., *Fuentes para la historia de los gremios*, fascicle I, Casa social catòlica de Valladolid, Valladolid, 1921.

Alejandro García, J. A., *La quiebra en el derecho histórico español anterior a la codificación*, publicaciones de la universidad de Sevilla, Sevilla, 1970.

Álvarez del Manzano y Álvarez Rivera, F., *Curso de derecho mercantil filosófico-histórico y vigente : espanyol y extranjero*, Librería General de Victoriano Suárez, 2a edició, Madrid, 1903.

Amalric, J. P., Domergue, L., *La España de la Ilustración (1700-1833)*, crítica, Barcelona, 2001.

Angulo Morales, A., *Del éxito en los negocios al fracaso del Consulado: La formación de la burguesía mercantil de Vitoria (1640 -1840)*, Universidad del País Vasco, 2000.

Artola, M., *Partidos y programas políticos 1808-1936*, volum II, Aguilar, Madrid, 1975.

Ávila y Díaz-Ubierna, G., *El primer almirante de Castilla D. Ramón de Bonifaz y Camargo*, publicaciones del Ayuntamiento de Burgos, Burgos, 1948.

Ayer, A.J., *British empirical philosophers: Locke, Berkeley, Hume, Reid and J.S.Mill*, Routledge and Kegan Paul Ltd., Londres, 1965.

Ballaró i Casas, J. i Serra i Vilaró, J., *Historia de Cardona*, Tipografia l'Acadèmica, Barcelona, 1906.

Banús Aguirre, J., *El fuero de San Sebastián*, Ediciones del Excmo. Ayuntamiento de la Ciudad de San Sebastián, San Sebastián, 1963.

Barkham, M. H., “Mercaderes, comercio y fianzas en el N. de España: el Seguro marítimo en Burgos y su desarrollo en San Sebastián y Madrid (1500-1630)”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994.

Basanta de la Riva, A., *Fuentes para la historia de los gremios*, fascicle II, Casa social catòlica de Valladolid, Valladolid, 1921.

Basas Fernández, M., *Priores y cónsules de la Universidad de mercaderes y consulado de Burgos en el siglo XVI*, Imprenta de la Excma. Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1958.

Batista i Roca, J.M., “Martí d’Eixalà i la introducció de la filosofia escocesa a Catalunya”, *Spanic Studies in honour of Ignasi González Llobera*, edited by Frank Pierce, The Dalphi Book Co. Ltd, Oxford, 1959.

Benito, J. L., “La quiebra en el código de comercio de 1829”, *Revista general de legislación y jurisprudencia*, Editorial Reus, Madrid, 1930.

Benito, L., *Los Tribunales de Comercio*, Imprenta de “El viajante”, Barcelona, 1905.

Bernal A. M., “Sobre los seguros marítimos en la carrera de Indias, siglo XVI”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994.

Berrio, J., *El pensament filosòfic català*, editorial Bruguera, Barcelona, 1966.

Bofarull Sans, F., *Gremios y cofradías de la Antingua Corona de Aragón*, tipografía Benaiges, Barcelona, 1910.

Borjabad Gonzalo, P., *Derecho Mercantil. Introducción, empresa y empresarios*, volum I, 2ª edició, Lleida, 1996.

Broadie, A., *The tradition of scottish philosophy*, Polygon, Edinburgh, 1990.

Broca i Montagut, G. M^a., Pella i Forgas, J., D'Abadal i Calderó, R., *Dictamen donat pels senyors D. Guillem Mª de Brocá i Montagut, D. Joseph Pella i Forgas i D. Raymond D'Abadal i Calderó sobre si són o no redimibles els censos emfitèutics a Catalunya*, Fills d'en Jaume Jepús impressors, Barcelona, 1908.

Brookes, D. R., *Thomas Reid, An Enquiry into the human mind, on the principles of common sense*, Edinburgh University press, Edinburgh, 2000.

Calderón Ortega, J. M., *El almirantazgo de Castilla: Historia de una institución conflictiva (1250-1560)*, Universidad Alcalá de Henares, Alcalá de Henares, 2003.

Camps i Arboix, J., *Historia del derecho catalán moderno*, Bosch, Barcelona, 1958.

Casariago, J. E., *Historia del derecho y de las instituciones marítimas del mundo hispánico*, José Ruiz Alonso impresor, Madrid, 1947.

Casanovas, I., *Josep Finestres. Estudis biogràfics*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1931.

Castán Tobeñas, J., *Derecho civil español, común y foral. Introducción y parte general*, volum I, editorial Reus, Madrid, 2005.

Carr, Raymond., *España 1808-1939*, Ariel, Barcelona, 1979.

Carrera Pujal, J., *La Universidad, el instituto, los colegios y las escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, Bosch, Barcelona, 1957.

Casanovas, I., *Actualitat de Balmes*, Atlas Geográfico, Barcelona, 1921.

Casanovas, I., *La cultura catalana del segle XVIII*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1932.

Clavero, B., *El código y el fuero. De la cuestión regional en la España contemporánea*, siglo veintiuno de Espanya editores, Madrid, 1982.

Colomer i Pous, E., *Estudis de filosofia catalana: J. Balmes, R. Martí d'Eixalà, R. Turró, E. d'Ors i l'Escola de Barcelona*, Universitat Ramon Llull, Barcelona, 2004.

Colomer, O., *Memòria de post-graduació*, Universitat d'Edimburg, Edimburg, 1991.

Colldeforns Lladó, F. de P., *Historial de los gremios de mar de Barcelona*, gràfiques marina, Barcelona, 1951.

Coronas González, S., “La jurisdicción mercantil de los Consulados de Mar en el Antiguo Régimen (1494-1808)”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994.

Cottrell, P. L., *Industrial Finance 1830-1914, The finance and organization of English Manufacturing industry*, Methuen & Co, Ltd., London and New York, 1983.

Dámaso Generés, M., *Reflexiones políticas y económicas sobre la población, agricultura, artes, fábricas y comercio del reyno de Aragón*, Gobierno de Aragón, Institución “Fernando el Católico”, Instituto Aragonés de Fomento, Zaragoza, 1996.

Davie, G., *The Scottish Enlightenment and other essays*, Polygon, Edinburgh, 1991.

Davie, G. E., *The social significance of the Scottish philosophy of common sense*, University of Dundee, Dundee, 1973.

De Benito, J. L., *La Doctrina de la Causa en Derecho Cambiario*, Bosch, Barcelona, 1936.

De Capmany, A., *Memorias Históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, editorial alta fulla, Barcelona, 2001.

De Esteban, J., *Las Constituciones de España*, Centro de Estudios políticos y constitucionales, Madrid, 1998.

De la Camara Álvarez, M., *La mujer casada y el derecho de sociedades*, Reus, Madrid, 1968.

De la Cuesta Saenz, J. M., “Consulados y arbitrajes”, *Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1994.

Deyon, P., *Los orígenes de la Europa moderna: El mercantilismo*, Ediciones Península, Barcelona, 1976.

Díez-Picazo, L., Gullón, A., *Sistema de derecho civil. Introducción. Derecho de la autonomía privada. Persona jurídica*, volum I, edició 8ª, Madrid, 1995.

Edwards, P., *The Encyclopaedia of Philosophy*, Collier-Macmillan limited, Londres, 1967.

Espejo e Hinojosa, R., *Crítica y reformas que deben introducirse en el vigente código de comercio español (22 agosto 1885), con un apéndice sobre Historia del Derecho Mercantil*, Granada, 1907.

Espín Cánovas, D., “La Constitución de 1869 y la legislación civil española hasta 1874”, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 163, Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1969.

Esteban, J., *Las Constituciones de España*, Imprenta Nacional del Boletín Oficial del Estado, Madrid, 1998.

Elías de Molins, A., *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Georg Olms Verlag, Hildesheim, 1972.

Emerson, R. L., “Science and moral philosophy in the Scottish Enlightenment”, *Studies in the Philosophy of the Scottish Enlightenment*, editor Stewart, M. A., Clarendon Press, Oxford, 1998

Farrington B., *The philosophy of Francis Bacon*, Liverpool University Press, Liverpool, 1964.

Fate Norton, D. i Norton, M. J., *Treatise of Human Nature*, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Fernández-Carvajal, R., *El pensamiento español en el siglo XIX*, edició Nausica, Múrcia, 2003.

Ferrater Mora, J., *Diccionario de filosofía*, Alianza, Madrid, 1981.

Figa i Faura, Ll., “La legítima en el dret català”, *Temes de Dret civil català*, núm. 6, diputació de Barcelona, Barcelona, 1984.

Figa Faura, L., *Lógica, tópica y razonamiento jurídico: discurso leído el día 7 de junio de 1993 en el acto de su recepción pública como académico de número por el excelentísimo señor don Luis Figa Faura y discurso de contestación del académico excmo. Sr. D. Juan Vallet de Goytisoló*, Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, Madrid, 1993.

Figa Faura, L., *Manual de derecho civil catalán*, Bosch, Barcelona, 1961.

Figa Faura, L., “*Mos Italicus*” y los juristas catalanes: conferencia pronunciada en la Academia matritense del notariado el día 22 de febrero de 1974, *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, 1976.

Figueras Pàmies, M., *Alguns trets sobre el procés ideològic de la Universitat a Catalunya, segles XVIII i XIX*, Centre comarcal de cultura, Cervera, 1984.

Figueras Pàmies, M., *La Escuela Jurídica Catalana frente a la Codificación Española*, Bosch editorial, Barcelona, 1987.

Figueras Pàmies, M., *Revolució francesa, Universitat de Cervera i Escola Jurídica Catalana (La Filosofia Jurídica de Ramon Martí d'Eixalà en la 1ª meitat del segle XIX)*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1993.

Folch, A., *La Universitat de Cervera*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1970.

Foz, B., *Idea del gobierno y fueros de Aragón*, Rolde de estudios aragoneses, Saragossa, 1997.

Gacto Fernández, E., *Historia de la Jurisdicción mercantil en España*, publicaciones de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1971.

Galgano, F., *Historia del derecho mercantil*, editorial laia, Barcelona, 1981.

Galvarriato, J. A., *El Banco de España: constitución, historia, vicisitudes y principales episodios en el primer siglo de su existencia*, Banco de España, Madrid, 1932.

Galvarriato, J. A., *La Bolsa de Madrid 1831-1931*, obra editada per la Borsa de Madrid, Madrid, 1935.

García de Cortazar, J. A., *Vizcaya en el siglo XV aspectos económicos y sociales*, ediciones de la caja de ahorros de Vizcaína, Bilbao, 1966.

García de Quevedo, E., *Ordenanzas del Consulado de Burgos de 1538*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1995.

García y Sanz, A., "El seguro marítimo en España en los siglos XV y XVI", *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994.

Garrido, T., “El P. Vicente Tió, maestro de Oratoria de D. Ramón Martí de Eixalá”, *La Academia Calasancia*, núm. 763, Imprenta de la casa provincial de caridad, Barcelona, 1922.

Gay de Montellà, R., *El Buque y el contrato de fletamento*, editorial reus, Madrid, 1920.

Gay de Montella, R., *Sobre la naturaleza jurídica del contrato de “comanda” en el derecho mediterráneo de los siglos XII i XIII*, comité de derecho marítimo de Barcelona, Barcelona, 1955.

Girón Tena, J., “El concepto del Derecho Mercantil: desenvolvimiento histórico y Derecho comparado”, *Anuario de Derecho Civil*, 1954.

González-Ares, J. A., *Introducción al estudio del constitucionalismo español (1808-1975)*, tórtulo edicions, Santiago, 1997.

González Díez, E., “El Consulado de Burgos en la Historia del Derecho”, *Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1994.

González Hernández, E., *Breve historia del constitucionalismo común (1787-1931), Exilio político y turismo constitucional*, Editorial universitaria Ramón Areces, Madrid, 2006.

Guiard Larrauri, T., Torres López, M. i Elías Suárez, A.: *Las Ordenanzas del Consulado de Bilbao*, Escuelas Gráficas de la Santa Casa de Misericordia, Bilbao, 1931.

Guzmán Brito, A., “Para la historia de la formación de la teoría general de acto o negocio jurídico y del contrato, III: los orígenes históricos de la teoría general del contrato”, *Revista de estudios histórico-jurídicos*, Valparaíso, 2000.

Hope, V., *Philosophers of the Scottish Enlightenment*, Edinburgh University Press, Edimburg, 1984.

Hume, D., *An Enquiry concerning the Principles of Morals*, Schneewind, Indianapolis i Cambridge, 1982.

Huxley Barkham, S. “Aseguradores burgaleses y pesca transatlántica en el País Vasco y el efecto de las guerras sobre sus negocios (h. 1540- h. 1585)”, *Actas del V centenario del Consulado de Burgos*, Diputación de Burgos, Burgos, 1994.

Iglésies, J., *L'obra cultural de la Junta de Comerç 1760-1847*, Dalmau, Barcelona, 1969.

Iglésies, J., *Síntesi de la Junta de Comerç de Barcelona 1760-1847*, Dalmau, Barcelona, 1969.

Jiménez Sánchez, G. J., *Derecho mercantil*, Ariel Derecho, Barcelona, 1999.

Johnston, G. A., *Selections from the scottish philosophy of common sense*, The open court publishing company, Chicago i Londres, 1915.

Jordà Fernández, A., *El derecho portuario en la historia*, Autoritat Portuària de Tarragona, Tarragona, 2008.

Langle Rubio, E., “La jurisdicción mercantil en el código de 1829”, *Boletín de la Universidad de Granada*, número 7, febrer, Granada, 1930.

López, E., *Antología de las Cortes de 1846 a 1854*, Imprenta Tordersillas, Madrid, 1912.

Lluch, E., *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, edicions 62, Barcelona, 1973.

Maragall, J., *El pensament filosòfic, segles XVIII i XIX*, Dopesa, Barcelona, 1978.

Martínez Gijón, J., “Ante una nueva exposición de conjunto de la Historia del Derecho español”, *AHDE*, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1962.

Martínez Gijón, J., *La compañía mercantil en Castilla hasta las Ordenanzas del Consulado de Bilbao de 1737. Legislación y doctrina*, Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1979.

Martínez Gijón, J., “La práctica del comercio por intermediario en el tráfico con las indias durante el siglo XVI”, *AHDE*, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1970.

Martínez Gijón, J., *Historia del derecho mercantil*, Universidad de Sevilla, Sevilla, 1999.

Martínez Neira, M., *El estudio del derecho: libros de texto y planes de estudio en la Universidad Contemporánea*, editorial dykinson, Madrid, 2001.

Martínez Yáñez, N. M., “Los derechos fundamentales en la Constitución de 1845 y en sus proyectos de reforma”, *Los derechos en el constitucionalismo histórico español*, coord. Puy Muñoz, F., Universidad de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2002.

Maspons i Anglasesell, F., *Dictàmens de D. Francisco de P. Maspons i Anglasesell*, Impremta Casanovas, Barcelona, 1922.

Maspons i Anglasesell, F., *Dret canònic primer supletori del català*, edicions claverianes, Barcelona, 1956.

Maspons i Anglasesell, F., *El dret català. La seva gènesi. La seva estructura. Les seves característiques.*, Editorial Barcino, Barcelona, 1954.

Maspons i Anglasesell, F., *El fet de la reivindicació jurídica catalana*, impremta elzeviriana, Barcelona, 1919.

Maspons i Anglasesell, F., *Índex de Textos Legals canònics*, Impremta Casanovas, Barcelona, 1928.

Maspons i Anglasesell, F., *Qüestions civils estudiades segons nostre dret per Lluís de Peguera*, Llibreria d'Àlvar Verdaguer, Barcelona, 1913.

Menéndez Menéndez, A., “El registro mercantil español. Formación y desarrollo”, *Leyes hipotecarias y registrales de España. Fuentes y evolución*, tom IV, Madrid, 1974.

Menéndez Pelayo, M., *La ciencia española*, Consejo superior de investigaciones científicas, Santander, 1953.

Merino Merchán, J. F., *Régimenes históricos españoles*, editorial dilex, Madrid, 2008.

Molas Ribalta, P., *Los gremios barceloneses del siglo XVIII, la estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*, confederación española de cajas de ahorros, Madrid, 1970.

Montoliu de, M., *Aribau i la Catalunya del seu temps*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936.

Morris C. R., *Locke Berkeley Hume*, Oxford University Press, London, 1931.

Muñoz Machado, S., “La Constitución olvidada”, *El País*, Madrid, 21 d'agost de 2008.

Muratorì, L. A., *Antiquitates Italicae medii aevi*, tomo II, Forni Editore, Bologna, 1965.

Nido Segalerva, J., *Antología de las Cortes desde 1840 a 1846*, Imprenta García, Madrid, 1910.

Pagarolas i Sabaté, L., *Història de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona, 2000.

Palau i Dulcet, A., *Manual del librero hispanoamericano*, tomo III, J. M. Viader impressor, Barcelona, Madrid, 1950.

Palomeque Torres, A., *El Trienio Constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1970.

Palomeque Torres, A., *La Universidad de Barcelona desde el Plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1979.

Palomeque Torres, A., *Los estudios Universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma de Pidal (1824-1845)*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1974.

Parpal Marquès, C., *Antecedentes de la Escuela Filosófica Catalana del siglo XIX*, impremta Comas i Portavella, Barcelona, 1914.

Pella i Forgas, J., *El ejercicio de la Jurisprudencia especialmente en Cataluña*, Hijos de Jaime Jepús impresores, Barcelona, 1906.

Pérez Collados, J.M^a, “El derecho catalán de sucesiones en vísperas de la codificación”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, volum LXXV, Ministerio de Justicia, Madrid, 2005.

Pérez Collados, J. M., “El derecho patrimonial catalán en vísperas de la codificación”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, volum LXXVI, Ministerio de Justicia, Madrid, 2006.

Pérez Collados, J. M., “La tradición jurídica catalana”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, volum LXXIV, Ministerio de Justicia, Madrid, 2004.

Pérez Embid, F., *El almirantazgo de Castilla hasta las capitulaciones de Santa Fe*, Publicaciones de la Escuela de Estudios hispano-americanos de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1944.

Peset, M., *Dos ensayos sobre la historia de la propiedad de la tierra*, editoriales de derecho reunidas, Madrid, 1989.

Peset Reig, M., “El plan pidal de 1845 y la enseñanza en las facultades de derecho”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 40, Ministerio de Justicia, Madrid, 1970.

Peset Reig, M., “Universidades y enseñanza del derecho durante las regencias de Isabel II”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 39, Ministerio de Justicia, Madrid, 1969.

Petit, C., *La compañía mercantil bajo el régimen de las ordenanzas del consulado de Bilbao 1737-1829*, publicacions de la Universitat de Sevilla, Sevilla, 1979.

Petit, C., “Mercatura y ius mercatorum. Materiales para una antropología del comerciante premoderno”, Petit, C. (coord.), *Del Ius Mercatorum al Derecho Mercantil*, Marcial Pons, Madrid, 1997.

Prats i Cuevas, J., *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, pagès editors, Lleida, 1993.

Puig Brutau, J., *Fundamentos de derecho civil*, volum preliminar, Bosch, Barcelona, 1989.

Puig Ferriol, L., i Roca Trías, E., *Fundamentos del derecho civil de Cataluña*, volum IV, editorial Bosch, Barcelona, 1981.

Rabaza, C., *Historia de las Escuelas Pías en España*, Gimeno Editorial, Valencia, 1918.

Rahola Tremols, F., *Discursos leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pública de D. Federico Rahola y Tremols, el día 24 de junio de 1902*, Impremta de la Casa Provincial de Caritat, Barcelona, 1902.

Rahola, F., *Los antiguos banqueros de Cataluña y la “taula de cambi”*, Tipogràfica el Anuario, Barcelona, 1912.

Rehme, P. *Historia Universal del derecho mercantil*, editorial revista de derecho privado, Madrid, 1941.

Ribalta Haro, J., *Dret Urbanístic medieval de la Mediterrània*, Universitat Pompeu Fabra-Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2005.

Roca Trias, E., *Fundamentos del derecho civil de Cataluña. Introducción y parte general del derecho civil de Cataluña*, volum I, Bosch, Barcelona, 1984.

Roca Trias, E., “El código civil como supletorio de los Derechos Nacionales españoles”, *Anuario de Derecho Civil*, volum XXXI, abril-juny, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Madrid, 1978.

Roca Trias, E., “El código civil y los derechos nacionales en especial el derecho civil catalán”, *Revista Jurídica de Cataluña*, número 1, gener - març, Barcelona, 1977.

Roca Trias, E., “La codificación y el derecho foral”, *Revista de Derecho Privado*, volum LXII, gener-deseembre, Editorial revista de derecho privado, Madrid, 1978.

Roca Trias, E., *Natura i contingut de la llegítima en el dret civil català*, Càtedra Duran i Bas, Barcelona, 1975.

Rojo, A., “José Bonaparte (1808-1813) y la legislación mercantil e industrial española”, *Revista de Derecho Mercantil*, 1977.

Roura Gómez, S. A., *La defensa de la Constitución en la historia constitucional española*, Centro de Estudios políticos y constitucionales, Madrid, 1998.

Roura Roca, J., *Martí de Eixalà (1808-1857). Las Lecciones de Filosofía*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1980.

Roura Roca, J., *Ramon Martí d'Eixalà i la filosofia catalana del segle XIX*, publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat, 1980.

Rubio Lluch, A., *Algunas indicaciones sobre los educadores intelectuales y las ideas filosóficas de Menéndez y Pelayo*, Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, Madrid, 1912.

Rubio i Borràs, M., *Motines y Algaradas de Estudiantes en las Universidades de Barcelona y Cervera y curiosas noticias acerca de la vida escolar*, Casa Editorial Estudio, Barcelona, 1914.

Rubio i Borràs, M., *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*, volum I, Verdaguer, Barcelona, 1915.

Rubio i Borràs, M., *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*, volum II, Verdaguer, Barcelona, 1916.

Rubio, J., *Sainz de Andino y la codificación mercantil*, Bermejo impresor, Madrid, 1950.

Rumeu de Armas, A., *Historia de la previsión social en España*, Editorial Revista de derecho privado, Madrid, 1944.

Salvador Coderch, P., “El proyecto de código de derecho civil de 1851 y el derecho civil catalán”, *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre colegio de abogados, academia de jurisprudencia y legislación, núm. 1, Barcelona, 1980.

Sánchez Agesta, L., *Historia del Constitucionalismo español (1808-1936)*, Centro de Estudios constitucionales, Madrid, 1984.

Sánchez Calero, F., *Instituciones de derecho mercantil. Introducción, empresa y sociedades*, volum I, edició 17^a, editorial revista de derecho privado, Madrid, 1994.

Sánchez-Marín, A., *Constitucionalismo español 1808-1978*, editorial zaquizami, Madrid, 1994.

Sancho Gargallo, I., *La retroacción de la Quiebra*, Aranzadi editorial, Pamplona, 1997.

Segalà i Estabella, Ll., *Discursos llegits en la “Real Academia de Buenas Letras” de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Luis Segalà y Estalella*, Imprenta de la casa provincial de caritat, Barcelona, 1916.

Segarra, E., *Los Gremios*, Impremta Altes i Alabart, Barcelona, 1911.

Seligman, E.R.A and Johnson, A., *Encyclopaedia of the social sciences*, the Macmillan company, 6ª edició, volums III-IV, Nova York, 1967.

Seth, J., *English Philosophers and Schools of philosophy*, Ballantyne Press, Edinburgh, 1912.

Simón Segura, F., *La desamortización espanyola del siglo XIX*, Instituto de estudios fiscales, Madrid, 1973.

Smith, A., *Essay on Philosophical Subjects*, Clarendon press, Oxford, 1980.

Sorley, W. R., *A history of british philosophy to 1900*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965.

Solé Tura, J., Aja, E., *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808-1936)*, siglo veintiuno editores, Madrid, 1988.

Stephen, L., *History of English Thought in the Eighteenth century*, Hart-Davis, London, 1962.

Steven Rogers, J., *The early history of the law of bills and notes; A study of the origins of anglo-american commercial law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Tomás Valiente, F., *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996.

Tomás Valiente, F., “Estado e Iglesia, 1808-1978”, *Constitución: Escritos de Introducción histórica*, Marcial Pons, Madrid, 1996.

Tomás Villarroya, J., *Breve historia del constitucionalismo español*, centro de estudios constitucionales, Madrid, 1988.

Torras i Bages, J., *La tradició catalana*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1935.

Torres del Moral, A., *Constitucionalismo histórico español*, Publicaciones Facultad Derecho Universidad Complutense, Madrid, 1999.

Trakman, L. E., *The law Merchant: The Evolution of Comercial law*, Fred B. Rothman & Co., Colorado, 1983.

Ureña y Smenjaud, R., *La legislación gótico-hispana, leyes antiquiores- Liber Iudiciorum: estudio crítico*, Urgoiti, Pamplona, 2003.

Vallet de Goytisolo, J., *Aspecto cuantitativo de las legítimas*, Anuario de Derecho civil, Madrid, 1971.

Vallet de Goytisolo, J., “La Esencia y principios del derecho civil foral”, *Revista Jurídica de Cataluña*, Ilustre colegio de abogados Academia de Jurisprudencia y legislación, Barcelona, 1970

Vallet de Goytisolo, J. B., *Metodología de la ciencia expositiva y explicativa del derecho*, Fundación Cultural del Notariado, volum I, Madrid, 2000.

Vicens i Vives, J., *Industrials i polítics del segle XIX*, editorial vicens-vives, Barcelona, 1961.

Vila Bartrolí, F., *Reseña Histórica Científica y Literaria de la Universidad de Cervera*, Camps, Tàrrega, 1981.

Vilá Palá, C., *Escuelas Pías de Mataró. Su historial pedagógico*, Calatrava, Salamanca, 1972.

Wallace, W. A., “Thomas Reid’s Philosophy as a Basis for Rhetoric”, *Scottish rhetoric and its influences*, Gaillet, L. L. coordinador, Hermagoras Press, New Jersey, 1997.

Wootton, D., “Hume’s of Miracles’: Probability and irreligion”, *Studies in the Philosophy of the Scottish Enlightenment*, editor Stewart, M. A., Clarendon Press, Oxford, 1998.

VVAA: *Collier’s Encyclopaedia*, Macmillan Educational Company, New York, 1992.

VVAA: *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-americana*, editorial Espasa-Calpe, Madrid, 1935.

VVAA: *Recognoverunt Proceres: versión medieval catalana del privilegio así llamado*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1927.

LITERATURA DEL SIGLO XIX

Bacardí, A., *Tratado del Derecho Mercantil de España*, Imprenta de Benito Espona, Barcelona, 1840.

Balari i Jovany, J., *Historia de la Real Academia de Ciencias y Artes*, l'Avenç, Barcelona, 1895.

Boulay-Paty, P. S., *Des faillites et banqueroutes*, chez Charles-Béchet libraire, volum II, Paris, 1825.

Boulay-Paty, P.S., *Traité des assurances et des contrats a la grosse d'Emérigon*, librairie chez Molliex, volum II, Rennes, 1827.

De Hevia Bolaños, J., *Curia filípica, primero y segundo tomo. El primero, dividido en cinco partes, en las que se trata breve, y compendiosamente de los Juicios civiles y criminales, eclesiásticos y seculares, y de lo que sobre ellos está dispuesto por Derecho, y resoluciones de Doctores: útil para los Profesores de ámbos Derechos, y Fueros, Jueces, Abogados, Escribanos, Procuradores, y otras Personas. El segundo tomo, distribuido en tres libros, trata de la Mercancía y Contratación de Tierra y Mar: útil provechoso para Mercaderes, Negociadores, Navegantes, y sus Consulados, Ministros de los Juicios, y Profesores de Jurisprudencia*, Imprenta de la Real Compañía, Madrid, 1825.

De la Vega, J. A., *Ensayo de un compendio de derecho civil general de España*, Imprenta de D. Miguel de Burgos, volum I, Madrid, 1832.

De Salas, J., *Marina española*, imprenta de T. Fortanet, Madrid, 1865.

Duran i Bas, M., “La escuela jurídica catalana”, *Estudis jurídics*, Imprenta Barcelonesa, Barcelona, 1888.

Duran i Bas, M., *Memoria acerca de las Instituciones del derecho civil de Cataluña, escrita con arreglo a lo dispuesto en el artículo 4º del Real Decreto de 2 de febrero de 1880*, Imprenta de la casa de caridad, Barcelona, 1883.

Estasén y Cortada, P., *Costumbres marítimas de la costa de Cataluña*, Establecimiento tipográfico de los sucesores de Narciso Ramirez y C^a, Barcelona, 1880.

Foz, B., *Plan y método para la enseñanza de las letras humanas*, Imprenta de Muñoz y compañía, València, 1820.

Gil, J., *De los censos según la legislación general de España*, tipografía de José M. Paredes, Santiago de Compostela, 1880.

Gómez de la Serna, P., Montalbán, J. M., *Elementos del derecho civil y penal de España*, Imprenta de D. Vicente de Lalama, volums I, II i III, 2ª edició, Madrid, 1843.

Gómez de la Serna, P., *Elementos del derecho civil y penal de España*, volums I, II i III, 4ª edició, Madrid, 1851.

González Huebra, P., *Curso de derecho mercantil*, Imprenta a cargo de C. González, Madrid, 1853.

González Huebra, P. *Tratado de quiebras*, Imprenta de C. González, Madrid, 1856.

Gorosabel, P., *Redacción del código civil de España*, Imprenta de la Viuda de la Lama, Tolosa, 1832.

Huguet Camapañá, P., *El abogado popular, consultas prácticas de derecho civil común y foral, canónico y político, mercantil, penal y administrativo*, Manuel Soler editor, Barcelona, 1898.

Laso, E., *Elementos del Derecho Mercantil de España*, Librerías de D. Ángel Calleja, calle de carretas, y de D. José Martínez, en la Mayor, Madrid, 1849

López Toral, F., *Diccionario Mercantil con todas las voces, frases y locuciones usadas en el comercio de España y de las américas españolas con especial aplicación en las diversas operaciones de bolsa, de banca, de compras y ventas, de contabilidad, de giros y descuentos, de cálculos y equivalencias, de legislación mercantil, de comercio marítimo, etc, etc.*, Imprenta y litografía de Félix Villagrasa, Zaragoza, 1882.

Maspons i Anglasesell, F., *Nostre dret familiar segons els autors clàssics Fontanella, Càncer, Comes, Mieres, Ferrer, etc*, Impremta de la casa provincial de caritat, Barcelona, 1899.

Oliver, B., *Estudios históricos sobre el Derecho civil en Cataluña*, Librería española, Madrid, 1867.

Pardessus, J. M., *Collection de Lois Maritimes antérieures au XVIII siècle*, imprimerie royale, volum II, Paris, 1831.

Pardessus, J. M., *Cours de Droit Commercial*, société belge de librairie, volum I, Bruxelles, 1842.

Pella Forgas, J., *Discurso leído por el señor D. José Pella y Forgas el día 14 de diciembre de 1893 en el Ateneo Barcelonés con motivo de la apertura de sus cátedras*, Imprenta de Henrich y compañía en comandita, Barcelona, 1893.

Reid, T., *The works of Thomas Reid: Now fully collected with selections from his unpublished letters*, volum I, Maclachlan and Stewart, London, 1872.

Reynals i Rabassa, E., *Elogio fúnebre del dr. D. Ramon Martí de Eixalá*, Imprenta Nueva, Barcelona, 1858.

Rufino Ruiz, C., *Historia Mercantil Universal*, Imprenta del defensor del comercio, Madrid, 1852.

Sáenz Hérnua y Espinosa, P., *Diccionario recopilador de los puntos de derecho resueltos en sentencias del Tribunal Supremo de Justicia desde 1838 hasta fin de diciembre de 1885*, 2ª edición, Tipografía de los huérfanos, Madrid, 1889.

VVAA: *Código de comercio*, imprenta i llibreria d' Ignasi Boix, Madrid, 1846.

VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1844*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1844.

VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1845*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1845.

VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1846*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1846.

VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1853*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1879.

VVAA: *Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados. Legislatura 1857*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. Antonio García, Madrid, 1879.

VVAA: *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España: desde el 29 de setiembre de 1833, en que falleció el Rey Don Fernando VII, hasta el 11 de setiembre de 1858, en que se disolvió el Congreso de los Diputados*, Imprenta Nacional, Madrid, 1858.

VVAA: *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España: desde el 29 de setiembre de 1833, en que falleció el Rey Don Fernando VII, hasta el 24 de diciembre de 1879, en que se suspendieron las sesiones*, Imprenta y fundición de la viuda e hijos de J. A. García, Madrid, 1879.

VVAA: *Instalación de la Universidad de Barcelona*, Imprenta de don Antonio Bergnes, Barcelona, 1837.

VVAA: *Repertorio de las materias contenidas en el diario de las sesiones del Congreso de los Diputados desde la primera Legislatura de éste en el año 1837 hasta la de 1854, con referencia a los índices respectivos*, Imprenta Nacional, Madrid, 1854.

OBRES DE RAMON MARTÍ D'EIXALÀ

MANUALS

Martí d'Eixalà, R., *Curso de Filosofía Elementar*, Impremta de D. J. Maria de Grau, Barcelona, 1841.

Martí d'Eixalà, R., *Instituciones de derecho mercantil de España*, Impremta de Tomàs Gorchs, Barcelona, 1848.

Martí d'Eixalà, R., *Manual de la Historia de la Filosofía. Traducido del manual de Filosofía experimental de Mr. Amice, con notas y aumentado con un apéndice de la Filosofía de España y con la parte bibliográfica*, Impremta del Constitucional, Barcelona, 1842.

Martí d'Eixalà, R., *Tratado elementar del derecho civil romano y español*, Impremta Verdaguer, Barcelona, 1838.

Sanponts i Barba, I., Martí d'Eixalà, Ferrer i Subirana, J., *Las Siete Partidas del sabio rey d. Alfonso el IX, con las variantes de mas interés, y con la glosa de lic. Gregorio López, de consejo real de Indias de s.m., vertida al castellano y estensamente adicionada con nuevas notas y comentarios y unas tablas sinópticas comparativas, sobre la legislación española, antigua y moderna, hasta su actual estado*, Impremta de Antonio Bergnes, volum II, Barcelona, 1844.

MANUSCRITS INÈDITS I DISCURSOS

Duran i Bas, M., *Martí de Eyxalá y sus lecciones sobre los sentimientos morales*, memòria llegida a la Reial Acadèmia de Bones Lletres el 6 de desembre de 1902, Impremta de la Casa provincial de Caritat, Barcelona, 1905.

Llorens i Barba, F. X., *Memoria acerca de la filosofía del malogrado D. R. Martí de Eixalà*, que va ser llegida el 20 de maig de 1859 a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, llegat 18.

Martí d'Eixalà, R., *Consideraciones filosóficas sobre la impresión de lo sublime*, memòria llegida a la Reial Acadèmia de Bones Lletres el 18 de març de 1845, Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, llegat 18.

Martí d'Eixalà, R., *Disertación relativa a fijar las leyes de los que depende la suerte de las mujeres, en los primeros grados de la civilización de los pueblos*, discurs llegit a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 28 de maig de 1842, Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, llegat 18.

Martí d'Eixalà, R., *Discurso leído en la apertura de la Universidad de Barcelona*, Impremta d'Antonio Bergnes, Barcelona, 1837.

Martí d'Eixalà, R., *Discursos sobre las reglas de observación, aplicados a los hechos que forman el patrimonio de la historia, al objeto de fundarla sobre sus bases esenciales*, discurs llegit a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 9 de maig de 1837, Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, llegat 18.

Martí d'Eixalà, R., "Estudis sobre la intel·ligència en els animals, i especialment en els mamífers", *Estudis Universitaris Catalans*, l'Avenç, volum V, Barcelona, 1911.

Martí d'Eixalà, R., *Juicio de la obra de Mr. Guizot, intitulada, Historia de la civilización*, llegit a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 21 de març de 1839, Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, llegat 18.

Martí d'Eixalà, R., *Oración inaugural que en la solemne apertura de estudios del año 1849-50, dijo en la universidad de Barcelona*, Impremta Tomàs Gorchs, Barcelona, 1849.

Parpal Marquès, C., *Análisis de la educación moral del hombre. Un manuscrito inédito de Martí d'Eixalà de Eixalà*, Impremta de Pedro Ortega, Barcelona, 1920.

DOCUMENTACIÓ D' ARXIUS I DE BIBLIOTEQUES

ACD: ARCHIVO DEL CONGRESO DE LOS DIPUTADOS

- Llibre Registre de Diputats de 1844. Cortes Abiertas en 10 de Octubre de 1844. Ss. Diputados por orden alfabético de apellidos y sus habitaciones.
- Histórico de Diputados 1810-1977. Martí de Eixalá, Ramón.
 - o Elecciones:
 - 15-9-1843
 - 3-9-1844
 - 4-2-1853
 - 25-3-1857

AGA: ARCHIVO GENERAL DE LA ADMINISTRACIÓN

- Caixa 31/16143. Llegat 923. Expedient 45.

AHN: ARCHIVO HISTÓRICO NACIONAL

- Fondos Contemporáneos. Ministerio de Hacienda. Legajo 5098/16. Martí Eixaca, Ramón, catedrático, 1857, v. Romero Vallés, Angela.

AHCB: ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

- *“Lista de los abogados del colegio de la ciudad de Barcelona (1833-1872)”*:
 - F. XXXVII (5), (6), (7), (9), (12), (13).

BCAB: BIBLIOTECA DEL COL·LEGI D' ADVOCATS DE BARCELONA

- Libro de asiento y registro de los individuos del ilustre colegio de Abogados de la ciudad de Barcelona, mandado formar por la Junta de Gobierno en sesión de 20 de octubre de 1836 a proposición del D. Magín Soler y Espalter Vocal Secretario 2º. (1836)

BUB: ARXIU DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

FONS CERVERA

- Caixa 12. Núm.4856. "*Cancelaria 1827*". F. 31 i F. 62.
- Caixa 54. Núm. 526. 1822 a 1823.
- Caixa 55. Núm. 422. "*2ª y 3ª Enseñanza de la presente ciudad de Barcelona*".
- Caixa 55. Núm. 423. "*Estado de las cátedras de la Universidad de 2ª y 3ª Enseñanza de Barcelona, hasta 31 de diciembre de 1822*".
- Caixa 67.
- Caixa 159. Núm. 562. "*Grados Mayores año de 1830*". F. 7.
- Caixa 214. Núm. 1593. F. 33.
- Caixa 241. Núm. 1342. F. 6, F. 12, F. 13 i F. 14.
- Caixa 242. Núm. 1352. F. 12, F. 38, F. 42, F. 57, F. 67, F. 71, F. 94, F. 98, F. 129, F. 134, F. 200, F. 202 i F. 202.
- Caixa 246. Núm. 1370. F. 37.
- Caixa 268. Núm. 453. "*Real Orden de 8 de agosto de 1843*".
- Caixa 295.
- Caixa 299. Núm. 1946. F. 81.
- Caixa 318. Núm. 233. "*Juntas celebradas en 1820 y 1821*".
- Caixa 318. Núm.260. F. 2 i F. 3.
- Llibre 242. "*Juntas y Claustros*". 1836-1838. (vegeu dies: 15-IV-1836, 11-IX-1836, 17-IX-1836, 15-X-1836, 16-XI-1836, 19-XI-1836, 26-XI-1836, 7-XII-1836, 23-XII-

- 1836, 7-I-1837, 25-II-1837, 22-III-1837, 15-IV-1837, 7-V-1837, 13-V-1837, 2-VI-1837, 20-X-1837, 20-XII-1837, 27-XII-1837 i 10-X-1838).
- Llibre 241. "*Libro que contiene la matrícula con las habilitaciones, las incorporaciones de cursos, los exámenes, las incorporaciones de grados y los grados de la Universidad de segunda y tercera Enseñanza de Barcelona.*" Any 1822-1823.
 - Llibre 89. "*Bachilleres en Cervera*". 1823-1827.
 - Llibre 245. "*Grados Mayores 1837*".
 - Llibre 246. "*Grados menores 1836-1839*".

BC: BIBLIOTECA DE CATALUNYA

- Manuscrit 696: "*Lecciones de Derecho Civil, Mercantil y Penal explicadas por el catedrático D. Ramón Martí de Eixalá, según el programa dado para el curso de 1848-1849 y que corresponde al tercer año de jurisprudencia.*" (Es tracta d'uns apunts d'Alexandre Novellas)

FONS RENART I ARÚS

- Renart VIII, 2.
- Renart VIII, 1, (14), (49), (73), (91), (147).
- Renart IX, 1 i 3.

FONS JUNTA DE COMERÇ

- Junta de Comerç, lligall XC, caixa 122, nº 19, nº 44, nº 58.
- Junta de Comerç, lligall XCI, caixa 123.
- Junta de Comerç, lligall XXXIII, caixa 47, nº 51, f. 1-14, nº 60, f. 2-10-12-18-19-20-21- 31-32.
- Junta de Comerç, lligall LXXXIX, caixa 121, f. 751-752, 979, 980, 982, 1001, 1002, 1022, 1024, 1030.
- Junta de Comerç, lligall LXXXIX, caixa 121, f. 1007, f. 1022, f. 1014-1015.

BP: BIBLIOTECA PARTICULAR ANTONI PARPAL I BRUNA

MANUSCRITS DE RAMON MARTI D'EIXALA

I-XXV.....	Papers solts
XXVI.....	<i>Sentimientos morales</i>
XXVII, 1-13.....	<i>Apuntes de las lecciones de Martí de Eixalá</i>
XXVIII.....	<i>Sensaciones morales</i>
XXIX, 1-13.....	<i>Del deseo en general y de la voluntad</i>
XXX, 1-15.....	<i>Del amor</i>
XXXI.....	<i>Sentimientos morales</i>
XXXII, 1-19.....	<i>Del amor a la patria, del amor, de la gloria...</i>
XXXIII, 1-13.....	<i>Sentimientos morales</i>
XXXIV, 1-56.....	<i>Sentimientos morales</i>
XXXV, 1-10.....	<i>Análisis de la educación moral en el hombre</i>
XXXVI, 1-2.....	Fragment del discurs inaugural de 1837 a la Universitat de Barcelona.

Document 1: BP. Manuscrits de Ramon Martí d'Eixalà. Paper solt III.

Universidad Literaria
&
BARCELONA.

El claustro se reunirá en el local acostumbrado el
día 30 del actual a las 10½ de la mañana lo que se
avisa a V. para su asistencia.
Barcelona 29 de Mayo de 1838.

El Secretario.

S. D. Ramon Martí de Eixalà

Document 2: BC. Renart VIII, 1, (49).

Estado que manifiesta los dias de sesion literaria y sócios que leerán en ellas, durante el año académico de 1836 á 1837, formado por la Junta particular de la Academia de Buenas Letras de Barcelona con arreglo á los artículos 41 y 50 de los nuevos Estatutos.

1836.	3 de octubre. . .	Abertura de la Academia segun el artículo 46.
	25 id.	D. Joaquin Roca y Cornet.
	8 de noviembre.	D. Francisco Renart y Arús.
	22 id.	D. José Antonio Llobet.
	6 de diciembre..	D. Guillermo Casey.
	20 id.	D. Ignacio Sanponts.
	13 de enero. . .	D. Juan de Zafont.
1837.	27 id.	D. José Martí y Pradell.
	10 de febrero. . .	D. Jaime Ripoll.
	24 id.	D. Vicente Joaquin Bastús.
	9 de marzo. . . .	D. Mariano Gonzalez.
	23 id.	D. Manuel Casamada.
	6 de abril. . . .	D. Antonio Bergnes.
	20 id.	D. Ramon Mornau.
	5 de mayo. . . .	D. Ramon Martí de Eixalá.
	18 id.	D. Pedro Lavernia.
	8 de junio. . . .	D. Miguel Mayora.
22 id.	D. José Antonio Anglada y Lloret.	

NOTA.

Si por cualquier motivo ú accidente imprevisto algun sócio no pudiese leer en el dia señalado, será de su cargo buscar quien le substituya.

Barcelona 5 de setiembre de 1836.

José Melchor Prats, Presidente.

Ramon Muns, Secretario 1.º

Dr. D. Fran^{co} Renart y Arús

Document 3: BUB. Caixa 318. Núm. 260. F. 2.

núm 26072

Estudios Generales de Barcelona.
Plan de Catedras.
2ª Enseñanza

Catedras.	Establecimientos ó Corporaciones de que dependen.	Profesores.
Geografía y Cronología	Academia de Ciencias naturales y Artes.	D. ^o Pedro Felipe Moulan.
Literatura principalmente Española	Academia de Buenas Letras.	D. ^o Alberto Pujol.
Historia	Idem de idem.	D. ^o Jose Martí y Pradell.
Matemáticas	Academia de Ciencias Naturales.	D. ^o Jose Alegret.
Idem	Idem	D. ^o Pedro Martí Armet.
Jurídica	Casa Louja	D. ^o Pedro Viera substituido por D. ^o Juan Lafont
Química		D. ^o Jose Nouze.
Mineralogía y Geología	Academia de Ciencias naturales y Artes.	D. ^o Jose Antonio Lobet.
Botánica y Agricultura	Casa Louja	D. ^o Juan Fran Badi.
Zoología		D. ^o Mariano Gradls.
Neología, lógica y Gramática General	Academia de Ciencias naturales.	D. ^o Ramon Martí de Cixalà.
Economía política y Estadística	Casa Louja	D. ^o Eudaldo Jaumeandreu.
Moral y Derecho natural.	Catedras de Jurisprudencia	D. ^o D. ^o Juan Lafont
Filosofía Moral	Academia de Ciencias naturales.	en la actualidad por D. ^o Martí de Cixalà
Derecho público y Constitución		Derecho Español substituido por el Excmo Ayuntamiento.
		D. ^o Domingo M. ^e Vila Catedra- tes que ya fue de la Universidad de 2. ^a y 3. ^a Enseñanza en 1822.

Document 4: Caixa 299. Núm. 1946. F. 81.

Leyes

R. ano

Universidad literaria de Barcelona. Curso de 1839 en 1840.

Lista de los matriculados para el
presente año de dicha facultad.

Albert y de Alvarez D Joaquin
Aulecia y Lino D Agustín

Bolíbar y Oliver D Buenav.?

Bach y Patzi D Pedro.

Bachs y Mas D Luis Gouzagal.

Bassoli y Lafont D Ramon.

Camporubi y Torrens D Juan.

Camporubi y Costa D Jacinto.

Cornellas y Grau D Clemente.

Cosminas y Giralt D Jose.

Capo' y Trías D Miguel. Equivalio

D Salinas y Monte D Domingo.

Corch y Ligués D Francisco.

Jordanals y Vidal D Blas.

Fortuny Masfany y Font D Jose Oriol.

Font y Trullas D Felipe.

de Gomar y de Hessel D José.
 Gradoli y Moragues D Francisco.
 Gutell y Hoig D Manuel.
 Gini y Torra D Luciano.

Jorda y Camps D Pedro.

Moreu y Barba D Juan. ^{col. 2} ^{col. 1} ^{col. 3} ^{col. 4}

Martins y Vila D Tomás.
 Malet y Arnado D Melchor.
 Mas y Amat D Celestino.
 Moragas y Masal D Francisco.
 Mouscarat y Bellot D Pablo.

Nadal y Castells D Vicente.

Perramon y Lortés D Francisco.
 Puig y jutge D José.
 Pallós y Vallés D Vicente.
 Puiggrinauer y Dotsa D Jaime.
 Puig y Satorras D Francisco.
 Puig y Marginet D Manuel.
 Pío y Nin D José.
 Puig y Esteve D Francisco.
 Proler y Proler D Juan.

Rubiz y Menisany D Simon Jose.

Robira y Vilarorta D Ramon.
 Riera y Rota D Pedro.
 Roca y Tarró D José.

Sisteré y Tort D Ignacio.
 de Samiera y de Pinos D Mariano.
 Sabaté y Vilafrauca D Francisco.
 Sivilla y Toner D Jose Tomas.

Torrella y Lorenç D Gaspar.
 Torragó y Santanyà D Pedro.
 Torres y Torrens D Manuel.
 Torres y Deop D Ramon.

Valls y Pascual D Jose.
 Vilhalonga y Guart D Vicente.
 Vidal y Campderros D Narciso.
 Valenti y Bassa D Francisco.
 Vidal y Torrens D Francisco.
 Villaret y Colom D Ramon.
 Vilarnau y Riera D Pedro

todos pueden probarse en los septa de las Juntas de D. Jaume Pons,
 Guinquer y D. Jose Pico. *Manisa 28 de Mayo de 1840*
Ramon Estany de Guada

Document 5: BUB. Caixa 299. Núm. 1946. F.81

Quarto año de Leyes.

Universidad Literaria de Barcelona. Curso de 1839 en 1840.

En la Ciudad de Barcelona a los 8 de Junio de 1840:
La comision de exámenes para el cuarto año de Leyes, compuesta del M. D. S. Doctor, de D. Ignacio Saunous y de D. Ramon Monts de Lixala, profesores de la propia facultad, ha procedido a verificar la calificación definitiva en vista del resultado de los exámenes oral y escrito y es como sigue.

D. Clemente Cornellas	Notablem ^{te} aprovechado
D. Gido de Tarrago	Sobresaliente.
D. Luciano Goro	Suspendido el curso.
D. Joaquin Albert	Not. ^e aprovechado.
D. Francisco Valenti	Aprobado.
D. Felipe Font	Sobresaliente.
D. Francisco Estorch	Notablem ^{te} aprovechado
D. Jose Tover	Sobresaliente.
D. Ramon Torres	Notablem ^{te} aprovechado
D. Ramon Rovira	Sobresaliente.
D. Francisco Sabate	Not. ^e aprovechado.
D. Francisco Javier Storens	Not. ^e aprovechado.
D. Ramon Villaret	Not. ^e aprovechado.
D. Jose Gomar	Sobresaliente.
D. Jose Tomas Sivilla	Sobresaliente

D Jose Puig	Not. aprovechado.
D Manuel Torres	Not. aprovechado.
D Pedro Riera	Sobresaliente.
D Francisco Vidal	Aprobado.
D Jose Roca	Sobresaliente.
D Pedro Vilamanau	Aprobado.
D Francisco Puig y Satonra	Aprobado.
D Luis Bachs	Not. aprovechado.
D Manuel Gatell	Sobresaliente.
D Miguel Ignacio Casp	Not. aprovechado.
D Juan Canosteda	Sobresaliente.
D Pablo Monserrat	Not. aprovechado.
D Jose Rubiz	Not. aprovechado.
D Gaspar Forsetta	Sobresaliente.
D Mariano de Sauriera	Not. aprovechado.
D Pedro Bach	Sobresaliente.
D Ramon Basols	Not. aprovechado.
D Buena Ventura Botivas	Sobresaliente.
D Ramon Puig	Not. aprovechado.
D Tomas Martius	Not. aprovechado.
D Melchor Sabat	Sobresaliente.
D Ignacio Siteré	Aprobado.
D Francisco Pascamon	Not. aprovechado.
D Jose Valls	Sobresaliente.
D Francisco Gradot	Not. aprovechado.
D Francisco Moragas	Sobresaliente.

D Jose Coarinas	Not. aprovechado.
D Pedro Jorda'	Subreahiente.
D Juan Campaubi	Aprobado.
D Vicente Paltor'	Not. aprovechado.
D Narciso Vidal	Subreahiente.
D Celutino Mas	Subreahiente.

Pupo Recor. Gregorio Sanjovants
 Ramon Martí de Eixalú

Document 6: BUB. Caixa 241. Núm. 1342. F. 13.

num. 1342, 13

J. D. Joaquim Bey.

Leveña 1^a de Junio de 1846

Muy l. mis y de mi mayor consideracion y respeto, des.
de mi ultima se ha concluido el inventario, y se ha practicado
la union de la division material de la biblioteca, donde vamos
encontrando alguna obra de la libreria de Finestras.

Hay hemos mandado justipiasar las dos prensas de la imprenta
y todos los muebles de madera. La letra se trasladara a esa pa
ra venderla, asi como alguna obra en verso que se hallaba
en la misma imprenta.

El Instituto de Lérida se quedara probablemente con todos los
banos, y v. resolvera si puede convenir el trasladar a esa los
estantes de la biblioteca.

En cuanto a libros pensamos hacer una compra de todo aquello
que pueda hacer falta en esa, o ser de alguna utilidad, esperando
lo que v. resuelva respecto de lo restante: en ello hay mucha
paga.

Unbig ha remitido a la Universidad; dice que pensaba

los muebles así que venguen de los baños, pues que pante
mañana. Dica que cada existe en el colegio, á expion de algunas
tablas y banquillos de cassa.

lues que el ayuntamiento enredara' lo de las alajas: es untierr q^e
debe decidirse mañana.

Mañana terminara' la division material de la biblioteca, y en
nuevos de amueblas la de lo restante que no daba vendarse: sal
ver por la noche me mancharé con la diligencia.

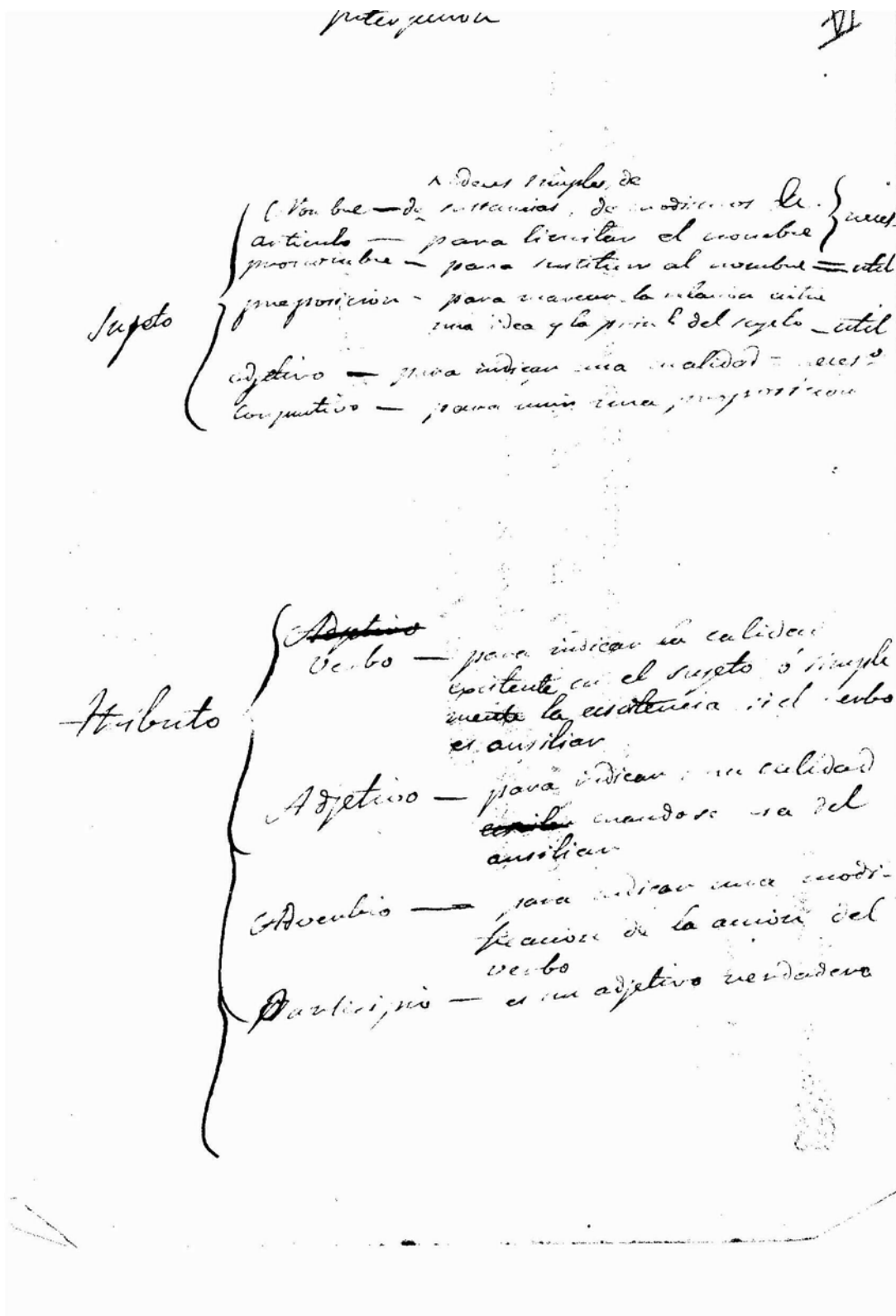
Quedo de V. su afmo y at^o l. l.

9. 17. 1. M.

Bernon Martí de Ripalón

Document 7: BP. Manuscrits de Ramon Martí d'Eixalà. Paper solt VI.

Document 8: BP. Manuscrits de Ramon Martí d'Eixalà. Paper solt XXII.

	transienden a otros seres o a objetos materiales	Amor de la virtud propia Nuevo nacimiento del desarrollo de místicas facultades de las físicas y de las intelectuales (a)	No transienden a persona ni objeto alguno
<ul style="list-style-type: none"> + Amor + Amor paternal + Amor filial + Amor conyugal + Amistad + Benevolencia + Amor de la patria + Amor de lo bello + Amor de lo sublime + Amor de los abue- los + Amor a Dios + Espíritu de Reto + de comparación + de familia - de + partido + Amor a la gloria + Ambición + Vanidad + Orgullo + Avaricia + Lujuria 			
<ul style="list-style-type: none"> + Amor a la proprie- dad, - o una esp nauta de poses ma- teriales (Avaricia) + Amor a un obje- to determinado. 	transienden a objetos materiales		<p>Amor general amor de la verdad - de otro mal</p> <p>Amor de la verdad de la justicia</p> <p>Amor justicio</p> <p>Simpatía.</p> <p>Actividad.</p> <p>Amistad.</p> <p>Admiración.</p> <p>Del juego</p>
<p>(a) puede ser respecto de los hombres en general, respecto de algunos en solo, respecto de un amo, lo que se llama <u>fidelidad</u></p>		<p>(a) lo que puede ser en mas que el amor de la propiedad</p>	

Document 9: BP. Manuscrits de Ramon Martí d'Eixalà. Paper solt XXVI.

3° - Clasificación

1° = Simple y compuestas
- Hay en realidad sentimientos
compuestas

2° = Originarios y derivados

3° = Todo sentimiento es de placer
o dolor

En el primer caso es actual o su
esperanza

En el segundo, actual, de temor

Document 10: AGA. Caixa 31/16143. Llegat 923. Expedient 45.

11-11

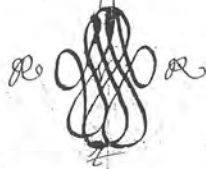

D. Antonio Alsina y Gironès. Decano de la
de Guerra Vitalicio y Asesor Público del número y Colegio de la
Ciudad de Barcelona suplico

Certifico: Que por parte de D. Manuel María de Liza
las Abogado y Catedrático de esta Universidad, se me
ha exhibido un autentico documento librado a su fa-
vor en que le dice testimonio del mismo, cuyo
tenor a la letra es como sigue

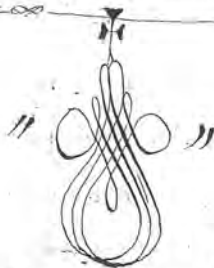
« Junta de Comercio de Cataluña = A tenor del adjunto
programa, que fue oportunamente publicado y divulga-
do, han de empezar el diez y ocho del presente las ope-
raciones para la provision de la catedra de derecho
mercantil = Esta Junta de Comercio en su quinto aprecio del
relo y conocimientos que el mismo, le ha nombrado por
una uno de los tres leaones, y espera que se obsequie a
ellas y al fomento e instruccion publica, concurran a
el este nuevo servicio los sugetos de agredimiento
que tiene adquiridos de esta corporacion = Dios que a
V. sup. L. Barcelona nueve de Agosto de mil ochocien-
tos cuarenta y cinco = Agustin Artells y Pinto = Pablo Pelig.

 Yo el Sr. D. Mariano Martí de Uxala.
 Comenda con su original, que despues de comprobado, he devuelto al
 interesado: y para que conste segunido, doy el presente en este sello
 unto en la Ciudad de Barina a primero de Setiembre de mil
 ochocientos cincuenta y uno. = P. el Representante = vale &

Ante Mena
 P. true

Los señores J. J. de Barina: Damos fe q. el unto suscrito d. Ma-
 riano Martí, en lo que se contiene, es fiel, legal, y se confirma. Y para
 q. conste, segunido, damos el presente en la dicha Ciudad y fecha etc.
 P. true

J. J. de Barina
 Mariano Martí de Uxala

Barcelona 22 de enero de 1849

Exmo S. D. Juan Bravo Murillo.

Muy S. mis y de mi mayor consideracion y res-
peto, a su tiempo recibí una apreciable carta de V., en la que
un motivo del ejemplar de las protestaciones del demétre me
santel que tuve la honra de enviarme y V. la bondad de ce-
ceptar, me estimulaba a que continuara mis trabajos sobre
esta materia que tanto interesa a la prosperidad del comer-
cio español.

Unas veces tuve la intencion de contestar a V., y otras
veces desisté, porque para hacerlo correspondiente a
la bondad de V., meí que en vez de limitarme a una carta

de puma estigada, debia manifestarle, junto con mis propo-
 siciones, las ideas capitales que habia concebido acerca del comer-
 cio, del comercio mercantil y de la encerradura de estuamboy.
 Todo esto se lo habria expuesto, si quiciera haberse sido con
 alguna deferencia al Sr. Juan Pizarro Murillo, pero ter-
 mina que fuera imprudente para un secretario, en aque-
 llas circunstancias en que se hallaba el
 Gobierno.

Ahora en asunto personal me ha decidido a escri-
 bir a V. y lo hago con la mayor sencillez, calculando
 que habria alguna categoria vacante de asesor he resuelto
 pedirle permiso en el art. 146 del reglamento, y al efecto he
 puesto una solicitud que el Doctor ha dirigido a V. He esta-
 do en mi firma para ser capaz de presentacion en virtud de la comen-

glada a' justicia, pues que de otro modo no me
 hubiera decidido. U. podria ver mi hoja de servicios uni-
 versitarios, la que comienza en el año 38 que comence con
 el carácter de sistero no por haber suspendido las oposi-
 ciones.

No dudo que la ilustracion de U. sabrá distinguir mi quicio
 obtenida francamente, inseparable del que solo vive para
 los trabajos literarios o científicos.

Soy de U. con la mayor consideracion su atº b.

J. P. I. M.

Manuel Monte de Lipsitz

Exmo Sr

D. Ramon Martí de Lipala' catedrático de jurisprudencia de la universidad de Barcelona, a V. U. con la mayor consideracion y respeto espone; que a consecuencia de las promociones y bajas sucesivas que ha observado en el personal de la propia facultad debe existir alguna categoria vacante de las de ascenso.

El interesado se encuentra con deseos para aspirar a ella a tenor del art. 146 del Reglamento vigente de estudios, dado que las Opusculos del Decano marcomitil de Lipala que publicó a fines del curso anterior se hallan incluidas en la lista de las obras de texto.

Despues que el estado de los fondos pei-

Hecho preciso á meterse los premios extraordinarios con que se promovía la composición de obras de léxico, el ascenso en categoría es la única ventaja que resta á los profesores que se ocupan en escribir para la enseñanza.

fundado el exponente en sus poderosas consideraciones y dejando expante sus méritos que son en su hoja de servicios

A V. E. suplica se sirva inclinar el Pl. superior de S. M. para que se digna conferirle la categoría que quite vacante de las de ascenso en jurisperencia, lo que espere de la conocida rectitud de V. E.

Barcelona 16 de mayo de 1869

Ramon Martí de L'Alba

Exmo Sr. Ministro de Comercio Instrucción y Obras públicas.

10-104-1.º de 189.

Yo amo por

D. Ramon Monte de Lixala, catedrático de Derecho civil, comercial y consuetudinal de España en la Universidad de Barcelona, de cuando obtener el título de catedrático de facultad con arreglo a la ley ordenada de 14 de abril de 1846, acompaño el documento que justifica el crédito que tiene liquidado por sus atrasos y

A. V. Yo amo duplica a V. para disponer que se le expida el referido título, lo que expesa de la correspondiente institución de V.

Barcelona a 2 de mayo de 1899

Ramon Monte de Lixala

Yo amo L. Director de Instrucción pública

D. Francisco Bayle y Morales, Secretario
Interventor de esta Universidad

Certifico: que en la liquidacion pasada
hiciera su virtud y con arreglo a lo mandado
en la R. Orden de 10 de Agosto ultimo a los 99
Catedraticos de esta Universidad de sus sueldos
de pagar de pleitos, donde que fue liquidado a
D. Manuel Aparicio el importe de diez y seis mil
treientos sesenta reales vellon, como se ve en los
documentos que existen en esta Secretaria general
a que me remito.

Y para que conste hizo la presente
en Barcelona a dos de Mayo de mil ochocientos
veinte y nueve.

V. B.
Francisco Bayle

P. B. D. J. G. B.
E. H.

Man. Val. Bayle

Comisión de Claufo^o de C. E. S.

Exmo Sr.

La Comisión ha examinado con el debido detenimiento la instancia documentada de D. Mamoré Martí de Lizaola, que tiene el honor de devolverse á manos de V. E. . .

En ella consta que el Ayuntamiento de Barcelona, autorizado por el Decr.^o de 22 de octubre de 1835 para establecer cuatro cátedras de jurisprudencia, le confirió en 1.º de diciembre siguiente la de Derecho español, que el Jefe político de la Provincia en 1.º de setiembre de 1836 le encargó una augmentación de los Estudios gratis, que se erigieron en aquella Ciudad y fueron aprobados al propio tiempo que la planta de los profesores, por el ord.^o de 21 de diciembre del mismo año y 16 de setiembre de 1837, que

a la traslación de la Universidad de Cervera a dicha Capital, el Jefe político, comisionado por S. M. para llevarla a efecto, le comprendió entre los catedráticos de la nueva Universidad; que en 10 de octubre de 1810 fue separado de su destino por la Junta provisional de Gobierno; que por el ord. de 20 de marzo de 1814 fue requestrado; y que a consecuencia del nuevo plan de estudios le ha sido conferida la enseñanza de derecho civil, mercantil y criminal. Así que este interesado, en calidad de profesor interino, ha estado regentando cátedra de Establecimiento público desde 10 de diciembre de 1835, con sola la interrupción forzosa de 3 años, 5 meses y 10 días; y resultándole según esto abonables 6 años, 6 meses y 20 días de servicio, que el vector califica con la mejor nota; la Comisión no puede menos de considerarle acreedor a la propiedad que solicita.

V. E. sin embargo etc.

Aprobado. J. C. 27/07/18

No 1070

Como son

D. Ramón Martí de Lipala, doctor en jurisprudencia, catedrático de la propia facultad en la Universidad de Barcelona y Diputado de Cortes por la misma provincia, á V.E. respetuosamente expone:

que, según aparece de la hoja de servicios y relación de méritos que acompaña con copia de todos los justificativos, lleva muchos más de los cinco años de profesor interino, que el R. Decreto de 30 de Enero último exige para tener opción á la propiedad.

En efecto, como resulta de la hoja y relación citadas, el interesado ha servido como interino en la cátedra de la jurisprudencia desde 1835, sin mas interrupción que la causada por la peste de 1848, cuya injusticia respecto á él.

con el Decreto de 20 de Marzo de 1844.

Apoyado en estos antecedentes el interesado, espone que S. E. inclinase el S. M. a que en conformidad al citado Decreto de 20 de Enero se sirva declarar la propiedad de la cátedra.

Madrid 4 de Febrero de 1846

Manuel Martí de Lepalá

[Faint, mostly illegible handwritten text on the left side of the page, possibly bleed-through from the reverse side.]

Comis. S. Ministro de la Gobernacion de la Peninsula

Universidad
de
Barcelona.

Hija de servicios de D. Ramon Martí de Castella catedrático
anterior del tercer año de Jurisprudencia - natural de Cardena -
edad treinta y ocho años - estado casado - domiciliado en la actuali-
dad a dicha Cardena.

Fecha de la aprobación etc.	Calidad de este nombre etc.	Dinero etc.	Tiempo de ser vicio.		Causa de creación
			Días	Meses años	
1.º 27 de Dic. 1825	Combrado Catedrático de lección segunda, tercer año de Jurispru- dencia, por el Ayuntamiento de Barcelona, autorizado por Real Decreto de veinte y dos de Octubre de mil ochocientos treinta y tres para establecer cuatro cátedras de Jurisprudencia.	22.000.00	3	2 50.	En virtud de el decreto de veintidós de Octubre de mil ochocientos treinta y tres se creó el grado de Bachiller en Dere- cho en la forma de dicho grado de veintidós de mil ochocientos treinta y tres y en virtud de el mismo decreto se creó el grado de Licenciado en el mismo año de veintidós de mil ochocientos treinta y tres y en virtud de el mismo decreto se creó el grado de Doctor en el mismo año de veintidós de mil ochocientos treinta y tres.
2.º 1.º de Nov. 1827	Combrado Profesor de derecho pública civil y criminal espa- ñola de la Universidad de Barce- lona, en virtud de las disposicio- nes de la Real Cédula de veintidós de Octubre de mil ochocientos treinta y tres.	22.000.00			En la misma Universidad de donde se creó el grado de Doctor en el mismo año de veintidós de mil ochocientos treinta y tres.
2.º 1.º de Nov. 1827	Combrado Profesor de derecho pública civil y criminal espa- ñola de la Universidad de Barce- lona, en virtud de las disposicio- nes de la Real Cédula de veintidós de Octubre de mil ochocientos treinta y tres.	22.000.00			En la misma Universidad de donde se creó el grado de Doctor en el mismo año de veintidós de mil ochocientos treinta y tres.
2.º 1.º de Nov. 1827	Por Real orden fue separada de la Cátedra de segundo año de Jurisprudencia, como una anti- lega a la que ocupaba y de la que fue separada por la Real Cédula de veintidós de mil ochocientos treinta y tres.	22.000.00			En la misma Universidad de donde se creó el grado de Doctor en el mismo año de veintidós de mil ochocientos treinta y tres.
2.º 1.º de Nov. 1827	Por Real decreto de esta fecha fue destinado a la Cátedra de tercer año de Jurisprudencia de la misma Universidad con el carácter de honorario.	22.000.00			En la misma Universidad de donde se creó el grado de Doctor en el mismo año de veintidós de mil ochocientos treinta y tres.

Empleos que ha servido fuera de la provincia

- 1.º El de Abogado de los Reales negocios en sus aboliciones, Francia y sus.
- 2.º El de Secretario de los Cortes generales, y después igual destino en la Universidad de Alcalá que fue trasladada a Barcelona, hasta que pudo presentarse al propietario.
- 3.º El de Director del Instituto de Barcelona, durante dos años y cuatro meses, habiendo renunciado con motivo de ciertos trabajos literarios.

Comisiones y servicios extraordinarios

- 1.º Al instalarse en Barcelona la Academia de Jurisprudencia, fue nombrado vicepresidente de la misma.
- 2.º Fue diputado primero y como tal vicepresidente del Colegio de Abogados de la misma ciudad, habiendo desempeñado igual cargo en Casanueva y Tarragona, y cuatro y cuarenta veces.
- 3.º En sus aboliciones casanueva y Tarragona fue vicepresidente de la Sociedad Económica de la propia ciudad.
- 4.º En sus aboliciones Tarragona y sus, y en el Sup. político de la misma provincia le comitieron individuos de una Comisión encargada de convocar las piezas donadas.
- 5.º En sus aboliciones casanueva y sus, a petición de la Junta de Comercio de Cataluña, formó el programa y plan de oposiciones para una Cátedra de derecho mercantil y posteconómico que uno de los tres concursos de dichas provincias.
- 6.º Fue diputado electo por Barcelona para las Cortes de Cádiz en sus aboliciones casanueva y sus, y en esta actualidad le fué dado propietario por la misma provincia.

Madrid cuatro de febrero de sus aboliciones casanueva y

1808.

Manuel Martí de Lizaola

Universidad Literaria de Barcelona.

Platón de la carrera literaria y servicios de D. Ramón Martí de Casals, Licenciado Veterinario del tercer año de Jurisprudencia en la Universidad Literaria de Barcelona.

Carrera Literaria.

En el día trece de Diciembre de mil ochocientos veinte y siete le fué conferido el grado de Bachiller o Escalero sobre los libros *Methodus disceptandi*, tanto grado de esta clase que se confirió en la Universidad de Barceña, según participas en oposición pública literaria de mil ochocientos veinte y cuatro, documento N.º 5.º

En el año académico de mil ochocientos veinte y nueve se graduó de Bachiller y treinta y tres en el primer año: Documento N.º 2.

En mil ochocientos y treinta defendió las conclusiones de derecho español, siendo opondiente por el Licenciado D. Vicente Boi; sus puntos presentados con posterioridad de este acto público, porque los de esta clase no se sustentaban en la Universidad.

Por la misma Universidad le fué conferido el grado de Licenciado en dicha facultad *Methodus disceptandi*, a los once de Setiembre de mil ochocientos y treinta: Documento N.º 3.º

Con fecha de veinte y cinco de Febrero de mil ochocientos treinta y tres se le otorgó el título de Abogado de las Reales Consejos: Documento N.º 4.

En veinte y siete de Abril de mil ochocientos treinta y siete recibió el grado de Doctor en la propia facultad de leyes, en las pruebas que se celebraron al efecto por el Sr. Documento N.º 5.º

De la carrera literaria del intercedido en calidad de Profesor en varias de las obras que ha publicado, se hace mención en el libro.

Servicio del intercedido en calidad de Profesor de Jurisprudencia.

En el año académico de mil ochocientos veinte y nueve se graduó de Bachiller y treinta (como grado indicado más arriba) en la Universidad de Barceña, según participas en oposición pública de la facultad de leyes, lo mismo para aplicar de extraordinario a los académicos del primer año: Documento N.º 2.º; cuyo encargo, que duró hasta fin del curso, es considerado por el Sr. M. A. del Plan de Estudios como equivalente al Profesorado.

En principio de Diciembre de mil ochocientos treinta y cinco nombrado por el Ayuntamiento de Barcelona para desempeñar gratuitamente la cátedra de elocuencia (español), una de las cuatro para las que se autorizó al Sr. Decano de esta y después de haber del propio año: aceptó el intercedido este honorario nombramiento y desempeñó dicha cátedra durante aquel año académico Documento N.º 3.º

con fecha de diez de setiembre de mil ochocientos treinta y seis ante el jefe político de la provincia para que, como Profesor de Suspensión se formara parte de los Estudios generales. Documento C. n. 4.

De este modo el Claustro de Profesores, se formó el Plan de dichos Estudios justificando con la planta de los Profesores, uno de los cuales fue para los Desaprendidos al instante; y elevados el Plan y el personal por el Jefe político a la aprobación del S. M. se dignó darlo por aquel mes de setiembre, con Real orden comunicada a la suplicada Dirección general de Estudios con fecha de nueve y uno de Diciembre del citado año mil ochocientos treinta y seis, con otra Real orden comunicada en diez y seis de setiembre de mil ochocientos treinta y siete a la misma Dirección y repartida a consulta de dicho cuerpo, S. M. dispuso que los Estudios generales existieran en los mismos términos que aquel año, con arreglo a la Real orden de nueve y uno de Diciembre, hasta que se acordase el arreglo general de la Instrucción pública en el Reino. Documento D. n. 1, 2, 3, y 4. De lo que resulta que D. Ramon Martí de Casala fué profesor con aprobación del S. M. de seis Estudios que en virtud de la Real orden de diez y seis de setiembre de mil ochocientos treinta y seis tenían su carácter igual al de las Universidades del Reino.

Trasladada la Universidad de Navarra a esta ciudad de Barcelona por Real orden de seis de setiembre de mil ochocientos treinta y siete, disponiendo que la traslación se hiciese a efectos para el curso inmediato, traspasado para ella la Dirección general de Estudios, de acuerdo con el jefe político, con las solicitudes que se presentaron; y la Dirección, al comunicar una Real orden al Jefe de los Estudios generales le expresó que el jefe político, en virtud de la comisión que tenía, se entendiese con él para cuanto fuese necesario. Documento D. n. 5.

El jefe político dió las disposiciones convenientes para consistencia del Claustro de Profesores, el cual pararía al arreglo de las asignaturas, colocadas a D. Ramon Martí de Casala en la del cuarto año de dichos estudios. Documento D. n. 6, 7, y 8. — Comunicado el arreglo del personal por el jefe político a la Dirección de Estudios, delegado especial del S. M. de S. M. en este punto, se hizo el menor repase acerca de los profesores de Desaprendidos en su correspondencia a dicho jefe con fecha posterior de cinco de mil ochocientos treinta y ocho. Documento D. n. 9. — Por el estado D. Ramon Martí de Casala siguió en el desempeño de dicho destino junto con la asignatura de Desaprendidos intermitente, hasta el día diez de setiembre de mil ochocientos treinta y ocho, que fué suspendido por la Real orden de S. M. de S. M. de la provincia. Documento C. n. 10.

Con Real orden de nueve de marzo de mil ochocientos treinta y cuatro S. M. tuvo a bien reponerlo en la Cátedra, designándole al siguiente año de Desaprendidos por ser el más inmediato al cuarto del arreglo posterior. Documento C. n. 11.

Según el informado en el desempeño de dicha Cátedra, hasta que se comunicó el nuevo Plan de Estudios se le designó de mil trescientos con Real decreto de nueve y uno de setiembre de mil ochocientos treinta y cinco, con el Cálculo que designó. Documento C. n. 12, 13, y 14.

La asignación de que ha gozado el interesado ha sido intermitente de doce mil reales vellón en efecto, esta era la asignación de los Profesores de Desaprendidos en el plan de los Estudios generales al que S. M. dió su aprobación: igual la asignación en el cargo de la Universidad mandado por el jefe político a la Dirección de Estudios, la misma se halla en los asuntos elevados a la Superioridad en los correspondientes años; la misma estaba marcada en los últimos

paraquien a favor de los cuales la Junta de Instrucción manda que si quisieran verificándose los pagos, e igual es la que le corresponde en virtud del Real decreto de veinte y ocho de Setiembre de mil ochocientos cuarenta y cinco. Documento J.

Citamos que ha desempeñado D. Ramon Martí de Casola, Jefe de la Universidad.

Ha desempeñado gratuitamente desde mil ochocientos treinta y cinco y cinco la cátedra de Filosofía, Lógica y Gramática general, establecida con aprobación de S. M. en la Academia de Ciencias de Barcelona. Documento I.

Apresentando la súplica de hallarse en Madrid con motivo de dicho cargo de Diputado, abrió a mediados de Mayo de mil ochocientos cuarenta y cinco en el obtiene su curso sobre los sucesos políticos y de las instituciones humanas, curso que tuvo que suspender a principios de Marzo, por que seguían urgentes le precisaron a regresar a Barcelona: Sucesos de de Mayo

Obras publicadas por D. Ramon Martí de Casola.

En mil ochocientos treinta y ocho publicó un Tratado elemental de Derecho civil romano y español en dos tomos, procurando introducir el rigor analítico en la enseñanza de la Jurisprudencia.

En mil ochocientos treinta y cinco publicó un curso de filosofía elemental que por la suprimida Dirección de Estudios fue aprobado para la enseñanza. Boletín de Instrucción pública de quince de Noviembre de mil ochocientos cuarenta y uno. En mil ochocientos cuarenta y dos publicó la traducción de un Manual de la Historia de la filosofía traducida en notas y con un apéndice sobre la historia de la filosofía en España.

En la actualidad es uno de los colaboradores en la traducción adicional de las Lecciones de Roger Lapin a las seis Partidas, habiendo tomado a su cargo toda la parte de derecho civil.

Copias que ha servido el interesado fuera de la Universidad.

En cinco de Setiembre de mil ochocientos treinta y seis fue nombrado Jefe de los literatos públicos por la Diputación provincial de Barcelona, cuyo cargo dejó hasta la modificación de la ley de imprenta. Documento I. n. 2.

Desempeñó gratuitamente el cargo de Secretario de los Estudios penales y después en los sucesos de guerra sirvió igual destino en la Universidad Literaria de Viena, que pudo presentarse el propietario. Documento Ex. 3.

Fue por más de dos años el cargo de Director del Instituto de Barcelona, cuyo cargo terminó a fines de mil ochocientos cuarenta y uno, para dedicarse exclusivamente a trabajos

científicos: Documento I. n. 3.

Opiniones y servicios extraordinarios.

Presidente de la Academia de Jurisprudencia y legislación y de notariado, en sus ochocientos y cuarenta y seis fue nombrado Vice presidente de la misma: Documento I. n. 4.

Fue diputado primero del Colegio de Abogados y con el tal Representante de dicha corporación en los años cuarenta y tres, cuarenta y cuatro y cuarenta y cinco: Documento I. n. 5.

Es individuo de la sociedad económica que sus ochocientos cuarenta y uno fue Vice presidente de la misma: Documento I. n. 6.

Es además individuo de la Academia de Ciencias y de la de Buenas Letras: Documento I. n. 7. y 8.

En trece de Diciembre de sus ochocientos treinta y siete el jefe político de esta provincia le nombró para una Comisión encargada de censurar los piezas dramáticas: Documento I. n. 9.

En setiembre de sus ochocientos cuarenta y uno por su cargo de la Junta de Comercio de esta ciudad formó el plan general y plan de operaciones para una Escuela de Jurisprudencia mercantil y posteriormente fue honrado con el cargo de censor en dichas operaciones: D. I. n. 10. 11. y 12.

En sus ochocientos cuarenta y uno fue nombrado censor de las oposiciones que la diputación provincial de Barcelona abrió para los letrados a la escuela normal: D. I. n. 13. y 14. Fue diputado electo por Barcelona para las cortes de 1808 en sus ochocientos cuarenta y cuatro y es en la actualidad diputado propietario por la misma provincia.

Madrid cuatro de Febrero de sus ochocientos cuarenta y seis.

Manuel Monte de Espalza

José Rey

La autenticidad relativa está conformemente Documento que la acompaña.

José Benito y Morales

civil y canónica y de las demás facultades á propuesta de los
 señores, en el que, entre otras cosas, se lee lo siguiente: — «Tercer
jurisprudencia civil y canónica — Los Profesores seguirán en las
 mismas asignaturas que el año anterior con la sola diferencia
 siguiente: — Tercer año de leyes: — D. Pedro Proquet y ca. vic.
 defecto D. Pablo Clavero. — Cuarto año de id. — D. Pascual
 Martí. — Quinto año de id. — D. Vicente Pius y Poca. —
Primer año de cirugía: — D. Felip Vilas. — Segundo año de
id.: — D. Alberto Ribal. — Sexto año de leyes: — D. Juli-
 quel Cortés y ca. vic. defecto D. Narciso Planas.

En la sesión del día sueno de Noviembre del referido año se hizo
 presente el estado de los Profesores que componían la Universidad literaria
 para pasarle al Sefo superior jurídico y en él entre otras cosas se lee lo que
 sigue

	<u>Jurisprudencia civil</u>
Primer año.	D. Ignacio Chacón, Profesor de los Estudios generales con aprobación de S. M. y cate- drático de derecho que fue de la Universidad de Logroño y tercera enseñanza establecida en este Hospital en el año veinte y dos con Real cédula de S. M.
Segundo.	D. Pascual Martí y Poca, Profesor de Derecho romano en los Estudios generales, con aprobación de S. M. y lo fue de las Cátedras de Jurisprudencia establecidas en virtud de Real cédula en mil ochocientos treinta y cinco.
Tercero.	D. Pedro Proquet, Catedrático de leyes de la Universidad de Cervera.
Cuarto.	D. Pascual Martí de Escaló, Profesor de derecho romano en los Estudios generales con aprobación de S. M. y lo fue de las Cátedras de Jurisprudencia establecidas en mil ochocientos treinta y cinco en virtud de Real cédula.
Quinto.	D. Vicente Pius y Poca, Profesor de derecho español en los Estudios generales con aprobación de S. M. y lo fue de Diputado en dichas Cátedras de Jurisprudencia.
Sexto.	D. Jaime Quintana, Catedrático de leyes en propiedad de la Universidad de Cervera, Profesor de los Estudios generales con Real aprobación y lo fue de los

Catedras de Jurisprudencia.

Primer año - Economía
política

D. Esteban Stumecanbreu Catedrático y secretario de la Universidad de segunda y tercera enseñanza del año veinte y dos y Profesor de la misma asignatura en los Estudios generales con Real aprobación.

Segundo y tercero.

D. Miguel Costa Catedrático propietario de la Universidad de Corcom.

Jurisprudencia canónica.

Primer año (de las tres leyes canónicas).

D. Félix Illas Profesor de derecho canónico en los estudios generales con aprobación de S. M. Catedrático propietario de derecho pública eclesiástico de la Universidad de segunda y tercera enseñanza del año veinte y dos con Real nombramiento, y de Instituciones canónicas en las Catedras de Jurisprudencia.

Segundo.

D. Alberto Pujol Profesor de derecho canónico en los estudios generales con aprobación de S. M. Catedrático propietario de la misma asignatura con Real nombramiento en la Universidad de segunda y tercera enseñanza del año veinte y dos y profesor de elocuencia forense en las Catedras de Jurisprudencia.

Tercero.

El primer Catedrático de Instituciones canónicas.

Segundo.

El segundo de los mismos.

Teología — D. Antonio Vila &c.

9. Admisión certificada. Que en el legajo que contiene las reales ordenes y disposiciones superiores comunicadas a la Universidad en el año mil ochocientos treinta y ocho se halla un oficio del jefe superior político de esta provincia de veinte y tres de octubre del referido año, en que trasladada un a orden de la Dirección general de Estudios de primera del mismo mes, con la contestación de la Magistratura, examinada debidamente la comunicación de dicho jefe de distrito de circunstancias anteriores y los estados y planas para la reorganización de la Universidad establecida en esta Capital, que acompañaba en cumplimiento de la comisión que se le confió por real orden de diez de Setiembre, después de haberse examinado las disposiciones que estableció por la relativa a segunda enseñanza, ó sea, estudios filosóficos y a la facultad de

N.º 688

Don Mariano Martí de Pipala

ha entregado en
 la Depositaría de mi cargo la cantidad
 de ~~dos mil reales~~
 por el título de Intendente Propietario de escuela
 en la facultad de jurisprudencia en virtud de
 de Real cédula
 y a fin de que oyo las ofensas necesarias se le entrega
 el presente recibo, habiendo dado cargo en este
 número y fecha.

Barcelona, 19 de Abril de 1846

El Depositario
 Valeriano

El infrascripto Regente ha cura de almas de la Iglesia
Parroquial de S. Miguel de la Villa de Cardona en el Obispado
de Solsona. Provincia de Barcelona

Certifico: Que en uno de los libros parroquiales
de bautismos existentes y fielmente custodiados en el
archivo de este Curato de mi cargo folio nº 263.ª y entre otras
partidas se halla la siguiente, es traducida al español. y
Día seis del mes de Enero del año mil ochocientos ochos: Yo el
D.º D. Pablo Casals Obispo Rector de la parroquial Ygla de S. Mi-
guel de la Villa de Cardona. Obispado de Solsona, en la Vila
Bautismal de aquella he bautizado á Raymunda, Joa. Bal-
tasar hijo legitimo y nati. de D. Ramon Martí Comenicate
y de D.ª Antonia de Lisalá Conje. fueron padrinos D. Ramon
Martí Comte. y D.ª Antonia de Lisalá y font: Arualo par. D.
Ramon Martí Comte. y D.ª Raymunda de Balas Conje. Arualo
Mat. D. Baltasar de Lisalá Arualo Jurisdiccional de esta
Villa, y D.ª Raymunda de Lisalá y font: agual de la Vila de
Balquiza nati. y esta de la presente Villa de Cardona. = 3.º
D. Pablo Casals Obispo Rector de Cardona. pp Todo lo que es con-
forme como consta en un original al que me refiero.

y para que conste donde concurra doy presente
firmada y sellada con el dicho oficio en Cardona á los diez y
seis de Noviembre de mil ochocientos quarenta y seis.

Manuel Blanch Obispo Regente

Los escribanos unicos por S. M. del numero de la
Villa de Cardona, Provincia de Barcelona, en Catalu-
ña que aqui signamos y firmamos damos fe, que

 D. Manuel Blanch Presbitero, por quien va
 firmada la trascrita se da por esta es presente
 la suma de \$1000 de la Iglesia Parroquial
 de San Miguel de la presente Villa, y el Sello
 con que va sellada el que usa el mismo Curato.
 y para que conste damos el presente en Caridona
 a los diez y ocho de Diciembre del año mil
 ochocientos Cuarenta y seis.

 Entestado de José Grande
 José Grande y Cerezo Escriba
 público de Caridona.

 Joaquín Amador Lindo
 Presb. de Caridona

Universidad literaria de Barcelona

Hoja de servicios de D. Ramon Martí de Espalá, catedrático interino del segundo año de jurisprudencia — natural de Cardona — edad 37 años — estado casado — destinado en la actualidad a dicha cátedra.

Fecha de los nombramientos días, mes, años	Calidad de estos nombramientos	Saldo asignado	Tiempo de servicios días, mes, años	Carrera literaria
1.º Diciembre 1835	Nombrado por el ayuntamiento de Barcelona para desempeñar la cátedra de Derecho español, en virtud de Real decreto de 22 de Octubre de 1835.	Comprova- do. Saldo provisoria- mente		En 1.º de Noviembre de 1837 se recibió en Girona el grado de bachiller al obtenerse plaza en Leyes, única de esta clase, comprendida de 1824.
10. Setiembre 1836	Nombrado profesor de jurisprudencia de la Universidad general, creada en Barcelona por el jefe de la provincia, y con aprobación del Sr. D. M. con Real decreto de 21 Diciembre de 1836.	12,000 rs.	15. 4. 7.	En el mes de 29 a 30 de Julio de extraordinario a los servicios del 1.º año de leyes. En la misma universidad defendió las conclusiones de derecho español en 1836. En la propia universidad recibió el grado de licenciado a 11 de Noviembre de dicho año. En la Universidad general de Barcelona se le confirió el grado de doctor en las jurisprudencias, en 17 de Abril de 1837.
7. Agosto 1837	Nombrado profesor de jurisprudencia de la Universidad de Barcelona, en virtud de la cátedra de derecho público, civil y criminal español, a consecuencia de la Real orden de 1.º de Noviembre de 1837.	12,000 rs.		Atestado de los títulos que ha servido en la universidad ha desempeñado 9 años la de Jotología, Dicción y Gramática general en la Universidad de Girona. — Ha publicado sobre los sentimientos morales y determinaciones humanas en el título de Moralidad, y ha publicado algunos otros.
20. Marzo 1840	Por Real orden fue dispuesto en la cátedra de 2.º año de jurisprudencia, como usual en la plaza que ocupaba y de la que fue separado por la Junta de 1840.	12,000 rs.		

Empleos que ha servido fuera de la enseñanza.

- 1.º El de fiscal de los escritos públicos en 1836.
- 2.º El de secretario de la Universidad general de Barcelona, y de muy igual destino en la Universidad literaria, hasta que se presentó el propietario.

3.º El de Director del Instituto Barcelonés — durante dos años y cuatro meses, habiendo renunciado — con motivo de otros trabajos literarios.

Comisiones y servicios extraordinarios.

- 1.º Al instalarse en Barcelona la Academia de jurisprudencia y legislación fue nombrado vice-presidente de la misma.
- 2.º Es diputado primero y como tal Vice-presidente del colegio de abogados, habiendo desempeñado igual cargo en 1843 y en 1844.
- 3.º En 1841. fue vicepresidente de la Sociedad económica.
- 4.º En 1837. el jefe político le nombró individuo de una comisión que debia censurar las piezas dramáticas.
- 5.º En 1841. a petición de la Junta de Comercio formó el programa y plan de oposiciones para una cátedra de derecho mercantil.
- 6.º Fue diputado electo por Barcelona para las cortes de 1844 y es en la actualidad diputado propietario por la misma provincia.

Barcelona 15 de Abril de 1845.

Manuel María de Ripoll

Don Joaquín Rey Rector del Ateneo de Barcelona

Certifico que me he visto el adjunto documento en que se funda lo procedente de la comisión, las encuestas conforme a lo mismo.

También es superior la aptitud para las enseñanzas del Sr. D. Manuel María de Ripoll, puesto que a la extensión y profundidad del d'eny, correspondiente a cada una de las

UNIVERSIDAD LITERARIA

DE

BARCELONA.

Subscripción a este tomo, y los muy vnos de
1887 de la obra y propiedad. Enmenda que me pare
ce que no queda nunca para la costumbre.

de la autoridad y celo en lo que acabo de es
perar.

Su conducta moral irrepensible.

Subscripciones, se habrán ido nombrado en el
vno del subscritor, trisula y cinco? reparedo en
el de del subscritor, cuenta y reparedo en el de
del subscritor, cuenta de vno, como en lo con-
siente en su hoja de subscripción, siendo los cinco
de vno, y cinco de los cinco, y cinco de vno.

Barcelona 19 de Abril 1885.

Joaquín Rey Ramo

Universidad Literaria de Barcelona

Reban de la carrera literaria y servicios de D. Ramon Martí de Espala, catedrático entreme del 2.º año de jurisprudencia en la Universidad Literaria de Barcelona.

Carrera literaria

En 14 de Noviembre de 1824 le fue conferido el grado de bachiller á clausura plena en leyes, nomina discrepante, único grado de esta clase que se confirió en dicha universidad, desde que se puso en ejecución el plan literario de 1824. documento A, n.º 1.º

En el año académico de 1829 á 1830, fue nombrado á propuesta de la facultad de leyes, para explicar de extraordinario á los cuarenta del primer año. documento A, n.º 2.º

En 1830 defendió las conclusiones de derecho español siendo apadrinado por el catedrático D. Vicente For. no puede presentarse como probante de este acto público, porque los de esta clase no se anotaban en la secretaría.

Por la misma universidad le fue conferido el grado de licenciado en dicha facultad, nomina discrepante, á los 11 de Noviembre de 1830. documento A, n.º 3.º

Con fecha de 21 de febrero de 1833 se le confirió el título de abogado de los Reales Consejos. documento B.

En 27 de abril de 1837, recibió el grado de doctor en la propia facultad de leyes, entre los estudios generales autorizados al efecto por S. M.: documento A, n.º 4.º

De la carrera literaria del interesado en calidad de profesor, así como de las obras que ha publicado, se hace mención más abajo.

Servicio del interesado en calidad de profesor de jurisprudencia

Ya en el año académico de 1829 á 1830, (como queda indicado más arriba) la universidad de Llerena á propuesta de la facultad

tad de leyes le nombró para aplicar de extra-
 ordinario a los cursos del 1.º año: documento
 N.º 2.º; cuyo encargo que — desempeño' hys-
 ta fin del curso, es considerado — por el art. 124
 del Plan de Estudios, como preliminar del profesorado.
 En 1.º de Diciembre de 1835, fue nombrado por el
 Ayuntamiento de Barcelona para desempeñar gra-
 tuitamente la cátedra de derecho español, una de las
 cuatro establecidas en virtud del real decreto de 22
 de Octubre del propio año: aceptó este cargo nom-
 bramiento y desempeño' dicha cátedra durante aquel
 año académico: documento C, n.º 1.
 Con fecha 16 de Setiembre de 1836, se le ofreció como
 profesor de jurisprudencia por el jefe político de
 la provincia, para que se sirviera concurrir a una
 junta que instalaba al efecto de restablecer los Estu-
 dios generales de la anterior época constitucional:
 documento C, n.º 2. Se instaló esta junta, se for-
 mó el plan de dichos Estudios juntamente con las
 plantas de los profesores, uno de los cuales fue para
 la jur y jurisprudencia el interesado, y elevado el plan
 y el personal por el jefe político a la aprobación
 de S. M., se dispuso darla para aquel año académico,
 con real orden comunicada a la deprimida Direc-
 cion general de Estudios con fecha de 28 de Diciembre del
 citado año de 1836; y con otra real orden comunica-
 da en 16 de Setiembre de 1837 a la misma Direc-
 cion, y expedida a consulta de dicho cuerpo, S. M. dis-
 puso que los Estudios generales continuasen en los mis-
 mos términos que aquel año, con arreglo a la real
 orden de 28 de Diciembre, hasta que se decidiese el
 arreglo general de la instruccion pública en el
 Reyno: documentos D, n.º 1, 2, 3, 4. Dato que resulta
 que si bien a D. Ramon Martí de Lxalá no se le es-
 pidió título formal (así como no se estudió a sus compa-
 ñeros) fue profesor con aprobacion de S. M. de un es-
 tudio, que en virtud de la real orden de 16 de Setiem-
 bre de 1837, tenían un carácter, igual al de la U-
 niversidad, del Reyno.

trasladar la Universidad de Sevilla a esta ciudad de Bar-
 celona: por real orden del 1.º de Setiembre de 1837 disponiéndose
 que la traslación se hiciese a efecto para el curso inmediato,
 tomando para ella la Direccion general de Estudios, de acuerdo
 con el jefe político, cuantas medidas creyese convenientes; y
 la Direccion, al comunicar este real orden al Rector de los
 Estudios generales, le expresó que el jefe político, en virtud de
 la comision que tenia, se entendiese con él para cuanto fue-
 re necesario: documento D, n.º 5.º El jefe político dió sus
 disposiciones convenientes para constituir el claustro de pro-
 fesores, el cual formó al arreglo de las asignaturas, con-
 cediendo a D. Ramon Martí de Topala en la dila.ª año
 de jurisperidencia: documento D, n.º 6, 7 y 8. Conmu-
 tado el arreglo del personal por el jefe político a la Di-
 reccion de Estudios, delegada especial del gobierno de
 S. M. en este punto, motivo el sueno reparo acerca
 de los profesores de jurisperidencia en sus contestaciones
 a dicho jefe en fecha 1.º de Marzo de 1838: documento
 D, n.º 9. Y el citado D. Ramon Martí de Topala
 siguió en el desempeño de dicha cátedra, punto con la
 asignatura de derecho mercantil hasta el día 30 de
 Octubre de 1840, que fue suspendido por la titulada
 junta de gobierno de la provincia: documento E.
 Con Real orden de 20 de Marzo último, S. M.
 tuvo a bien reponerlo en la cátedra, designándole el 2.º
 año de jurisperidencia por ser suyo análogo al del
 arreglo anterior: documento F.
 La asignacion de que ha gozado el interesado, ha sido
 constantemente la de 12,000 rs. con: en efecto, esta era la
 asignacion de los profesores de jurisperidencia en el
 plan de los Estudios generales al que S. M. dió su aproba-
 cion: igual la asignacion en el arreglo de la Universidad

remetido por el Jefe político á la Direccion de Estudios; la misma se halla en los cuen-tas elevadas á la Superioridad en distintos epoca-s, y la misma está marcada en los últimos por supuestos, á tenor de los cuales ha mandado la Superioridad que se verifiquen los pagos.

Cátedra que ha desempeñado D. Ramon Martí de Lepala fuera de la Universidad.

Ha desempeñado gratuitamente desde 1835 hasta el presente la cátedra de Psicología, Lógica y Gramática general, establecida con aprobacion de S. M. en la Academia de Ciencias de esta ciudad. documentos.

3. — No pudo abrir el presente curso, habiendo tenido que ausentarse para desempeñar el cargo de Diputado á Cortes.

Aprovechando la ocasion de hallarse en Madrid en motivo de dicho cargo de diputado, abrió á mediados de Enero del presente año en el Ateneo, un curso sobre los sentimientos morales y determinaciones humanas, curso que tuvo que suspender á principios de Marzo, por que negocios urgentes le precisaron á regresar á esta ciudad. Gaceta de 17 de Enero de 1845.

Obras publicadas por D. Ramon Martí de Lepala.

En 1838 publicó un tratado elemental de derecho civil romano y español en dos tomos, procurando introducir el rigor analítico en la enseñanza de las Jurisprudencias.

En 1841 publicó un curso de filosofía elemental, que por la suprimida Direccion de Estudios, fué aprobado para la enseñanza. Boletín de Instrucción pública de 15 de Noviembre de 1841.

En 1842 publicó la traducción de un Manual de la historia de la filosofía, adicionándole con notas y con un apéndice sobre la historia de la filosofía en España.

En la actualidad es uno de los colaboradores en la traducción accionada de las obras de Gregorio Lopez á las

estas Partidas, habiendo tomado a su cargo toda la parte del derecho civil

Emples que ha servido al interese de fura de la eny-
nanga.

En 5 de Setiembre de 1836 fué nombrado fiscal de los
scritos publicos, cuyo empleo sirvió hasta la modificación
de la ley imprenta: documento H n.º 1.º

Desempeñó gratuitamente el empleo de secretario
de la Estación general, y después en la misma, tres me-
ses sirvió igual destino en la Universidad Literaria
hasta que se presentó el propietario: documento J.

Tuvo por más de dos años el cargo de Director del
Instituto Barcelonés, cuyo cargo renunció a fines de
1841 para dedicarse exclusivamente a trabajos litera-
rios: documento H n.º 2.º

Comisiones y servicios extraordinarios.

Es individuo de la Academia de Jurisprudencia
y legislación y al instalarse en 1840 fué nombra-
do Vice-presidente de la misma: documento L n.º 1.º

Es diputado primero del colegio de abogados y
como tal Vice-presidente de dicha corporación.
Igual cargo desempeñó durante los años de 1834 y 1844:
documento L n.º 2.º

Es individuo de la Sociedad económica y en 1841 fué
Vice-presidente de la misma: documento L n.º 3.º

Es además individuo de la Academia de Ciencias y
de la de Buenas letras: documento L n.º 4.º y 5.º

En 13 de Diciembre de 1837 el jefe político de
esta provincia le nombró para una comisión
encargada de conyurar los piezas dramáticas: doc.
L n.º 6.º

En Setiembre de 1844 por encargo de la
 Junta de Comercio de esta ciudad formó
 el programa y plan de oposiciones para
 una cátedra de jurisprudencia mercantil. do-
 cumento 2.º 7.º

Fue diputado electo por Barcelona para la
 corte de 1844, y en la actualidad diputado
 propietario por la misma provincia.

Barcelona 15 de Abril de 1849

Mano de Juan de la Cruz

La antecedente relación está confirmada
 con los documentos que las acompañan. De que cer-
 tifico

Ver p.º
 Rey Juan

Juan Baguñá, Jefe de la
 Sala